

TARİHÎ GERÇEK VE ROMAN GERÇEĞİ AÇISINDAN

KEMAL TAHİR'İN ROMANLARI

Ayşegül GÜLŞEN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç.Dr. Abdullah ŞENGÜL

Haziran, 2012

Afyonkarahisar

T.C

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TARİHÎ GERÇEK VE ROMAN GERÇEĞİ AÇISINDAN
KEMAL TAHİR'İN ROMANLARI**

**Hazırlayan
Ayşegül GÜLŞEN**

**Danışman
Doç Dr. Abdullah ŞENGÜL**

AFYONKARAHİSAR, 2012

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tarihî Gerçek ve Roman Gerçeği Açısından Kemal Tahir’in Romanları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/06/2012

Ayşegül GÜLŞEN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri : Prof.Dr. A.İrfan AYPAY

: Yrd.Doç.Dr. Mahmut BABACAN

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ayşegül GÜLŞEN'in "Tarihî Gerçek ve Roman Gerçeği Açısından Kemal Tahir'in Romanları" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 07.06.2012 günü saat 15:30'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Prof.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

TARİHÎ GERÇEK VE ROMAN GERÇEĞİ AÇISINDAN KEMAL TAHİR'İN ROMANLARI

Ayşegül GÜLŞEN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

Haziran 2012

Danışman: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Tarihî roman ve gerçeklik, tarihî romanla ilgili yapılan çalışmalarda üzerinde en çok durulan konudur. Roman, bir edebiyat türüdür. Bu göz önüne alındığında tarihi roman- tarih bilgisi karşılaştırmaları yapılarak romanın tarihten hangi noktalarda ne kadar uzaklaştığı, ne kadar tarihî gerçek olduğu, başka bir açıdan bakılacak olursa romanı yazanın tarihi ne kadar tahrip ettiği veya tarihî gerçekleri ne ölçüde aldığı gibi sorular gündeme gelmektedir.

Kemal Tahir'in romanlarında tarihi, malzeme olarak kullanırken tamamen tarihî gerçekleri mi aktarmış yoksa tarihi, sadece olayların kurgusu içinde edebiyat eserinde kullanabileceği ölçülerde mi vermiştir, işte bu soru çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Kemal Tahir, diğer tarihi roman yazarlarından farklı bir yöntem izleyerek tarihi olayları aktarmıştır. Bu farklılık bu çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi roman, Kemal Tahir, tarihi gerçekler, kurgusal metin, resmi tarih.

ABSTRACT

IN TERMS OF THE ACTUAL DATE AND THE FACT THAT KEMAL TAHİR'S NOVELS

Ayşegül GÜLŞEN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

June 2012

Advisor: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Historical novels and the facts are the subjects that the reseachers most interested for their studies. Novel is a kind of literature. By comparing the historical novels and the historical knowledge the answers of some questions can be found. These questions are; The novel, which points away from the historical facts? What is the percentage of the novel being historical fact? How the writer of the novel destroyed or used the historical facts?

Was Kemal Tahir used the historical facts by not changing them or he used these facts as a part of his novels? To find the answer of this question is the aim of the research. Kemal Tahir described the history by using a different procedure from the other writers. The purpose of the reseach is analyzing this difference.

Key Words: Historical novel, Kemal Tahir, historical facts, official history, fictinoal text.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu Kemal Tahir'in romanlarında tarihî gerçekliktir. Kemal Tahir'in romanlarında tarihî gerçeklik konusunu seçmemin nedeni, romanlarında tarihi, malzeme olarak mı kullanmış yoksa tarihî bilgileri eserlerinde kurgu içinde tarih kitabı gibi mi aktarmış, bu gibi soruların cevaplarını bulmak için seçtim.

Bizim ülkemizde tarihî olayları, herkes kendine göre ele alıp, ona göre bir tarih oluşturmuştur. Yani, ülkemizde her ideolojinin kendine göre bir tarihi vardır. Bu çalışmada Kemal Tahir de romanlarında tarihî olayları ele alırken kendi dünya görüşüne göre mi yansıtmış yoksa tarihi gerçekleri ideolojisine bağlı olarak değil de gerçeklere dayanarak mı anlatmış, bu noktayı tespit etmektir.

Bu noktaları tespit etmek için önce Kemal Tahir'in bütün romanları okunup, tarihî olaylar tespit edilmiştir. Tespit edilen tarihî olaylar kronolojik sıraya göre tasnif edilmiştir. Bu tasnifle beraber romanlardaki tarihî olaylarla, tarih kitaplarında ve belgelerde aktarılan olaylar karşılaştırılarak gerçeklik bağlamında değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme yapıldıktan sonra yazarın olaylara bakış açısı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde tarih bilimi ile tarihi romanda hangi sınırlar çerçevesinde kullanılmıştır. Tarihî bilgi ile tarihî romanda kullanılan tarih arasındaki farklar ve benzerlikler anlatılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde tarihî roman nedir? Ne zaman ortaya çıkmıştır? Tarihî romanın ilkelerinin neler olduğu ve Türk edebiyatında tarihî romanın gelişmesi anlatılmıştır. İkinci bölümde, Kemal Tahir'in tarihî romancılığı ve romanlarında Türk tarihini nasıl ele aldığı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Kemal Tahir'in romanlarında tarihî gerçekler nasıl kullanılmış örneklerle anlatılmıştır. Çalışmada İthaki Yayınları'nın yayımladığı romanlar kullanılmıştır. Farklı yayınevleri Kemal Tahir'in romanlarını yayınlamıştır. 2005 yılında İthaki Yayınları telif hakkını alıp bu kitapları toplu bir şekilde yayımlayınca en yeni ve toplu basımlarının kullanılması uygun görülmüştür. Devlet Ana, 2005 (8. Basım), Bir Mülkiyet Kalesi, 2009 (5. Basım), Yediçinar Yaylası, 2008 (6. Basım), Köyün Kanburu, 2006 (2. Basım), Esir Şehrin İnsanları, 2005 (10. Basım), Esir Şehrin Mahpusu, 2005 (4. Basım), Yorgun Savaşçı, 2005 (22. Basım), Yol Ayrımı, 2005 (4. Basım), Kurt Kanunu, 2005 (2. Basım), Büyük Mal, 2005 (2. Basım), Sağır Dere, 2007 (3. Basım), Kör Duman, 2009 (4. Basım), Namuscular, 2008 (2. Basım), Karılar Koğuşu, 2008 (2.

Basım), Damağası, 2006 (1. Basım), Hür Şehrin İnsanları, 2009 (1. Basım), Rahmet Yolları Kesti, 2006 (3. Basım), Bozkırdaki Çekirdek, 2005 (4. Basım), Kelleci Memet, 2008 (8. Basım) romanların bu basımları ve bu tarihli olanları kullanılmıştır.

Kemal Tahir'in romanlarını çalışma da yazdığı sıraya göre değil de tarihi kronolojiye göre kullanılmıştır. Yani Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin doğuşu, Osmanlı'nın İmparatorluk haline gelişi, gerileyiş ve Batılılaşma, yıkılış, Milli Mücadele, Cumhuriyet dönemi, Cumhuriyet devri köy sorunları, çok partili döneme geçiş. Bu sıra takip edilerek çalışma bu düzende yapılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken bana her konuda destek olan anneme, kız kardeşime ve babama, en önemlisi bana yol göstermeye çalışıp yanlışlarımı sabırla düzelten hocam Abdullah Şengül'e teşekkür ediyorum.

Ayşegül GÜLŞEN

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ ROMAN KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINDA TARİHÎ ROMAN.....	6
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

KEMAL TAHİR'İN TARİHÎ ROMANCILIĞI VE TÜRK TARİHİNİ ELE ALIŞI..	29
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHÎ GERÇEK VE ROMAN GERÇEĞİ AÇISINDAN KEMAL TAHİR'İN ROMANLARI	
--	--

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ FELSEFESİNİN OLUŞMASI (1290 -1299)	
1.1.DEVLET ANA.....	54
2. TANZİMAT DEVRİ, I. MEŞRUTİYET VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK TARİHİNE BAKIŞ	
2.2.YEDİÇİNAR YAYLASI.....	91
2.3.KÖYÜN KANBURU.....	113
3. ABDÜLHAMİT'İN SON YILLARI	
3.1. BİR MÜLKİYET KALESİ.....	137
4. MÜTAREKE YILLARI VE İSTANBUL	
4.1. ESİR ŞEHRİN İNSANLARI.....	210

4.2.ESİR ŐEHİRİN MAHPUSU.....	237
5. MİLLÎ MÜCADELE	
5.1.YORGUN SAVAŞI.....	251
6. CUMHURİYET DEVRİ SİYASİ OLAYLARI (SERBEST FIRKA)	
6.1.YOL AYRIMI.....	297
7. İZMİR SUİKASTI VE İTTİHATÇILAR	
7.1.KURT KANUNU.....	325
8.CUMHURİYET YÖNETİCİLERİNİN KÖY POLİTİKASI	
8.1.BÜYÜK MAL.....	350
8.2.SAĞIR DERE.....	358
8.3. KÖR DUMAN.....	361
9. CHP VE İSMET İNÖNÜ DEVRİ (ŞEHİRLER VE HAPİSHANELER)	
9.1.NAMUSCULAR.....	367
9.2.KARLAR KOĞUŞU.....	376
9.3.DAMAĞASI.....	380
9.4.HÜR ŐEHİRİN İNSANLARI.....	391
10. 1950'LERDEN SONRA KÖY GERŐEĐİ	
10.1.RAHMET YOLLARI KESTİ.....	407
10.2.BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK.....	413
10.3.KELLECI MEMET.....	429
SONUÇ	
KAYNAKÇA	

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü :Ankara Üniversitesi

A.Ü.S.B.E.D : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

A.Ü.D.T.C.F: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

İ.Ü : İstanbul Üniversitesi

Bkz : Bakınız

Çev : Çeviren

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

TTK : Türk Tarih Kurumu

No : Numara

s : Sayfa

S : Sayı

GİRİŞ

Tarihî roman sırtını tarih malzemesine dayamıştır. Onun gerçeği, tarihî gerçekliktir. Tarihî roman yazarı, daha önce tarih bilimiyle uğraşan tarihçilerin ortaya koydukları bilgiyi yeniden inşası temel malzeme veya hareket noktası olarak seçer. Ancak bir bilim adamı olmadığı ve bilim adamı gibi hareket etmediği için, tarihî olaylara ve vesika değeri taşıyan belgelere bağlı kalmak zorunda değildir. Çünkü tarihî roman yazarının işi tarihî, tarihi yorumlamak, canlandırmak hatta tarihçinin sorumluluk alanı içerisinde görülmeyen birtakım boşlukları da hayal dünyasının yardımıyla doldurarak tamamlamaktır. Dolayısıyla tarihî roman, genel olarak roman kavramı etrafında düşünüldüğü şekliyle, tarihî gerçeğin yorumlanmasıdır. Böylece tarih daha anlaşılır olmakta, sadece olayların tespiti olmaktan uzaklaştırılarak ilâve edilen insan ögesi ve onun etrafında yer alan hisler dünyası sayesinde olayların tarihî olmaktan çıkmakta ve insanın tarihi haline gelmektedir. Bilim olarak tarihin soğukluğu romana malzeme olduğunda kaybolmakta, daha sevimli ve anlaşılır hâle gelmekte, bu yolla da geniş okuyucu kitlelere mâl olmaktadır. Özellikle romantizmin getirdiği millet olma bilincinin yönlendirmesiyle ortaya çıkan tarih bilimi, tarihî roman bir yandan roman üzerinden de kendini ifade etme fırsatı bulurken bir yandan da okuyucu kitleleri üzerindeki etkilerini hazırlamaktadır. Bu sebeple de gerek Avrupa edebiyatında gerek Türk edebiyatında tarihî roman genellikle ilgi görmüştür.¹

Tarih modernitede bir varoluş biçimi hâline gelmiştir. Tarih bilinci de düşüncelerin ve isteklerin yönlendiricisi olarak gelişmiştir. Ancak tarih, öncelikle bir bilim olduğu için üzerinde bilimin getirdiği ciddiyeti ve soğukluğu daima taşır. Birçok tarihçi ve tarih üzerinde düşünen kişiler tarihin etrafında bir bilinç oluşabilmesi için onun geniş kitlelere mâl olması gerekmektedir. İşte bu görevi edebiyat üstlenir.² Bu kullanımıyla tarih, bilim olmaktan çıkarak edebiyata malzeme olur. Sanatın çeşitli dallarını roman, hikâye türleri bu tarih malzemesini kendilerine ait tekniklerle kullanarak bu tarihi yeniden kurmak için uğraşırlar. Böylece daha geniş kitlelere ulaşırken aynı zamanda karmaşık gibi duran tarihî olaylar anlaşılabilirlik kazanmaktadır.

¹ Hülya Argunşah, "Tarihî Romanın Yükselişi", *Hece -Türk Romanı Özel Sayısı*, S: 4, Mayıs-Haziran- Temmuz 2002, s. 454.

² Hülya Argunşah, "Tarihî Romanın Yükselişi", s. 455.

Tarihî romanın sorumluluğu gerçekleri aktarmak mıdır? Sorusu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kimi yazara göre tarihte, edebiyata malzeme olan bir unsurdur. Bu yüzden gerçekleri aktarmakla yükümlü değildir. Yani roman bir sanar eseri olduğuna göre malzeme ne olursa olsun edebî şekilde kullanır. Tarihî gerçeklere uymaktan ziyâde kendine göre bir dünya ya da kendine göre bir gerçeklik oluşturur.

Yazarın romanında bizzat yaşadığı bir tarihî olayı anlatmasıyla ancak birtakım kaynaklardan öğrenerek kurguladığı bir zaman dilimini/ bir tarihî olayı anlatması arasında önemli fark bulunmaktadır³ noktasında Türk edebiyatının tarihî roman yazarları aşağı yukarı bu noktada hem fikirlerdir. Örneğin, Sadık Tural; “*yazarın bizzat yaşadığı veya yaşananların gözlediği ya da dinlediği (okuduğu) zaman meydana getireceği tahkiyeli eser ile kendisinin hiçbir şekilde şahidi olamayacağı tahkiyeli eser, pek tabii farklı olacaktır.*”⁴ şeklinde tarihî roman ile ilgili düşüncelerini ve tarihî roman kavramında nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda düşüncelerini açıklamıştır. Sadık Tural’ın bu düşünceleri tarihî romanın ilkeleri aşağı yukarı belirleyen Walter Scoot’un tarihî roman tanımına pek uymamaktadır. Aslında ikisinin yaşadığı yüzyıla bakıldığında bu farklı bakış tarzı anlaşılabilir.

Sadık Tural, düşüncelerini şu şekilde tamamlar:”*Hiçbir şekilde şahidi olamayacağı bir zaman dilimini tahkiyeli eser hâline getirirken (uzun veya kısa hikâyeye, roman, senaryo, piyes) yazar, tarihçinin ve sosyologun muteber saydığı kaynaklardan ve iki bilim dalının ulaştığı tespit ve değerlendirmelerden yararlanmaktadır.*”⁵der.

Genel olarak tarihi, malzeme olarak seçen romanlar tek bir başlık altında düşünülmemekte, bu tür romanlar için tarihî roman, tarihten söz açan roman, tarihe dayanmış roman, tarih romanı, tarihsel roman gibi adlandırmalar kullanılırken herhangi bir ayırım gözetilmemektedir. Bütün bu terimlerde tek ortak nokta, anlatılanların tarihîlik boyutu taşıyor olmasıdır. Oysa bu tarihîlik boyutu, roman türü

³ İlhan Tekeli, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yayınları, Ankara 1998, s.120.

⁴ Sadık Tural, “Tarihî Roman Geleneği ve Cezmi”, *Doğumunun Yüzdüncü Yılında Namık Kemal*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1993, s.71.

⁵ Sadık Tural, “Tarihî Roman Geleneği ve Cezmi,” s.72.

içerisinde yer alan ve diğerlerine göre farklı bir kurgu zamanını benimsemiş olan tarihî romanın doğru adlandırmasında önemli bir kilit noktasıdır.⁶ Bu kilit noktasında herkes kendine göre bir tanım ve tarihî romanın genel çizgilerini belirlemeye çalışmıştır. Özellikle Türk edebiyatında bu konuda herkesin kabul ettiği bir tarihî roman kavramından söz etmek güçtür denilebilir. Çoğu yazar burada kendilerinin tarih malzemesini kullanış ve esere aktarış tarzına göre ilkeler ve sınırlar belirlemeye çalışmışlardır.

Gürsel Korat, Romanda Tarih adlı bir makalesinde tarih ve Roman hakkında şunları ifade etmiştir:

Bir edebi tür olan romanda, bir bilim dalı olan tarihin işlevi ve anlamı nedir? Bu soru yedi maddede açıklanmıştır.

1. *“Tarihî roman tarihi açıklayan roman değildir.*
2. *Tarihî romanda tarihî kişiler ve tarihsel önermeler, kurmacanın önüne geçerse, yapılan iş siyaset ve propaganda olur.*
3. *Romanda tarihî tezler öne sürmek ve tarihle ilgili tartışmalar yapmak kabul edilir bir tutum değildir.*
4. *Tarihî romanda anakronizma mümkündür; bütünüyle anakronik yapılar da kurulabilir, yer yer anakronik hallerin göze çarptığı yapılarda.*
5. *Tarihî roman, yazarın kendi yaşadığı tarihten geçmişe doğru baktığı varsayımsal bir geçmiş bilgisine dayanır. Romancı, geçmiş üzerinde fikir yürütürken bile şimdiki zamanın bilgisiyle geçmişini tartıştığını unutmaz.*
6. *Tarihî roman, bugününden geçmişe doğru uzanan bir sürecin mantıksal ve kavramsal çapta tanımlanması işi değil (bu olsa olsa tarihin işidir), varsayımsal bir tarih zemini üstünde yaratılan estetik bütünün, geçmişte olduğu ifade edilen yaşam hallerinin duyular ve imgelem düzeyinde çözümlenmesi işidir.*
7. *Büyük tarihî kişiler hakkında yazmak, büyük roman yazmak anlamına gelmediği gibi, tarihte hiç işitilmemiş kişiler hakkında yazmak da önemsiz*

⁶ İlhan Tekeli, a.g.e., s. 122

şeyler yazıldığı anlamına gelmez. Tarihî roman yazan kişinin estetik normları, genel roman estetiğinin normlarından hiçbir biçimde ayrılmaz.”⁷

Gürsel Korat da tarihî romanla ilgili düşüncelerini bu şekilde sıralasa da Kemal Tahir’in romanlarının maddelerden bazılarının içinde bulunsa da farklı olduğunu Türk edebiyatına değişik bir soluk getirdiğini dile getirmek gerekmektedir.

Tarihî romanın en önemli şartı tarihe bağlılıktır. Tarihî romanın kendine ait gerçeğidir ve tarihî gerçekliğe dayalı ama ondan farklı şeydir. Tarih biliminin ortaya çıkardığı gerçeğe fazla tahammül edemez. Örneğin, tarihî roman, büyük tarihî kişileri doğrudan doğruya anlatamaz, onları etraflarındaki kişilerle tanımlar.⁸

Tarihî roman ve tarihî gerçeklik konusu en çok üzerinde durulan bir konudur. Bu konu etrafında pek çok tartışma yapılmıştır. Roman tarihten hangi sınırlar içerisinde yaralanacak ve bu yararlandığı kısımları hangi şekilde aktaracak gibi noktalar üzerinde durulmuştur. Romandan tarihin yerine geçmesi beklenilmemelidir şekilde genel bir kanı oluşmuştur. Bundan şunu anlaşılmalıdır. Tarihî romandan öğreticilik beklenmelidir. Ancak bu genel düşünce bazı yazarlar için geçerli olmamıştır. Kemal Tahir işte burada diğer tarihî roman yazarlarından ayrılmıştır. Ona göre sanatçının topluma karşı görevleri vardır. Bu görevin en önemlisi toplumu doğru bilgilendirmek ve onlara doğruyu aktarmaktır. Bu romanda da olda böyledir, şeklinde ifade etmiştir.

Tarihî romanın bir önemli meselesi de ideolojik yapıdır. Tarih malzemeli romanlarda tarihî olaylar yazar tarafından yeni bir bütün oluşturmak için seçildiklerindeki bu yeni bütünün kurgulanması sırasında yazara ait birikimlerin ve değerlendirmelerin süzgecinden geçerler. Hayata ve meslelere hayatın insan topluluklarının, tarihin meselelerine hatta sadece meselelerine değil, içlerinde barındırdıkları ve etraflarında düşündürdükleri her şey başka bir bakış tarzının ürünü olurlar. Böylece tarihî romanın gerçekliği konusu yeni bir boyut kazanmış olur.

⁷ Gürsel Korat, "Romanda Tarih," Kitap-lık Dergisi, Sayı: 129, Temmuz- Ağustos 2009, YKY, İstanbul 2009, s.3-4

⁸ Hülya Argunşah, "Tarihî Romanın Yükselişi," s. 459.

Okuyucu tarihî romanı okurken aynı zamanda sanat, yeniden inşa ve yazarın ideolojik tercihleri doğrultusunda farklılaştırılmış, tarihin kendisi olmaktan çıkarılmış bir tarih bilgisi edinir.⁹ Bazı yazarlar bilgiler ve belgeler neyi gösterirse göstere sin bu belgeleri yorumlama işi yazardır diye ifade etmişlerdir. Bu görüşe bir nokta da katılabilir. Ancak belirli nokta da bu düşünce doğru değildir. Çünkü tarihî bir olayı örneğin, kazanılmış bir savaşı ya da başarılı bir tarihî şahsiyeti siz farklı yönlerden ele alabilirsiniz ancak hangi yönden bakarsanız bakın tarihî belgenin doğrultusunda bir sonuca varırsınız. Eğer tam tersi bir durumu ifade ederseniz bu sizin ideolojik olarak tarihe yaklaştığınız anlamına gelir. Sanat eseri de olsa bu tavır sanata ve bilime uygun düşmez.

Tarihî etrafında varolan ve tartışılan ayrımlar söz konusudur. Bu ayrıma dikkat edilecek olursa tarihî romanın dayandığı asıl kurgusal unsur olan zamanla ilgilidir. Kurguya dayalı eserler, yapılarında daha başlangıçtan itibaren üç boyutlu bir zaman taşırlar: Vak'anın oluş zamanı, yazarın bu vak'ayı yazış zamanı, okuyuşunun metni okuyuş zamanı, atarhi romanın adlandırılması bu zamanlardan ilk ikisinin birbirine yakınlık ve uzaklığına bağlı olarak yapılmaktadır.¹⁰ Bu ayırım Walter Scoot'un tarihî romanla ilgili ilkerinin başında gelmektedir. Scoot'a göre de geçmişe ait bir malzemenin tarihî olarak kabul edilmesi için belli bir zamanı doldurması gerekmektedir, şeklinde düşünmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki her toplumda ve kültürde tarihe bakış açısı ve onu yorumlaması farklı olduğu için bu konuda kesin çizgiler çizilmesi ne kadar doğru olur bu da diğer bir tartışma konusudur.

Ülkemizde bir romancı, birtakım toplumsal sorunları kafasına takıp çözüm yolu bulduktan sonra, bu çözümleri dile getirmek için eserlerinde gerçek tarihî olayları ve tarihî kişilerin üzerinden söylemek istediğini dile getirebilir. Bunu en iyi örneği Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir, Türk edebiyatında bir ilktir denilebilir. Hem tezli roman yazımı açısından hem de romanlarında tarihî olayları birebir vermesi açısından farklı bir yere sahiptir.

⁹ Hülya Argunşah, "Tarihî Romanın Yükselişi," s. 460.

¹⁰ Şerif Aktaş, Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.117-125

Ancak tarihî romala ilgi pek çok tartışmanın odak noktası ideolojik yaklaşımlardır. Çünkü yazar kendi dünya görüşüne göre tarihî olayı şekillendirdiği için çok farklı tarihî yaklaşımlara sebep olmaktadır.

Roman aracılığıyla tarih, bir milli kültür unsuru olarak nesilden nesile aktarabilmekte, toplum hayatına bir takım değerlerin telkini, bazılarının da yergisi bu tür romanlarla daha kolayca yapılabilir. Toplumun yaşadığı bir meseleyi ya da buhranı tarihî bir dönemde yeni bir açılımla sergileyecek bir zaman dilimi yazar, Lukacs'ın deyişiyle “ hayata tarihîleşmiş bir yaklaşım” gerçekleştirir.¹¹ İşte bu noktada Lukacs'ın dediğini Türk edebiyatında Kemal Tahir yapmaya çalışmıştır. Toplumdaki gelişme ve değişmelerin tarihsel bir bütünlük hâlinde görülmesi ve kavranması gerekmektedir. Bu düşünce doğrultusunda hareket eden romancılar tarihî romanın misyonunu ortaya koymuşlardır.

Dönemin meselelerini, bu meseleler karşısında takınılacak tutumları ve tedbirleri tarihe bakarak tespit etmek şeklinde tarihî romandan beklenen fayda, toplum içinde yüklenmesi gereken amaca uygun hareket etmiş olur. Bu noktada Kemal Tahir ve tarihî romanın gelişmesini sağlayan ve ilkelerini belirleyen George Lukacs aynı çizgide düşünmektedirler. Her ikisi de modern tarihî roman yazarlarından farklı olarak, tarihî romanın bir misyonu olduğunu tarihi bilinç kazandırmak için topluma sunulması gerektiğini dile getirirler.

¹¹Hülya Argunşah, “Tarihî Romanın Yükselişi,”s. 461.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ ROMAN KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINDA TARİHÎ ROMAN

“Roman, hayatta meydana gelmiş ya da meydana gelebilecek olayları yer, zaman ve olaylar çevresinde anlatmaktır”. Bu tanımı neredeyse yüz elli yıl önce Namık Kemal yapar. Bu tanıma göre roman, tamamen gerçekleri anlatmalı. Ancak şu unutulmamalıdır ki roman, bir edebiyat ürünüdür ve edebiyatta kurgu vardır. Roman yazarı hayata dair bütün unsurları eserinde kullanır ancak kendi hayal dünyasına göre ya da anlattığı şeyi göstermek istediği şekilde ortaya koyar.

Romanın bir türü olan, tarihi roman nasıl olmalı? Bütünüyle gerçeklere mi dayanmalı yoksa romanında tarihe yeni bir yorum mu getirmeli? Öncelikle şu unutulmamalı, bir tarihi roman yazarı tarihçi değildir. Eserini tamamen belgelere dayandırmak zorunda değildir. Onun görevi tarihi gerçekleri anlatmak değildir. Tarihi roman yazarının işi, tarihi yorumlamak, net olmadığını düşündüğü yerleri kendince tamamlayarak ifade etmeye çalışmaktır. Bunu yaparken tarihi malzemeyi, aldığı kültüre, içinde bulunduğu duruma, bilgi birikimine ve dünya görüşüne göre şekillendirir.

Tarihi roman yazarı bir nevi yorumcudur da aynı zamanda. O, tarihi malzemeyi yorumlar böylece tarih daha anlaşılır hale gelmektedir. Geçmiş bugüne taşıyarak, köprü görevi üstlenmekte diyebiliriz. Köprü görevi derken şu anlaşılmalıdır: Okuyucuyu geçmişe götürerek, geçmiş soyut bir kavram olmaktan çıkarıp, somut hale getirmektedir. Yazar, okuyucuya duygudaşlık yaptırarak geçmişle ilgili düşünmesini sağlayabilir. Her ne kadar tarih biliminin kuralı olan “her devir kendi şartında değerlendirilir” sözüne aykırı olsa da geçmişle ilgili değerlendirme yapması sağlanmaktadır.

Tarihle roman sanatı arasında, teknik itibarıyla olduğu kadar, insanın yeryüzündeki macerasını ele alarak işleme bakımından da büyük bir yakınlık vardır.

Tarih ilmi ile roman sanatını birbirinden ayıran fark, birini gerçeğe, diğersini sezgi ve duyumlara yaklaştıran özelliktir.

Tarihî roman söz konusu olduğunda tarihî roman yazarı Alfred Döblin'in esprili uyarısı akla gelmektedir: "*Tarihî roman, ilk planda bir romandır; ikinci plandaysa tarh değildir.*" Geçmiş bilgisi olarak tarih, bugünün güç ilişkilerini belirleyen bir etken olduğu için, tarihin tam olarak nasıl yürüdüğünü ortaya koyma iddiasındaki tarafların ideolojik siahlardandır. Döblin, tarihî romanı "roman" ve "tarih değil" olarak niteleyerek bu işleyişe dikkat geçmeye çalışmıştır. Tarihî romanlar tarihin ne olduğunu söylemezler; böyle yapan romanlar roman olmaktan çıkmayı göze alır ve ideolojik "hakikat" metinleri haline gelirler. Bununla birlikte, tarihî romanların okurlara öğretmeye çalıştıkları bir şeyler vardır; tarihî gerçekliğin ne kadar karmaşık ve çok yönlü olduğu, bu gerçeğin pek çok farklı açıdan ele alınabileceği gibi. Zaten tarihî romanın "ilk planda bir roman" olması, yani tek yönlülüğün ironisini yaparak ve altını oyarak ortaya çıkıp gelişen edebi biçim içinde yer alması, tarihî romanın işlevini bu çok yönlülük doğrultusunda biçimlenmeye zorlar.¹²

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında felsefede meydana gelen gelişmeler; dil, tarih ve edebiyata yeni bir boyut kazandırmıştır. İnsanın iç dünyasındaki iniş, çıkışları, arzu ve ihtirasları, yüksek duyuş ve düşünüşlerini bir başkasına doğrudan anlatabildiği araç dildir. Dilin kullanılış biçimlerinin edebiyatın inceleme alanına girdiği düşünülürse, tarih yazarlığının bir bölümünün de aslında edebiyat olduğu rahatlıkla söylenebilir. Romanla tarih arasındaki güçlü ortaklığın temel sebeplerinden biri de zamandır. Her iki tür de zamana sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak şu unutulmamalıdır; tarih bilim olarak daha farklı ve romana göre daha sıkı kurallara bağlıdır.¹³

Roman, tarihe göre daha bağımsızdır. Sadece geçmişe değil, bugüne ve geleceğe da aittir. O dönmelere de sıçrar. Yani insan beyninin ulaşabildiği her zaman

¹² Erol Köroğlu, "Roman Olarak Tarihsel Roman: Türün İşlevine Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı'sı Üzerinden Bir Bakış," Kitap-lık Dergisi, Sayı:111, Aralık 2007, YKY, İstanbul 2007, s.79

¹³ Alemdar Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, (1920-1946), Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s.246.

ve her mekân onun sanat açısından ilgi alanıdır. Ne kadar bağımsız ve geniş olursa olsun zamanın sınırlayıcı, çizgilerinin dışına çıkamaz. Bazı duyum ve sezgilerle zaman zaman ona karşı direnirse de bu direnişin gerçekle hiçbir bağlantının bulunmaması yüzünden yine o zaman kıskacına girer.¹⁴

“Roman bir tarihi olayı ele alarak onu yorumluyor, felsefi bazı değerlere yükseliyorsa, tarih de bir takım olayların çok yönlü sebep ve sonuçlarını değerlendirdiği için aynı zamanda bir roman mı sorusu akla gelir?” Yalnız romanın kurgusu, olayları ve insanı sanal olabilir; ama tarihin olayları, kahramanları ve kurgusu gerçektir. Bu derece iç içe olabilen sanatın ve bilimin bu iki dalının doğrudan bir tarihi roman kavramı çerçevesinde birleştirilmesinin doğurduğu birtakım sorunlar vardır .” *Hangi roman tarihi romandır ?”* sorusu bunların başında gelmektedir. Ancak bu konu incelendikçe görülecektir ki genel geçer ve objektif bir takım ölçüler konulabilmesi çok güçlü tarihi roman gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır.¹⁵

Tarihçi Car, Felsefeci Bergson edebiyat eleştiricileri Eliot, Rene Wellek ve Hutcahs, her tarihi devri ve bu devrin kültür anlayışını yeni bir sentez, değerler hiyerarşisi olarak görürlür. Bu görüşe göre *“her tarihi devir ve onu oluşturan kültür sentezi, eski ve yeninin, geçmiş ve hayalin diyalektik bir çatışma sonunda oluşan, hem mutlak hem de nispi değerlere sahip bir hiyerarşik sistemdir”*.¹⁶

Roman, bir tarihi periyodu; o devrin kültürel içyapısı ile birlikte alarak işleyen, bugünle geçmiş arasındaki diyalektik çatışma ve çelişkileri yansıtan bir sanat perspektifi içinde olacaktır.

Ünlü Alman yazar Afred Döblin *“Tarihi roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil”* diyor. Kendisi de bir tarihi roman yazarı olan Döblin, tarihi romanın öncelikle roman niteliğinin ön planda olması gerekliliğini vurguluyor.

¹⁴Wilhelm Dilety, *Hermaneutik 'in Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, İstanbul 1979. s.270.

¹⁵ Alemdar Yalçın, a.g.e., s. 249.

¹⁶Sevim Kantarcıoğlu, “Perspektif Tarih Kavramı İçinde Yorgun Savaşçı ve Kırmızı Eldivenli Şövalye,” *Forum Dergisi*, 1. 10 1985. İstanbul 1985, s. 27.

Döblin'in ifadeleri, tarihi romanın, roman türünün içinde anlaşılması ve kavranması gerektiğini anlatmaktadır.¹⁷

Tarihi romanla diğer romanların arasındaki en önemli fark romanın tarihle olan ilişkisidir. Romanla tarih ilişkisinin geçmişi ilk çağlara dayandırılabilir.

Tarihi konu edinmesi bir romana tarihi roman denilmesi için yeterli değildir. Walter Scott'tan önceki tarih konulu romanların, yalnızca Antik dönemin ve Orta Çağın mit merkezli öncü yapıtlarının değil, XVII. ve XVIII. yüzyıl romanlarının da tarihsel roman kavramını aydınlığa kavuşturacak hiçbir ögeyi bünyelerinde barındırmadığını ileri sürüyor Georg Lukacs.¹⁸ Lukacs'a göre, bu yapıtlar yalnızca, tarihsel temleri ve kostümleriyle tarihseldir. Ne figürlerin psikolojisi ne de eserlerde aktarılan gelenekler bugünkü anlamda tarihi roman anlayışıyla örtüşmektedir. Bu açıdan XVIII. yüzyılın ünlü yazarlarından Walpol'un Castel of Otranto adlı "romanında tarihi yalnızca bir kostüm olarak kullanmaktan öte bir anlam taşımadığı görüşündedir Lukacs." Walpol'un romanının, tuhaflık ve yansıtılan çevrenin dış merkezliği gibi özelliklerine karşılık, somut bir tarihsel dönemin gerçeğe yakın, ancak sanatsal bir aktarımını gerçekleştirmediğini vurgularken, tarihsel romanın önemli tanımlarından birini de yapmaktadır.¹⁹ Bu açıklamalar bağlamında bir romana tarihi denilebilmesi için, ilk önce belli bir tarihi dönemi anlatması, kurguyu gerçekler çerçevesinde işlemesi ve sanatsal olması gerekmektedir diyebiliriz.

Tarihi roman yazarı, tarihsellik ilkesinin olduğu kadar, eyleminin yazınsal boyutunun da bilincindedir. Yani yazar hem tarihsel bir olayı belirli bir bilinç düzeyinden yola çıkarak irdelenecek hem de yapıtının roman olma niteliğini göz önünde bulunduracaktır. Burada önemli olan koşul tarih bilincidir.²⁰

Sadık Tural "Bir romanın tarihi roman sayılabilmesi için, konunun tamamlanmış, zaman mührünü yemiş olması gerekiyor. Yani, tarihi olayın yazınsal bir malzeme haline geldiği tarihte mutlak tamamlanmış olması gerekiyor. Olayın

¹⁷Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 13.

¹⁸György Lukacs, *Tarihsel Roman*, (Çev: İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara 2008, s. 21.

¹⁹György Lukacs, a.g.e., s.21-22

²⁰Turgut Gögebakan, a.g.e., s.15

etkilerinin bitmiş olması gerektiğini savunuyor.” Bu tanım, tarihi romanı çağ romanlarından ayıran önemli bir ayrıntıyı ortaya koyuyor.²¹ Burada bir zaman sorunu ortaya çıkıyor. Olayın gerçekleştiği tarihle yazarın onu bir yazınsal malzeme haline getirdiği tarih arasındaki zaman aralığı sorunu, yazınbilimcileri çok uğraştıran konulardan birisidir. Yazarın ele alacağı tarihi olaya karşı takınacağı tutumu belirleyen öğelerin başında geliyor. Scott’un, tarihi romanlarında yaklaşık 60-70 yıllık bir zaman aralığı tercih edilmiştir.²²

Yazınbilimciler Walter Scott’un *Waverly* adlı eserini XIX. yüzyıl tarihi romanın başlangıcı kabul ederler. Tarihi romanın oluşum ve gelişim sürecinde Walter Scott’un önemli bir yeri vardır denilebilir.

Scott’un kurucu rolünün yanı sıra tarihi roman geleneğinin ilkelerini ve ana taşlarını oluşturmuştur demek doğru olur.

Scott, kendisinden sonra gelen yazarları derinden etkilemiştir. İngiltere’de bıraktığı etki önemli ve kalıcı olmuştur. Skilton, Viktorya dönemi romancıları Scott’u çok değerli bir yere oturtmuşlardır. Bu dönem romancıları, tarih içerisinde bireyin yerinin ve işlevinin nasıl algılanılması gerektiğini ondan öğrendiklerini söylemişlerdir. Onun etkisi yalnızca İngiltere ile sınırlı kalmamış, bütün Avrupa’ya yayılmıştır. Örneğin, Alman romantiklerinin tarihe yönelmesinde onun payı olmuştur. Scott’un Almanya’da neden olduğu fırtına o kadar büyüktür ki, o günlerde Avrupa’yı kasıp kavuran, Goethe’nin *Wilhelm Meister* adlı oluşum romanı dizisinin esin kaynağı olduğu *Wilhelm Meister* tipi anavatanında bile onun yarattığı bu yeni roman türünün gölgesinde kalmıştır. Onun etkisi uzun süreli ve kalıcı olmuştur. “*Balzac, Viktor Hugo gibi ünlü Fransız gerçekçi yazarların da ondan etkilendiğini roman kurgularını onun kuramı doğrultusunda şekillendirmiş olduklarını söylüyor.*” Lukacs. Rus yazarlar da Scott’a büyük ilgi göstermişlerdir. Örneğin, Tolstoy’un ünlü romanı *Savaş ve Barış*’ta Scott’un geliştirdiği roman tekniklerini kullandığı ve yine onun etkisiyle sıradan insanlara yöneldiği ileri

²¹Sadık Tural, “Tarihî Roman ve *Atsız*’ın Romanları Üzerine Düşünceler,” *Zamanın Elinden Tutmak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992, s.225. Turgut Gögebakan, a.g.e., s.16.

²²Turgut Gögebakan, a.g.e. s.,17-18

sürülüyor. Aynı şeyler Amerikan romancıları içinde geçerlidir. Cooper bunların başında gelir.²³

Scott'un tarzı tarihî roman, XVIII. yüzyılın büyük gerçekçi toplumsal romanın doğrudan devamıdır. Scott'un buna ilişkin – teorik olarak genellikle çok da derin değil – teorik çalışmaları bu edebiyatı yoğun ve esaslı şekilde araştırdığının belirtisidir. Yaratıcı faaliyeti ise diğerlerine göre tamamen yeni bir olgudur. Büyük çağdaşları bu yeni şeyi açık şekilde fark etmişlerdir. Puşkin onun hakkında şöyle yazıyor : “...Walter Scott'un etkisi dönemin edebiyatının her alanında hissediliyor. Fransız tarihçilerinin yeni ekolü Scott'tan ilham alan roman yazarlarının etkisiyle oluşmuştur.” Scott onlar için –Shakespeare ve Goethe 'nin yarattığı tarihsel dramaların varlığı– o zamana kadar bilinmeyen, tamamen yeni kaynaklar ortaya çıkarmıştır...²⁴

Balzac ise Stendhal'in La Chartreuse de Parma'sı hakkında yazdığı eleştiride, epik edebiyata Walter Scott'un romanlarının soktuğu yeni sanatsal özellikleri vurguluyor: “Geleneklerin ve ahlâk değerlerinin, olayın geçtiği yerin şartlarının geniş şekilde tasviri, olay örgüsünün dramatik niteliği ve bununla sıkı şekilde bağlantılı olarak romanda diyalogun yeni ve oldukça önemli rolü.”²⁵

Spesifik bir tarih anlayışı ve tarih bilinci, tarihin yeni bir bakış açısından yeniden canlandırılmasına götürmüştür Scott'u. Ondan önceki tarih konulu romanlarda rastlanılır, bir kahraman etrafında olup biten ve kahramanın bütün zorlukların üstesinden geldiği bir yapı söz konusu değildir. Romanın hem başkışisi hem de diğer figürler sıradan insanlardır. Olağanüstü güçler yoktur. Herkesin yaşadığı sorunları onlar da yaşarlar. Scott'un romanlarında, tarihi olaylar, bu sıradan insanların bilincinde yansır. Yani kentli insanın efsanelerden arınmış, kendi bilinç düzeyinde kendisinin anlayabileceği olayların, yine kendisine benzeyen insanların romanın merkezine yerleşmesini a priori bir koşul olarak gören bir bakış açısıdır.²⁶ Bu açıdan bakıldığında tarihsel romanın İngiltere'de ortaya çıkması tesadüf değildir.

²³Turgut Gögebakan, a.g.e.,s.17.

²⁴Györy Lukacs, a.g.e., s. 35.

²⁵Györy Lukacs, a.g.e., s. 36.

²⁶Györy Lukacs, a.g.e., s. 37.

Önceki yılların siyasi ve toplumsal dönüşümleri İngiltere’de tarihe yönelik duyarlılık ve tarihsel gelişim bilinci uyanmıştır.

İngiltere sanayi devrimini, Avrupa’daki pek çok ülkeden aşağı yukarı yüzyıl önce gerçekleştirmiştir. Sanayileşme, İngiltere’de ekonomik özgürlüğe sahip insanların ortaya çıkmasını sağlamış ve bu olayla insanların bilinç düzeyinde farklılaşma meydana getirmiştir. Ekonomik özgürleşmede beraberinde aydınlanma çağını başlatmıştır.

Lukacs, tarihi romanların, oluşum ve gelişim sürecinde aydınlanma kavramını ön plana çıkarıyor. Aydınlanma devrinin tarih yazıcılığının, Fransız devriminin ideolojik alt yapısının oluşturduğu tezini ortaya atıyor. Tarihin son derece büyük ve yeni gerçeklikleri ve ilişkileri kapsayan yapısı akılcılıktan yoksun feodal-mutlakiyetçi toplumsal yapının değişmesinin zorunlu olduğunu kanıtlamaya yarayacaktır.²⁷

Tarihi romanın ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri Fransız Devrimidir. Fransız Devrimi, Napolyon savaşları milliyetçilik dalgası neredeyse bütün Avrupa’yı etkilemiştir. 1789- 1814 yılları arasında Avrupa’daki ülkeler sosyal ve siyasal açıdan değişime uğramışlardır. Avrupa’daki ülkeler Napolyon’un işgalci savaşlarından hem yara almışlar hem de başka bir bilinç düzeyiyle düşünmeye başlamışlardır. Milliyetçilik, adalet, kardeşlik, eşitlik ve bunun yanında sömürgecilik bütün dünyayı etkilemiştir. Bu etkiyle imparatorluklar parçalanma sürecine girmiş ve her millet bağımsızlığını kazanmaya çalışmıştır. Bu süreç milletlerin tarihle olan münasebetini de arttırmıştır.

Bütün bu gelişmelerin bağlamında hem ilk tarihi romanın XIX. yüzyılda yazılmış hem de tarihsel romanın en parlak dönemini XIX. yüzyılda yaşamış olması bir rastlantı olmamaktadır bu süreçte.

²⁷Turgut Göğebakan, a.g.e., s.18-19.

Tarihi romanın görevine gelecek olursak Lukacs'ın dediklerine bakmamız gerekir: Ona göre, *“tarihsel romanın görevi tarihsel koşulların ve şahısların varlığını şiirsel araçlarla kanıtlamaktır. Scott'ta oldukça yüzeysel olarak “yerel renklere sadakat “ olarak adlandırılan şey aslında tarihsel gerçekliğin şiirsel olarak kanıtlanmasıdır. Aslına sadık bu renklendirme tarihi olayların, kendi karmaşık dokularıyla, karakterlerle olan sayısız etkileşimiyle, geniş varlık koşullarının resmedilmesinden başka bir şey değildir. “Taşıyıcı” ve “dünya tarihi açısından önemli “ bireylerin farkı tam da olayların varlık sebebiyle olan canlı bağlantıda belirginleşmesidir. Öncekiler varlık sebebinin en küçük sarsıntılarını şahsî hayatlarının doğrudan birer sarsıntısıymış gibi yaşarlar, sonuncular olayların önemli özelliklerini davranış motifleri halinde özetlerler, kendi etkinliklerinin motifleri haline ve kitlelerin davranışı etkileyen ve yönlendiren kıskartıcı güçler haline getirirler. “Taşıyıcı bireyler” zemine ne kadar yakınlarsa, tarihi liderliğe ne kadar az ehillerse, gündelik hayatlarında ve doğrudan ruhsal tezahürlerinde varlık sebebinin sarsıntıları o derece açık ve belirgin şekilde kendini gösterir. Bu tezahürler, doğal olarak kolaylıkla tek yanlı, hatta yanlış hale gelirler. Oysa genel tarihi manzaranın kaleme alınmasının sırrı tam da sanatçı tarafından varlık koşullarının sarsıntıları sonucunda oluşan tepkilerin seviyeleri arasında zengin, ince ayrımı geçişlerle dolu bir etkileşim oluşturulmasında; ayrıca kitlelerin canlılığı ve lider kişiliklerin çağın imkânlarına göre azami düzeydeki tarihsel bilinci arasındaki bağlantının ortaya çıkarılmasında gizlidir.”²⁸*

Bu çerçeve içinde tarihi roman kavramı sınırları ve ölçüsü tam olarak çizilmese bile-aslında her yazara göre farklı sınırları ve ölçüleri var demek daha doğru sanırım- çizilmiş bir edebi tür olabilme özelliği taşımaktadır. Şu unutulmamalıdır ki romanların büyük çoğunluğu kendi yazarı tarafından gözlemlenmemiş zamanlarda geçmesidir.

Batıda tarihi romanın gelişimine ve özellikle Walter Scott'a bu kadar yer verilmesinin sebebi, tarihi roman kavramının tanımlanmasında, sınırlarının ve ilkelerinin ortaya konulmasında çekilen güçlüktür. Tarihi romanın ilk çıkışındaki yazılış tekniği ile XIX. ve XX. yüzyıldaki teknik kurguda farklılıklar vardır. Son dönem yazılan tarihi romanlar ise eskiye oranla daha serbest tekniklerle yazılmıştır.

²⁸György Lukacs, a.g.e., s.51-52.

O zaman tarihi roman kavramının yeniden incelenmesi ve tanımlanmasının yapılması gerekmektedir.

Türk edebiyatında tarihi roman denemeleri aşağı yukarı romanın başlangıcı ile yaşıttır denilebilir. Bu konuda ilk akla gelen Namık Kemal'dir. Cezmi, Türk edebiyatının ilk tarihi romanı sayılmaktadır.

Türk edebiyatında, XIX. yüzyıla gelene kadar, tarihi roman ihtiyacı, sözlü kültür ürünleriyle karşılanmıştır. Genellikle dini karakter taşıyan menkıbeler, milli değerleri yansıtan destanlar, kurmaca nitelikleri olan halk hikâyeleri ve efsaneler gibi sözlü kültür ürünleri, o dönem insanının, tarih bilincini oluşturmuş, tarihi romanın yerini tutmuştur.²⁹

Ebu Müslim, Hz. Ali, Battal Gazi, Zaloğlu Rüstem, Köroğlu gibi kahramanlık anlatan menkıbe ve halk hikâyeleri ile milli destanlar Türk halkının beğenerek dinlediği eserlerden bazılarıdır.

Tarik Buğra, bu bağlamda tarih ve edebiyatın gelişim sürecini şöyle dile getirir:

“Söze neredeyse tarih olmasa, edebiyat olmazdı diye başlayacaktım, tutum kendimi: Krallar, kraliçeler, padişahlar, hasekiler, vezirler, başkomutanlar, iyi kötü yönetimler, yönetimlerle toplumların insanların ilişkileri, savaşlar, zaferler, bozgunlar! İnsani ilgilendirmiştir hep bu panorama ve masallar, ağıtlar, destanlar, kasideler, tarihten önce edebiyatı oluşturmuştur. Zaman geçti, edebiyat da tarih de gelişti. Kişilikleri belirginleşti; ama geçmişin olayları ve kişileri, bütünüyle ne ötekinin ne berikinin mirası oldu. Mirası ikisi de işlerine nasıl geliyorsa öyle, bildiklerince kullandılar ve kullanacaklar.”³⁰

Türk edebiyatında, Batı tarzında tarihi roman, kendi gelişimini tamamlayarak ancak, XIX. yüzyılda yazılmaya başlanmıştır. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ile beraber geçirdiği kültürel ve siyasal değişim süreciyle yazılı edebiyat

²⁹Ahmet Hamdi Tanpınar, “Halk Destanlarından Milli Edebiyata,”*Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s.94.

³⁰Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 62.

ürünlerinin hızla çoğalması ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Başlangıçta, tarihi romanların pek çoğu, Batı edebiyatlarından yapılan çeviriler yoluyla olmuştur. Alexandre Dumas, Monte Cristo, Kraliçenin Gerdanlığı, Üç Silahşör, Xavier de Montépin'den Fakirler Tabibi, Türkçeye çevrilen ilk romanlardandır.

Tarihi romanın ilk örneklerinin çeviri yoluyla olmasının sebebi, Batı tarzında roman tekniğinin XIX. yüzyıla kadar gelişme göstermemiş olması ve Osmanlı toplumunun geçirdiği kültürel değişimlerden kaynaklanan dalgalanmalar denilebilir.

Alexandre Dumas Père'in, tarihi roman alanında, Türkçeye çevrilen ilk yazar olmasının sebebi, onun yazmış olduğu tarihi romanlar, Dünya edebiyatında, sanatsal gerçekçi romanlardan zaman zaman uzaklaşarak, tarihi serüven romanlarının ve popülist tarihi roman ilk örneklerini oluşturur. Edebiyatta zengin bir sözlü kültür geleneği olan ve bu geleneğe bağlı dinleyicisi bulunan Türk roman okuru, roman kurgusu içerisinde tarih ve serüvenin kaynaşmasını XIX. yüzyılda çok çabuk benimsemiştir. Bunun bir sonucu olarak da Türk edebiyatında, başlangıcından günümüze kadar, tarih romanları, en fazla okunan ve sevilen bir roman türü olarak yerini almıştır.³¹

Türk edebiyatında telif eserler, XIX. yüzyılın son çeyreğinde görülmeye başlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin, Yeniçeriler (1872), Süleyman Muslî (1877), Arnavutlar ve Solyotlar (1887) ve Ahmet Metin ve Şirzad (1890) adlı eserleri ile Namık Kemal'in Cezmi'si (1880) konularını bilinçli olarak Osmanlı ve Türk- İslam tarihinden alan bu türün Türk edebiyatındaki ilk örnekler olarak kabul edilmektedir.³²

Bu dönemde yazılan tarih romanların arasında, Şehbendezâde Ahmet Hilmi Bey'in yazmış olduğu Öksüz Turgut (1326), Fazlı Necip'in yazdığı Dehşetler İçinde I-III (1325 -1326) ve Mehmet Hamdi'nin Define (1327) adlı romanı tarihi roman türünün örnekleri arasında sayılabilir.³³

³¹Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.63-64.

³²Mehmet Can Doğan, "Tarihî Roman Dinamikliği ve Son On beş Yıllık Tarihi Romanları", *Türk Yurdu*, Mayıs – Haziran 2000, s. 153 -154.

³³Alemdar Yalçın, a.g.e., s. 256-257.

Servet-i Fünûn edebiyatı döneminde Tanzimat'taki kadar tarihi romana ilgi ile yaklaşmamıştır yazarlar. Bunda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal bunalımların etkisi olmasının yanı sıra, bireysel konulara eğiliminde artması ile farklı edebi türlere yöneliminde etkisi de olmuştur. Bu nedenle bu dönemde tarihi roman yazılmamış demek yanlış olmaz.

Milli edebiyat döneminde tarihi konulara ilginin arttığı görülmektedir. Bu ilginin pek çok nedeni vardır. Batılı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya yönelik planları, Fransız İhtilali'nin etkisiyle azınlıkların milliyetçi hareketlerinin artması, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yenilgiyle sonuçlanması Osmanlı aydınlarını ve yazarlarını derinden etkiler. Özellikle, Osmanlı öncesi Türk tarihine ve İslamiyet öncesi tarihe bilinçli bir yönelme olmuştur. Avrupa'ya giden aydınlar orada açılan Türkoloji Enstitüleri'nde Türk tarihi ile ilgili o güne kadar bilmedikleri bilgileri öğrenmişlerdir. Daha sonra bu öğrendiklerini roman ve hikâyelerinde aktarmışlardır. Türk tarihinin parlak devirlerini anlatmak ve Türk milletinin niteliklerini gözler önüne sermek istemişlerdir.

Cumhuriyet döneminde tarihi romana ilgi geçmiş dönemlerden daha da fazla bir artış görülmektedir. 1923–1960 yılları arasında Türk edebiyatında, Türk tarihinin çeşitli dönemleri ele alıp işlenmiştir.

Milli Mücadele dönemini işleyen romanların Türk edebiyatında sayıca nispeten fazla olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı, İttihat ve Terakki Partisi dönemi, Kurtuluş Savaşı ve Mili Mücadele dönemi, Çanakkale Savaşları, savaşlardaki kahramanlıklar yeni kurulan Cumhuriyet, Atatürk ve arkadaşlarına bağlılık ve inanç, edebiyatçıların romanlarında en fazla üzerinde durdukları konular olmuştur. Bu dönemi kitaplarında işleyen yazarlar şunlardır: ³⁴

Halide Edip Adıvar, Ateşten Gömlek (İzmir'in İşgalinden başlayarak Milli Mücadeleyi anlatır), Vurun Kahpeye (Milli Mücadele), **Yılmaz Akbulut**, **Bingöl** Cepheleri (I.Dünya Savaşı) , **Fikret Arıt**, **Hep** Bu Topraklar İçin (Milli Mücadele) ,

³⁴Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s. 66 .

Küçük Fedailer (Milli Mücadele, Antep), **Talip Aydın, Toz Duman İçinde** (Milli Mücadele I), Vatan Dediler (Milli Mücadele II), **Ethem İzzet Benice**, Adsız Şehit (Milli Mücadele), **Hasan İzzet Dinamo**, Kutsal Savaş (Milli Mücadele I), Savaş ve Acılar (Milli Mücadele II), Ateş Yılları (Milli Mücadele III), Kutsal Barış (Milli Mücadele Sonu Anadolu), Anadolu’da Bir Yunan Askeri (Milli Mücadele Sonrası Cephe Anıları), **Safiye Erol**, Ciğerdelen (Osmanlı’nın Şanlı Tarihinden Kesitler), **Hamdi Nazım Gör, İstiklâl** Mucizesi (Milli Mücadele Anıları), **Aka Gündüz**, Dikmen Yıldızı (Milli Mücadele), **Reşat Nuri Güntekin**, Gizli El (Milli Mücadele Dönemi Bürokrasisi), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Sodom ve Gomore (I.Dünya Savaşı’nda İstanbul), Hüküm Gecesi (İttihat ve Terakki), Yaban (Sakarya Savaşı Sonrası Anadolu), Bir Sürgün (II. Abdülhamit Dönemi), **Refik Halit Karay, İstanbul’un İç Yüzü** (II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki), **Samim Kocagöz**, Kalpaklılar (Milli Mücadele), Doludizgin (Milli Mücadele), **Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul** (Osmanlı’nın Son Yılları), **Mehmet Rauf**, Halas (Milli Mücadele), **Burhan Cahit Morkaya**, İzmir’in Romanı (İzmir’in İşgali ve Sonrası), Gazi’nin Dört Süvarisi (Milli Mücadele), Yüzbaşı Celâl (Mili Mücadele), Cephe Gerisi (I.Dünya Savaşı), Harp Dönüşü (Mütareke Dönemi), **Nahit Sırrı Örik**, Bir Osmanlı Diplomatı Personi Beyle Madamı (I.Dünya Savaşı), Sultan Hamit Düşerken (II. Abdülhamit), **Ziya Mısırlı**, İstiklâl Madalyası (Milli Mücadele), **Sedat Pınar**, Anadolu Destanı (Milli Mücadele), **Peyami Safa**, Mahşer (Milli Mücadele), **Ercüment Ekrem Talu, Kan ve İman** (Milli Mücadele), **İlhan Tarus**, Var Olmak (Mütareke Dönemi), Vatan Tutkusu (Milli Mücadele), Hükümet Meydanı (Milli Mücadele) ...³⁵

Yazılan eserlerden de anlaşılacağı gibi Cumhuriyet dönemiyle beraber Milli Mücadele ve I. Dünya Savaşı ile ilgili, bunun yanında 1914-1922 yılları arasında Anadolu halkını anlatan pek çok eserler kaleme alınmıştır.

Milli Mücadele’yi anlatan eserlerin bu kadar çok olmasının nedeni şuna bağlanabilir: Üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun yıkılmasının ardından Anadolu halkının destansı bir şekilde bağımsızlık mücadelesi vermesi ve bu mücadeleye tanık

³⁵Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.66-67.

eden pek çok insanın, eserlerin yazıldığı dönemde yaşıyor olması ve bu eserlere kaynaklık etmesi bunun ilk nedenlerinden biridir, denilebilir. Zamanla tarihe olan ilgilinin giderek artması da önemli bir etkidir.

Bu dönemde yazarlar, Cumhuriyetin ilânıyla birlikte ortaya atılmış olan Türk tarih tezi düşüncesi doğrultusunda, Türklük bilincini sağlamlaştırmak, Türk kültürünün kökenlerini tanıtmak amacıyla İslâmiyet öncesi Türk tarihini romanlarına konu edinirler. Özellikle Orta Asya'daki Türk boyları, Türkler ve Çinliler, Türkler ve diğer kültürler arasındaki ilişkiler romanlarda anlatılmıştır. **Nihal Atsız**, *Bozkurtlar'ın Ölümü (Göktürk Devleti'nin Yıkılışı Ardından Yaşananlar)*, *Bozkurtlar Diriliyor (Göktürk Devleti'ni Tekrar Kurma Çabaları)*, *Deli Kurt (Osmanlı'nın Fetret Devri Anlatılır)*, **İskender Fahrettin Sertelli**, *Sümer Kızı*, *Asya'da Bir Güneş Doğuyor*, **Müfide Ferit Tek**, **Aydemir** (*Meşrutiyet Dönemi Türkçü Düşünce Anlatılır*) romanlarında bu temaları işlemişlerdir.³⁶

Osmanlı döneminde Türk tarihi ve İslâm tarihi üzerinde daha çok duran romanlar özellikle bu dönemlerin en parlak zamanlarını konu olarak seçmişlerdir.

Ahmet Cemil Akıncı, *Hilâllerin Gölgesinde (Anadolu Selçuklu Devleti'nin Haçlılarla Mücadelesi)*, **Sermet Muhtar Alus**, *Kıvırcık Paşa (Osmanlı Paşası Olan Kıvırcık Paşa'nın Konak Hayatı Anlatılır)*, *Harp Zengininin Gelini (Balkan Savaşı Dönemi Anlatılır)*, **Ahmet Refik Altınay**, *Tarihte Kadın Sımaları (Osmanlı Tarihinde Kadın Saltanatını Anlatır)*, *Fındıklı Silahtar Mehmet Ağa (Silahtar Tarihi)*, *Sokullu Mehmet Paşa (Sokullu Mehmet'in Biyografisi)*, Yusuf **Ziya Bahadanlı**, *Gemileri Yakmak (Türkiye'deki Toplumsal Çatışma Anlatılır)*, **Yavuz Bahadırloğlu**, *Buhara Yanıyor (Buhara'daki Moğol İstilâsı Anlatılır)*, *Elveda Buhara (Celaleddin Harezşah Anlatılır)*, **Barbaros Baykara**, *Konstantiniye Alındı (İstanbul'un Fethi Anlatılır)*, *Fatih Sultan Mehmet (Fetih Öncesi Durum Anlatılır)*, **Yılmaz Boyunağa**, *Kırk Hançer (Gazneli Mahmut Dönemi)*, **Bekir Büyükkarın**, *Bozkırda Sabah (Mili Mücadele)*, **Saadettin Çulcu**, *Abdülhamit'in Gözdesi (II. Abdülhamit'in Haremi)*, **Zuhuri Danışman**, *Peçeli İmparator, Saraydaki Kadın*,

³⁶Osman Gündüz, "Tarihsel Romanlar ve Romancılar," *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt III, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 28.

Sultanın Hazinesi, Endülüs'te İslâm Cengâveri, Fatih Sultan Mehmet (İstanbul'un Fethi), **Cavit Ersen**, Günahkâr Sokaklar, **Kadircan Kafli**, Kösem Sultan (Osmanlı Kadın Saltanatı), Yağız Atlı, Turhan Sultan (Osmanlı Sarayı'na Gelişi ve Yükselişi), **Reşat Ekrem Koçu**, Patrona Halil Lâle Devri, Yeniçeriler (Devşirme Sistemi), Kösem Sultan (Osmanlı Saltanatına Etkisi), Murat Reis (Bir Osmanlı Denizcisi Anlatılır), Turgut Alp, Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet'in Hayatı), Bağdat Kervanı, **Muharrem Zeki Korgunal**, Hz. Ali'nin Kan Kalesi Cengi Serisi, Abdullah **Ziya Kozanoğlu**, Kızıl Tuğ (Göktürk Devleti'ni Kurma Hayali), Fatih Feneri (Düzmece Mustafa Olayı), Türk Korsanları (Turgut Reis'in Hayatı), Seydi Ali Reis (Seydi Ali Reis'in Hindistan Macerası), Atlı Han (Atilla Destanı), Gültekin (Orta Asya Türk Tarihi'nden Notlar), Kızıl Tuğ (Orta Asya Türk Tarihi), Kubilay Han'ın Gelini (Cengiz Han Dönemi), **Oğuz Özdeş**, Vatan Borcu (Milli Mücadele), Karapençe (Karapençe seri halindedir. 1963-1967), Oğuz Han (Mete Han Anlatılır), Tuna Nehri Akmam Diyor (Balkan Savaşı), Dağ Başını Duman Almış (Milli Mücadele), Şeyh Şamil (Kafkas Bağımsızlık Savaşı), **Murat Sertoğlu**, Battal Gazi (Beylikler Dönemi Bizans ile Mücadele), Battal Gazi'nin Oğlu (Bizans ile Mücadele), Türk Casusu, **Sevda Sezer**, Aşk ve Saltanat, **Ziya Şakir**, Türk Kahramanı Horasanlı Ebû Müslim (Abbasi Devleti'nin Kuruluşu), **Enver Behnan Şapolyo**, Anadolu Fatih Alparslan (Malazgirt Savaşı), Fatih (İstanbul'un Fethi), **Turan Tan**, Köroğlu (Halk Kahramanı Ruşen Ali'nin Kahramanlıkları), Cem Sultan (II. Beyazıt ile Kardeşi Cem'in Hayatı), Akından Akına (Osmanlı Fetihlerinden Kesitler), Viyana Dönüşü (Viyana Kuşatması Başarısızlığı), Hürrem Sultan (Osmanlı'nın En Güçlü Döneminde Kadın Saltanatı), Cengiz Han (Cengiz Han'ın Hayatı), Timurleng (Timur'un Hint Seferi), Hint Denzinde Türklerle (Türk Denizcileri), Safiye Sultan (Osmanlı Sarayı'nda Yükselişi), Krallar Avlayan Türk (Rumeli'ye Türk Akınları), **Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu**, Türk Korsanları (Türk Denizcileri), Seyit Ali Reis (Ali Reis'in Hayatı), Kozanoğlu (Türk Beyi'nin Hayatı), Savcı Bey, Malkoçoğlu (Bir Türk Fedasi'nin Maceraları), Bir Millet Uyanıyor, Battal Gazi Destanı (Bizans ile Mücadele), Karlı Dağlar, Fatih Devri (Fatih Devrinden Kesitler), Hilâl ve Haç (Osmanlı ve Haçlı Mücadelesi), **Feridun Fazıl Tülbenci**, Yıldırım Beyazıt (Yıldırım Beyazıt Devri), Barbaros Hayrettin Geliyor (Barbaros'un Denizlerdeki Faaliyetleri), Osmanoğulları (Osmanlı'nın Kuruluş Devri), İstanbul Kapılarında (İstanbul'un

Fethi), Turgut Reis (Turgut Reis'in Hayatı), Hürrem Sultan (Kadın Saltanatı), Kanuni Sultan Süleyman (Osmanlı'nın Muhteşem Yüzyılı), **Ragıp Şevki Yeşim**, **Bizanslı** Beyaz Güvercin (Fatih Sultan Mehmet Devri), Genç Osman (II. Osman'ın Hayatı), Zümrüt Gözlü Sultan (Hürrem Sultan Anlatılır), **Selâmi Münir Yurdatap**, Hz. Ali'nin Hayber Kalesi serisi. ³⁷

Bu romanlar, tarihi roman, tarih değildir prensibinden yola çıkarak hayal gücü ve abartıları olan tarihi serüven romanlarını yazarlar. Böylece popüler tarih romanlarının, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatındaki önemli temsilcileri haline gelirler. 1930-1970 yılları arasında yazılan bu romanlar, sürükleyici bir anlatım ve basit bir kurgu ile popüler tarzda yazdıkları romanlarla her yaş ve kültür grubuna ait geniş okuyucu kitlelerine ulaşmışlardır. Bu romanlar, genellikle gazetelerin çıkarttıkları tefrikalarda yayınlanmış ve popüler tarihi roman türünün yaygınlaşmasını sağlamışlardır.³⁸

Türk-İslâm Tarihi, Osmanlı tarihinin yükseliş dönemi, fetret devri, İstanbul'un fethi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Yeniçeri ayaklanmaları gibi konular, yazarlar tarafından popülist bakış açısıyla ele alarak, okuyarlarda uzun yıllar ihmal edilmiş tarih bilinci ve bir nevi tarih sevgisi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu romanların konularına bakıldığında şu gerçek ortaya çıkar. Türk tarihinin kırılma noktaları yani en önemli olayları konu olarak seçilmiştir. Birçoğunda Türk tarihi yüceltilmiş, eleştirel ve farklı bakış açısı ile bakılmamıştır. Hamasi duyguları körükleyen, okuyanların tarihiyle övünmesini sağlayan Türk kahramanlıkları anlatılmıştır.

1960'lı yıllarda yayımlanan Devlet Ana (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu) ile tarihî roman- popüler edebiyata uygun yapısını devam ettiren romanların yanı sıra - başka bir boyutta yol açıcı bir biçime girer. Tarihi roman, yapısından kaynaklanan bir özellik olarak, yazarının tarihe bir yorum getirmesinden dolayı, tezli romanlar sınıfına girmektedir. Kemal Tahir'in bu romanı ile birlikte edebiyat tarihinde tarihi

³⁷Osman Gündüz, "Tarihsel Romanlar ve Romancılar," s.287-288.

³⁸Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.69.

roman, -Milli edebiyat dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi- sadece tarihi belgelere hayat vermek yerine yeniden yazarının tarih konusundaki yorumunu ve bakış açısını yansıtacak biçimde ideolojik bir kimlik kazanmıştır.³⁹

Kemal Tahir'in Devlet Ana adlı romanı Türk edebiyatında tarihi romanın yapısını değiştirir, denilebilir. Bu romanla birlikte tarihi bir kurgu niteliğinde değil, gerçeklerle harmanlayarak okuyucuya bilgi vermek amaçlanmaya başlanır.

1960–1980'li yıllar arasında, çeşitli dönemleri ve kişileri kapsayacak çeşitlilikte II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül darbeleri gibi yakın tarihi etkileyen olaylar, bu dönem romanlarında görülmektedir. Bu dönem yazarların en önemli özellikleri, romanlarında estetik kaygı ve zengin konu çeşitlemeleri ile birlikte, modernist romanın anlatım biçim ve tekniklerini kullanmış olmalarıdır.⁴⁰

Adalet Ağaoğlu, Bir Düğün Gecesi (1970'lerin Türkiye'si Anlatılır), **Samiha Ayverdi**, Mabette Bir Gece (Tasavvuf ile Beraber İlahi Aşk Anlatılır) Son Menzil (İlahi Aşk Anlatılır), İbrahim Efendi Konağı (Osmanlı'nın Son Demleri Anlatılır), **Tarık Buğra**, Küçük Ağa (Milli Mücadele), Firavun İmanı (Sakarya Meydan Savaşı), Osmancık (Osmanlı'nın Kuruluşu), **Necati Cumalı**, Makedonya 1900 (Balkan Savaşı Öncesi Makedonya), **Sevinç Çokum**, Hilâl Görününce (Kırım Savaşı Yılları), **Cengiz Dağcı**, Yurdunu Kaybeden Adam (II. Dünya Savaşı Yılları) O Topraklar Bizimdi (Kırım'ın II. Dünya Savaşı'nda Çaresizliği), **Ahmet Bican Ercilasun**, **Gülнар** (Türkistan Anlatılır), **Halikarnas Balıkcısı**, **Uluç Reis** (Uluç Reis'in Hayatı), Turgut Reis (Turgut Reis'in Hayatı), **Emine Işımsu**, Ak Topraklar (Alparslan ve Çağrı Bey Dönemi), Cumhuriyet Türküsü (1920'li Yıllar Anlatılır), **Atilla İlhan**, Bıçağın Ucu (27 Mayıs Darbesine Giden Olayları Anlatır), Yaraya Tuz Basmak (Ermeni Soykırımı Yalanını Anlatır), Kurtlar Sofrası (1960'lı Yılların Türkiye'si Anlatılır), **Tarık Tursun**, Kurşun Ata Ata Biter (1960'larda Üç Arkadaşın Yaşadıkları), **Yılmaz Karakoyunlu**, **Salkım Hanımın Taneleri** (II. Dünya Savaşı Yılları), Üç Aliler Divanı (Atatürk'e Suikastı Anlatır), **Hasan Kayıhan**,

³⁹Mehmet Can Doğan, "Tarihî Roman Dinamikliği ve Son On beş Yıllın Tarihi Romanları," s.155.

⁴⁰Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.71

Beyler Aman (Türkiye Cumhuriyeti Kuran Ruhu Anlatır), **Yaşar Kemal**, Üç Anadolu Efsanesi (Üç Halk Kahramanını Anlatır), Ağrı Dağı Efsanesi (Mahmut Han'ın Kızı Gülbahar İle Ahmet'in Aşkı Anlatılır), Çakırcalı Efe (Çakırcalı Mehmet Efe'nin Hayatı), **Ayla Kutlu**, Bir Kadın Destanı K (Kadının Mitolojik Çağlardaki Durumu Anlatılır), Emir Bey'in Kızları (93 Harbinden 1991 Yılına Kadar Olan Devrin Kesitleri Anlatılır), **İlhan Selçuk**, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı (Osmanlı'nın Son Dönemi), **Mustafa Necati Sepetçioğlu**, **Yaradılış** ve Türeyiş (Türklerin Türeyiş Destanını Anlatır), Üçler-Yediler-Kırklar (Osmanlı'nın Kuruluş Yılları), Bu Atlı Geçide Gider (Yıldırım Beyazıt'ın Niğbolu Zaferi), **Kemal Tahir**, Esir Şehrin İnsanları (Mütareke Dönemi Osmanlı Aydını), Esir Şehrin Mahpusu (Kuvayi Milli Ruhu Anlatılır), Yorgun Savaşçı (Milli Mücadele), Devlet Ana (Osmanlı'nın Kuruluşu), Kurt Kanunu (İzmir Suikasti), **Erol Toy**, Azap Toprakları (Şeyh Bedrettin), Yitik Ülke I-II, **Şemsettin Ünlü**, Toprak Kurşun Geçirmez (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi), Yüz Uzun Yıl (Milli Mücadele), **Özker Yaşın**, Mücahitler (Kıbrıs'ın Savaşı), **Ahmet Yurdakul**, **Kahramanlar** Ölmemeli (Mili Mücadele kahramanlarının savaş sonrasındaki yaşamlarını anlatır)⁴¹ gibi yazarlar 1950-1990 dönemlerinde eserler vermişlerdir.

Bu romanların konularına bakıldığında ilk göze çarpan savaş ve kahramanlık anlatmalarıdır. Bakıldığında Türk kültürü ve tarihi bunların dışında da zengin ve çeşitlidir. Bazı konularda sabit kalınması ya hala Milli Mücadele ruhunu canlı tutulmak istendiği ya da yeni kurulmuş ve çeşitli halk kitlelerini içinde barındıran ulus-devletin temelini tarih çimentosuyla atmak istenmesinden olabilir.

1980'li yıllara gelene kadar Türk edebiyatında, tarihi roman türünün genel yapısı; yazarların kendi kişiliklerinin, alışkanlıklarının ve beğenilerinin sonucunda bir konu belirlemişler ve belirledikleri tarihi döneme yönelerek o dönemi, kişileri ve olayları anlatmak şeklinde olmuştur. Türk tarihinin geniş bir zaman dilimine ve coğrafyaya yayılıyor olması, Türklerin birçok kültürle çeşitli zaman ve mekânlarda karşılaşması, yazarlar için, romanlarına konu edebilecekleri zengin bir malzeme sunmaktadır. Bu malzemeyi ele alan yazarlar, yazı yazma tutumlarının bir sonucu

⁴¹Osman Gündüz, "Tarihsel Romanlar ve Romancılar," s.290.

olarak, ya popüler anlatım tarzını benimsemişler ya da gerçekçi anlatım tarzı ile sanatsal üslubu birleştirmişlerdir.⁴²

*“Gerçekçi roman geleneği içinde yazan yazar, bilerek tarihi ve kurmaca arasındaki ontolojik sınırların ötesine geçmez. Çünkü roman ‘alışlagelmiş bir dille gerçek yaşam ve töreleri anlatarak yazıldığı çağı’ yansıtmayı amaçlar.”*⁴³

XX. yüzyılın ikinci yarısında yazarların genel tavrı gerçekçi roman geleneği eğiliminde olmuştur. Olaylar ve dönemler ne olursa olsun yazarların olaylara bakış açısı genellikle aynı olmuştur.

Gerçekçi tarzda bir kurgu ile oluşturulmuş tarihi romanların yazarları, romanın kurmaca dünyası ve gerçek dünya arasındaki sınırı aştıklarında, bunu okurdan saklamaktadırlar. Bu sınırı çoğu zaman, geri plana iterek gizlemeye çalışmaktadırlar. 1980'lere kadar tarihi Türk romanları, anlatım biçimleri, açısından ne kadar yenilik yapmış olsalar da, tarihe yaklaşımlarında, gerçekçi anlatım tutumlarından uzaklaşmamışlardır. Romanlarda anlatılan tarihi gerçekler, genel doğruların ve resmi tarih anlayışının belli ideolojiler açısından bir yorumu ya da geleneksel anlayışın bir devamı olmuştur.⁴⁴

Her ne kadar gerçekçi tarzda yazılmaya çalışılmış olsa da tarihi romanlarda bu dönemde de tek yanlılıktan vazgeçilememiştir. Özellikle ilk dönemde yazılan tarihi romanlarda Türkler daima iyi ve mert ancak karşısındakiler daima kötü ve namerttir. Bu ise, objektif bir bakış açısının olmadığını gösterir.

1980 sonrası Türk edebiyatında tarihi romanlar, kurgu ve anlatım özellikleri bakımından farklılaşmalarla okuyucunun karşısına çıkar. Kronolojiye dayalı gerçekçi tarzda yazılmış, sanatsal değeri olan tarihi romanlardır. Bu romanlarda, tarihe ait gerçekliğin ve ayrıntıların yer verilmesi temel sorun olarak gösterilmektedir. Bu tarzı işleyen tarihi romanlar, önemini ve popülerliğini günümüze kadar, edebiyat tarihinde

⁴²Dilek Yalçın Çelik, a.g.e. s.73

⁴³Mina Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2000, s.14.

⁴⁴Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.74.

hiçbir zaman dönemde kaybetmemiştir. Çünkü gerçekçi roman okuma ve yazma alışkanlığı, değişen çağa rağmen hâlâ devam etmektedir Bununla birlikte roman, bir edebi tür olarak yeniliklere açıktır, farklı teknikler denenmektedir, deneysel örnekler verilmiştir ve verilmeye devam etmektedir. ⁴⁵

1980 sonrasında genelde roman özelde tarihi romanların önemini ve popülerliğini önceki dönemlere nazaran kaybetmesinin temel nedeni, gerçeklere ve ayrıntılara yer vermesi değildir. Türk toplumunun geçirdiği değişimdir. Toplumun geçirdiği kentleşme süreci ve toplumsal çatışmadır. Kimlik bunalımları, köyden kente göç, ekonomik bunalımların giderek artması gibi pek çok neden sayılabilir.

Klâsik kronolojiye bağlı tarih romanlarının bir alt dalı, popüler tarih romanlarıdır. Yazılan popüler tarih romanlarının geçiş döneminde aynı tarzda yazılmış romanlara nazaran, hem yazar hem de okur açısından bazı farklılıklar içermektedir. Ahmet Oktay bunu şöyle dile getirmektedir:

“1980 sonrası Türk romanı bu bağlamda toplumsal / siyasi tabanını iyiden iyiye yitirmiş olarak görünüyor. Estetik sorunlar, erotik/pornografik sahne düzenlemeleri, geçmişe taşınmış ve güncel sorun bağlamıyla eklenemeyen gösterişçi bir siyasi düzenek ve polisiye kurgu öne çıkmış durumdadır.”⁴⁶

Bu dönemde popüler tarih romanı yazan kimi yazarlar şunlardır: Yıldız **Balık**, Okyanus Çiçeği (II. Dünya Savaşı Yılları), **Derman Bayladı**, Nağmeler Tahtım Olsaydı –III. Selim’in Romanı (III. Selim’in Sanatkârlığı), **Mehmet Coral**, Bizans’ta Kayıp Zaman (1123 İstanbul’unu Anlatır), **Reha Çamuroğlu**, İsmail (Şah İsmail Anlatılır), Son Yeniçeri (III. Selim Devri), **Yılmaz Çetiner**, Haremde Bir Venedikli: Nurbanu Sultan (Osmanlı Sarayının En Güçlü Kadınlarından Nurbanu Sultan Anlatılır), **Vecdi Çıracıoğlu**, Karabüyülü Uyku (İstanbul’un Fethi Öncesi Anlatılır), **Gülseren Engin**, Cehennemde Bir Ada (II. Dünya Savaşı Yılları), **Teoman Ergül**, Selim ile Nurbanu (III. Selim’in Nurbanu’ya Aşkını Anlatılır), **Tülay Ferah**, Mayo mu Osmanlı mı (Bir Gencin Osmanlı Tarihiyle Yüzleşmesi), **Selma Fındıklı**, Saray

⁴⁵Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.76-77.

⁴⁶Ahmet Oktay, *Romanımıza Ne Oldu?*, Dünya Yayınları, İstanbul 2003, s.19.

Meydanında Son Gece (Rusların Erzurum’u İşgali Anlatılır), Gümüşlü Martı (IV. Murat Devri), **Necmi Gürsakal**, Floransalı Karlo (XVII. Yüzyıl Osmanlısını Anlatır), **Erdem Kantarcıoğlu**, İsa’nın Esrarengiz Havarisi Kuşkucu Thomas, **Zuhal Kuyaş**, Aşela (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Anlatılır), **Latife Mardin**, Doğu Doğudur (Kırım Savaşı Yılları Anlatılır), Arzu Özköse, Ortasında Bitiveren Aşk, Handan Öztürk, Mor Tecavüz (IV. Leo Dönemi), Kamuran Solmaz, Kiraze (Sefarad Yahudilerinin Anadolu’ya Getirilişi)...⁴⁷ Bu yazarların ve eserlerin dışında daha pek çok isim sayılabilir. Burada sadece eserlerden ve yazarlardan bazıları verilmektedir.

1980’li yıllardan sonra tarihi romanların konularında eski dönemlere nazaran çeşitlilik artmıştır. Bunu sağlayan etkenlerin başında, tarihi kaynaklara ulaşılması ve tarihi araştırmaların artması sayılabilir.

Popüler tarih romanlarını destekleyen unsur, popüler kültürün toplum üzerindeki etkisinde aranmalıdır. Popüler kültürün etkisiyle, roman okurunun ve yazarının niteliği ve niceliğinin, 1980 sonrası dönemde, önceki dönemlere nazaran daha hızlı bir gelişim sürecinden geçerek değiştiği (olumlu ya da olumsuz) burada vurgulanmalıdır. Tarihi roman gittikçe seçkin ve elit yapısından uzaklaşmakta (bireysel çabalar bir kenara bırakılacak olursa) ve popüler kültür içerisinde, yeni çehresiyle yerini almaktadır.⁴⁸ Ahmet Oktay, bu konuda şunları ifade etmektedir:

“Romancılarımızın büyük bir bölümü, yaşanan somut zamanın güncel sorunlarıyla yüz yüze gelmeyi ve onları anlamlandırarak birbirleri ile diyalektik ilişki hâlinde bulunan bireysel ve toplumsal koşullar hakkında bir bilinç oluşturmaya değil, artık dönüştürülmesi olanaksız geçmişi yazınsal bir haz nesnesi hâline getirmeyi tercih ediyorlar.

Tarihin bu tarihsizleşmesi ve bu yöntemle yaşanan günün antagonizmalarının geçersizleştirilmesi hemen bir başka eğilimi kendisine ekliyor. Metnin kendi için ve kendine yeterli bir gönderge düzeneği oluşturması, bu düzeneğin çözümlenmesi

⁴⁷Osman Gündüz, “Tarihsel Romanlar ve Romancılar,” s.291. Romanların konuları bu eserden alınmamıştır. Bazıları İnternette bazıları kitaplara ulaşarak tespit edilmiştir.

⁴⁸Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.78.

*sürecini birlikte yürürlüğe sokan eleştirici ve meşrulaştırıcı eğilim ile metni, tüm estetik değer – yargısal içeriğinden kurtararak alılmayıcının zevkine ve değişim değerine (tiraj ve imaj) bağlayan metalaştırıcı yönelim.*⁴⁹

Her ne kadar tarihi roman da zamanla popüler kültürün etkisiyle farklı eğilimler gösterse de -çağın getirdiği tüketim çılgınlığından kaynaklanan-kemikleşmiş okuyucusunun istediği ölçülerde olan romanlar her zaman yazılmıştır.

1980 sonrası post modern tarihi romanlar yazılmaya başlanmıştır. Bu tarz roman yazımının öncüsü Orhan Pamuk olarak kabul edilmektedir. Orhan Pamuk'un, 1985 yılında yazmış olduğu Beyaz Kale (*Osmanlı'nın Bilimden Geri Kalışını Anlatır*) farklı anlatım denemesi ile döneminde çok tartışılmış ve yeni bir tarz yaratmıştır. Bu romanı Kara Kitap (Osmanlı'dan Mevlana'ya Şeyh Galip'ten Hurufiliğe geniş bir yelpazeyi ele alır) ve Benim Adım Kırmızı (1591 Osmanlı'sını Anlatır) romanları izler.⁵⁰

Postmodern denilen tarihi romanlar daha öncekilerden yazılma tekniği açısından biraz farklıdır. Konularını yine tarihten alırlar ancak kurguları ve olay örgüleri daha karmaşıktır. Yazar, hayal gücünü ve kişisel yorumunu daha çok sergiler. Daha önceki yıllarda yazarlar nasıl hamasi ve yüceltici anlatımla karşımıza çıkarsa, postmodern tarihi romanda daha eleştirel ve farklı yaklaşımlar söz konusudur. Romanı yazan kişi, eskiden olduğu gibi tarih bilinci aşlamak gibi bir kaygı gütmmez. Amaç sadece anlatmak ve farklı yönlerden düşündürmeyi sağlayabilmektir.

1980 sonrası postmodern çizgide yazan yazarlar ve eserlerinden bazıları şunlardır: Adalet **Ağaoğlu**, Romantik Bir Viyana Yaz (Bir tarih öğretmenin ağzından tarih anlatılıyor), **Hakan Akdoğan**, Nü Peride (Osmanlı'nın Son Dönemi), **Ahmet Altan**, Yalnızlığın Özel Tarihi (İttihat ve Terakki Kökenli Hüsrev Bey Anlatılır), İsyân Günlerinde Aşk (31 Mart Olayı Sonrası Gelişen Olaylar), **Mustafa Altunay**, Gabel, (**Kutsal Kitabı Ele Geçirmek İsteyen Gabel Anlatılır**), **İhsan Oktay Anar**, Puslu

⁴⁹Ahmet Oktay, a.g.e., s.57.

⁵⁰Dilek Yalçın Çelik, a.g.e., s.82.

Kıtalar Atlası (Yeniçeriler), Kitab-ül Hiyel (Yafes Çelebi Gibi Eski Zaman Mucitleri Anlatılır), Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri (Cezzar Dede Etrafında Gelişen Olaylar), **Erendüz Atasü**, Dağın Öteki Yüzü (Kemalizm Anlatılır), **Faik Baysal**, Ateşi Yakanlar, **Nermin Bezmen**, Kurt Seyd Shura (Kurt Seyd Eşi Murka Tarafından Anlatılır), Kurt Seyd ve Murka (Murka'nın Hayat Müceddesi), Mengene Göçmenleri, (1892 Silistre Göçünden Başlayan Olaylar), Reha **Bilge**, Sur ve Sulatan (XVII. Yüzyıl İstanbul'u), **Haldun Çubukçu**, **Yıldızsayan** (Orta Doğu'nun Kaderi Olan Savaşlar ve Göçler), **Murat Erman**, Beyaz Ateş Adası (Fatih Sultan Mehmet ve Mimar Sinan), **Murat Hiçyılmaz**, Büyük Yapıt, (Bilim, Gizem, Felsefe Anlatılır), Nedim **Gürsel**, Boğazkesen (Fatih Sultan Mehmet), Resimli Dünya (Batılı Gözünden Osmanlı), **Selim İleri**, Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revol Ver (İttihat ve Terakki'den 12 Eylül'e kadar olaylar), **Bilge Karasu**, **Uzun** Sürmüş Bir Günün Akşamı (Bizans'ın Baskı Dönemini İki Ayrı Zaman Dilimde Anlatılması), Narla İncire Gazel (Troya'dan Başlayan Serüven), **Ahmet Karcılılar**, Fotoğraf Hikâyeleri (Fotoğrafların Tarihleri Anlatılır), Ümit **Kıvanç**, Gaib Romans (Bir Kumandanın Romanı), **Emre Kongar**, Hocaefendi'nin Sandukası (Medrese Öğrencilerinin Kurduğu Gizli Örgüt), **Zülfü Livaneli**, Engereğin Gözündeki Kamaşma (Bir Haremağası Anlatılır), **Ahmet Sipahioğlu**, (1929-1997), **Elif Şafak**, Pinhan (Dürri Baba Tekkesi'nde Yaşananlar), Mahrem (Masal ile Gerçek Arası Olaylar Anlatılır), Araf (Bir Türk Gencinin Boston Maceresi), **Buket Uzuner**, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu (Çanakkale Savaşı'nda Ölen Dedesinin Hatıralarını Aramaya Gelen Yeni Zelandalı Bir Kızı Anlatılır), **Ahmet Yorulmaz**, Savaşın Çocuklar (Osmanlı'nın Girit Mücadelesi Anlatılır)⁵¹

XXI. yüzyıla gelindiğinde her şey gibi tarihi romanlarda hızlı bir değişim geçirir. Walter Scott'un sınırlarını belirlediği ve ilkelerini ortaya koyduğu tarihi roman kavramı farklılaşır. Bunda popüler kültürün, tüketim toplumunun ve insanların algılarının farklılaşması gibi nedenler sayılabilir. Türk edebiyatı da bu değişimin dışında kalamamıştır. Konular giderek çeşitlenmiş ve karmaşık kurulu romanlar yazılmaya başlanmıştır. Olay örgüleri çabuk çözümlenemeyen konudan konuya ya da olayda olaya atlanılan bölümler romanlarda daha sık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Elif Şafak'ın Pinhan romanı, Walter Scott'un tanımına göre tarihi roman değildir. Ancak Postmodern

⁵¹Osman Gündüz, "Tarihsel Romanlar ve Romancılar," s.290.

tarihi romanlar içerisinde değerlendirilir. Burada sadece Elif Şafak örneği verildi ama bu örnekler daha da çoğaltılabilir. İhsan Oktay Anar, Puslu Kıtalar Atlası gibi.

Türk edebiyatı açısından, postmodern tarih romanlarına bakıldığında tarihselcilik kuramı doğrultusunda, “tarihin yorumlanması”, “tarihin bir kurgu olması” gibi kavramların netleşmemiş olması, bireysel kabullerin ön plânda tutulması, tarih felsefesi bilincinin eksik olması, tarih ve edebiyat kültürünün net olarak tanımlanamaması - sayılı romanlar dışında- sanat seviyesi düşük romanların yazılmasına neden olmuş edilebilir. Tarihselcilik kuramı doğrultusunda yazılmış post modern tarih romanları okurundan, gerçekçi roman okumaya alışmış, bu yönde beklentileri oluşmuş, okurdan başka türlü bir okuma hazırlığı beklemektedir. Popüler kültür içerisinde ,”ben böyle gördüm, bu şekilde yorumladım, böyle inanıyorum” düşüncesi ile açıklanamayan, bu zihniyetle de açıklanamaması gereken bir durumdur.⁵²

Türk edebiyatında postmodern tarih roman incelendiğinde çizgilerinin tam olarak belli olmadığı, nesnel denilebilecek romanların azınlıkta olduğu son dönemlerde konu çeşitlenmesi göze çarpsa da belirli konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Her yazar kendi ideolojisi çerçevesinde konuyu şekillendirmesi, kurgu ile gerçeğin belli olması ya da tamamen tarihi olayların karmaşık yapılarda verilmesi sanatsal açıdan eksik kabul edilmesine yol açar. Tarihi roman yazarı, olayı anlatırken ya tamamen aşırı uçlarda kötülemiş (Orhan Pamuk’un Benim Adım Kırmızı da olduğu gibi) ya da kutsal (Abdullah Ziya Kozanoğlu kitaplarında olduğu gibi) ilan etmiştir. Her iki yaklaşımda edebi açıdan kusurdur. Tabi ki yazar, tarihi olayı kurgulayacak ve kendi düşüncelerini de ekleyecek ancak bu belirli sınırlarda olursa ve okuyucu bu geçişleri anlamazsa edebi eser olacaktır.

Tarihi roman, bir tarih kitabı değildir. Amacı tarih öğretmek değildir ancak bu da tarihi olayları mecrasından saptırabileceği anlamına gelmez. Edebi eser çerçevesinde sınırları belirlenmiş bir şekilde konuyu anlatmalıdır.

⁵²Taner Timur, *Osmanlı – Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Yayınları, Ankara 2002, s.378-380.

İKİNCİ BÖLÜM

KEMAL TAHİR'İN TARİHİ ROMANCILIĞI VE TÜRK TARİHİNİ ELE ALIŞI

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, romanları üstünde en çok tartışılan yazarlardan biri Kemal Tahir'dir.

Yazmaya ilk olarak öykülerle başlar. Anadolu insanının toplumsal –gerçekçi, töre ve inançlarını sergileyen romanlarıyla ilgiyi üzerine çeken Kemal Tahir, daha sonra yayımlanan, araştırmalarını ve görüşlerini içine kattığı, özellikle tarihsel- siyasi içerikli romanlarıyla tartışmalara neden olmuştur.

Kemal Tahir, roman yazma amacını, Türk insanının yaşamını irdelemeye; bunu yapmak için de Türk toplumunun tarihi süreci ve Osmanlı İmparatorluğuyla yaşanmış değerlerden yararlanmaya bağlamaktadır. Tahir, romanı şöyle açıklar:

“Bence roman, yaşamaya en çok benzeyen bir sanat koludur. Çünkü gerçek roman hiç bitmez. Her gerçek romanda romanın dramını taşıyan kişi ölse de, yaşamayı sürdüren birkaç kişi vardır. Türk romanına gelince, Türk insanı imparatorluk kurmuş, yani yüzyıllar boyunca geliştirip yaşatmış bir topluluğun parçasıdır. Aslında önemli olan, toplumun geçirdiği değişiklikler değil, bu değişikliklerin ulaştığı doruklar, bu dorukların milli tarihte ve dünya tarihindeki yeridir. Bence Türk romancısının ana ödevi, imparatorluk kurmak gücüne sahip Türk insanının geleceği kurtaracak cevherini tarih boyu taşıdığı insancıl birikimin gelecekte işe yarar yönünü bulup açıklamaktır.”⁵³

Tahir 'in eserlerinden ve onun anlattıklarından yola çıkılacak olursa, düşüncelerini düzenli ve sistemli bir yöntemle açıklamaktansa öykü ve romanlarındaki olay ve kişiler aracılığıyla okurlarına anlatmayı tercih eder.

⁵³Kemal Tahir, Notlar / Sanat Edebiyat 1. , Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992. s.9

Kemal Tahir, romanlarında tarihi malzeme olarak kullanan yazarların başında gelmektedir. Tarihi roman açısından bir devri kapatıp yeni bir devir açan kişidir. Bu yeniliğe neden olan, tarihi roman yazma konusundaki görüşleri şu şekildedir:

“Bence belgesel çalışmalar ne kadar çok ne kadar sağlam olursa olsunlar, kendi başlarına romana yetmezler. Salât belgelerle yetinmek, üniversite araştırmacılarına uygundur. Romancı kendine göre dünya görüşü olan adamdır. Yani; bu dünya görüşünü kanıtlayan tutarlı, sistem sahibi olmak zorundadır romancı. Belgeler gibi, belgeleri oluşturan tarihsel koşulları da, tarihsel kişileri de kendini kanıtlayıcı, tutarlı sistem içinde yeniden değerlendirmek zorundadır.”⁵⁴

Hemen her fırsatta tarih ve tarihi romanlarında nasıl işlediği ile ilgili konuşan Tahir, İsmet Bozdağ’ın evinde bir arkadaş toplantısında tarihi romanla ilgili şunları ifade eder:

“Tarih’i, romanda kullanmakla tarihi romanlaştırmak başka başka şeylerdir. Bizde Turhan Tan vardı. Ziya Şakir vardı. Feridun Fazıl var... Bunlar tarihi romanlaştırıyorlar. Bir de Arif Oruç’un, Reşat Ekrem’in tarihe yanaşması var ki, ötekilerden farklıdır. Benimkisi bunlardan büsbütün farklı, hatta İlişği yok denebilir. Ben, romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeye çalışıyorum.”

“Yani açıkçası, tarihi roman yazarlar, bir kuşun rengini, boyunu, posunu, gagasını, pençesini anlatırlar; ben, sesini anlatırım, kanat gücünü anlatırım, yatkınlıklarını anlatırım. Turalım, tarih felsefesi yapan bir kimse, tarihe nasıl kendi felsefesine yarayacak biçimde bakarsa, romancı da tarihe o biçimde bakar... Tarihi romancı, okuyucusuna tarih öğretir; romancı okuyucusunu tarih üzerinde düşündürür. Tarihi romancının mesajı yoktur, paralel kaygısı yoktur, günün sorunlarına ışık getirmek hevesi yoktur... Buna karşılık romancı, konusunu tarihten de seçse, günümüz olaylarına bir paralel koymuştur, sorunlarımıza bir spot ışığı düşürür.”

⁵⁴Selim İleri, “Kemal Tahir’le Konuşma,” Yeni Dergi, Sayı: 24, İstanbul 1973, s.24

“Bir sosyolog, tarihe bilimsel açıdan yaklaşacağı için, sadece aklını kullanır, fakat bir romancı tarihe bakarken ve onu n kendi harcına katarken, hem aklını hem sezgilerini kullanır. Benim benimsediğim tarih, romancısına, şair bir sosyolog, diyebilirsin!”⁵⁵

İsmet Bozdağ, Kemal Tahir’in *Devlet Ana* romanını yazdığı dönemde, romanı yazarken yaptığı hazırlıkların bir bölümünü görerek şöyle aktarır:

*Masanın üstünde 3000 sayfaya yakın not vardı. Kayı aşiretinin Asya göçünü, XIII. yüzyıl Bizans’ını, Selçuklularını, Moğol’unu iyiden iyiye incelemiş, notlar almış, yapılan gravür ve resimleri görmüş. Anadolu Ahilik teşkilatını dikkatle araştırmış; o çağ Asya ve Avrupa milletlerinin sosyal ve kültürel yapılarını gözden geçirmiş, saz şairlerinin hayatlarını okumuş, cönkler karıştırmış ve böylece masanın üstünü kaplayan 3000 sayfaya yakın notları çıkarmış. Bütün bunlar, yazacağı yeni roman için... Şimdilik adı: ”Osmanlı Çekirdeği” fakat daha iyisi ile değiştirilecek.*⁵⁶

Tahir, İsmet Bozdağ’a ilk önce Osmanlı Çekirdeği adını vermeyi düşündüğü, sonra Devlet Ana adında karar kılınan romanla ilgili şunları söyler : “ Üslubu üzerinde çok durdum:

*“Osmanlı’nın cenkçi takımını anlatırken, Dede Korkut’un üslubundan yaralanacağım. Saray takımını konuştururken de Evliya Çelebi iyi düşecek sanırım. Bu üsluba alışayım diye, yüzlerce sayfa metin okudum...”*⁵⁷

Kemal Tahir’in söylediklerinde de anlaşılacağı gibi romanlarını yazarken ne kadar titiz ve çok çalıştığı görülmektedir. Bu durum şunu gösterir: O, romanlarını yazarken sadece edebi eser vermek için değil, topluma bir şeyleri anlatmak ve toplumun bir şeyler fark etmesi için yazmıştır.

⁵⁵İsmet Bozdağ, Kemal Tahir’in Sohbetleri, Yaba Yayınları, İstanbul 2003., s.93-94

⁵⁶İsmet Bozdağ, a.g.e., s.94

⁵⁷İsmet Bozdağ, a.g.e., s.94

Kemal Tahir genellikle romanlarında yakın ve uzak geçmişimizi konu edinen romanlar yazmış, bu romanları aracılığıyla görüşlerini bir sanatçı olarak açıklamıştır. Bu bakımdan Kemal Tahir öncelikle bir sanatçıdır. Sanatta esas aldığı ana akım da gerçekçiliktir. Onu tarihe yönelten temel etmen de gerçekçilik algısıdır. Romanlarında geliştirdiği tüm tarihe bakış yöntemi onun sanat algısının bir yansımasıdır. Kemal Tahir'in romanlarında ele aldığı konular ister tarihimizin uzak ve yakın kesitlerini konu edinsinler isterse yaşanan güne ilişkin konular romanlarına yansımış olsun durum değişmemektedir. Ona göre bir roman gerçekçi ise doğrudan tarihsel bir arka plana yaslanmak zorundadır. Tarihin derinliklerinden, halkların toplumsal oluşumlarından güç almayan roman, ele aldığı insanların gelecekteki davranış biçimlerini ve nedenlerini aydınlatma gücüne de sahip olamayacaktır. Tarih, yaşanan ana ilişkin yapacağımız projeksiyonlar açısından da önemlidir. Hiçbir toplum, tarihinden ve yaşadığı çağdan koparılıp ayrılmış olarak düşünülemez. *“Büyük bir tarihi olmayan, böyle büyük bir tarihe dayanmayan toplumlar, hiçbir şart altında, bir büyük milli edebiyat ve sanat yaratamazlar, böyle büyük bir sanat ve edebiyat da yaratamadıkça da dünya edebiyat ve sanatının vardığı çizgiye katıyen ulaşamazlar.”*⁵⁸ Buradan onun gerçekçilik algısına verdiği büyük önemi kavrayabiliyoruz. Ancak gerçekçilik hiçte öyle kolayca elde edilebilecek bir yaklaşım da değildir. Bir sanatçının ona ulaşması için büyük çaba harcaması gerekmektedir. Türkiye’de toplum bilimleri alanında yapılan araştırmalar aracılığı ile kendi milli özelliklerimizin derinlemesine incelenmesi yapılmadığı için sanatta gerçekçiliğin değeri bir kata daha artmaktadır. Bu bakımdan gerçekçilik perspektifi Türkiye’de sanatçıların en önemli teorik yardımcısı olacaktır.⁵⁹

Kemal Tahir'in gerçekçilik algısı statik de değildir. Kemal Tahir hiçbir gerçeğin tarih, toplum ve iktidar ilişkilerinden geçmeden oluşmadığını, başka bir deyişle gerçeğin belli tarih dönemlerinde üretilmiş bir yapı ile oluştuğunun ayrımına varmıştır. Kemal Tahir'in bize kazandırmış olduğu bakış açısı kendi gerçekliğimizin kendi toplum çıkarlarımız adına elde edilmesidir. Bu bakımdan gerçekçilik algımızın sürekli bir devimim içinde olmasına vurgu yapmıştır. Bir toplumda sanatçı olarak ortaya çıkma durumunda olan romancıların görevi sadece tarihi bilmekle sınırlı değildir. Yazar kendi tarihi geçmişine ilişkin edindiği tarihi yorumları yeri geldiğinde aşmasını bilmelidir. Onu bu kavrayışa ulaştıran en temel etmen, toplum gerçeğimizin kavranmasına ilişkin yaptığı araştırmalar ve özellikle de tarihe olan ilgisinin derinliğidir. Gerçekler bir yerlerde hazır reçeteler halinde

⁵⁸Kemal Tahir, Notlar/ Sanat-Edebiyat 4, Haz: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.28-29

⁵⁹Kemal Tahir, Notlar/ Sanat- Edebiyat 1., s.163

durmadığına göre ona ulaşmak için büyük çaba harcamak gerekmektedir. Gerçek hızla değiştiği halde, değişmezi ya da uzun ömürlü olanı aramaya, kendi açmazlarımıza çare bulmaya çaba sarf etmek zarureti bulunmaktadır.⁶⁰Halit Refiğ'in çok yerinde tespiti ile söylersek, Kemal Tahir, Einstein'ın fizik bilimi için tasarladığı rölativizmi edebiyat ve düşünce dünyasında dâhiyane bir şekilde uygulayan ilk kişi olma özelliğini de sahip olmaktadır.⁶¹ Kemal Tahir, bunu Notları'nın çeşitli yerlerinde açıkça ortaya koymaktadır: *"Hiç kimse için, hiçbir çağda, hiçbir toplumda hazır gerçekler yoktur. Bir kere idrak edilmiş gerçekler ölene kadar bizim değişmeyen malımız olamazlar. Her yeni duruma göre onları gerçekçilik idrakimizle bir daha bir daha incelemek, eleştirmek kontrol etmek zorundayız"*.

Tahir'in gerçeklerimizi algılamada geliştirmiş olduğu bu anlayış, onu tarihi gerçeğin bir yorum işi olduğuna aynı belge ve olaylara dayanılarak çok farklı tarihlerin yazılabileceğine noktasına ulaştırmıştır. Nitekim ünlü tarihçi "Carr'ın" da ifade ettiği gibi, *"tarihin olguları bize hiçbir zaman "arı" gelmezler, çünkü arı bir biçimde var olmazlar: Her zaman kayıt tutanın zihninde kalarak yansılar"*.⁶²

Burada romancıya büyük görevler düşmektedir. Gerçekçilik algısı gelişmiş bir sanatçı olarak romancının temel ödevi, en küçük gerçekleri bile, her yeni durumda, yeniden ölçüp biçip deneyden geçirmek, taşıdığı gerçek payının ne kadarını bugün hala taşımakta olduğunu araştırmaktır. Eğer bir sanatçı gerçekçilik algısına tam olarak güven duyuyorsa romanında tarihi olgulara eğilmesinin taşıyacağı tehlike de büyük olacaktır. Bu bakımdan Kemal Tahir, bir roman türü olarak tarihi konuları ele alan romana ihtiyatlı yaklaşımı ile de dikkat çekmektedir. Böylesi bir arka plana sahip olmayan bir romancı " *bilmeyeni yanltır, bilenü üzer, tarihi uydurmalarla bozar, uydurmaları da tarihle "*.⁶³ Ancak bunun yanında mutlaka tarihi roman yazılacaksa, bu romanlarda roman kahramanı hiçbir zaman kişiliğinin gelişimi içinde gösterilmemelidir. Her zaman tamamlanmış bir kişi olarak kalmalıdır. *Bu" tamamlık, tarih sosyolojisi içinde objektifliğindedir.* "Bu koşullar altında tarihi romanlar yazacak olan sanatçıyı bekleyen başka tehlikeler de bulunmaktadır. Bunların başında sanatçının gerçekliğe yaklaşım tarzı gelmektedir. Eğer tarihi roman yazmaya kalkışan yazar, tepeden tırnağa gerçekçi olduğuna güvenmeden böyle bir işe kalkışırsa büyük ihtimalle

⁶⁰Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, s.16-17

⁶¹Kemal Şan; "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası," İ.Ü.Sosyoloji Araştırma Merkezi, İstanbul 1993, s.7

⁶²Edward Carr, Tarih Nedir? Çeviren: Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.29

⁶³Kemal Tahir, Notlar/ Sanat-Edebiyat 1, s.106

“*kötü romantizm e, geçmiş meddahlığına, kötü milliyetçilik züppeliğine* “ düşmek içten değildir. Bu açıdan tarihi roman yazacak olan sanatçı, tarihi doğru yazabilmek için, onun zorunlu yasalarını iyi bilmek, onda neyin ölmez, neyin göçücü olduğunu bir bakışta ayırmak gücüne sahip olması gereği bulunmaktadır. ⁶⁴Bu da Kemal Tahir’in tarihsel gerçekliği algılamak sanatta gerçekçiliğe ne derecede önem verdiğini göstermektedir. Tarihi romanların yazıldıkları döneme ilişkin uyarılarda da bulunmaktadır Kemal Tahir. Tarihi romanlar, milletleri tarihlerindeki belli çatışma dönemlerinin doğrularında ve gerçeklerinde yeniden yaşatma gücünü taşımalıdır. Yani roman salt bir tarih olayını yansıtmaya görevi ile sınırlı kalmaz. Bu bakımdan ele alınan tarih kesiti günümüzle sıkı sıkıya bağlantılı olan tarihsel gerçeklere kapı aramalıdır. Bunu şu şekilde formüle eder Kemal Tahir : “*Tarih romanı geçmişiyile ilintisi zorla kesilmiş ya da sahte bağlarla çevrilmiş toplumlarda, geleceğe müspet yönelimi sağlama aracı olarak düşünülüp yazılmalıdır.*”⁶⁵

Bu amaca ulaşmak için romancının tarih ve toplum bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bilindiği gibi toplum olayları ve buna bağlı toplum sorunları, zaman içinde gerçekleşen ve birbirleriyle belli bir ilişki içinde bulunan olaylardır. Başka deyişle, bir toplum olayını anlamak ve açıklamak onu tarihe doğru yerleştirmekle eş anlamlıdır. Bu nedenle tarih önemlidir. Tarihin önemi, belli özel bilgi oluşundan ya da geçmiş özleminden değil, sorunlarımızı doğru anlamamıza ve ortaya koymaya yarar bir bilinç kazandırmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁶ Bu sebeple Kemal Tahir romanlarında Türk toplum ve insanının gerçekliğinin tarihsel ve toplumsal izdüşümleri ile ele alınma çabası önem kazanmaktadır. Bu yaklaşım onu doğal olarak tüm meseleleri tarihi ve toplumsal bir yapı içinde anlamasına kapı aralamıştır. Kemal Tahir’e göre roman, “*zaman zaman tarih, sosyoloji ve felsefe ödevlerini de yüklenme kabiliyetine sahip bir edebi tür olarak da*”⁶⁷ ifadelendirilmiştir. O, romanlarını yazarken sahip olduğu toplumsal sorumluluk duygusu onun roman Pur olarak ifade edilen türde eserler vermesinin önünde bir engel olarak durmuştur. Toplum bilimlerinin daha emekleme aşamasında olduğu bir ülkede gerçek Türk romancısına toplum bilimlerinin açık bıraktığı alanlara da girme görevi, Kemal Tahir’in eserlerini kaleme alırken büyük özen gösterdiği bir konu olmuştur. Bunu Kemal Tahir şöyle açıklayacaktır : “*Roman sanatı eski Fransa’da bugün toplumsal sorunları işlemiş bir yığın roman daha önce yazılmış olduğundan bunun Fransız edebiyatında geniş bir*

⁶⁴Kemal Şan, “Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası,” s.8

⁶⁵Kemal Tahir, Notlar/ Sanat- Edebiyat 1, s.200

⁶⁶Cengiz Yazoğlu, Baykan Sezer, Notlar/ Osmanlılık- Bizans, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s.5

⁶⁷Kemal Tahir, Notlar/ Sanat-Edebiyat 4, s.41

birikimi olduğu için, roman başka alanlar dökülebilir. Roman Pure yazılabilir. Biz yazamayız. Daha o birikim yok bizde, o aşamaya gelmedik’⁶⁸ Türk toplum gerçekleri uzun zamandır Batı kalıplarına uydurulmak istendiğinden yerli gerçekleri arayıp bulmak ödevi gerçekçi Türk romancısı için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bunun oluşturulması vazifesi de ona düşmektedir. Bu sebeple o Batılı meslektaşlarından kat kat fazla çalışmağa, çok daha dikkatli olmağa, hele yabancı ülke sanatçılarının tamamıyla başka şartlar altında sığındıkları geçici fantezilerden kaçmağa, açık seçik hatta sırasında kaba saba olmağa mecburdur.⁶⁹

Bu açıklamalardan Kemal Tahir’in Türk romancısına yüklediği görevi de kavrayabiliyoruz. Toplum meselelerine derinlemesine giren bir roman geleneğinden mahrum olan Türk romancısı, toplumsal gerçekliğini tüm boyutlarıyla ele alan toplum bilimlerinin de istenen boyutlarda olmamasından kaynaklanan açığı kendi yapacağı araştırmalarla kapatmak zorundadır. Toplum bilimlerine ve özellikle de tarihle yakından ilgilenmesinin nedeni yeterli ve işe yarar bilgiyi söz konusu alanlarda yurdumuzda yapılmış çalışmalarda sağlamanın güçlüğü sonucudur. Bunun ötesinde, Türk toplumunun geçirmiş olduğu tarihi ve toplumsal gelişme çizgisinin Batılı toplumlardan temelde farklı olması da romancının hazır açıklama ve şablonlara uymayan bir yapı ile karşı karşıya olması, onu, sorunu bütün yönleri ve tarihi boyutu içinde, gerçekliği elden bırakmadan kavrama durumunda bırakmıştır.⁷⁰

Aksi takdirde roman fantezi dünyasının hizmetinde insanları kendi gerçekleri ile yüzleşmekten uzak tutan ve toplumumuzda yaygın kabulle de örtüşerek aylak beyinleri işgal eden zararlı bir yapıya kaymak durumunda kalacaktır. Bu sebeple romancının başka konulara da girmesi gereği bulunmaktadır. Bunun gerçekleşmesi de yukarıda sözünü edilen pure roman yazarak sağlamaz. Ancak Kemal Tahir, romancılığı her zaman diğer uğraşlarından ayrı ve üstün tutmasını da bilmiştir. Araştırmalarını yaparken, eserlerini verirken her zaman bir romancı olarak kalmaya çaba sarf ettiğini, bir eseri değerli ve üstün kabule ulaştırmanın her zaman romancının sanatçı kişiliğinde aranması gerektiğinin altını çizdiğini Notlar’ından anlıyoruz: “*Bir fikri savunmak için yaratılmış bir eser,*

⁶⁸Hilmi Yavuz, Kültür Üzerine, Bağlam Yayınları, İstanbul 1990, s.78

⁶⁹Kemal Tahir, Notlar/ Sanat- Edebiyat 1, s.150

⁷⁰Cengiz Yazoğlu, Sezer Baykan, a.g.e., s.6

eğer sanat eseri olarak tam ve mükemmel değilse, muhakkak surette gayri beşeridir. Bütün gayri beşeri eserler gibi, insanoğluna bir şey söylemez.”

İşte bu gerçeklerden dolayı Kemal Tahir Türk toplumunun tarihsel geçmişine eğilmeyi bir görev bilmiş bu mirası ele alan romanlar yazmıştır. Kemal Tahir’e göre tarihe eğilmek toplumumuzun bugün içinde debelendiği zorluklardan ve çıkmazlardan kurtuluşun da gücünü içinde barındırmaktadır. Sorunlar nasıl tarihsel süreç içinde oluştuysa çözümde bu sürecin köklerine inilmesiyle sağlanabilecektir. Nitekim kökleri tarihte olan zorlukların çözümleri de tarihin içerisinde bulunmaktadır.

Ona göre, *“gerçekçi bir sanatçı içinden çıktığı toplumun insanlarını derinlemesine incelemelidir.”* Bir romancı için en büyük gerçek kendi insanlarının gerçeğidir. Yani tarihsel bütün bilgiler ve sanat değeri bu gerçekten yanılma yüzdesiyle ölçülür. İnsanda yanılmamak için onun tarihsel gelişmesini ve oluşunu gerçekten bilmek şarttır : *“ Ben gerçekçi bir roman yazarı olarak bu inançla Anadolu Türk insanına, onun tarihine eğilmek zorunluluğunu duydum... Bunu ararken şu gerçeğe vardım: kendi gerçeklerimizi, (teoride, doktrinde, buna sanatı konuştururken kültürde demek mümkündür) derinlemesine ve genişlemesine bilmedikçe hiçbir yabancı kültürden bilimden hatta teknikten yararlanabilmek söz konusu olamaz. Hele, bizde olduğu gibi tarihsel şartlar içinde uzun süre kendi gerçeklerini yabancı sekter kalıplara göre biçimlemeye uğraştığı halde.”*⁷¹

Kemal Tahir eserlerini kaleme alırken belli bir plan dâhilinde çalışmalarına yön vermiştir. Bu plana göre, Tahir 1875’den romanlarını yazdığı yıllara kadar geçen yüz yıllık bir tarih kesti içinde kalarak eserler vermiştir. Bu plana göre yazar, Anadolu’da bir uç beyliği halinde teşekkül eden bir yapıdan koca bir devletin kuruluş mücadelesini ve bu devletin çöküş ve çözülüşü ile başlayan yeniden yapılanma süreçlerini romanlarında tarihi bir geçit resmi olarak ele almıştır. Kemal Tahir’in tarih’e ilgisi salt bir tarihsel devri anlatmakla sınırlı kalmamıştır. Kemal Tahir romancılık hayatının başından sonuna kadar romanlarını tasarlarırken sürekli olarak tarihi devreleri esas almaktadır. Ele aldığı konulara dikkat edildiğinde Kemal Tahir’in konularını Osmanlı Devleti’nin ilk günlerinden Cumhuriyetin kuruluşu ve ilk yıllarında yaşanan olaylara varan bir tarih aralığı içinde ele aldığı görülür. Seçtiği dönemler esas olarak bize bugünümüzü anlama

⁷¹Kemal Tahir, Notlar/ Sanat- Edebiyat 1, s.273

noktasında çok iyi ipuçları içeren bunalımlı dönemlerde birleşmektedir. Bununla ilgili şunları ifade eder:

*“Günümüzle sıkı sıkıya ilgili olmadıktan sonra hiçbir tarih hikâyesi bizi gerçekten sarsmaz, duygulandıramaz. Geçmiş bizi ancak günümüzün tarih öncesi haline getirirse etkiler.”*⁷²

Tarihe ve Osmanlı toplum yapısına duyduğu ilgi Kemal Tahir’i bir romancı olarak tarihi dönemleri incelemeye yöneltmiş, toplumu da bu tarihsel süreç içinde ele almasını sağlamıştır. Kemal Tahir’in romanlarında ele aldığı konular tesadüflerin eseri olarak oluşmaktan çok ötedir. Notları’ndan da öğrendiğimiz gibi o, romancı olmaya karar verdikten hemen sonra Türkiye’nin tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinin zorunu kıldığı konuları ele alarak romancılık kariyerine başlamış ve hayatının sonuna kadar bu çalışmalardan uzak durmamıştır. Kemal Tahir’in toplum bilimlerine ve özellikle de tarihe olan ilgisi onun verdiği eserlerin ele alınışına da doğrudan yansımıştır.

Tarihi konuları ağırlıklı olmayan ve köy gerçeğine yönelen romanlarında bile köy romancısı olarak anılan isimlerden hemen ilk anda farklılığını ortaya koymuştu. Bu romanlarında Kemal Tahir, köy gerçekliğine ve sorunlarına dair çözümler aramak yerine yaptığı tarihsel araştırmalardan edindiği bilimsel alt yapının da yardımıyla toplumun geçirdiği değişiklikleri tespit etmek amacına yönelmiştir. Yediçinar Yaylası, Köyün Kanburu, Büyük Mal adlı romanlarında esas olarak Orta Anadolu insanı tarihi ve sosyal açıdan değerlendirirken dahi sorunları ele alınışında tarihi açıdan bakmayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Osmanlı Devleti’nin çözülüş dönemlerinde Orta Anadolu’da yaşanan ilişkiler bu romanlarında Osmanlı’nın düzeninden ayrı bir şekilde olarak ele alınmamıştır. Bu durumu İsmet Bozdağ şu şekilde ifade etmiştir:

*“Daha doğru ifade edilecek olursa, olumlu-olumsuz nitelemesi zaman içinde değişse de Osmanlı geçmişimize yönelik ilgisi hep olmuş ve sorunların tarihsel bir perspektif içinde yorumlanması gereği üzerinde ısrarla durmuştur.”*⁷³

⁷²Kemal Tahir, Notlar/ Sanat-Edebiyat 1, s.187

⁷³İsmet Bozdağ, a.g.e., s. 98

Ancak Kemal Tahir'in tarihe doğrudan yöneldiği eserleri, onun kariyerinin ileriki safhalarında kaleme aldığı romanları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu romanların odaklandığı konuların başında Osmanlı gerçeği, Batı ve Batılılaşma olgularından ayrı olarak düşünülmemiştir. Yazar, Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren Türk tarihi ile ilgilenirken Doğu-Batı açısından Türk toplumunun sürekli olarak farklılığının her fırsatta dile getirmeye çalışmıştır. Yazarın özellikle 1960'lı yıllardan sonra yayınladığı *Yorgun Savaşçı*, *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yol Ayrımı*, *Yorgun Savaşçı*, *Devlet Ana*, *Kurt Kanunu* adlı romanlarında tarih'e farklı bir açıdan bakmayı ön plana çıkartmış, tarihimizin çalkantılı bir dönemini oluşturan Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını sadece bir romancı olarak değil, aynı zamanda toplum bilimcilerin görevini de üstlenerek kafa yormuş ve çözüm getirmeye çalışmıştır. Bu çabasıyla Kemal Tahir, toplum olarak tarihe bakış açımızı değiştirmiş, resmi ideolojilerde öğretilenlerinde her zaman doğru olamayacağı düşüncesini uyandırmıştır. Bu açıdan hem tarihe bakış açımıza hem de edebiyatımıza zenginlik katmıştır.

Bu romanlar da Osmanlı Devletinin kuruluşundan başlayarak kendi yaşadığı günlerin çok yakınlarına kadar olan dönemi, tarih ve toplum gerçeklerini o zamana kadar alışılmadık bir şekilde ele almış, sağlığında tamamlamak fırsatı bulamadığı roman çalışmaları ile de tarihsel geçmişimize ilgisinin hayatının son gününe kadar sürdüğünü göstermiştir. 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı'ndan sonrasında Osmanlı Devletinin yeniden kuruluş dönemini ele aldığı *Topal Kasırga* ve 1839 sonrası Osmanlı Batılılaşma girişimlerini konu edinen *Batı Çıkmazı*, *Yıldız Alacası*⁷⁴ adlı roman çalışmaları, onun tarihimizin önemli dönüm noktalarını anlama çabasındaki ısrarına en önemli kanıttır. Bu roman çalışmalarından özellikle *Yıldız Alacası* yazarın tamamlamayı en fazla istediği roman taslağıdır. Bu yaklaşımdan anladığımız kadarıyla Kemal Tahir, toplumsal gerçeğimizi arama yolunda hayatın sonlarına doğru gerçeğin değişkenliği ilkesi doğrultusunda yeni aşamalara ulaşmış, meselenin toplumlar arası boyutu üzerinde yaptığı vurgu daha bir belirginlik kazanarak Doğu-Batı çatışması üzerinde yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır.⁷⁵

Kemal Tahir'in tarihi romanlarında ortaya koymaya çalıştığı temel sorun, tarihin herhangi bir döneminin anlatılması değildir. O, Türk toplumunun geçmişten bugüne

⁷⁴Kemal Tahir, *Notlar/ Sanat- Edebiyat* 4, s.45

⁷⁵Cengiz Yazoğlu, Sezer Baykan, a.g.e., s.10

yansıyan temel dinamiği yakalama çabası içindedir. Devlet Ana romanını ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine yönelmesi de, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin çöktüğü, ülkenin işgal altında kaldığı karanlık günlerinde asker, sivil bir grup aydınının yeni bir devlet arayışını konu aldığı romanlarında da bu temel çabadan uzaklaşmamıştır. Yukarıda tarihsel romanların yazımına ilişkin aktarılan görüşleri ile bu çabaları arasında tam bir paralellik gözlemlenmektedir. Kemal Tahir'e göre, *“tarihini gerçekten bilmek, onu geleceğe doğru aşmak demektir : “ Günden gerilere uzanması, gününde yapılması gerekeni aramasındandır .”*⁷⁶

Kemal Tahir'in yazdığı tarihi romanlar içinde en çok konuşulan ve tartışılan romanı Devlet Ana'dır. Devlet Ana'da Kemal Tahir, büyük yazarlık gücüne, geniş bir tarih bilgisi ve derin bir sanatçı algısını da işin içine katarak Osmanlı Devleti'nin doğuşunu konu edinmiştir. Burada yazar, Anadolu halklarının bireysel ve toplumsal özelliklerini Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik şartlarını yakından gözlemleyerek ele almak istemiştir. İmparatorluğu kuran, kısa zamanda geliştirip kökleştiren ve yedi yüz yıl yaşamasını sağlayan gücün kaynağına bakmak istemesi Devlet Ana'yı kaleme alırken birçok zorlukla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu roman Kemal Tahir'in tarihe bakış açısını ve Türk toplum düzeninin oluşum aşamalarını açıklaması bakımından da en önemli eseridir. Yazar, eserin oluşumundaki temel amacını şu şekilde açıklayacaktır:

*“600 yıl geriye gitmenin sebebi, Anadolu Türk insanının temel cevherini tarihsel gelişimin çok önemli bir döneminde tutup incelemek, meydana vuracağı özelliklerden, bugünüümüzün ve geleceğimizin zorluklarının çarelerine sağlam dayanaklar bulmaktır. Bu çareler, Anadolu Türk insanını, Batı için geçerli kalıplara dökerek, yabancı genellemelerle açıklamaya çabalayarak bulunamaz.”*⁷⁷

Bu sebeple Devlet Ana Osmanlı'nın Batı'dan farklılığının kalın çizgilerle vurgulandığı bir eser olarak karşımıza çıkacaktır. Devlet Ana, Kemal Tahir'in hem felsefi düşüncesi, hem de sanatı bakımından, manevi dünyasını teşkil eden unsurları en kesin ve özlü bir şekilde dile getirmesi açısından bir kavşak noktası teşkil etmektedir.⁷⁸

⁷⁶Cengiz Yazoğlu, Sezer Baykan, a.g.e. s.14

⁷⁷Halit Refiğ, a.g.e., s.169

⁷⁸Selahattin Hilav, “Kemal Tahir'in Felsefi Düşüncesi ve Devlet Ana,” Türkiye Defteri, Sayı: 7, Mayıs, İstanbul 1974, s. 3

Yazar, bu romanında, dünya görüşünün ve sanatının belkemiğini teşkil eden konuya doğrudan doğruya girmiştir. Devlet Ana, Batı Feodalizmi ile Osmanlıların kurdukları düzenin nasıl birbirinden taban tabana zıt oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Kişilerin kişilerle ve kişilerin Devletle olan ekonomik, sosyal ilişkilerinden kaynaklanan sömürü olayını en alt düzeyde tutarak devleti, halk kitlelerinin kısıyıcı düşmanı, sömürücülerin aleti değil, sırasında savunucusu olarak yapılandıran devlet-kişi ilişkilerini bugünkü sınıflı Batı dünyasının henüz varamadığı, çok ileri, çok insancıl bir aşamaya bundan beş asır önce ulaştırmış Osmanlı düzeninin Batı'dan farklılığı bu eserin en önemli mesajıdır.

Devlet Ana'da Türk tarihi ve toplum yapısı üzerinde yıllardır geliştirdiği fikirleri en olgun bir biçimde ve çok güçlü bir dil ve anlatım ustalığı ile ortaya koyan Kemal Tahir, ilk defa açık bir biçimde toplumumuzda devletin koruyucu özelliğinin tarihi kaynaklarını açıklayarak bizde yaşanan çatışmanın Batı toplumlarında olduğu gibi sınıflar arası bir çatışma olmadığını temel çelişkinin Doğu-Batı çelişme ve çatışmasında yattığını ifade etmiştir.⁷⁹

Kemal Tahir Devlet Ana romanı ile sanat yaşamının belki de zirvesine ulaşmış, sadece roman kalıplarını kullanmanın çok ötesine de geçmiştir. Devlet Ana adlı eseri bu anlamda ne bir tarih eseridir ne de sosyoloji ve siyaset ama o bir kült kitaptır. Yani birçok türün ayrı unsurlarını içinde barındırır. Kemal Tahir, Türk tarihi ve toplumu hakkındaki orijinal görüşlerinden ötesinde bu eserde oluşturduğu üslup ile de dikkatleri üzerine çekmiştir. Devlet Ana'da yazar, mahalli ağızların yanında Türkçe'nin küçümsenmiş ve unutulmuş nesir dilini yeni imkânları ile kaynaştırarak ve aşarak kullanabilmiştir.⁸⁰ Bu eserde Orhun Kitabelerinden, Dede Korkut ve Kutatgu Bilig'e, Yunus Emre'den Evliya Çelebi ve Naima'ya varan bir çizgide bütün bir yazı geleneğimiz kullanılmıştır: *"Bu, sürekli olarak örnek almaya çalıştığımız Batı dillerinin ürünleri arasında eşi olmayan bir yaratıcılık eseri idi. Bu, benzerlerine ancak Doğu medeniyetlerinin bilgelik ve edebiyatları arasında rastlanabilecek bir kitaptı."*⁸¹ Bu boyutu ile de Devlet Ana geleneksel Osmanlı nesrinin üslubunu Anadolu ağızlarından pek çok öğeyle harmanlayarak yeni bir roman dili oluşturması Kemal Tahir'in Türk

⁷⁹Kemal Şan," Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası," s.14

⁸⁰Selahattin Hilav,"Kemal Tahir'in Felsefi Düşüncesi ve Devlet Ana," s.5

⁸¹Halit Refiğ, a.g.e., s. 162

edebiyatına özgü roman düşüncesinin en güzel örneğidir.⁸² Birçok eleştirmenin romanın bir kusuru olarak gördükleri bu niteliği aslında Kemal Tahir'in eserinin en güçlü yönünü oluşturmaktadır. Kemal Tahir Devlet Ana ile tarihin ve mitolojinin birbirinden ayrılmadığı o Kuruluş döneminin söylemini yeniden inşa etme niyetindedir. Devlet Ana bu bakımdan hem bir roman hem de bir tarihtir. "Homeros'un 'İlyada'sı, nasıl hem bir tarih hem bir şiir ise Devlet Ana'da bir tarih-roman'dır". Yanlışlık, onu sadece bir tarihi roman ya da sadece bir tarih kitabı diye okumaktan ileri geliyor. Devlet Ana, işte tam da bu nedenle, '*Kemal Tahir ya roman yazsın ya da tarih! İkisi birden olmaz!*' diyenlere, onun '*niye olmasın arkadaş?*' diye verdiği büyük ve tekil bir yanittir."⁸³

Devlet Ana'da yazarın ortaya koymaya çalıştığı belli bir amaç vardır. Daha önce vurgulamış olduğumuz gibi Kemal Tahir, Türk toplumunun kendi özüne dönmesi için bir romancı olarak okuyucularına gerçeklerimiz üstünde yeniden düşünmesini gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır.

Gerçekçi roman, okuyucularını kendiliklerinden kolayca bulabilecekleri ya da herhangi bir bilim araştırma kitabından öğrenebilecekleriyle yetinmelerine izin vermez. Dahası kendi gerçeklerimizin kendi toplumumuzun yararına nasıl oluşturulacağı da önem taşımaktadır. Bu bakımdan gerçeğimizle kurulacak sağlıklı ilişki Türk insanına söz hakkı kazandırdığı gibi ona onurlu bir geleceğin kurucusu olmak fırsatını da veren bir ilişki olmalıdır: "*Gerçekle çeşitli biçimlerde ilişki kurmak mümkündür. Batılı soyguncunun da gerçekle kurmuş olduğu bir ilişki vardır. Oysa tasa yalnızca gerçekle herhangi bir ilişkinin kurulması değildir.*" Kemal Tahir, bize gerçekle bu gerçeği Türk halkı yararına değiştirmeye izin verir biçimde bir ilişkinin ne yönde olması ve nasıl kurulması gerektiğini öğretmiştir.⁸⁴

Bütün bu anlatılanlardan şu ortaya çıkmaktadır: *Devlet Ana* düşünce ve toplum hayatımıza, tarihimize daha başka ve yeni açılardan nasıl bakabileceğimizi göstermek açısından önemlidir.

⁸² Mustafa Miyasoğlu, *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s.101

⁸³ Hilmi Yavuz, "Tarih ve Roman, Bir Tek Söylemde Anlatıya Dönüşebilir mi?" *Zaman Gazetesi*, 01.03.2003

⁸⁴ Cengiz Yazoğlu, Sezer Baykan, a.g.e., s.7

Devlet Ana romanı Türk toplumunda yaşanan Batıcılığa eğilimlerinin hızlı bir biçimde sürdüğü bir dönemde kendi tarihsel geçmişimizin önemine değinmiş, bulunması ve bugünün sorunlarının çözümü için tarihe yönelme ihtiyacının yanında kendi tarihimizin önemsizliğine ilişkin oluşan aşağılık kompleksinin aşılmasında da çok etkili olduğuna kuşku yoktur. *Devlet Ana*'ya yönelik ilgi Türk aydınının tabulara karşı gösterdiği reaksiyon ve kendi tarihsel gerçeklerimizle yakından ilgilendiklerinin de bir kanıtıdır.⁸⁵

Kemal Tahir yakın döneme ilişkin yazmış olduğu tarihi romanları olan *Yorgun Savaşçı*, *Esir Şehir Üçlemesi* (*Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yol Ayrımı*) ve *Kurt Kanunu*'nda da yine Osmanlı Tarihi ile bağını sürdürmüştür.

Osmanlı'nın adalete dayanan geleneksel sisteminin yozlaşıp yıkılışını ve yeniden inşa aşamalarında yaşanan sancılı günleri başarı ile yorumlamıştır. Bu romanlarındaki temel sorunsal da çöken bir imparatorluğun bakiyesi bir toprak parçasında yeni bir devlet kurma süreci ve ardından da yeni devletin oluşumu ile başlayan iktidar çekişmelerinin sorgulanması üzerine kurulan yapı sürekli bir biçimde tarihe ilintilendirilerek ele alınmıştır. Böylece Kemal Tahir, XII. yüzyıldan 1940'lı yıllara varan bir çizgide Türk tarihinin en önemli ve karışık olaylarını seçerek bireyin dramından toplumun dramına varan bir çizgide bütünlüklü bir yorum denemesi olarak romanlarını yazmıştır.⁸⁶

Osmanlı ve Türk tarihinde drama düşülen zaman dilimleri onun asıl ilgisinin yoğunlaştığı devrelerle çakışmaktadır. Yaşadığı tarih diliminde Osmanlı ve tarihi geçmiş meseleleri hakkında kalem oynatmanın güçlüğü ve bu konulara ilgi duyan kişilerin horlandığı göz önüne alınacak olursa Kemal Tahir'in çabasının büyüklüğü daha da iyi anlaşılacaktır. Bu olumsuzluklara rağmen Kemal Tahir bunlara kulak asmadan çalışmalarına ara vermeksizin sürdürmüş, sorunlarımızın çözümünde söz sahibi olmak, toplumumuzu başkalarının bize dayatacağı çözümlere bağlamak istemiyorsak tarihimizi iyi bilmek, doğru değerlendirmek görevinin hepimizin boynunda bir borç olarak durduğunu en iyi bilen kişilerin başında geldiğini göstermiştir. Kemal Tahir sürekli olarak 150-200 yıllık bir tarih ile roman yazılamayacağını vurgulaması da bundandır. Bu inançla Anadolu Türk insanına, onun

⁸⁵Kemal Şan, "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası," s.15

⁸⁶Kemal Şan, "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası," s.16

tarihine eğilmek zorunluluğunu duymuş bu bilinçle bu göreve koşan bir çizgide çalışmalarını sürdürmüştür.⁸⁷

Türk toplumuna ve tarihe spesifik olarak bakmayan Kemal Tahir, Anadolu coğrafyasında bir uç beyliği durumundaki topluluğun devlet hâline gelme, Batı'nın Hıristiyan güçlerine karşı varlığını koruma ve kurtarma, nihayet millet olarak verilen bağımsızlık mücadelesi sonunda, yeni bir cumhuriyetin demokratik zeminini sağlamlaştırma çabalarına kadar, tüm seyrini romanlarında ele almaya çalışmıştır. Bu kronolojik seyirde tarihsel veya toplumsal olaylara yön veren bu olaylardan etkilenen kişileri yorumlarken, romanları arasında organik bir bütünlük de kurmuştur.⁸⁸

Tarih ilminin penceresinden bakılacak ve değerlendirilecek olursa Kemal Tahir'in tarihe bakışını ve tarihten ne anladığını Devlet Ana da ortaya koyduğu görülmektedir. Bu, aynı zamanda yazarın devlet ve toplum fikirleriyle de örtüşür. Yazar, Türk tarihi ve toplum düzeni ile ilgili düşüncelerini Devlet Ana'da sistemli bir şekilde, diğer romanlarında ise bu düşüncelerini, diyaloglarla kişilerin ağzından, zaman zaman roman tekniklerinden yararlanarak olay içerisinde başka kaynaklardan bilgi aktararak ispatlamaya çalışmıştır.

Kemal Tahir'in Türk tarihine bakışında Osmanlı Devleti, ağırlık noktasını oluşturur. Osmanlı'nın yanında, Batı ve Batılılaşma üzerinde önemle durduğu diğer konulardır. Çünkü yazar, Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren Türk tarihini incelerken, Batıdan tarih, kanun, inanç, iktisadi ve sosyal hayat açısından farklı bir yapıda ve kendimize özgü bir tarihe sahip olduğumuzu savunmuştur. Osmanlı'nın – Doğu'nun kalesi iken – siyasetinin bozulması, yeni kurulan cumhuriyetle birlikte hızlı bir değişimin yaşanması, Batı uygarlığına ulaşmak için Osmanlı'ya dair ne varsa hızlı bir biçimde hayatımızdan atılması, buna karşılık Batı'ya ait her şeyi hızlı bir biçimde hayatımıza sokma çabalarını anlatır. Bunu yapmakla Cumhuriyet dönemine, eleştirel bir gözle bakan yazar, böylece eleştirilerin hedefi olmuştur.⁸⁹

⁸⁷Cengiz Yazoğlu, Baykan Sezer, Notlar/ Roman Notları 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1990, S.6

⁸⁸Özlem Fedai, "Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih", Türk Yurdu Roman Özel Sayısı, S.153-154, Mayıs- Haziran 2000, s. 179

⁸⁹Özlem Fedai, "Mistik, Markist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih," s.180

Kimi çevrelerce yazar olduğu unutulurken tarihçi gibi değerlendirilen yazar, Osmanlı tarihine duyduğu merakıyla tanınmış, ardından onun tarihle ve özellikle Marksizm ve Osmanlı'yı birleştiren anlayışını benimseyenlerden oluşan bir ekol bırakmıştır. Marksist olduğu ve Nazım Hikmet'in şiir kitaplarını okuduğu için hapse atılan ve on iki yıl hapis yatan yazarın; Osmanlı Devleti'nin; tarihsel ve toplumsal yapısını, Anadolu halkını hapiste tanınması, okuması ve gözlemlemesi de ilginçtir. Yani Marksizm yüzünden Osmanlı'yı tanıma fırsatı bulmuş, babasının saraydaki görevi nedeniyle son yıllarına yetişerek kalben bağlandığı bu devletin iç yapısını kitaplardan öğrenmiştir. Osmanlı'yı ona, halkını ve topraklarını koruyan ve gözeten "şefkatli ana" gibi gösteren şey, Osmanlı tarihi ile ilgili, pek çok yerli ve yabancı tarihçinin kitaplarını okumuş olmasıdır. Diğer taraftan Osmanlı'yı, Cumhuriyet Türkiye'sinde hapse düşen ve Osmanlı Devleti'nden -hiç hazırlıksız- Türkiye Cumhuriyeti'ne geçen ve onun kurallarına uyum zorluğu yaşayan Anadolu halkı ağzından dinlemesi ve bu insanların dramını gözlemesi de yazara hem Cumhuriyet Türkiye'sinde Anadolu halkının macerasını, (cinsellik, eşkıyalık, kaçakçılık v.b) hem de Osmanlı'nın geçmiş günlerindeki âdil devlet yapısını anlatan romanlar yazdırmıştır.⁹⁰

Kemal Tahir'in her şeyden önce bir roman yazarı olduğu, tarih konusunda araştırmalar yapıp, kitaplar okuduğu bilinse de, tüm anlattıklarını, roman yazarı hayal gücünden geçirdiği akıldan çıkarılmamalıdır. Onun Türk tarihini konu olarak esas almasını kabul edenler; onun yazarlığından çok yorumları üzerinde tartışmalar yapanlar, yazara edebiyatçı değil, tarihçi ve tarih felsefesi yapan bir bilim adamı özelliği yüklemişlerdir.

Tahir, romanlarının çoğunda tarih ile ilgili görüşlerini kahramanları aracılığıyla aktarmıştır. Devlet Ana, Yol Ayrımı, Bir Mülkiyet Kalesi bu romanlarından bazılarıdır. Örneğin, Bir Mülkiyet Kalesi adlı romanında Osmanlı Sarayı'na marangoz çırağı olarak giren Mahir Bey'in ağzından toplumun içinde bulunduğu durum aktarılır ve tarihi değerlendirmeler ortaya konulur.

⁹⁰Özlem Fedai," Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih," s.180-181

Türk edebiyatında Kemal Tahir kadar eleştirilen ve eserleri hakkında konuşulan bir başka yazarı göstermek pek mümkün değildir. Bunun sebebi, yazarın özellikle de tarihi malzeme olarak kullanırken takındığı tutumdur. O, hiçbir zaman tarihi malzemeyi ve olayları olduğu gibi aktarmamış, eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Onun kitapları yazdığı dönemde savunduğu ve dile getirdiği düşünceler toplumun geneline ağır ve ürkütücü gelmiştir. Örneğin, Yol Ayrımı adlı romanında Serbest Fırka'nın kuruluş sürecini anlatır ancak bilinen ve kabul edilen şekli ile değil, fırkayı Mustafa Kemal'in zorla kurdurduğunu ve İttihatçıları tamamen tasviye etmek için bu parti kurma işini planladığını ileri sürer.

O, süregelen kalıplaşmış ideolojilere ve tarihi kalıplara farklı bakış açıları getirmek istemiştir. Notlar'ından anladığımız kadarıyla Türk tarihinin ve toplumsal yapısının gerçeklerine dayalı bir bakışla tarihi değerlendirir. Yazar, tarihle ilgili şunları söyler:

“Türk insanının kötü hastalığı, kendisini merak etmeme illeti sürmektedir. Eser yazmak gibi, bu hastalığı sağaltmak ödevi de sanatçınıdır. Sanat, siyasal, toplumsal, ekonomik bilginlerin, hele bütün bilimlerin anası olan tarih biliminin dışında var olamaz.”⁹¹

Kemal Tahir, söylediklerinden de anlaşıldığı gibi kendine, topluma gerçekleri ve bilmesi gereken bütün olayları tüm çıplaklığı ile anlatmak görevi yüklemiştir. Bunu yaparken de tarih bilimini kullanmayı uygun görmüştür. Toplumun her söylenileni olduğu gibi kabul etmesini, ayrıca toplumu aydınlatacak okumuş yazmış kesiminde aynı şekilde hareket etmesini doğru bulmamıştır.

Türk tarihi ve toplumu ile ilgili düşüncelerini geliştirmek için kitaplar okur. Okuduğu kitaplar özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi, Doğu ve Batı toplumlarının tarihi ve kültürel farkı, Osmanlı'nın kuruluşu ve yıkılış devri, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı'nın devlet teşkilatı gibi konularda yoğunlaşır. Bu kitapları okuyup analiz ettiğini eserler okunurken açık bil şekilde anlayabiliriz. Romanlarındaki

⁹¹Kemal Tahir, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, s. 19

kahramanların ağızından tarihi bilgiler verirken detaylandırmasından da derin araştırmalar ve yoğun okuma süreci geçirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Devlet Ana adlı romanında Kerim Can Kabusname, Siyasetname, Kelile ve Dinme okutur. Buradan şu anlaşılabilir. Yazar, Bu eserleri kendi okumuş ve özümsemiştir. Çünkü Kerim Can karakteri üzerinden ahlaki öğütler aktarır, bu da bize tarihe verdiği önemi gösterir. Notlar’dan anladığımız kadarıyla Fuat Köprülü, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İnalıcık, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Netayic’l-Vukuat, Cevdet Paşa Tarihi, Naima Tarihi gibi eserleri sürekli okumuştur.

Anadolu halkının üretim tarzı, Kemal Tahir’in asıl üzerinde durduğu ve savunduğu konular arasındadır. “Bu konuda İslmi feodalizmden bahseden ve Fuat Köprülü’ den, Niyazi Berkes’in Türkiye’de ağdaşlaşma ve Türkiye İktisat Tarihi’nden, Marks’ın Doğu Toplumlari ve Asya Tipi retim Tarzi (ATT) hakkındaki açıklamalarından yararlanmıştır. Doğu toplumlari ve Osmanlılık ile ilgili olarak ise, Mısırlı Sosyolog Tahir Hüseyin, Mısırlı Marksist düşünür Abdl-Malek’in Eyp Socit Militaire adlı eserinden, Karl A. Wittfogel’in Oriental Despotizm adlı eserinden yararlanmıştır.⁹²

Kemal Tahir, bir tarihçi titizkiği ile Türk tarihini ve Avrupa tarihini incelemiştir. Sadece Türklerin yazdığı kaynaklari değil yabancılari Türklerle ilgili ve İslamiyet ile ilgili yazdığı pek çok eseri de okumuştur. Arşivde mhime defterlerinden de yararlanmıştır.

Yusuf Akçura,  Tarzi Siyaset, Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Koçi Bey Risalesi, Neşri’nin Cihan-nma, nl Alman tarihçi Hammer, Jean Deny, Rene Grousset, Edvar Driol’in şark Meselesi, Albert Sorel, Jean Hosip’in Abdülhamit’in Bilinmeyen Yönleri, Arnold Toynbee, İbni Haldun, Sencer Divitçioğlu, V. Gorden’in Doğu’nun Prehistoryası, E. Lambert, P. Wittek, Gibbons, Mehmet Altay Köymen, Bernard Lewis, Hilmi Ziya Ülken, Alen Moorehead gibi pek çok yerli ve yabancı tarihçi ve toplum bilimcilerin eserlerini okumuştur.⁹³

⁹² zlem Fedai, “Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı’nda Tarih,” s.181

⁹³ Bknz: Kemal Tahir, Notlar/Kitap Notlari Cilt 14, Haz: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayinlari, İstanbul 1989

Türk tarihinin en önemli şahsiyetleri olan Abdülaziz, Abdülhamit, Yakup Cemil, Enver Paşa, İsmet İnönü, Mustafa Kemal gibi isimleri hakkında detaylı incelemeler ve psikolojik değerlendirmeler yapmaya çalışmıştır. Örneğin, Milli Mücadele dönemini araştırırken notlarına bazı isimlerle ilgili şu notu düşmüştür:

“Ali Fuat Cebesoy, Rauf Bey, Ali İhsan Paşa, Nurettin Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, İttihatçı kodamanlar, Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Ahmet Emin Yalman önce Mustafa Kemal’le beraber çalıştıkları halde, sonra ayrılmaları, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu’yla kendilerini karı-koca değştiremeyecek (kişiliklerini psikolojikman değştiremeyecek) kadar beraber oluşlarındandır. Yatkinlıkları onları ister istemez ikinci grupta tutmuştur. Bunlar, Padişah-Halife’siz bir dünya tasavvur edemiyorlar, böyle bir dünyada katiyen yaşayamayacaklarına yüzde yüz inanıyorlardı. En az çıplak gözle gördükleri gerçeklere rağmen inanamıyorlardı.”⁹⁴

Dünya görüşü olarak her ne kadar Marksist olsa da özellikle Türk tarihini okumaya başladıktan sonra Osmanlı’nın diğer imparatorluklardan farklı olduğunu ve Türk toplum yapısının Batı toplumlarından ne kadar farklı olduğunu anlamış, ömrü boyunca da bunu ispat etmeye ve anlatmaya çalışmıştır.

Kemal Tahir’in tarih anlayışı Türk insanının ruhsal yapısını, sosyal ve maddi gelişimini anlamaya başladıktan sonra daha netleşmiştir. Türk insanının ruhsal yapısını çözmesi cezaevlerine girmesiyle olmuştur. Çeşitli cezaevlerinde yatan Tahir, Burada Anadolu halkını yakından inceleme ve tanıma fırsatı bulmuştur. Bu da onun toplumunu ve tarihini daha net çözümlemesini sağlamıştır.

O, Notlar’ında: *”Tarihi olaylar, sanatçı izin verdiği ve yeni insan münasebetlerini tayin etmekteki kudretleri derecesinde sanatına tesir ederler. Her sanatçı dünyayı ve olayları kendince manalandırır ve sonra bu özel manayı, kendi*

⁹⁴ Kemal Tahir, Notlar/Çöküntü, Cilt 12, Haz: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.43

stiline uygun sembollerle ifadeye çalışır. Aynı ideale bağlı sanatçılar arasındaki göreceğimiz fark buradadır” der.⁹⁵

Burada Tahir’in ifade temek istediği her sanatçı aynı tarihi olayı alıp konu edinebilir. Aynı ideale sahip olsalar dahi kendine özgü yorumlar katıldığında anlatılan olay tamamen farklılaşır ve sanatçılar arasındaki farkta bundan kaynaklanır diye ifade eder.

Kemal Tahir sanatçı olarak büyük bir cesaret örneği göstererek herkesin çeşitli nedenlere uzak durduğu Osmanlı Tarihi’ni ele almıştır. Günümüz şartları düşünüldüğünde normal sayılabilir ancak yazarın yaşadığı dönem göz önünde bulundurulursa ne denilmek istendiği daha net anlaşılır. Yeni kurulmuş bir devlet ve cumhuriyet, bunu yanı sıra neredeyse inkâr edilen bir tarih söz konusu iken bu inkâr edilen tarihi konu olarak ve çoğu kimsenin pekte sıcak bakmadığı şekilde yorumlar getirmek, her şeyi göze alarak bunu yapmak, gerçekten bu işi ne kadar ciddiye aldığını ve önemseydiğini göstermektedir.

Cumhuriyet devri aydınına baktığımızda özellikle Osmanlı Tarihi konusu pek ele alınmamıştır. Onun yerine Anadolu köylüsü veya Anadolu romanlara konu edinilmiştir. Kurtuluş Savaşı ile ilgili pek çok kitap yazılsa da bunlar daha çok savaşla ilgi konuları içermiştir. Toplumsal ya da bireysel konular anlatılmamıştır. Yani millet olarak yaşadıklarımız savaşta yoksunluklarımız anlatılmamıştır.

Kemal Tahir’in bugün bile en fazla eleştirilen yönü romanlarında anlattığı tarihî ve toplumsal olayları bir bilim adamı, filozof, düşünür gibi değerlendirmeye çalışması olmuştur. Ancak bu eleştirilere kendisi yaşadığı dönemde aslında cevap vermiştir. O, sanatçı olduğunu unutmamıştır ancak Türk toplumunu aydınlatmayı- özellikle de tarihi açıda- bilinçlendirmeyi görev edinmiştir. Bunu Not’larındaki sözlerinden anlıyoruz. Toplumun yakından inceleyen bir kişi olarak o toplumun eksiklerini iyi bilir ve ona göre hareket noktası seçer. Tahir de eserlerinde bunu yapmaya çalışmıştır. Kimsenin üzerinde durmadığı konuları inceleyerek kimi zaman

⁹⁵Cengiz Yazoğlu, Baykan Sezer, Roman Notları, s.9

tarihçi kimi zaman sosyolog kimi zamanda filozof olmak zorunda kalmıştır Şartlar ve toplumun durumunu onu buna zorlamıştır.

Kemal Tahir, Türk toplumunun ve tarihinin problemleri ve anlaşılmadığına inandığı konuları işlemiştir. Bu konuları işlerken Batı ile kıyaslamalar yapmış ve Türk toplumunu aslında Batı toplumundan ne kadar farklı olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Yazar, o dönemde unutturulmaya çalışılan, neredeyse inkâr edilen ve günah keçisi haline getirilen tarihe bir farklı bir pencereden bakarak toplumun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Çok eleştirilse de tarihe dikkati çekmeyi başarmıştır.

Tarihe bu kadar önem vermesinin sebebi, Türk toplumunun var olan problemlerini tarihini iyi irdeleyerek ve toplumun kendi kendisine ayna tutmasını sağlayarak çözülebileceğini düşünmesidir. Ona göre, her ne kadar özellikle Osmanlı Tarihi karalansa da ve her şeyi kötü gösterilse de aslında gerçek hiçte zannedildiği gibi değildir. Aksine, Osmanlı İmparatorluğu, iyi bir toplum düzeni, işleyen bir adalet sistemi ve İlk önce tımar sistemi sonra ise iltizam usulü diye adlandırılan üretim tarzıyla diğer imparatorluklardan tamamen farklıdır.

Ona göre, *“Türk toplumu Batı'nın geçirdiği iktisadi değişimlere uğramamıştır. Batı önce feodalizmi, sonra burjuvaziye geçişi yaşamış, oradan da büyük sermayeye kapitalizme geçmiştir.” Bu sebeple iktisadi bakımdan bir farklılık vardır. Türk tarihinde asla soylu sınıfı diye bir sınıf görülmemiştir. Osmanlı toplumunda, devlet ve millet içiçedir. Türk toplumunda asla, Batıdaki gibi derebeylik olmamıştır. Toprak, Allah'a aittir. Hükümdar veya beyler, cömertlikleriyle onun yeryüzündeki temsilcileridir. Reaya/köleler olmadığı gibi, köylüler de toprağı vergi vermek şartıyla alır ve ekerler. Bu sebeple Türk toplumunda yönetim ve üretim biçimleri Batı'dan farklı yapıda olmuştur.*⁹⁶ Yazar bu düşünceleriyle şunları ifade etmek ister Batı ne üretim ne yaşam ne de yönetim tarzıyla Türk toplumuna benzemez. Çünkü Türk toplumunda- Türklerin Orta Asya'daki tarihlerine de baktığımızda- hiçbir zaman kölelik ve derebeylik olmamıştır. Padişahlar Tanrı'nın yeryüzündeki gölgeleri (Zillullah) oldukları için bütün yönetimi altındakilere adaletli davranmak zorundaydılar. Bu onların asli göreviydi. Bu düşünce bile Türk toplumunu Batı'dan ayıran en büyük özelliktir.

⁹⁶ Özlem Fedai, "Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih," s.183

Batı ile Türk toplumunu farklılığını romanlarında kahramanların ağzından aktarmıştır. Devlet Ana romanında Mavro, Latüs, Yorgun Savaşçı'da, Ermeni Doktor Karlos, Kurt Kanunu'nda Pavrus, romanların Türk kahramanlarıyla karşı karşıya getirilip konuşturulmuştur. Bu, Batılı roman kahramanların ağzından Osmanlı'nın aslında nasıl farklı bir yönetim ve üretim tarzı yarattığını anlatmaya çalışmıştır.

Kemal Tahir, Doğu ve Batı toplumlarındaki farkı şöyle dile getirir: *“Batıdaki insan, sınıfının içinde savunur; Doğudaki insan ailesinin içinde savunur. Batı devlet düzeni, sınıfların dengeli yaşamasını sağlamak için kurulmuştur. Doğuda devlet, ailelerin gelişmesini sürdürmek için ayaktaadır. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bu iki toplum benzemez birbirine.”*⁹⁷

Osmanlı toplumunda, devleti temsil ettiği için saraydaki sınıf, reayanın güvencesi durumundadır. Reaya, karşılaştığı her güçlükte “devlet kapısına” başvuracaktır. Bunu Osmanlı'nı son dönem sadrazamlarından biri olan Said Halim Paşa şöyle anlatır:

*“Batı toplumlarında pek büyük bir rol oynayan “tarihi asalet” Osmanlı toplumunda bilinmez. Osmanlılık âleminde “burjuva” denen halk, tamamı ile ehemmiyetsiz bir içtimai amildir.”*⁹⁸

Kemal Tahir'in Osmanlı'sı her türlü özelliği ve yapılanmasıyla Batı'dan farklı olan Osmanlı Devleti, bir “kerim devlet”tir. Adaletli, erdemli ve yiğit yöneticileri milletin geleceği için çalışırlar ve “öteki dünyada” sorgulanmaktan korkarlar. Batılı normlar bize uymadığı gibi, “sınıfsız toplum”u savunan, devlet kavramına sıcak bakmayan Marksist görüşler de toplumumuzun yapısıyla uymaz. Marks, her ne kadar, Doğu toplumlarında feodalitenin, despotluğun, özel mülkiyetin bulunmadığını belirtse de, Kemal Tahir için önemli olan, Marksizmin bizim toplumumuza uyabilecek yanlarını almak ve Türkiye gerçeklerine uygun bir Marksizm yaratmaktır. O, bir “milli Marksizm” yaratmak istediği için; İslamcılığın

⁹⁷ İsmet Bozdağ, a.g. e., s.139

⁹⁸Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, İz Yayınları, İstanbul, 2006, s.121

ideologu kabul edilen Said Halim Paşa'nın kitabını iyice okumuş ve Marksist olmasına rağmen, pek çok yerini benimsemiştir.⁹⁹

Romanlarında Türk tarihini işleyişi nasıl eleştirilmiş ise Marksizmi işleyişi de eleştiri konusu olmuştur. Marksist olduğunu bilen herkes onun nasıl olup da Osmanlı Tarihi'ni bu kadar tutkuyla savunduğunu anlayamamışlardır. Hâlbuki Osmanlı Tarihi'ni tamamen okuyup anladığında ve Türk toplum yapısını çözümleyince Marksizmin Türk toplumuna uymayan yapısını görmüş ve Marksizmin eleştirilecek yanlarını çekinmeden dile getirmiştir. Marksizm'in materyalizme dayalı olan tarafının Türk toplumuna asla uymayacağını savunmuştur. Marksizm'in toplumun gerçekleriyle uyuşmayacağı anladığını belirtmiştir.¹⁰⁰

Osmanlı toplumu, kurumları ve yöneticileriyle Doğu'nun en güçlü kalesi olmuştur ve diğer Doğu toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da "özel mülkiyet" yoktur diyerek düşüncelerini savunur. Ancak şu bilinir ki Osmanlı toplumunda özellikle saraydaki ve onun çevresindeki paşaların özel mülkiyetleri vardı.

Selahattin Hilav, Osmanlı'nın kendine has bir üretim tarzı oluşunu, bu üretim tarzının Batı'da görülen üretim biçimlerinden farklı bir yapıda olduğunu belirtirken; bu görüşü "Kemal Tahir'in felsefi düşüncesinin temeli" kabul eder ve şunları söyler:

"Yazar, özellikle Türk toplumunun, Batı'da görülen üretim biçimlerinden farklı bir yapıya sahip olduğu üzerinde durmuştur. Bütün bunlar Kemal Tahir'i, Batı gelişme çizgisinin dışında yer alan, başka bir üretim tarzına; Asya Tipi Üretim Tarzı'na götürür." der.¹⁰¹

Kemal Tahir Türk toplumunun kölecilik, derebeylik, kapitalizmden geçmediğine inanır. Ancak yazar, bütün bunların var olmadığına inansa dahi Türk toplumunda -derebeylik değil belki ama- özellikle Osmanlı'nın toprak sistemi olan

⁹⁹Özlem Fedai,"Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih," s.184

¹⁰⁰Özlem Fedai,"Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanı'nda Tarih," s. 184

¹⁰¹Selahattin Hilav," Kemal Tahir'in Felsefi Düşüncesi ve Devlet Ana," s. 8

Tımar Sistemi ve daha sonraları İltizam Usulü olan yapı bozulduktan sonra topraklar üzerinde Toprak Ağalığı diye tabir edilen bir toplumsal gerçeklik ortaya çıkmıştır. Bu sistem derebeyliğe benzemese de bu toprak ağalığı da Türk toplumunu aşmak için uzun yıllar uğraştığı bir gerçekliktir. Mustafa Kemal, Cumhuriyet döneminde toprak reformunu bu yüzden yapmak istemiş ama bir türlü bu düşüncesini hayata geçirememiştir.

Kemal Tahir Türk tarihini ve toplumunu incelerken üzerinde en çok durduğu konulardan biride batıcılıktır. Aslında Batıcılıktan kastı Batı özentisidir. Türk toplumunu aydın geçinen kesiminin Batı'yı yanlış anlayıp ve bunu topluma yanlış yorumlayarak Batı özenticiliği yaptıklarını ifade eder. Toplumun aydın kesiminin toplumumuzu gerçekten tanımayıp Batı'dan kopyaladıkları şeyleri Türk toplumunu yapısına uyup uymayacağına bakmaksızın uygulamaya kalktıklarını anlatmaya ve onları bu konu da eleştirmek gerektiğini her fırsatta söyler. Bu yanlışın Tanzimat'tan beri Türk aydınının en büyük hatası olduğunu dile getirir.

Tanzimat ve Türk aydını hakkındaki görüşlerini İsmet Bozdağ ile sohbetlerinde şöyle dile getirir:

“Tanzimat, Osmanlı düzeninin tavsiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar, Jön Türkler bu türküyü söyler. Devlet elden gidiyor, aman bir çare diyenler, bula bula Batılılaşmayı çare bulmuşlar. Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet, Mithat Paşa'lar, Namık Kemal'ler, Ziya Paşa'lar, İttihatçı akıldâneleri, taa Mustafa Kemal Paşa'ya kadar, Türk okumuşu ve aydını kerameti Batı düzeninde gördü. Halk katılmıyordu bu görüşe derken, Cumhuriyet döneminde de pek bir şeyin değişmediğini düşünür. Aslında, Cumhuriyet döneminde de pek bir şey değişmiş değildir; bu dönemde daha azgın bir Batıcılık yapıldı. O kadar ki, takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek Batıya benzeyelim diye.” demiştir.¹⁰²

¹⁰²İsmet Bozdağ, a.g. e. s.24-25

Kemal Tahir'in Türk tarihi ve toplumu ile ilgili üzerinde en çok durduğu nokta Doğu ile Batı'nın farklı oluşu durumudur. Bu durumu her kitabında ve konuşmasında dile getirmektedir. Batı'nın kuralları ve uyguladığı şeyler Doğu toplumlarına asla uymaz, uygulanılsa bile ya zorla olur ya da toplumda hiçbir zaman düzen tamamen sağlanamaz diye ifade etmiştir. Yazar, Osmanlı düzeninin bozulması ve böylece yerini cumhuriyet yönetiminin almasını Batılılaşmanın bir ürünü olduğunu savunur. Türk toplum yapısına uymayan, zorlamayla yapılan her şeyi halkı aldatmak için yapıldığını ileri sürer. Marksist olduğunu söylediği ve savunduğu halde şunu dile getirmekten hiç geri durmamıştır yazar, Marksizm ve Batı kuralları Türk toplumuna uygulanamaz.

Batıdan alınacak şeylerle ilgili şunları söyler:

*“Batıdan mutlaka bir şey alınacaktı. Fakat alınan şeyin, Batı toplumunun hangi koşullarından ortaya çıktığını ayrıca, kendi toplumumuzun sosyo-ekonomik, soyo-psişik yapılarına her ne kadar uyacağını bilmek ve onu düzeltmeden geçirip, kendi toplumumuza restore etmektir.”*¹⁰³

Türk tarihine bakarken tamamen objektif olmak gerektiğini dile getirir. Ancak yazar, özellikle Osmanlı'yı anlatırken zaman zaman objektif olmayı unutmamıştır. Bunu Osmanlı'ya sempatisinden ya da onu “kerim devlet” olarak gördüğünden böyle değerlendiriyor olabilir. Nasıl değerlendirirse değerlendirsün objektif olma konusunda kendisi de zaafa düşmüştür.

“Tahir, her fırsatta romanda tarihi kullanmakla tarihi romanlaştırmak arasında fark vardır. Ben, romanlarımda herhangi bir tarihi dönemi anlatmıyorum, Bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini, belirtmeye çalışıyorum. Benim romanlarım o yüzden Turan Tan, Ziya Şakir, Feridun Fazıl romanlarından farklıdır, onlar tarihi romanlaştırıyor, ben ise bunu yapmıyorum.” der.¹⁰⁴ Bunu ifade ederken şu yönüne açıklık getirmiştir. Eğer bir toplumda, o toplumun gerçeklerine, tarihine, gelenek ve göreneklerine ve o toplumun dinamiklerine dair araştırmalar yapılmamış

¹⁰³İsmet Bozdağ, a.g. e. s.140

¹⁰⁴İsmet Bozdağ, a. g. e. s.101

ve insanlar aydınlatılmamış ise bunu birileri yapmak zorundadır. Bu yüzden o, bütün bunları yapmayı kendine bir görev bilmiş ve romanlarını da bu görev bilincinde yazmıştır

Kemal Tahir bilim adamı değildi, roman yazarıydı. Ama romanını gerçeklikler üzerine kurmak istemiştir. Kendisi bilim adamı olmak için yetişmemiştir. Fakat, gerçekleri bilimin bulduğuna inanıyordu. Bilim yoluyla gerçeklikleri öğrendikten sonra, bilimsel gerçeklikler her şey olmadığına göre, sanat-edebiyat ürünlerinin, bilimin temel amacı olan bilimsel yöntemi zenginleştirici öğeler taşıdığı bilindiğine göre, yani böyle bir olanak olduğuna göre, niçin Kemal Tahir ya da başka bir sanatçı/edebiyatçı “ben böyle bir olanağı gerçekleştirebilirim” hevesi, iradesi ve iddiasıyla ortaya çıkmasını? İşte böyle düşünceyle Kemal Tahir bunu gerçekleştirmiştir.¹⁰⁵

Kemal Tahir, eserlerinde Türk toplumun geçmişten onun yaşadığı döneme kadar geçirmiş olduğu dramı anlatır. Yani onun eserlerinde tarih ve toplum içi içedir. Toplum merkez alarak, o toplumun geçirdiği tarihi devreleri tarihi malzemeleri de kullanarak yorumlar ve anlatmak istediği olay çerçevesinde aktarır.

Tahir, tarihi ele alışı, yorumlayışı ve topluma aktarmak istediği olaylarla her zaman diğer tarihi roman yazarlarından farklı olmuş ve her kitabı ile de eleştiri almıştır. Ne kadar eleştirilirse eleştirilsin, ister beğenilsin ister beğenilmesin Türk toplumuna kazandırdığı en iyi şey tarihe farklı bakış açısıyla bakma bilincidir ve o dönemde ele alınamayan konuları ele alıp arşivlerin kullanılmasında yaygınlık kazandırmıştır.

Kemal Tahir tartışmalara neden olmuş, romanlar kimi tarafından çok övülmüş, kimileri tarafından da eleştirilmiş bir yazardır. Bu eleştiriler ve tartışmalar çoğunlukla romanlarının edebi değeri açısından tartışılmamıştır denilebilir. Çünkü maalesef ülkemizde yapılan bütün çalışmalar eğer birilerinin beğendiği fikirdeyse onlar beğeniyor, beğenmeyenler ise aynı fikirde olmadıkları için beğenmiyor. Yani

¹⁰⁵Doğan Ergun, “Bilim ve Edebiyat İlişkileri Bakımından Kemal Tahir Üzerine Bir Sosyoloji Yazısı,” Bir Kemal Tahir Kitabı (Türkiye’nin Ruhunu Aramak), İthaki Yayınları, İstanbul 2010, s.35

yazarın fikri ne olursa olsun edebi ya da bilimsel değer açısından bakılamıyor. İşte Kemal Tahir'in romanları da bu muameleyi görmüş ve gerçek değeri zamanında bekli de bu yüzden anlaşılamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA TARİHİ GERÇEKLIK

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ FELSEFESİNİN OLUŞMASI (1290-1299)

1.1.DEVLET ANA

Osmanlılar, Anadolu Selçukluları'na bağlı olarak buradahaem uç beyliği olmuşlardır hem deBizans'a karşı akanlarda bulunmuşlardır. Osmanlı Beyliği Söğüt'e geldiğinde çevresindeki beylikler ve devletleri aktararak beyliğin kuruluş aşmasında hangi siyasi güçler etrafında olduğunu aktarmaya çalışmıştır.

Osmanlı daha beylik haline gelmeden önce Anadolu Selçuklu Sultan'lığına bağlıydı. Ertuğrul Gazi, Sultan Alâeddin'den yer istedi. Sultan Alâeddin de Bizans sınırında olan Karahisar ve Bilecik arasını yurt verdi. Söğüt, Domaniç ve Ermenek Dağı'na kadar olan yerleri yurt tutmuşlardır. Tabi Anadolu Selçuklularına bağlı olarak kalmışlardır.¹⁰⁶

“Bitinya ucuna, Rumların kaltabanlığından yararlanıp yerleşmiş Ertuğrul'un, güvenilir hiçbir dayanağı olduğunu anlamıştı. Doksan yaşındaki yatalak Türkmen'i, bazı tekfurların yardımıyla ortadan kaldırma nasıl işten değilse, ondan boşalacak yere, kendisinin yerleşmesi de o kadar kolay olacaktı. İlk basamak Gladyüs Unikus Dükaliği, ikincisi Bitinya Prenslığıydi.

— İnönü Hisarı'nı.

— Ertuğrul'un mudur?

— Yok! Hisar kullanmaz Ertuğrul Bey...''Bizim hisarımız at sırtıyla yalın kılıç,'' diye gülüşür bu Türkmenler... Konya Sultanı'nın voyvoda tahtıdır, İnönü Hisarı, Eskişehir Sancakbeyi'ne bağlıdır.

— ‘Konya sultanına memurluk etmiş, Ertuğrul Bey'in babası,’’ derdi babam! Kendisinin de memurluğu varmış az biraz... Memur dedimse, kılıçlı memur, subaşı filan...’’¹⁰⁷

¹⁰⁶Daha geniş bilgi için bakınız: Oruç Bey, Osmanlı Tarihi (1288-1502), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009

¹⁰⁷Kemal Tahir, Devlet Ana, İthaki Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2005, s.10-11

Anadolu Selçukluları Karahisar ve Bilecik Tekfurlarını haraca bağlamışlardır. Bu tekfurlar Bizans beyleri denilebilir. Anadolu Selçukluları ilk olarak Bizans sınır şehirlerini almışlar ve İznik’i başkent yapmışlardır.

Bizans İmparatoru Türk akınlarından korunmak için sınır kabul edilen yerlere hisarlar yaptırmış ve buralara Tekfur denilen beyler yerleştirmiştir.

“— *Burası yapılışında han değildir. Çok eskiden Selçukluya karşı, palangalar sıralamış imparatorumuz dağların başına... Bura, binbaşı hisarıymış... Selçuklu sürüp gelip İznik'imizi aldığında, binbaşı da kalmamış yüzbaşı da...*”¹⁰⁸

Kemal Tahir, romanda tarihi sırayı takip ederek ilk önce Osmanlı Beyliği’nin yerleştiği toprakları ve çevresindeki yapıları aktarmıştır. Burada amaç devlet kurulurken hangi aşmalardan geçtiğini vermek istemesidir.

Osmanlılar yurt edinmek için Söğüt ve Domaniç’e geldiklerinde Ertuğrul Gazi oldukça yaşlıdır. Bir müddet sonrada hastalanır. Osmanlı Söğüt’e geldiğinde Anadolu’da birçok beylik vardır. Bunlardan biri merkezi Kütahya olan Germiyanogulları Beyliği’dir. Bu beylik Anadolu’da özellikle Selçukluların zayıflamasıyla beraber gücünü iyice artırmıştır. Osmanlı ile de sınırdır denilebilir. Hem Osmanlılar hem de Germiyanogulları Selçuklular yıkılana kadar onun Eskişehir Sancakbeyliği’ne bağlı kalmışlardır.¹⁰⁹

“— *Az biraz sağalsa Ertuğrul Bey, hastalığı savuşturdu biraz...*

— *Açacak meseleyi Demircan eniştem... Anasına söz geçirse, bu dünyada, bir Ertuğrul Bey geçirir...*

— *Germiyan sınırında mı Domaniç?*

— *Demek güneyi Germiyanlı... Doğusuyla kuzeyi Karacahisarla Selçuklu... Batısı Bizans, bu Ertuğrul’un...*

— *Aslında üç yanı bataktır efendim... Salt Bursa-İznik yönü sağlam topraktır.*

¹⁰⁸Kemal Tahir, Devlet Ana, s.15

¹⁰⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, TTK Yayınları, Ankara 2002

—*Aklı erenlere bakarsan, Frenklerle Moğolların başı altından çıkmış bugünlerin rezilliği... Ülkeyi batıdan Frenkler basmış, doğudan Moğollar... Vergi, haraç alamaz olmuş kayzerimizle Konya Sultanı.*

—*Söyle bakalım bayraktar Mavro, ne kadar savaşı çıkarır bu senin uç beyin, kötü Türkmen Ertuğrul, sıkışıp bunalırsa?*

— *Kötüsü... Bunlar gazi takımıdır. Törelince, buranın gazisi bunaldı mı, dünyanın öteki ucundaki gaziler duymalarıyla gelip yetişirler, fırtına gibi...*

— *Şu mesele! Germiyanlılar da gazi değil mi?*

— *Ama araları yokmuş Ertuğrul'la... Neden bakalım?*

— *Yoktur evet... Afyon yapar Germiyan toprağı... Savaşı dervişler, ille de abdalları afyon tutkunudur. Ertuğrul Bey afyon sokturmaz uca... Bu yüzden...*

— *Konya Sultanı'nun Eskişehir Sancakbeyi'ni n'apalım?*

— *Konya Sultanı kalmış mı ki sancakbeyi hesaba katılsın alık herif!*

— *Ya gerideki domuz Moğol'a başını gönderir Ertuğrul Bey, gün sektirmez. İyidir arası gayet...*¹¹⁰

Bir devlet kurulurken sadece yöneticilerin değil onların yanında bulunduğu kişilerinde önemli olduğu bilinir. Osmanlı Beyliği kurulurken sadece yönetici olan Erturul Gazi ve oğulları değil onların silah arkadaşlarının da kuruluşta ne kadar etkili olduğu anlatılmıştır.

Osmanlı Beyliği, Oğuzların Kayı Boyundandırlar. Orta Asya'dan göç eden Oğuz Boyları Anadolu'nun her tarafına dağılmış ve buraları yurt edinmişlerdir. Samsa Çavuş ise Ertuğrul Gazi'nin en yakın yoldaşı ve silah arkadaşıdır.

—*“Kabilisine geldi mi... Kayılardan çok adam yoktur yanında... Babam rahmetli anlatırdı. Konya sultanları, “N'olur n'olmaz” diye dağıtırmış Türkmen aşiretlerini ülkenin şurasına burasına... Yerini bulan oturak olurmuş Ertuğrul Bey gibi, bulamayan, dolanır dururmuş... Bir Samsa Çavuş vardır, Kayılardan... Tamam.”*¹¹¹

Kemal Tahir, romanda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yükselmesinde önemli etki yapan yalılardan bahsetmiştir. Bacıyan-ı Rum adı verilen kadınların kendi iç örgütlenmelerini göstermektedir.

¹¹⁰Kemal Tahir, Devlet Ana, s.15-20-21

¹¹¹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.25

Rum Abdalları, Bacıyan-ı Rum, Gazıyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum diye dört gruba yırılan bu zümre Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında katkısı olan erenler kabul edilmektedir. Hoca Ahmet Yesevi'nin eğitimden geçtikleri sanılmaktadır. Osmanlı'nın kuruluşunda da yararlılık göstermişlerdir.¹¹²

“—Rum abdalları derler, Rum gazileri derler... Ertuğrul Bey'in savaşçısı, ev hesabına gelmez. Bekâr gazilerin beşi onu bir evde barınır çünkü. Savaşçı dervişlerin beşi onu bir zaviyede birikmiştir. Rum abdallarına geldi mi, dam, çadır tanımaz bunlar, ağaç gölgesinde, ot yığnında eğleşirler. Azraile el ense çekmiş, gözü kara yiğitlerdir her biri... Karıları bile dövüşkendir Ertuğrul Bey'in... Bunlara ‘‘Rum bacıları’’ derler, başkanları, Demircan eniştemin anası Bacıbey'dir. Bunların töreleri de, gaziler, savaşçı dervişçiler gibi din yayma üstünedir.”¹¹³

Osmanlı Beyliği kurulurken Anadolu'da siyasi ortamın ne denli karışık olduğunu ve bu karışık ortamdan sıyrılıp çıkan beyliğin devletme olma aşaması ifade edilmeye çalışılmıştır.

1243 yılında Moğollar Anadolu'ya girip Selçuklularla Köseadağ Savaşı yaparlar. Bu savaş sonunda Selçuklular yenilir ve Moğollara boyun eğerek onlara vergi vermişlerdir. Moğollar Selçuklu tahtına istediklerini oturtmuşlardır. Türkmenlerin talan geleneği dedikleri şey gazadan sonra ganimet paylaşımıdır.

“—Uçlarda düzen bozmak hiç olmaz! Türkmen'e bulaştın mı öldürmekle yakarı kurtarabilemezsin! Aslında büsbütün kurtulayım dersen, ölüp kurtulacaksın!

— Halt ettin şimdi! Nasıl kurtulmak o?

— Kestirmeden... Çünkü uçlarda kan battal olmaz. Herkes kanlısını izler, kova kova, bir gün kıstırır, alır öcünü. Bu yüzden yasa tanımaz Moğol'un bile gözü kesmez buraları... Vergiden, haraçtan geçtim, üste verdiği olur. İmparatorumuz da vaktiyle vergi mergi ummazmış kendi uç tekfurlarından... Sırasında bahşış yollarmış. ‘‘Talanla geçinir bunlar’’ duyduktu biz... Yalan mı? Uçlarda talan olur ama töresiyedir, büsbütün azıtmak yoktur.”¹¹⁴

¹¹² Daha geniş bilgi için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik, Kalenderiler, TTK, Ankara 1999

¹¹³ Kemal Tahir, Devlet Ana, s.26

¹¹⁴ Kemal Tahir, Devlet Ana, s.27

Moğollar, Köseadağ Savaşı'nda Selçukluları yendikten sonra Anadolu'nun pek çok şehrini yakıp yıkmışlardır. Daha Sonra Anadolu'ya komutanlar tayin etmişlerdir. Çudaroğlu onlardan biridir. Acımasızlığı ve zalimliği ile ünlüdür.

Karacahisar'ın fethi Anadolu Selçukluları'na bağlı olan Osmnalı'nın Bizans sınırına gaza akınlarından biridir. Karacahisar tekfuru asi hareketlere başlayınca, daha önce Germiyanoğularına karşı Bizans tekfurlarını koruyan Osmanlılar tekfura savaş açar. Karacahisar 1288 yılında fethedilir.¹¹⁵

—“...Bunların ünlü soyguncusu Çudaroğlu'dur. Moğol'un Çudar kabilesindedir. Germiyanoğlu arkalar, Moğol genel komutanı, Moğolluk gayretiyle korur. Öyleyken çakala dönmüştür Çudaroğlu, say ki adamlıktan çıkmıştır.

— Öyleymiş de neden öcünü alamamış sizin Karacahisar Tekfuru'nuz, kendisini vireye zorlayan Ertuğrul'dan.

— “O mesele Ertuğrul Bey'in suçu yok,” derdi benim babam... Konya Sultanı asker çekmiş gelmiş, çevirmiş bizim Karacahisar'ı Ertuğrul Bey'i istemiş yanına... Uçbeyidir, emir kulu, gelmemek olmaz. Çevirinin bir zamanı, Moğol basmış yukarıdan Selçuk ülkesini... Sultan giderken, “Karacahisar'ı senden isterim,” demiş Ertuğrul Bey'e... Demesi sultan oyunu...

— Neden?

— Çünkü mancınıklar, mancınık askerleri Sultan'ın ayrıca Eskişehir Sancakbeyi de başlarında... Ertuğrul'a bırakıyor ki, bizim tekfuru, gerisin geri tekfur diyecek... N'olur n'olmaz, uç beyiyle Karacahisar Tekfuru'nun arasında bir vazgeçti bulunsun... Tekfurumuzun bu öcü aramamasına, bir başka sebep, İznik-İstanbul yolu Ertuğrul Bey'in toprağından geçer. Bozuşmak hiç olmaz.”¹¹⁶

Osmanlı'nın kuruluşunda ve yükselişinde en tekili kuruluşlardan bir Ahi birlikleridir. Bu birlikler zamanla yani devlet büyümeye başladığında Lonca Sistemine dönüştürülmüştür.

¹¹⁵ Daha geniş bilgi için bakınız: İnalçık Halil, Kuruluş, Hayy Yayınları, İstanbul 2010

¹¹⁶ Kemal Tahir, Devlet Ana, s.28-29

On üçüncü yüzyılın ortalarından itibaren Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında çok önemli rol oynayan Ahilik teşkilatı bir esnaf kuruluşu olmanın yanında eğitim kurumudur denilebilir. Kurucusu Ahi Evran adında bir Türkmen'dir. Ancak bu kuruluşun Türklerde Orta Asya kültüründen beri bazı farklılıklarla da olsa var olduğu bilinmektedir.¹¹⁷

— *“Ahiler ne der bu işe aman Şövalyem, çarşığı dar etmez mi soyluların başına?*

— *Ahi de neymiş?*

— *Bizim buraların çarşı pazarı Ahilerden sorulur. Subaşı da karışabilemez, tekfur da... Kadı karışır az biraz, kitabın yazdığı kadarlık.”*¹¹⁸

Moğollar Anadolu'da Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçuklu tahtında sultan olmasına rağmen buraya bir vali atamışlardır. Bu vali her yıl vergi zamanı geldiğinde sadece vergi değil çeşitli hediyelerde almak ister eğer hediyeleri beğenmezse -ki bu yağmaya bir sebeptir-etrafi yakıp yıkar ya da başka yöntemlerle ne almak isterse onu alıp gider.

— *“Demircan eniştem geçende dedi ki: ‘‘Yoksulluğa alıştık, koca Tanrı'ya şükür, ah, şu Moğol valisinin yıllık armağanları olmazsa,’’ dedi.*

— *Nasıl toplar, bu Ertuğrul, savaşçılarını gerektiğinde?*

— *Savaşçılarını mı? Toplar kolayca... Köylerde, zaviyelerde, derviş mağaralarında haberleşme davulları vardır. Uzaklardan davul sesi duyuldu mu, duyan işini bırakıp kulak verir. Yangın davulu, su baskını davulu, düşman saldırısı davulu, başka başka vurulur!”*¹¹⁹

Kemal Tahir, burada kurguya başvurmuştur. Rum Abdallarının diğer bilinen ismi de Horasan Erenleri'dir. Bunların çoğunun Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlı olduğu bilinmektedir. Romanda geçen bölüm büyük bir ihtimalle yazarın muhayyilesinden kaynaklanmaktadır.

Rum Abdalları denilen grup aslında afyon ve şarap gibi İslami kurallarda yasak olan şeyleri kullanmazlar. Bu adla anılıp aslında Rum Abdallarından olmayan

¹¹⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Ekinci Yusuf, Ahilik, Özgün Matbaa, Ankara 2008

¹¹⁸ Tahir Kemal, Devlet Ana, s.30

¹¹⁹ Kemal Tahir, Devlet Ana, s.34-35

bir kesimde vardır. Genellikle bu gerçek Rum Abdalları ile karıştırılmaktadır. Özellikle bazı Kalenderiler ile karıştırılır.

“Şövalye, Rum Abdalları'nın açıkça afyon kullandıklarını daha bilmediği için, keselerin neye yaradığını anlayamamıştı. “ Çakmak için desem büyük, azık için desem küçük.”¹²⁰

Osmanlı'nın kuruluş aşmasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına sebep olan Moğol İlhanlıları Anadolu'da siyasal anlamada gücünü hissettirmiştir.

Moğollar, Selçukları öyle yüksek bir vergiye bağlamışlar ki Selçuklular hem iktisadi açıdan hem de siyasi açıdan bir daha asla toparlanamamışlardır. Vergilerin zaman zaman aksaması Moğolları Anadolu'dan para çıkışı yasaklama fikrine götürmüştür.¹²¹

“—Ertuğrul Bey'in atlarının ününü zatın bilirsin. Kurtulmalığımın para kesimini, yollayacaktım, Moğollar Anadolu'dan para çıkmasını yasakladı. Ancak kâğıt paraya izin var...”¹²²

Şeyh Edebali, Anadolu'da Selçuklular zamanında oluşmuş bir esnaf örgütlenmesinin başıdır. Bu örgüt Osman Gazi'nin aşiretten devlete giden gelişmesinde en etkili ve itici gücünü oluşturur.

Şeyh Edebali, Ahi reislerinden olup, Osmanlı'nın manevi kurucuları arasında sayılır. Aslen Karamanlı olduğu bilinmektedir. Bir İslam bilginidir. Özellikle Osman Bey, sohbetlerinden feyz almıştır. Selçuklulara bağlı Sultanönünde İtburnu denen yerde ikamet etmektedir.

¹²⁰Kemal Tahir, Devlet Ana, s.39

¹²¹Selçuklular ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999

¹²²Kemal Tahir, Devlet Ana, s.47

“—Geçtin demek buradan daha önce?

—Geçtik evet... Yakındır bizim yurdumuz buraya... Ankara ile Eskişehir arasında, Sarıköy derler.

—Oraya mı gidiyorsun?

—Yok... İtburnu'nda bir şeyh oturur, Edebalı derler. Bura Ahilerin babasıdır. Ona uğrayıp döneceğim Konya'ya...”¹²³

Selçukluların son dönemlerinde yaşanan ilginç olaylardan birisi de Cimri (Siyavuş) olayıdır. Selçuklu Devleti'nde devlet otoritesinin yok olmasına bağlı olarak ortaya çıkan menfaat gruplarının devlet içindeki boşluktan yararlanıp kendi egemenliklerini kurmaya çalıştıkları olaylardan birisidir. Devletin boşluğundan yararlanarak ortaya çıkan önemli unsurlardan birisi de Karamanoğulları idi. Özellikle Mehmet Bey'in Karamanlıların başına geçmesi ile bu beylik büyük bir Sıçrama yapmış ve bir anda Anadolu'daki en önemli güçlerden birisi haline gelmişti.

Bu arada Anadolu'da Baybars'ın Moğollara karşı kazandığı başarılar, Moğol karşıtı bir politika takip eden Türkmen kitlelerinin daha da güçlenmesine sebep olmuştur. Nitekim Karamanoğlu Mehmet Bey ordusu ile Konya önlerine gelmiştir. Bu sırada Sultan olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Baybars'ın Anadolu'ya gelmesi ve Kayseri'yi ele geçirmesi sebebiyle Amasya'ya çekilmiştir. Dolayısıyla Konya'da devleti temsil edecek önemli kişiler kalmamıştır. İşte Mehmet Bey tam bu sırada şehri kuşatmıştır.

Ancak yine de şehirde bulunan bazı bürokratlar ve halk, şehri Mehmet Bey'e teslim etmemişler; şehrin kapılarını kapatıp savunmaya başlamışlardır. Mehmet Bey onlara gayesinin kendisinin tahta geçmek olmadığını, yanında Selçuklu şehzadesi Siyavuş'u getirdiğini ve onu hükümdar yapmak istediğini bildirmiştir. Ancak halk yinede şehri savunmaya devam etmiştir.

Kuşatma uzamış buna rağmen halk, şehri savunmuştur. Ancak şehrin kaplarından birisi Karaman kuvvetleri tarafından yakılmıştır. Buradan şehre giren

¹²³Kemal Tahir, Devlet Ana, s.49

Karaman kuvvetleri Konya'yı ele geçirmişlerdir. Şehir yağmalanmıştır ve görevlilere hazinelerin yerleri söylettirilip ondan sonra öldürülmüşlerdir.

Karamanoğlu Mehmet Bey yanında bulunan ve Selçuklu şehzadesi olduğunu iddia ettiği Siyavuş'u Konya'da Selçuklu tahtına oturtmuştur. Kendisi de yeni sultana vezir olmuştur.

Bu arada devlete önemli hizmetlerde bulunmuş olan vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'nin oğulları Afyon'u kendilerine merkez edinmiştir ve bu bölgede etkili bir konuma gelmişlerdir. Sahip Ata oğulları Konya'ya Karamanoğlu Mehmet Bey'in egemen olmasını kabullenmemişlerdir ve ordu toplayıp Konya'ya doğru yola çıkmışlardır. Mehmet Bey de Konya'dan ordusu ile yola çıktı İki ordu Akşehir yakınlarında savaşmışlardır. Sahip Ata oğulları yenilip, Afyon'a çekilmişlerdir. Mehmet Bey Afyon'a kadar gelip burayı kuşatmış ama alamamıştır. Bu başarıdan sonra Konya'ya gelen Mehmet Bey ve Siyavuş büyük bir sürprizle karşılaşmışlardır. Konya halkı bir türlü sevemedikleri ve bu yüzden hakaret maksadıyla 'Cimri' diye isim taktıkları yeni sultan Siyavuş'u ve veziri Karamanoğlu Mehmet Bey'i şehre sokmamışlardır. Şehrin kapılarını kapatıp, savunmaya geçmişlerdir. Sahip Ata oğulları, Mehmet Bey'in şehre alınmadığını duyunca ordusu ile yola çıkmıştır. Mehmet Bey arkasından bir ordunun geldiğini öğrenince Ermenek'e doğru kaçmıştır. Böylece otuz yedi gün süren Siyavuş hükümdarlığı ve Mehmet Bey'in vezirliği sona ermiştir.

Bir müddet kaçtıktan sonra Türkmen beylerine sığınmışlardır. Bir kalede saklanan Siyavuş en sonunda bulunup öldürülmüştür. İlk önce Siyavuş olduğunu inkâr etmiştir ama giydiği kırmızı çizmeler onu ele vermiştir.¹²⁴

“ — *Ne var ne yok Konya'da, nasıl oraları?*

O zaman hiç duraklamadan karşıladı:

— *Sahipsiz iyice... Vergi üstüne vergi bindirmekte Moğol... Say ki kalıcı değil, gidici... Kendi kâğıt parasını almaz oldu epeydir; gümüş, altın ister oldu. Oysa gümüşün*

¹²⁴ Daha geniş bilgi için bakınız: Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İbrahim Balık; Orta Çağ Tarihi ve Medeniyeti, Gazi Kitapevi, Ankara 2005

adını unuttu millet! Görünürdeki hep alındı, saklıları çıkartmak için ülkeyi zorlamaktalar sopa gücüyle... Bize n'olduysa 1277'de oldu, Şövalyem! Mısır'ın Memluk Sultanı geldi, biraz Moğol öldürdü. Bunu duyan Abaka İlhan, ordusunu çekti yürüdü. Öç almak için iki kere yüz bin kafa kesti. Kan düştü böylece Anadolu adamıyla Moğol arasına... Karamanoğlu Mehmet Bey sıvandı, başına yeterince adam biriktirip Konya'yı basıp aldı. Birini, "Sultanoğlu" diye tahta oturttu. Kimileri buna düzme dediler, adını "Cimri" kodular. Konya Sultanı, asker çekti, yenildi. Moğol'dan yardım istedi. Bu kez Mehmet Bey'i bozdu, kendisini kardeşlerini, amcalarını öldürdü. Cimri kaçtı, Germiyan toprağına geldi. Ayağındaki kırmızı çizmeden bilinip tutuldu.

— Kırmızı çizmenin özelliğı nedir?

— Çok pahalıdır kırmızı sahtiyan buralarda... Sultanlarla vezirler giyebilir. Kırmızı çizmeyi atmaya kıyamadığından verdi tatlı canını Cimri... Sultan dölü değilken sultanlığa kalktığı için, diri diri yüzülp derisine saman dolduruldu. Ben saman tepilmiş deri, kargu ucunda gezdirilirken, gördüm gözümle...¹²⁵

Kemal Tahir, Fütüvvet Teşkilatı'na atıfta bulunmuştur. Ahiliğın temelini oluşturan bir teşkilattır. Ancak kuruluş amacı biraz farklıdır. Halife hem itibarını yükseltmek istemiş, hem de Batı'nın şövalyelerine karşı İslâm şövalyesi yetiştirmeyi hedeflemiştir. Buradan Kemal Tahir'in sadece Osmanlı Tarihi'ni değil bütün Türk tarihini detaylı bir şekilde incelediğı anlaşılmaktadır.

Abbasi halifesi Nasır itibarını yükseltmek için kurduğı Fütüvvet Teşkilatı, Ahiliğında temel denilebilir. Hem iktisadi hem de ahlaki bir teşkilattır. Bu teşkilata mensup olanlar şalvar giyip kuşak bağlanırlar. Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus, Sinop'un fethinden sonra Halife'ye birçok hediye ile beraber Şeyh Mecdü'd-din İshak'ı göndererek bu teşkilata girmek istemiş ve buna mukabil kendisine fütüvvet şalvarı gönderilmiştir.¹²⁶

“ — Bir ülkede düzen bozulursa, her şey bozulur. Buralarda düzeni güçlü sultanlar tutar. Eskiden halifeler sultanlar da Ahi şalvarı giyermiş... Çıraklar da Ahi sofralarında yermiş... Giderek bir kazandan yemek, bekâr kalfalara kaldı. Zenginleşen ustalar evlerine çekildi... Parasız çabalayan çıraklar kapı diplerinde, yarı aç sürünür. Duyduğum doğruysa,

¹²⁵Kemal Tahir, Devlet Ana, s.51

¹²⁶Daha geniş bilgi için bakınız: Fuad Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

*pek umursayan yokmuş Ahi Baba töresini şurda burada... Şeyh Edebalı başkadır. Tuttuğu uzar tutamak olur, bastığı düzelir basamak olurdu.”*¹²⁷

Kemal Tahir, Türkmen grupları içinde İslamiyet’i daha farklı yaşayan ve otorite altına girmemiş kişilerden bahsetmiştir. Ahmet Yaşar Ocak’ın “Heterodoks İslam” diye nitelendirdiği bir biçimde yaşanan İslamiyet söz konusudur.

İsimleri verilen Baba İlyas, Saltuk Baba gibi zatlar Babai şeyhleridir. Bu Babailer Türkmen kökenli kişiler olup İslamiyet’i başka şekilde yorumlayıp yaşayan kişilerdir. Taptuk Emre bu grubun dışındadır. Yunus Emre’nin hocası olduğu ve Hacı Bektaş Veli’den feyz aldığı bilinmektedir.¹²⁸

*“— Baba İlyaslıdır ozanımız! Saltuk Baba’dan Burak Baba’ya, ondan Taptuk Emre’ye geçmiş halifedir. Bilgi gücüyle deniz derinlerinde, aşk gücüyle gök yücelerinde gezinir.”*¹²⁹

Yazar burada Ahiliğe kabul edilen birine örgüte alındıktan sonra uygulana töreni anlatmıştır. Ahiliğe kabul edilen kişi kendine bir musayip seçer. Sonra Ahilik yemini eder.

Ahi erkânına göre bir Ahi toplantısında nasıl davranılır oturuştan itibaren anlatılmaktadır. Kemal Tahir, burada dtaylı bir anlatım yaparak bütün kuralları anlatmıştır.

“Sedirin ortasındaki Ahi Baba, sağ dizini indirip sol dizini kaldırarak oturum değiştirdi. Halifeler, sonra nakipler, daha sonra yaş sırasıyla oturan, Ahi yiğitleri de ayak değiştirerek Baba’ya uydular.

Avlu kapısının iki yanında ellerini omuzlarına çapraz bağlamış çavuşlar, taştan yontulmuşlar gibi kaskattydılar.

*—Ahilik yolu bilinmeklik için... 124 sorusunun karşılığı verilebilmek için. Şöyle biline ki, Ahilik’te miras yürümez, babanın kazandığı oğula geçmez ve de herkesin kendi kazanması kanundur. Ama kazanmak kolay, tutmak çetin” ...*¹³⁰

¹²⁷Kemal Tahir, Devlet Ana, s.52-53

¹²⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000

¹²⁹Tahir Kemal, Devlet Ana, s.53

Kemal Tahir, Ahi kuruluşunun Osmanlı Devleti'nin temel kuruluşlarından biri olması nedeniyle üzerinde çok durmuştur. Ahi teşkilatı, esnaf teşkilatının temelini oluşturmaktadır. Bunuda ötesinde Osmanlı Devleti'nin manevi önderi kabul edilen Şeyh Edebali Ahi Babalarındandır. Diğer bir önemi ise bu teşkilatın temelinde edep vardır. Edep, yani her konuda herkese saygı Kemal Tahir'in anlatmak istediği diğer bir konudur.

Kemal Tahir, aşağıda ifade ettiği bölümde Ahi kuruluşundaki görevlileri aktarmıştır. Süpürgeci, çavuş, nahip gibi görevlileri anlatmaya çalışmıştır.

“Ahi Baba, erkân toplantılarının başında, gelenek olan bu okumayı yeterli bularak, çavuşlara işmar etti. Sağ çavuş testiye, sol çavuş süpürgeyi alıp ortaya geldi. Biri su döker, öteki su döker gibi yaparak okumanın yeterliği bildirildi.

Kerim Çelebi cönkü kuşağına sokunca, toplantıyı yönetecek nakip kalktı, arkasını Ahi Baba'ya dönmeden avlu kapısına kadar geriledi. Sağ çavuş su doldurduğu bakır tası, sol çavuş tuz kutusunu koşturdu. Nakip suya biraz tuz atıp tası iki eliyle başı hizasında tutarak bağırdı:

—Selam olsun sizlere, ey doğru yolumuza girmişler! Selam olsun ey Ahilik kuşağı kuşanmışlar!

Ahi Baba erkân adına, karşıladi:

— Selam olsun!”¹³¹

Ahiliğin temelinde olan ve Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında katkısı olan kuruluşlar dile getirilmiştir. Bacıyan-ı Rum, Ahi kuruluşunun kadın kuruluşudur. Kadınların kendi içinde örgütlenmesidir. Bu bölümde de yine Ahi toplantısındaki gelenekler ve uygulanan ritüeller anlatılmıştır.

Türk-İslâm kültüründe oluşturulan tarikatlara girmeye yola girmek adı verilir. Yola girmek o tarikata girip onun çizdiği kurallar doğrultusunda dini yaşamaktır. Yola girmek isteyen kişi önce Ahi Babanın nasiplerini dinler. Daha sonra birisiyle küs olup olmadığı sorulur. Kimseyle dargın olarak tarikata girilmemesi şartı vardır. Sonra herkesten helallik

¹³⁰ Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 89

¹³¹ Kemal Tahir; Devlet Ana, s.90

olarak su tası kardeşlik nişanesi olarak orada olanlarla paylaşılır. Her bir Ahi'den rızalık alınarak yola girmek isteyen kişiye onay verilmektedir.

“— *Gelmekliğimiz yol için... Durmaklığımız yol için... Söylemekliğimiz yol için... Gelmiş geçmiş, gelip geçecek pirlar, erenler, derviş savlmektedir.*”çılar, Rum Gazileri, Rum Abdalları, Rum Alpleri, Rum Bacıları ruhuna huuuuu!

Erkan bir ağızdan gürlledi:

— *Huuuuuu!*

Ahi Baba yere bakarak sordu:

— *Dargınlarımız barıştı mı?*

— *Barıştı.*

— *Helallik alımp verildi mi?*

— *Verildi.*

Naki, Ahi Baba'dan başlayarak tası dolaştırdı. Herkes iki eliyle tutarak dudaklarını ıslattı. Nakip de öyle yapıp geriledi, tası sağ çavuşa verdikten sonra ortaya geldi:

— *Bir ahbabımız yola girmek ister.*

— *Kimdir?*

— *Kara Osman Beyoğlu Melik Bey'dir.*

— *Uygun! Kimdir yol atası?*

— *Bacıbey oğlu Kerim Çelebi'dir.*

— *Uygun! Ya kimdir yol kardeşleri?*

— *Savcı Beyoğlu Ahi Bayhoca, Aykut Alp oğlu Kara Ali'dir.*

— *Uygun! Alsınlar gelsinler!”¹³²*

Yola girmek isteyen kişi Musahip adı verilen iki kardeş seçmesi gerekir. Bu kardeşler daha önceden yola girmiş kişilerden yani o yolu bilen kişilerden olmalıdır. Aşağıda anlatınla bölümde bu detaylar verilmiştir.

“*Yol atası Kerim Çelebi önde, iki yol kardeşi arkada, avlu kapısından çıktılar. Çavuşlar, Ahi Baba'nın önüne iki seccade serdi. Nakip, bunlardan birine, Melik Bey'in kuşanacağı Ahi kuşağını, beline sokulacak Ahi palasını, saygıyla koyup oturdu. Çavuşlar kapının önündeki yerlerine geçmişlerdi. Kapı üç kez vuruldu. Ahi Baba duymazdan geldi. Üç kez daha vurulunca seslendi:*

¹³² Kemal Tahir, Devlet Ana, s.91

— Destuuuur!

*Kapıyı çavuşlar yavaş yavaş açtılar.*¹³³

Kemal Tahir, Ahi yoluna giren kişinin ilk olarak uygulaması gereken kuralları anlatmaya devam etmiş ve yola kabul edilen kişinin Ahi Baba'ya ve töreye bağlandığı anlatılmaktadır.

“Önde Yol atası Kerim Çelebi, arkada Melik Bey içeri girdi. Yol kardeşleri, iki yandan saltasının eteklerini tutmuşlardır.

Yol atası Kerim Çelebi, Melik Bey'i seccadelerin önüne getirdi, sağ elini sol omzuna, sol elini sağ omzuna koydu, eğildi, sağ ayağının başparmağını, sol ayağının başparmağına bastırdı. Erkânı selamladı:

— *İşbu kardaşımız Melik Bey, siz yol erlerinin ayağına girip bu insaf eşiğinde durmaktan muradı, aramıza girip kervanımıza katılıp erkân görüp yol tutup Ahi Babamıza boynu bağlı kul olmaktır ve de uğraş erleri bölüğünde beli kılıçlı yoldaşlığa koşulmaktır. Bu âşık için nedir buyurduğunuz?*¹³⁴

—*Sınava çekilsin yol töresince...*

— *Kerim Çelebi boş seccadeye diz çöktü. Yo kardeşleri Melik Bey'i getirip karşısına oturtular, kendileri de tuttıkları eteği bırakmadan iki yanına çöktüler. Kerim Çelebi, okurken kullandığı kalın sesle, büyük soruyu sordu:*

—*Beli dedin, günah gitti bizden... Yallah bismillah! De bakalım, Ahiliğin açığı kaçtır?*

— *Dörttür.*

— *Say gelsin!*

— *Eli, yüzü, gönlü, sofrası...*

— *Kapalısı kaçtır?*

— *Üçtür.*

— *Say gelsin!*

— *Gözü, beli, dili...*

— *Gözü kapalıktan murat nedir?*

— *Kimsenin suçunu ayıbını görmemektir?*

¹³³ Kemal Tahir, Devlet Ana; s. 92

¹³⁴ Kemal Tahir, Devlet Ana, s.93

- *Ekmek yemekten kaç edep vardır?*
— *On iki...*
— *Say gelsin!*
— *Oturdukta sağ dizi dikip sol dizi altına ala... Lokmayı önce sağ avurduyla çiğneye... Küçük lokma ağızlaya... İki elini yağlatmaya. Ağızdan akıtmaya...*
Ahi adayı biraz duraklayınca Kerim,
— *Tamam! Ya söz söylemekte kaç edep vardır?*
— *Dört edep vardır.*
— *Say gelsin!*”¹³⁵

Kemal Tahir burada Ahilik toplumuna girme ritüelinde uygulana kuralları vermeye çalışmış. Bir kişi Ahi olmadan önce bu yollardan geçerek üyeliğe kabul edilir. Çırak diye adlandırılan kişi kuşak kuşanır, şalvar giyer ve Ahi yemini eder.¹³⁶

- *Sert söylemeye ki ağızından tükürük saçmaya... Bir kişiyle söyleşirken başka yere bakmaya... ‘sen-ben’ demeye, ‘siz-biz’ diye... Elini, kolunu sallamaya...*
— *Peki, yol gitmekte kaç edep var.*
— *Sekiz.*
— *Say gelsin!*
— *Katı katı kasılarak yürümeye... Canavarcıkları ezmeye... Dört yanına bakmaya... Taştan taşa hoplamaya... Yoldan ayrılmaya... Kimsenin ardından gözlemeye... Büyüğün önüne geçmeye... Biriyle giderken bekletecek iş tutmaya...*
— *Ya nesne satın almakta kaç edep vardır?*
— *Vakitsiz gitmeye... Büyüklerin hepsine ayrıca selam vere... Uzak otura... Çok söylemeye... Öğüt vermeye...*”¹³⁷

La Fetâ İlla Ali, la Seyfe illa Zülfikar” Ali’den başka yiğit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur. Fütüvvet Teşkilatı’nın temel ilkelerinden kabul edilir. Ahilikte de kullanılan bir cümledir. Teşkilata giren kişiden Hz. Ali gibi yiğit olması ve gerektiğinde de kılıcını Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar’ı kullandığı gibi kullanması beklenir. Ahiliğe giren kişi kendine Yol ata yani rehber bir başka deyişle yol arkadaşı

¹³⁵Kemal Kemal, Devlet Ana, s.94

¹³⁶Yusuf Ekinci, a.g.e., s. 17

¹³⁷Tahir Kemal, Devlet Ana, s.94

seçer, bu da Ahiliğin kurallarından biridir. Bütün bunlar kuşak bağlama töreninde yapılmaktadır.

Gülbank dediği dua etmektir. Allah'a Peygamber'e ve Hz. Ali İle On iki İmanlara dua edilir.

*“Sen mübarek kıl ilahi ol peygamber hakkıçün
Seyidi ve Mevla'yı Âdem ü Haydar hakkıdır hafı
Dört kitap hakkı dört Muhammed hürmeti dört Ali izzeti
Hem Hasaneynü Hüseyin Kazım-ı Cafer hakkıçün”*¹³⁸

“Kerim Çelebi, Melik Bey'in eline bir yağlık örttü. Yol kardeşleri, ellerini bunun üstüne koydular.

—Kuşanacağıın kuşağın onurunu bil... Kılıç erliğine soyunmaktasın. ‘Ali'den üstün yiğit ve de Zülfü kar'dan üstün kılıç olmaz’ denilmiştir.

Kerim Çelebi Ahilik kuşağını aldı, dudaklarını kıpırdatarak okuyup üfleyip Melik Bey'in beline doladı, üç düğüm vurdu, Ahilik palasını üç kez öpüp palasına koydu:

*—Ey yoldaşlar! Gülbank çekelim, üçler, yediler, kırklar aşkına! –Bir ağızdan başladılar Allah Allah illallah...”*¹³⁹

Kemal Tahir, romanda Dünder Alp'in öldürülmesi olayını tam olarak anlatmamıştır. Sadece Osman Bey ile arasındaki iktidar mücadelesinden bahsetmiştir. Burada yazarın objektif olduğu söylenemez. Tamamen Osman Bey kutsal kişilik gibi ele alınmıştır.

Ertuğrul Gazi hastalandıktan amcası Dünder Alp ile Osman Bey arasında beylik sorunu ortaya çıktı. Ertuğru Gazi ölünce bu durum daha da karışık hale geldi Çoğunluk Osman Bey'i tutunca Dünder Alp ona bi'at emek zorunda kaldı ama sorun

¹³⁸Yusuf Ekinci, a.g.e., s.65

¹³⁹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.95

burada halledilmemiştir. Bu olay Dünder Alp'in Osman Bey tarafından okla öldürülmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁴⁰

Ertuğrul iyice yorulmuştu. Her yanı bıçak sokulur gibi sızladığı halde gülümsedi. Osman'ın kendisinden gizli Şeyh'in kızını istediğini, vermediği için karşılaşmayı göze alamadığını biliyordu.

Osman Bey birgün Şeyh Edebalı'yi ziyarete gider ve yatıya kalır. Gece rüya görür. Bu rüyayı Edebalı yorumlar. Benim nesebimden biriyle evlenecek ve senin soyundan gelecek onlalar dünyaya hâkim olacak der. Bu rivayetlere dayanan bir olaydır. Ancak, Edebalı'nın kızını aldığı kesindir. Bazı tarihçiler Osman Bey'in ilk eşinin Edebalı'nın kızı olduğunu söylerler, bazıları ise ikinci eşi olduğunu söylerler. Kızın ismi konusunda da görüş birliği yoktur. Bazıları, Rabia derken bazıları Mal Hatun der.

Kemal Tahir ise, Edebalı'nın kızı İkinci eşidir diye bahseder. Orhan Gazi'nin annesinin Mal Hatun olduğunu söyler.

“...Dedesinin ağır hastalığını, Dünder Alp'le Osman Bey arasındaki çekişmeyi, karma karışık aklından geçirdi. Köylüye karşı nasıl davranması gerektiğini tasarlayarak döndü.”¹⁴¹

Ahiler sadece zanaatkârlıkla uğraşmazdı yeteneklerine göre eğer okuma yazma öğrenme kabiliyeti iyi ise onlara eğitim verilirdir.

Ahi yiğitleri de sabahtan akşama kadar, çarşıda zanaatla uğraştıklarından, savaşlıkta gaziler kadar usta değillerdi ama aralarında okuma-yazma bilenleri, ülkeye nam salmış ustalar çoktu. Yol terbiyesiyle yontulmuşlardı. Her yerde öğütleri bulunduğu için, şeyhleri birbirleriyle aralıksız haberleşiyorlar, ayrıca, gezginleri tekkelerine kondurduklarından dünyada olup bitenleri herkesten önce duyup öğreniyorlardı.¹⁴²

¹⁴⁰Halil İncalcık, Kuruluş, s.148-149

¹⁴¹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.110

¹⁴²Kemal Tahir, Devlet Ana, s.140

Burada kaynaklarda adı geçtiği halde hakkında çok az şey bilinen Akçakoca'da bu Alp'lerin içindedir. Özellikle savaşlarda yiğitliği ile bilinir. Akçakoca beyliğinin kuruluş süresinde önemli bir şahsiyettir.

Osman Gazi'nin silah arkadaşları, Alp'ler denilen savaşçı yiğitler Osmanlı Beyliği'nin ilk dönemlerinde hem Ertuğrul Gazi'ye destek olmuşlar hem de Osman Bey'in gazalarında mücadele etmişlerdir. Bunlar Saltuk Alp, Aykut Alp, Turgut Alp, Hasan Alp ve Osman Bey'in kardeşi Gündüz Alp.¹⁴³

“...Ertuğrul Bey'in silah arkadaşlarından Söğüt'te bulunan kocalar, Turgut, Alp, Saltuk Alp, Karamürsel, Sakarya boylarında göçebe gezen Samsa Çavuş'un kardeşi Sülemiş Ağa, sağ yana sıralanmışlardı. Soldakilerin başında Söğüt Ahilerinin nakibi Hasan Efendi bulunuyor...

...Öyleyken Osman Bey'in çevresinde sınıksız kenetlenmiş savaş yoldaşları, Ak Timur, Kara Tekin, Akbaş Mahmut, Yiğit Paşa, Emir Sultan, Mevlana Hızır, Kadı Bay, Çoban Mirza, Yorgun Ata, yeşil sarığıyla Seyit Ahmet, Kara Tay, Kangal Mihman, Çandarlı Halil, Ak Bıyık oturuyordu.

Kardeşi Ertuğrul Bey'le olduğu gibi, yeğenleri Osman Gazi, Gündüz Alp, Savcı Bey'le de yıllardan beri beyliği kapmak için hırsla boğuşan Dünder Alp takımının ileri gelenleri de nedense gecikmişti. Kerimin asıl şaştığı, böyle çekişmeli toplantılara herkesten önce gelen, öfkeleri yatıştırıp çatışmaları kolayca uzlaştıran Ertuğrul Bey'in kan kardeşi Akçakoca'nın görünmemiş olmasıydı.”¹⁴⁴

Özellikle 1290'ların sonlarına doğru Selçuklu tahtına geçen sultanlar Moğolların kuklası olmuşlardır. Moğollardan habersiz hareket edememişlerdir. Kemal Tahir bu süreçte Osmanlı'nın bu durumdan nasıl faydalandığını dile getirmektedir.

“—Konya Sultanı'nın tahtı boş sayılır ve de bir zorlu sahip gözlemektedir. Ülkedeki bütün Gazi Beylikler gözlerini bu tahta dikmişlerdir. Karamanoğlu'nun ise

¹⁴³Halil İncelik, Kuruluş, s.114

¹⁴⁴Kemal Tahir, Devlet Ana, s.140-141

zapt olması geçmiştir. Cimri işi ve de Karaman'ın Konya'ya gidip Sultan tahtına oturduğu akla getirilmeli..."¹⁴⁵

Aşağıda adı geçen boylar ve aşiretler Orta Asya'dan göçen Oğuz Boy'larıdır. Kayı Boyu ya da aşireti Osmanlı'nın temelini oluşturan aşirettir. Bayat, Bayındır, Salur'lar ise Oğuzların önemli boylarındandır.¹⁴⁶

*"—Oymak beylerinin, çavuşlarının hani gerisi? Ulaklar salıp Samsa Çavuş'un Kayı oymağı çağrılmayınca, Bayat, Bayındır, Salur, Karakeçi oymaklarının söz sahipleri gelip birikmeyince... Tuğrul Alp ve Abdurrahman Çelebi oymakları..."*¹⁴⁷

Kemal Tahir burada başka bir olaydan da bahsetmiştir. İslam Tarihi kaynaklarında geçen bu olayı çeşitli farklılıklardan dolayı kabul etmeyenler vardır. Ancak yazarın burada anlattığı doğrudur. Hz. Muhammed vefat ettiğinde O'nu gömmek işi sadece Hz. Ali'ye kalır. Çünkü diğer sahabeler halife seçme işine girişmişlerdir.

Türk devlet teşkilatında yasadır. Taht yani yönetim hanedanın ortak balıdır. Yani yönetin babadan oğla geçmez. En güçlü, en yetenekli ve bu işi en iyi şekilde yapacak kim ise o başa geçer. Bu töre aşağı yukarı bütün Türk devletlerinde uygulanmıştır. Bu törenin en kötü tarafı taht kavgalarına yol açmasıdır. Bu Cengiz İmparatorluğu'nda da uygulanmıştır. Cengiz ölmeden önce dört oğlu arasında imparatorluğu paylaşmıştır.¹⁴⁸

" — Demincek, bugünün işini yarına bırakıcılardan değildin Güntekin'in oğlu! Hiç bir ölü dışarıda kalmamıştır. Zaman korkuludur. Korkulu zamanda, ölüden önce dirileri düşüneceksin! İlk halifemiz Ebubekir'i peygamber görülmeden seçtiler.

Dündar Alp can havliyle atıldı:

¹⁴⁵Kemal Tahir, Devlet Ana, s.151

¹⁴⁶Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sümer Faruk, Oğuzlar- Türkmenler, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001

¹⁴⁷Kemal Tahir, Devlet Ana, s.152

¹⁴⁸Ayrıntılı bilgi için bakınız: Turan Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları, İstanbul,2003, s 445

—*Tamam! Cengiz-Selçuk töresidir mülkün kardeşlere üleştirilmesi! Bakalım ne demekte yeğenlerim?*

—*Akçakoca söze karıştı:*

—*Gündüz Alp'le Savcı Gazi beni vekil ettiler, "Beyimiz Kara Osman kardamızdır," dediler. Cengiz-Selçuk töresine geldi mi hiç yakıştıramadım Dünder Alp... Çünkü bura, babadan miras kalmadı Ertuğrul Bey'e... Gazilerin kılıcıyla da açılmadı. Selçuk ucudur. Hizmete karşılık verilmiştir. —Çevresine baktı: En yiğidimiz, en akıllımız Ertuğrul Bey değil miydi ihvanlar?*

—*Altı yıldır, kimi vekil dikti başımıza?*

*Kara Osman Bey'i...*¹⁴⁹

Cengiz Han yasalarına göre devlet yönetiminde kararlara iştirak eden bir de soylular meclisi vardır. Ancak Türk töresine göre, böyle bir meclis yoktur. Zaten Türklerde soylu diye bir sınıf yoktur. Kurultay'da yani mecliste akıl baliğ sözü dinlenebilir her kişiye yer vardır.

Moğol devleti tamamı ile aristokratik bir mahiyette olup Cengiz Hanedanı ve Moğol aristokrasisinin menfaatlerine dayanır. Bu sebeptendir ki , Cengiz Han'ın zaferleri ordunun kazandığı nimetler hep yüksek tabaka hesabına yapılmış; başka milletler yağmaya, esarete, zulümlere uğrarken, hanedan ve aristokratlar dışında; Moğol halk kitlesi hiçbir imtiyaz ve nimete kavuşmamıştır. Moğol cihan hâkimiyeti davası da Türklerden farklı olarak yine bu esaslara dayanır; bütün dünya milletlerinin kendilerine mutlak surette itaati ve hizmetleri şart sayıyordu. Bu sebeptendir ki, Moğol hâkimiyeti adaletten ve içtimai ahenkten mahrum kalıyor; sadece şiddet ve kuvvet mahiyetini alıyordu. İşte başka ülkeler gibi Anadolu'da da Moğol hâkimiyetinin bir şiddet, zulüm ve soygun mahiyetini alması sebebi budur.¹⁵⁰

—*İki sözüüm daha var bilmeyene ve de bilip unutana! Burada Cengiz yasası yürümez. Çünkü soylular kurultayı yoktur bizim töremizde... Gazi birliğidir bu... Soyluluk ağır basabilemez, kendi başına... Kişinin değerine bakılır. Danışmamız, danışmakta hayır*

¹⁴⁹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.155-157

¹⁵⁰Osman Turan; Selçuklu Zamanında Türkiye, s.602

*olduğundadır. Birde Konya'ya "Uç Beyliği fermanı şu anda yazılsın!" diye kâğıt salınacağındandır. Uzatmayalım! Osman Bey'in mutlu ola beyliği!"*¹⁵¹

Kemal Tahir, Moğolların nasıl bir yeri istila ettiklerini ve yağma talan için kullandıkları yasalara değinir. Moğollar kendi yasaları dışında hiçbir yasayı kabul etmezler ve istila ettikleri yerlerde kendi yasalarını uygularlar.

Cengiz Han ölmeden oğulları arasında toprakları paylaşırır. O öldükten sonra (Cengiz Han 1277'de ölmüştür) oğulları topraklarını genişletmeye devam ettiler. Kulibay Han Tebriz'i almış ve Cengiz'in torunu Hilagü, acımasızlıkta dedesini aratmamış ve Bağdat'ı yakıp yıkarak Abbasi Devleti'ne son vermiştir.(1258) Girdikleri her yerde o yeri tamamen yıkmadan çıkmamışlardır.

*"Batakları, köprüleri, yıkılmış azgın ırmakları atlayıp her boğazda, her dere çukurunda pusu kurmuş eşkıyaları aşarak dilediğini en kısa zamanda öğrenmesi ORTAK'ın korkunç gücünden geliyordu. Pekin Hakan'ı Kubilay'la Tebriz İlhan'ı Hülagu'nun kurduğu, birçok hükümdarın, ünlü prensin, soyluların, Arap şeyhleriyle Acem hanlarının, Müslüman Türk beylerinin de para katarak katıldığı, her yerde kısaca ORTAK diye anılan ticaret kumpanyası, bütün Endenozya'dan Cermanya'ya, Seylan'dan Afrika'nın göbeğine, Kanarya adalarından Moskova prensliğine, Basra'dan geceleri altı ay uzunluğunda Buzlu Dünya'ya kadar, yeryüzünü örümcek ağı gibi sarmıştı. Bütün kervan yolları, Moğol barışı içinde devletin himayesi, hatta teminatı altındaydı. O kadar ki güvenin sağlanamaması yüzünden tüccarın yolda uğradığı zarar, hazinece karşılanıyordu. ORTAK gerektiğinde, büyük kervanlar kurup gezdirmek, mal toplayıp depolamak için faizle borç verecek milyonlarca altınlık ayrı bir hazine meydana getirmişti. Dünyanın her tarafındaki önemli merkezlerde, limanlarda, yol kavşaklarında memurları, denetmenleri, ulak örgütleri, denizlerde kendi malı olan yüzlerce gemisi, yollarda, aralıksız gidip gelen binlerce develik, binlerce katırlık, binlerce arabalık kervanları vardı. ORTAK, devletler üstü yasalarla yürütülüyor, bu yasalara göre, anlaşmalar bağlanıp savaşlar açılıyordu."*¹⁵²

Moğolların Hanı Abaga öldükten sonra yerine kardeşi Teküdâr ve onun oğlu Argun tahta namzettii. Teküdar tahta geçtikten sonra İslamiyeti kabul etmiş,

¹⁵¹Kemal Tahir, Devlet Ana, s158

¹⁵²Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 162

Memlûklûlerle Barış sağlamaya çalışmıştır. Moğolların kısmen de olsa ılımlı bir dönemidir denilebilir. Tekdr iki yıl tahta kaldıktan sonra vefat etti. (1284) Ondan sonra yerine Argun Han geçti. Argun, Tekdr Han’ın tersine çok sert bir politika izlemiştir. Argun Han 1290 yılarının sonuna doğru hastalanmıştır ve 1291 yılı Temmuz sonlarında vefat etmiştir.¹⁵³

“—Tebriz’den bir haber, dostum Kamagan, Argun İlhan’ın hastalığı nasıl? Kamagan Derviş, İlhanlıktan haber soranlara, şakadan sağırlığa vururdu.”¹⁵⁴

Kemal Tahir, Hasan Sabbah ve Haşaşilerle ilgili halk arasında söyleyen hikâyelerden yola çıkmıştır. Muhtemel ki bu konuda o dönemde ya ciddi bir kaynak bulamadı ya da konu üzerinde çok durmadığı için bu konu ile ilgili sadece sylenilere dayalı bilgi vermiştir ancak doğru değildir.

Soyu Yemen’den Kfe’ye, Kfe’den göç etmiş olan Hıymer kabilesine dayanır. Aslen İsnaşerriye mezhebine mensuptur. Emire Zarrab sayesinde İsmaililik ile tanışıp, Fatımi davasını üstlenmiştir. Alamut kalesini ele geçirmek için geldiğinde, burası Melikşah’ın izniyle Hüseyin soyundan gelen Alevi-Mehdi adında birinin yönetimindedir. Alamut’u zorla Mehdi’nin elinden alarak buraya sahip olur.

Arapça bir kelime olan haşaş ot ya da hayvanlara verilen kuru at anlamına gelmektedir. Ancak daha sonraki dönemlerde uyururucu mahiyetteki Hind kenevirine verilen isim olarak anılmıştır. Haşaş’ın afyon, beyaz zehir, esrar, yatıştırıcı, uyururucu, mutat anlamları da mevcuttur. Alamut Kalesi’nde gizli bir cennet bahçesinden ve bu cennette mutluluğa erişmek için haşaş iildiğinden bahsedilir. Ancak yapılan çalışmalarda sözü edilen cennet bahçesi hikâyesinin doğruluğu tartışmalı olup, hatta hiçbir İsmaili veya ciddi Sünni yazar tarafından da doğrulanmış değildir. Hiç şüphesiz bu tarz bir hikyenin ortaya çıkmasına terimler sebep olmuştur. Aynı şekilde kaynaklarda fedailerin haşaş kullandığına dair de hiçbir kanıt yoktur.¹⁵⁵

¹⁵³Osman Turan, Selçuklular Zamanında, s. 245

¹⁵⁴Kemal Tahir, Devlet Ana, s.164

¹⁵⁵Ayře Atıcı Arayacan, Hassan Sabbah ve Alamut, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s.181

“— Haşhaşçılıktan kökleri. Eskinin meselesidir. Vaktiyle bir Hasan Sabah türemiş Acem içinde... Geçmişe yanmaz, gelecekte nesne ummaz bir kıyıcı herif... Kuşkanadı erişmez bir dorukta bir kale örmüş, adı, Alamut... ‘Dağlar Şeyhi’ olup çıkmış... ‘Benim Mehdi’ diyerek biriktirmiş başına ipini kırıp kazığını sırtlayıp geleni... İçirmiş bunlara afyonlu şarabı.”¹⁵⁶

Argun İlhan ile evli olan IV. Kılıç Aslan’ın kızı III. Keyhürev’in kız kardeşi Selçuki Hatun bilinmektedir Ancak Bizanslı bir prensesle evlenmek istediği bilirse de bunun sonucunun ne olduğu pek çok kaynakta yazmamaktadır. Selçuklu tarihi konusunda uzman olan Osman Turan kitabında sadece Selçuki Sultan’a yer vermiştir. Diğer eşlerinden bahsetmemiştir.

“—Durumlar, bilirsin, çetindi. İstanbul’dan Bizanslı prenses almak tutkusuyla Tebriz’in Argun İlhan’ı çok sıkıştırdı bizi, ‘Uçta karışıklık istemem!’ diye üst üste kâğıtlar saldı.”¹⁵⁷

Kemal Tahir, tarihî şahsiyet olan Argun Han’ın vezirini anlatırken tarihi blgelerde ve kitaplarda anlatılan ve pek sevilmeyen kişiliğini anlatmıştır.

Argun Han’ın hastalığı iyice ağılaşınca çocukları arsında taht kavgası yaşanmıştır. O öldükten sonra yerine Gazan Han tahta çıkar ve herkesin nefretini kazanan Yahudi vezir Saduddevle öldürülür.

“—Yok! Duydunuz mu? Elbet, Naip Mücirüddin, Anadolu veziri Yahudi Saduddevle’yi öldürtmüştü geçende... Arfun İlhan’ın en güvendiği adamdı; eğer hayatından umut kesilmese, öldürmezlerdi Yahudi’yi.

—N’olur bakalım Argun İlhan ölürse?

—Yerine Keykhatu geçer ama. Buna karşı Baydu ve Gazan başkaldırır. Duyduğum doğruysa, hazırlık yapılmışlar. Şimdilerde. Çeri düzüp kumandanları satın almaya çalışmaktaymışlar!

¹⁵⁶Kemal Tahir, Devlet Ana, s.179

¹⁵⁷Kemal Tahir, Devlet Ana, s.184

—*Tamam! Tebriz tahtı çevresinde boğuşacaklar demektir. Konya'ya baskıları kalmayacak*”...¹⁵⁸

Kemal Tahir'in İkta dediği sistem neredeyse bütün Türk devletlerinde uygulanmış bir toprak sistemidir. Büyük Selçuklu Devleti'nin de Anadolu Selçukluları'nda en güçlü olduğu dönem bu sisi temin en doğru şekilde uygulandığı dönemdir ne zaman ki İkta sistemi bozulur o zamanda devlet gerilemeye başlar. İkta sistemi Osmanlılarda Tımar Sistemi olarak biraz daha gelişmiş şekli uygulanmıştır.

Argun İlhan'dan önce Moğol tahtında olan Tekâdür İslâmiyeti kabul etmiştir. Argun Han, Tekâdür öldükten sonra başa geçince Tekâdür'ün atalarına ihanet ettiğini ilan etmiş ve İslâm düşmanlığı yapmaya başlamıştır ve bu düşmanlığın temelini de vezir Saduddevle atmıştır. Bu sebeple onun devrinde Anadolu'da daha da şiddetli zulümler ve iktisadi baskılar uygulanmıştır.

*“Osman Bey, âdeti olduğu üzere kısıdan giderek Selçuk Sultanlığının neden yalnız seksen yıl rahat ettiğini, yüz eli yıldan beri neden can çekişmekten kurtulamadığını anlattı. Toprağın İkta düzeninin bozulduğu için devletin vergiden, haraçtan bir şey umamayacağını, köylerin dağılıp köylünün eşkıyalığa çıktığını, şimdiki Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev'i indirip yerine oturtmakla hiçbir şeyin değişmeyeceğini, batmış köylerin kısa sürede kalkınamayacağını, kalkınamayınca da, Cimri'yle Karamanoğlu'nun başına gelenlerden hiç kimseden kurtulamayacağını söyledi. Bir ülke nasıl ele geçirilir, nasıl elde tutulur, bilmeyenlere, bu işlerin neden kolay geldiğini, utangaç bir gülümsemeye açıkladı.”*¹⁵⁹

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kurulması ile birlikte Orta Asya'da yer sıkıntısından dolayı Oğuz Türkleri doğuya göç etmeye başlamışlar ve bu durum Selçukluları güç duruma sokmuştu. Devlet bir taraftan bu göçebelere yer bulmak, diğer taraftan da emniyet ve asayişini temin ederek memleketi ve çiftçileri korumak amacıyla bu göçü Müslüman olmayan Anadolu topraklarına yöneltmiştir. Selçukluların Anadolu'yu fethetmeleri de esasen buradan kaynaklanmıştır. Fakat imparatorluğu kuran bu göçebe kesimin, yine o imparatorluğun yaşaması için, askeri kuvvetin esasını oluşturması bir zorunluluktur. İşte Selçuklu devrinde iktâ sisteminin

¹⁵⁸Kemal Tahir, Devlet Ana; s.186

¹⁵⁹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.188

ortaya çıkması buradan kaynaklanmıştır. İmparatorluk bu göçebe kesime askeri hizmetleri karşılığında arazi dağıtımını yapmış ve bu arazilere ait vergiler ile reâyanın şahsından alınan vergilerin tahsilini askerlere bırakmıştır.

Tarihi kaynaklara göre Selçuklu askerî iktâ sisteminin kurucusu Nizamülmülk'tür. İktâ sistemi konusunda Nizamülmülk'ün Siyasetname adlı eserinde önemli bilgiler mevcuttur.

Selçuklularda iktâ sahipleri bütün ihtiyaçlarını (at, silah, yiyecek, içecek vb.) bizzat kendi iktâlarından sağlıyorlardı. Savaşlarda yararlılık gösterenlere iktâ vermek suretiyle taltif ediliyor, yine büyük hizmeti geçen askerlerin mevcut iktâları da artırılırdı. İktâların dağıtımını işi daha ziyade cülûs, yani padişahın tahta çıkması zamanlarında veya zafer dönüşlerinde yapılırdı. Ayrıca devlet hizmetinde büyük mevkilere çıkarılan sivil şahıslara da mevkilerinin önem derecesi ile uygun olarak iktâ verilirdi.

Selçuklu dönemine ait birçok kayıtlar da iktâ sahiplerinin kanuni bütün vergileri bizzat kendi memurları vasıtasıyla tahsil edecekleri belirtilmektedir. “Ancak bunlardan bazılarında ve vakayinamelerde iktâ sahiplerinin hazineye yıllık maktu bir vergi ödediği görülmektedir. Türkiye Selçuklularında iktâların, mali bakımdan muaf olan ve olmayan diye iki kısma ayrıldığını, muaf olmayanların tekâlif-i divaniye ve avarız vergileri ödediğini biliyoruz. Büyük Selçuklulara nazaran daha kuvvetli bir merkezi idarenin hâkim olduğu Anadolu Selçuklularında gördüğümüz bu vaziyet Büyük Selçuklularda iktâ sahiplerinin hazineye tediye ettiği maktu vergi kabilinde olmayıp, devletin bir kısım vergileri ve onların tahsilini bizzat kendi uhdesinde muhafaza ettiği anlaşılıyor ki, bu Osmanlı devrinin serbest olan ve olmayan tımarlarına tekabül etmektedir”. Büyük Selçuklularda rastladığımız “dahl-i iktâ'at” tabiri bunu ifade etmektedir. Anlaşıldığı üzere Anadolu Selçuklularında da bunu açıklamaktadır.¹⁶⁰

¹⁶⁰Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.292

Selçuklularda iktâ sistemi, siyasi istikrarsızlıklar ve mücadeleler dolayısıyla yavaş yavaş sarsılmış ve İlhanlıların Anadolu'yu tamamiyle askeri işgal altına almaları ile birlikte Selçuklu ordusu fiilen ortadan kalkmış ve Selçuklu askeri iktâ sistemi de yıkılmıştır.

Bu arada hemen belirtelim ki, Selçuklu askeri iktâ sistemi, biraz farklı olarak İlhanlılarda da (İran Moğolları) aynen uygulanmıştır. İktâ sistemi İlhanlılarda “çeriğ yurd” usulü olarak adlandırılmış ve Gazan Han bu usulü geniş ölçüde tatbik etmiştir.

*“Çeriğ yurd usulü, muayyen nahiye ve sancakların gelirini bölük, ming ve tümenlerin iaşesine tahsis etmek demektir. Teamüle göre, çeriğ; yani ordu, at, cephane, silah, erzak, çadır ve saireyi buradan tedarik ederdi. Yurd sahasından alınacak irad, devletin bütçe defterlerinde kaydedilen vergilerden ibaretti.”*¹⁶¹

Kemal Tahir'in üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de Osmanlı Devleti'nin ekeneomik sistemidir. Bu sistemin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde çok iyi işlediğini ifade etmiştir. Doğu toplumları için en uygun ekenomik yapının bu olduğunu her defasında dile getirmiştir.

*“—Asıl önemlisi, Argun İlhan, bir İslam ülkesini, kâfir karısı almak için din düşmanlarına bağışlamayı göze alamadı. Bunu kitaba uyduracak dini bütün, bilgisi derin bir müftü bulamadı. Bulsaydı da, İmparator'a baş kaldırmış tekfurları yanına alıp bayrak açıp ülkedeki bütün gazileri, dervişleri, Ahi yiğitlerini, bunca kapısız levendi toplayıp uğraşardım”.*¹⁶²

Kemal Tahir'in burada vermek istediği Türk devletlerinin uyguladığı toprak sisteminde başarılı olup devletin yükselme dönemlerinde bu sistemin hem halka hem de devlete sağladığı yararlarıdır. Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde devletin en önemli gücüdür.

¹⁶¹Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s.98

¹⁶²Kemal Tahir, Devlet Ana, s.184

Tahir, Bizanslılar 1204 yılında Latinlerin İstanbul'a gelerek yağma yapmalarını hiçbir zaman unutmamışlardır. Hatta bu olay Bizans halkının Türklerin fetih hareketlerinde onlara karşı olumlu düşünceleri sağlamıştır. Şu rivayet bunun göstergesidir: İstanbul'un fethi sırasında halkın Latin külahı görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederiz, demişlerdir.

Alman imparatoru III. Heinrich düzenlediği III. Haçlı Seferi'ne Venedikliler de bütün deniz kuvvetleri ile katıldılar. Ancak bu haçlı seferi Kudüs yerine Ortodoks Bizans'a karşı yapıldı. Seferin Bizans'a yönelmesinin temel nedeni Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde Bizans ve Venedik arasındaki rekabet, Bizans'ta Angeloslar arasındaki imparatorluk çekişmeleri ve Latinlere karşı duyulan derin düşmanlık duyguları idi. Bizans'taki taht kavgaları, gerek Venediklilerin, gerekse öbür haçlıların Bizans'ın iç işlerine karışmalarına olanak tanıyordu. 1195'te tahttan indirilen ve gözleri kör edilen II. İsaakios Angelos'un oğlu prens Aleksios hapisten kaçıp Venedik'e gelmiş ve babasının yerine geçmiş olan III. Aleksios Angelos'a karşı Venedikliler ve öbür haçlılardan yardım istemişti. Bunun üstüne, Haçlı ordusu, Kudüs seferinden vazgeçerek, Aleksios'un isteğini Bizans'ın kendilerine büyük bir para vermesi karşılığında kabul etti. Venedikliler de Haçlı ordusunun atlarını ve erlerine, para karşılığı Bizans önüne taşımayı kabul ettiler. Haçlı ordusu 24 Haziran 1203'te İstanbul'a geldi ve kent 17 Temmuz 1203'te Haçlıların eline geçti. Daha önce tahttan indirilmiş olan II. İsaakios Angelos yeniden tahta çıkarıldı, oğlu Aleksios da, IV. Aleksios adı ile ortak imparator ilan edildi. Ancak bu durum çok sürmedi, Bizanslılar haçlılara vermeyi vaat ettikleri parayı ödemeyince haçlılar davranışlarını değiştirdiler. Önce İstanbul önlerinde Venedikliler ile öbür Haçlılar, Bizans İmparatorluğu topraklarını aralarında bölüştüren bir anlaşma imzaladılar; ardından da 13 Nisan 1204'te saldırıya geçerek kente girmeyi başardılar. Bizans üç gün süre ile yağma edildi yakılıp yıkıldı. Haçlılar kente egemen olduktan sonra daha önce Mart 1204'te İstanbul önlerinde kendi aralarında yaptıkları ve Bizans imparatorluğu topraklarının bölüştürülmesi ile ilgili anlaşmaya uygun olarak imparatorluk topraklarını kendi aralarında payettiler. Daha sonrada Haçlı komutanlarından Marki Bonifacio di Monferratto'yu imparatorluk tahtına çıkardılar. Böylece İstanbul'da bir Katolik Latin imparatorluğu kurulmuş oldu. (1204-1261) İznik, Trabzon'da Rum Devlet'i kuruldu. İstanbul günlerce yağmalandı ve halk zulüm gördü. Bizans halkı bu günü hiç unutmadı. Bu sefer IV. Haçlı Seferi olarak bilinir.(1200-1204)¹⁶³

¹⁶³İşin Demirkent, Haçlı Seferleri, Dünya Yayınları, İstanbul 2002, s. 204-207

Romanda yazar bu olayı anlatmaya çalışmıştır. Bizans halkının hem Latinlerden hem de kendi yöneticilerinin arasında ezildiklerini dile getirmiştir.

“—Olur Şeyhim! İstanbul’un Bizans’ı, Frenk’in karanlık dünyasından kopup geldi. Ama oranın kölelik düzenini burada tutturamadı. Tutturamayınca da ‘‘Toprak Allah’ın, İmparator kâhya, köylü kiracı’’ demek zorunda kaldı. İmparator’un hür köylüleri, Latin İstanbul’u basıp alınca Frenk düzeninin nasıl bela olduğunu görüp anlamıştır.”¹⁶⁴

Moğol Han’ı Argun İlhan Anadolu’da Türkmen beylerinin Bizans’a gaza akınları yaptığını ve sürekli mücadele halinde olduğunu öğrenince Bir söylentiye göre de İmparatorun kız kardeşini eş olarak almak istemiş, bu nedenle Bizans’a arka çıkmıştır. Anadolu’yu teftişe gelmesi tamamen vergi toplamak içindir.

“—Kırk bin askerle Anadolu’yu teftişe geliyor Moğol İlhan... Niyeti imparatorun bacısını almak’’Kaynının bir kılına zarar gelse sorumlusunu ezerim’’ yazmış kâğıtlara” ...¹⁶⁵

Karamanoğlu Mehmet Bey, Siyavuş’u Konya tahtına oturtup, kendisi de vezirlik makamına geçince ilk yaptığı icraat Selçuklular’ın resmi yazışma dili olan Farsça’yı yasaklayıp, bundan sonra her yerde Türkçeden başka bir dil konuşulmayacak diye ferman çıkartmak olmuştur. (12 Mayıs 1277)

Karamanoğlu Mehmet Bey bunu Türkçe’ye düşkünlüğünden yapmamıştır. Farsça bilmeyen Mehmet Bey, Divan toplantılarında konuşulanları anlamadığı için bunu yapmıştır.

“— Hani siz, Karamanoğlu divanına Türkçe getirdinizdi. Acemceyi devlet katından sürüp çıkardınızdi. Adamın, işi sözünü tutmazsa nasıl gelir ki yakası bir araya? Aklım kesti, sizden irak olan hakka yakındır. Fukara Cimri’yi kattınızdi önünüze, ‘‘Tahta çıkaracağız’’ diye kargının ucuna çıkardınız, derisine saman deptirip... ‘‘Selçuk Sultanlığı’nu kurtaracağız diye davranıp bu tahta Karamanoğlu’nu oturtmak çıkar yol değildir, çünkü

¹⁶⁴Kemal Tahir, Devlet Ana, s.190

¹⁶⁵Kemal Tahir, Devlet Ana, s.195

*sahteciliktir''...Selçuk tahtına, Selçuk mu oturdu, Karamanoğlu mu oturdu, bilmesin?
"Cimri' denmez mi, bir deyişin gelir aklıma, gülerim."*¹⁶⁶

Baba İlyas, Harezmi Türklerinden bir Türkmen babasıdır. I. Alâeddin Keykubat zamanında Amasya'nın Çat ilçesine gelip yerleşmiştir. Daha sonra buradan fikirlerini yaymaya başlayan Baba İlyas, Selçukluların son dönemlerinde bir Türkmen isyanına adı karışmış denilebilir. Bazı kaynaklarda Baba İlyas ile Baba İshak'ın karıştırıldığı söylenir. Bazı kaynaklarda Baba İlyas'ın bu Babai isyanını başlatan olduğu iddia edilir. Baba İlyas Amasya yakınlarında bir kalede öldürülür.¹⁶⁷

Kemal Tahir, Baba İlyas'ı Ertuğrul Bey'e öldürttüğü kanısına nereden vardığı belli değildir. Çünkü hiçbir tarihi kaynakta bu bilgiye rastlanmamaktadır. Halk arasında daha önceki dönemlerde söylenen bir durum mudur belli değildir.

Yazar, Şeyh Edebalı'nın kızının Osman Bey'in ikinci eşi olduğunu yazmıştır. Adını ise Balkız diye ifade etmiştir. Bazı kaynaklarda Adının Rabia olduğu geçmektedir. Bazılarında ise, Osman Bey'in ilk eşi ve Mal Hatun olarak adı geçer.

"—Sabah namazından sonra, Şeyh Edebalı Hazretleri'ne düşümü açıp danışayım dedi, elini kaldırıp susturdu. "Gerekmez sana açılan bize de göründü. Tanrı işaretidir," buyurdu. Beyinize büyük devlettir ve de büyük müjdedir. Şeyhimizden murat istemiş, sırası gelmediğinden alamamış ama umut kesmeyip koca Tanrı'ya güvenmiş. Böylece murat kapısı açıldı, mutlu saat geldi çattı. Bir daha istesin! Yoksun kalmayacaktır. Bizden haberini ulaştırmak..."

Bu elçiliğin Kaplan Çavuş'a düşmesi, Yunus Emre ozanının, kendisi doğmadan önce meydana gelmiş İlyas Baba meselesinden Ertuğrul Bey'e küskün olmasından, bu küskünlüğü Osman Bey'e de aktarmış bulunmasındandı. Kırk beş - elli yıldır gerçeği aydınlanamamış bu karmakarışık olayda, Selçuk Sultanı İkinci Gıyasettin Keyhüsrev'in vezirlerinden bile sakladığı baskını, Ertuğrul Bey'e, hazırlattığı bir gece, bir uygun yerde buluşup ilgarla Çat nahiyesine giderek Baba İlyas'ı cuma namazını kılarken öldürdükleri söyleniyordu.

¹⁶⁶Kemal Tahir, Devlet Ana, s.217

¹⁶⁷Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, s.97

Balkız kuma gelmekte, Orhan Bey'in anası Ömer Bey kızı Malhatun'un üstüne... Olmaaaz, hiç olmaz."¹⁶⁸

Kemal Tahir, Osmanlı'nın toprak sistemini yani Asya Tipi Üretim Tarzına değinmiş bu sistemin Osmanlı'yı Osmanlı yapan ene temel sisitem olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

Yazar, burada yine İkta Sistemi ile ilgili bilgi vermektedir. İkta'nın nasıl işlediğini gösterilmektedir.

Başkaca, ıkta topraklarını bırakıp gitmiş şuraya buraya kapılanmış sipahilerden tımar yok pahasına devralınacak, bir çeşit iltizam usulüne bağlanacaktı.

"Devlet vergisi olarak toplanan aşar ekinleri, üç yıl devlet ambarlarında bekletmek kanundu. Bir Ermeni tüccar aracılığıyla bekletilmesi gerek ekinler gizlice limanlara indirilip Frenk gemilerine satılacak, kervanları da belli bir ücretle Çudaroğlu çetesi koruyacaktı. İkinci yıl, devlet vergisi olarak toplanan deriler, urganlar, dokumalar, hammaddeler, madenler de buna katıldı. Bunların hemen hepsi dış memleketlere satılması yasak mallardı."

¹⁶⁹

Osmanlıların Köse Mihael adını verdikleri Bizans tekfurlarından Mihael'dır. Daha sonra Müslüman olup Osman Bey'in en yakın arkadaşlarından biri olur.

Yazarın Köse Mihael'ı karakter olarak seçmesi diğer tekfurlardan farklı bir çizgide ilerlemsi olsa gerektir. Çünkü Mihael, Osman Gazi ile iyi ilişkiler kuran bir tekfurdur. Hatta diğer tekfurların Osman Gazi'ye kurduğu pusuyu heber verecek kadar Osman Gazi'ye değer vermektedir.

"Arkadakilerden biri sancak beyinin eski dostlarından Harmankaya Tekfuru, Türklerin "Köse Mihael" dedikleri Kosifos Mihaelis Senyör'dü. Şövalye Notüs Gladys'le Türkopol Yüzbaşısı Uranha'yı o zamana kadar hiç görmediklerinden Mavro'dan başkası

¹⁶⁸Kemal Tahir, Devlet Ana, s.221-222

¹⁶⁹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.286-287

tanınmamıştı. Filatyos'un kapısı savaşıçılardan olmadıkları kılıklarından belliydi. Osman Bey merak edip sordu...»¹⁷⁰

Osman Gazi'nin eşi konusunda tarihçilere farklı bir yaklaşımı olan Kemal Tahir, Osman Gazi'nin ilk eşinin Mal Hatun olduğunu ve ikinci eşinin ise Şeyh Edebalı'nın kızı Bal Hatun olduğunu söyler. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Osmanlı Tarihi adlı eserinde Kemal Tahir'in bilgisini doğrular. Osman Gazi'nin Mal Hatun ve Bala Hatun adlı eşlerinin olduğunu söyler. Ancak Orhan Bey'in annesinin Şeyh Edebalı'nın kızı Bala Hatun'un oğlu oğlu olduğunu ifade eder. Tahir, ise tam tersi Mal Hatun olduğunu söyler.

Osman Bey ilk önce Bilecik ve İnönü'yü almıştır. Daha sonra Karacahisar'ı almıştır. Kaynaklarda Karacahisar'ı almadan önce Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlendiği yazmaktadır. Orhan Gazi'nin annesinin de evlendiği bu kadın olduğu kayıtlıdır.¹⁷¹

“İnönü vuruşmasının arkasından, davullu köçekli, güreşli yarışmalı meydan düğünü kurulamayacağı için, Osman Bey, o gece İtburnu Tekkesi'nde, sessiz sedasız, sadece sırtı yumruklanarak gerdeğe sokuldu.”¹⁷²

Bilecik ve İnönü'ye açılan savaşların sebepleri bu emanet eşyalardan çıktığı gösterilmektedir. Kemal Tahir, kitapta bunları biraz da kurgulamıştır. Savaşın sebebi sadece emanet eşyeler değil Bizans tekfurlarının Osmanlı Uç Beyliği'ni ortadan kaldırmak için yaptıkları planlardır.

1290 kışı uzun sürmüş, tepelere aralıksız kar yağmıştı. Bu yıl yaylaya çıkmak çeşitli nedenlerle gecikip mayısın ortasını bulduğu halde Karasu inadına coşkun akıyor, Söğüt'ün değerli mallarını Bilecik Hisarına emanet bırakmakla görevli kadınlar takımını saatlerden beri uğraştırıyordu. Aslında varlıklıların altınları gümüşleri bir yerlere derinlemesine gömülmüş bulunduğu için, Hisara bırakılanlar, yükte ağır, paha da hafif şeylerdi.

¹⁷⁰Kemal Tahir, Devlet Ana, s.380

¹⁷¹Oruç Bey, a.g. e., s. 15

¹⁷²Kemal Tahir, Devlet Ana, s.400-401

Emanetleri Bilecik Hisarı'na yalnız kadınların bırakması kabile kolcusu erkeklerin dönüşlerini Karasu'yun berisinde beklemeleri kanundu.¹⁷³

Tarihi kaynaklarda Ertuğrul Gazi'nin oğlu olan Dünder Bey ile ilgili detaylı bir bilgiye pek rastlanmaktadır. Dünder Bey'in eşinin bir Moğol kızı olup olmadığı kaynaklarda yer almamaktadır.

Kemal Tahir, Dünder Bey ile ilgili yerleri kurgularken Osman Bey'e rakip göstermektedir. Osman Bey'e rakip olan da kötü biridir diye yaklaşım sergilediğinden bu dönemde Moğollar da pek sevilmediğinden olsa olsa Dünder Bey'in eşi Moğol olur diye kurgulamış olmalı. Çünkü Osmanlı'yı "Kerim Devlet" olarak gören Tahir, tabii ki kurucusunu da kutsal bir şahsiyet olarak nitelendirecektir. Bu yüzden onun karşısında kimi görse iyi kabul etmeyecektir.

*"Gurgan Hatun, Türkmenleri soylu saydığından değil, Cengiz'in soyluluk yasalarına sıkı sıkıya bağlı olduğundan Orhan Bey'in atına Balaban'ı bindirmemiş, hayvanı geriye yedekte yollamıştı."*¹⁷⁴

Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'in Bizans tekfurun kızıyla evlenmesi ile ilgili tarihi bilgiler kıstlı olmakla birlikte bu olayla ilgili olağanüstü şeylerde anlatılmaktadır. Tekfurunun kızının Orhan Bey'i rüyasında gördüğü, tanışmalarının ardından Müslüman olup onunla evlendiği şeklinde rivayetler bulunmaktadır.

Orhan Bey, Yarhisar tekfurunun kızı Holofira'yı görüp beğenmiştir ancak kızı Bilecik tekfurunun oğlu ile nişanlanmıştır. Bazı kaynaklarda bu şekilde geçse de bazı kaynaklarda ise bir savaş sırasında Orhan Bey'in kızı görüp beğendiği yazmaktadır. Orhan Bey daha sonra Holofira'yı düğün gecesi kaçıtır ve evlenmiştir. Adı Nilüfer olarak kaynaklarda geçmektedir.¹⁷⁵

Orhan Bey arabanın tente demirini tutmuştu. Artemis Ana'nın "Kız" dediği Yarhisar Tekfuru Senyör Hrisantos'un kızı Lotüs olacaktı. Artemis Ana'ya sınımsı

¹⁷³Kemal Tahir, Devlet Ana, s.408-409

¹⁷⁴Kemal Tahir, Devlet Ana, s.413

¹⁷⁵ Oruç Bey, a.g.e., s.20

karılmış üç kızdan hangisinin Lotüs olduğunu çıkaramıyordu. Bir geçen yıl, yaylaya erken çıkıldığı için görememişti. İki yılda bu kadar büyüyeceğini aklı almıyordu.

*“Lotüs belli belirsiz ürktü, araştırmacı gözlerle bir zaman delikanlıya baktı. Bu soruyu gelişigüzel sorduğunu anlayınca rahatladı. Bilecik Tekfuru Senyör Rumanos’un kendisini istediği, babasının da, zenginliğini, güçlülüğünü düşünerek verimkâr olduğu, demek buralara yayılmamıştı daha...”*¹⁷⁶

Yazar, burada yine Siyavuş (Cimri) olayını tekrarlamıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey’in Türkçeyi resmi dil ilan etmesi de yine tekrarlanmıştır.

Kemal Tahir’in romanda tekrar ettiği olaylardan biri de cimri olayıdır. Çünkü Anadolu Selçukluların son dönemlerinde devletin artık toparlanamayacağını gösteren en önemli olaylardan biridir. Karamanoğulları, beylikler içinde en güçlülerden biri olduğu için bu olayı kendi lehlerine kullanmak istemişlerdir. Selçuklular yıkıldıktan sonra onların varsisi oldukları idda eden yine Karamanoğullarıdır.

“—Ben Selçuk oğluyum, der gezerdi. Kapı baca, yol erkân bilmez, görünür, yürür, Karaman Bey katına gelir, yerlerini kılıç gücüyle almış, baş kesmiş, düşman bozmuş, aç doyurmuş, çıplak giydirmişlerin üstüne geçip otururdu. Sofraya önden çöker, baş döş, kürek kuyruk bilmez tıknırdı. O sıra, Moğol Konya’yı basmış, Sultan’ı almış Tebriz’e götürmüş, zindana atıp zincire vurup saklamıştı. Bir gün Karamanoğlu Mehmet Bey şarap içti, şarap başına şıçradı, “Vay ki akıl, vay ki akıl.” diye kaskas güldü.”

“Karamanoğlu, “Müjdeler olsun Türkmen’e, Selçuklu tahtının sahibi bulundu,” diye tellal çağırttı. Oğuz’una, “Beni seven binsin,” dedi. Karaman’dan, Ermanak’tan çeri devşirdi. Gayret kemerini yedi yerden perkitti, kılıç çekti, tartıp yürüdü. Sürdü Konya hisarına dayandı. “Sultan İzzettin’in oğlu geldi, açın kapıları,” diye kükredi.

“Ardından Karamanoğlu’nu vezir dikti, “Bundan böyle divan Türkçedir ve de ferman dili Türkçedir,” deyip tahta kuruldu. Olayı Tebriz’in Abaka İlhanı duymasıyla “Ne demek olsun?” diye hopladı, kalktı, “Akındır ve de savaştır ve de çapuldur,” diyerek yürüdü. Bunu duymasıyla Cimri “Çeri biriktirsem gerek,” yalanıyla Konya’dan uğradı.

¹⁷⁶Kemal Tahir, Devlet Ana, s.424-430

Ülkeyi basıp yıkıp bulduğunu alıp alamadığını yıkıp Karaman'a çekildi. Moğol ardınca yetiştii, Karamanoğlu'nu, kardeşlerini tutup boğazladı. Cimri bir başına savuştu. At çeker yörüğe sığındı. Ayağındaki kırmızı meşinden sultan çizmesini cimriliği çıkarıp attırmadı. Bilindi. Bağlanıp Moğol'a verildi. Diri diri yüzüldü, dersine saman tepilip kargı ucuna çıkarıldı, "Kırmızı çizme yoluna tatlı candan olan sefil Cimri," diyerek, ülkede gezdirildi. Şunu bilelim ki ey tanrı kulları..."¹⁷⁷

Selçukluların başına hanedandan birinin geçmesi Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin zayıfladığı şeklinde yorumlanmış ancak Moğollar, Memlûklülere yenilene kadar Anadolu'ya baskı yapmaya devam etmişlerdir. II. Mesut'ta eski sultanlar kadar yönetime hakim olamadığından ve ekonominin çökmesinden dolayı beklentilere karşılık verememiştir.

Siyavuş olayından sonra Selçuklu tahtına III. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir. Ondandır yerine II. Mesud geçmiştir. Anadolu halkı Mesud'un tahta geçmesini sevinçle karşılamışlardır. Selçukluların eski ihtişamlı günlerine kavuşacaklarını düşünmüşlerdir. Ancak II. Mesud Moğolların istediğini yapmak dışında pek bir şey yapamamıştır.¹⁷⁸

"—Akın buyrultusunu söktün aldın mı, sakın, Mesut Sultanımızdan? Akın var, he mi Kaplan, doyasya akınlarımız var bundan böyle, he mi?"

Moğol Han'ı Argun İlhan hastalandıktan bir müddet sonra 1291 Temmuz'unda vefat etmiştir.

Moğol Han'ı Argun İlhan'ın ölmesi Anadolu'da kurtuluş açısından umut olmuştur. Çünkü özellikle Argun Han'ın veziri Müslüman ve Hristiyan olan halka eziyetlerine meşhur olmuştur. Argun Han'ın ölümü bu zulümlerin azalması anlamına gelmekteydi.

—Dili dönmez ki, "Merhaba" diyebilirsin! Meğer bu herif, Konya'daki Şeyh kardaşımızın özel ulaştıymış, Tebriz'den gelirmiş, at çatlatmacasına... "Abaka oğlu Argun İlhan sizlere ömür" demesiyle kaykılıp bayıldı.

¹⁷⁷Kemal Tahir, Devlet Ana, s.441-442-443

¹⁷⁸Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.585

— Ne dedi, aman Çavuş, Argun İlhan...

— Aman essah mı Kaplan, ölmüş mü?

—Ölmüş ki, büsbütün, Osman Beyim... “Tahta, Keykhatu oturacak ya, kulak asmayın Edabali kardaşımız,” dedi. “Ayrıca, ölen Argun’un oğlu Kazan da, taht peşindedir ve de bunları, Edebalı kardaşımız bizden iyi bilmektedir,” dedi.”¹⁷⁹

Argun İlhan’ın Bizans İmparatoru’nun kız kardeşini istediği ile ilgili söylentiler varsa da bu kaynaklarım çoğunca doğrulanmamıştır. Burada başka bir durumda Anadolu’da Moğollar zamanında Moğol casuslarının sayılarının çok fazla olduğu bilinmektedir. Olayları Moğol hanlarına rapor etmekle görevli olan casuslardır.

“—İstanbul Kayzeri Andronik’in bacısını Argun İlhan’a vereceğinden ve de marazı atlatur atlatmaz İlhan’ın kırk bin kişilik orduyla gidip İznik’ten gelini alacağından bunların haberi yok mu? ” diyesi... “Türkmen göze hiç görünmesin ve de ayakaltında dolaşıp kendini perişanlatmasın,” diyesi... “İlhan’ın ülkeyi, imparatora başlık vereceği söylenmektedir. Durum gayetle korkuludur. Bana yazdıkları kâğıdı okumamla yakmam bir oldu. Konya’da Moğol casusu ve Kayzer casusu kum gibidir.”¹⁸⁰

Selçuklu Anadolu’su özellikle yıkılış sürecinin son dönemlerinde daha fazla iktisadi bunalım yaşamışlardır. Çünkü Moğollar her yıl vergiyi bir yıl öncesinin çok üstünde bir miktarda istemişlerdir.

“— Konya’dan yeterince asker, yarar mancınık istediğimize gülermiş meğerse... Dedi ki, “Geçti o günler,” dedi. “Sultan Mesut, Moğol korkusundan parmağını oynatamaz ya, izin alsa da, buradan oraya, temrensiz bir tek kamış oku salamaz,” dedi, ‘oku da yoktur parası da, çünkü ’ dedi. Sarayda sabah akşam sofraların nereden çıktığı bilen yokmuş ve da tavlada kalan işe yaramaz birkaç hayvan, birbirinin kemirmekteymiş açlıktan...”¹⁸¹

Osman Bey, 1290 yılında Karacahisar’ı fethetmiştir. İlk hutbeyi burada okutmuştur. Hutbe bağımsızlık alametlerinden sayılmaktadır. Bazı kaynaklarda hutbeyi kendi adına okuttuğu söylene de bu doğru kabul edilen bir bilgi değildir.

¹⁷⁹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.491-492

¹⁸⁰Kemal Tahir, Devlet Ana, s.493

¹⁸¹Kemal Tahir, Devlet Ana, s.494

Hutbe okunmuştur ancak güçsüz de olsa Selçukluların başında bulunan sultan adına okutulmuştur.

Osman Bey'in istediği yerlere sabaha kadar varmışlar, tasarladıklarını kılı kılına uygulayarak Karacahisar'ı almışlardı. Bu işin, köylüden üç ölü, ikisi ağır on beş yaralıya kolay başarıldığı duyulalı beri Köslük Meydanı'nda çalınan davul zurna sesleri tepeleri gümbürdetip gökleri inletiyordu.¹⁸²

Osman Bey, Selçuklulara bağlı bir uç beyliği olduğunu göstermek için Karacahisar alındıktan sonra bağlılık alametlerini göndermiştir. Selçuklu Sultanı II. Mesut, ona hediyeler ile birlikte bir berat göndermiştir. Germiyan beyliği de Anadolu beylikleri döneminin güçlü beyliklerinden biridir. Osmanlı'nın hızlı ilerleyişi daima onu korkutmuştur.

“—Bana sorarsanız... Karacahisar'ın kolay alınması, Rumanos'u da şaşırttı. Konya'dan sancakbeyliği beratıyla gelen mehterin sultan nöbeti bitmeden, salmışsınız Orhan Bay'le Voyvada Nurettin Bey'i Eskişehir'e, Pervane Subaşı savuşmuş ama malını mühürleyip Hop Hop Kadı'yı tıkmışsınız zindana... Tellallar çağırmış, “ Bunlardan davası olan, bey konağına,” diyerek... Tımar sahiplerinin işe yararlarına, tımarlarını geri vermişsiniz, reyanın faizli borç senetlerini yırtmışsınız. Yasaklamışsınız adalara kaçak mal çıkarmayı.” “Yörükler, eğer Karacahisar eğer Eskişehir topraklarında, köyleri çığnemeyeler, eski yürüdükleri yerden yürüyeler,” demişsiniz. Bunlardan ürkmüş tekfurlar... Çünkü velvele düştü Rum köylülerinin içine... Dönmezköy'ün Popu sözüyle dayağına yatırmışsınız, Rum karısının malını parasız alan Germiyan oğlu savaçısını... Davul dövdürerek sopalatıp rezil etmişsiniz Germiyan adını... “Germiyanlı n'apar?” dememişsiniz. O gün size Eskişehir Sancakbeyliği beratı gelmiş de, Germiyan oğlu vazgeçmiş oç almaktan şimdilik...”¹⁸³

Kemal Tahir; Dündar Bey'in ölümünü gerçeğinden farklı bir şekilde bahsetmiştir. Osman Bey ile Dündar Bey arasında Ertuğrul Gazi ölmeden başlayan bir iktidar savaşı vardır. Ancak beyliğin başına geçtikten sonra Dündar Bey bu mücadeleden vazgeçmiştir.

¹⁸²Kemal Tahir, Devlet Ana, s.499

¹⁸³ Kemal Tahir, Devlet Ana, s. 543-544

Dünder Bey,”Germiyan düşman, Bilecik tekfurunu da kendimize düşman yapmayalım” şeklinde bir söz söyler. Osman Bey bu sözü, Kendisinin savaş ve egemenlik hakkını engelleme olarak anlamıştır ve okla Dünder Bey’i vurup öldürmüştür. Kaynaklarda nu şekilde geçmektedir.¹⁸⁴

“Hiç kimse bu kadar gevşek Dünder’dan, bu yaşta, böyle kudurmuş kaplan atılışı beklemiyordu.

Ustura gibi keskin hançer Osman Bey’in şahdamarını, kıl kaldı doğrayacaktı ki, Pir Elvan’ın “ Yettim!” narasıyla koca konak temellerinden sarsıldı. Kısa kargı, yılan gibi ıslıklanarak gelip Dünder Alp’in sol omzu altına girdi, göğsünden çıktı.

Bunca nam sahibi savaşçıdan biri deprenememiş, Osman Bey, ancak gövdesini biraz geri alıp kolunu biraz kaldırabilmişti.

Yüzüstü kapanan Dünder Alp, kusar gibi öksürerek yana devrilip yavaş yavaş yere kaydı.”¹⁸⁵

¹⁸⁴Halil İncik, Kuruluş, s.149

¹⁸⁵Kemal Tahir, Devlet Ana, s.579-580

2. TANZİMAT DEVRİ, I. MEŞRUTİYET VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK TARİHİNE BAKIŞ

2.1.YEDİÇINAR YAYLASI

Özellikle Milli Mücadele döneminde Kuvayi Milliye'nin faaliyetlerini engellemek için çıkartılan ayaklanmalar vardır. Bu ayaklanmalar İngilizlerin ve İstanbul hükümetinin desteklediği ayaklanmalardır. Anadolu hareketi durdurulmak sitesmiştir. İngilizler bu ayaklanmaları casusları aracılığıyla kışkırtmışlardır. Kemal Tahir bu ayaklanmalar üzerinde çok durmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu XVIII. yüzyıla gelindiğinde merkezi otoriteyi iyice kaybetmiştir. Merkezi otoriteyi sağlamak için nüfuzlu ailelerle işbirliği yapmaya karar verilmiştir. II. Mahmut 1808 de Alemdar Mustafa Paşa'nın da gayretleriyle padişah ve ayanlar arasında Sened-i İttifak imzalanmıştır. Ayanlar, merkez ile taşra arasında dengeyi ve düzeni sağlamakla görevli olacaklardı. İşte Yozgat ayını Çapanoğulları da o dönemde ortaya çıkan nüfuzlu ailelerden birisidir. Ancak Çapanoğulları Milli Mücadele sırasında Ankara'nın emirlerine uymamıştır. Daha sonra isyan etmiştir.¹⁸⁶

“—Babası Mahmut pehlivanın hastalığı epey uzun sürüp, kurtulamayacağı anlaşılınca, Yozgat ayını Çapanoğlu Süleyman Bey, “Yerine oğlu geçecek” diye ferman göndermeseydi...”¹⁸⁷

Kemal Tahir, Osmanlı Devleti'nin son yıllarına doğru kendi yönetimi altında bulunan vilayet valilerine bile hükmedemediklerini ifade etmeye çalışmıştır.

Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'nın Mısır vilayetinin valisidir. Napolyon'un Mısır seferinde Mısır'ı savunmasıyla yıldızı parlamıştır. Bu dönemden sonra Mısır da askeri, sosyal ve ekonomik alanlarda reformlar yapmıştır. Osmanlı'nın giderek

¹⁸⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Mustafa Akdağ, Osmanlı Devleti'nde Ayanlık Sistemi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara 2005

¹⁸⁷ Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, İthaki Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2008, s.8

gücünü kaybettiği bir dönemde Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa giderek güçlenmiştir. Osmanlı'nın Mora isyanını bastırmak için ordusuyla beraber gelerek isyanın bastırılmasını sağlamıştır. Daha sonra Osmanlı'nın Navarin'de donanmasının yakılması olayında Sultan II. Mahmut, elinden geleni yapmadığı konusunda Mehmet Ali Paşa'yı suçlamıştır. Mehmet Ali Paşa'nın giderek güçlenmesi merkezi endişelendirmeye başlamıştır. Mehmet Ali Paşa Padişahın kendisini ortadan kaldıracığını duymuş ve ordusuyla beraber Anadolu'ya girmiştir. Kütahya'yı alarak Bursa önlerine kadar gelen Mehmet Ali Paşa, Avrupa devletlerinin müdahalesiyle durdurulmuştur.¹⁸⁸

“Buyrultusunun mahkeme defterine geçirildiği gün, Mısır Valisi Kavalı Mehmet Ali Paşa, zehirli yılan gibi başkaldırdı. Az kaldı ki Osmanlı padişahının tahtının devirip tacını kapa da, kendi kopasica kafasına geçire... Oğlu İbrahim Paşa, derya gibi askerle yürüdü, önüne çıkan Osmanlı ordularını bozdu. Koca sadrazamı, dumanlı bir gün, şaşkınlığa getirip esir etmesi nasıl bir uğursuzluk. Herif türkü çağırarak geldi de, nah şuracıktaki Kütahya'yı aldı. Padişaha bir mektup yazıp Bursa'yı kışlak istedi.”¹⁸⁹

Kemal Tahir, burada II. Mahmut'un yönetimi altındaki bir valiye neden hükmedemediğini sorgulamaktadır. Bunu o dönemi inceleyerek anlayabiliriz. Mehmet Ali Paşa, Mısır valisi olduktan sonra Avrupa'daki bütün gelişmeleri yakından takip etmiş ve köklü reformlar gerçekleştirmiştir. Sebeplerden biri budur. Diğer sebep ise, Osmanlı özellikle XVIII. yüzyılda celali isyanlardan başlayarak, Rusya ile savaşlar ve siyasi sorunlar gibi aynı anda pek çok sorunla uğraşmak zorunda kaldığı için Mehmet Ali Paşa ile başa çıkamamıştır.

Henüz 14 yaşındayken amcası Sultan I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ile tahta geçen Genç Osman annesi Mahfiruz Haseki Sultan tarafından iyi bir şekilde yetiştirilmiş, iyi bir terbiye ve tahsil görmüştür. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İtalyancayı en iyi şekilde öğrenmiştir. Gözü pektir, cesurdur, zekidir, atılgandır, çeviktir. Genç yaşta olmasına rağmen dirayetli bir insan, bir padişah olmayı bilmiştir.

¹⁸⁸Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi (1831-1841), TTK Yayınları, Ankara 1988

¹⁸⁹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.8

26 Şubat 1618–10 Mayıs 1622 tarihleri arasında ki 4 yıllık saltanatı boyunca sürekli yenilikleri düşünmüş ama etrafındaki kimi kimseler tarafından sürekli engellenmeye çalışılmıştır. Fakat onun dirayeti engellerin bir kısmını aşmaya yetmiştir. Bir diğer kısmını ise aşamayarak öldürülmüştür.

Genç Osman tahta çıktığı zaman Osmanlı ordusu Sadrazam Halil Paşa'nın komutasında İran seferindeydi. Osmanlı ordusu bu seferden başarısızlıkla ayrılrsa da İranlılar Erdebil şehrinin Osmanlı'nın eline geçmesi gibi bir durumla karşı karşıyaydılar. Nitekim barış istediler ve Serav Antlaşması imzalandı.

Sadrazam Halil Paşa komutasında ki Osmanlı donanması bu sefer batıda bir sefere çıktı. İstanbul'dan Navarin'e oradanda Adriyatik'e geçen Osmanlı donanması İtalyanlara ait gemileri ele geçirdikten sonra İtalya kıyılarına asker çıkardılar ve İspanya hâkimiyetinde olan Manfredonia'yı işgal ettiler.

Genç Osman'ın döneminde üçüncü büyük sefer Lehistan'a yapıldı. Hotin'de yapılan savaşta Osmanlı başarıya ulaşmasa da antlaşma gereği kazançlı olan taraf olmuş oldu. Lehler ve Osmanlıların birbirlerinin topraklarına saldırmayacakları ve Lehlerin Kırım Hanına 40.000 düka altın vermesi kabul edildi.

Tarihler 10 Mayıs 1622'yi gösterdiğinde Genç Osman'ın tahta veda edeceği gün gelmişti. Yenilikçi bir padişah olması sebebiyle pek sevilmeyen Genç Osman yapmak istediklerini yapıyor ve onu engellemek isteyenlere pek aldırış etmiyordu. Son seferinden yenilgiyle dönen padişah haklı olarak yenilgiyi Yeniçerilerin düzensizliğine bağlamıştır. Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için hazırlıklara başlamıştır. Fakat bu hazırlıkları Yeniçeriler öğrenmiştir. Süleymaniye'de toplanan yeniçeriler sarayı basmışlar ve bazı devlet adamlarını öldürmüşlerdir Genç Osman bunun üzerine ayaklanan Yeniçerilerin ağalarını ikna etme yoluna gitmiştir. Fakat başarılı olamayarak tahttan indirilmiştir. Tahta ise yeniden I. Mustafa geçmiştir.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Daha detaylı bilgi için bakınız: Yılmaz Öztuna, Genç Osman ve IV. Murat, Babalı Kültür Yayınları, İstanbul 2008

Genç Osman'ın ölümü Osmanlı Tarihi'nde en hazinli ölümlerden biridir. Onu ele geçirenler her türlü gayri ahlaki davranışı sergilemişlerdir. Çeşitli işkencelerle şehit etmişlerdir.

“—Dünya kuruldu kurulalı, gavur içine velvele salıp bunca memleket alan nice Osmanlı padişahlarını sucu beygirlerine başı açık bindirip, Yedi Zindan kalesinde hayalarını bura bura geberten yeniçeri askerini kırmış bir Sultan Mahmut. Kendi öz malı Mısır ülkesinin valisiyle, neden başa çıkamamakta bakalım? “¹⁹¹

II. Mahmut, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış ve yerine Asakir-i Mansure-yi Muhammediye adlı bir ordu kurdu. 1 Temmuz 1839 da vefat etmiştir. Yerine Abdülmecit geçmiştir. Henüz on yedi yaşındayken Osmanlı tahtına oturmuştur.

I. Abdülmecit tahta çıktıktan sonra 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın içişlerine karışmasını engellemek için, Boğazlar ve Mısır meselesinde Avrupa devletlerinin desteğini sağlamak için ilan edilmiştir. Bazı maddeleri Müslüman ve gayrimüslim tebaada hoş karşılanmamıştır. Gayrimüslime halk arasında gâvur tabiri kullanılması yasaklanmıştır. Herkes gelire göre vergi verecek ve kanun önünde bütün Osmanlı vatandaşları eşit kabul edilecekti.¹⁹²

Durmaya kalmadı, koca Sultan Mahmut bu işleri kibrine yediremedi de dertlenip öldü. Yerine büyük oğlu, Sultan Mecit geçip oturdu.

Millet soluğu kesip beklerken, yeni padişahın, gündüz gözüne ortaya çıkıp bir ferman okuduğu duyuldu. Bu fermana göre, bildiğimiz gâvur tayfası hâşâ sümme hâşâ Müslümanla bir oluyor.

“—Hey oğul! “Gayri, gâvura ‘domuz gâvur’ Yahudi’ye, ‘rezil çiftit’ Ermeniye ‘din düşmanı’, diye bağırarak yok!” diyeyim de sen anla!

—Deli meli değil... Fermanı gönlüyle mi okumuş, hayır, zor altında okumuş.

¹⁹¹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.9

¹⁹²Bakınız: Durmuş Yılmaz, Osmanlı'nın Son Yüzyılı, Çizgi Kitapevi, Konya 2001

—*Yedi kral başına çökmüş fukaranın... “Ya ferman... Ya savaş demişler. Aslında bunlar vezirlerden el peydahladılar. Gâvurla sözü bir edenlerin başında, Koca Reşit Paşa denilen bir herif varmış...*

—*İşte gördün mü? Hep Yeniçeri ocağına edilen hakaretin boku... Mübarek ocak, o biçim söndürülmeyecekti.*

—*Haa... Bundan böyle vezir vüzera kafasını, keyfi kesemeyecek.*

—*İşte şimdi bitti. Evet, aklım yattı kardaş, bu kez Osmanlı'ya kurtuluş yoktur. Yahu, koca bir padişah, keyfe gelip kafa kesmeyince fermanını nasıl yürütebilirmiş?*

—*Yeniçeri yiğitlerinin kırdırılması bu maaş yüzünden değil miydi? Hazineye para kalmayıp o ayın maaşı çıkamayınca, Sultan Mahmut “Kırılısın” dedi, kırdırdı. Eyy, şimdi n'olacak?”¹⁹³*

Tanzimat Fermanı bütün Osmanlı tebaasının gelirine göre vergi alınacağı maddesi vardır. Tımar sistemi bozulunca yerinde İltizam usulü getirilmiştir. Bu sistemde hem asker yetiştirme hem de vergi alma işlerini de içermektedir.

“—*Kardaşlar, Osman Efendi Ağamdan iyisini mi bileceğiz? Herife bu gün Kuyruklu sarrafindan kâğıt gelmiş. “Ben çekmeceyi kırdım. Sarraflıktan vazgeçtim. Sen de, acele başının çaresine bak! Bu ferman başka ferman...” diyese... Fukara Osman Efendi Ağam, bir kere “Vay yandım!” diyebilmiş, o kadar...*

—*Kuyruklu sarraf bulmaya bulamaz. Çünkü bütün Kuyruklular çekmecelerini kırıp savuşmuş Osmanlı Efendi Ağamı bitiren bela şu: Beş yıllığı peşin ödeyip, iltizamını yeni aldıydı. Daha ilk yılın ağnam resmini, harman öşürünü toplamaya fırsat bula toplamaya fırsat bulamadan iltizam kalkınca...*¹⁹⁴

Özellikle XIX. yüzyıl Osmanlı için sancılı bir dönemdir. Ruslarla uzun süren savaşlar, Mısır meselesi ve Kırım Savaşı, reform yapmak isteyen padişahların tek tek tahttan indirilmesi devleti en çok zorlayan olaylardandır. Kırım Savaşı, devletin ekonomik olarak çöktüğünün göstergesi olmuştur. İlk defa olarak bu savaş sırasında dış borç alınmıştır.

¹⁹³Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.9-10

¹⁹⁴Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.11

III. Selim reformların önünde en büyük engel olarak Yeniçeri Ocağını görmüştür. Bu engeli kaldırmak isterken Yeniçeriler ayaklanarak onu tahtan indirmişlerdir. Alemdar Mustafa Paşa, Selim'i korumak için Rumeli'den İstanbul'a gelmiş ancak Selim'i kurtaramamıştır.

“Sözün kısası: “Gâvura, gâvur denilmeyecek” fermanının duyulup unutulmasından bu yana, on beş yıl geçti. Bu on beş yıl içinde Osmanlı padişahı, Mısır'ı elden çıkardı, memleketin iki yerinde patlayan iki büyük ayaklanmayı bastırdı, tam on üç defa sadrazam değiştirdi.

Kambur Kadı'nın Çorum toprağına ayak basması Kırım Savaşı'nın başlangıcına rastlamıştır.

Kambur Kadı, en başta III. Selim'in tahtından alaşağı edilmesini gözleriyle görmüştü. Rahmetli Kabakçı Mustafa hazretleri, bakıyor ki, din min elden gidecek, bir sabah, Allah'ın izniyle, başkaldırıyor. III. Selim'in dört yanını sarmış gâvur bozmalarını çil yavrusu gibi dağıtıyorlar. Sultan Mustafa'yu tahta oturtuyorlar. Buna, o sıra Kabakçı hazretleri yekten beşik ulemalığı veriyor. Derken Rumeli'den Alemdar Mustafa Paşa imansız, bir oyunla İstanbul'a gelmez mi? İstanbul'a yıldırım gibi geliyor.”¹⁹⁵

Kemal Tahir, Osmanlı tarihinin en kanlı haletmelinden birini aktarmaya çalışmıştır. Yeniçeriler, III. Selim'in ocaklarını kapatacağını duyun alınca sarayı basıp padişahı öldürmüşlerdir. Aynı zamanda sanatkâr olan III. Selim Ney'i ile direnmiş ama zorbalara mani olamamıştır.

Alemdar Mustafa Paşa III. Selim'i kurtaramamış ama II. Mahmut'u Yeniçerilerin elinden kurtararak tahtta çıkarmayı başarmıştır.

Alemdar basınca Selim'in işini bitiriyorlar ama Mahmut'u ellerinden kaçırıyorlar. Sonra Alemdar'ın ölümünü seyrediyor. Herifi kara akrep gibi ateşle kuşatıp kendi kendini gebertmeye zorluyorlar.

¹⁹⁵Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.14

Kambur Kadı'nın dünyadan el-etek çekmesi, asıl, yeniçeri kırımı sebebiyle... Kafasını yumruklayarak anlatıyor:

“—Ocağa kıymadılar, dine, imana kıydılar.

—O kurdoğlu kurtlara kıydık. Ama sonu ne oldu, ey efendimiz, işte böyle oldu. Hani Osmanlı'ya sınır boylarında etten kele kesilen yiğitler? “¹⁹⁶

Ruslarla özellikle XIX. yüzyılda yapılan savaşlar Osmanlı'nın toprak kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Rusların bu dönemde sürekli Osmanlı'ya savaş açmasının sebebi, Osmanlı'nın güçsüzlüğünün farkında ve yüzyıllardır hayal ettiği sıcak denizlere inme ideallerini gerçekleştirmek istemektir.

14 Nisan 1854 yılında Rus ordusu Silistre Kalesi'ni kuşatmış, bunun üzerine İstanbul'dan yardım gönderilmiştir. Osmanlı Başkomutanı Sedar-ı Ekrem Ömer Paşa kuşatmayı kırmak için hemen harekete geçmedi. İngiliz ve Fransız Başkomutanlarını Şumnu'ya davet etti. Yapılan değerlendirmede, müttefiklerin Varna limanına çıkmalarına karar verildi. 28 Mayıs'ta müttefik birlikler İstanbul'dan gemiye binmeye başladılar.

Zamanın daraldığını gören Rus ordusu baskıyı arttırdı. Kale muhafızları da yüksek bir direnç gösterdiler. Çarpışmalar giderek sertleşti. Haziran başında Musa Paşa'nın şehit düştüğü haberi geldi. Ardından 10 Haziran'da General Paskeviç yaralanarak komutayı Prens Gorçakov'a bıraktı.

Gorçakov 22 Haziran'da son ve büyük bir saldırı planladı. Bu saldırıda Gorçakov ve yardımcısı ağır yaralandılar. 23 Haziran gecesi ani bir emirle Rus ordusu çekilmeye başladı. Silistre kuşatması Osmanlı Devleti için stratejik ve moral bir zaferle sonuçlandı.¹⁹⁷

¹⁹⁶Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.15

¹⁹⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi II, Hikmet Yayınevi, İstanbul 2003

“Silistre Kalesi’ne imdat giden askerin kasabadan çıkışı, tıpkı tıpkısına Sultan Süleyman’ın Viyana seferi için İstanbul’dan yola düzülmesi gibi olmuştu.”¹⁹⁸

Abdülaziz’in Mısır seyahati Osmanlı tarihi açısından önem arz etmektedir. Çünkü II. Mahmut döneminde Mısır’ın merkezi otoriteye karşı durması ve savaş çıkması açısından önemlidir.

Sultan Abdülaziz, tahta çıktıktan sonra babası II. Mahmut gibi devletin merkezi gücünü de artırmaya çalıştı. Ancak bu sırada, Osmanlı Devleti topraklarından olan Mısır’da Vali İsmail Paşa başına buyruk hareket ederek vilayeti kendi istediği gibi idare etmeye çalışıyordu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın damadı olan Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa, Mısır’ın devlete bağlılığını kuvvetlendirip, Mısırlıları padişaha ısındırmak için sultanı Mısır’a gitmesi yönünde teşvik etti. Sultan’ın bu seyahatinin amacı, Mısır’ın Osmanlı Devleti’ne bağlı bir vilayet olduğunu Mısırlılara ve Vali İsmail Paşa’ya göstermekti.¹⁹⁹

“Sultan Mecit öldü, Sultan Aziz tahta çıktı. Yeni Padişahın Mısır’a seyyah gitmeye kalktığı günlerdeydi.”²⁰⁰

Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı topraklarında Celali isyanlar baş göstermiştir Devlet bu isyanları bastırmakta güçlük çekmiş ve bu isyanları bastırmak için bir sürü yöntem denemiştir. Bu celâli isyanlar Ayanlığa giden yolu açmıştır. Ayanlık II. Mahmut döneminde merkezi otoriteyi sağlamak için tanınmış ailelerden yardım alınmak için oluşturulmuştur. Ancak daha sonra bu ayanlar yine devlete sorun olmuşlardır.

“—Bu dediğim mesele tam iki yüz yirmi altı yıl öncenin bir meselesi... Gürcü Nebioğlu namında bir eşkıya, başına derya gibi asker biriktirip Osmanlı’nın İstanbul şehrini talana gidiyor. Üsküdar denizinin kıyısına çadır kuruyor. Yiğit başlarının içinde Haydaroğlu, Katircioğlu gibi celaliler var... Bulgurlu mevkiinde bir cenk açıyorlar ki eh,

¹⁹⁸Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.17

¹⁹⁹Erhan Afyoncu, Abdülaziz’in Mısır Seyahati, Bugün Gazetesi, 14 Eylül 2011.

²⁰⁰Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.25

*felek de beğeniyor. Tarihin kavlince Osmanlı'yı bozmalarına, az bir şey kalmış... Hâsılı eşkıya bozuluyor. O zamanın kanunlarınca bozulan eşkıya, bozulu bozulmaz fermanlı olurdu. Bunların hepsi fermanlı olup Anadolu'ya dağılıyorlar. Fermanlı, yani millet yakaladığı yerde tepeleyecek...*²⁰¹

Kemal Tahir, burada merkezi isyanlarla zayıflatan ve Osmanlı'nı adaletli imajını zedeleyen valileri ele almıştır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde özellikle eyaletlere atanan valiler merkezin karışıklığından ve devletin durumundan faydalanmak istemişlerdir. Bu yüzden geneli halka adaletsiz davranmışlardır.

“—Dönüşte Şam Valisi Murtaza Paşa'nın askerine Bölükbaşı oluyor. Murtaza Paşa Sivas Valiliği'ni alınca bu namerdi de beraberinde buralar getiriyor.

—Dinle ki efendim, bak neler olmuş? Murtaza Paşa, bu Çomar'a Niksar Voyvodalıği'ni bağışlamaz mı? ”²⁰²

Kemal Tahir'in burada bahsettiği Tabaniyassı dediği paşa Dilaver Paşa değil, Tabaniyassı Mehmet Paşa'dır. Dilaver Paşa Genç Osman'ın veziri plan paşadır. Dilaver Paşa, Genç Osman'ı Yeniçerilere vermek istemeyince katledilmiştir.

Kemal Tahir, halkın ayanlardan hem adalet hem de ekonomik açıdan hoşnut olmadığını dile getirir. Osmanlı'nın gerileme dönemlerinde ayanlar hem merkeze hem halka sorun olmuşlardır.

III. Mustafa'dan sonra tahta geçen I. Abdülhamit, mali ve askeri alanlarda yenilikler yapmaya çalışmıştır. Ulufe alımını yasaklamıştır. Özellikle bozulan iltizam usulünü düzeltmeye çalışmıştır. Ayanların halktan fazla vergi almasının önüne geçmeye çalışmıştır.

²⁰¹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.26

²⁰²Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.27

Tabaniyassı Mehmet Paşa, IV. Murat'ın veziridir. IV. Murat'ın İran Seferinde bulunmuştur. Daha sonra Sultan Murat tarafından boğdurulmuştur.

“—*Tabaniyassı Dilaver Ağa'ya Sivas Valisi'nin gücü mü yeter bre efendi? Niksar'ı bayrağı altına almış da Murtaza Paşa'ya “Aldım” diyerek haber vermiş o kadar...*

—*Rahmetli Tabaniyassı ağamız, hemen Çomar'ın üstüne varıyor. Her yerde bozarak Van denizine kadar kovalıyor. Tarihin yazdığına göre, bunlar Van denizinin kıyısında kapışmışlar. Çomar alçağının yanında hiçbir asker kalmayınca, herif kendini atıyla beraber, üç minare boyu yerden yallah, Van denizine atmaz mı?*²⁰³

—*Bundan yüz yıl önce, Birinci Sultan Hamit bir ferman donatıp, Osmanlı mülkünde ayan eşraf bırakmamış, hepsini defterinden silmiş...(1786)*²⁰⁴

Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı'nın sınırlarını genişletince merkezi otoriteyi sağlamak için Tımar sistemini geliştirmiştir. Ancak devletin gerileme devrinde Tımar sisteminde bozulmalar olmuştur. İlerleyen yıllarda merkezi otoriteyi sağlamak için nüfuzlu ailelerden yararlanılmak istenmiştir. Ancak bu ayanlık bir müddet sonra Avrupa'daki derebeyliklere benzemiştir. (Tamamen onlara benzemese de)

“—*Osmanlı kabilesi bu mülkü bastığı zaman, ayan mayan yokmuş besbelli ki bu ayan işini ilk önce Sultan Süleyman çıkarmış...*

—*Sultan Süleyman mülkü genişletince işler doğru gitsin diye ayanını, kendi seçecek... Bunların vazifesi, valilerin, beylerbeylerinin, bir de kadıların hak yolundan ayrılmamasına bakmak...*²⁰⁵

Ayanların asıl görevleri yöneten ile yönetilen arasında aracı olmaktır. İki tarafın isteklerini taraflara ulaştırmaktır. Ancak onlar halktan fazla vergi toplayıp eziyet etmek dışında hiçbir şey yapmamışlardır.

“*Toprağında ayan takımı söz dinlemekten çıktı. Milletime zulmetmeye başladı. Bu sefiller fukarayı soyuyorlar. Hele bazı yerlerde bunlardan birkaç tanesinin birden ayanlık*

²⁰³Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.28

²⁰⁴Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.36

²⁰⁵ Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 37

*etmeye başladığını duydum. Bundan böyle milletim, işlerini gördürmek için, şehir kâhyaları seçecek... Bunlar kasabaların namuslu insanlarından, orta hallilerinden olsun. Katiyen eski ayandan, eski ayanların adamlarından olmasın.*²⁰⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nu diğer imparatorluklardan ayıran en önemli özelliği ekonomik sistemidir. Osmanlı kurulurken oluşturulan bu sistem yükselişin en önemli itici gücüdür. Kemal Tahir bu ekonomik sistemi her fırsatta anlatmış ve doğu toplumlarına en uygun sistem olduğunu dile getirmiştir.

Osmanlı toplumunda esnaflar LONCA adı verilen teşkilatlara sahiptiler. Her esnaf muhakkak bir loncaya kayıtlı olur, loncasının koruması ve denetimi altında bulunurdu. Bugünkü tabipler odası, mimarlar odası, şoförler cemiyeti gibi... Dükkân açma hakkına GEDİK denilirdi. Gedik'e sahip olmak için çıraklık, kalfalık yapıp, ustalık belgesini almak gerekirdi.

Loncaların başlıca görevleri şunlardı:

- 1-Üye sayısını, üretilen malların kalitesini, fiyatını belirlemek
- 2-Esnaf arasındaki haksız rekabeti önlemek,
- 3-Esnaf ile devlet arasındaki ilişkileri düzenlemek,
- 4-Üyelerine kredi vermek. Her loncada yaşlılardan meydana gelen 6 kişilik bir "ustalar kurulu" vardı.

Bunların en yaşlısı başkan olur ve şeyh adını alırdı.

Şeyh: Çıraklık ve ustalık törenlerini yönetir ve cezaların uygulanmasını sağlardı.

Kethüda: Loncayı dışarıda temsil eder, hükümetle ilişkileri düzenlerdi.

Nakib: Şeyhi temsil eder, esnafla şeyh arasında aracılık yapardı.

Yiğitbası: Disiplin işleri ve esnafa hammadde dağıtımını yapardı.

Ehl-i Hibre: İki kişiydiler. Mesleğin sırlarını bilen, malların kalitesi bildiren, fiyat belirleyen uzman. (Bilirkişi)

Bu 6 kişiden oluşan Lonca kurulunun dışında Lonca teşkilatıyla ilgili devlet görevlileri de vardı; Bunlar:

²⁰⁶Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.39

Kadı: Lonca birliklerinin en üst makamıydı. Esnaf arasındaki anlaşmazlıkları çözümler ve yukarıda belirtilen altı kişilik kurulun seçilmesini onaylar veya görevden alırdı.

Muhtesib: Çarşı ve pazar denetlemesi yapardı. Satılan mal ve fiyatları kontrol ederlerdi.²⁰⁷

“Hey Halil Efendi Emmi, senin deden Ebubekir usta Leblebiciler Loncası'nın yiğitbaşığıydı. Leblebici çarşısının girdisi çıktısı ondan sorulmakta... Lonca yiğitbaşının izni olmadı mı ustalığa çıkıp dükkân açamazsın. Peştemalı beline bağlayıp ensene şamarı çekecek ki dükkân sahibi olabilesin... Her ayın birinci cumasıyla üçüncü cumasında lonca derneği var.

—Leblebici esnafı Osmanlı mülküne nam salmış olmalı ki burada ilk şehir kâhyalığına, onun yiğitbaşısını seçmişler.”²⁰⁸

III. Selim'den sonra ayanlarla ilgili ikinci fermanı çıkaran II Mahmut'tur. Ayanlığın düzenlenmesini yapmak için bir karar alır. Seçimle ayanlar belirlemeyi halka bırakmaya karar vermiştir.

“—Ayanlığı yeniden koyası... Demiş ki: “Benden önceki padişah ayanlığı kaldırmıştı. Yerine kâhyalığı buldu kodu. Şehir kâhyaları savaş gereklerini yerine getiremediler. Millet'in işlerini yürütemediler. Ayanlara perde olmaları da caba... Ben ayanlığı yeniden kurdum. Ama bundan böyle ayan seçimine valilerle öteki hükümet adamları hiç karışmayacak. Millet dediğini seçecek... İşte ikinci ferman bu...”²⁰⁹

Kemal Tahir'in yaptığı cezaevlerinden birde Çorum cezaevidir. Burada kaldığı dönemde Çorumlu insanlarla ve Çorumla ilgili pek çok öğrenmiş bunu eserlerinde de kullanmıştır.

Osmanlı Ordusu'nda erlikten mareşalliğe kadar yükselebilen nadir isimlerdendir. 1831'de Çorum'da doğdu. Askerliğine kadar demirci ustası olan babasının yanında çalışıp, askerlik vazifesiyle İstanbul'a gelmiştir. Kırım Savaşı'na

²⁰⁷Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s.282-283

²⁰⁸Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.40

²⁰⁹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.41

katılıp ve büyük yararlılıklar göstermiştir. İstanbul'a dönüşünde çavuş olur. Gözü peklığıyle, daha çok Arnavut ve Çerkezlerin tekelinde olan muhafız alaylarında kendine yer edinir. Muhafız olarak katıldığı bir hac seferi sonrası içinde bulunduğu gemiyi batmaktan kurtarınca Abdülmecit tarafından mülazımlık (teğmen) payesi verilir.

Abdülaziz'in saltanatında ağa payesiyle olur. Beşiktaş karakol komutanı olur. Ramazanda yemek yiyip, içki içenleri dövüp sonra Allah ıslah etsin! diye bıraktığı rivayet edilir. II. Abdülhamit'i devirmek için Çırağan baskınına gerçekleştiren Ali Suavi' yi bir sopayla kafasına vurarak öldüren Hasan Ağa'ya bu olaydan sonra paşalık (mareşallik) unvanı verilmiştir. Osmanlı-Rus savaşında Kafkas cephesinde büyük yararlılıklar göstermiştir.

Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın adı yakın Türk tarihi bağlamında çok tartışılmakla birlikte. Bu ismin okuma yazma bilmediği için verildiğini iddia edenler olmakla birlikte bu gerçeği yansıtmamaktadır, Çorum yerel tarihi bağlamında yapılan araştırmalarda bunun doğru olmadığı kanıtlanmış olup çocukluğunda medrese eğitimi aldığı ortaya çıkarılmıştır. Ancak imzasını Arapça yedi ile sekiz rakamlarını yazıp bu sayıyı bir çizgiyle birleştirdiği doğrudur. Paşa, II. Abdülhamit'in en güvendiği adamlardan (Diğeri Fehim Paşa) olması nedeniyle bu yakıştırmannın yapıldığı düşünülür.

Hasan Paşa 1902'de vefat etti. Geride meşhur namıyla beraber, memleketi Çorum'da, 1894 yılında yaptırttığı yirmi yedi buçuk metre yüksekliğindeki saat kulesi kalmıştır.²¹⁰

“Elvan da İhsan da, ömürlerinde Çorum'dan iki konak ayrılmamışlardı. Padişahın Beşiktaş Muhafızı Yedisekiz Hacı Hasan Paşa Çorumlu olduğundan, redif toplanmasında buranın adamını, askeriye pek sıkıştırmıyordu. Tek tük gidenlerse bir daha geri gelmiyor, sanki dumana binip göğe çekiliyorlardı.”²¹¹

²¹⁰ Daha geniş bilgi için bakınız: Ethem Erkoç, Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi, Yeni Zamanlar Dağıtım, İstanbul, 2004

²¹¹ Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.80

Kemal Tahir'in Osmanlı padişahlarından II. Abdülhamit'e ayrı bir ilgisi vardır. Çünkü babası Abdülhamit'in marangozhanesinde çalışmıştır. Aynı zamanda Abdülhamit'i çok iyi tahlil etmek istemiş pek çok kişinin aksine padişahın devlet için neler yaptığını anlamıştır.

II. Abdülhamit, 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilince zorla tahtan indirilerek Selanik'e sürgüne gönderilmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmek zorunda kalmıştır.

“—Bu şimdi böylece Çingen sürgünü... Sultan Hamit sürgünü olur da Çingen yiğitbaşısının sürgünü olmaz mı?”²¹²

Jöntürkler, Osmanlı'nın kötü gidişatını durdurmanın tek yolunun devletin rejiminin ve Abdülhamit'in değişmesinin şart olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun için Avrupa'daki Türkoloji enstitülerinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu enstitüler Türk tarihi açısından önemli olsa da Jöntürklerin anlayamadığı bir şey vardır. O da Avrupalıların devletleri parçalamak için kullandıkları bir yoldur. 1900'lü yıllarda Türkoloji enstitüleri kuran Avrupalılar günümüzde de Türkiye içindeki başka halklar için enstitüler kurmaktadır. Amaç, 1920'de kabul ettiremedikleri Sevr'i uygulamaktır.

Yeni Osmanlılar veya Genç Osmanlılar denilen grup mensupları Fransızların deyimi ile Jenues Turcs adıyla meşhur olmuşlardır. Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirlere kapılarak devleti çöküşten kurtarmak için fikirler ortaya atmışlar ve çeşitli faaliyetler yapmışlardır. Özellikle II. Abdülhamit devrinde sürekli sürgünler yaşamışlardır. Namık Kemal, Ali Suavi gibi isimler Jön Türk diye anılmaktadır.²¹³

²¹²Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.85

²¹³Müslüm Ulusoy, İhtilalci Türkler, Kanal Yayınları, İstanbul 2008, s.16

“ —Osmanlı ülkesinde, CönTürk rezili bırakmazlar, buraya sürerler. Sen bunları başına toplarsın. Para vermek sende, sürgün itlerinin açlarını doyurmak sende, sofraya kurup rakı, şarap içermek sende... ”²¹⁴

Yunanlılar 1821’de başlattıkları isyanlarla bağımsız olmak için Osmanlı ile savaşmışlardır. İsyandar neticesinde Avrupa’nın da desteği ile 1829’da bağımsız olmuşlardır.

“—İstanbul’un kopuklarını yaman söylemekteler. “Yediler” , “Onikiler” diye kopuk çeteleri varmış ki dağ başının eşkiyası kaç para! Bunların her biri bir vezire arka vermiş. Köşe başlarında pala bıçaklarıyla vuruşurlarmış ki Yunan harbinin meydan muharebesi de öyle değil... ”²¹⁵

Kemal Tahir, Yedi Sekiz Hasan Paşa’yı hem II. Abdülhamit’in muhafızı olduğu için hem de Çırağan baskınında padişahı kaoruduğu için her fırsatta anlatmaktadır.

Yedi Sekiz Hasan Paşa, doğum yeri olan Çorum’a yirmi yedi buçuk metre yüksekliğinde bir saat kulesi yaptırmıştır.

Çorum’un saat kulesi dördü biraz önce vurmuştu. “Saat, Çorum’un Pazar meydanındaki kuleli saat... Hacı Hasan Paşa’nın memlekete armağanı... ”²¹⁶

Jöntürkler, devlatin bekâsı için Abdülhamit’in mutlaka tahttan inmesi gerektiğine inanmışlardır. Avrupalıların desteğini iyi niyetli algılamaları garip bir durumdur. Abdülhamit’in nekadar iyi bir devlet adamı olduğunu bilen Avrupalılar Abdülhamit’i indirmek için yine onun vatandaşlarını kullanmıştır.

Jöntürklerin pek çoğu Avrupa ülkelerinde buldukları zaman gazeteler aracılığı ile Sultan Abdülhamit’in baskıcı bir yönetimi olduğunu eğer o giderse

²¹⁴Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.129

²¹⁵Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.210

²¹⁶Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 251

devletin kurtulacağını dile getirmişlerdir. Her fırsatta ise Avrupa devletlerine şikâyetle bulunmuşlardır.

“...Padişah sarayı basmaya kalkmış... Hacı Hasan Paşa nöbetteymiş. Sopayı çekmesiyle herifin kafasını ezmiş... Padişahın gözbebeği olması işte bundan...”²¹⁷

Padişah II. Abdülhamit’in karşıtlarından Ali Suavi ve beraberindeki yüz elli kadar kişi teknelerle Çırağan Sarayı’na çıkartma yapmıştır ve sarayın muhafızlarını etkisiz hâle getirmişlerdir. Asiler, V. Murat’ın tutulduğu bölmeye ulaşmış, ancak akli dengesi yerinde olmayan V. Murat korkuya kapılmış ve asilerle gitmeyi reddetmiştir. Ali Suavi eski padişahı ikna edememiş. Bu arada, yetişerek olaya müdahale eden Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa komutasındaki askerler asilerden altmışını öldürmüşler. Hasan Paşa, kalın bir sopayla başına vurarak Ali Suavi’yi öldürmüş ve bu başarısız ihtilâl girişimini bastırmıştır.²¹⁸

“— Seyfettin, Avrupa’dan açtı mı?

—Açtı. Avrupa’dakiler geçenlerde toplanmışlar. “Şöyle böyle...” diye yemin etmişler. Yedi kırala yedi tane mektup yollamışlar ki okuyanın gözleri yaşarırımı!

—Ne üzerine bu mektuplar?

—Sultan Hamid Efendimizden davacılar! Daha çok şeyler anlattı, çok...

—Vaktiyle padişahımıza bomba atıldıydı ya... Herif bunun üzerine bir deyiş okudu.

—Bunlar padişahımıza bomba atmışlar. Bombanın saat ayarını tutturamamışlar.

—Seyfettin Bey: “Bunlar hep istibdadın boku! —dedi- Sultan Hamid Efendimiz tahtından bir inseymiş, her şey düzelirmiş ki dümdüz olurmuş.

—Hürriyet olmasıyla her memleket kendi rezilini ossaat tepeleyecekmiş. Böyle kavatlıktan soygunculuktan türeme ağaları, milletin kendisi hükümete bırakmadan bitirecekmiş.

—Buna! Öteki, “Yakındır. Göreceksiniz!” dedikçe, “Ne bileyim Allah işitsin!” diye gülü gülüverdi. “Şimdilik görünmeyen bir yerden apansız bir imdat gelirse belki...” diyerekten...

—Nereden? Gâvurdan mı?

—Değil! Bizim askerden... ”²¹⁹

²¹⁷Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 252

²¹⁸Müslüm Ulusoy, a.g.e., s. 46

²¹⁹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.341- 342

Osmanlı Devleti'nin son döneminde, on yıla yakın bir süre Türk siyasî hayatına damgasını vuran cemiyet. 1889 yılının Mayıs ayında "İttihad-ı Osmanî" adıyla İstanbul'da kurulan cemiyet, sonradan "İttihat ve Terakki" adını aldı. "İttihat ve Terakki (birleşme ve gelişme) ismi, Fransız düşünür Aguste Comte (1798-1857)'tan esinlenilerek alınmış bir isimdi. İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilk kurucuları; Askerî Tıp Okulu öğrencilerinden İbrahim Ethem Temo İshak Sukuti, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet ve Konyalı Hikmet Emin'dir.

Cemiyetin temel amacı, II. Abdülhamit'e ve yönetimine karşı mücadele ederek ülkede yeniden meşrutiyet yönetimini kurmaktı. Bunun için Kanun-i Esasî'yi yürürlüğe koydurarak devleti anayasal yapıya kavuşturmak, kapatılmış olan Osmanlı Meclis-i Mebusanı açtırmak ve anayasayla Osmanlı vatandaşlarına verilen hak ve özgürlükleri güvence altına almak gerekiyordu.

Kuruluşunun ilk yıllarında örgütlenme modeli olarak İtalyan "Carbonari Cemiyetini" örnek alan İttihat ve Terakki Cemiyeti, faaliyetlerini bir süre gizli olarak sürdürdü. Daha sonra Askerî Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye ve Bahriye gibi okullarda hızla örgütlenmişti. Kısa sürede taraftarlarının sayısını artıran cemiyet, özellikle Osmanlı aydınları tarafından desteklenmeye başlandı. Cemiyetin hızla büyüdüğü günlerde II. Abdülhamit yönetimi, cemiyetin farkına varmıştı. Sultan II. Abdülhamit cemiyetin yayılmasının önüne geçmeye çalışmıştı. Kendisine bağlı olan Teşkilât-ı Mahsusa adlı gizli polis Teşkilâtı aracılığıyla, İttihat ve Terakki Cemiyetinin birçok üyesini takip ettirmiş ya da tutuklatmıştı. Ancak sıkı takipten kurtulan birçok cemiyet üyesi yurt dışına kaçmayı başarmıştı. Yurt dışına kaçan cemiyet üyeleri kendilerinden önce Avrupa'ya gelen "Genç Türk (Jön Türk)"lerle bağ kurarak buldukları yerlerde örgütlenmeye devam ettiler. Bu dönemde cemiyetin ismi de "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde, cemiyetin Osmanlı devleti dışındaki örgütlenmesi özellikle Paris, Cenevre ve Kahire'de yoğunluk kazanmıştır.

1902 yılında Paris'te yapılan "Jön Türk Kongresi'nde", Meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması konusunda iki ayrı görüş ortaya çıkmıştı. Prens Sabahattin Bey'in öncülüğünde bir grup üye cemiyetten ayrıldı. Ahmet Rıza Bey başkanlığında temsil edilen diğer grup ise, kongre sonrasında "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin ismini "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti"ne dönüştürmüştür.

Diğer taraftan, 1906 yılında Selânik'te "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" adıyla yeni bir cemiyet kuruldu. Aynı yıl Mustafa Kemal de Şam'da "Vatan ve Hürriyet" adlı gizli bir cemiyet kurmuştur. Bir süre sonra Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"yle birleşmişti. Böylece Vatan ve Hürriyet Cemiyeti ortadan kalkmış oldu. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kısa zamanda Rumeli'de Türk Alayları'nın bulunduğu birçok şehir ve kasabada özellikle genç subaylar arasında hızla yayıldı. Böylece, Makedonya'da bulunan Osmanlı Üçüncü Ordusu'nun teğmen, yüzbaşı, binbaşı rütbesindeki birçok subayı bu cemiyete katılmışlardır. 1907 yılına gelindiğinde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti merkezi Paris'te bulunan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile birleşmiştir.

Bu birleşmeden güçlenerek çıkan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti, Sultan II. Abdülhamit yönetimine karşı yürüttüğü siyasî mücadeleyi askerî alana taşımaya başladı. Bazı genç subaylar II. Abdülhamit yönetimini sona erdirmek amacıyla, başta Selânik olmak üzere, Makedonya'daki bazı kentlerde ayaklanmaya başladılar. Ayaklanan cemiyet üyeleri saraya telgraflar çekerek Anayasa'nın hemen yürürlüğe konulması ve Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağırılmasını; isteklerinin kabul edilmemesi hâlinde II. Abdülhamit'i tahttan indireceklerini belirttiler. Bütün bu gelişmeler üzerine suskunluğunu bozan Sultan II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de yayınladığı bir bildiriyle, Osmanlı Devleti'nde anayasayı yeniden yürürlüğe koyduğunu ve meşrutiyeti ilân ettiğini açıkladı.

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle, hem Osmanlı Devleti hem de "İttihat ve Terakki Cemiyeti" için yeni bir dönem başladı. Cemiyetin, 1911 Kongresi'nde yapılan bir değişiklikle İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezi İstanbul'da bulunan bir siyasî partiye dönüştü. Böylece İttihat ve Terakki Partisi, Türk demokrasi tarihinin ilk siyasî partisi oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bünyesinde çok sayıda asker, sivil, düşünür, gazeteci, yazar ve şair kişileri barındırmıştı. Aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın büyük önderi Mustafa Kemal başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki birçok önemli aydın İttihat ve Terakki Cemiyetinden çıkmıştı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek için, önce Osmanlılık düşüncesini benimsediler. Bu nedenle, cemiyetin üyeleri arasında Türklerin yanında Araplar, Arnavutlar, Ermeniler ve Rumlar da yer almıştı. Ancak, cemiyet üyeleri Osmanlı Devleti içinde yaşayan bu ulusların bir süre sonra Osmanlı'ya karşı isyan etmeleri üzerine Osmanlılık düşüncesini terk ettiler. Özellikle, Balkan Savaşları sırasında Türk insanının uğradığı haksızlık İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin savundukları

Osmanlılık ve İslâmcılık fikirlerinden uzaklaşmasına neden oldu. Bu durum 1913 ile 1918 yılları arasında iç ve dış politikada Türkçülük fikrinin ön plâna çıkmasına yol açmıştır.²²⁰

“Çorum’un İttihat ve Terraki Cemiyeti başkanı Davavekili Cevdet Bey...

—Gâvur İzmir’inin namussuz Çakırcalı Efe’sini, gözlerinin önüne getirsinler! Sirtını istibdad valilerine dayadı, İngiliz gâvuruna güvendi, rezilliği tam on beş yıl sürdürdü de sonu n’oldu bakalım? Yeni hükümeti eskilere benzetmesiyle namerdi bir haftaya bırakmadan bit gibi ezdiler.”²²¹

II. Abdülhamit’i tahttan indirmek için Çırağan Sarayı’nı basan Ali Suavi ve beraberindekiler Yedi Sekiz Hasan Paşa’nın hışmına uğramışlardır. Ali Suavi’ye kalın bir sopayla vuran Hasan Paşa onu öldürmüştür.

“—Aklına her eseni yapmak istedikçe kötek yiyor. Korkarım ilerde adaşı Ali Suavi Hoca gibi kafasını ezdirecek.

—Allah göstermesin! Neler konduruyorsunuz? Çok şükür geçti o günler...

—Bilmem ki ne demek? Bundan böyle Yedi-sekiz Hasan Paşa gibi namussuzlar, hürriyetçi Ali Suavi’lerin kafalarını elbette ezemeyecekler”²²²

Kemal Tahir, her fırsatta İttihat ve Terakki’yi eleştirmiştir. Hem Abdülhamit’i tahttan indirdikleri için hem de hayalperestlikle imparatorluğu parçalanmasını hızlandırdıkları için nasıl bir düşünceyle yapıldığını anlatmaya çalışmıştır.

İttihat ve Terakki’nin özellikle de üç ismi Turancılık düşüncesinde idiler. Dünya üzerindeki bütün Türkleri tek bayrak altında toplama hayalleri vardı.

²²⁰Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.63-64-65

²²¹Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.354

²²²Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 358

“—Senin gibiler buraya, bak neler yazmışlar!” –diye bağırdı- “siz Adriyatik kıyılarında Çin denizine kadar imparatorluk kuracaktınız. Bu yola sen, Abuzer namussuzuyla beraber mi çıkmaktasın?”²²³

31 Mart aykılanmasının İngiliz ajanları ile desteklendiği daha sonraki belgelerle kanıtlanmıştır. Ancak bu en çok hem Avrupalıların hemde İttihatçıların işini kolaylaştırmıştır.

Osmanlı toplumu gelenekçi olduğundan İttihatçılar, II Meşrutiyet sonrasında hükümet kuramamışlardı. Ancak aralarından kimileri bakan ya da nazır olabiliyor ve hükümete talimat veriyorlardı. Öte yandan İttihat ve Terakki'nin Rumeli'de Hürriyeti ilan etmiş olmasına karşın, Abdülhamit, İstanbul, Anadolu ve Arap ülkelerinde II. Meşrutiyet'i ilan etmişti. Bu yüzden de İttihatçılar Abdülhamit'e karşı olsalar da padişahlığını sürdürmesine razı olmak zorunda kalmışlardı. II. Meşrutiyet'le birlikte toplum yaşamında büyük değişiklikler olmuştu.

Bu arada Prens Sabahattin Avrupa'dan döndü ve örgütünü İttihatçılarla birleştirdi. Ancak bu birliktelikten umduğunu bulamayınca Ahrar Fırkası'nı kurarak seçimlere girdi, fakat başarısız oldu. İttihat ve Terakki seçimleri büyük bir çoğunlukla kazanmıştır.

Hürriyetin ilanından kısa bir süre sonra İttihatçılar Sait Paşa yerine Kıbrıslı Kamil Paşa'yı getirdiler. Her iki paşa da Abdülhamit döneminin İngilizci diye tanınan vezirleriydi. Kamil Paşa da İttihatçıların verdiği kararlar ve buyrukları yerine getirmeyerek başına buyruk işler yapmaktaydı. Bunun üzerine İttihat ve Terakki'nin önde gelen mebusu ve Tanin Gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit, Paşa aleyhine gensoru önergesi verdi. Böylece Meclis'in askeri baskı altında olduğu izlenimi doğmuş oldu. Tevfik Fikret bütün bu olanlar yüzünden istifa etmişti.

6 Mart 1909 gecesi, sert muhalefeti ile bilinen Serbesti gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Galata Köprüsünde öldürüldü. Saldırganın üzerinde subay pelerini olduğu söylenmekteydi. Ancak köprü'nün her iki ucunda karakollar olmasına karşın saldırgan yakalanamamıştı.

²²³Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s. 362

Muhalefet bu olaya büyük tepki gösterdi ve cinayeti İttihat ve Terakki'ye mal etmekten çekinmedi. İttihat ve Terakkiciler de bu suçlamaya yeterince karşı çıkmayarak cinayeti üstlenmiş oldular. (Yıllar sonra cinayetin İttihatçılar tarafından işlendiği anlaşılacaktır) Bu nedenle Hasan Fehmi'nin öldürülmesi, 31 Mart Ayaklanmasının yakın nedeni olarak görülebilir. Çünkü Hasan Fehmi'nin cenazesi büyük bir kitle gösterisi halini aldı. Cenazeden beş gün sonra da, 13 Nisan 1909 günü (Rumî takvime göre 31 Mart 1325) ayaklanma çıkmıştır.

O gün sabahın çok erken saatlerinde Taksim civarında bulunan Taşkılla'daki 4. Avcı Taburu Hamdi Çavuş ve diğer çavuşlarla onbaşlıların komutasındaki erler, subaylarını tutukladıktan sonra, başka kışlalarda da ayaklandılar ve Sultanahmet'te bulunan Mebusan meclisi önünde toplandılar. Ayaklanma "şeriat isteriz" sloganlarıyla yapılmıştır.

Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti ayaklanmayı bastırmada klasik Osmanlı nasihat yöntemini kullandıysa da başarılı olmadılar. Ayaklanma git gide büyüdü. Ahmet Rıza, I. Ordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa istifa ederken, ileri gelen İttihatçılar gizlice Rumeli'ye kaçmışlardır.

31 Martçılar iki gün içerisinde çoğu mektepli subay olan 20'den fazla insanı öldürmüşlerdi. Prens Sabahattin de ayaklanmayı bastırma girişiminde bulundu ve donanma gemilerinin süvarilerinden Sarayı topa tutma tehdidiyle, güçlenmekte olan Abdülhamit'i tahttan indirmelerini istediysede bunda başarılı olmadı. Prens Sabahattin'in isteklerini yerine getirmek için hazırlıklara girişmiş olan Âsar-ı Tevfik süvarisi Binbaşı Ali Kubali isyancılarla temasta olan bahriyeliler tarafından tutuklanarak Yıldız Saray'ı önüne getirildi. Abdülhamit, Kubali'nin karakola teslim edilmesini işaret ettiği halde, asker tarafından orada linç edilmesine engel olamadı.

Selanik'te kurulan Hareket Ordusu'nun başına 3. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten katılacak olan fırkanın (tümen) komutanlığına Hüseyin Hüsnü, Edirne'den katılacak olan fırka komutanlığına da Şevket Turgut paşa'nın getirilmesi kararlaştırıldı. İkinci gün de Selanik'te bütün unsurların (milliyetlerin) katıldığı büyük bir miting düzenleyerek Saray'ı hükümeti ve muhalif basını protesto ettiler.

Oysa o sırada Saray, hükümet ve muhalif basın fırtınanın geçtiği, her şeyin normale döndüğü görüşündeydi. Ancak Selanik ve Edirne'den gelen Hareket Ordusu birlikleri

Ayastefanos'ta (Yeşilköy) git gide çoğalmaktaydı. Mebusan Meclisi'nin İsyancılarla Hareket Ordusu arasında muhtemel bir çatışmayı önleme çabaları da boşa gitmişti. Mebusan Meclisindekiler de İttihatçı olduklarını hatırladıkları ve gördükleri kararlılık karşısında etkilendikleri için onlarla kalma kararı alınca meclis gerekli çoğunluğu sağlayamamıştır.²²⁴

“—Tevfik Fikret elbette... Anlamayacak ne var bunda? Tevfik Fikret hürriyetten iki ay sonra yıldı. Yılmasaydı, kocaman Tanin gazetesini, yüzüstü bırakıp evine kaçır mıydı? Biraz dirense de tekmeyle kovulsa canım yanmaz. Bir başka gazete uydurup, inançlarını savunmak bile aklına gelmedi. Şimdi, eminim, turnaklarını rahatça kemiremiyordur. 31 Mart'ın yobaz kudurganlığında, kim bilir ne kadar acı çekmiştir. Bu da sünepliğinin cezası...

—Şair olarak hayır, politikacı olarak evet... Sultan Hamid'i bu kafayla, bizler mi devirdik? Hayır. Herif çoktan idare edemez hale gelmiş de, bizim haberimiz yokmuş. Dayanağı çoktan çürümüş. Sülük oğlanın omzunu okşayıp, Kavut Abuzer'e, “Ağa” diyerek maskaralık ediyorum. Neden mi? 31 Mart'ta yobazlığın nasıl hortladığını gördüm de ondan...”²²⁵

²²⁴ Daha geniş bilgi için bakınız: Teoman Alpaslan, 31 Mart Ayaklanması, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009

²²⁵ Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası, s.365

2.2. KÖYÜN KANBURU

Kemal Tahir, II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırınca olunla ilgili her şey için çok sıkı önlemler almasını ifade ederken Bektaşilik tekkeleri için miskinler tekkesi iafdesini kullanmış ve bu yerlerin kuruluştaki durumlarından eser kalmadığını belirtmek istemiştir.

II. Mahmut, modernleşmeye ve merkezileşmeye karşı çıktığı gerekçesiyle 15 Mayıs 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmıştır. Ocağa, hâkim olan Bektaşilik ile ilgili sert kararlar alınması için çalışmalar başlatmıştır. İlk önce Kadızade Mehmet Tahir'e fikrini sormuş, o da Hacı Bektaş ve diğer mensuplara saygılı olduğunu ve Bektaşiliğin her hangi bir zararı olmadığını söylese de II. Mahmut Bektaşî tekkelerinin kapatılamazsına ve kararı uygulamayanların sert cezalara çarptırılacağını bildirmiştir.²²⁶

“—Dinle ki bir, Sultan Mahmut zamanına kadar bu miskinlerden daha rahatı yokmuş! ‘Sultan Süleyman vakfi’ ne demettir. ‘Her yıl bir Mısır hazinesi geliri var’ demek. Sultan Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı söndürdükten sonra bu miskinlerin üzerine yürümüş, ben milletimden topladığım vergi parasını miskin takımına neden yedireceğim bakalım?’’ demiş. ‘Kullarımın hakkını benden bir bir istemez mi? Asker evlatlarım şurda dururken, işe yaramaz miskin tayfasına mum parası, aş parası neyin nesi? Beni, yarın mahşer yerinde bir meteliğine kadar hesaba çekerlerse n'olur hey şeyhislam?’’ diye kükremiş, hemen fetva istemiş.”²²⁷

Kemal Tahir, Osmanlı tarihinin siyasal yönlerini değil sosyal yönlerini de incelenmiştir. Padişahların her birinin farklı yetenekleri ve ilgi alanları vardır. Örneğin, Abdülhamit marangoz, III. Selim bestekâr, IV. Mehmet avcıdır. Abdülaziz de pehlivanlığa düşkün ve bu sporu desteklemektedir.

Sultan Abdülaziz'in pehlivanlığa düşkün olduğu ve sarayda güreş yaptırdığı bilinmektedir.

²²⁶Esra Yakut, II. Mahmut Döneminde Bektaşiliğe Yönelik Uygulamalar, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir, 2009

²²⁷Kemal Tahir, Köyün Kanburu, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2006, s. 20-21

*“—Bu yaşta çevirdiği oyunları, padişahın başpelvanları hak edemez! Rahmetli Sultan Aziz zamanında olsaydı cihan pelvanlığını Pomaklardan, vallah billâh çeker alırdı.”*²²⁸

Yazar, Türk toplumu ile ilgili kültür ve dini tarihi de ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Romanlarında bu çok açık şekilde anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Ayşe ile ilgili iftira olayı ve ardından ayet inmesi olayı romanın içinde kurguya ustaca yerleştirilmiştir.

Resulullah sefere çıkmadan önce, âdeti olduğu üzere, hanımları arasında kura çekmiş, kendisiyle beraber sefere gitme kurası Hz. Âîşe'ye çıkmıştır. Sefer dönüşü ordu, geceleyin bir yere konaklamış. Hz. Âîşe ihtiyacı için ordugâhın dışına çıkmış. Döndüğü zaman, boynundaki Yemen boncuğundan dizilmiş gerdanlığının kopup düşmüş olduğunu görmüş. Bu gerdanlığı Hz. Âîşe'ye, gelin olduğunda annesi Ümmü Rûman hediye etmiştir.

Hz. Âîşe, gerdanlığı aramak için ordunun dışında ihtiyacını giderdiği yere gitmiş. Bulup döndüğünde ise kendisinin devesi üzerindeki mahfelinde olduğunu zanneden muhafızları da dâhil olmak üzere, ordunun oradan ayrılıp gitmiş olduğunu görmüştür. Geri dönüp kendisini ararlar düşüncesiyle orada oturup beklemiş. Bu arada da olduğu yerde uyuyup kalmıştır.

Ordunun artçısı Safvan b. Muattal kendisini görerek, hiç konuşmadan onu devesine bindirmiş. Devenin yularını çekerek orduya yetiştirmiştir. İkinci konakta Hz. Âîşe'nin devesinin üzerinde olmadığı anlaşılıp bir süre sonra genç bir askerin devesiyle geldiğini görünce, müşrikler bunu fırsat bilip dedikoduya başlamışlar. Abdullah b. Übeyy el altından bu dedikoduyu beslemiştir. Müslümanlar bunun İftira olduğunu anlamışlardır.

Hz. Âîşe yolculuk dönüşü hastalanmış ve annesinin bakması için baba evine gitmiştir. Ne annesi ve babası, ne de Resulullah (S.A.S) olanları kendisine duyurmamışlar. Kendisi de Resulullah'ın soğuk davranışına bir mana veremedi. Bir gün Mistah'in annesi durumu kendisine açınca derin bir üzüntüye kapılıp, günlerce gözyaşı dökmüştür. Bu arada

²²⁸Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.57

Resulullah (S.A.S) kendisine durumla ilgili sorular sormuş Hz. Âise ise, halini Allah'a havale ettiğini bildirerek karşılık vermemiştir.

Resulullah (s.a.s) durumu bir de ashabtan bazılarıyla görüştü. Bunlardan Hz. Osman, Üsâme b. Zeyd, Zeyneb binti Cahs, Ümmü Eymen hep Hz. Âise'nin tertemiz olduğuna şahitlik etmişler. Hz. Ömer, Hz. Âişe'nin nikâhının Allah tarafından kıyıldığını hatırlatarak, Allah'in temiz olmayan bir kadınla onu nikâhlayacağını söylemiştir Bunun üzerine Resulullah (S.A.S) durumu bir de Ashab'a bildirmek üzere minbere çıkmış ve bu konuda onların yardımını istemiştir.

Resulullah (S.A.S) büyük üzüntüyle oradan, babası Ebû Bekir'in evinde bulunan Hz. Âişe'nin yanına gittiğinde, Allah onun temizliğini şu ayetlerle Resulüne bildirdi:"O İftira haberini getirenler, sizlerden bir zümredir. Onu siz kendiniz için bir şer sanmayınız. Belki o, sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günah vardır. Günahın büyüğünü yüklenen kimseye de büyük bir azap vardır. Ne olurdu o iftirayı işittiğiniz zaman, erkek ve kadın müminler, kendi nefisleri ne kıyas ederek hüsnü zan etselerdi de; bu açık bir iftiradır deselerdi!

O iftiracılar buna dört şahit getirserlerdi ya! Şahitleri getiremeyince de onlar, Allah katında muhakkak yalancıdırlar. Eger dünyada ve ahirette Allah'ın fazl ve rahmeti üzerinizde bulunmasaydı içine daldığımız o ifiradan dolayı, sizi her halde büyük bir azap çarpardı. Ortaya atıldığı zanları siz, o iftirayı dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz. Hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söyleyiveriyor ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir vebalydı.

"Ne olurdu, onu işittiginiz zaman: "Bunu söylemek bize yakışmaz! Sübhanallah! Bu büyük bir bühtandır" deseyseniz ya! Bu ayetlerin inişi başta Resulullah olmak üzere bütün müminleri sevindirdi. Ama iftira yapanlarınve yayanların cezası da verilmeliydi. Cenabı Hak bunun üzerine şu iki ayeti indirdi:

"Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadiyla) iftira atan, sonra da (bununla ilgili olarak) dört şahit getirmeyen kimselerin (her birine) seksen değnek vurun. Onların ebedî şahitliklerini kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir. Ancak (bu hareketlerine) tövbe

edip durumlarını ıslah edenler müstesnâdır. Çünkü Allah çok yargılayıcı, çok esirgeyicidir"²²⁹

“Ellerini gökyüzüne açarak Arapçadan bir şeyler okudu:

—Hadistir bu hadis! dedi, Hazreti Ali'nin Üfek vakasında neler oldu? Ayşe anamız kervandan geride kalıp devesini ihtırlar ki üstündeki kapalı köşkte kimseler yok. İftiracılar laf etmeye başlar. Meğerse Hazreti Ayşe anamız kervandan ayrılmış da küçük su dökmeğe oturmuş. O zamanlar kervanların arkasından döküntü başı gelirdi. Döküntü başı, konak yerinde unutulmuş eşya, kervandan geri kalan hayvanlara, insanlara göz kulak olan demek... Allah'ın işine bakın ki o günün kervan döküntücüsü de yakışıklı bir delikanlı... Hazreti Ayşe anamız kervanı kaçırdığından telaşlanmış... Koşmuş, koştuğundan saçı biraz karışmış, mübarek yanaklarına bir pembelik gelmiş... Fazladan boynundaki kırmızı mervan gerdanlık kopmuş. Bir kısım kitaplar “Su dökmeye oturmada da kopan gerdanlığı toplamak için geride kaldı” diye yazar. Uzatmayalım iftiracılar iftiraya başlamışlar. Sonunda rezillik çıkmasına az bir şey kalır da peygamber efendimiz, Hazreti Ayşe anamızı baba evine yollar. Neredeyse boşayacak... Hazreti Ayşe anamızın babası da beri benzer bir adam değil haaaa... Ebubekir Efendi'miz... İşler bu karışıklıktayken bereket, gökten emir geldi yetişti de... Kurban olduğum Allah “ Hazreti Ayşe suçsuzdur” dedi ve bela ucuz atlatıldı. ”²³⁰

Kemal Tahir, romanlarında genellikle İsmaililer, İranlılar ve Yeniçerilerle ilgili afyon kullandıklarını dile getirmiş ancak bu romanın içinde kuirgu diye algılanmalıdır. Çünkü ne İsmaililerin ne Şii olan İranlıların ya da Bektaşiliğe bağlı olan Yeniçerilerin bu maddeyi kullandıklarına dair bir bilgi yoktur. Zaten olması pek mümkün değildir. Bektaşilerin tarikat adabına ve Şiilerin İslâm inacına uygun değildir.

II. Abdülhamit'i Acem Şahı Muzafferiddün'ün ziyaret ettiği bilinmektedir. Hatta bu ziyaret sırasında Şah'ın Sultan Hamid'e Kuran-ı Kerim ve Acem halısı getirdiği bilinmektedir.²³¹

²²⁹Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s.405

²³⁰Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s. 136

²³¹ Daha geniş bilgi için bakınız: Ayşe Osmanoğlu, Babam Abdülhamit, Selis Yayınları, İstanbul 2007

Şah Muzafferiddün'ün afyon içip içmediği ile ilgili bir kayıt yoktur. Muhtemelen yazar burada hayal gücünü kullanmıştır.

“—Afyona gelince, geçen yıl, Sultan Hamit'e konuk gelen Acem şahı Muzaffereddin Han, günde beş avuç afyon yutmadı mı, adını sorarsan bilemezmiş...”
232

Osmanlı tarihinin en önemli toprak kayıpları 1877-1878 yılında Rusya ile yapılan tarihe 93 harbi diye geçen savaş sonucunda olmuştur. Aslında bu savaşla beraber Balkanların kontrolü Osmanlı'nın elinden çıkmıştır, denilebilir. Kemal Tahir, bu savaş üzerinde ve bu savaş sonrasında Anadolu'ya yapılan göçlere değinmiştir.

Çarlık Rusyası, asırlık emellerini gerçekleştirmek için Osmanlıları Avrupa'dan atmak, İstanbul'u ele geçirerek sıcak denizlere inmek, Hıristiyanları ve özellikle Slavları korumak bahânesiyle Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmaktaydı. Bu husus harbin en önemli sebebini teşkil edecektir.

Osmanlı ülkelerine saldırmayı millî bir hedef kabûl eden Rusya, Kırım Hanlığını istilâ etmiş, Karadeniz'in kuzey ve doğu kıyılarını almış, Volga boylarındaki Türk ülkelerini istilâ ederek Türkistan'a ilerleyip kuzey kısımlarını elde etmişti. 1853 Kırım mağlûbiyeti, Rusların bu emellerini bir müddet için durdurmuştu. Ancak Rusya, büyük bir gayretle eski birliğini sağlamış ve Kırım mağlûbiyetinin acısını çıkarmak için fırsat gözetmeye başlamıştı.

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne en çok taraftar olan Fransa'nın 1870 yılında Prusya karşısında ağır bir mağlûbiyete uğraması kuvvetler dengesinin Osmanlılar aleyhine bozulmasına yol açmış ve Rusya beklediği fırsatı elde etmişti. Bunu değerlendiren Rusya, Paris Antlaşmasının Karadeniz'de donanma ve tersane bulundurulmaması hakkındaki maddelerini tanımadığını resmen îlân edip, bu teşebbüsünü Londra Konferansında tescil ettirdi. Böylece Rusya, Karadeniz'de kuvvetli bir donanma meydana getirme imkânına sâhib oldu. Bu gelişmeden sonra Rusya, Panislavizm fikirlerini Balkanlarda yaymak için Moskova'da bir kongre topladı. Rus Panislavistleri, Bosna-Hersek ve Bulgaristan Slavlarını ayaklandırmak için Balkanlarda yoğun propagandaya giriştiler. Ayrıca Romanya ve Karadağ'da birer teşkilat kurdular. Rusya bu tür faaliyetlerinden başka Osmanlı Devletine de baskı yapmaktaydı. Sadrâzam Mahmud Nedim Paşa, Bulgarların Fener Rum Kilisesinden

²³²Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.160

ayrılarak millî bir kilise kurmalarını kabul etti. Böylece Bulgarların siyâsî bağımsızlıklarına yol açıldı.

Çok geçmeden Panislavizm propagandası etkisini gösterdi. İlk olarak Bosna-Hersek eyâletindeki Hıristiyanlar ayaklandı. Daha bu isyân bastırılmadan yine Rus tahrikiyle Karadağlılar ve Sırlar da ayaklandılar. Osmanlı Devleti bu iki isyânı bastırınca bunlar Avrupa devletlerinden yardım istediler. İşe karışan Rusya, Osmanlı Devletine Karadağ ve Sırbistan'la anlaşma yapması için ultiatom verdi.

Bunun üzerine muhtemel bir savaştan çekinen Avrupa devletleri Balkan meselesini görüşmek üzere İstanbul'da bir konferans tertib ettiler. (23 Aralık1876) Aynı gün Osmanlı Devleti Konferansın çalışmalarına mâni olmak için Kânun-i Esâsî'yi ilân etti. Çalışmalarına devâm eden Tersâne Konferansına Osmanlı Devletinden başka İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Almanya ve İtalya katıldı. Yabancı delegeler önceden hazırladıkları metni Osmanlı delegelerine sundular. Buna göre, Osmanlı askeri, Karadağ ve Sırbistan'dan çekilecek, Bulgaristan'da doğu ve batı Bulgaristan adı ile iki ayrı eyâlet kurulacak ve Bosna-Hersek'le birlikte bu iki eyâlete muhtâriyet verilecekti. Osmanlı Devletinin bu şartları kabul etmemesi üzerine konferans dağıldı. Konferansa katılan İngiltere Başmurahtası Hindistan Nâzırı Lord Salisbury, savaşı önlemek husûsunda çok gayret gösterdi. O, Midhat Paşa'nın aksine, bir savaş çıktığında İngiltere'nin Osmanlı Devletine yardım etmeyeceği kanâatindeydi. Lord Salisbury Sultan İkinci Abdülhamîd'le de görüşerek durumun vehâmetini îzâh etti. Pâdişâh savaş istemiyordu, fakat savaş isteyen devlet adamlarının baskısı altında idi. Bunların başında Sadrâzam Midhat Paşa ve Harbiye Nâzırı vekili Müşir Redif Paşa geliyordu. Midhat Paşanın teşvikiyle yüksek medrese talebesi sokaklara dökülüp Pâdişâhın penceresi altına kadar giderek "Harb istiyoruz!" diye bağırdı. Tersâne Konferansında müsbet bir netice alınamayınca Londra'da bir konferans daha toplandı. Bu konferansta Bâbîâlî'ye Tersâne Konferansının kararlarından daha hafif ıslâhât şartları teklif edildi. Ancak Osmanlı devlet adamları bu teklifi de reddettiler. Londra protokolünün Osmanlılar tarafından reddedilmesinden sonra Çar, Karadağ'a sâdece Nikşik kazası bırakılırsa savaşı önleyebileceğini Bâbîâlî'ye bildirdi. Ancak bu teklif de sadrâzam İbrâhim Edhem Paşa tarafından reddedildi.

Avrupa devletlerinin savaşa mâni olma teşebbüsleri başarısız kalınca, Rusya 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devletine savaş ilân etti. Sırbistan, Romanya ve Karadağ prenslikleri de Osmanlı Devletine isyân ederek Rusya'nın yanında yer aldılar.

Yunanistan da düşmanca bir tavır takınca Osmanlı Devleti savaşta yalnız kaldı. 93 Harbi, Tuna ve Kafkasya cephelerinde cereyan etti.

Tuna cephesi başkumandanı, Serdâr-ı ekrem Müşir Abdülkerim Nâdir (Abdi) Paşa idi. Emrindeki kuvvetler üç orduya ayrılmıştı. Bunlardan Garb ordusunun başında Müşir Osman Paşa, Şark ordusunun başında Müşir Ahmed Eyüb Paşa, Cenup ordusunun başında ise Müşir Süleyman Paşa bulunuyordu. Bu cephedeki denge Osmanlıların aleyhineydi.

Abdülkerim Nâdir Paşanın düşmanın Tuna'yı geçmesine seyirci kalmasıyla harb yarı yarıya kaybedildi. Hâlbuki Osmanlılar için en büyük ümit, Rusları Tuna seddi üzerinde durdurabilmek ve bu seddi aşmalarına engel olabilmektir. Bu zaafiyetinden dolayı Serdâr-ı ekrem bir müddet sonra Dîvân-ı harbe verilip mahkûm olacaktır.

7 Temmuz'da Tırnova, 16 Temmuz'da Niğbolu'yu alan Ruslar, Şıpka Geçidine hâkim olup, Balkan Dağlarını aşmaya başladılar. Abdülkerim Nâdir Paşanın azledilip yerine çok genç müşir Mehmed Ali Paşanın başkumandan olması ve ordu içindeki diğer ayrılıklar müşirler arasında rekâbeti artırdı. Bu husus savaşın kaybedilmesinde önemli sebep teşkil etti. Müşir Süleymân Paşa, Şıpka Geçidini ele geçirmek için bir hafta gece-gündüz demeden taarruzda bulundu, ancak muvaffak olamadı. Bu defâ Şıpka'yı geçmek için Müşir Mehmed Ali Paşa taarruza geçti. Ayazlar, Karahasan, Ablova ve Kaçılova Meydan Muhârebelerini kazandı ise de, devamlı takviye alan Rus kuvvetlerini söküp atamadı. Müşir Osman Paşa ise savunma savaşına yeni prensipler getirerek Plevne'de düşmanı üç defâ mağlub etti. Üçüncü Plevne Zaferinden sonra Sultan İkinci Abdülhamîd Han tarafından "Gâzi" ünvanı verildi. Yeni takviyelerle güçlenen düşman karşısında Osman Paşa yardım alamadığından Plevne de düştü. Plevne'nin düşmesi ile sayıca pek fazla olan Rus birlikleri serbest kaldılar. Bu sırada Sırplar Niş'e girmişler, Karadağlılar da İşkodra çevresine kadar ilerlemişlerdi. İleri harekâtlarına devâm eden Ruslar, Sofya, Niş ve Vidin'i aldıktan sonra Edirne'ye ve burayı da alıp Yeşilköy'e ulaştılar. Grandük Nikola, sulh şartlarını dikte etmek üzere umûmî karargâhını burada kurdu. Böylece Tuna cephesindeki savaş, Osmanlıların aleyhine neticelendi.

93 Harbi'nin ikinci cephesi Kafkasya idi. Kesin neticenin alınacağı ve alındığı Tuna cephesi kadar mühim olmamakla berâber, burada da pek büyük savaşlar oldu. Cephe

kumandanı Ahmed Muhtar Paşa idi. 125.000 kişilik Rus ordusunun başında ise Ermeni asıllı Melikof bulunuyordu.

Devamlı takviye alan Ruslar, 30 Nisan'da Doğu Bâyezîd'i ele geçirdiler. Muhtar Paşa Ruslara karşı 21 Haziran'da Halyaz, 25 Haziran'da Zivin, 25 Ağustos'ta Gedikler Meydan Muhârebelerini kazandı. Ahmed Muhtar Paşa'ya bu zaferlerden sonra "Gâzi" ünvanı verildi. 4 Ekim'de Yahniler Meydan Muhârebesi de kazanıldı, ancak takviye alan Rusları durdurmak mümkün olmadı. 15 Ekim 1877 Alacadağ Meydan Muhârebesi, Kafkas cephesinin dönüm noktası oldu. Ahmed Muhtar Paşa, fazla zâyîât vermemek için Erzurum'a çekilmek zorunda kaldı. Kars açıkta kaldığından 18 Kasım'da Rusların eline geçti. Fakat Ruslar, Erzurum Halkı ve Kahraman Nene Hatun ile destanlaşan savunma karşısında Erzurum'u alamadılar. Bu sırada Ahmed Muhtar Paşa, Pâdişâh tarafından İstanbul'un muhâfazası ile görevlendirilip İstanbul'a çağrılınca yerine Müşir Kurd İsmâil Paşa getirildi.

93 Harbi, Osmanlı Devletinin ağır mağlûbiyetiyle neticelendi. Rumeli Türklüğü, Rus birlikleri ve Bulgarların büyük katliamı sebebiyle büyük sarsıntıya uğradığından Türk nüfusu azınlığa düştü. Son asır Türk târihinin en büyük göç fâciâsı vukû buldu. Balkanlardan Anadolu'ya uzanan yollar göçmen kâfileleriyle doldu. Bunların büyük bir kısmı yine Ruslar ve Bulgarlar tarafından imhâ edildi.

Rusların Yeşilköy'de karargâh kurmalarından sonra Bâbâlî 19 Ocak 1878'de Rusya'dan mütâreke istedi. 9 ay 7 gün süren savaşa 31 Ocak 1878'de imzâlanan Edirne Mütârekesi son verdi. Sonradan 3 Mart 1878'de (Yeşilköy) Ayastefanos Antlaşması imzâ edildi, ancak yürürlüğe girmedi. Abdülhamîd Han siyâsî dehasıyla bu antlaşmayı yürürlüğe koydurmadı. Ayrıca bu antlaşma Rus nüfûzunu son derece arttırdığından Avrupa devletlerini telaşa düşürmüştü.

Avrupa devletlerinin iştirakleriyle tertiplenen Berlin Antlaşması'na göre (13 Temmuz 1878) önceki antlaşmanın bâzı maddeleri hafifletildi. Ancak Osmanlı Devleti bu antlaşmaya göre, bugünkü Türkiye'nin üçte birine yakın toprak ve büyük nüfus kaybına uğradı. Ayrıca 800 milyon altın franklık savaş tazminâtı ödeme mecburiyetinde bırakıldı. Balkanlarda ise Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız birer devlet oldular.²³³

²³³ Akdes Nimeti Kurat, Rus Tarihi, TTK Yayınları, Ankara 2002, s.74-75

“—Bizim oralara 93 göçmenleri biriktir ki, toprak atsan yere düşmez. Eğer dini bir uğruna imdat etmezsek, bunlar çocuklarını pişirip yiyecekler. Çektikleri açlığın nasıl bir bela olduğunu artık sen hesapla...”²³⁴

Kemal Tahir, özellikle XIX. yüzyılda Rusların Osmanlı Devleti’ne karşı saldırgan tutumu üzerinde durmuştur. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti savaşlardan toprak ve güç kaybıyla ayrılmıştır.

Japonya’nın Rusya’yı Uzakdoğu’daki yayılmacı politikalarından vazgeçirmek için giriştiği bir savaştır. Diğer bir sebebi de, Rusya’nın Kore ve Mançurya üzerinde hak iddia etmesidir. Japonya 1904 yılında Rus birliklerine sürpriz bir saldırı düzenlemiştir. Rusya’nıngerekli takviye ve donanımı sayılamaması sebebiyle yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Rus Baltık filosunu imha etti. Bu zafer Asya için önemli olmuştur. Modern çağda bir Avrupa devletini Asya ülkesi Japonya ilk kez yenilgiye uğurattır.²³⁵

Yukarıdaki tarihi bilgilerden de anlaşılacağı gibi Ruslar yüzyıllardır hayalini kurdukları sıcak denizlere inme projesini gerçekleştirmek için XIX. yüzyılda saldırgan bir tutum içine girmişlerdir.

“Çalık Kerim, Narlıca’ya ancak iki yıl sonra, Rus-Japon Savaşı’nın bitmesinde çıktı. Köylü Japon’un Rus’u kötületmesine seviniyordu. İstanbul gazetelerinde savaş resimleri görmüşler, adı duyulmamış bir Japon’un koca Rus Çarı’nı eşekten düşmüşçe çevirmesini beğenmişlerdi.”²³⁶

Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında iktidarı elinde tutan İttihatçıları her fırsatta eleştiren Kemal Tahir, Meşrytiyeti bile düzgün bir şekilde uygulayamadıklarını ifade eder.

²³⁴Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s. 164-165

²³⁵Akdes Nimeti Kurat, a.g.e., s. 125

²³⁶Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.168

İttihat ve Terakki mensupları Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılması ve meşrutiyetin tekrar ilan edilmesi için her fırsatta eylemler yapmaktalardı. II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce İttihad ve Terakki mensuplarından Niyazi Bey, Rumeli de etrafındakilerle dağa çıkmış ve Meşrutiyetin ilan edilmesi için yönetime baskı yapar.

“—Allah'ını, dinini, peygamberini, padişahını sevenler evine, dükkânına bayrak asacak, bayrak... diye bağırdıklarından kasaba az vakitte gelin arabasına dönmüş, kırmızı Osmanlı bayraklarından görünmez olmuştu.

—Neyin nesi yahu, bayram değil kandil değil! diyenler şöyle anlaşılmas bir karşılık aldılar:

—Hürriyettir bu, hürriyet...²³⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları olan Enver Paşa, Talat Paşa ve Niyazi Be'dir. Bunlar Meclis'in 93 Harbi yüzünden tatil edilmesine karşı çıkmışlar. Bir an önce Meclis'in tekrar açılmasını ve anayasanın ilan edilmesini istemekte idirler.

II. Abdülhamit tahta çıkmadan önce Mithat Paşa'ya söz vermiş ve onun desteği ile tahta çıkmıştır. Tahta geçtikten bir müddet sonra Mithat Paşa'yı Taif'e sürgüne göndermiş ve artırdığı zindanda boğdurduğu bilinmektedir

“—Herifler bağırmakta hey efendi, “Contürk İttihat ve Terraki, anayasa!” diye bağırmakta bunlar... Hürriyeti, adaleti, eşitliği, kardeşliği hadi anladık. “Enverler, Niyaziler, Talatlar” neyin nesi?

— Bu iş sökmez ya hele bakalım, diyorlardı. Anayasa dediklerini padişahımız efendimizden zorla almışlar. Fukaranın vermeye hiç niyeti yokmuş.

—Bu iş içinde başka işler var, diyorlardı. Bir kere Sultan Hamit, istemezlerin kahpeliğine aldanıp Mithat Paşa gibi bir arslanı Yemen'in Taif zindanında boğdurdu. “Sen

²³⁷Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.170

devletine, milletine temel direği olacak böyle yarar paşayı neden öldürttün?’’ diyen doktor okulunun öğrencileri ayaklandılar.’’²³⁸

Jön Türkler Abdülhamit’in baskı döneminde Avrupa’ya kaçmışlar. Orada gazete çıkararak fikirlerini İstanbul’a bu şekilde ulaştırmışlardır.

Meşrutiyet’i ilan ettirmek için Niyazi Bey daha çıkmış eğer ilan edilmezse isyan başlatacağını Sultan Hamid’e bildirmiştir. II. Meşrutiyet böylelikle ilan edilmiştir.

“—Contürk dediğin bildiğimiz Contürk... Bunlar Sultan Hamit’in belasından Avrupa’ya kaçtılar. Oradan saraya telgraf yağdırdılar. Saray bildiğimiz padişah sarayı... Sonunda Selanik’ten Seres çevrelerinden ordu kalktı. Başında Enverler, Niyaziler, Talatlar... Biz sürgünde...

— Bunu Sultan Hamit bir oyunla ortadan kaldırmıştı.

— Demek bunu aldılar... İyi imiş öyleyse... Peki, geçenlerde oy verildi, o neyin nesi?

— Milletvekili seçtik. Milletvekillerimiz İstanbul’da toplandılar. Bundan böyle ferman bunlarda... Her işi bunlar çevirecek.’’²³⁹

31 Mart olayını bastıramayan İstanbul ordusuna yardım Selanik Hareket Ordusu’ndan gelmiştir. Mahmut Şevket Paşa ordusuyla beraber İstanbul’a girerek isyanı bastırmıştır.

Berlin Antlaşması ile yönetimi geçici olarak Avusturya’ya bırakılan Bosna Hersek, 1908 yılında Osmanlı’nın II. Meşrutiyet’i ilan etmesi sırasında, karışıklıklardan yararlanılarak tamamen Avusturya’ya katılmıştır. Girit’te ise önceden başlayan isyanlar daha da alevlenerek devam etmiştir.

“— İşe bakmalı ki Bosna- Hersek gitti. Girit’imizin de eli kulağında...

—Selanik’ten ordu yürümüş, İstanbul’u apansız basmış. Bunca senelik Sultan Hamit’i tahtından indirmiş.

²³⁸Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.172

²³⁹Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s. 173

—Selanik'ten ordu yürümesinin sebebi İstanbul'un askeri başkaldırması... Mektepli subayları kırmaya başlamış... Selanik ordusu yetişince, onlarda bu kez padişah takımını bitirmişler. ²⁴⁰

II. Meşrutiyet iain edilip Sultan Hamit tahttan indirildikten sonra 13 Nisna 1909'da şariat isteriz diye ayaklanma başlamıştır. İstanbul'da çok hızlı bir şekilde yayılan ayaklanma Selanik Harekât Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi ve müdahalesi ile bastırılmıştır. Sultan Hamit'ten sonra yerine V. Mehmet Reşat tahta çıkarıldı.

93 harbinden sonra imzalanan Berlin Anlaşması ile Bulgaristan bağımsızlığını kazanmış ve Osmanlı'nın özellikle Meşrutiyet sürecinde ekonomik ve siyasi krizlerinden yaralanmak için Balkan Devletleri birleşerek Osmanlı'ya savaş açmışlardır. 18 Ekim 1912 yılında I. Balkan Savaşı başlamıştır. Bu savaş sırasında Bulgaritan, Edirne'yi geçerek İstanbul sınırına kadar gelmiştir. ²⁴¹

“—Senin gibi paşalar bize ilerde lazım olsa gerektir” demişler. Bunu diyen Contürklerin ayaktakımı değil haa! Mahmut Şevket Efendi'miz...

— Kim bu Mahmut Şevket Paşa? Hiç duymadım.

—Meğer bizim Kabasakal Paşa'mız daha önce ne halt etmiş bakalım. Hareket Ordusu'nun Selanik'ten yürüdüğünü duymasıyla saraya koşmuş...

— Hareket Ordusu denilen gâvur tohumlarını kırayım” dememiş mi?

— Ulan aferin! Kırmış mı sakın! Oooh !

—Hayır, Sultan Hamit ne dese iyi: “ Ben İslam kanı döktürüp, yarın kıyamet günü alını kara çıkamam!” buyurmuş.

Gece yatsıdan sonra meselenin rengi yeniden değişti.

—Hayır, gizli telgraf var. Ben öğrendim, geçende kopası kafasına taç giyen Bulgar İstanbul'u baskınla almış! Hürriyet ne demek? İslamı kırmış ki yediden yetmişe...

²⁴⁰Kemal Tahir, Köyün kanburu, s.174

²⁴¹Akdes Nimeti Kurat, a.g.e., s.78

İşin iç yüzü ancak toplar atılınca anlaşıldı. Sultan Hamit indirilmiş, yerine Sultan Reşat bindirilmişti. Bunda hiç yalan yok ama korkulacak bir şey de yok... 31 Mart patirtısı da okumuş subaylarla alaylı subaylar arasındaki bir mesele... ”²⁴²

İtalyanlar 1871 yılında siyasi birliğini tammalayınca Avrupa devletlerinin sömürgecilik yarışına o da katılmak istemiştir. Fransızların Fas'a girmesi İtalyanları harekete geçirmiştir.

İtalya, 19. yüzyılın sonlarına doğru, bugün Libya adıyla anılan Kuzey Afrika'daki Trablusgarp ve Bingazi'yi ile geçirmeyi planlamıştı. O dönem İngiltere Mısır'a, Fransa da Tunus'a hâkim olmuş, İtalya da gözünü Trablusgarp'a dikmişti. İtalya, İngiltere ve Fransa'yla yaptığı gizli ve açık anlaşmalarla Trablusgarp'ı işgal onayını aldıktan sonra, 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. 5 Ekim 1911'de Trablus'a asker çıkardı. 20 Ekime kadar peş peşe Tobruk, Derne ve Bingazi İtalyanların eline geçti. Osmanlı ordusunun genç subaylarından bir bölümü Trablusgarp'ı savunmak için gönüllü olarak Mısır, Tunus yoluyla cepheye gittiler. Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal, Fuat Bey, Nuri Bey, Fethi Bey, Albay Neşet Bey bu subaylar arasındaydı. Enver Bey, Trablus'ta yerli Arapları teşkilatlandırarak savunmaya katılmalarını sağladı ve Askeri birlikleri üç komutanlığı ayırdı. Seyahati sırasında binbaşılığa yükselen Mustafa Kemal, 8 Aralık 1911'de Trablusgarp'a geldi. 22 Aralıkta Tobruk Savaşı'nı kazandı. Derne'de 16/17 Ocak 1912 taarruzunda gözünden yaralandı. Bir ay hastanede tedavi gören Mustafa Kemal, 6 Mart 1912'de Derne komutanı oldu. Derne'de başarılı savunma muharebeleri yaptı.

Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine 15-18 Ekim 1921 tarihleri arasında, Osmanlı-İtalyan delegeleri arasında imzalanan Ouchy (Uşi) Barış Antlaşması ile sona erdi. Antlaşmaya göre Trablusgarp ve Bingazi tam bir İtalyan sömürgesi oldu. İtalya bununla da yetinmeyerek, 5 Kasım 1911'de Trablusgarp ve

²⁴²Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.174-175- 176

Bingazi'yi topraklarına kattığını dünyaya duyurdu. Gönüllü subaylar Balkan Savaşında görev almak üzere İstanbul'a döndüler.²⁴³

“Bazılarının yüreklerine çeken korku gitgide dağılmıştı. Bunlar öşür iltizam işleriyle uğraşanlar, geniş topraklarında ortakçı azap çalıştıran ağalar, köylü kısmına, harman ödemesi, borç veren büyük esnaflardı. Bir kısım ufak memurlar da diğerlerinden olacaklarını düşünerek çok kıvranmışlardı. Bereket versin, işin kuru gürültüden ileri geçmediği, her şeyin eski hamam, eski tas kaldığı çabuk anlaşıldı. “Allah’ın sayesinde” düzen bozulmamış, hele kazanca geçime hiçbir değişim erişmemişti. Köylü gene köylü, esnaf gene esnaf, zengin zengin, fakir fakirdi. İstanbul sarayında Sultan Hamit oturmuyormuş da Sultan Reşat oturuyormuş... Varsın sağlıcakla otursun. Saray kısmı da boş kalacak değil ya, elbette bir oturan bulunur. Halkçası, bu Sultan Hamit de, amcası Sultan Aziz’i tepeleyip postuna kurulmadı mıydı? Ne demişler: “Etme bulma dünyası...” demişler.

İtalyan harbiyle Trablus’un kısa zamanda elden çıkması şeriatçılar için essahtan düğün bayram oldu. Bunlar tam otuz üç yıl peygamber postuna oturmuş, Allah sayesinde yedi kralı parmağında oynatmış Sultan Hamit gibi bir padişaha Rumeli çingenelerinin yaptıklarını bir türlü unutup bağışlayamamışlardı.²⁴⁴

Kemal Tahir, burada Sultan Hamit’in intikam almaya çalıştığını yazdığı bölüm, halkın arasında konuşulandan esinlenerek kurguladığı yerdir. Çünkü Abdülhamit gibi bir padişah her ne pahasına olursa olsun devletin zararına olacak hiçbir girişimde bulunmayacaktır. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinin hemen arkasından üst üste gelen felaketler bu yorumlara sebep olmuş olabilir.

I.Balkan Savaşı’nda Balkan Devletleri’nin hepsi Osmanlı’yla savaşmış ve toprak elde etmeye çalışmıştır. Balkan Devletleri arasında en hırslı olan Bulgarlar olmuştur. Savaş sonunda en kazançlı çıkan Bulgarlar olmuştur. Bu sebeple de II. Balkan Savaşı çıkmıştır.

²⁴³ Daha geniş bilgi için bakınız: Hale Şıvgın, Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk- İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006

²⁴⁴ Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.177

Redif taburları 1834 yılında II. Mahmut zamanında kurulmuştur. Redif askeri 23-32 yaşları arasında gençler arasından kura ile seçilecektir. Bu askerlerin eğitimi modern tekniklerle yapılıyordu Redif taburlarına katılacak subaylarda kazaların ileri gelen ailelerin çocukları arasından seçilecekti. II. Mahmut Redif Taburlarını, ferman yayımlandıktan on yedi gün sonra tamamlattırıyor. Ankara Redif Taburu ilk kurulanlar arasındadır.²⁴⁵

Bab-ı Âli Baskını, 23 Ocak 1913'te, Balkan Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanacağına anlaşıldığı günlerde Bulgar orduları Edirne ve Çatalca önlerindeyken yapıldı. İttihat Terakki Partisi'nin önde gelen ismi Binbaşı Enver, yanında çalıştığı Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın makamını, yanında fırkanın silahşörlerinden Yakup Cemil ve adamları olduğu halde bastı. Baskında Nazım Paşa öldürüldü. Daha sonra Sadrazam Kamil Paşa'nın makamına giden baskıncılar, sadrazamı silah zoruyla istifaya zorladılar. Bu olay İttihat ve Terakki'nin yönetime el koymasına giden yolu açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914'te I. Dünya Savaşı'na Almanya safında girişi ve dağılmasına giden gelişmeler zinciri de böylece başlamış oldu.²⁴⁶

“Daha bu bela def olmadan balkanların karıştığı haber alındı. Sırp-Karadağ-Bulgar-Yunan bir oturup apansız Osmanlı'ya saldırmışlar.

—İşe bak ki, koca İslam ordusu bir tüfek atmadan bozulmuş. Selanik'i Yunan, Edirne'yi Bulgar almış. Şimdi ise İstanbul'un kapısına dayanmışlar...

—Bulgar papazı bizdeki hürriyet oyununu duyunca ne demiş bakalım? “Hey avanak Osmanlı! Kendi ayağına baltayı vurdun güzelce...” demiş, sonra kralına kâğıt yazmış...

—Ne diye?

—Ne diyecekler? “Sırasıdır. Osmanlı'yı bitirirsen şimdi bitirirsin, davran,” demiş.”²⁴⁷

II. Mahmut döneminde Redif taburları adı altında eşraftan yani iyi ailelerin çocuklarından orduya subaylar alınmıştır. İlk redif taburları Ankara'dan oluşturulmuştur. 23-

²⁴⁵Daha geniş bilgi için bakınız: Musa Çadırcı, Anadolu'da Redif Taburlarının Kuruluşu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara 2009.

²⁴⁶Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.84

²⁴⁷Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.178

32 yaşları arasında kura ile asker alımı yapılmıştır. İttihatçılar Babiâli'yi basıp Nazım Paşa'yı Yakup Cemil'e vurdurtmuşlardır.

“Bu sefer gene davullar vurulmuştu ama hürriyet-şeriat işi için değil, redif taburları düzmek için... Bu sefer de tellallar bağırdı ama “Evlere dükkânlara bayrak asılsın!” diye değil, şu doğumdan, şu doğuma kadar bir haftalık ekmekleri ile milleti askere çağırmak için...

“—Kızıl Sultan el altından Bulgar'a haber uçurmuş. “Şurdan girip şurdan çıkacaksın! Ben Osmanlı'nın şu yanlarını bıraktım, görevim seni! Öcümü şu Contürklerden bir güzel aliver,” demiş.

Aralıkta Hürriyetçilerden Binbaşı Enver Bey'in İstanbul'da Hükümet Konağını basıp Nazım Paşa gibi bir yiğidi göz göre şehit ettiği haberi geldi.

—Neden vurmuş bu Enver?

—Post kavgası... İndirecek de kendisi oturacak.²⁴⁸

Osmanlı'nın kırılma noktalarından biri Balkan savaşları Kemal Tahir'in en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. İttihatçıları yine eleştirmiştir.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra kurulan İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde harbiye nazırı oldu ve güçlü bir konuma yükseldi. Ama İttihat ve Terakki'nin baskısı sonunda görevinden istifa etmek zorunda kaldı. İttihat ve Terakki'nin gerçekleştirdiği hükümet darbesinden sonra (Babiâli Baskını) sonra sadrazamlığa getirilmiştir. Bu dönemde Balkan Savaşı yenilgisinin sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı; Osmanlı Devleti'nin ıslahat programı konusunda İngiltere, sınır anlaşmazlıkları konusunda da İran ile arasında doğan sınır sorunlarını çözmeye çalıştı. Bir yandan da hem İttihat ve Terakki'ye karşı gelişen muhalefetle, hem de İttihat ve Terakki içindeki çekişmelerle uğraştı. Gerek bu iç ve dış sorunlar, gerekse asıl iktidarın İttihat ve Terakki'nin elinde olması, yapmak istediği reformları gerçekleştirmesini engellemiştir.

²⁴⁸Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.179

11 Haziran 1913 günü Beyazıt Meydanı'nda makam otomobili'nin içindeyken uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü ve İstanbul'un Şişli semtinde 31 Mart şehitlerinin anısına dikilmiş Abide-i Hürriyet'in bulunduğu Hürriyet-i Ebediye Tepesine gömüldü. Suikast sırasında içinde bulunduğu otomobil, üniforması, öldürülen yaverlerinin kıyafetleri ve silahlar İstanbul Harbiye'deki Askeri Müze'de sergilenmektedir. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üstüne, bir süre Trilye'nin adının Mahmut Şevket Paşa olarak değiştirmişler. Kısa süre sonra yine eski adıyla anılır olmuştur.²⁴⁹

“Cihan seraskeri Mahmut Şevket Paşa Efendi'mizi” Topal Tevfik denilen bir zibidinin kurşunlayıp şehit ettiği haberi geldi.

—Bunlar bir boş tabut uydurmuşlar, paşanın hükümet konağından çıkacağı sırayı gözlemişler, dört hamalın sırtına verdikleri tabutu arabasının önüne geçirivermişler. Peygamber dölünden inme bir Arap paşası, cenazeyi atlarına çiğnetecek değil ya. “Dur, yol ver!” diye sürücüsüne ferman etmiş. İşte tam bu sırada, Topal Tevfik denilen besmelesiz kurşunları sıkamaz mı?

—Sıkınca da dünya kendisine mi kalmış? Onu da asmışlar. Mundar gebermiş. Yalnız o mu? Bu işte çok adam var efendi. Padişah damadını bile asmışlar.”²⁵⁰

Halk uzun süren savaşıardan o kadar bıkmıştır ve duyarsızlaşmıştır. Özellikle de başarısız olan savaşlar herkese bıkkınlık vermiştir. Bu durum Çanakkale Savaşı'nda değişmiştir.

Kemal Tahir, halkın olaylara bakışını cezaevlerinde kaldığı dönemde çok iyi irdelemiş ve bunu romanlarında çok iyi değerlendirmiştir.

“Hürriyetten sonra bu düzen bozulmuş, yeni hükümetin ilk işi asker toplamak olmuştur ama Balkan Harbine askere alınanlar Yozgat'tan geri geldikleri için Çorum kasabası harbi pek umursamamış, harp herkese şaka gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı haberine bu sebepten Çorum'da pek aldırman olmadı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa bile biraz sonra katılmasının da bu aldırmanlıkla az buçuk payı vardı.

²⁴⁹Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.105

²⁵⁰Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s. 181

—Gâvurun içi karışmış.

—Hangi gâvurun! İngiliz'in mi?

—İngiliz'in değil, Avusturyalı'nın... Avusturya kralının oğlu Sırbistan'a gezmeye gitmiş. Karısı da yanında... Bunlar gezip dururlarken Sırp'ın biri vurup öldürmesin mi?"²⁵¹

I.Dünya Savaşı'ndan önce devletleralarında bloklara ayrılmışlardır. İngiltere, Fransa, Rusya İtilaf bloğunda; Almanya, Avusturya- Macaristan ve daha sonra katılan Osmanlı İttifak bloğunda yer almışlardır.

Özellikle Rusya ve Avusturya ile Almanya ve Fransa arasında çıkar çatışması vardır. Rusya ve Avusturya, Slav politikası yüzünden, Fransa ve Almanya ise Alsas Loren bölgesi için uğraşmaktadırlar.

I. Dünya Savaşı'nı başlatan olay ise Avusturya- Macaristan veliahtının bir Sırp tarafından öldürülmesi olmuştur.

“İngiliz, Alman, Fransız, Sırp, Avusturya, Rus birbirlerine dalmışlar, domuz topu olup boğazlaşmaya başlamışlar.

— Almanla Avusturya birlik...

— İngiliz de Sırlara mı arka çıktı?

—Evet, İngiliz arka çıkmış.

—Almanlar birer vuruşla, Fransız, Rusu kütlemişler. Alman da bir top varmış ki güllmesini, Allah beterinden saklasın, Köse Dağı'ndan aşırıyormuş. Ve de kırk yıl önce Fransız on beş günde bitirdiği gibi bitireceğine ant içmiş... Hemi de kralını yeniden tutsak almacasına..."²⁵²

İttihad ve Terakki'nin başında bulunan Enver Paşa I. Dünya Savaşı'na bu rüyayla girmiştir. İmparatorluğun kaybedilen bütün topraklarının geri alınacağını söylemiştir. Enver Paşa Almanların savaşı kazanacağına kesin gözüyle bakıyordu

²⁵¹Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.183

²⁵²Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.184

2 Ağustos 1914 yılında Enver Paşa ve Alman Büyükelçisi Von Wangenheim yapmış oldukları gizli görüşmede savaşta Almanya'nın yanında yer alacağına dair gizli bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmadan Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ve Meclis-i Mebusab Reisi Halil Mentеше Bey'in haberi vardı. Sadrazman Said Halim Paşa'ya ve Sultan Reşat'ya daha sonra anlaşma metni imzalanmak zorunda olduğu için haber verilmek zorunda kalınmıştır.

Anlaşma imzalandıktan sonra Enver Paşa savaş tehlikesini sebep göstererek seferberlik ilan etmiştir. Akdeniz'de İngiliz ve Alman zırhlıları çarpışırken Alman gemileri kaçarak Osmanlı sularına girmiştir. Bu gemilere Yavuz ve Midilli adı verilerek Osmanlı bayrağı direklerine çekilmiştir. Bu olaydan iki gün sonra Alman zırhlıları Karadeniz kıyısına çıkarak Rusya'nın donanmasını bombalamıştır. Bu olay üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 2 Kasım 1914'te Osmanlı fiilen savaşa girmiştir.²⁵³

—Tamam! Alman'la birlik olup savaşa girmişiz kardaşlar!

—Hemen geçmesin yahu! Balkan'ın öcünü Bulgar'dan aliverelim de...

—Ne akıl yahu! Ulan aferin Enver Paşa! İngiliz'den Mısır'ı, Yunan'dan Girit'i de geri alacak mıymış?

—Mısır Girit kaç para! Rus'tan Kırım'ı, Kafkasya'yı almadan kılıcı kına sokmak yok.

—Vallah... Gemi vermeseydi, bizim bu savaşta işimiz neydi? Biz bu gemilerin hatırına girmekteyiz! Bunlar savaş patladığı sırada bize yakın bir denizdeymişler. İngiliz bunları sıkıştırmış! Bunlar kaçar, İngiliz'in donanması kovalar. Sonunda Alman gemileri bakmışlar ki kurtuluş yok, bizim Çanakkale Boğazı'na dayanmışlar da yol istemişler. Enver Paşa onlara yol vermiş. Arkasını kovalayan İngiliz gemilerine basmış gülleyi... »²⁵⁴

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını istiyordu bu yüzden savaş öncesinde ekonomik yardım yapma vaadin de bile bulunmuştur. Ancak İttihad ve Terakki'nin tutumunu anlayan İngiltere, Almanların yanında savaşa gireceklerini

²⁵³Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.132

²⁵⁴Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.185

tahmin ettiği Osmanlı'ya parası ödenemiş iki gemisini ²⁵⁵ vermemiştir. Sultan Osman ve Reşadiye adlı gemilere el koymuştur.

“—Artık orasını bilmem. Gemiler şimdi bizde... İngiliz bize çok yalvarmış. “Ben ettim sen etme! Benim bu amansız sıramda düşmanıma arka çıkma!” diyerekten...

—Önce gerekti domuuuz... Ismarladığımız Reşadiye gemimizle Sultan Osman gemimizin üstüne oturur musun?

Bunlar konuşulurken kahveye sıska telgrafçı girdi. Elini kaldırıp milleti susturdu:

—Duyduk duymadık demeyin Müslümanlar! Alman'ın verdiği iki gemi dün gece Sivastopol'u bombardıman etti, taş taş üstünde komadı.”²⁵⁶

Kemal Tahir, İttihatçıların hayalperestliği ile girilen I. Dünya Savaşı'nı hemen hemen her romanında dile getirip eleştirmektedir.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin topraklarında açılan cephelerden Kafkas, Kanal ve Çanakkale en önemlileridir. Özellikle Kanal cephesi Almanların isteği ile açılmıştır.

“Kafkas-Kanal-Çanakkale kırılacak adam istiyor, sıra medreselere geliyordu. Çok geçmeden de bela kapıya dayandı. “Mollalar asker!” lafıyla Çorum Medresesi, içine aç kurt girmiş koyun sürüsü gibi bir anda karıştı, çorba kazanı gibi fıkır fıkır kaynamaya başladı.”²⁵⁷

Cihad ilanı tamamen Almanların siyasetine alet olunarak edilmiştir. Çünkü İngiltere'nin sömürgelerinin çoğu Müslüman bu çağrı ile İngiltere'yi zor durumda bırakmak istemiştir. Ancak Almanlar umduklarını bulamamışlardır.

Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra yöneticiler Şeyhülislam Hayri Efendi'nin cihadın farz olduğunu anlatan ve bu farza uymayan günaha girer şeklindeki fetvasını yayınlamışlardır. Bu fetvanın amacı, İngiltere ve Fransa'nın

²⁵⁵ Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.135

²⁵⁶ Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.186

²⁵⁷ Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.187

sömürgesi olan Müslüman ülkeleri Osmanlı'nın ve dolayısıyla Almanya'nın yanına çekmekti.²⁵⁸

“Saraya tam üç yüz imzalı telgraf çekildi. Ertesi gün karşılığını alıp okudular: Osmanlı toprağında bütün eli silah tutan mollalar ve dervişler ve hocalar Allah yolunda savaş için asker! Çünkü büyük savaş fetvası çıkmıştır.

Medreseyi askerle çevirtmişti. Önce birkaç satırla öğüt verdi. Kendisi de gönüllü yazılacaktı. Tam buna şart ederken arka sıradaki mollalardan bir namussuz besbelli cami kabadayılarında biri ayağa kalkıcı, “Hastir!” diye bağırmasın mı? Bunlar, o gün, medreseliyi zorla “depoya” doldurdular, gece sabaha kadar adlarını defterleyip, gün doğmadan Ankara'ya doğru yola çıkardılar. Bu molla takımı böylece Çanakkale'yi tuttu. Çanakkale için çok laf ediliyordu...”²⁵⁹

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı topraklarında pek çok cephe açılmıştır Böylece aynı anda pek çok yerde sevaşılmıştır. Enver Paşa komutasındaki ordu Sarkamış'ta Ruslara karşı savaşmak için gitmiştir. Ancak soğuktan ve iklime uygun olmayan kıyafetlerinde etkisiyle ordunun neredeyse tamamı savaşmadan soğuktan ölmüştür.

“—Peki, yahu deli mi bu Enver? Veriverse de bunca Müslüman kurtulsa... Bir Çanakkale'de varsın eksik olsun. Koca Girit Adası gitti de kıyamet mi koptu?

—Herif bir kez inat etmiş. “Olmaz vermem!” demiş. Bu Enver Paşa'da bir inat var, huylu katırlar bunun yanında uyuz eşek kalır. Şehzade Yusuf İzzettin Efendi, Enver'e Seddülbahir'de neden kurşun attı bakalım? Hep inadı yüzünden...

Çanakkale belasından hemen önce bir de Kafkasya'nın Allahüekber Dağı meselesi çıktıydı. Görenler yeminle anlattılar. Enver burada, kışı hesap etmediğinden tam doksan beş bin Müslüman'ın kanına girmiş.

İşin şaşılacak bir yanı da şu: Çanakkale'yi Kafkas'ı görenler, Türkçesi asker kaçakları da git gide çoğalıyordu. Ayrıca dördüncü ordunun ilk göçmenleri de bölük bölük gelmeye başlamışlardı. Sözü anlaşılmaz dadaşlar ki...

²⁵⁸Müslüm Ulusoy, a.g.e., s.136

²⁵⁹Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.187-188

—*Rus bizi fena bozdu kardaş... diye ağlaşıyorlardı. Cepheler dağıldı. Ordu Suşehri'nde... Suşehri dediğin nah şurda... Sivas'tan iki konak ilerisi...*”²⁶⁰

Genç Osman, IV. Murat devrinde Bağdat seferine katıldığı söylenen daha çocuk yaşta olan biridir. IV Murat'ın Bağdat seferi için asker alımı olduğunu duyar ve orduya katılmaya gider. Ancak yaşı küçük olduğu için onu almak istemezler. Bunun üzerine Genç Osman, padişahın huzuruna çıkar ve elindeki tarağı dudağına saplar. IV. Murat sefere katılmasına izin verir. Sefer sırasında kahramanlıklar gösteren Osman, şehit olur.²⁶¹

Genç Osman biraz da efsaneleşmiş bir karakterdir. Efsaneler ve gerçekler iç içe girmiş denilebilir.

“—...Gönüllü yazıldı da Genç Osman gibi Bağdat'ı İngilizden geri almaya gitti” dediler. İnandım mı ulan! Şu sendeki akla ne dersin?”²⁶²

Kemal Tahir, her fırsatta İttihatçıların üst üste yaptıkları hataları anlatarak kendi hırslarına yenildiklerini ifade etmiştir.

Cemal Paşa Suriye'de açılan cephenin başına geçmiş ancak bir sürü askeri yanlış stratejiler uygulayarak telef etmiştir. Yerli halka da zaman zaman kötü davrandığı bilinmektedir. Bu hareketleriyle otorite sağlamaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır.

“—Besbelli, savuşmaya kalktı yüreksiz... Kaçanlara vur emri vardır. Ayrıca kumandan paşalar canları çekince bir iki subay vururlar ki asker şumarıp bir rezillik çıkarmasın!”²⁶³

²⁶⁰Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.189

²⁶¹ Daha geniş bilgi için bakınız: Lütfi Parlak, Genç Osman, Popüler Yayınları, İstanbul 2010

²⁶²Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.206

²⁶³Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.222

Halkın hangi olay karşısında nasıl düşündüğünü iyi analiz eden Kemal Tahir, savaşa girmenin halk arasında özellikle Batılı bir devletle savaşa girmenin halkta bu intibai yarattığını ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti ile aynı safta yer alan Almanlar için halkta böyle bir algı oluşmuştur. Yazar da bu algıyı romanda kurguya uygun bir şekilde kullanmıştır.

*“—Yakında palabıyık kralı ile birlikte Alaman milleti İslam oldu bil! Bu sebeple savaşı mutlaka Alaman kazanacak, İngiliz'in uğraşması boşuna.”*²⁶⁴

Battalgazi, Emevi devrinde Anadolu'ya Bizans ile savaşmak için gelen Müslüman komutanlardan biridir. Ancak halk arasında Türk olduğu ve Malatya serdarı Hüseyin Gazi'nin oğlu olduğu söylenmektedir. Yiğitliği ile ün salmıştır. Hayatı ile ilgili bilinenler gerçeğe efane arasındadır.²⁶⁵

“—Rüyamda bana Battalgazi göründü. Burnuma kan kokar oldu. Kurşunu nasıl attığımı Abuzer Ağa'ya sor da bak!

*—Bu Çalık ağzı, Allah göstermesin bu senin bildiğin pis Çalık yere göğe sığmaz oldu” dersiniz. “Gezdiği yerde gözüne Battalgazi görünmekteymiş, dediğine bakarsan silahı buna aldırın, nişancı olmasına ferman veren de Battalgazi Hazretleri'ymiş” dersiniz.”*²⁶⁶

Çanakkale'den önce bu cephede başarı sağlanmış ancak İngilizlerin teknik üstünlüğü ile cephe kaybedilmiştir. Özellikle İngiliz casuslar halkı Osmanlı askerine karşı kıskırtmışlardır.

Kutul-Amare de Osmanlı İngilizlere yenilmiş ve bu yenilgi de bazı Arap kabilelerinin İngilizlerde yana tavır alması etkili olmuştur. Bu yenilgi aslında cihad ilanının etkili olmadığını göstermektedir.

İngilizler, Arap kabilelerini yanlarına çekmek için altın dağıtmışlar ve onlara bağımsızlıklarını kazandıracaklarını söylemişlerdir.

²⁶⁴Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.226

²⁶⁵ Daha geniş bilgi için bakınız: Mehmet Dursun Erdem, Battal Gazi Destanı, Hece Yayınlar, İstanbul 2006

²⁶⁶Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.260

“...Çanakkale’yi zorlayan yetmiş iki buçuk millet ters yüzü geri döndü de Ruslar Sivas’ın kapısına geldi.

—Evet, ilerde, çöllerin Kütülemare denilen memleketinde İngiliz kralının öz kızı (!) esir edildi. Herif, ağasını bilip ayakta pes edeceğine büsbütün kudurdu. Şam’a kadar indi. İslam Halifesi Peygamber’in sancağını dürüldü durdurduğu yerden çıkarıp “Dini bir uğruna savaş!” diye bağırmıştı ya, ne arasın kardaş? Kâbe’yi İngiliz’e aliverenler meğer Hindistan’dan gelen kıvrıkcık sakallı Müslüman askeri değil miymiş?

—Ya Arap tayfasını üstümüze salması neyin nesi? Peygamber sülalesinden olanlar bile İngiliz’e arka çıkmış.”²⁶⁷

Cemal Paşa’nın cephede askerlere uyguladığı sertlik ve cephe dışında yerli halka otorite sağlamak için yaptığı hareketler Osmanlı’nın aleyhine sonuçlanmıştır.

Suriye’de Cemal Paşa, Arapların İngilizlerle anlaşmalarını öğrenmiş ve bu duruma çok kızmıştır. Yenilginin verdiği bir kızgınlıkla bazı Arap şeyhlerini astırmıştır. Bu korkutmak ya da otorite sağlamak yerine nefreti daha da körüklemiştir.

Çanakkale dışında başarılı olduğumuz tek cephe Galiçya cephesidir. Ancak bu savaşın sonucunu değiştirmemiştir.

—Sebebini bilemedin mi? Büyük Cemal Paşa bunların şeyhlerini tespih taneleri gibi asıvermiş.

—Bilmez gibi yahu? Bu Büyük Cemal Paşa bildiğimiz, padişah paşası değil, İttihatçı paşası...

—Sultan Hamit gibi gölgeli bir padişahı bunların neden indirdiği anlaşıldı. Bunların niyeti... Akıllarına geleni yapmaktı. Baktılar ki, kendi iplerinde oynamayacak, herifi deflediler... Peki, Şam’daki dinsizliği anladık, ya Galiçya’dan ne haber, Galiçya’dan?

—Orası iyi... Galiçya’da gene birkaç tepe filan almışız. Ama öyle bildiğin tepelerden değil. Gökyüzüne baş kaldırmış karlı dumanlı tepeler ki, kurt kuş geçemez.

²⁶⁷Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.329

*Alaman'ın kralı: "Osmanlı olmasaydı güç mü yetirebilirdik?" diye Enver Paşa'yı alnından öpmüş.*²⁶⁸

²⁶⁸Kemal Tahir, Köyün Kanburu, s.330

3.ABDÜLHAMİT'İN SON YILLARI

3.1. BİR MÜLKİYET KALESİ

Bir Mülkiyet Kalesi adlı eserde Kemal Tahir, annesi ile babasının hikâyesini anlatmıştır. Babası marangoz çırağı olarak sarayda çalışmış, annesi ise sultanların yardımcısı olarak sarayda babası ile evlenene kadar yaşamıştır.

II. Abdülhamit, özellikle Çırağan baskını ve Ermeni suikast girişimlerinden sonra daha da evfamlı biri olmuştur.

1894 yılında Abdülhamit devrinde olan deprem İstanbul'da çok şiddetlidir. İstanbul dışında Yanya, Bükreş, Girit, Yunanistan, Konya ve Anadolu'nun pek çok yerinde hissedilmiştir. Abdülhamit ölenleri duyunca çok üzülmüştür. Hemen bir araştırma yapılmasını istemiştir. İstanbul ve Atina rasthane müdürleri bir rapor hazırlayarak 15 Ağustos 1894'te Sultan Amit'e sunmuşlardır.²⁶⁹

“ Eski bir ramazanda, ramazanın on beşinde Dolmabahçe Sarayı'nın muayede salonunda vüzerâ biat ederken zelzele olmuştu. Mahir Efendi, bunu pekâlâ hatırlıyor, teferruattan en ehemmiyetsiz noktaları dahi unutmuyordu. Ortadaki avize şangır şangır sallanmaya başlayınca jurnalciler çil yavrusu gibi dağılmışlardı. Abdülhamit'in marşını çalan mabeyn mızıkası sustu. İşte o anda, “Efendimiz” sivil (kıyafetiyle) tahtının üzerinde bir ev gibi doğruldu. Mızıkaya, çalmasını ferman buyurdu. Hele Ermeni komitacılarının selamlık dönüşü bomba attıkları gün! Eğer caminin kapısında Seccadecibaşı İzzet Bey, efendimizi birkaç saniye lafa tutmamış olsaydı... Maazallah...”²⁷⁰

21 Temmuz 1905 yılında II. Abdülhamit Yıldız Sarayı'ndaki Cuma selamlığından çıkmıştır. Arabasına doğru ilerlerken Şeyhülislam Cemalettin Efendi ile padişahın arasındaki konuşma oldukça uzamıştır. Tam bu sırada korku bir patlama duyulmuş ve etrafa araba parçaları ve cesetler saçılmıştır. Bu sırada tek paniklemeyen kişi II. Abdülhamit'tir.

²⁶⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Hamiyet Sezer, 1894 İstanbul Depremi Üzerine Bir Rapor İncelemesi, A.Ü.D.T.C.F. Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara 2008

²⁷⁰ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, İthaki Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2009, s.6

Ermeniler bağımsızlıklarının önünde en büyük engel olarak Abdülhamit'i görmüşler ve onu ortadan kaldırırlarsa bağımsızlıkları önündeki en büyük en genelde kalkmış olacaktır.

Suikast için Belçika'dan Edward Jorris, Rusya'dan Robina gelmiştir. Daha sonra suikast aydınlatılmış ve Abdülhamit suikasti yapanları affettiğini söylemiştir.²⁷¹

Kemal Tahir, burada Abdülhamit'in Ermenilerin suikastına neden hedef olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü bağımsızlıklarının önünde en büyük engel olarak Abdülhamit'i görmekteyler. Bu yüzden her fırsatta bu engeli ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

26 Ağustos 1896 günü olan Osmanlı Bankası baskını Taşnak komitesinin bir faaliyetidir. Varto, Mar, Boris isimli üç Ermeni olayı idare etmişlerdir. Ellerindeki silahlarda bulunan mermileri bankadakilerin üzerlerine boşaltmışlardır. Olaydan sonra Banka Müdürü Sir Edgar ve Rusya Sefareti Baştercümanı Maximoof ile birlikte bankadan çıkıp gitmişler ve Avrupa'ya kaçmışlardır.²⁷²

“Cehennem makinesi atları, arabaları, asker cesetlerini havaya uçururken padişah caminin içine doğru gideceğine, metin adımlarla tehlikenin üstüne yürümedi mi? Selamlık resm-i alisi dönüşlerinde arabayı bizzat kullanmak adetini o gün olsun terk etti mi? Dizginleri toplayıp, hayvanları sürmesi ne kadar yiğitçeydi. Birkaç adım sonra, şüphesiz cesaretini göstermek için paytonu durdurmuş, Tüfekçi Bölüğü Kumandanı Arnavut Tahir Paşa'ya: “Zabitanın miktarını anlayınız. Acele isterim!” diye ferman buyurmuştu.

Yedi düveli parmağı üstünde oynatan, “İstanbul'a elli bin kişilik askerimle seyyah geliyorum!” diye haber yollayan Moskof çarına: “Buyur! Ben de yüz bin askerle karşıcı çıkıyorum!” diye cevap veren, koca Alman imparatorunu, Acem şahını, daha bilmem hangi kralları ayağına kadar getirten Abdülhamit, Jöntürk meselesine bir çare bulamaz mı?

²⁷¹Geniş bilgi için bakınız: Harun Tuncer, Sultan Abdülhamit'e Yapılan Suikastın Perde Arkası, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010

²⁷²Bakınız: İsmail Mungal Tepe, Ermeni Meselesi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010

Mahir Efendi, şimdi Ermeni patirtısını hatırlıyordu. Osmanlı Bankası 'nı basacaklar, Müslümanları kâmilten kılıçtan geçireceklerdi. Efendimiz bu komitacı güruhunu gümrük hamallarına sopayla tepeletmişti. Eğer yirmi dört saat sonra "Ermeni kırmak yeter! Evlatlarım sakın olsunlar!" diye ferman etmemiş olsaydı, Memalik-i Şahane 'de Ermeni 'nin kılığına kıran girecekti. Pekâlâ! Jöntürk 'lerin hakkından niçin gelemiyordu da, "Falanca da Jöntürk imiş. Filanca da Jöntürk olmuş," diye jurnal alınca iflahı kesiliyordu."²⁷³

1877-1878 harbinden sonra İstanbul'a Balkanlardan ve Kafkasya'dan göçler olmuştur. Burada, Canseza'da anlattığı kişi yazarın annesidir. Tabiiaralarda kurgu vardır ama roman annesi ile babasının yaşadıkları, devletin geçirdiği buhranlarla bareber anlatmıştır.

Naile Sultan Abdülhamit'in kızlarından biridir. Yazarın annesi Naile Sultan'ın yardımcılarından biridir.

"Canzesa, 93 Muharebesi 'nde Kafkasya 'dan muhacır gelip Adapazar havalisine yerleşmiş bir Abaza kabilesindendi. Altı yaşında esirciler tarafından aşırılıp İstanbul'a getirilerek saraya satılmıştı. On yedi yaşına kadar Abdülhamit'in en sevgili kızı Naile Sultan'ın sarayında kalmıştı. Naile Sultan'ın sarayı diğer birçok sultan saraylarının aksine, pek sessiz bir evdi. Sultan, kocası Arif Hikmet Paşa'yı hem seviyor, hem sayıyordu."²⁷⁴

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildikten dört gün sonra, hapis hayatı yaşadığı Feriye Saray'ında sakalını düzeltmek için istediği söylenen makasla bileklerini keserek intihar ettiği söylene de öldürülmüş olabileceğine dair kanıtlar da vardır. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra oalayı çok fazla soruşturmuş ama bir sonuç elde edememiştir.(4 Haziran 1876)

"Sevdiği şarkılar o zamanın birçok sevdalularına gözyaşları döktüren "Leman'ım gidiyor buna hiç can dayanır mı?" türküsüyle Abdülaziz Efendimizin

²⁷³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.7

²⁷⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.35

ölümü üzerine büyük kadınefendisi tarafından çıkarıldığı söylenen “Uyan Abdülaziz Uyan!” şarkısıydı.”²⁷⁵

Balkan Savaşlarından önce Rumeli’de komiteciler türemiş ve isyan hareketlerine başlamışlardır.

31 Mart Ayaklanmasını Rumeli’den gelen Hareket Ordusu bastırmıştır. Ordunun başında Mahmut Şevket Paşa vardır.

“Dört kelimelik çare, evla okuma yazma bilmeyen çavuşların işine gelmiş olmalı ki mübarek 31 Mart günü işe mübaşeret et ettiler.

Lakin Rumeli Çingenelerinden mürekkep –aralarında Bulgar, Sırp, Yunan komitacıları da olan- Hareket Ordusu işe karıştı...”²⁷⁶

Kemal Tahir’in diğer eserlerinden ve görüşlerinden anlaşıldığına göre koyu bir Osmanlı hayranı’dır. Bunun yanı sıra Osmanlı padişahları arasında Abdülhamit’in yeri ayrıdır. Bunun sebebi sadece, babasının ve annesinin sarayda onun yanında bulunmaları değildir belki de. Kemal Tahir, iyi bir tarih gözlemcisi olduğu için Abdülhamit’in devleti kurtarmak için yaptıklarını anlaması da etkili olabilir.

27 Nisan 1909’da tahttan indirilen Abdülhamit’e meclisin kararı okunmuştur. Selanik’te Alatin Köşkü’nde ikamet edeceği bildirilmiştir. Ailesi ile trene bindirilerek Selanik’e gönderilmiş ve hayatının kalan kısmını burada geçirmiştir. Abdülhamit’e Kızıl Sultan lakabını takanlar genellikle ona karşı olanlardır.

“Mahir Bey’in evinden yirmi adım ötede küçücük, köse ihtiyar tarafından geri döndürülmesi demek, Abdülhamit’in Selanik yolculuğuna bilet kestirmesi demektir. Abdülhamit efendimiz Selanik’te köşküne yerleşemezdi. Çünkü kafasını kaybederdi. Hâlbuki

²⁷⁵ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.55

²⁷⁶ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.104

müstebitler için kafasını kaybetmektense, Hamit Onbaşı, Kızıl Sultan lakaplarıyla, yüzüne tükürülerek alaşağı edilmek gene de büyük bir muvaffakiyettir. Ve padişah düşmanları:

—Millet seni istemiyor! Dedikleri zaman yüzünü kibleye dönerek:

—Semi'na ve ata'na şüfraneke... diyerek bir ayet-i kerime okumasını, kulaktan duyduğu bu hadiseyi anlatırken daima gözleri bulutlandı. Elbette bir büyük haksızlık yapılmıştı. Ama bu haksızlıkta kendisinin hiçbir suçu yoktu.”²⁷⁷

Meşrutiyet ilan edildikten sonra II. Abdülhamit tahttan indirilmiş ve yerine V. Mehmet Reşat geçirilmiştir. Mehmet Reşat'ın damadı lan Enver Paşa 1913 yılından itibaren İttihatçılarla beraber iktidarı tamamen ele geçirmiştir.

Gene bir efendimiz vardı. Adı Hamit değilmiş de Reşat'mış. Gene askerler selamlığa çıkıyorlar. “Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var” diye bağıryorlardı.

“Ancak bir müddet sonra Sultan Mehmet Reşat Efendimiz kendisinden büyük olanın Allah değil, damadı Enver Paşa “Kulu” olduğunu anlamıştır.”²⁷⁸

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Osmanlı ordusunun başarısız olmasının sebebi, askeri yersizlikten ziyade ordudaki alaylı- mektepli çekişmesiyle beraber İttihatçı ve padişah yanlısı olanların arasındaki mücadeledir. Bu savaş sırasında Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunması destansı hala gelmiştir. Gazi Osman Paşa'nın başarılı savunmasına rağmen merkezden takviye gelmeyince savaş kaybedilmiştir.

Abdülhamit tahtta 33 yıl kalmıştır. İstibdat devriolarak bilindiği için İttihadçılara göre dehşet devridir. 31 Mart İsyanı Selanik Hareket ordusunun gelmesiyle bastırılmıştır.

Bir kere küffara şehit olmak var mı, bakalım? Ne haddine! Müslümanın kalanı gazi, öleni şehit! 93'te yenilmenin sebebi, efendimizin namussuz vüzerasından... İşi bildirmediler, yanlış haber verdiler. Gazi Osman Paşa'ya imdat gönderilseydi, mağlubiyet ne mümkündü?

²⁷⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.105

²⁷⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.107

Zaten meydan da bir şey! Yunan Kralı ne demiş? “Ben Osmanlı ordusuna yenilmedim. Balkanını Osmanlı piyadesi zapt etti. Kılıçlı, teberli dervişler!” demedi mi?

“33 senelik dehşet devri, Hareket Ordusu’nun yürüyüşüyle fakat pek de kan dökülmeden göçüp gidince, galiba Jöntürklere de bir celadet gelmişti. Hiç kimse, ihtilalde muvaffakiyetin birinci şartını ihtilalcilerin kuvvetinden ziyade istibdadın artık idare edemez hale gelmesi olduğunu hesaplayamamıştı.” ²⁷⁹

1912 yılında I.Balkan Savaşı sırasında Bulgarlar Edirne’yi geçip İstanbul’da Çatalca sınırına kadar gelmişlerdir. Avrupa devletlerinin müdahalesi ile anlaşama yapılmıştır.

1909-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti çok önemli dönemeçler yaşamıştır. Abdülhamit tahttan indirilmiş, 31 Mart Ayaklanması çıkmış, Dâhiliye Nazırı Nazım Paşa makamında İttihatçılar tarafından öldürülmüş ve Mahmut Şevket Paşa bir suikasta uğramıştır.

Rumeli’de Bulgar komitecileri Müslüman ahalinin yaşadığı yerleri basarak işkencelerle öldürmüşlerdir.

“Selanik –hürriyetin kabesi- düşer düşmez, yumulan gözler açıldı. Fakat “of” demeye vakit kalmadan Edirne’nin sarıldığı haberi geldi. Sonra bizzat İstanbul bir cephe şehri oluverdi. Top sesleri –Artık Çatalca’da dövüşülüyordu- camları zingırdatırken kabahat hürriyetçilere yükletilmeye başlamıştı. Sultan Hamit Efendimizi tahtından indirmemiş olsalardı, Allah başımıza bu belayı musallat etmezdi.

Bari Mahmut Şevket Paşa öldürülmeseydi... Mahmut Şevket Paşa için İngiliz ne demiş? “Öyle iki tane paşam olsa... Dünyayı alırdım” demiş...

İki tane baldırı çıplağın Babıâli’yi basıp Nazım Paşa gibi bir cihan seraskerini katletmesine ne demeli?

²⁷⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 131

*Bulgar, Rumeli'yi tek mil kana boyamış. Kadınların ırzına geçmek... Gebelerin karnını bıçaklamak... Çocukları süngüye takmak... İhtiyarları tek mil camilere doldurup yakmak...*²⁸⁰

Averof adlı gemiyi ilk önce Osmanlılar satın almaya niyetlenmişler sonradan vazgeçmişlerdir. Balkan savaşlarında Yunanlılar fiili olarak kullanmışlardır. Bir başka noktada Balkan savaşlarında Osmanlı ordusunda subaylar arasındaki siyasi çekişmeler yenilmeye zemin hazırlamıştır.

1909 yılında Yunanistan'ın satın aldığı bu gemi, 1912'de patlak veren Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesinde başrol oynamıştır.

*“Averof'u niçin batırmadıklarını soruyorlardı. İlk isabette elektrik santrali tahrip edildiği halde, muattal kalan bir gemi batırılmaz mı? Rauf Bey –müstakil Torpido filotillası kumandanı- hücum işaretini görmediğini söylüyordu. Hücum işareti lazım mı? Torpidoların vazifesi nedir? Düşmana yaklaşıp torpili yapıştırmak değil mi yahu? Gemisini yaralattıktan sonra kaçıp kurtulmak da artık kahramanlık sayılırsa... İş, askeri müzedeki bir tabloya - Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da at koşturmasına- hiç benzemiyordu.”*²⁸¹

Kemal Tahir, her fırsatta İttihatçılara Meclis arasındaki sürtüşme ve gerginliği dile getirmektedir. İttihatçıları pek sevmeyişi anlaşılmaktadır. Çünkü Abdülhamit'i tahttan indirenler ittihatçılardı.

II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın fazla pay almasından çıkmıştır. Bu anlaşmazlıktan yararlanarak Osmanlı Devleti Edirne'yi geri almıştır.

“Mahir Efendi, birkaç zaman daha, beyaz elbisesiyle tersaneye gidip geldi. Bu müddet içinde Bulgar'la Yunan'ın birbirine düştüğü havadisi çıktı. Nihayet Osmanlı orduları Edirne'yi geri aldılar.

İstanbul ve bütün memleket, koca Rumeli'nin kaybolup Edirne'nin tekrar bulunuşuna bayram yaptı.

²⁸⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.132

²⁸¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.133

*Hürriyet eşektekini indirip yerine kurulmaktan ibaret olduğuna göre Balkan muharebesi, bu işi biraz kolaylaştırmış bile sayılırdı. Yoksa Talat Paşa'nın "Büyük Kabine"ye karşı gelmesi mahşere kalacaktı."*²⁸²

Balkan hezimetinin hemen ardından I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Savaşı başlatan olay, Avusturya- Macaristan velihtının bir Sırp tarafından öldürülmesidir. Almanlar Belçika sınırını geçip Fransa'ya savaş açmıştır.

Almanların Osmanlı Devleti'ne iki zırhlı hediye etmemiştir. Bu Osmanlı'nın savaşa girmesine sebep olan -İngilizlerin önünden kaçaran- iki Alman gemisidir. Daha sonra Yavuz ve Midilli adı verilen gemilerdir. Bu gemiler Karadeniz kıyılarına çıkıp Rus limanlarını bombalamışlardır. Osmanlı bu olaydan sonra savaşa bir fiil katılmıştır.

Almanların isteği ile Halife'nin siyasi gücünden yararlanmak için cihat ilan edilerek bütün Müslümanların halife yanında savaşa katılması gerektiği ilan edilmiştir. Bu gazelerden bütün Osmanlı coğrafyasına ilan edilmiştir.

Balkan Harbi'ni köyünde geçiren Mahir Efendi'nin annesi, sulh aktedilince bir araba dolusu kışlık erzakla geri dönmüştü...

Mahir Efendi borcunu üç yüz liraya indirdiği için pek ziyade seviniyordu ki Sırbistan'da Avusturya-Macaristan velihtının öldürüldüğü havadisi duyuldu...

Uzaktaki muharebenin güreş seyrine benzeyen pek zevkli haberleri gelmeye başladı. Alman orduları Belçika'yı ezip Fransa'ya dalmıştı. Ha babam haa... Arslan canım! Fransa'yı bıraksa da şu Moskof'un işini evvela bitirirse...

Birden bire inanılmaz bir dedikodu: "Alman bize iki tane Zırhlı hediye etmiş! Ama ne Zırhlı... Dünya menendi yok! Toplarının namlusunda bir adam ferah ferah bağdaş kurar Sürati akallara hayret! Alman'ın bunları bize kumandantıyla, askeriyle hibe etmesine, süphanallah, ne demeli? İşte belli bir şey! Harbi kazandıktan sonra Vilhelm Hazretleri,

²⁸²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.135

Hindenburg ile beraber Müslüman oldu, gitti. Çok şükür! Kudretine inanmayan kıpkızıl kâfirdir hey Allahım!”

İstanbul, gemileri görmeye fırsat bulamamıştı. Çanakkale'den girmeleriyle Karadeniz'e fırlamaları bir olmuş. Gidip Sivastopol'u bir güzel topa tutmuşlar. Hay mübarekler hay! Ellerinize sağlık!

Ve gene davullar gümbürderdi. Yer yerinden oynadı. İşte tamam! Dünyaya kılıç çekmişiz! Cihadi ekber! Seferberlik! Tanin gazetesinin makalelerini okumaya yürek dayanmıyor.²⁸³

Kemal Tahir, I. Dünya Savaşı'na girmenin bütün sorumluluğunu İttihatçılara yüklemiştir.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na İttifak grubu yanında girmiştir. Bu grupta Almanya, Avusturya- Macaristan, Bulgaristan vardır.

Enver Paşa, iki Alman gemisi Osmanlı sularına sığınınca Sadrazam Said Halim Paşa'ya Müjde paşam, iki oğlumuz oldu demiştir. Ne cevap vereceğini şaşırان paşa Babası kim diye sormuştur. Enver Paşa, Osmanlı'nın savaşa girmesini bir oldubittiye getirmiştir. Kabinedeki herkes- İttihatçılar dışında- bu savaş girmenin ne kadar yanlış olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. Ancak İttihatçılar kendilerini karşı çıkanları çeşitli yöntemlerle bertaraf etmişlerdir.

“Neden olmasın! Bir tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve biz... Karşımızda bütün dünya! İşte böyle olmalı efendim! Balkan Harbi'nde şanımıza layık düşmanlarla dövüşmedikti ki...

Kulaklarıyla duyanlar söylüyorlar. Gemiler Çanakkale'ye gelince, Enver Paşa oradaki istihkâmcılara emretmiş: “Onları bırakın! Peşlerini kovalayan İngiliz, Fransız zırhlularına ateş edin!” demiş.

²⁸³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.137

*Zavallı sadrazam, bir şeyden haberi yok, meseleyi Enver Paşa'dan şu veçhile öğreniyor: "Müjde paşam, iki oğlumuz oldu!" Mısırlı Prens Sait Halim Paşa'nın cevabı ömür: "Babası kim?" diye sormaz mı? Güler misin ağlar mısın?"*²⁸⁴

I. Dünya Savaşı'nda aynı safta olan Bulgaristan'ın ordusunda papazlar olduğu görülmüştür. Bundan sonra Osmanlı ordusunda da din görevlileri olmasına karar verilmiştir.

"—Bulgar ordusunda papazlar varmış. Sen duydun mu?

—Duydum.

*—Biz de Müslümanların papazlarıyız... Sen bir Bulgar zabitinden aşağı kalırsan belki ayıp olmaz ama ben bir Bulgar papazından geri kalırsam günahdır."*²⁸⁵

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın Almanların isteği ile açtığı iki cephe Galiçya ve Kanal'dır. Burada İngilizlerin ve Rusların eline geçen Osmanlı askerleri esir olarak Sibiryaya göndermişlerdir.

*"Hasan Kahraman'la Tahsin Efendi de giyinip kuşanmışlardı. Birincisi Kanal'da kaldı. Öteki Galiçya'da... Durmuş Efendi ise Sibiryadan beraberinde müzmin böbrek sancıları geçirdi."*²⁸⁶

Yazar, Balkan Savaşı'ndan hemen sonra bu kadar büyük bir yenilginin ardından neden tekrar büyük bir savaşa girildiğini sorgulamaktadır. Yorgun bir orduyu savaşa sokmanın anlamsızlığını dile getirmektedir. İttihat ve Terakki'nin neye dayanarak bunu yaptığını sorgulamaktadır.

Balkan Savaşları'nda yeni kurulmuş devletlere yenilen ordunun Çanakkale'de Avrupa devletlerine nasıl galip geldiğinin hangi nedenlere dayandığını sorgulamaktadır.

²⁸⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.138

²⁸⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.142

²⁸⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.143

“Birinci Cihan Harbin’e Osmanlıların neden “Seferberlik” dediklerini anlamak kabil değildir. Bu herhalde, orduya asker vermeyen İstanbul’dan, ilk defa bol bol kurban istediği için olmalı.

İttihat ve Terraki’nin, bilhassa Balkan harbinden hemen sonra, yetmiş iki buçuk milleti barındıran darmadağın bir memleketi, o kadar isteyerek niçin harbe soktuğunu da anlamak müşküldür. Dünyada gelmiş gelecek bütün zafer ümitlerini tartan terazileri içinde bu kadar hilelisini bir daha bulmak mümkün olmaz.

İyi ama Balkan’da tek tüfek atmadan kaçan ordu, iki sene sonra Çanakkale’de neden dayandı? Halife’nin payitahtını doğrudan müdafaa ettiğiinden mi? Yoksa denizden gelen düşman kendisini ürkütmediğinden mi?”²⁸⁷

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın büyük kayıplar ve esirler vererek kaybettiği cepherlerden biri de Kanal Cephesi’dir. İngilizlerle savaşılmıştır. Cephe kaybedilince buradaki asker Çanakkale’ye kaydırılmıştır.

“Mahir Efendi’ye kalırsa, ne birincisi ne ikincisi... On yedi ay, Çanakkale Harbi’nin en sıkışık sıralarında, oradaydı. Fikrine bakılırsa o iş de diğer işler gibi – ama küçük olsun, büyük olsun...- nasılsa iyi başlamıştı. (Nitekim Kafkasya’da aynı iş fena başladığından fena bitti.) Sonra asker Çanakkale’ye vapurla götürülüyordu.”²⁸⁸

Almanya’nın I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın müttefiki olmasına rağmen cepheelerde ağırlıklı yükü Osmanlı askeri üstlenmiştir. İttihatçıların Osmanlı askerini bir hayal uğruna ateşe atmalarını yazar her defasında dile getirip eleştirmiştir.

Barbaros zırhlısı aslında bir Alman gemisidir. 1910 yılında Osmanlılara satılmıştır. Kurfürst Friedrich Wilhelm asıl adıdır. Osmanlı satın aldıktan sonra adı Barbaros Hayrettin adı verilmiştir. Balkan savaşlarında Yunanlılara karşı iki muharebe katılmıştır. 8 Ağustos 1915’te İngiliz denizaltı tarafından batırılmıştır. Gemin içindekilerden çok az sağ kurtulan olmuştur.²⁸⁹

²⁸⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.144

²⁸⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.145

²⁸⁹Daha geniş bilgi için bakınız: İbrahim Artuç, Çanakkale Savaşları, Kastaş Yayınları, İstanbul 1992

“Mahir Efendi, Nazilli’ye doğru hareket ederken İstanbul’u, harbin ikinci senesinde, yavaş yavaş açlığa ve yoksulluğa düşerken bıraktı. Yalnız bir defa, kurban bayramı arifesinde Barbaros Hayrettin Zırhlısı’nın 1.200 kişilik mürettebatıyla beraber batması üzerine Bütün Kasımpaşa, müşterek bir dehşete kapıldı. Bahriyeliler, zabıt olsun, küçük zabıt olsun, hep burada oturuyorlardı.

Genç bir bahriye zabiti, nazır paşa namına birkaç söz söyledi. Merak edilecek bir şey yoktu. Evet, geminin torpillendiğini haber almışlardı. Fakat henüz tam tafsilatlı rapor gelmemişti. Nazır paşa şu ciheti katiyetle temin ediyordu ki geminin torpillendiği mevki karaya pek yakın olduğundan hemen hemen hiçbir can kaybı olmamak lazımdı.

Barbaros’ta adamı olanlar, sabahlara kadar kapılarının çalmasını boş yere bekletiler. Bayram, Kasımpaşa halkına zehir oldu. Daha, erkekler camideyken, felaketten parça parça malumat gelmeye başlamıştı. Genç zabitin ve Nazır Paşa’nın tahmini hilafına, hakikat tamamıyla tersine zuhur ediyordu.

Ölenler değil, kurtulanlar deve de kulaktı. Bölme tertibatı olmayan köhne gemi, torpili yer yemez, bir taş parçası gibi dibe çökmüştü. Güvertede bulunanlardan pek azı kurtulabilmişti. Anlatıldığına göre, bunlar ilk denize atlayıp iyi yüzerek tekneden uzaklaşanlardı. Biraz geç kalanları anafora tutulup kaynamışlardı.”²⁹⁰

19. yüzyılın başlarında Avrupa devletlerinin kışkırtması ile başlayan Ermeni olayları I. Dünya Savaşı’nı izleyen süreçte daha vahim hale gelmiştir. Yüzyıllardır yan yana yaşayan Ermeniler ve diğer Osmanlı tebası birbirine düşürülmüştür. Ermeniler doğuda Ruslarla, batıda ise İngilizlerle beraber olmuşlardır. Özellikle doğudaki Ermeni çeteleri halka zulüm etmiştir. Bunun neticesinde 15 Nisan 1915’te Ermeniler Anadolu’dan göç ettirmek zorunda kalmıştır.²⁹¹

²⁹⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi; s.152-153-154

²⁹¹Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Sadık Tural, Ermeni Meselesine Dair, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.

“Telgraf çektikleri halde, hastane kâtibi aileler için münasip evler hazırlayamamıştı. Hana inildi. Bereket versin, Ermeni tehciri yüzünden yalnız evler değil, mahalleler tek mil bomboştı. Ortada sahipsiz bir şehir vardı.”²⁹²

Çanakkale Savaşı sırasında Rumeli Mecidiye Tabyasında ayakta kalan tek topçu Seyit Onbaşı’dır. 215 kg’lık mermiyi üç kez topun ağzına sürerek Ocean adlı İngiliz gemisinin hasar görmesine sebep olmuştur. Savaştan sonra ise bu mermiyi tekrar kaldıramamıştır.

Enver Paşa Çanakkale savaşları sırasında Haliç’teki durumları görmek için teftişe çıkmıştır. Kemal Tahir, Enver Paşa’nın bu teftişini birazda kinayeli ifade etmiştir denilebilir. Çünkü Çanakkale’de Enver Paşa ve onun cepheye gönderdiği Alman komutan neredeyse yenilgiye sebep olacak askeri kararlara imza atmışlardır. Eğer Mustafa Kemal, planları son anda değiştirmese yenilgi kaçınılmaz olacaktı.

“Çanakkale’deki ağır silah bataryalarının bilmem kaç kıyyelik güllesini sırtında götüren arslan gibi çavuş... Düşman tahtelbahirini yaralayıp esir alan Recep oğlu Müstecap Onbaşı... Bu tahtelbahirin Haliç’te Enver Paşa tarafından gezilmesi... Bir de zırhlının 18 Mart’ta batırılışı... Torpido hücumları... Şat’ta gambotlarımız...”²⁹³

I. Dünya Savaşı’nın temel cephelerinden biridir. I. Kut Muharebesi olarak bilinir. İngilizlerle Dicle nehri kıyısında Kut’ül Ammare şehri kıyısında olma savaşta Osmanlı ordusu şehre ele geçirip İngiliz ordusunun tamamını esir almıştır. Bu kazanılan zafer Çanakkale’den sonra ikincidir. Ancak savaştan gelip çıkılmasına yetmemiştir.

Çanakkale’de İngiliz ve Fransızların amacı doğudaki Ruslara yardım götürmekti. Ancak Çanakkale’yi geçemeyen İtilaf güçleri bu istediklerini yapamamışlardır. 1917 yılında Rusya’da Bolşevik ihtilali patlak verince, Ruslar savaştan çekilmişlerdir.

²⁹²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.174

²⁹³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.184

Küttül-emare muharasası... Tam isabet almış bir İngiliz bataryasından topçu fenerlerinin kadanaları çözüp savuşmaları... Çeşitli süngü hücumları... Gece baskınları. Alman, Avusturya, Macaristan, Bulgar Türk neferlerinden mürekkep gülümseyen gruplar... Ve her mecmuanın arka sayfasında "Yaşayan ölülerimiz".

Şöylece duyup sevindikleri Rus bozgununu daha etraflı sordular. Moskof silah patlatmadan, ağırlıklarını bırakarak kaçıyor. Bu muhakkak... Lakin... Öteki cephelerden bir şey anlamak mümkün değildi. Bağdat düşmüştü. Galiçya'da ilerliyorduk ama Garp Cephesi yerinde sayıyordu. Sina'daki ahval de parlak sayılmazdı. Çok şükür Moskof devrildi ya... İngiliz'in hakkından çocuk oyuncuğu!²⁹⁴

Enver Paşa'nın komutasındaki ordu Allahuekber Dağlar'ında Ruslarla savaşmaya giden ordu soğuktan, hastalıktan ve kış şartlarına uymayan askeri kıyafetlerden dolayı savaşmadan ordunun birçoğu zayi olmuştur. Ancak rakamlar doksan bin dolayında değildir. Çünkü buradaki ordu kumandanından gelen raporlarda sayının o düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Pek çok kaynakta ve eserde doksan bin yazsa da bu rakamlar gerçeği yansıtmamaktadır.²⁹⁵

"Mahir Efendi, yatağın önüne çömelerek sordu:

— Neren ağrıyor Selim Efendi?

— Yüreğim ağrıyor... Yüreğimde doksan bin arkadaşın yüreği var. Hâlbuki benim yüreğim küçücük bir yürektir... Bu sikleti çekmez ki... Biz Suşehri'ne ancak üçbin kişiyle ricat edebildik. Doksan binden üç bini çıkar Ne kalır... Seksen yedi bin... Seksen yedi binini Allahuekber dağı yedi. Allah, Allah diye kendisine koştüğümüzü duymadı mı bu dağ? Hâlbuki "Dağlar tekin olmaz" derler... Dağların adam gibi akli vardır diye işitmişim... Namussuz bir dağmış bu Allahuekber Dağı."²⁹⁶

Kemal Tahir, burada İttihatçıların en güvendikleri adamları bile harcaya bildiklerini anlatmaya çalışmıştır.

I. Dünya Savaşı bitmiş ve savaşın kaybedildiği anlaşılmıştı. İttihad ve Terakki mensupları kendilerine karşı muhalefetin giderek arttığını farketmişlerdir. Birinci

²⁹⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.185

²⁹⁵Bakınız: Ramazan Balcı, Tarihin Sarkamış Duruşması, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

²⁹⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.196

Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin de sıkıntısıyla aralarındaki hesaplaşma giderek su yüzüne çıkmıştır. Ardahan'da İstanbul'a gelen Yakup Cemil, Enver Paşa ile görüşmüştür. Enver Paşa'dan fırka kumandanlığı istemiştir. Zaten karışık durumda olan devlet işlerinin arasında Yaku Cemil'in bu isteği Enver Paşa'nın hoşuna gitmemiştir. Bu konuyla ilgili oyalandığını anlayan Yakup Cemil, etrafındaki adamlarla Enver Paşa ve diğerlerinin tek başına iktidara gelmediğini her fırsatta dillendirmeye başlamıştır. Bunun ardından sulh-ı münferit(savaştan sonra barış yapılması istenmiş) isteyenlerin arasına Yakup Cemil de katılınca İttihatçılar bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Yakup Cemil'in sürekli muhalefetinden haberdar olan İttihatçılar Yakup Cemil'i tutuklayıp sonra da kurşuna dizmişlerdir.²⁹⁷

“Harp kaybedilmiş gibiydi. Sulh-ü münferit taraftarları türemiş, hatta Yakup Cemil bu yüzden divan-ı harp kararıyla kurşuna dizilmiştir.”²⁹⁸

Kemal Tahir, özellikle Enver Paşa'nın Turan fikrini eleştirmiş, mümkün olmayacak bir hayalin peşinden gitmesine anlam verememiştir. Osmanlı askerini malzemesiz ve uygun olmayan bir mevsimde cepheye götürmüş, sonuç bir felaket olmuştur. Zaten fakir aolan halk savaş sırasında daha da fairleşmiştir.

Abdülhamit tahttan indirildikten sonra Enver Paşa ve beraberindekiler Bab-ı Ali'yi basıp Nazım Paşa'yı öldürmüştür. Silahı sıkan ise Yakup Cemil'dir. Enver Paşa'nın bütün Türkleri tek çatı altında toplama ideali vardır. Bu yüzden Kafkaslarda Ruslarla savaşmıştır.

“Ben çarıklarını kemiren Türkleri çok gördüm doktor... İstanbul'da. Yalnız İstanbul'da mı? Her tarafta bir ekmek için namuslu kadınlar baştan çıktı... Sen kimin köyünü soruyorsun. Ben Yakup Cemil'i sevmem. Nazım Paşa'ya beyhude kıydı. Katilin biridir. Lakin herif haklıymış...”

—Neresi bu Altaylar! İngilizde mi?

Sertabip kahkalarla güldü.

²⁹⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: İlyas Kara, Teşkilat'ın Silahşörü Yakup Cemil, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005

²⁹⁸ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.199

—Sen yoksa Kızılelma'yı da mı duymadın tosunum?

—Kızılelma gördüm. Ferik elmasını, kış elmasını da tanırım.

N'olacak?

—Sizi Abdülhamit bendeleri sizi... Altaylar bizim anayurdumuz yahu!

—Altaylar anayurdumuz da, ya, Anadolu ne yurdumuz?

—Anadolu sonraki yurt... Altaylar Türklüğün beşiği... Altmış milyon Türk Moskof çizmesinden kurtuluş bekliyordu. İşte onları kurtardık...²⁹⁹

Mondoros Mütarekesi'nin imzalanmasının hemen ardından İtilaf devletlerinin Anadolu'yu işgal etmesine karşılık bölgesel ve yöresel direniş hareketleri başlamıştır. Herkes kendi bölgesini savunmak için direniş cemiyetleri toplamaya başlamıştır.

“Hem nereye gidilecekti? Aydın'dan berisini Fransız, ötesini İngiliz tutmuş... İzmirli İzmirliler İzmir'i müdafaaya hazırlanıyorlarsa pekâlâ! İstanbul'a da İstanbul'lular lazım...”³⁰⁰

İtilaf devletleri savaş bittikten sonra Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardır. Fransızlar ve Yunanlılar Ege'yi işgal ile işe başlamışlardır. Bu yüzden mahalli direnişler ilk olarak buradan başlamıştır.

İtilaf devletleri Yunanlılara destek vererek İzmir'i 15 Mayıs 1919'da işgal etmiştir. İzmir'in işgalini bütün dünyaya duyurmak işgalin haksızlığını anlatmak için Redd-i İlhak cemiyeti kurulmuştur. Mütareke döneminde kurulan müdafa cemiyetlerinden ilkidir.³⁰¹

“Beklemekten bıktım” deyip yürüyecekti. Bereket bugün bir havadis çıkmıştı. Yarın değil öbür gece yani 14-15 Mayıs gecesi Yahudi maşatlığında büyük toplantı varmış. Mahir Efendi “Redd-i ilhak” lafını bir türlü aklında tutamıyordu. Mutlaka bir şeyi “Ret” edeceklerdi ama öteki nasıl bir kelime.”³⁰²

²⁹⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.200

³⁰⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.229

³⁰¹Bakınız: Bilge Orhunlu, Mütareke Dönemi, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009

³⁰²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.228

I. Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında Rusya’da Bolşevik ihtilali olmuş ve böylece Rus çarı tahtından indirilmiştir. Bu ihtilal halkçı bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Rusya’da özellikle savaş döneminde zenginlerele fakirler arasındaki uçurum daha da ortaya çıkmıştır.

“Zenginden bir vakit zarar gelmez. Sen Talat Paşa’yı gördün mü? Hep Talat Paşa’nın akılları... Sonunda Rus çarının başına gelenler herifin haklı olduğunu ispat etti.

—Rus çarının mı? Anlayamadım.

—Rusya’yı Bolşevikler sardı...

Hilmi Efendi Bolşevik kelimesini “Bolçevik” diye telaffuz ediyordu-: Bolşevikler efendim...

—Bolşevik ne demek? Hastalık mı? İspanyol nezlesi gibi...

—Daha beter... Zenginlerle fakirler birbirlerine düştü. Trabzon’a kadar gelen Moskof neden çekildi gitti, duymadın mı?

—Neden çekilecek? Alman yukardan yüklendi, biz aşağıdan...

—Onu söyleyenin, senden gayrısı halt etmiş... Rus’un başına gelen dert Bolşeviklik...”³⁰³

Osmanlı hükümeti tarafından İzmir’deki komutanlara hiçbir mukavemette bulunmamalarına dair emir verilmiştir. Bu yüzden Nadir Paşa hiçbir harekette bulunamamıştır.

“İzmir tarafından bazen kötü, bazen iyi haberler gelmekteydi. Bir kere kendisini orada az kalsın lüzumsuz yere bırakacak herifler bir halt karıştıramamışlardı.17’nci Kolordu kumandanı Nadir Paşa, karargâhıyla beraber, maiyetindeki iki alayı, tek kurşun atmadan Yunan’a teslim etmişti. Ağız haberlerine inanılırsa bu firkanın 172’nci Alayı Ayvalık’taymış. Kumandanı Kaymakam Ali Bey... Yunan’a mukabele etmiş... Dövüşmüşler. 12–13 gündür Yunan’ın her tarafı kollarını sallaya sallaya işgal ettiği haberleri geliyordu.”³⁰⁴

İşgaller başlayınca Rumeli de ve Anadolu da her bölgede müdafaa-i hukuk cemiyetleri kurularak bölgesel direnişler başlatılmıştır. Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919 yılında Samsun’a geçip Milli Mücadele’yi başlatmıştır. 9. Ordu Müfettişi

³⁰³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.234

³⁰⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.236

olarak Anadolu'ya geçen Musatafa Kemal, İngilizlerin hükümeti sıkıştırmasıyla İstanbul'a geri çağırılmıştır. Ancak Mustafa Kemal Sivas Kongresi öncesinde görevinden istifa etmiştir.³⁰⁵ Temmuz-7 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresi toplanmıştır. Burada dokuz kişilik bir temsil heyeti seçilmiş ve Mustafa Kemal heyetin başkanı olmuştur. Müdafaa-i hukuk cemiyetleri Sivas Kongresi'nde tek çatı altında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet-i adı altında birleştirilmiştir.³⁰⁵

“Bir gün Talat Paşa'ya “Gençleri yetiştirip yükselmedikleri” söylenmiş, merhum da “Hani öyle müstait genç?” diye sorarak muhatabını haptetmiş...

Talat Paşa'nın, istidatlı genç olmadığını iddia ettiği sırada, Muhabere, Enver Paşa tarafından kazanılmış olsaydı, Mustafa Kemal ismini memleket belki hiç duymayacaktı...

Hâlbuki bugünlerde, bu isim yavaş yavaş işitilip akılda tutulmaya başlamıştı. Kuvvetli bir pehlivana kafa-kol kaptırıp bunalmış memlekette Mustafa Kemal yarı alay, yarı ciddi fakat günün mevzusu olmaktaydı.

Sivas'ta kongre kurmuş. Geçmiş Erzurum'da kongre kurmuş, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi mi? Öyle bir şey... Herifteki zırtapozluğa güler misin ağlar mısın? Ordu müfettişliğinden istifa edip, sen ortaya nasıl çıktın a türedi? Etrafına baksan! Karşında senin Çakırcalı çetesi yok, Düveli İtilaflıye var... Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu bir Çakırcalı ile uğraşamadı da pas etti... Tanyanlardan rivayet, sarhoşun biriymiş... Kafayı çekmiştir de... ”³⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın yıldızı Çanakkale'den önce Trablusgarp Savaşı'nda yıldızı parlamıştır. Daha sonra Çanakkale'de ise askeri dehası ortaya çıkmıştır. Alman Paşası'nın planının uymayıp kendisinin Anafartalardaki planı hazırlamasıyla Çanakkale'de bir savaş kazanılmıştır.

“Mahir Efendi, Mustafa Kemal Bey'i, Anafartalar'da görmüştü. Sarı yağız, gök gözlü, zayıf bir adam! Ateş olsa cirimi kadar yer yakar bi çare... Fazladan

³⁰⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ergil Doğu, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Kitapevi, Ankara 1981

³⁰⁶ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.255

asabi... Gözünü budaktan sakınmaz bir delişişek... Çanakkale'nin ümitsiz günlerinde kendisiyle beraber yaşamış bir silah arkadaşı olduğundan –meselede kendisini bir taraf saydığından- yüreği Mustafa Kemal'e yatıyordu.”³⁰⁷

Milli Mücadelenin ilk aşamasında bölgesel güçlerin direnişi etkili olmuştur. Bunlardan biri de Ege de Yunanlılarla savaşan Demirci Mehmet Efe'dir. Yunanlılara karşı sürdürülen mücadele de Yunanlıları Aydın ve Nazilli çevresinden çıkarmıştır.

Milli Mücadele döneminde bir taraftan İtilaf kuvvetleriyle mücadele eden Milli kuvvetler bir taraftan da padişah yanlısı ve düzenli orduya girmek istemeyen çetelerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu ayaklanmalardan biri Adapazarı'nda çıkan ayaklanmadır. Güçlkle de olsa bastırılmış. Milli kuvvetler güçlerini İtilaf devletlerine değil, Anadolu'daki ayaklanmaları bastırmak için kullanmak zorunda kalmıştır.³⁰⁸

“Lakin Bandırma'dayken adını duyduğu Ali Bey geçenlerde Bergama'daki Yunan kuvvetlerini bastı demişlerdi. Gâvuru sürmüş çıkarmış. Bunun üzerine de Nazilli'yi, Aydın'ı Demirci Efe kurtarmış. Ha babam gayret! Yunan'a karşı tahilimiz açıktır. Efendimiz de yendiydi domuzu... Gayret arkadaşlar...”³⁰⁹

Milli Mücadele kuvvetlerini engellemek için çıkarılan ayklanmalarda özellikle Adapazarı, Düzce ve Bolu'da yaşayan halk padişahın Kuvayi Milli'ye karşı olduğunu ve bunlarla mücadele etmek için ordu toplandıığını ilan ederek insanları etraflarına toplamışlardır.

“Ne var, ne yok? diye soruyor, izahatını dikkatle dinliyordu. Adapazarı tarafları karışmış... Padişah namına Abazalarla Çerkezleri aldatıyorlarmış. Aldatırlar mı aldatırlar. Serseri güruhu... Dil bilmez ki”³¹⁰

³⁰⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.257

³⁰⁸ Daha geniş bilgi için bakınız: Kenan Esengin, Milli Mücadelede Ayaklanmalar, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2006

³⁰⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 258

³¹⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.262

Mustafa Kemal 27 Aralık 1919 yılında Milli Mücadele’yi buradan yönetmek için Ankara’ya gelmiştir.

İtilaf devletleri 16 Mart 1920 yılında Osmanlı’nın payitahtı olan İstanbul’u işgal etmişlerdir. Bu işgal bütün dünyaya Osmanlı’yı tarihten silmek için en son adımın atıldığını göstermiştir. Diğer yandan bu işgalin diğer anlamı da bundan beş yıl önce Çanakkale’den geçemeyen İtilaf kuvvetlerinin hiçbir karşı tepki görmeden İstanbul’a girmesi Türk halkı için çok acı bir tarafı olmuştur.

İtilaf devletleri İstanbul’u işgal ettikten sonra ilk işleri Şehzadebaşı semtindeki askeri karagahı basıp buradaki askerleri öldürmek olmuştur.

“İngilizler 15 Mart 1920’de İstanbul’da Şahzadebaşı semtinde bir askeri karargâha baskın düzenlemişleridir. Bu baskının aslı amacı, halkı sindirmek ve direnişlere gözdağı vermek için yapılmıştır... Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’ya yerleştiği duyulmuştu.”³¹¹

“Bir de Yahya Kaptan lakırdısı dönüyordu. Gebze taraflarında çete reisi...“İş çetelere kaldıysa tamam... İşgal, İstanbul’a baskın gibi apansız geldi ve Türkler bunu hak ettiklerini asla kabul etmediler. 16 Mart Şehzadebaşı katliamı, işin şakaya tahammülü olmadığını meydana koydu ama asıl uyandırıcı ve birleştirici darbeyi, Beyoğlu vurdu.”³¹²

Milli Mücadele sırasında Kuvay-i Milliye kuvvetlerine karşı çeteler saldırılar düzenlenmiştir. Bunlardan biri de Kuvayi İnzibatiye Ayaklanmasıdır.

Kuvayi İnzibatiye Damat Ferit Paşa ve İngilizlerin işbirliği ile kurulmuştur. Oluşturulan bu birlik İzmit’e sevk edilmiş ve gerekli silahları Damat Ferit tarafından sağlanmıştır.³¹³

Bu Kuvayi İnzibatiye adlı sözde ordunun İngiliz desteği de aldığı sonradan belgelerle kanıtlanmıştır

³¹¹Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mümin Yıldıztaş, İstanbul’un İşgali, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.

³¹²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.264

³¹³Kenan Esengin, a.g.e., s.100

“ —Adapazarı ’na gideceksin.

—Olur, hay hay! Ne yapmaya?

—Dinle beni... O taraflarda Kuvayı İnzibatiye için Abazalardan adam topluyorlarmış... Çerkezle edepsizlik ediyor... Bizim Abazalar içinde taraflarımız hemen yok gibi... Sen henüz isyan etmeyenleri durdurmaya çalışırsın. ”³¹⁴

18 Nisan 1920 yılında İstanbul Hükümeti bir kararname çıkarmıştır. Kuvay-i Milliye denen eşkiyalari durdurmak için herkesi bunlari durdurmaya çağırmişlardır. Şeyhülislam Mustafa Kemal ve arkadaşlarının öldürülmesi için fetva vermişdir. Bu İngiliz hükümetinin isteği ile alınmış bir karardır.

“— Mustafa Kemal için ne diyorlar?

— Hiç...

Buraya geçenlerde Bekir Bey adında biri geldi. Hepimizin ismini yazdı. Aylığı otuz liradan asker topluyor. Padişah ferman etmiş.

—Ne yapacaksın askeri?

—Mustafa Kemal’in üstüne gideceğiz.

—Neden?

—Padişah düşmanıymış. Fetvası çıkmış. Öldüren sevaba girer diyorlar. ”³¹⁵

Özellikle Milli Mücadele kazanıldıktan sonra padişah yanlılarının düşünceleri Mustafa Kemal’i Vahdettin’in Anadolu’ya gönderdiği yönünde bir düşünce oluşturdukları bilinmektedir.

Mustafa Kemal Anadolu’ya geçmeden önce tahtta Vahdettin vardır. Bazı tarihçiler Vahdettin’in Mustafa Kemal’i Anadolu’ya göndererek mücadele başlatmasını istemiştir derler ve 40 bin altın vererek maddi açıdan da desteklediğini de ifade ederler. Bazıları ise, tam tersine Milli Mücadele’yi engellemek istediğini

³¹⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 267

³¹⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 272

dile getirirler. Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla ilgili çıkan vatan hainidir diye fetva verme işinin İngilizlerin baskısıyla verdiği söylenmiştir.³¹⁶

“ —Yanlış yapıyorsunuz. Mustafa Kemal Paşa'yı Ankara'ya kim gönderdi bil bakalım?

—Kim gönderdi?

—Padişah gönderdi.

—Padişah gönderdi ama sonunda padişaha asi geldi. Ayrı vergi topluyor, asker topluyor. Biz fetva-yı şerifeyi gördük.

—Fetva-yı şerife düşman zoru altında yazılmış bir kâğıt. O fetvayı biz de gördük. Ben şeyhülislam hazretleriyle görüştim.

—Ne diyor?

—“Siz kulak vermeyin. İngiliz İstanbul halkını yediden yetmişe kılıçtan geçiririm dedi de o sebepten sahte bir fetva yazdık”, diyor.³¹⁷

I. Dünya Savaşı'nda Müslümanların Halifesi olarak cihat ilan eden padişahın, bu ilanı işe yaramadığı cephede orataya çıkmıştır. Bilhassa Arapların İngilizlerle birlik olması Arap topreaklarının kaybedilmesine sebep olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nda İngilizler Arap kabilelerine para vererek kendi yanlarına çekmiş ve Osmanlı'ya karşı kışkırtmışlardır.

Üç defa ayaklanan Aznavur Marmara'nın güneyinde faaliyet göstermiştir. İstanbul hükümeti tarafından desteklenmiştir. İlk önce Biga ve çevresinde ayaklanmışlardır. Daha sonra Geyve ve Adapazarı'nda orataya çıkıp oraları karıştırmıştır. Bolu ve Düzce'deki ayaklanmaların bastırılması ile Ali Fuat Paşa buradaki ayaklandırmayı bastırmak için buraya yönlendirilmiştir.³¹⁸

“—Bir nokta daha var: Aylıklı askere para mı yetiştir? Bunlar hep İngiliz dolabı. Parayı da verseler İngiliz'den alıp verecekler. İngiliz Müslümanı Müslümana boğduracak... Arapları da para kuvvetiyle şaşırtmadı mı? Biz Bağdat'ı neden düşmana verdik?

³¹⁶Daha geniş bilgi için bakınız: Salahi Sonyel, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010

³¹⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.278

³¹⁸Kenan Esengin, a.g.e., s.95-105-111

—Herifler çapulcu... Padişahın adını siper etmişler. Burada Kuvayı Milliyeciyiz diyorlar. Geç yukarı tarafa... Türk içine... ”³¹⁹

Aznavur ilk önce Biga’da sonra Adapazarı’nda en son olarak Geyve’de ayaklanma çıkarmıştır. Burada Anzavur’un amacı, Kuvay-i Milliye’yi durdurmaktır. Bunu başaramayacağını anlayan Anzavur, Kuvay-i Milliye’yi yıpratmak için elinden geleni yapmıştır.

“Orada da “padişahçiyiz, siz Kuvayı Milliye’nin tarafını tutuyorsunuz” diye talan yapıyorlarmış... Öyle olmasa Çerkez Etem Bey, Mustafa Kemal Paşa ile birlik olur mu?

—Anzavur Bey de padişah taraftarı.

—Vallaha yalan... Sen Anzavur Bey’in şimdi nerede olduğunu zannediyorsun bakalım? ”³²⁰

“Milli Mücadele’ye karşı yapılan en çok uğraşılan ayaklanma Anzavur Ahmet’in İstanbul hükümeti destekli ayaklanmasıdır. Anzavur Ahmet, Adapazarı ve Geyve’de üç defa ayaklanmış ve bu ayaklanma güçlkle bastırılmıştır.

—Laz çetelerini Kuvayı Milliye’den sayma... Bu bir... Bir de siz Kuva-yı İnzibatiye’ye asker verirseniz, Anzavur’la birlikte Adapazarı’nı, Geyve’yi basarsanız, işte o zaman herkes size düşman kesilir. Sonra efendim? Anzavur aslen nereli?

—Bandırma’lı.

—Pekâlâ! Bandırma tarafındaki Kuvayı Milliye’ye niçin saldırmıyor da, Geyve’ye kadar yoruluyor? ”³²¹

Bolu ve Düzce’de çıkan ayaklanmaları bastırmak için 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey görevlendirildi. Kan dökmeden bu işi halletmek isteyen Mahmut Bey düşüncesini canıyla ödemiştir. Yerine gelen Suphi Bey, Ali Fuat Paşa ile görüşerek sert bir müdahaleyle isyan bastırılmıştır.³²²

³¹⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.280

³²⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 281

³²¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.282

³²²Kenan Esengin, a.g.e., s. 145

Bu ayaklanmalara karışanlar birazda zorunlu olarak idam edilmişlerdir. Çünkü, ayaklanmalarla vakit kaybedilmiş ve bu yüzden Yunanlılar Anadolu içlerinde ilerleme imkânı bulmuşlardır.

“ —Dün adamlarından birisiyle görüştim. Bolu havalisindeki kuvvetleri sordu.

—Söyledin mi?

—Söyledim.

—Bolu havalisinde ne kadar kuvvet var?

—24'üncü Fırka...

—Koca bir fırkaya beş yüz kişi mi hücum edecek. Tamam...

—Fırkanın mevcudu tamam değil ki... Bir tabur ancak...

—Kumandanı kim?

—Mahmut Bey.

—Mahmut Bey mi? —Mahir Efendi, aklına ilk gelen yalanı söyledi:-Ben Mahmut Bey'i tanırım. Hartte gördüm. Bir kere iyi kumandandır. Cesur bir kumandandır. Tek başına Anzavur'un çetesini bozar. —Bir an düşündü:-Pekâlâ Anzavur'a katıldık diyelim. Ne kazanacağız? ”³²³

Kuvayi Milli'ye güçlerini yıpratmak amaçlı olarak ara verilmeden sürekli ayaklanma çıkarıp yıldırma taktiği kullanmışlardır. Amaç, Kuvayi Milli'ye güçlerini kuvvetsiz ve işe yaramaz göstermektir.

Anzavur'un ikinci ayaklanmayı başlattığı yer bundan sonra Adapazarı'na doğru gitmeyi planlamıştır. Geyve'deki ayaklanmadan sonra Adapazarı'na yönelmişlerdir.

“ —Ağabeyime şöyle anlatacaksın! Bir Anzavur varmış. Süvari kumandanı imiş. Buralara haber uçurmuş. “Ben yanılmışım. Siz hazır olun. İşareti verir vermez ayaklanırsınız,” demiş. Geyve'ye saldıracakmış. ”³²⁴

Anzavur kuvvetlerinin ayaklanması Ali Fuat Paşa'nın Bolu ve Düzce'deki gibi sert tedbirlerle bastırmıştır.

³²³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.292

³²⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.296

“Üç dört gün geçmeden Aznavur kuvvetlerinin Geyve Boğazı’nda mağlup edilerek firara mecbur bırakıldıkları duyuldu.”³²⁵

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı müttefikleri ile beraber yenik sayılınca Enver, Cemal ve Talat Paşa’lar 2-3 Kasım 1918’de İstanbul’u terk etmişlerdir. Enver Paşa Kafkaslara giderek hayallerini gerçekleştirmeye buradan devam etmek istemiştir. Ancak burada at üstünde giderken kurşunlanarak öldürülmüştür.

Enver Paşa ve kardeşi Nuri Paşa’nın savaş sırasında ne kadar sert tedbirler aldıklarını göstermesi açısından Kemal Tahir’in burada bu olayı belirtmesi önemlidir. Enver Paşa’da en iyi adamı Yakup Cemil’i hiç çekinmeden öldürtmüştür.

“Bedava ekmek pişirmek istemeyen fırıncıların gözlerini korkutmak için Enver Paşa’nın biraderi Nuri Paşa sağdan sayarak ilk dört fırıncıyı astırmıştı da Osmanlı Türklerinin –senelerce gelmelerini gözledikleri bu acayip kardeşlerin-çar ordusundan besbeter olduğunu bütün Kafkasya gözüyle görmüş, canını ve malını vererek anlamıştı.”³²⁶

Bu yüzellilikler meslesi günümüzde de karmaşıklığını korumaktadır. İçlerinde Milli Mücadele’ye destek verenler vardır.

Nemrut Mustafa Paşa (Kürt), harp suçlularını yargılayacak ilk divan-ı harpte yer almıştır. Ancak kabine üyeleri sonra değiştirilmiştir. Milli Mücadeleye katılanları yargılayıp mahkûm ettiklerini ve bu kararları işgal kuvvetleri ile aldıkları itiraf etmiştir. Bu itirafı ile yüzellilikler arasına girmiştir.³²⁷

“Yüksek tabakayı padişah efendimizi, fahametlu damadını ve bilhassa Polis Müdürü Arnavut Tahsin ile Divan-ı Harp Reisi Kürt Mustafa Paşa’yı müşkül vaziyete düşürmek için sanki hergeleler söz birliği etmişlerdi.”³²⁸

³²⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 299

³²⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.304

³²⁷Sedat Bingöl, Yüzellikler Meselesi, Bengi yayınları, İstanbul 2010, s.55-56

³²⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.307

10 Şubat 1918’de Beylerbeyi Sarayı’nda vefat etmiştir. Halk tarafından sevilen bir padişah olan II. Abdülhamit’in sevmeyenleri de bir o kadar çoktu. Kızıl Sultan ve Hamit Onbaşı gibi lakaplar sevmeyenleri tarafından takılmıştı

“—Padişahamız... Padişahlık Abdülhamit Efendimizle beraber öldü... Padişahlık dünyadan çekildi. Gölgesi kaldı. “Hamit Onbaşı” dediler. “Kızıl Sultan” dediler. Cenazesi kaldırılırken ben İstanbul’da yoktum. Tabutu parmak üzerinde gitmiş. Millet “Bizi kime bırakıyorsun mübarek?” diye çığırışmış...”³²⁹

İzmir’in işgalinin hemen ardından düzenlenen mitinglerde Halide Edip (Adıvar) konuşmalar yapıp halkın milli duygularına hitap etmiştir. Bu konuşmalarda halka işgallere karşı direnmelerini, günün ağlamak günü değil eyleme geçme günü olduğunu söylemiştir.

“—Kadın dediniz de aklıma geldi. Biz burada bir de kadın geçirdik. Adı Halide Edip Hanım!

—Nasıl bir kadın? Hele bir tarif et!

Servet Efendi’nin tarifi, Yayalar köylü İbrahim’le Adil Usta’nın tariflerini tutuyordu. Demek, Sultanahmet meydanına kara bayraklarla çıkıp koca Dersaadet’i velveleye veren hatundu. Mahir Efendi, kayınbiraderinin takdir hislerini sesinden anladığı için, karanlıktan da istifade ederek, biraz yalan söyledi. Sanki Sultanahmet hengâmesinde bizzat bulunmuş, o kadının. “Adı neydi? Halide Edip mi? Tamam...” Halide hanımın sözlerini birer birer işitiyordu. Karı bir orduya bedeldi vesselam!”³³⁰

Kuvayi Milliye karşı ayaklanmalarda ordu zaman kaybetmiş bu yüzden Yunanlılar işgallerine devam etmişlerdir. Düzce ayaklanmasında Kumandan Mahmut Bey şehit düşmüştür. Bu ayaklanmayı Ali Fuat Paşa bastırmıştır.

“—Sorma! Bir sabah Düzce isyan etti. Abazalarla Çerkezlerden mürekkep dört bin kişilik bir kuvvet kasabayı bastı. İlk iş olarak mahpushaneyi açmışlar. Mahkûmları salıvermişler. Düzce’deki süvari müfrezesinin silahlarını aldılar. Hükümet memurları, zabıtlar hapse tıkıldı. Geyve’de bulunan 24’üncü Fıkra, asilerin üzerine yürüdü. Fırka

³²⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.325

³³⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.336

Hendek'e vardığı zaman kasabada hiçbir hareket görülmemiş. Meğer yol boyunca pusuda imişler. İlk ateşte Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut Bey'i, Erkânı Harp Reisi Sami Bey'i, yaverini, birkaç zabiti aynı zamanda şehit ettiler. Başsız asker ne olur?

—Dağılır!

—İyi bildin. Fırka dağılmış. Tüfekleri, topları, makineleri, ağırlıkları kâmilten asilerin eline geçti. Derken isyan fırtına gibi her tarafa yayıldı. Adapazarı düştü. Ben karakolu terk etmemek emrini almışım. Deli olacağım. Havadisler geliyor."³³¹

Kemal Tahir, özellikle Batı bölgelerde Yunanlılar karşı halkın direnişini detaylı bir şekilde anlatma çalışmıştır.

Kuvayı Milli'nin hızını kesmek ve onu durdurmak için çıkan ayaklanmalardan biri de Hilafet ordusu'dur. Bu ayaklanmaların bastırılmasında Çerkez Ethem ve askerleri de yardımcı olmuşlardır.

"Birbirini tutmaz havadisler. İzmit Mutasarrıfı Çerkez İbrahim Adapazarı'na gelmiş. Ahaliye padişahın selamını getirmiş. (Bir gönüllünün maaşı yüz elli lira) diyorlar. Hem yüz elli lira maaş hem de adı gönüllü... Bereket bizimkiler bu işe karışmadılar. Toplanan kuvvetler tekrardan Geyve Boğazı'na saldırdılar. Bir taraftan da İzmit'ten kötü havadisler yağıyor. Süleyman Şefik Paşa isminde bir kumandanın maiyetine "Hilafet'in Ordusu" verilmiş. Dağ taş asker... Bunun bir kısım kuvvetleri acele geldi. Asilere yetişti. Başlarında koskoca bir Erkânıharp binbaşı var. Hayri Bey! Doğrusu ben korktum.

—Ya biz! İstanbul'da... Elimiz ermez, gücümüz yetmez! Kavganın uzaktan seyri daha zor oluyor Servet!

—Zor olmaz mı? Ben patlıyorum... Bereket Geyve'ye takviye geldi. Salihli ve Balıkesir Kuvayı Milliyesi... Başlarında Çerkez Etem Bey. İki tabur nizamiye... Dört cebel topu, beş makineli tüfek ve üç yüz efe süvarisiyle Binbaşı Nazım Bey müfrezesi... İki tabur piyade... Sekiz makineli tüfek, iki sahra, iki cebel topuyla Kaymakam Arif Bey müfrezesi... Üç yüz kişilik milli kuvvetle, Binbaşı Çolak Arif Bey. Bunların iki makineli tüfengiyle iki topu var.

—İster silahlı say, ister silahsız... Umum kumandanları da Ali Fuat Paşa, bizzat makineli başında ateş etmiş. Al ver, al ver! Muharebe dört ay sürdü. Nihayet asiler ezildiler... Hilafet ordusundan gönderilmiş Binbaşı Hayri Bey, Yüzbaşı Ali Bey, mülazım-ı

³³¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.337

evvel Şerafettin Efendi, Makineli Tüfek Zabiti Mehmet Hayri Efendi, Tabur Kâtibi Hasan Lütfü, cerrah İbrahim Etem Bey, hep ele geçtiler. Geyve'de bunların asılmalarını seyrettim...”³³²

Aydın ve Nazilli’de Yunan kuvvetlerini Demirci Mehmet Efe durdurmuştur. Halka zulüm edildiğini duyan Demirci Efe Aydın’da ve çevresinde Yunan kuvvetlerine göz açtırmamıştır.

*“Yunan’ın İzmir tarafında yaptığı kötülüklerden söz açmışlardı. Kadınlara taarruz ediyorlarmış... Kadınlara... Ama Demirci Efe öcümüzü almış. Vermiş satırı... Aydın’a cehennem gibi girmiş Demirci Efe...”*³³³

Kemal Tahir’in Mustafa Kemal’in padişahları sevmediğini ifade ederken sarf ettiği isme bakılacak olursa Vahdettin’de Reşat’ta siyasi olarak çok becerikli liderler değildir. Dirayetli olmadıklarından dolayı ülkenin içindeki durumu iyi değrlendiremeyip daha da kargaşaya sebep olmuşlardır.

Mustafa Kemal, 27 Aralık 1919’da Ankara’ya geldiğinde Hacı Bayram Veli Camii ve türbesini ziyaret etmiş ondan sonra yanındakilerle hükümet konağına giderek bir konuşma yapmıştır.

*“Mustafa Kemal Paşa, Hacıbayram Camii’ne, bir sürü hocanın, şeyhin, dervişin arasında geldi. Sırtından siyah bir ceket, bacağına çizgili siyah pantolon vardı. Gene Anafartalar’daki sarı yağız, zayıf adam. “Anadolu Şuraları Hükümeti” lafını bir türlü unutamıyor, artık bu memlekette esaslı bir değişiklik istemiyordu. Sultan Hamit’ten beri, Sultan Reşat’ı da, Vahdettin’i de sevememişti.”*³³⁴

İstanbul müftüsü hakkında vatan haindir, padişah düşmanıdır ve katli vaciptir fetvası çıkarmıştır. Ankara’ya geldiğinde ise en büyük desteği buradaki din adamlarından görmüştür. Özellikle Müftü Rıfat Efendi, Milli Mücadele’yi sonuna kadar desteklemiştir.

³³²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.338

³³³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.340

³³⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.361

Burada halkın aklının karıştığı anlatılmaya çalışılıyor. Çünkü bir müftü haindir, dün düşmandır diyor, diğeri İslamın şerefini korumaya çalışıyor, Müslüman halkı savunuyor diyor, halk ikiye bölünmüştür.

“İşte şeyhülislam, Kemal Paşa'nın katline fetva çıkardı. Şeyhülislam demek İslamiyetin en yüksek uleması... Yanında Hoca Abdülaziz Mecdi Efendi. Bu tarafta Hacı Bektaş'tan Çelebi Cemalettin Efendi, Karahisar Sahip Mebusu Hoca Şükrü Efendi, Müftü Rifat Efendi... İnsanın, hâşâ sümme hâşâ, “Allah ikiye bölündü” diyeceği geliyor.”³³⁵

Mustafa Kemal, bu mücadelenin düzenli bir ordu olmadan yapılamayacağını anlamış ve bütün birlikleri düzenli ordu çatısı altında toplamak istemiştir. Ancak Çerkes Ethem düzenli orduya girmeyeceğini kimseden emir alamayacağını bildirmiştir. Bu yüzden birliğin adını yeşil ordu ya da Kuvayi Seyyare olarak değiştirmiştir. Bu arada Kuvayi Milliye'ye karşı isyanlar evam etmiştir. Yozgat'ta Çapanoğlu isyanı çıkmıştır.

Çerkes Ethem Yozgat Çapanoğlu ayaklanmasını bastırmış ve bu işyandan Ankara Valisi Yahya Galip'i sorumlu tutmuştur. Sorumluyu cezalandırmak istemiş ancak Mustafa Kemal buna izin vermemiştir. Ankara ile ilk olarak bu yüzden araları bozulmuştur. Daha sonra ise Ali Fuat Paşa Batı cephesi kumandanlığından alınarak Moskova'ya elçi olarak gönderilmiş ve yerine İsmet Paşa atanınca ipler iyice gepilmiştir.³³⁶

“Etem ve Teyfik Bey'in bütün müfrezeleri “Yeşil Ordu” olmuşlar.

—Pekâlâ! Oluversinler...

—Neden? —Mahir Efendi, ordunun ne demek olduğunu bildiğinden duyduklarıyla artık alay etmeye başlamıştı-: Yeşil murada dalalettir. Uğurlu bir renk, Varsın Yeşil Ordu olsun.

³³⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 362

³³⁶Bakınız: Nurer Uğurlu, Çerkez Ethem Kuvvetleri, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007

Artık o derecesine aklım ermez. Çerkez Etem Bey çete taraftarı.

—Sen ne diyorsun allasen... Herif yıldırım gibi... Nerede isyan patlasa yetişip tepeliyor. “Orduda değerli kumandan, işe yarar zabıt yok” diyormuş. Yazdığı emirlerde, valilere, kumandanlara “Şerian icra edilmezse idam edilirsin” diye yazıyormuş. Yozgat isyanında... Yozgatta Çapanoğulları isyan etti. Dünyayı velveleye verdiler de, bereket Ethem Bey, Ankara valisini isyandan suçlu görmüş. Ceza vermek için Vali Yahya Galip Bey’i Kemal Paşa’dan istemiş. Yahya Galip Bey, Kemal Paşa’ya ilk tabi olanlardan... Paşa Ankara valisini vermedi. Vermeyince Etem Bey Yozgat mebusuna ne dese beğenirsin?”³³⁷

Kuvayi Milliye içindeki ayaklanmaları bastırırken Yunanlılar İzmir’den sonra ilerleyişlerini devam ettirmişlerdir. Çerkez Ethem ve birliği iel birlikte Kuvayi Milliye durdurmaya çalışmışlardır. Ancak Yunanlılar Gedos’a kadar gelmişlerdir.

“Cepheler iyi... Gedos’ta düşmanın münferit bir fırkası varmış. İki fırkasıyla, bir de Etem Bey’in Kuvayı Seyyare’siyle buna çullanmayı düşünüyoruz. Mecliste paşayı sıkıştırmışlar. “Düşman Gedos’ta münferittir.”³³⁸

Yunanlılara karşı mücadeleyi devam ettiren Çerkez Ethem Ankara ile arasının açılmasıyla beraber bu mücadeleden vazgeçmiştir. Yunanlılar Bursa, İnegöl ve Yenişehir’e kadar ilerlemişlerdir.

Hâlbuki Kuvayı Seyyare, hiçbir iş yapmamış, yapmaya muktedir olmadığını da ilk anlarda göstermiş, emre itaat şurada kalsın, kendisini daima tehlikeden uzak bulundurmaya gayret etmişti.

Binbaşı Reşat Bey’in duyduğu doğruysa, cephe ikiye taksim olunacak, birisine Garp Cephesi, ötekine cenup cephesi denilecekmiş. Garp Cephesi’ne İsmet Paşa, cenuba Refet Bey gönderilecekmiş.

“Nihayet, herkes günlerdir tuttuğu nefesi, 24 Teşrinievvel 336 günü öğleye doğru “Oh!” diye boşalttı. Garp Cephesi’nde, 61 ve II’nci Fırkalarla Kuvayı Seyyare, düşmanın

³³⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.364-365

³³⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.366

Gedos'taki kuvvetlerinin üzerine atılmıştı... Birkaç gün ufak tefek muvaffakiyet haberleri geldi. Sonra birdenbire cepheden havadis kesildi...

*Mahir Efendi, bunun ne manaya alınacağını pekiyi biliyordu. Binbaşının suratından düşen bin parça oluyordu. Taarruz "konuştukları gibi" muvaffak olamamıştı.25 Teşrinievvel 336'da, yani bizimkinden bir gün sonra başlayan düşman taarruzu Bursa ve Uşak cephelerinden, inkişaf ediyordu. Bursa kolu, birkaç gün gün içinde Yenişehir'i, İnegöl'ü işgal etmişti. Uşak'taki kuvvetlerimiz de, muharebe vererek Dumlupınar sırtlarına kadar gerileyip orada durabilmişlerdi."*³³⁹

Çerkez Ethem düzenli ordu birliklerine katılmayı reddetmiştir. Zaten İsmet Paşa ile de anlaşamayan Çerkez Ethem Ankara ile bütün bağlarını kesmiştir.

*"—Kemal Paşa, ter ter tepiniyormuş. "Bir daha bana Yeşil Ordu'nun lafını etmeyeceksiniz. Kuvayı Seyyare'yi de işitmek istemem... Süratle muntazam ordu, büyük süvari kitleleri vücuda getireceğiz," diye bağırtıyormuş."*³⁴⁰

Çerkez Ethem, Ankara ile bağları kopardıktan sonra kendi birliğine asker toplamaya devam etmiştir. Merkezi Kütahya alarak kendini ordusunun kumandanı ilan etmiştir.

Milli kuvvetlere ilk başlangıçta yardım eden Çerkez Ethem'in daha sonra sadece emir altına girmemek için Kuvayı Milliye ile ters düşmesi anlaşılabilir değildir.

"Ethem Bey'i bile az kalsın Ali Fuat Paşa'yla beraber Moskova'ya gönderecekmış. Bereket kardeşi Mebus Reşit Bey razı olmamış... Etem Bey'i derhal Ankara'ya istemiş. Kütahya, Gedos taraflarında, Kuvayı Seyyare'ye Ethem Bey'in küçük kardeşi Teyfik Bey kumanda ediyormuş.

Ethem Bey, cephe kumandanının yasağına rağmen el altından yeni müfrezeler teşkiline çalışıyormuş. Karaşehir tarafında toplanan yeni müfrezenin adı bile malum: Karakeçili müfrezesi...

³³⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.367

³⁴⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 369

*Cephe kumandanı Ethem Bey kuvvetlerine “Birinci Kuvayı Seyyare” dediği halde, herif gene, “Umum Kuvayı Seyyare ve Kütahya Havalisi Kumandanlığı” diye imza atıyormuş.*³⁴¹

Yazar burada Balkan savaşlarında, kaybedilmesinin asıl sebebinin iktidar meselesi olduğunu dile getirmiştir. Bu savaşta da aynı durumun yaşandığını ifade ediyor. Hem Ethem Bey’in hem de Mustafa Kemal’in liderlik ve askerlik yetenekleri vardır. Ancak burada söz konusu iktidar değil vatan olmalıdır.

Mustafa Kermal burada düzenli orduyla daha iyi sonuçlar alınacağını görmüş ve o yüzden düzenli ordu diye ısrar etmektedir.

*“Balkan harbinden beri hep aynı dert! Rumeli-Anadolu ayrılığı... İttihatçı-İtilafçı ayrılığı... Müslim-gayrimüslim ayrılığı... Seferberlikte, ordudaki Alman-Osmanlı çekişmesi... Türklük-Araplık davası... İşte nihayet Çerkez... Adil Usta bütün bunları getirip paraya balardı. Acaba haklı mı Adil Usta? Rumeli tüccar, Anadolu derebeylikmiş. İttihatçularla itilafçıların boğazlaşması, “Karı ben alacağım, sen alacaksın!” üzerine... Ermeni katliamı, işlerin cephelelerde kötü gitmesi üzerine milleti yağma ile avutmak için bulunmuş bir çare. Taşnaklara gelince: Onların maksadı, Ermeni esnaf ve tüccarlarının kazançlarını emniyet altına almak... Arapları bize arkadan kim hücum ettirdi? İngiliz altını değil mi? Şimdi de Ettem Bey suyun başını kesmek, orada oturan Mustafa Kemal Paşa’yı def edip yerine yerleşmek istiyor.”*³⁴²

Mustafa Kemal, Ethem Bey ile karşılaşmak istememiştir. Bu yüzden gerginliğin başladığı ilk dönem de bile görüşmedikleri bilinmektedir. Yazar bu bilgiyi nereden elden aldı ve buradan aktarmaktadır bilinmemektedir. Büyük bir ihtimalle bir sanatkâr hayal gücüyle burada olayı kurgulamaktadır.

Düzenli orduya katılmak istemeyen Demirci Efe’de Aydın ve Nazilli’de Kuvayı Milliye’ye karşı mücadele etmiştir

³⁴¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi; s.370- 371-372

³⁴²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.376

“Bu sıralarda, İstanbul’dan İzzet ve Salih Paşa’ların, yanlarından diğer birtakım büyük büyük adamlarla beraber Anadolu’ya geçip Kuvayı Milliye’ye iltihak ettikleri duyuldu.

Hâlbuki Çerkez Ethem meselesi gittikçe vehamet kesbekteydi. Kemal Paşa Kuvayı Seyyare ile cephe kumandanının arasını bulmak için Eskişehir’e kadar bizzat gelmiş, Etem Bey’i de Ankara’dan beraberinde getirmişti. Eğer söylenenler doğruysa, Etem Bey, Eskişehir’de, paşanın gafletinden –uykusundan- bilistifade savuşmuş. “Nerde! Hani Etem Bey?” deyince kardeşi Mebus Reşit bey şu cevabı vermiş: “Etem Bey bu dakikada kuvvetlerinin başındadır.” Günlerden bir gün, Refet Bey’in Dinar civarında İğdecik köyünde bir gece süvari baskını ile isyana hazırlanan Demirci Efe kuvvetlerini dağıttığını duyurdu. Eski Aydın cephesi kumandanı, beş on arkadaşıyla canını zor kurtarmış.”³⁴³

Çerkez Ethem ve birliği daha fazla Kütahya’da tutunamayacağını bildiği için oardan bir an önce ayrılmak istemiştir. Kuvayı Milliye birlikleri ile savaşa savaşa ilerlemiştir.

“—Zannetmem. Dün Kütahya işgal edilmiş. Kuvayı Seyyare muharebe vermeden kaçıyor.”³⁴⁴

Yunanlılar, Çerkez Ethem’in bu isyanından ve Kuvayı Milliye’nin bu isyanla uğraşması nedeniyle Eskişehir hattına kadar ilerlemişlerdir. Bu arada Çerkez Ethem Yunanlılarla geçici sulh yapıp daha da kaçmaya çalışmaktadır.

Kemal Tahir, başlangıçta Milli Mücadele tarafındayken daha sonra birkeç anlaşmazlık yüzünden Milli Mücadele kuvvetlerine savaştan Çerkez Ethem’i ele almış ve bu durumu kendi düşünceleri doğrultusunda açıklamaya çalışmıştır.

“—Çare her zaman dövüşmektir. Bana sorarsan Büyük Millet Meclisi reisi bu işte çok sabırlı hareket etti. Son defa heriflerin ayağına bir sürü mebus yollamış. Mebusları tevkif etmişler. Onların bize vurmasını beklemektense, bizim vurmamız hayırlı...

—Yunanlılar duyarsa...

³⁴³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.378

³⁴⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.384

—Duysunlar... Elbette duyacaklar. Zaten Çerkez Ethem düşman hatlarına doğru kaçıyormuş. Layık oldukları yere gidiyorlar. Ordumuzun içindeki düşman, tard edilerek asıl cephesine irca olunuyor demek...

Kütahya taraflarından peşipeşine haberler geliyordu. İyi haberler... Asiler mukavemet etmeden kaçıyorlarmış... Köyler düşüyor, boğazlar, dereeler geçiliyordu. Nihayet Gedos alındı... Fakat sevinç fazla uzun sürmemişti. Gedos'un zaptının ertesi günü umumi Yunan taarruzu başladı.

Bursa-İnegöl hattında, yalnız bir tek piyade fırkası 24'üncü Fırka kalmış, -bunun da bir alayı Geyve'de- diğer kuvvetler Ethem'in tenkili hareket iştirak etmek üzere çekilmişti.

Üç fırka ile taarruz eden Yunanlılar, cepheyi tek başına bekleyen 24'üncü Piyade Fırkası'nın iki alayını önlerine kattılar.

Alayları tutunabildikleri yerde muhabere kabul edip düşman ilerleyişini mümkün mertebe geciktirmeye çalışarak Eskişehir'e doğru geriliyorlardı. Bu hareket şeklen dümdar muharebelerine benziyorsa da, arkada üstüne çekilmiş esas kuvvet yoktu."³⁴⁵

Yazar burada bir eleştiri yapmıştır. Eğer Çanakkale Savaşı'nı kaybetseydik Cevat Paşa suçlu olcaktı ancak zafer kazanıldığı için onun yerinde olup olmasını kimse önemsemedi ve şimdi kahraman oldu. Napolyon hep aynı şeyleri yaptı ama kazandığı zaman büyük Napoyon, kaybettiğinde başarısız diye anılmıştır. Enver Paşa'nın da durumu aynen budur. Enver savaşı kazansaydu büyük Enver Paşa olacaktı ama kaybettiği için devleti felakate sürükleyen adam olarak suçlanmıştır. Bu her yerde ve her zaman böyledir, diyor.

“Çanakkale'de, 18 Mart hücumu sırasında Cevat Paşa karargâhta yokmuş. Erkânıharp reisi öğleye kadar hiç şaşırmadan onun vazifesini yapmış, fakat öğle üzeri kumandan paşa gelir gelmez, sevinçten atının ayaklarına kapanmış. Bi dakika evvel başka bir adam olan Erkânıharbiye reisini bir dakika sonra değiştiren nedir? Köyde koyun güttüğü için biliyordu. Hayvan, hayvanken tehlike sezince çobanın etrafında toplanır. Osterliç'te de, Vaterlo'da da Napolyon aynı Napolyon'du. Aynı işleri yaptı. Ne daha iyisini, ne daha

³⁴⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.385-386-387

fenasını... Birincisinde kazandığı için büyük, ikincisinde, kaybettiği için küçük oldu. Enver Paşa'yı sever misin?

—Hayır!

—Muharebeyi kazansaydık...

—Gene sevmezdim."³⁴⁶

Çerkez Ethem, düzenli ordu birliklerini dağıtamamış ve önlerinden kaçarak Yunanlıların bulunduğu saflara doğru ilerlemiştir.

"Zaten güzel haberler almışlardı. Dördüncü Fırka, çok şükür, demiryolunun iki tarafı tutmuş. İnönü'nün garbında şimdi dövüşen kuvvetler: İkinci Fırka... Cephe kumandanı Eskişehir'deymiş... Eskişehir'de... Yani elli kilometre geride... Elli kilometre... Yayan, on saat... Trenle iki saattir. Ama bütün bu haberlerin ispat ettiği mühim bir şey var ki o da, Çerkez Etem hakkında duyduklarının sahi olması... Demek, Çerkez Etem orduyu dağıtamamış... Hamdolsun!"³⁴⁷

Kemal Tahir'in Türk tarihinin yanı sıra Avrupa tarihinde ne kadar iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Nelson, İngiltere'nin en sevilen kahramanlarından biridir. 20 yaşındayken yüzbaşı rütbesiyle gemi komutanı olan Nelson'un yetişkinlik döneminin büyük bir bölümünde İngiltere için savaşmıştır. 1775-1783 arasındaki Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na, 1789 Fransız Devrimi'nden sonra Fransa ile yapılan uzun süreli savaşlara katılmıştır. 1793'te Fransa ile savaşın başlamasından hemen önce 64 toplu büyük Agamemnon gemisinin komutanlığına getirilen Nelson, Akdeniz'deki İngiliz filosuna katılarak Korsika Adası'nın alınmasında rol oynamıştır. Bu savaşta sağ gözünün kör olmasına yol açan bir yara almıştır. 1797'de Portekiz'in güneybatı kıyısı açıklarında yapılan St. Vincent Burnu Savaşı'nın kazanılmasında cesareti ve becerisiyle büyük rol oynayan Nelson'a bu savaştan sonra "sir" unvanı ve tuğamiral rütbesi verildi. Aynı yılın sonlarında Kanarya Adaları'n-dan Tenerife'deki Santa Cruz'u ele geçirmek için girişilen savaşta sağ kolunu kaybetti.³⁴⁸

³⁴⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.397

³⁴⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.399

³⁴⁸Bakınız: Fahir Armaoğlu, XIX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, İstanbul 2006

“Karanlık kardeş,” Beşkardeş Dağı’nın eteklerine vardıkları zaman, nihayet sis, soğuk ve tipi ile beraber üstlerine çöktü. Daha doğrusu düşmanın önüne dikilip, onu Eskişehir’e bilmem kaç kilometre beride bir gececik için olsun durdurdu.

—İngilizlerin bir meşhur amiralleri vardır. Adı Nelson! Hiç duydun mu Mahir Efendi?

—Hayır!

—Duymadığın iyi. Trafalgar’da Fransızları yenmiş bu centilmen...

—İyi etmiş.

—Ve demiş ki: “Bizim gemilerimiz tahtadandı ama denizcilerimizin yürekleri çeliklendi,” anladın mı?

—Anladım... Gemiler tahtadanmış, yürekler çelik...

—Evet... Nelson bu harbi kazanmış. Bu söz de meşhur olmuş. Eğer harbi kaybetseydi...³⁴⁹

Romalılar dünya tarihinde en büyük imparatorluklardan birini kurmuşlardır. Roma imparatorluğu çökme döneminde Goller’e yenilerek yıkılış sürecine girmişlerdir. 395 yılında ikiye ayrılmışlardır. Batı Roma 476 yılında yıkılmıştır. Doğu Roma yani Bizans 1453 yılında sona ermiştir.

“Romalılar Goller’e yenilmişler. Goller şu kadar okka altın istemiş. Romalıdır, efendim, tabii altın verdiği için, dikkatle tartıp getirmiş. Bir de Goller’in terazisine koymuşlar ki şu kadar noksan... “Nasıl olur? Biz bunu tartmıştık!” diye mırıldanmaya kalkınca, Goller’in kralı “Eyvah, mağluplara!” diye bağırarak ağır kılıcını terazinin dirhem kefesine atmış... Sahte dirhemlerin farkından başka, kılıcı da altınla tartmak mecburiyetinde kalmış mağlup Romalılar...³⁵⁰

II. Viyana Kuşatması (1683) eğer başarılı olsaydı Osmanlı’nın asla çökmeyeceğini ya da bu kadar kötü duruma gelmeyeceğini söyleyenler vardır ve suçlu olarak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gösterilmektedir. Her kötü dönemin bir sorumlusu mutlaka bulunur.

³⁴⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 403

³⁵⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 404

“Balkan’dan beri, -Zira Viyana muharasasının suçu maalesef tarihleri denk getirmemek yüzünden, gene Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın omuzlarında kalır. Hoş zaten hiçbir kabahat sahipsiz kalmamıştır ya...-Ne diyordum. Evet, Trablusgarp’tan bu yana, bütün uğursuzluklar Mustafa Kemal’e yüklenir.”³⁵¹

Kemal Tahir, Milli Mücadele sırasında cephe gerisinde de zaman zaman askerinin isteksizliği ve firarlar olduğunu belirtmiş ve bu kaçaklar için sert tedbirler alındığını ifade etmiştir.

İstiklal Mahkemeleri Milli Mücadele döneminde asker kaçaklarını, ayaklanma çıkarıcıları ve ordunun malzemesini çalanları yargılamak için 1920 yılında kurulmuştur. İlk Ankara’da kurulan bu mahkemeler Milli Mücadele’den sonra da işlevlerini sürdürmüşlerdir.

“Sonuna asla güvenilmeyen bir iş yapılıyor gibi, gönülsüz gönülsüz Yenişehir-İnegöl hattına kadar ilerlendi... Ayaklarından çamura gömülmüş oldukları halde, yeniden beklemeye başlamışlardı. Kıştan çıkmaya uğraşan çıplak tabiat, ailesinden uzakta yaşayan bekâr erkekler üzerine, öldürücü bir can sıkıntısı halinde çöküyordu. Firar hadiseleri yeniden çoğaldı... Arkada İstiklal Mahkemeleri asker kaçaklarını asıp dururken her gece bölüklerden birkaç kişi, bereket versin, teçhizatı ve silahı yük saydıklarından bırakıp, savuşuyormuş.”³⁵²

Düzenli ordunun ilk başarısıdır. 6 Ocak 1921’de başlayan mücadele 10 Ocak 1921’de Yunan birliklerinin İnönü-Eskişehir hattının gerisine çekilmesi sağlanmıştır. Düzenli orduya güven artmış, halka moral olmuştur.

I. İnönü Zaferi de kazanılınca İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşmasında bazı değişiklikler yapmak üzere Yunanistan ve Türkiye'nin de katıldığı bir konferansın 23 Şubat 1921’de Londra’da yapılmasına karar verilmiştir. Fakat TBMM’ni tanımadıkları için, konferansa yalnızca Osmanlı Hükümetini davet etmişlerdir.. Mustafa Kemal’in de konferansa delege olarak katılabileceğini ya da bir temsilci

³⁵¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.405

³⁵²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 409

yollayabileceğini Osmanlı Hükümeti'ne bildirmiler. Osmanlı Hükümeti de itilaf devletlerinin bu önerisini TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya iletmiş. Ancak TBMM bu teklifi kabul etmemiştir ve çağrılmadığı bir konferansa, katılamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine İtilaf Devletleri, İtalya'nın aracılığı ile TBMM'ni resmen Londra Konferansı'na çağırdı. Konferans 23 Şubat'ta Londra'da açıldı. İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nda küçük değişiklikler yapmak istediler. Türk delegeler buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Sadrazam Tevfik Paşa, söz sırası kendisine gelince, "Ben sözü Türk Milleti'nin gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başdelegesine bırakıyorum" diyerek konuşma yetkisini Bekir Sami Bey (Kunduh)'e bırakmıştır. Bunun üzerine, İtilaf devletleri her türlü görüşmeyi TBMM heyetiyle yapmıştır. TBMM delegeleri, Misak-ı Milli'ye dayanarak Sevr Antlaşması'nı hiçbir şekilde kabul etmediklerini dile getirmişler. Şiddetli tartışmalardan sonra konferans sonuç alınmadan dağılmıştır. Bekir Sami Bey konferansın dağılmasından sonra savaş esirlerinin karşılıklı geri verilmesi ile ilgili olarak, 11 Mart'ta Fransızlarla, 12 Mart'ta İtalyanlarla ve 16 Mart'ta İngilizlerle, ayrı ayrı antlaşmalar imzalamıştır. TBMM tarafından onaylanmayan bu antlaşmalar hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Konferans, sonuç alınamamasına rağmen, İtilaf Devletleri'nin TBMM'ni tanımaları açısından diplomatik bir başarı sağlanmıştır.³⁵³

“—İnönü zaferi, cephe gerisini bizden yüz kere fazla ferahlatmış... Ankara böbürleniyor... Mustafa Kemal Paşa, artık âdeta şef...

—Eskiden neydi?

—Eskiden mi? Şeydi... Yüzüne bir şey söylenmediği halde, arkasından “Acaba!” denilen bir adam... Ethem meselesinde...

—Hayır... Etem kuvvetleri, biz burada Yunan'la dövüşürken, Kütahya'da kalan zayıf fırkaya çullanıyor. Fırka kumandanı İzzettin Bey... Refet Bey de o sırada iki süvari fırkasıyla Dumlupınar'ın on kilometre şarkında Küçükköy'de bulunuyormuş... Süvari, asilerin yan ve gerisine düşmek lazım değil mi? Hayır...

Netice... İzzettin Bey tamam üç gün tek başına dövüşükten sonra, 13 Kânunusani akşamı güneş batarken yaptığı bir mukabil taarruzla asileri önüne katmaz mı?

³⁵³ Salahi Sonyel, a.g.e., s.124

Nihayet, Refet Bey, bütün kuvvetlerini süvari fırkalarından birisine kumanda eden Derviş Bey'in emrine vererek düşmanın takibine müsaade etmiş... Bereket versin kifırka kumandanı, cephe kumandanı gibi uyusuk değil... Afşar-Gedos istikametinde gece yürüyüşleriyle asilere, nefes aldırılmamış. Dokuz gün dokuz gece namussuzları kovmuş... Etem kuvvetleri dediğimiz it sürüsü nihayet dağılmış... Etem, Tevfik, Reşit kardeşler Yunan'a iltica ederek canlarını kurtarmışlar.

—Sahi... Bir de sulh lafı dönüyor. Londra'da bir konferans toplanacaktı. İstanbul hükümeti Ankara'yı da çağırmış. Lakin Mustafa Kemal Paşa, İstanbul hükümetini tanımıyor. "Murahas gönderilecekse, biz yollayacağız" diye ayak diriyor."³⁵⁴

Kemal Tahir, cephedeki olayları bu kadar detaylı anlatmasının sebebi, bu mücadelenin hiçte kolay kazanılmadığını okuyucunun kafasına iyice yerleştirmek istemesidir.

I. İnönü Savaşı'ndan sonra Yunanlılar saldırıyı iyice şiddetlendirmişler. Ne olursa olsun ilerlemek istemişlerdir. Bu nedenle tüm güçleri ile geri çekildikleri yer olan Eskişehir- İnönü taraflarına ilerlemeye başlamışlardır.

"Şubatın yirmisinde taarruz olmadı. Fakat martın ortalarına doğru, 24'üncü Fırka ilk hatlarda hafif setr kuvvetleri bırakarak Bozüyük şarkına doğru çekilmek emri aldı.

Olup bitenleri, Londra Konferansı'nın neticesi gibi görenler de çıkmıştı. Yani düvel-i muazzama iki tarafı barıştıracaktı. Bu sebeple muharipler arasında bir boş arazi bırakılıyormuş... Hani fena da olmaz. Önü bahar... Baharda İstanbul... Çoluk çocuk...Ama işte:23 Mart 337 günü...Evela bir fisiltı halinde, sonra telaşlı bir haykırıyla: Yunan taarruzu!" duyuldu.

24'üncü Fırka, gemi kasılmış bir at gibi sinirlenerek ileriye doğru bakıyordu. 26 Mart akşamı, İnegöl önünde bırakılan setir kıtaları fırkaya iltihak ettiler. Düşman cepheye yanaşmıştı. Ertesi sabah, iki Yunan fırkası, Gündüzbey'le Savcıbey hizasında gene sağ ucu zorladı. Birinci ve Altmışbirinci Fırka alayları yılmadan akşama kadar dövüştüler.

³⁵⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 413- 414- 415

Akşamüstü, Üçüncü Alay'ın tuttuğu tepeleri düşmanın üç alayla söktüremediği, fakat bütün zabitlerini ve yarı neferlerini kaybeden alaydan da hayır kalmadığı duyuldu.”³⁵⁵

Kemal Tahir, Eskişehir-Kütahya savaşlarında ordunun genel durumunu anlatmaya çalışmış ve burada mevzi isimleriyle olayı detaylandırmıştır.

Korkulan olmuş Yunanlılar İnönü'ye tekrar girmişlerdir. Yunanlıların Ankara'ya bu kadar yaklaşması bir anda bütün birliklerin paniklemesine yol açmıştır.

“29 Mart günü, Yunanlılar gene cenahlara saldırmışlardı. O gün akşama kadar Gündüzbey sırtları defalarca el değiştirdi. Fakat akşamüstü, boğuşma duraklayınca, bizde kaldıkları hayretle görüldü. Sol cenahta vaziyet biraz daha iyiydi. Onbirinci Fırka, faik düşman kuvvetlerini sade tevkif etmemiş biraz geriye bile sürmüştü. Günün kahramanı Yetmişinci Alay'dı. 30 Mart'ta öğleye doğru Metristepe'nin Yunanlılar tarafından alındığı nasılsa duyuldu. Sol cenahta da işler dünkünün aksine cereyan ediyordu. Akpınar-İnönü garp mevzileri düşmüştü.”³⁵⁶

Yunanlıları 5. Kafkas Fırkası durdurmayı başarmıştır. Yunanlı birlikler ne yaptılarsa savunma hattını geçememişlerdir.

Osmanlı'nın dış işlerini devletin çöküş zamanına kadar Rumlar ve Ermeniler yürütmüşlerdir.

I. Balkan Savaşı'nda Bulgarlar Edirne'yi alıp Çatalca sınırına kadar gelmişlerdir. Avrupa devletlerinin müdahalesiyle barış sağlanmıştır.

I. Balkan Savaşı'nda Rumeli'de Gazi Osman Paşa Plevne müdafaasında Ruslarla savaşmıştır. Ruslar savunma hattını geçemeyince Romanya'dan yardım istemiştir.

³⁵⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.418-419-420

³⁵⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.425

Balkan savaşlarında Osmanlı yıllarca kendi bünyesinde olan devletlerle savaşmak zorunda kalmıştır. Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ile savaşmıştır

I. Dünya Savaşı'nda ise Arapların İngilizlerin tarafına geçmesiyle ihanete uğramışlardır.

“Bereket versin, Ankara'dan gelen Beşinci Kafkas Fırkası'yla, Millet Meclisi Muhafız Alayı'ndan bir tabur zamanında yetişti de, bu sayede düşman durdurulabildi. Yunan dört günden beri gerileyip gerileyip kafasını vurduğu halde, hattı yaramamıştı

—Bilmez miyim? Balkan harbinin en tehlikeli zamanlarında, hariciye nazırlığını Ermeni milletinden Redükyan efendi yapıyordu. Bulgarlar Çatalca'ya doğru ilerliyorlar. Hariciye nazırı düveli muazzama elçilerinden birini bırakıp diğerine koşuyor. Yalvarıyor. İmparatorluğun payitahtını, Al-i Osman sülalesinin “Dersaadet”ini, Halife-yi ru-yu zemin efendimizin “İstanbul” unu kurtaracak. Osıralarda İstanbul'da bulunan bir Fransız muharririnden okudum. Muharrir bir akşam nazırın Taksim'deki evine uğramış, bakmış ki çay içiyor. Artık eskisi kadar telaşlı değil. Sormuş: “Düvel-i muazzamadan yardım vaadi mi aldınız?” , “Hayır! Artık, yardımlarına ihtiyacım kalmadı” , “Ne demek?” , “Askerimiz üç günden beri Çatalca'da tutunuyor. Bizim asker, bir yerde üç gün tutunursa sökülmesi, hemen hemen imkânsızdır.” Ben, askerimize, Ermeni hariciye nazırımız kadar inanmazsam ayıp...

—Sevinmez mi? Düşman saydıklarımızla sahiden dost olabilsek... Plevne'de Gazi Osman Paşa'ya diz çöktüremeyince Ruslar Romanyalılardan imdat istediler. Balkan Harbi'nde, bizi eski tebalarımız yendi. Seferberlikte Arapların isyanına uğradık.”³⁵⁷

Refet Bele kuvvetleri Yunanlıları durdaramayınca Medine müdafasıyla efasabe olan Fahrettin Bey cepheye destek için gönderilmiştir. Kemal Tahir, Milli Mücadele'deki bu savaş sahnelerini bir milletin hangi şartlar altında varolduğunu ifade etmek için bu kadar detaylı anlatmıştır.

“Dördüncü ve Altmışbirinci Fırkaların Hücum taburları, Yüzyetmişyedinci Alay'ın İkinci Tabur'u, Yüzdoksanıncı Alay'ın birinci Tabur'u, Altmışbirinci Fırka'nın Topçu Alayı,

³⁵⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 426

Yüzkırkücüncü Alay'ın Üçüncü Tabur'u, Onaltıncı Süvari Alayı, Üçüncü, Yetmişinci, Onuncu Piyade Alayları tekrarladıkları öfkeli hücumlarla, sayıca üç misli düşmanı nihayet ilk defa sahiden önlerine kattılar.

Refet Bey'in emrinde bulunan üç piyade fırkası Dumlupınar'da evvelce hazırlanmış mevzilerde bulunuyordu. Düşmanın Uşak şarkındaki mevzilerinden hareket eden üç piyade fırkasıyla bir kısım süvari kuvvetleri Dumlupınar mevzilerine taarruz etmiştir. 26 Mart'ta, Refet Paşa Kuvvetlerini mevzilerini terke mecbur etmişlerdi. 8'inci ve 23'üncü Piyade Fırkalarıyla İkinci Süvari Fırkası'ndan mürekkep kısım, kendi kumandasında, "Altıntaş" istikametine çekildi. 57'nci Piyade Fırkalarıyla Dördüncü Süvari Livası Fahrettin Bey'in emri altında kalmıştı. Düşman bütün kuvvetleriyle Fahrettin Paşa'nın üzerine yürüdü. Refet Bey'in kuvvetlerine karşı, Dumlupınar'da yalnız bir piyade alayı bırakarak, Fahrettin Bey'in Afyon'a kadar kovaladı, şehri aldı.

Fahrettin Bey, ancak Altıntaş'tan gelen 57'nci ve 23'üncü Fırkalarla cenup'tan, Adana mıntkasından gelen 411'inci Fırka vasıl olunca, Çay-Bolvarin hattında düşmanı durdurabilmişti."³⁵⁸

Yazarın aşağıda verdiği bütün askeri mevzi ve bilgileri doğrudur. Yunanlıların durduruldukları yerler ve düzenli ordunun aldığı yerler dâhil her ayrıntı burada verilmektedir. Aslıhanlar'daki başarısızlık yüzünden Refet Bey ile Mustafa Kemal arasında soğuk rüzgarlar esmiştir. Mustafa Kemal hiçbir cephde kaybetmek istememektedir. Çünkü en küçük aksaklığın hem içteki düşmanlar hem de Yunanlılar tarafından çok iyi değerlendirileceğini bilmektedir.

Yunan Başkumandanlığı bütün bu harekâtla gayet mühim bir hata işlemiş bulunuyordu. Uşak grubu Dumlupınar'daki Türk mevzilerini düşürdükten sonra Fahrettin Bey'in Afyon üzerine çekilen kuvvetlerini değil, Altıntaş üstüne çekilen Refet Bey kuvvetlerini takip ederek İnönü'ne doğru yaklaşmak lazımdı. Konya tarafına tevcih edilen fırkalar, netice-i katiye sahasından uzaklaşmakla kalmamışlar, atıl ve tehlikeli bir vaziyete de düşmüşlerdi. Hele İnönü'nde muvaffakiyet Türk silahlarında kaldıktan sonra bu kuvvetleri tehlikeden kurtarmak için bir an evvel, serian geri çekilmek icap ediyordu. Zira İnönü'nde muzaffer olan Türk fırkalarını Eskişehir, Altıntaş üzerinden Dumlupınar'a doğru aktarmak,

³⁵⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.430- 431

bilhassa bu mesafeyi kat ederken şimendifer hattında azami istifade edileceğinden Afyonkarahisar şarkısına geçmiş olan Yunan grubunun ricat hattını kesmek kabildi. Bu suretle düşman için felaket bile muhakkaktı.¹¹ Nitekim İnönü'nde serbest kalan birlikler derhal bu cepheye sevk olundu. Zaten Yunan'ın Uşak grubu, İnönü muharebesinin neticesi üzerine derhal ricate başlamıştı.

7 Nisan 337 tarihinde Refet Paşa, karargahıyla beraber (Çekürler) de bulunuyordu.4'inci ve II'inci Fırkalar Altıntaş mıntıkasında, beşinci Kafkas Fırkası ve kuvvetli bir Alay mahiyetinde olan Meclis Muhafız Taburu Çekürler cenubunda, birinci ve ikinci süvari fırkaları Kütahya mıntıkasındaydılar.

Fahrettin Bey, Çay ve Afyon'dan çekilen düşmanı takip ve tazyik ederken Refet Bey de düşmanın Aslıhanlar civarında bulunan bir alayına, üç piyade fırkası ve bir taburla taarruz etti.³⁵⁹

Aslıhanlarda Yunan birlikleri ilk mücadelede hızlı ilerlemişlerdir. 24 Mart'ta Dumlupınar'ı 27 Mart'ta Afyon'u almışlardır. Daha sonra 27 Mart'ta İnönü mevzinde başlayan mücadelede Çay- Bolvadin hattında ilerleyen Yunanlılar Afyon'u almışlardır. İnönü mevzindeki Yunan birlikleri mücadeleyi kaybedince Afyon'u bırakarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. II. İnönü Savaşı'da böylelikle kazanılmış oldu.(1 Nisan 1921)

“...12 Nisan 337 günü Refet Paşa, kuvvetlerini toplayıp yeniden umumi taarruza geçti. Şimalden cenuba doğru 4, 5, 11, 8 ve 24'üncü Fırkalar, şarktan garba doğru da 57, 23- 41'inci Fırkalar ki ceman 8 piyade fırkası ve bir piyade taburu, düşman üstüne atılmışlardı.

Birinci ve İkinci Süvari Fırkaları ise, çok uzak mesafelerden dolaştırılarak “Banaz” hedefine tevcih olundu. Bunlar o günün muharebesine hiçbir suretle müessir olamayacaklar, ancak, düşman mağlup edilince işe yarayacaklardı. Alaylar, taburlar birbirine girmişti. Bu böylece tamam beş gün, beş gece sürdü. Altıncı günün sabahında, bir günlük emir, Dumlupınar meydan muharebesinde düşmana son darbenin vurulduğu müjdelendi. Alaylar,

³⁵⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 432

bu hayırlı havadise şaşarak, davranıp kalktılar. Nerdeyse, İzmir üzerine köpürmüş seller gibi akacaklardı.

Fakat bir ay sonra İzmir'den, şüphesiz vapurla İstanbul'a geçecek yerde, o gece ricat ricat emri verildi. Ordu, gerileyerek Aydemir Çalköy-Selkisaray hattını tuttu. Meğer galip geldik zannederlerken yenilmişlerdi. Aslıhanlar'daki düşman alayını bir türlü söktüremeyen kumandan bey, Yunan kuvvetlerinin, Dumlupınar'da müdafaası kolay, hâkim ve esaslı mevzilere yerleşmesine mani olamamış, asıl hatta çekilmek için alınan tertibatı ricat sanarak kıtalarına fazla zayıat verdirmişti. "Aslıhanlar muharebesi" diye yâd olunan bu acayip ve talihsiz çarpışmada Mahir Efendi kalpağını delen bir kurşunla sağ salim kurtuldu."³⁶⁰

II. İnönü Savaşı'nın kazanılmasının ardından Fevzi Paşa'nın rütbesi Birinci Ferik yani Orgeneralliğe yükseltildi

Refet Bey ile aralarında geçen bir konuşma kitapta var ancak kayıtlarda yoktur. Refet Bey'in gerçekten böyle bir isteği olup olmadığı belli değildir. Tarihi belgelerde bu varsa bile o dönemdeki kısıtlı arşiv belgeleri ile bu bilgiye ulaşılması zordur. Böyle bir isteği olması da pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü o şartlarda eğer ordu yenilirse bütün başarısızlık başta kim varsa ona yüklenecektir. Bu mesuliyeti o dönemde kimse almak istememiştir.

"Galiba Ankara'dakiler de, İnönü'nden sonra ilk iskelenin İzmir olacağını düşünmüşlerdi. Hayal kırıklığı İnönü zaferinin sevincini öfkeye ve belli belirsiz bir ümitsizliğe çevirdi.

Büyük Millet Meclisi reisinin bizzat cepheye gelerek vaziyeti yerinde tetkik ettiği, cenup cephesi kıtalarında kumandanlarına karşı bir emniyetsizlik hâsıl olduğu anlaşıldığından, bu cephenin doğrudan doğruya harp cephesine bağlandığı duyuldu.

Büyük Millet Meclisi reisi, İsmet Bey'in Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden istifa ederek, pek geniş bir hal olan Garp Cephesi Kumandanlığıyla meşgul olmasını münasıp görmüş, Müdafaai milliye vekili olan Fevzi Paşa, vekâleten ifa etmekle olduğu

³⁶⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, S.436-437

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye riyasetini asil olarak deruhte edecek. Ondan boş kalan Müdafaa-yi Milliye Vekâleti'ne de sözüm meclis harici, Dumlupınar galibi(!) Refet Bey geçecek.

—Pekâlâ!

—Pekâlâ, ama gel gelelim Refet Bey razı oluyor mu?

—Başkumandanlık istemesin!

—İyi bildin. Başkumandanlık istiyor.”³⁶¹

Fevzi Paşa Temmuz 1921’de Kütahya, Eskişehir ve Afyon’un Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra TBMM tarafından İsmet Paşa’nın yerine Genelkurmay başkanlığına getirilmiştir. Neden bundan önce böyle bir sebep için Mustafa Kemal ile tartışınlar bu açıdan bakıldığında buradaki bilgi doğru sayılmaz. Diğer bir husus ise eğer Mustafa Kemal II. İnönü Zaferi’nin ardından bu isteği kabul etmediyse aradan 4 ay gibi kısa bir zaman geçtikten sonra niye kabul etmiştir? Bu açıdan bakıldığında yazarın burada belirttiği ya doğru bir bilgi değildir ya kitaplar da olmayan bir belgeye sahiptir.

Bolşeviklerin Milli Mücadele sırasında Ankara’ya maddi destek sağladığı dorudur. Ali Fuat Bey Moskova’ya elçi olarak gönderilmiş, böylece diplomatik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Bolşevik liderin Ankara’ya gelmesi pek mümkün gözüküyor.

“Fevzi Paşa Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nde kalsın. Garp Cephesi Kumandanı Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nden istifa etmiyor mu? Mustafa Kemal Paşa, hayretlere gark olmuş... Bre medet! Neler konuşuyoruz yahu! Fakat bu kadar yüzsüzlüğü ummadığından, emin olabilmek için bir daha bir daha sormuş: “Yani siz mi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi olmak istiyorsunuz?”

—Evet deseydi...

—Senin kadar cesur mu bakalım? Lafı ağzında geveleyince, Büyük Millet Meclisi reisi dayanamamış: *“Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, demiş, bizim teşkilatımıza göre bugün fiilen başkumandanlık makamıdır. Siz henüz Türk ordusuna başkumandan olacak evsafi ihraz etmiş değilsiniz. Bunun şimdilik hatırınızdan çıkarınız!” Nasıl?*

—Var olsun! Okkalı söz diye işte buna derler... Sonra?

³⁶¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.438

—Bizim Aslıhanlar'daki muvakkat kumandanımız şimdi orduya da, millete de, küsmüş. Kastamonu taraflarına, Ecevit'e ormanların arasına yan gelmiş orada herhal, yayla safası yapıyordur.

—Onlar İstanbul'a mı gelmişler?

—Çoktan... Mart iptidalarında İsmet Bey Ankara'ya çağrılmıştı. Fırsattan bilistifade yalvarmışlar. Büyük Millet Meclisi Reisi İstanbul hükümetinde vazife almamak şartıyla yakalarını bırakmış. Gidince tekrardan Nazır olmamışlar mı? Ben Jeneral Fronze'yi gördüm.

—Kimi gördün?

—Jeneral Fronze... Kızıl Ordu kumandanı...

—Ankara'da mı?

—Evet. Bolşevikler bize silah, para veriyorlarmış. Jeneral Fronze çavuşluktan yetişmiş... Jeneral Fronze Ankara'da bizim kurtuluş savaşımızı gücü yettiği kadar kuvvetlendirmeye çalışıyor. Moskof'a düşman deriz. Bize silah, para veriyor. Buna karşı, bizim kumandan bey, bize küsüp Ecevit'e kaçtı. İzzet ve Salih Paşa'lar, Ankara'ya dayanamayıp İstanbul'a can attılar.³⁶²

İtilaf devletleri Mondros Ateşkes Anlaşması gereğini değil de Sevr Anlaşması'nı uyguluyorlardı. Osmanlı topraklarında emellerini gerçekleştirmek için aralarındaki taksim gereği kendi paylarına düşen yerlere asker göndermişlerdir. Fransızlar, Antep, Urfa, Maraş, Adana, Yuanlılar, Batı Anadolu, İngilizler İstanbul'u işgal altına almışlardı. Anadolu'nun her yeri cephe halindedir. Her bölge kendini kutarmak için mücadele etmektedir. Bolşevikler Milli Mücadele'ye destek için silah sevkiyatı yapmaktadırlar.

“Trakya düşman elinde... İzmit'e kadar İstanbul havalisi düşman elinde... Maraş, Urfa, Antep düşman elinde... Şarkta gürültü yeni bitti. Kürdistan bu zamana kadar askerliğin ne olduğu bilmiyor.

—Umumi seferberlik yapıp, düşman ordusu kadar asker, bu askeri silahlayacak vasıta ele geçirinceye kadar. Bolşevikler, Vrangel ordusunu Kırım'da denize döktükleri için

³⁶²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.439

silah sevkiyatı artık daha kolay yapılacaktı. Askeri donatmadıkça umumi seferberlik neye yarar?”³⁶³

Milli Mücadele sırasında savaşılan yerlerin mevkileri doğrudur. Ancak askeri teçhizatın sayılarının doğru olması mümkün gözüküyor. Az bir mühimmat ile savaşıldığı doğrudur ama Moskova’dan gelen silahlar ve mermi yapımı ile bu silahların tam sayısı en azından o dönem için bilinmesi mümkün durmamaktadır.

“Yunan Ordusu 10 Temmuz 337 tarihinde umumi taarruza geçtiği zaman Türk ordusu, başlıca Eskişehir şimal-i garbisinde İnönü mevzilerinde ve Kütahya-Altıntaş havalisinde toplanmış bulunuyordu. Afyonkarahisar cihetlerin iki firka, Geyve ve Menderes taraflarını da bir firka tutmaktaydı...

Yunanlılar ikinci İnönü’den yenilen yedi firkalarına, daha beş firka ilave ederek mevcutlarını on iki firkaya çıkarmışlardı. Türklerin 50.000 tüfek ve 162 topuna karşı düşmanın 100.000 tüfeği ve 345 topu vardı...

Yunan Başkumandanlığı, bir firka ile Bursa’dan İnönü’ne, iki firka ile İnönü-Kütahya arasına, Uşak cephesinden bir firkayı Gediz üzerinden Kütahya’ya ve yedi firka ile de Garp Cephesi’nin sol cenahını kuşatmak için Altıntaş-Seyitgazi mıntikasına saldırmıştı.

Kütahya ve şarkında “Nasuhçay-Döğör” havalisinde bir hafta çok kızgın boğuşmalar oldu. Ankara hükümeti orduları her noktada, on misli düşman karşısında yılmadan dövüştü. Taarruza karşı taarruz ediliyor, durup dinlenmeden gece baskınları, süvari akınları yapıyordu.”³⁶⁴

Özellikle Temmuz 1921’de Eskişehir, Kütahya, Afyon’un Yunanlılar tarafından alınması büyük kaygı ve züzüntüye sebep olmuştur. Bununla beraber Mustafa Kemal’e muhalefet biraz daha şiddetlenmiştir. Çünkü Eskişehir’in alınması demek Ankara’nın burununu ucuna gelmeleri demektir. Ordu Sakarya’nın doğusuna çekilmiştir.

³⁶³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 444

³⁶⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 446

“Fakat öyle bir an geldi ki düşmanın kuşatma çemberinden kurtulmak için, cephe kumandanının emri ile kıtalar vuruşarak Seyitgazi-Eskişehir hattına çekildiler.

18 Temmuz 337 günü, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa, cephe kumandanı İsmet Paşa'nın Eskişehir cenubu garbisinde bulunan “Karacahisar” daki karargâhına geldi.

Mustafa Kemal Paşa kati olarak: “Orduyu Eskişehir şimal ve cenubunda topladıktan sonra düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak lazımdır, demişti, ancak bu suretle ordunun tensik ve takviyesi mümkün olabilir. İcap ederse Sakarya şarkına çekileceğiz.

Mamañih, Seyitgazi-Eskişehir hattına çekilen kuvvetler, suyun şark tarafına geçmeden evvel, talihlerini bir kere daha denemek istediler.21 Temmuz'da bir mukabil taarruz yapıldı. Alaylar geri geri çekilmiş, yorgun koçlar gibi bir daha atılıp kafalarını düşman saflarına vurdular. Seyitgazi cenubundan beş firka ile cepheyi kuşatmaya girişti. Onikinci grup ve bunun içinde onbirinci firka ve süvari kolordusu, düşmanın kuşatma vazifesi almış birliklerinin karşısına dikildiler.”³⁶⁵

Düzenli ordu birlikleri Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kalmışlardır. Eskişehir Yunanlılarda kalmış ve Meclis'te yine Mustafa Kemal'e karşı sesler yükselmiştir. Çünkü Yunluların Eskişehir'i ellerinde bulundurmaları demek Ankara'ya yaklaşmaları anlamına gelmektedir. Bu da Milli Mücadele'yi daha da zorlayacak bir durum demektir.

“Nihayet Kuvayı Milliye'nin yarı çıplak, yorgunluktan dizleri titreyen silahsız ve cephanesiz orduları, 26 Temmuz'da Sakarya Nehri'nin şarkına geçmek zorunda kaldı.

Yunan kralı, son ve bitirici taarruz hazırlıklarını yakından görmek ve askerinin manevi kuvvetlerini arttırmak üzere Eskişehir'e geldi.

Bu suretle, tekrar birbirlerinin gırtlığına sarılmak üzere iki taraf imzalanmamış yirmi günlük bir mütareke (!) akdetmiş oldular.

³⁶⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.447

Eskişehir'in terk edilerek ordunun Sakarya şarkına geçmesi, "Suyun arkasına saklanması" Ankara'yı bir anda hayret ve korkuya gark etmiş olacak ki Büyük Millet Meclisi çaresizlikten gelen bir öfkeyle ayağa kalktı." ³⁶⁶

Bütün başarısızlıklarda olduğu gibi bir suçlu arandı ve o suçlu belliydi. Mustafa Kemal Paşa'ydı. Zaten bir fırsat arayan muhalefet Mustafa Kemal'i itibardan düşürmek için son hamleyi yapmayı bekliyordu. Ordunun başına geçmesini isteyenler vardı. 4 Ağustos 1921'de Meclis'te gizli bir oturum yapıldı. Bazıları Mustafa Kemal ordunun başına geçsin derken bazıları ise eğer başa geçerse daha da güçleneceğinden endişe duyuyorlardı.

"Biricik suçlu "Mustafa Kemal Paşa" idi. Evvela bunu böyle açıktan açığa söyleyemedilerse de, nihayet Mersin Mebusu Selahattin Bey baklayı ağzından çıkararak telaşlı arkadaşlarına tercüman oldu: "Mustafa Kemal Paşa ordunun başına geçsin!" diye bağırdı.

Bu söz derhal bir kısım mebuslarca kabul olundu. Bunlardan bazıları, Mustafa Kemal Paşa'ya duydukları emniyet ve itimattan dolayı bunu istiyorlardı. Diğer kısmı ise, harbin tamamıyla kaybedildiğine, vaziyetin bir daha düzelmesinin imkânsızlığına inanmış olanlardı ki, çoktan mağlup olmuş bir ordunun başına geçirmek suretiyle Mustafa Kemal Paşa'yı da ebediyen mahvetmek arzusundaydılar.

Mustafa Kemal Paşa söze karışmadan, ileri sürülen fikirleri tartıyordu. Bir şey söylememesi nihayet, kumandayı ele almak istemediği, yani artık kurtarılacak bir vaziyet kalmadığı neticelerine bağlanmak üzereydi ki 4 Ağustos 337 günü Büyük Millet Meclisi'nin gizli celsesinde, paşa kürsüye çıktı.

"Seyirciler"e kibar bir reveransla "hakkında izhar eyledikleri teveccüh ve itimada teşekkür ettikten" sonra meclis riyasetine bir takrir verdi. Okunan bir takrir, "Meclis aza-yı kiramının umumi surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine," başkumandanlığı kabul ettiğini, bu vazifeyi şahsen yüklenmekten meydana gelecek azami faydeleri süratle elde edilmek ve ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami süratle fazlalaştırmak ve ikmal etmek ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin haiz olduğu

³⁶⁶Kemal Tahir; Bir Mülkiyet Kalesi, s.448

salahiyeti, fiilen istimal etmek şartını ileri sürüyor, “Müddeti ömründe hâkimiyet-i milliyenin en sadık bir hadimi” olduğunu milletin nazarında bir defa daha teyit maksadı yla bu salahiyetin üç ay gibi kısa bir müddetle kayıtlanmasına da razı oluyordu.

“Mustafa Kemal Paşa ordunun başına geçsin” diyenler, bu “Başa geçmenin,” o zamana kadar meclisin şahsiyet-i maneviyesinde bulunan başkumandanlığı fiilen devralmak olduğunu galiba hiç düşünmemişlerdi. Asla akıllarına getirmedikleri bir hadise karşısında kalmışlar gibi şaşırıldılar ve derhal itiraza başladılar: Bir defa başkumandanlık unvanı kimseye verilemezdi. O, Büyük Millet Meclisi’nin şahsiyet-i maneviyesine mahsus bir unvandı. Olsa olsa, “başkumandan vekili” denilebilirdi. Sonra, başkumandan bile denilse, meclisin salahiyetini istimal etmek gibi bir imtiyazın itası asla mevzubahis olamazdı.”³⁶⁷

Mustafa Kemal’in yetkiyi eline alması durumunda bütün güç onun eline geçecekti. Bu ise Mustafa Kemal’e muhalefet edenlerin işine gelmiyordu

Kemal Tahir, aslında Milli Mücadele döneminde bile Mustafa Kemal’in fikir olarak yalnız kaldığını dile getirmeye çalışmıştır.

“Eğer kumandayı bizzat ele alması matlup ise, Büyük Millet Meclisi’nin bilcümle salahiyetlerini, kendisine devretmekten başka çare yoktu. Muvaffakiyet için başka çare olamazdı. Ordu kumandanının Millet Meclisi’ne ait salahiyetlere neden ihtiyaç duyduğu da anlaşılır bir mesele değildi. Daha ileri gidenler, meclisin salahiyetlerini tek başına kullanacak bir zattan, diğer azaların ne suretle emin olacağını bile sordular.”³⁶⁸

4 Ağustos’ta karar verilemedi. 5 Ağustos’ta müzakereler başladı. Mustafa Kemal kanunun maddelerini bizzat kendi hazırladı. Bir madde vardı ki o madde herkesi korkuttu. Maddi ve manevi bütün yetkiler ona bırakılacaktı. Bu onun her söylediğinin kanun olacağı anlamına gelmekteydi.

4 Ağustos’ta bir karar verilemedi. 5 Ağustos’ta başlayan müzakerelerde noktainazarların iki esaslı merkez-i sikletelstinat ettiği anlaşıldı: Birincisi: Meclis

³⁶⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 449

³⁶⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.451

mevcudiyetinin herhangi bir şekil ve suretle duçar-ı akamet edilmesi. İkincisi: Azadan herhangi biri hakkında keyfi ve garazi muamele tatbiki...

Yapılacak kanunda, bu iki noktanın emniyet altına alınmasına kolayca razı oldu. Maddelerin müsveddelerini bizzat kaleme alarak “Başkumandanlık Kanunu” projesini kendisi hazırladı.

“Başkumandan, ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette tezyit ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsin hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni buna müteallik salahiyetini meclis namına fiilen istimale mezundur.” Bu maddeye nazaran, Mustafa Kemal Paşa’nın vereceği emirler artık “Kanun” demektir.

İlk iş olarak, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti birbirinden ayrıldı. Heyet-i Vekile’nin harice ve dâhile karşı vaziyetini sakın ve çok kuvvetli göstermek için, “Ufak tefek sebeplerle Heyet-i Vekile’nin sarsılmaması, vekillerin değiştirilmemesi” kararlaştırıldı.

Bunlar müstaceliyet kararıyla aleni celsede kabul edilince başkumandan kısa bir teşekkür nutku söyledi...³⁶⁹

Yazarın aşağıda aktardığı olay, maddeleri ve konuşmasıyla aynen nakledilmiştir, Mustafa Kemal, Meclis’te bir konuşma yapmıştır. Tekâlif-i Milliye kanunu çıkarılmıştır. Asker kaçakları için İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Ankara, Eskişehir, Konya, Kastamonu, Samsun’da her bölge için bir tane mahkeme kurulmuştur.³⁷⁰

“Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemahal mağlup edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu itminan-ı tamamı, heyet-i celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilan ederim”.

Başkumandan birkaç gün Ankara’da çalıştı. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’yle Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nin Heyet-i camiası başkumandanlık karargâhını

³⁶⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.452

³⁷⁰Bakınız: Şerafettin Turan; Türk Devrim Tarihi, 2.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998

teşkil etti. Bu iki makamla ve diğer vekâletlerle yapılacak muhaberatı ve orduya lüzumlu muamelatı çevirmek için bir de Kalem Dairesi kuruldu.

İki gün zarfında, yani 7 ve 8 Ağustos 337 tarihlerinde, “Tekâlif-i Milliye emri” namı altında bir takım kararname çıkarıldı. Bu kararname o zamana kadar biraz da gönüllü olarak harbe iştirak eden ahaliyi maliyla canıyla topyekûn muharebeye atıyordu.

1 numaralı emir: Her kazada birer “Tekâlif-i Milliye komisyonu” teşkil etmişti.

2 numaralı emir mucibince, vatanın her hanesi birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecekti.

3 numaralı emir, tüccar ve ahali elinde bulunan çamaşırılık bezleri, Amerikan patiskayı, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftiği, erkek elbisesi yapmaya yarar ve her nevi kışlık ve yazlık kumaşı, kalın bezleri, kösele, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin ve sahtiyani, mamul ve gayri mamul çarığı, fatin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve mamul nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, semer ve urgan stoklarından yüzde kırkını bedeli bilahare tesviye olunmak şartıyla alıyordu.

4 numaralı emirde, mevcut buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanat, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay, mum stoklarından keza yüzde kırkına, bedeli sonra ödenmek üzere el konulduğu yazılıydı.

5 numaralı emirle, ordu ihtiyacı için alınan vesait-i nakliyeden maada, ahalinin yedinde kalan vesait-i nakliye ile meccanen yüz kilometrelik bir mesafeye kadar ayda bir defaya mahsus olmak üzere, askeri nakliyat icrası mecburiyeti koyuluyordu.

6 numaralı emir, ordunun ilbası ve iaşesine yarayan bilcümle emval-i metrukeye el koydu.

7 numaralı emir, ahali yedinde muharebeye salih bilcümle silah ve cephanenin üç gün içinde teslimini istedi.

8 numaralı emirde, benzin, vakum, gres, makine, don, saatçi ve tabak yağlarının, vazelin, otomobil ve kauçuk lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, mücerret bunlara mumasil malzeme ve asit sülfürik stoklarının yüzde kırkına vaziyet edildiği beyan olunuyordu.

9 numaralı emirle, demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı esnafları ve imalathaneleriyle bu esnaflar ve imalathanelerin kabiliyet-i imaliyeleri ve kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek sanatkârların isimleri zikredilmek üzere vaziyet ve miktarları tesbit edildi.

10 numaralı emir, ahali yedinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarıyla kağı arabalarının bilimum teçhizat ve hayvanlarıyla beraber, binek ve top çeken hayvanat ve deve merkep miktarının yüzde yirmisini tekâlif-i harbiye olarak alıyordu.

*Bütün bu emirlerin yerine getirilmesini, İstiklal Mahkemeleri temin edecekti. Ve bunlar derhal teşkil olunup, birisi, Ankara'da olmak üzere Kastamonu, Samsun, Konya ve Eskişehir mıntıklarında işe başladılar.*³⁷¹

13 Eylül 1921'de TBMM tarafından Mustafa Kemal'e Müşirlik ve Gazi ünvanı verildi.

Yazar, hem Sakarya Savaşı ile ilgili hem de Mustafa Kemal'e verilen Gazilik ve Müşirlik ünvanını tarihi kaynaklardan olduğu gibi aktarmıştır.

Tekâlifi Milliye kanunu çıkarıldıktan sonra ordunun yemek ve giyecek sorunu bir nebze de olsa azalmıştır.

23 Ağustos 1921' de başlayan savaş 22 gün 22 gece devam eden savaş, bir milletin var olması ile yok olması arasındaki sınırdaki devam etti. 1918'den beri sürekli savaşan bir millet daha ne kadar dayanabilirdi. Dayanılsa da bu insanüstü bir şeye dönüşürdü. Sonunda Sakarya Meydan Muharebesi kazanılmıştı.

“Ordunun vesait-i nakliye ve insan kuvvetini fazlalaştırmak ve iaşesiyle elbiselerini temin ve tanzim etmek üzere bu tedbirleri aldıktan sonra başkumandan paşa, 12 Ağustos 337 günü Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile beraber Polatlı'da bulunan cephe karargâhına gitti. 23 Ağustos 337'de ciddi muharebeler başladı.

Meydan muharebesi 100 kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan ediyordu. Sol cenah Ankara'nın elli kilometre cenubuna çekilmiş, ordunun cephesi garba iken cenuba dönmüş, arkasını, Ankara'ya iken şimale vermişti.

³⁷¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.453

22 gün, 22 gece bilafasıla devam eden boğuşma, bazen öyle vaziyetlere geldi ki, sanki bir masal kahramanı gibi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, bütün düşman ordusuyla tek başına dövüşüyordu.

Düşman 22 gün, 22 gece süren bu dehhaş hercümerce Türk askerlerinin arkasını gördüğünü iddia edemez. Uykusuzluktan bitmiş, tozdan, güneşten çamur heykellere dönmüş yüzler... Bu yüzlerde kinle ve dövüşme ihtarasiyle parlayan korkunç bakışlar... ”³⁷²

13 Eylül 1922 günü Anadolu'nun içlerine doru ilerleyebilecek Yunan kuvvetleri kalmamıştır. Savaşın askeri kısmı kısmen de olsa bitmiş ve siyasi kısmı daha da zorlu olacak gibi görünmektedir. Bütün eleştirilere rağmen Mustafa Kemal orduyu doğru yönlendirmiş ve insanüstü bir güçle savaş kazanılmıştır.

“Ertesi gün, 13 Eylül 337 günü Sakarya Nehri'nin şarkında düşman ordusundan eser kalmamış, muharebenin neticesine kadar askeri bir rütbeye sahip bulunmayan başkumandana Büyük Millet Meclisi'nce “Müşir” rütbesiyle “Gazi” unvanı tevcih edilmişti.”³⁷³

Sakarya Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal'in başkumandanlık ve diğer yetkilerinin artık kaldırılması gerektiğini, bu kadar yetkinin artık lüzumsuz aolduğu konusunda muhalefet sesleri yükselmiştir.6 Mayıs 1922'de bunu çin Meclis'te gizli bir oturum yapılmıştır.

Kemal Tahir, burada Mustafa Kemal'in aslında savaş sırasında bile çok şiddetli eleştirildiği ve en yakınındakilerin bile onunla hiçbir zaman aynı fikirde olmadığını anlatmaya ve göstermeye çalışmaktadır.

“5 Mayıs 338 günü başkumandanın rahatsızlığından dolayı mecliste bulunmaması fırsatından da istifade eden muhalifler, uzun münakaşalardan sonra meseleyi reye koydurup usulen ekseriyet hâsıl olmadığı için arzularını yerine getirmişler, yani o gün orduyu, kumandansız bırakmışlardı.

³⁷²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.455-456

³⁷³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 458

Gazi Paşa'yı, aynı günün akşamı ziyarete gelen heyet-i vekile, bilhassa, erkân-ı harbiye-i umumiye reisiyle, milli müdafaa vekili, vaziyet-i askeriye-yi yakından takip eden makamlar olduklarından, vazifeye devamda bir fayda göremediklerini, istifaya mecbur kaldıklarını söylediler.

Ordu, birkaç saatten beri kanunen kumandansız kalmışken, bütün memleketi de hükümete-siz bırakmak delilik ve hainlik olacaktı.

Gazi Paşa, başkumandanlık vazifesini ifaya karar verdi ve bunu heyet-i vekileye bildirdi ve meclis zabıtlarını getirterek sabaha kadar mesele aleyhinde söylenen sözleri tetkik etti.

Hastaydı. Vücudu ateş içinde yanıyor, şakakları zonkluyordu. Ama artık öyle bir yerde durmuştu ki, orada hastalanmaya bile hakkı yoktu.

*Ertesi gün, yani 6 Mayıs 338 günü, gizli celsede kürsüye çıktığı zaman dün gece, zabıtları tetkik ederken yüreğine kat kat biriken öfkesi son haddine varmış bulunuyordu.*³⁷⁴

Yazar, burada şunu da ifade etmektedir: Artık savaşın sonu yaklaşıldıkça Mustafa Kemal'e muhalefetin giderek arttığını göstermektedir.

6 Mayıs 1922' de yapılan Meclis görüşmesinde Mustafa Kemal'in yetkilerinin küzumsuzluğu ile ilgili muhalefet edenler artık başkomutanlığa gerek olmadığını dile getirmişlerdir.

“Efendiler, diye başladı, başkumandanlık meselesinde, başlangıçta olduğu gibi, bugün de kanunun lüzumsuzluğundan yahut değiştirilmesinden bahsedenler, bu kanundan şikâyetçiler var. Dikkat edilirse bu zevatin hep aynı insanlar olduğu görülür. Peşinen şunu söyleyeyim ki lüzumsuz bir makamın mutlaka devam etmesine ben de taraftar değilim. Binaenaleyh başkumandanlık makamının artık faydasız bir mevki olup olmadığını araştıracağız. Aleyhte söz söyleyen arkadaşların ileri sürdükleri cihetler tetkik olunursa, başkumandanlığın lüzumu veya lüzumsuzluğu meydana çıkar. Bazı ifadeleri hep beraber mütalaa edelim:

³⁷⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 475

“Mesela Erzurum Mebusu Salih Efendi, benim, meclisin hakkını gasp ettiğimi, gasp etmek istediğimi söyleyerek “Hakk-ı haririmizi vermeyiz” diye feryat etmiş.

“Efendiler! Açık konuşacağım, beni mazur görünüz, her birinizin fevkalade salahiyetlerle seçilmenize, bu meclisin fevkalade salahiyetlere malik bir meclis olmasına ve memleketin mukadderatına hükmedecek mahiyet iktisabına çalışan, benim! Ben bu uğurda canımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi tehlikeye koydum. Binaenaleyh bu benim eserimdir. Ben eserimi zelil etmekle değil, yükseltmekle mükellefim. Salih Efendi'den, hiç olmazsa, beni de kendisi kadar, bu meclisin hukukuyla alakadar farz etmesini rica ederim. Fazla bir şey istemem. Bu mütalaadan sonra, meclisin hakkını gasp etmek sözünü, tamamen Salih Efendi'ye ret ve iade ederim. Böyle bir şey mevzubahis değildir ve olamaz.

“Efendiler, başkumandanlık meselesinin, gizli celsede müzakeresi fena tefsir edilmiş. Meseleyi açık celsede konuşmak istemişler. Karahisar-sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey, gizli celselerle milletten hakikati gizlemek arzu edildiğini söylemiş. Memleketin, devletin her türlü işlerine ait kararları, vaktinden evvel alenen konuşmak, ifşa etmek dünyanın neresinde görülmüş.”³⁷⁵

Meclis'te başkumandanlık süresinin uzatılmaması konusunda muhalefet artarak devam etmiştir. Diğer sorun ise, Sakarya Savaşı'nın başarılı olduğu ve artık barış yapılması konusunda baskılar artmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Yunanlıları tamamen Anadolu'dan çıkarmadan anlaşma yapmanın doğru olmayacağını anlatmaya çalışmaktadır.

“Keşke alenen müzakerede bir mahzur olmasaydı da, Mehmet Şükrü Bey kürsüden istediklerini bağıra bağıra söyleseydi. Ben de Şükrü Efendi'nin sözlerindeki manayı, gizli maksadı millete izah ve tefsir etseydim. Şükrü Efendi bilsin ki millet onun gibi düşünmüyor.

“Efendiler, Hüseyin Avni Bey Başkumandanlık Kanunu aleyhinde konuşurken birtakım sözler sarf etmiş. Yüksek meclise: “Böyle hareket etmekle milleti rezil edeceksiniz!” demiş. “Miskinler” sözünü kullanmış. “Vazifeler şahıslarla olmaz. Şahıs yoktur, millet vardır” gibi düsturlar ileri sürmüştü.

³⁷⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.476

Gerçi, asıl olan millettir. Onun umumi iradesi mecliste tecelli eder. Bu her yerde böyledir. Fakat fertler de vardır. Meclis, memleket ve devlet işlerini fertlerle, şahıslarla çevirir. Hakikati manasız nazariyelerle inkâra mahal yoktur.

Gazi Paşa bunları söylerken Hüseyin Avni Bey birtakım manasız sözlerle beyanatını kesiyordu. Paşa öfkesini zorla zapt ederek, korkunç bir nezaketle “ Meclisin mahalle kahvesi olmadığı”, milletin kabesi olan kürsüye kendisinden hürmet ve riayet istediğini ihtar etti. Sonra tekrar:

Efendiler, dedi, dün söz söyleyen bir zat da Selahattin Bey'dir. Selahattin Bey, bize taarruz edip edemeyeceğimizi sormuşmuş. Biz de “Edeceğiz” demişiz. Kendisi de “ Edemeyecekseniz!” demiş. En nihayet edememişiz. Kendi sözü olmuş...

Hâlbuki taarruzun neden geri bırakıldığını her vesilede lüzumu kadar izah etmiştim. Tekrarlayayım ki taarruz edeceğiz. Düşmanı vatanımızdan kovacağız. Bu kararda sabitiz. Tereddüt edecek hiçbir sebep yoktur. Bundan başka Selahattin Bey demiş ki:”Ordu azami haddine varmıştır.”Evet, ordumuz mükemmeldir. Fakat azami haddine varmamıştır. Kendisi gibi bir asker arkadaşın heyetinize böyle beyanatta bulunabilmesi için ordunun içyüzünü bilmesi lazımdır. Hâlbuki Selahattin Bey bundan çok uzaktır. Ordu ile yakından alakadar olanların sözü, yalnız benim sözüm değil, bütün kumandanların sözü, kendisini yalancı çıkarmaktadır. Fakat şüphesi ordumuzu istediğimiz kudrete çıkaracağız. Selahattin Bey'in mühim sözlerinden biri de, bizim en mühim vazifemiz siyaset yapmak değildir. Bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle sürüp def etmektir. Bunu yapmadıkça siyaset, manasız bir sözden ibaret kalır. Maahaza bir dakika için Selahattin Bey'in sözlerini kabul edelim. Buna ben mani miyim? Başkumandanlık mani midir?”³⁷⁶

Kemal Tahir, Tekalifiye Milliye kanununun en çok mebusların rahatsız olmasını dile getirmiştir. Çünkü bu emirler herkesi kapsamakta ve mebusların içinde sırf muhalefet içinde bu durumnu kullananlar olduğunu dile getirmeye çalışmıştır.

³⁷⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.477-478

Tekâlifi Milliye emirlerinden pek çok kişi mennun klanamıştı. Memenun olmayanların başında Meclis'teki mebular gelmekteydi. Bu emirleri milletin üstüne angarya yüklemek olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir.

“Bu sözün Başkumandanlık Kanunu'yla ne münasebeti var. Ben, “Milli maksadın temini için yegâne çarenin muharebede muvaffakiyet olduğunu” söylüyorum. “Bütün kudretimizi, bütün menbalarımızı, bütün varlığımızı orduya vereceğiz. İktidarımızı dünyaya tanıtacağız. Ve ancak ondan sonra, milleti, insan gibi yaşatmak mümkün olacaktır” diyorum.

“Selahattin Bey, işte bu zihniyeti, aklınca siyaset yapmaya mani tasavvur ediyor ve siyasetle meselenin halledileceği zannında bulunuyor. Bir de Selahattin Bey diyor ki: “Bugünkü vaziyet-i askeriyenin mal olduğu masarifi tetkik etmek için, başkumandanlığın mevcudiyeti bir mâniadır.”

“Efendiler, bu doğru değildir. Başkumandan, meclisi, mali menbaların tetkikinden ne vakit men etmiş? Menabi ve varidatımızla ne yapabileceğimiz hakkındaki endişe, belki herkesten ziyade beni meşgul etmiştir. Yalnız ben, ordumuzun mevcudiyet ve kuvvetini, paramızla münasip bulundurmamak nazariyesini kabul edenlerden değilim. “Paramız vardır, ordu yaparız; paramız bitti, ordu dağılsın!” Benim için böyle bir mesele yoktur. Efendiler, para vardır veya yoktur. İster olsun, ister olmasın, ordu vardır ve olacaktır. Bu noktada size bir hatıramı anlatayım. Ben ilk defa bu işe başladığım zaman, en akıllı, en mütefekkir geçinen birtakım zevat bana sordular: “Paramız var mıdır? Silahımız var mıdır?” Yoktur” dedim. O zaman “pekâlâ! Ne yapacaksın?” dediler.”Para olacak! Ordu olacak! Ve millet istiklalini kuracaktır” dedim. Görüyorsunuz ki hepsi oldu ve olacaktır.

“Birtakım efendiler de, “Baskumandan millete angarya yaptırıyor” demişler. Hâlbuki kanunun memlekete angaryayı men ettiğinden bahsetmişler. Bu doğrudur efendiler, fakat ihtiyaç, tehlike, bize her şeyi meşru göstermektedir. Ordunun ihtiyaçları, millete angarya yaptırmayı icap ettiriyorsa, bunu yapıyoruz.”³⁷⁷

Baskumandanlık ve tekalifiye kanunu için en çek muhalafet edenlerin başında Kara Vasıf gelmektedir. İttihatçılardan olan Kara Vasıf, daha sonra İzmir suikastine karışacaktır. Milli Mücadele'den sonra muhalefete devam etmiştir.

³⁷⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 479

Başkumandanlık kanununa en çok muhalefet edenlerin başında Kara Vasıf Bey gelmektedir. Mustafa Kemal ile hiçbir yıldızı barışmayan Kara Vasıf Bey, tam bir İttihatçı mantığı ile bu durumu değerlendirmektedir. Her yerde Başkumandan olduğunu hiçbirinin özel yetkilere ihtiyacı olmadığını bunun gereksiz bir kanun olduğunu ifade etmiştir.

İttihatçıların en kıdemlilerinden olan Kara Vasıf Bey, Mustafa Kemal'in her şey de bu kadar çok sözünün geçmesi konusunda giderek rahatsızlığını belli etmeye başlamıştır.

“En doğru kanun budur. Milletin ve ordunun mağlup olmaması için, “kanun buna manidir” diye lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüt etmeyeceğim.

Efendim, Kara Vasıf Bey demişler ki: “Her yerde Başkumandan vardır. Fakat başkumandanlık için ayrıca bir kanun yoktur.” Malumdur ki devletler muhtelif hükümet şekilleriyle idare olunurlar. Şekillerine göre başlarında krallar, imparatorlar, padişahlar bulunur. Bazılarının başında da reisicumhurlar vardır. Böyle hükümetlerde devlet reisi başkumandan olur. Bu zat başkumandanlığı ya kendisi yapar yahut birisini kendisine vekil tayin eder. Bizim bugünkü hükümet şeklimize göre başkumandan meclisin şahsiyet-i maneviyesidir. Binaenaleyh meclis, filan veya falan zatı başkumandan intihap ettiğini beyan edince, bu ifadeye kanun derler. Kral, padişah, imparatorun ifadesine nasıl “irade” derlerse, meclisten sadır olan milli iradeye de kanun namı verilir. Binaenaleyh kanun vardır. Bir meclisin, fevkalade bir zamanda, kendisine fevkalade bir vazife verdiği başkumandan, Kara Vasıf Bey'in, kumandanların vazife ve salahiyetlerini tayin ve tahdit ettiğini işaret ettiği Askeri Ceza Kanunu'yla, Dahiliye Nizamnamesi çerçevesi dâhilinde kalması lazım gelen bir kumandan değildir.

“Kara Vasıf Bey'in “Ulum tayin ve tespit eder” dediği şey büsbütün başkadır. Ulum ve fünunu askeriye, askerlik sanatını ve başkumandan olacak zatta bulunması lazım gelen vasıfları ifade, izah ve talim eder. Yoksa insanları başkumandanlığa tayin etmek, kumanda edilecek ordunun asıl sahibi veya meşru vekilleri tarafından olur. “Başkumandanlık vasıflarını haizim” diyen her adamın o mevkiye kendiliğinden gelebilmesinin ise manası büsbütün başkadır.

*Kara Vasıf Bey bir de, demiş ki: "Başkumandan cephenin gerisindeki işlerle meşgul olmasın." Bu fikir, hatadır.*³⁷⁸

Kara Vasıf Bey'in en çok muhalefet ettiği şeylerden biri de Mustafa Kemal'in hem cephede hem de cephede söz sahibi olmasıydı. Her şey ile ilgilenmek zorunda olmadığını ve verdiği kararlarında bu yüzden isabetli olmadığını dile getirmiştir.

Kara Vasıf eski bir ittihatçıdır. Mustafa Kemal ile hiçbir zaman yıldızları barışmamıştır. Onlar daha hesapsız Mustafa Kemal ise atacağı her adımı detaylı olarak düşünen biridir. Bu farklı özellikler onları her zaman karşı karşıya getirmiştir.

"Cephenin insan mevcuduyla, gıdasıyla, elbisesiyle, silah ve cephanesiyle vesairesiyle alakadar olan başkumandan, elbette bütün bunların geride bulunan menbalarıyla alakadardır. Kara Vasıf Bey, bu iddia ettiği fikri kitapta, hangi sahada, hangi yerde görmüş? Gerçi, hem cepheyle hem de geride birçok işlerle meşgul olmak güçtür. Bir adam, hem cepheye kumanda edecek, muharebeyi idare edecek hem de geri mıntikalarda birçok şeylerin icrasını temin edecek. Bunu bir adam nasıl yapabilir? Şüphesiz yapar! Fakat "yapar" dediğim zaman başkumandan bu an cepheye kumanda eder, sonra oradan kalkar falan yere gider iâşe işini yapar, falan yere gider, ikmal işini yapar demek değildir. Büyük işler deruhte etmemiş insanların bu husustaki tereddütlerini mazur görmelidir. Bakınız! Size bir misal söyleyeyim: Ben çok acemi kumandanlar gördüm. Mesela, bir alay kumandanı, yeni kolordu kumandanı olmuş. Biraz da tecrübesiz! Henüz tecrübe sahibi olmaya vakit bulamadan müşkül vaziyetler karşısında lalmış. Bütün ömründe bir fırkaya alışmış iken, düşman karşısında iki veya üç fırkaya birden kumanda etmek mecburiyetinde bulununca, müşkülata ve tereddüde düşmesi tabiidir. Bir fırkaya kumanda ettiği zaman, mümkün olduğu kadar bütün fırka cüzütamlarını gözü altında birleştirmek ve şevk ve idare etmek imkânına malik olan bir acemi kumandan, iki, üç firkanın, gözünden uzak mevzilerde, muharebesini idareye mecbur olduğu zaman, kendi kendine "ben hangi firkanın yanında bulunayım? Onun mu, bunun mu? Orada mı, burada mı?" diye sorar.

³⁷⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.480

*“Hayır! Ne orada bulunacaksın, ne de burada! Öyle bir yerde bulunacaksın ki, hepsini idare edeceksin. “O zaman, ben hiçbirini layıkıyla göremem,” der. Tabii göremezsın. Elbette gözlerinle göremezsın. Akıl ve ferasetinle görmem lazımdır.”*³⁷⁹

Kemal Tahir’in burada verdiği oy sayıları dorudur. Ancak 15 çekimser oy verilmiş, yazar bunu bir olarak almıştır.

Sakarya Savaşı’nda başarısız olduğunu iddia eden Kara Vasıf Bey, son oturumda da başkumandanlığın lüzumsuz olduğunu ve süresinin uzatılmaması gerektirğini söylemiştir. Bu kadar muhalefete ve tartışmalar rağmen başkumandanlık 11 hayır, 177 evet, 15 çekimser oyla üç aylık süreyle uzatılmıştır.³⁸⁰

“Vasıf Bey bir mütalaasında demiş ki: “Siz Sakarya Muharebesi’nden sonra, işte hâlâ kıpırdayamadık, kıpırdayamıyoruz.” Bu sözler, bazılarının “bravo” sesleriyle ve alkışlarıyla karşılanmış.

“Efendiler, bundan çok müteessir oldum. Eza ve hicap duydum. Ordunun kıpırdamamasını ve kıpırdayamayacağını iddia eden bir gafilin sözlerini alkışlamak, cidden çok gariptir. Rica ederim, bunu burada gömelim, kimse işitmesin!

“İşte efendiler, başkumandanlığın lüzumsuzluğunu ispat etmek için söylenen sözlerin belli başlıları bunlardan ibarettir. Benim de bu sözlere vereceğim cevaplar işitildi. Bundan sonraki muhakeme ve karar meclise aittir. Yalnız bir hakikati ortaya koymaya mecburum. Yüksek meclisin, başkumandanlığın lüzumuna inandığı şüphesiz olmakla beraber, muhalefetin hiçbir esasa dayanmayan yaygarası, meclis kararını, hiç de arzu edilmeyecek bir şekilde getirdi. Bunun neticesi ne oldu efendiler, biliyor musunuz? Başkumandanlık iki gündür karışık ve askı da bulunuyor. Bu dakikada ordu kumandansızdır. Eğer ben orduya kumanda etmeye devam ediyorsam, kanunsuz kumanda ediyorum. Mecliste tecelli eden reye göre derhal kumandadan el çekmek isterdim ve başkumandanlığımın hitam bulunduğunu hükümete bildirirdim. Fakat telafisi imkânsız bir fenalığa meydan bırakmamak mecburiyeti karşısındayım. Düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Binaenaleyh, bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım.”

³⁷⁹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.481

³⁸⁰Şerafettin Turan, a.g.e., s. 260

Bu gizli celsede daha birtakım meseleler üzerinde adeta boğaz boğaza münakaşalar oldu. Neticede on bir ret, bir müstenkife karşı, yüz yetmiş yedi reyle Başkumandanlık Kanunu üç ay daha uzatıldı.”³⁸¹

Mustafa Suphi, Rusya’da kurulan Bolşevik rejim hayranıdır. Türkiye’de de buna benzer bir rejim kurulmasını istemektedir. Mustafa Kemal’le telgraflar aracılığı ile görüştüğü bilinmektedir. Enver Paşa’ya düşmalığı ile bilinmektedir. Bir müddet Moskova’da bulunan Mustafa Suphi ve arkadaşları Anadolu’ya gelerek halkı ayaklandırmayı planlamaktadır. Mustafa Kemal ise Mustafa Suphi’nin Ankara’ya yaklaştırılmaması gerektiğini düşünür. Moskova’dan nadolu’ya gelen Mustafa Suphi ve arkadaşları Yahya Kâhya ile adamları tarafından öldürülmüştür. Öldürülme emrini Kazım Karabekir’in verdiği söylenmektedir.³⁸²

Kemal Tahir, sosyalist düşüncelerinde etkisiyle Mustafa Suphi ve arkadaşlarını biraz daha iyi niyetli olarak anlatmaya çalışmıştır.

“Orduyu başsız bırakmadım, bırakamam, bırakmayacağım,” sözlerinden sonra yüksek meclisin kanunu uzatma için verdiği reylerin pek de bir manası kalmamıştı. Ankara, kulaktan kulağa bu hususu fısıldanırken, Mahir Efendi, merkezden hiç ummadığı bir mektup aldı.

—Beni dinle... Bir Mustafa Suphi meselesi oldu. Bundan da haberin yok mu?

—Hayır. Mebus mu bu herif?

—Allah, Allah!

—Ankara bu nümayişten ürkmüş göründü. On altı kişi Trabzon üzerinden tekrar Rusya’ya iade edilmek üzere sahile doğru gönderildiler. Bu arada, Trabzon’un meşhur mütegalibelerinden Yahya Kâhya ismindeki haydut, Trabzon Valiliği kendisine verilmek şartıyla elde edildi. On altı kişi Trabzon’da bir takaya bindirildi. Gece bastırınca Yahya Kâhya’nın çetesi açık denizde takaya rampa etti. Teknelerin temasından Mustafa Suphi uyanmış ellerinde ikiyüzlü kamalarla katillerin içeri atladığını görünce “Arkadaşlar barikat!” diye bağırmış, 16 silahsız adam, otuza yakın cahil haydutla, çamaşır torbalarından istifade ederek yarım saat kadar boğuşmuşlar.

³⁸¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.482

³⁸²Bakınız: Adil Dağıstan, Milli Mücadele’de Mustafa Suphi Olayı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı, 34, Cilt XII, Ankara 1996

—Şimdi Trabzon Valisi Kâhya dediğin herif mi?

—Hayır! Her çeşit cinayette, cinayet aletleri imha edilir. Yahya Kâhya, zaferle bitirdiği deniz seferinden koltuklarını kabartarak Trabzon rıhtımına çıkar çıkmaz, sivil giymiş polisler tarafından apansız çevrilip ensesinden vuruldu. Leşi, günlerce rıhtım üzerinde kaldı.”³⁸³

Kemal Tahir, Milli Mücadele'nin aslında Mondros'un uygulanmaya başladığı ilk yerden yani Musul'dan başladığını anlatmaya çalışmıştır. Bunu bazı tarihçilerde savunmaktadır.

Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan hemen sonra İtilaf kuvvetleri işgale hemen başlamışlardır. İşgal edilen ilk yer Musul'dur. (3 Kasım 1918) İngilizler petrol yataklarının burada olduğunu bildikleri için ilk burayı işgal etmişlerdir. Mustafa Kemal, bu sırada Suriye'de olduğundan dolayı hükümete direnişe başlayabileceğini bildirmiştir. Aslında Milli Mücadele buradan başlatılmıştır. Musul'daki Osmanlı kuvvetleri İngilizleri yıprattıkları halde hükümet tarafından çağırıldıkları için Anadolu'ya dönmek zorunda kalmışlardır.³⁸⁴

“—Bu tabiatta olan bu adamın Almanlara Allah gibi tapmasının nereden geldiğini bir türlü anlayamadım. Paşa, her muvaffakiyete karşı hasetçe, ihtiraslara mağlup, şöhret düşkününü bir heriftir. Kendi muvaffakiyetsizliklerini daima başkasına yükletmeye çalışır. Mütarekeden bir gün evvel, Musul cenubunda (Şerkat) da Dicle grubunu kâmilan esir veren hamakatı bu idraksız kumandan ikna etti. Esir düşen sekiz piyade alayı elimizde kalıp grup “Kabbare” mevziine çekilseymiş, İngilizler bizi orada yenemezmiş bile... Musul da elimizde kalırmış...

Orada esir kalan bir zabıt arkadaşım anlattı: İngiliz generali: “Yarın zevale kadar Musul'u terk ediniz, aksi halde esiri harbimsiniz!” emrini verir vermez, o kibirli ve muhteris paşa hazretleri Sencer Çölü'nü geçip Nusaybin'e gitmek için İngiliz generalinden bir resmi tezkere ile muhafız olarak iki zırhlı otomobil istemiş. Halep'te şahsı için treni mahsus verilmesini, İngiliz kumandanından yalvarmış. Yolda harekete maruz kalmamak için de

³⁸³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 483

³⁸⁴Bakınız: Mustafa Yıldırım, 58 Gün, Ulusdağı Yayınları, İstanbul 2005. Mustafa Yıldırım, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'yi aslında Filistin'den başlattığını söyler.

*İngiliz muhafızları rica etmiş. Bize karşı arslan kesilen bu soyтары, görülüyor ki ecnebilere karşı farelerden beter oluyor.”*³⁸⁵

Sakarya Savaşı’ndan sonra Yunan kuvvetleri bütün güçleri ile Afyon’a ikmal yapmışlardır. Bu defa Türkleri kesin darbeyi vurup yenmek istiyolardı. Anadolu’daki bütün kuvvetler Batı cephesine nakledilmiştir.

*“Sakarya Muharebesinden sonra düşman ordusu büyük ve kuvvetli bir grupla “Afyonkarahisar-Dumlupınar”arasına yerleşmişti. Diğer kuvvetli grubu da “Eskişehir” muntıkasında bulunuyordu. Bu iki grup arasında ihtiyarları da vardı. Sağ cenahını “Menderes” havalisinde bulundurduğu kuvvetlerle, sol cenahını İznik Gölü şimal ve cenubundaki kuvvetleriyle muhafaza ediyor, denilebilir ki düşman cephesi Marmara’dan Menderes’e kadar uzanıyordu. Bu ordunun teşkilatı üç kolordu ve bazı müstakil kıtaattan ibaretti. Üç kolordu on iki fırka tutuyor, müstakil kıtalar üç fırkaya kadar yükseliyordu. Buna karşı bizim Garp Cephesi kuvvetlerimiz iki ordu halinde teşkil ve tensik olunmuştu.”*³⁸⁶

Yazarın verdiği savaş bilgileri tarihi belgelerde geçtiği gibidir. Savaşın bu kadar detaylı verilmesi onun ne kadar ayrıntılı bir çalışma yaptığığının göstergesidir

Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde Mustafa Kemal’in taarruz planıyla Yunanlılar İzmir’e kadar geri çekilmeye mecbur bırakılmıştır. Ancak Yunan kuvvetleri geri çekilirken her geçtikleri yeri yakıp yıkmışlardır. Arkalarında harabe bir Anadolu bırakmışlardır.

Başkumandanın öteden beri tasavvur ettiği taarruz planı şöyle idi: Ordunun asli kuvvetlerini, düşman cephesinin bir cenahında ve mümkün olduğu kadar cenah haricinde toplayarak bir imha muharebesi yapmaktı.

“Seri ve kati netice almak için, muvafık görülen vaziyet, kuvvay-ı asliyeyi, düşmanın Afyonkarahisar civarında bulunan sağ cenah grubu cenubunda ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplamak, en hassas ve en mühim noktaya vurmak...”

³⁸⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.487-488- 489

³⁸⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 490

28 Temmuz 338 günü öğleden sonra icra ettirilen bir futbol müsabakasını seyretmek vesilesiyle ordu kumandanları ve bazı kolordu kumandanları Akşehir'e davet edildi. 28/29 Temmuz gecesi, başkumandan, kumandanlarla umumi bir tarzda taarruz hakkında konuştu. 30 Temmuz 338 günü erkân-ı harbiye-i umumiye reisi ve Garp Cephesi kumandanıyla tekrar görüşülerek taarruzun tarzı ve teferruatı tespit edildi.

Garp Cephesi kumandanı 6 Ağustos 338'de ordularına mahrem olarak taarruza hazırlık emri verdi. Erkan-ı harbiye umumiye reisi 13 Ağustos 338'de cepheye gitmişti.³⁸⁷

Kemal Tahir, aşağıda yine savaşın detaylarına değinmiştir. Cephedeki durumu Yunanlıların hangi güzergâh üzerinden yani Anadolu'nun içlerinden İzmir'e doğru nasıl çıkarıldığını anlatmaya çalışmıştır.

26 Ağustos 1922 savaşın dönüm noktasıdır. Çünkü Yunan kuvvetleri artık burada tutunamayacaklarını anlamışlardır. Bunu takip eden günlerde ise Yunan kuvvetleri geri çekilişe devam etmişlerdir.

"20/21 Ağustos 338 gecesi Birinci ve İkinci Ordu kumandanlarının iştiyakiyle erkânı harbiye-i umumiye reisi ve cephe kumandanının huzurunda taarruz planı, harita üzerinde kısa bir harp oyunu halinde tekrarlandı.

24 Ağustos 338'de cephe karargâhı, taarruz muntakası gerisindeki "Şuhut" kasabasına, 25 Ağustos'ta ise, muharebenin idare edileceği Kocatepe'nin cenub-u garbisindeki Çadırılı Ordugâha naklolundu.

26 Ağustos sabahı, başkumandan, Kocatepe'de hazır bulunuyordu. Sabah saat 5.30'da topçu ateşiyle taarruz başladı.

26,27 Ağustos günlerinde yani iki gün zarfında düşmanın Karahisar cenubunda 50 ve şarkında 20, 30 kilometre imtidadında bulunan müstahkem cepheleleri düşürüldü.³⁸⁸

Yunanlılar, yenilmelerine rağmen İngilizlerinden arka çıkmasıyla anlaşmayı ağırdan almışlardır. Cephedeki savaş kadar siyasi alanda da savaş verilmiştir.

³⁸⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.491

³⁸⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.492

11 Ekim 1922’de Milli Mücadele’ye nokta koyan anlaşma olan Mudanya Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanması ile Yunanlıların bütün umutları tükenmiş oldu. Anlaşma on günde sağlanabilmiştir. Yunanlılar son ana kadar bu anlaşmayı imzalamamak için direnmişlerdir.³⁸⁹

“—İzmir’i 9 Eylül’de aldık beyim... Yirmialtı’da taarruz başladı, 9 Eylül’de iş bitirildi tamamlandı. On beş günde...

—İzmir’i süvariler mi aldılar?

—Süveri, piyade, topçu beraber...

—Vay canına...

—Yunan başkumandanı esir edildi. Düşman ordusu kâmilen imha olundu... Dünya bayram yapıyor...

—İstanbul?

—Elbette İstanbul’da alınacak. Bursa önlerinde dövüşülüyor. Oradaki Yunan kuvvetleri de çevrilmiş...

18 Eylül’de, Anadolu tamamen düşmandan temizlenmişti. 23 Eylül’de Düveli İtilafiye hariciye nazırları imzasıyla verilen bir notada, askeri hareketin durdurulması ve sulh yapılması teklif olunuyordu... 3 Teşrinievvel’de Mudanya Konferansı kuruldu, 11 Teşrinievvel’de mütareke imzalandı.³⁹⁰

Lozan Barış Konferansı ile ilgili hala bu anlaşmanın Türkiye’ye ne kazandırıp ne kaybettiği konusunda tartışmalar sürmektedir.

Lozan Barış Konferansı notasının İstanbul hükümetine gönderilmesi Mustafa Kemal’e bu kararı daha çabuk uygulanması gerektiği izlenimi vermiştir. İlk önce yakın arkadaşları ile konuşan Mustafa Kemal, 1 Kasım 1922’de meclis’te uzun bir konuşma yapmıştır. Bütün İslam tarihi ve Osmanlı ile ilgili konuşmasında saltanatı anlatmıştır. Sonra, kanun teklifi meclise sunulmuş böylece halifelik ile saltanat birbirinden ayrılmış ve saltanat kaldırılmıştır.³⁹¹

³⁸⁹ Bakınız: İsmail Eyyuboğlu, Mudanya Mütarekesi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002

³⁹⁰ Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.501-502

³⁹¹ Bakınız: Mustafa Baydur, Atatürk ve Devrimler, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1973

“Meclis muhitinde, Mustafa Kemal’in, saltanatı lağvedeceği hakkında telaşlı ve heyecanlı propagandalar başladığı zaman, Rauf Bey, Gazi’nin meclisteki odasına gelerek mühim bazı hususata dair görüşmek istediğini, akşam Keçiören’de Refet Paşa’nın evine giderse daha güzel konuşabileceklerini söylemişti.

Gazi bu teklifi kabul etti. Ali Fuat Paşa’nın da hazır bulunmasına razı oldu. Refet Paşa’nın evinde dört kişi içtima ettiler.

Rauf Bey uzun mukaddemelerden sonra maksadını şöylece hülasa etti:

—Meclis, makam-ı saltanatın ve belki de halifenin ortadan kaldırılmak noktai nazarının takip edildiği endişesiyle muzdariptir. Sizin ve sizin ileride alacağınız vaziyetten şüphe etmektedir. Binaenayleh meclisi ve dolayısıyla efkâr umumiyyeyi tatmin etmeniz lüzumuna kaniim.

—Rauf Bey’e öfkesiz bir sesle sordu:

—Sizin saltanat ve hilafet hakkındaki kanaat ve mütalaanız nedir?

—Ben makam-ı saltanat ve vicdanen ve hissien merbutum. Çünkü benim babam padişahın nan ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti’nin ricali sırasına geçmiştir. Benim de kanımda o nimetin zerrati vardır. Ben nankör değilim ve olamam.

Nihayet fikrine müracaat edilen Ali Fuat Paşa, Moskova’dan yeni geldiğini, vaziyeti, efkâr ve hissiyat-ı umumiyyeyi lüzumu derecede tetkike henüz vakit bulamadığından bahsederek görüşülen mesele hakkında kati bir fikir ve kanaat dermeyan etmekte mazur olduğunu ifade etti.”³⁹²

Mustafa Kemal, Meclis’teki konuşmasında hilafeti saltanattan ayıracağını söylemiştir. Rauf Bey ve Refet Bey aslında bu durumu kabullenememişlerdir. O yüzden Mustafa Kemal onları ikna etmek için sabaha kadar uğraşmıştır. Çünkü her ikisi de saltanat yanlısıdır.

“Bir gece dört arkadaş arasında müzareke olunup hayırlı bir karara bağlanan ve Gazi tarafından günün meselesi sayılmayan iş, nihayet 17 Teşrinievvel 338 tarihinde

³⁹²Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.507- 508

Sadrazam Tevfik Paşa tarafından çekilen bir telgrafla birdenbire “günün meselesi” haline geldi.

Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa’ya tebliğ edilmek üzere İstanbul’a Hamit Bey’e yazdığı telgrafname ile: “Tevfik Paşa ve rüfekasının devlet siyasetini karıştırmaktan çekinmemeleri hususunun son derece büyük mesuliyetler doğuracağını” bildirdi.

İşin uzamaya tahammülü kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşa, 29 Teşrinievvel günü, Rauf Bey’i meclisteki odasına getirtti. Mustafa Kemal hiç kimseye, hiçbir şeyi borçlu bulunmak istemiyordu. Rauf Bey’in, Refet Paşa’nın evinde sabahlara kadar dinlediği kanaat ve mütalaalarından hiç haberi yokmuş gibi, ayakta kendisinden şu talepte bulundu:

—Hilafet ve saltanatı birbirinden ayırarak saltanatı lağvedeceğiz. Bunun muvafık olduğuna dair kürsüden beyanatta bulunacaksınız.”³⁹³

Mustafa Kemal saltanat kaldırılmadığı sürece Anadolu’da istikrar sağlanamayacağını ve bu durumunda kullanılacağını düşündüğü için böyle bir girişimde bulunmuştur.

Kanun teklif edilmeden önce Teşkilatı Esasiye Kanununun 1. ve 2. maddeleri okundu. Egemenlik kayıtsız zşartsız milletindir ibaresi üzerinde durulmuştur. Aslında Meclis’teki hiç kimse saltanatın kaldırılması taraftarı değildir.³⁹⁴

“Nihayet Osmanlı İmparatorluğu’nun münkariz olduğunu, yeni bir Türkiye Devleti’nin doğduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile hukuk-u hükümrinin millete ait bulunduğunu ifade eden bir takrir hazırlandı, sekseni müteceviz mebusa imza ettirildi. Bir takrir, okunduktan sonra, ciddi olarak muhalif vaziyet alanların başında, Mersin Mebusu Miralay Selahattin Bey’le, Ziya Hurşit Bey göründü. Bunlar saltanatın lağvolunmaması kanaatında bulduklarını açıkça ifade ettiler.

31 Teşrinievvel 338 günü meclis içtima etmedi. O gün Müdafaa-yı Hukuk Grubu içtiması oldu. Bu içtimada, Mustafa Kemal Paşa Osmanlı saltanatının lağvının zaruri olduğunu hakkında beyanatta bulundu.”³⁹⁵

³⁹³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.510

³⁹⁴Mustafa Baydur, a.g.e., s.143

Mustafa Kemal kanun teklifinde bulunduktan sonra Meclis kürsüsünden saltanat ve hilafetin Osmanlı'ya nasıl geldiğini İslam tarihinde ne anlam ifade ettiği ile ilgili uzun bir konuşma yapmıştır.

“1 Teşrinisani 338 günü meclis içtimasında aynı mesele uzun münakaşalara yol açtı. Gazi Paşa yeniden uzun uzun konuştu. İslam ve Türk tarihinden tutturarak hilafetle saltanatın pekâlâ, ayrılabilceğini, hâkimiyet ve saltanat-ı milliye makamının Türkiye Büyük Millet Meclis'i olabileceğini tarihi vakalara dayanarak izah etti. Hülagu'nun Halife Mu'tesem'i çuvala koyup katırkuyruğuna bağlayarak öldürdüğünü ve bu suretle dünya yüzünde fiilen hilafete hitam verdiğini ve 924 Hicri tarihinde Mısır'ı zapt eden Yavuz, orada unvanı “halife” olan bir mülteciye ehemmiyet vermeseydi hilafet unvanının zamanımıza kadar miras bulunmayacağını anlattı.

“ Önündeki sıranın üstüne çıkarak, yüksek sesle konuşmaya başladı.

—Efendim hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından, hiç kimseye “ilim icabıdır” diye müzakere ile münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına el koymuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk milleti, bu mütecevizlerin hadlerini bildirecek hâkimiyet ve saltanatını isyan ederek kendi elline, bifiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan: “Millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız?” meselesi değildir. Mesele zaten, emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehâl olacaktır. Burada içtima edenler, meclis ve herkes, meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafık olur.”³⁹⁶

Kemal Tahir, burada Mustafa Kemal'in herkese ve her şeye rağmen bütün düşündüklerini yapabildiğini ifade etmeye çalışır.

1 Kasım 1922'de verilen kanun teklifi aynı gün kabul edilmiştir. Bütün itirazlara rağmen saltanat kaldırılmıştır. Mustafa Kemal itiraz edenleri birazda tehtit yollu ikna etmiştir.

³⁹⁵Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s. 510

³⁹⁶Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.512

“Kanun layihası süratle tespit olundu. Aynı gün meclisin ikinci celsesinde okundu. Tayin-i esami ile reye konulması teklifine karşı Mustafa Kemal, kürsüye çıktı.

—Buna hacet yoktur, diye gürlendi, memleket ve milletin istikbalini ebediyen mahfuz kılacak esasları, yüksek meclisin ittifakla kabul edeceğini zannederim.

“Reye” sesleri yükseldi. Nihayet reis reye koydu ve “Müttefikler kabul edilmiştir” dedi. Yalnız uzaktan menfi bir ses:

—Ben muhalifim! Diye inleyecek olmuştum. Bu da:

—Söz yok! Sadalarıyla boğuldu.

İşte Osmanlı saltanatının inhidam ve inkıraz merasiminin son safhası bu suretle cereyan etmiştir.

—Mustafa Kemal Paşa’yı bu usulle yenilir sanmak benim sinirime dokunuyor.

—Ankara’daki hocaları, kafanızı keserim diye korkutunca İstanbul’daki padişah da bu karara boyun eğer mi?

—Göreceğiz...”³⁹⁷

En çok itiraz edenlerden biri Rauf Bey’dir. Çünkü Rauf Bey saltanata bağlı olduğunu onun bir Osmanlı askeri olduğunu padişahın ekmeğini yediğini ona ihanet edemeyeceğini dile getirmiştir. Ancak bu itirazları işe yaramamıştır. Kemal Tahir burada yine Mustafa Suphi ve arkadaşlarına değinmiştir.

Saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal tamamen yalnız kalmış ve etrafındakilerin daha farklı muhalefetleriye karşılaşmıştır.

“—Mustafa Suphi ve arkadaşları tehlikede bulunan yurtlarına milleti kurtarmak için silahlı bir kuvvetin başında, ellerinde silah olduğu halde geldiler. Fırsat verilseydi, dövüşeceklerdi. Dövüşünce de, on beş kişi de öylece, yarım saat içinde ölmezler miydi? Şimdi ben Mustafa Kemal’in yaptıklarına bakıyorum. Zaferi kazandı. Güzel... Saltanatu hilafetten ayırdı.

—Rauf Bey, hilafeti de mesela saltanatu müdafaa ettiği gibi müdafaa ederse ve eğer hoca efendiler, encümünde olduğu gibi kolayca “tenevvür” ederse hiç şüphem olmasın.”³⁹⁸

³⁹⁷Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.513-514

Kemal Tahir, Vahdettin'in anlatıldığı gibi altın ve hazinelerle kaçmadığını eğer öyle olsaydı neden kutsal emanetleri almadığını söyleyerek onun kaçmadığını kaçırmaya zorlandığını ifade etmektedir.

Vahdettin, Türkiye'deki İngiliz işgal gücü Başkomutanı General Sir Charles Harrington'a gönderdiği kişsel mektupta koruyuculuk ve sığınma talep etmiştir. Bu isteği hemen kabul edilen Vahdettin 17 Kasım 1922'de oğlu Ertuğrul, beş eşi, doktoru, müzik hocası, baş mabeyncisi, iki sekreteri ve mücevherlerle İngiliz gemisiyle Malta'ya götürülmüştür.³⁹⁹

Belgelerde Vahdettin'in bir sandık dolusu mücevher ve 3.000 Osmanlı altınıyla gittiği yazmaktadır. Ancak yazar bunun doğru olmadığını dile getirmiştir.

“General Harrington imzalı bir beyanname, rezaleti şöylece dünyaya ilan etmişti: Resmen beyan olunur ki, zatı şahane vaziyet-i hazıra neticesinde hürriyet ve hayatını tehlikede gördüğünden bütün İslamların halifesi sıfatıyla İngiliz himayesini ve aynı zamanda İstanbul'dan başka yere naklini talep etmiştir. (Galinba İngiliz lügatinde “istirham”ın karşılığı “talep” idi.) Zatişahanenin arzusu bu sabah ifa olunmuştur. (İngilizcede “zatişahane” herhalde “rezil” karşılığı olmalı). Türkiye'deki İngiliz kuvvetlerinin Başkumandanı General Sör Çarls Harrington, zatişahaneyi almaya giderek bir İngiliz harf sefinesine kadar kendisine refakat etmiş ve zatişahane vapurda Bahr-i Sefit Filosu Umum Kumandanı Amiral Sör Döbrük tarafından istikbal edilmiştir. İngiltere Fevkaled Komiser Vekili Sör Noyl Henderson zatişahaneyi sefinede ziyaret ederek Kral Beşinci Corc'a bildirilmek üzere arzularını sormuştur”.

General Harrington, Ulviye Sultan namında bir kadına, birde Fransızca bir mektup yollamıştı:

“Sultan Hanımefendi Hazretleri, el'an Malta'ya yaklaşmakta olan Zat-ı Hazret-i padişahîden, ailesi ahvalinden malumat ricasını havi bir telsiz aldım. Bu babda, geçen cumartesi Yıldız'dan malumat almış ve kadınefendi hazretlerinin kemal-i afiyette şadan

³⁹⁸Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.515- 516

³⁹⁹Salahi Sonyel, a.g.e., s.203

olduklarını öğrenmiş ve derhal zatişahaneye arz etmişim. Eğer Aile-i şahane hakkında malumat lütfederseniz, onu derhal zatişahaneye arz etmekle bahtiyar olurum...” Vesaire vesaire...

İngiliz gemisine “Bütün İslamların Halifesi” olarak kapağı attığı halde, “Nalını Şerif”, “Misvakı Şerif”, “Sakalı Şerif”, “Hırkayı Şerif”, “Hasırı Şerif”, “İbriki Şerif” ve ilahahir “Şerif” diye yat olunan mübarek emanetleri koltuklayıp def olmamıştı. ⁴⁰⁰

Kemal Tahir, Meclis’te çıkarılan kanunu aşağıda olduğu gibi aynen aktarmıştır. Burada aktardığı kanun Meclis’ten bu şekliyle geçmiştir.

17 Kasım 1922’de Vahdettin ülkeden ayrılınca yerine yeni bir halife seçilmesi gerekmiştir. Bu yüzden 18 Kasım 1922’de Meclis’in çoğunluğunun oyuyla Halife seçilen Abdülmecit Efendi olmuştur. 3 Mart 1924’e kadar halifelik makamında kalmıştır.

“Mecliste yeni halife seçilmeden evvel intihap olunacak zatın padişahlık sevda ve davasına kapılarak herhangi bir ecnebi devlete iltica etmesi ihtimalini bertaraf etmek lazımdı. Bunun için Büyük Millet Meclisi’nin İstanbul’da bulunan mümessili Refet Paşa’ya şu yolda talimat gönderildi: “Abdülmecit Efendi, ‘halife-i Müslimin’ unvanını kullanacaktır.

A— Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kendisini hilafetine intihabından sarahatan beyan-ı memnuniyet edecektir.

B— Vahidettin Efendi’nin tarz-ı hareketi mufassalan tekbih edecektir.

C— Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun onuncu maddesine kadar olan mevad-ı muhteviyatı tarzı münasip ve mühim mana ve münkadı aynen zikredilmek suretiyle Türkiye Devleti’nin ve Büyük Millet Meclisi ve hükümetinin mahiyet-i mahsusası ve usul-ü idaresinin Türkiye halkı ve bütün İslam âlemi için nafi ve tespit kılınacaktır.

D— Türkiye Milli Halk Hükümetinin hidemat-ı mesbukası ve mesai-yi meşrukesinden takdirkarane bir lisan bahsolunacaktır.

E— İş bu beyannamedeki noktalardan maada siyasi addedilebilecek bir başka nokta ve fikir dermeyeran edilmeyecektir.

⁴⁰⁰Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.523

Gelen cevapta: Abdülmecit Efendi, imzasının üzerine, “Halife-i Müslimin ve hadimül-haremeyn” unvanının bulunmasına ve Cuma selamlığında hil’at ve Fatih Sultan Mehmet’e ait şekilde “sarık” takmasına müsaade ediliyordu.”⁴⁰¹

Çıkarılan halifelik kanununda, yeni seçilen Halife Abdülmecit Efendi’in Cuma günü selamlığında ne giyeceğinden nasıl davranması gerektiğine kadar her şey detaylandırılmıştır. Bu alınan sıkı tedbirler ya uygun davranırsın ya da sende gidersin mesajı vermektedir.

Kemal Tahir, Osmanoğullarının ne kadar baskı altında olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Bir de saltanat ve hilafet yanlılarının halifeyi kullanarak siyasi emeller peşine düşmesi engellenmesi amaçlanmıştır.

“Âlem-i İslam’a yazacağı beyanname muhteviyatı hakkında ileri sürdüğü mütelaada ise Vahdettin Efendi hakkında bir şey söylemek hususunda itiraz ederek, beyannamenin İstanbul gazetelerinde Arapça tercümesiyle beraber neşrolunmasını ileri sürüyordu.

Verilen karşılıkta: Halife-i Müslimin unvanıyla beraber “Hamidül-haremeynişşerifeyn” tabirini kullanabileceği, fakat Cuma selamlığında Fatih Sultan Mehmet’in kılığına girmesinin gayri tabii olacağı, redingot ve İstanbulun giyebileceği de askeri üniformasının bittabi mevzu bahis edilmeyeceği bildirildi.”⁴⁰²

Kemal Tahir, burada Mustafa Kemal’in artık tamamen yalnız kaldığını ve savaştan daha da zorlu mücadelelerle karşı karşıya olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Aslında halifelik ve saltanatın kaldırılmasını onaylamadığı anlamı çıkarmak zor değildir. Kemal Tahir, Özlem Fedai’nin deyişi ile tam bir Markisit bir Osmanlı’dır. (Markist kısmına katılmak pek mümkün değildir.) Onun için Osmanlı kerim devlettir, her şeyi ile idealdir.

Halife seçimlerinde de saltanatın kaldırılmasında olduğu gibi tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmaların odak noktası Mustafa Kemal olmuştur. Mustafa Kemal bu

⁴⁰¹Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.524

⁴⁰²Tahir Kemal, Bir Mülkiyet Kalesi, s.525

olaylar sırasında şunu daha iyi anlamıştır. Her yapmak istediğinin önünde mutlaka ona engel omak isteyenler olacaktı. 18 Kasım 1922’de Halife Abdülmecit Efendi seçilmiştir.

“Mustafa Kemal Paşa, gizli celsede, gene acalıp ve ürkütücü bir alev gibi kürsüye çıktı:

—Efendiler, dedi, mevzubahis meseleyi çok münakaşa ve tahlil etmek mümkündür. Fakat münakaşat ve tahlilatta ne kadar ileri gidersek, meseleyi halletmekte o kadar müşkülât ve teehhürata uğrarız. Yalnız şu noktaya nazar-ı dikkati celbederim: Bu meclis Türkiye halkının meclisidir. Bu meclisin sıfat ve salahiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının canına ve mukadderatına şamil ve nafiz olabilir. Meclisimiz kendi kendine bütün âlem-i İslama şamil kudret iktisap edemez. Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan meclimiz kendi mevcudiyetini, “halife” unvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermeyecektir. Bundan dolayı âlem-i İslamda teşevvüş varmış veya olacakmış. Bunların hepsi manasız ve yalan sözlerdir. Kim söylemişse yalan söylemiştir. Yalan söylüyor.

Sözün burasında, mebusların arasından, kocaman bir sarık ve kapkara bir cüppe doğrulup bağırdı:

—Ben mi yalan söylüyorum?

Mustafa Kemal mavi gözlerini bir an kısarak idaresinin karşısına dikilen bu köhne manzaraya nefretle baktı. Belli belirsiz gülümseyerek başını salladı:

—Evet... Sen yalan söyleyebilirsin! Müsaitsin...

—Dağdaya mahal yoktur. Bizim cihan nazarında en büyük kuvvetimiz yeni şekil ve mahiyetimizdir. Makam-ı hilafet, taht-ı esarete olabilir, halife namını taşıyanlar ecnebilere iltica edebilirler. Düşmanlar ve halifeler beraber olabilirler ve her şey yapmaya teşebbüs edebilirler. Fakat yeni Türkiye’nin tarz-ı idaresini, siyasetini, kuvvetini katiyen sarsamazlar. Türkiye halkı, kayıtsız şartsız hâkimiyetine sahiptir. Hâkimiyet hiçbir mana, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delalete iştirak kabul etmez. Unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatında müşareket sahibi olamaz. Millet buna katiyen müsaade edemez. Binaenaleyh firari halifeyi hal, yenisini intihap ve bu mevzuya müteallik bütün muamelatta söylediğim noktai nazarlar dâhilinde hareket zaruridir. Başka türlüüne katiyen imkân yoktur. Tarih 18 Teşrinisani 338 idi... Ve üzerinde sürahi ve bardak, bir tahta kürsüde sivil

urbalı bir tek adamın hemen hemen tek başına vermekte olduğu büyük meydan muharebesi, Mahir Efendi'nin anadan üryan bölüğüyle İnönü'nde dövüşmekten şüphesiz daha zor ve daha kahramancaydı. ⁴⁰³

Kemal Tahir burada yine İttihatçıları eleştirir. İmparatorluğun yıkılmasına sebep olduklarını her fırsatta dile getirmiştir. İttihatçıları sevmez çünkü onlar Abdülhamit'i tahttan indirerek ülkenin mahvolmasına sebep olmuşlardır diye düşünmektedir.

Hüseyin Cahit'te Enver Paşa gibi Turancı idi. Bütün Türkleri tek bayrak altında toplama hayali vardı.

“—Sizi dinlerken şaşırıyorum. Herkes aptal da yalnız sen mi akıllısın. Durmuş Efendi? Koca Hüseyin Cahit Bey, ne diyor bilir misin? “Hilafet bizden giderse, beş on milyonluk Türkiye Devleti'nin âlem-i İslam içinde hiçbir ehemmiyeti kalmaz. Avrupa siyaseti nazarında da en küçük ve kıymetsiz bir hükümet mevkiine düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir dirayete lüzum yoktur. Milliyetperverlik bu mudur? Hakiki milliyet hissini kalbinden duyan her Türk, makam-ı hilafete dört elle sarılmak mecburiyetindedir. Hanedan-ı Osmanide kabul edilmiş ve binaenaleyh ilelebet Türkiye'de kalması taht-i temine girmiş hilafeti, elden kaçırmak tehlikesi icat etmek akıl ve hâkimiyet ile hiss-i milliyet ile zerre kadar kabil-i telif olamaz. Hilafeti, elimizden gitmesine zerre kadar imkân kalmayacak surette muhafazaya memuruz,” diyor. Lütfi Fikri Bey, “Hilafeti zayıflatmak Türklük için intihardır,” buyuruyor. Bunlara ne diyelim?

—Hüseyin Cahit Bey'i biz biliriz Nizamettin Efendi, Almanla dünya yüzündeki Türkleri birleştirmek için Anadolu çocuklarını Kafkasya dağlarında katlettirenlerin elebaşlarından. O fikirle bir imparatorluk kaybettik. Şimdi daha büyük bir hayal ile bu bir karış harap vatani ve bir avuç yarı çıplak milleti mahvetmek istiyor. ⁴⁰⁴

⁴⁰³Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.525-526-527

⁴⁰⁴Kemal Tahir, Bir Mülkiyet Kalesi, s.572

4. MÜTAREKE YILLARI VE İSTANBUL

4.1. ESİR ŞEHRİN İNSANLARI

Osmanlı Devleti'nin en buhranlı yılları 1876- 1914 yılları arasında geçmiştir. Son yüzyılına felaketlerle girmiştir. 93 Harbi gibi çok büyük toprakları kaybettiği bir savaştan sonra Balkan Savaşları ile Balkanları kaybetmiştir. Abdülhamit'i tahttan indiren İttihat ve Terakki yönetime tam hâkim olamayınca 31 Mart Ayaklanma çıkmıştır. Ayaklanmayı Selanik Harekât Ordusu bastırabilmiştir. Bunu ardından I. Dünya Savaşı'na girilmiştir.

“Kamil Bey, ne yapacağını kararlaştırmak için, durumu her yanıyla ölçüp biçti. Olayları birer birer gözden geçirdi: Osmanlı İmparatorluğu, son altı yılda, “10 Temmuz”, “31 Mart” gibi iç sarsıntılar, “Trablus”, “Balkan” gibi utandırıcı yenilgiler geçirmişti. Başlayan savaşta hiçbir çıkar hesabı olamazdı. Tersine, uzun süredir, kendisini aralıksız tartaklayan büyük devletlerin kıyasıya kapışmasını fırsat bilip biraz soluklanması, derlenip toparlanmaya çalışması gerekti. Bu açıdan bakılırsa, savaş dışı kalacak, hiç değil, bunun için var gücüyle çabalayacak, dünyadaki kuvvet dengesi de bu yolda başarı sağlamasını kolaylaştıracaktı.

Kamil Bey hesaplarını memleketinin savaşa katılmayacağı üzerine oturttuğu için, İspanyol prensi dostunun sonbaharı Kordova'daki şatosunda geçirme teklifini hiç duraklamadan kabul etmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girdiğini, bu sebepten kasım ortalarında, Kordova'daki bir İspanyol şatosunda haber almıştı.”⁴⁰⁵

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na iki Alman gemisinin Türk karasularında Rus Limanlarını bomalaması yüzünden girmiştir. Gemilere Osmanlı bayrağı çekilerek Yavuz ve Midilli adları verilmiştir.

“Akdeniz'deki İngilizler'den kaçarak Çanakkale'ye sığınan iki Alman zırhlısını, - Göben'le Breslav'ı- bir sandal ısmarlamaya gücü yetmeyecek kadar yoksul Osmanlı İmparatorluğu'nun “Satın aldım” dediği, müttefiklerin de –İngilizler'in Fransızlar'ın, Ruslar'ın- bu yalanı yutmuş gördükleri biliniyordu. Gelen habere inanmak gerekirse işte

⁴⁰⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, İthaki Yayınları, 10. Basım, İstanbul 2005, s.9

bu gemiler –bu kez “Yavuz”, “Midilli” adıyla kıçlarına birer Osmanlı sancağı takarak Karadeniz’e çıkıp Rus limanlarını topa tutmuşlar, böylece de, temelleri çatırdayan Osmanlı İmparatorluğu’nu, Almanya’nın yağma savaşına sokmuşlardı. (Konuklardan genç bir İngiliz lordu, “Attığını böyle vurur savaşçılarım olsa, ben de Enver Paşa gibi, hiç durmam savaşa girerim” diye şakalaşmak istemişti ama...”⁴⁰⁶

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın savaştığı ve en çok asker kaybettiği cephe Sarıkamış’tır. Soğuk, açlık ve tifo salgını yüzünden bir ordunun neredeyse tümü şehit olmuştur.

Kuttül Ammare’de İngilizleri yenen Osmanlı güçleri İngiliz kuvvetlerinin tamamını esir almıştır. Süveyş Kanalı’nda ise kazanılacak mücadele yanlış strateji yüzünden kaybedilmiştir. Çanakkale’de İngiliz ve Fransızların boğazı geçmesine izin verilmemiştir.

Bütün bu zaferler Osmanlı’nın savaştan galip ayrılmasına yetmemiştir. Müttefikleri yenilince Osmanlı’da savaştan yenik ayrılmıştır

“Yukarda, Sarıkamış’ta “bismillah” demeye vakit bulamadan, doksan bin kişilik koca bir orduyu kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, biraz aşağıda, Kutul-Ammare’de İngilizleri bozup çevirip generaller esir almış, biraz daha beride Tih çölünü aşip Süveyş Kanalı’na sarılmayı başarmıştı. Üç yıl önce dört küçük Balkan devletine utanılacak bir kolaylıkla yenilen ordusu aylardır, Çanakkale Boğazı’nı “Yedi düvelin” en korkunç silahlarına karşı arslanlar gibi savunuyordu.”⁴⁰⁷

I. Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında Rusya’da Bolşevik ihtilali patlak vermiş bu yüzden Rusya savaştan çakilmek zorunda kalmıştır.

İtilaf Devletleri yenik olan İttifak devletleri ile ateşkes anlaşmaları imzalamışlardır. Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. Savaşın en ağır ateşkes anlaşması Osmanlı Devleti ile

⁴⁰⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 10

⁴⁰⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.11

yapılmıştır. Amaç, Osmanlı topraklarını işgal etmektir. İşgaller hemen uygulanmaya başlamıştır.

15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Ancak görünüşte işgali Yunanlılar yapmış ama deniz tarafından bir Amerikan zırhlısı bu işgali desteklemiştir. İşgale karşı Anadolu'da hemen direniş örgütleri kurulmuştur. Müdafaa cemiyetleri hemen faaliyete geçirilmiştir.

“Peki, n'olacak bunun sonu?” derken 1917 Mart'ında, Rusya'da, içyüzü, -hatta kime karşılığı- pek anlaşılamayan bir devrim ansızın patladı. Gelişti, yayıldı, değişti, sonucu Anadolu'nun büyük bir parçasını –Trabzon'a kadar- bir daha bırakmamak üzere ele geçirdiğinden kimsenin şüphesi kalmayan Çar orduları dağılıp çekildi. Fakat Madrid elçiliğindeki “oh” demesine meydan kalmadan Birleşik Amerika, Almanlara karşı savaşa girdi.

Mondros Mütakeresi imzalanıp Osmanlı İmparatorluğu pes ettikten sonra, para durumu, beklenenin tersine büsbütün bozuldu.

İttihatçı kodamanlar savuşmuş, işgal edilen İstanbul'da savaş zenginleri birer kuytuya sinip paralarının üstüne oturdukları için, ortada, yok pahasına mülk değil, cevahir alacak kimse kalmamıştı. Buna karşılık “1919 yılında, barış yüzde yüz” derken Yunanlıların İzmir'e asker çıkardığı, Anadolu'da yer yer çarpışmaların başladığı duyuldu.”⁴⁰⁸

Rusya'da Bolşevik ihtilali olmuş kral devrilmiştir. Başa geçen Bolşevik lider Lenin halkı zengin ve soylulara karşı kışkırtmış ülke daha da karışmıştır. Çar'ın kuvvetleri ile Bolşevikler arasında uzun süren çatışmalar olmuştur.

Rusya'da her şey alt üst olmuş, kısacası, kıyamet kopmuştu. Açlık, yoksulluk, hepsinden besbeteri, can mal güvensizliği. Çünkü hiçbir yerde devlet düzeni yok...

⁴⁰⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.12-13

“—Lenin, evet, yıkmasını çok iyi biliyor amma, yeniden yapmaya geldi mi... Çok büyük bir felakete uğramış gibi içini çekti: Ne diyorlar sizin sosyalistler bu işlere?”⁴⁰⁹

Kemal Tahir, Marksist düşüncelere sahip bir yazardır. Ancak onun Marksistliği doğulu fikirlere yoğurulmuş bir Marksizmdir. Burada Lenin'den bahsetmesi de Lenin'e olan fikirsel sempatisinden olabilir.

Rusya'da devrilen Çar, Lenin'i Alman ajanı olarak suçlamamış ve Avrupa'dan destek aldığını iddia etmiştir.

“Madrid elçisi de Bolşeviklik üstünde hemen hiç durmamış, “Bildiğimiz anarşistlerdir bunlar... Arada sırada, şuraya buraya bomba atarlar, büyüklerden birini öldürüp sakinleşirler!” demişti. İspanya hükümetiyle yakın ilgisi olan ünlü bir gazete başyazarından da Lenin'in yüzde yüz Alman ajanı olduğuna dair kesin sözler işittiğini hatırlıyordu.”⁴¹⁰

Kemal Tahir, Batılıların dini anlayışlarının bizden farklı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hayatlarında dinin pekte etkili olmadığını düşündüğümüz Batılılar aslında yaptıkları her şeyde dini bir motif kullanmaktadırlar.

Kristof Kolomb Amerika'yı keşfeden bir gezgindir. Keşife çıktığı geminin adı Mari Galant olan geminin adı gerçekten daha sonra Santa Mariya olarak anılır.

“Hani Batılılar gerçekçiydi? Oynaklığı kim yakıştırmış bu külüstür yük gemisine? Nasıl bir hayal zorlaması bu?” Mari Galant adını bir yerde duymuştu. Süvariye soracağı sırada hatırladı. Kristof Kolomb'un ilk yolculuğunda üç gemiden birinin adıydı Mari Galant, dinsel olsun diye Santa Mariya'ya –Aziz Meryem'e- çevirmişlerdi.”⁴¹¹

Lawrence, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda özellikle Araplar coğrafyasında yenilmesini sağlayan İngiliz ajandır. Araplar kabileleri Osmanlı'ya karşı

⁴⁰⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.18

⁴¹⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.19-20

⁴¹¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları; s.28

kışkırtmış, altın dağıtarak ve bağımsızlık sözü vaat ederek kendi yanına çekmeyi başarmıştır.

“—*Bu erlerle savaşmış...*

—*Kutul-Ammare’de...*

Mütarekeden sonra memleketine Mısır yoluyla gitmesi Lavrens’i görüp Osmanlı İmparatorluğu üzerine konuşmak içindi.

Hem Yakın Doğu Müttefik Başkomutanlığı Kurmay Başkanlığı Haberalma şefiydi.”⁴¹²

Pek çok tarihçi Kemal Tahir’in burada dile getirdiği gibi Türklerin göçebe bir toplum olduğunu Anadolu’ya gelerek yerleşik hayata geçtikten sonra eski dinamiklerini yitirdiklerini söylemektedirler.

“—*Çürümüş Bizans, Türk’ün canlı ruhunu bozdu, yumuşattı, nasıl derler, pelteleştirdi.*

...Bu ne kadar gerçekse Türkler’in çekildikleri Anadolu’da, kendilerinin gerçek fikirlerini tanımamış bir dünyaya karşı çıkacakları... Dayanışma geleneğiniz var.”⁴¹³

Kuttül Ammare yenilgisini İngilizler hiçbir zaman kabul edememişlerdir. Bütün bir askeri birliğin esir alınmasını kan dökülmemesi için teslim olduk şeklinde yansıtmak istemişlerdir. Ancak kan dökülmemesini istememek ile bir alakası olmadığı İngilizlerin merkezlerine gönderdikleri raporlardan anlaşılmaktadır. Büyük bir çaresizlikle Osmanlı kuvvetlerine yenildiklerini, hiçbir zaman itiraf etmemişlerdir.

Amerikan Başkanı Wilson’un Osmanlı’ya gönderdiği elçilerdendir. Morgentav özellikle Ermeniilerin devlet kurması konusunda onları destekleyen ve kışkırtan kişilerden biridir. Osmanlı düşmanlığı ile bilinmektedir. Wilson

⁴¹²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.45

⁴¹³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.46

prensiplerinin Osmanlı aleyhinde kullanılmasında büyük rol oynamıştır.⁴¹⁴

“—Türklerin bahtsızlığı, bence böyle çetin bir dönemde, Morgentav gibi bir Türk düşmanı Amerikan elçisinin karşısına çıkmasıdır.

—İspatı da Kutul-Ammare’de size teslim olmam... Sör Tavnshead de ben de, kan dökülmemesi için kolayca teslim olduk.”⁴¹⁵

Kemal Tahir’in Loyit Corc diye bahsettiği kişi Mütareke döneminde İngilizlerin başbakanıdır. İngiliz Muhipleri derneğini desteklemiştir

Aşağıdaki bölümde Mustafa Kemal’in dile getirdiği gibi iyi niyetli bir cemiyet değildir. Manda fikrini kabul ettirmeye çalışmaktadır.

İstanbul’da önemli sayılabilecek kuruluşlardan biri İngiliz Muhipleri Cemiyeti idi. Bu addan, İngilizlere dost olanların kurduğu bir dernek anlaşılmasın. Bence, bu derneği kuranlar kendi şahıslarını ve kendi çıkarlarını gözetenler kendi çıkarlarının korunma çaresini Lloyd George (Loyt Corc) hükûmeti aracılığı ile İngiliz himâyesini sağlamakta arayanlardır. Bu zavallıların, İngiliz Devleti’nin Osmanlı Devleti’ni bir bütün olarak korumak ve himaye etmek isteğinde olup olamayacağını bir defa olsun dikkate alıp almadıkları, üzerinde düşünölmeye değer.

Bu derneğe girenlerin başında Osmanlı Padişahı ve Halife-i Rûy-i Zemîn ünvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nâzırı olan Ali Kemal, Âdil ve Mehmet Ali Beyler ile Sait Molla bulunuyordu. Dernekte Rahip Frew gibi İngiliz milletinden bazı macera heveslileri de vardı. Yapılan işlemlerden ve gösterilen faaliyetlerden anlaşıldığına göre, derneğin başkanı Rahip Frew idi.

Bu derneğin iki yönü ve iki ayrı niteliği vardı. Biri açık yönü ve usulüne uygun teşebbüslerle İngiliz himâyesini sağlama amacına yönelmiş olan niteliği idi. Öteki de gizli yönüydü. Asıl faaliyet bu gizli yöneydi. Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilâl çıkarmak, millî şuuru felce uğratmak, yabancı

⁴¹⁴ Bakınız: Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s.67

⁴¹⁵ Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.48-49

müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüsler, derneğin bu gizli kolu tarafından idare edilmekte idi. Sait Molla'nın derneğin görülecektir. Bu dernek hakkında söylediklerim, sırası geldikçe yapacağım açıklamalar ve gereğinde göstereceğim belgelerle daha kolay anlaşılacaktır. Açıktan yaptığı çalışmalarında olduğu gibi gizli çalışmalarında da ondan daha çok rol oynadığı görülecektir. Bu dernek hakkında söylediklerim, sırası geldikçe yapacağım açıklamalar ve gereğinde göstereceğim belgelerle daha kolay anlaşılacaktır.⁴¹⁶

“...Halil Paşa'nın birlikleri de bizi bunaltacak güçte değildi. Açıklayacağım gizli şudur: Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasından önce, kan dökülmemesi için kralımızın hükümeti...

—Loyit Corc... İngiltere gibi büyük bir memleketin başına getirilebiliyor.

—İlgilendiniz mi İngiliz Dostları Derneği'yle?

—İngiliz Dostları Derneği mi?”⁴¹⁷

Sait Molla, İngiliz Muhipleri cemiyeti üyesidir. İngiliz casusu Rahip Ferw ile aralarındaki mektuplaşmalardan işbirliği içerisinde oldukarı anlaşılmaktadır. Adapazarı ve civarında ayaklanmaları kışkırtma konusuna Rahip Frew, Sait Molla'yı yönlendirmiştir. Milli Mücadeleye başından ve karşı olan Sait Molla zaferin kesinleşmesinden sonra yurt dışına kaçmıştır. Mustafa Kemal Nutuk'ta Sait Molla'nın üzerinde önemle durmuştur.⁴¹⁸

“—...Türkler kurdu. Başında büyük din adamlarınızdan biri var: Sait Molla... Din bilginlerinizin büyüklerinden...

—...Adı: Fruw'dur.”⁴¹⁹

II. Abdülhamit salatanatı döneminde Musul ve çevresindeki petrollerden haberdar olmuş ve bu konu da bir rapor hazırlatmıştır. İngilizlerde bu coğrafyanın

⁴¹⁶ Bakınız: Mustafa Kemal, Nutuk 1919-1927, Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, TTK Yayınları, Ankara 2002

⁴¹⁷ Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.49

⁴¹⁸ Bakınız: Mehmet Demiryürek; Kıbrıs'ta Bir Yüzellilik: Sait Molla, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı, 57, Cilt XIX, Kasım 2003.

⁴¹⁹ Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.50

yetaltı zenginliklerini keşfettikleri için Osmanlı'nın mali sıkıntısını bildiği için para teklif etmişlerdir. Ancak padişah bunu kabul etmemiş ve bu toprakları vakıf arazisi yapmıştır. Ancak İttihatçılar, Abdülhamit'in bu tatumunun nedenini anlayamadıkları için onu nelinden almışlardır. Filistin toprakları ile ilgili de aynı şey söz konusu olmuştur.⁴²⁰

“—Osmanlı hanedanı üyeleri çoktan satmaya başladılar hisselerini... Abdülhamit'in kızlarından Şaziye Sultan'a küçük bir hisse için on bin İngiliz altını verdik... Musul ve çevresindeki petrol alanlarının gerçek sahibi Abdülhamit'ti. İttihatçılar elinden aldılar mülkiyetini...”⁴²¹

Kemal Tahir, Ermeni Tehciri Kanununu İttihatçılar çıkardıkları için Ermenileri İttihatçılar öldürdü demektedir. İttihatçıları sevmediğinden bunu rahatça söyleyebilir. Yüzyıllardır aynı topraklar üzerinde Türkler ve Ermeniler bir arada yaşarken Türkler 1915'te durup duruken tehcir kararı almamışlardır. Bir millet var olma savaşı verirken o ülkenin vatandaşı olan diğer bir kesim bu bu savaşta karşı sizle değil de karşı tarafla anlaşıp yok olmanıza zemin hazırlamaya çalışırsa mutlaka kendinizi savunursunuz. Ermeni meselesine bu açıdan bakıldığında hangi ülke olursa olsun İttihatçılarla aynı kararı verir.

“—...Toprağınızı bir Ermeni'ye satmakla savaş içinde işlenen Ermeni kırım suçuundan da temizlenmiş olacaksınız, bir bakıma...”⁴²²

1917'de başlayan Ekim Devrimi Rusya'da 1922 yılına kadar devam eden bir iç savaşa neden olmuştur. Lenin bu savaşın sonlarına doğru yenileceği anlaşılmıştır.

“Bolşevik devrimi... Yangın çevrildi. Komşu evlere atlaması önlendi. Şimdi söndürülmesi kalıyor. Son haberlere bakılırsa uzun da sürmeyecek... Lehliler

⁴²⁰Bakınız: Mahmud Sami, Abdülhamid'in Petrolleri, Çev: Sevtap Demirci, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2007

⁴²¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.53

⁴²²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.54

ilerliyor, Denikin orduları ilerliyor, Romenler ilerliyor. Lenin yok olmaktan kurtulamaz.”⁴²³

Kemal Tahir, Gorki'nin Bolşeviklerle belirli konularda anlaştığı noktalar vardır ancak Bolşeviklerin yönetimde oldukları dönemde onları eleştirmiş ve fikir ayrılıklarına düşmüştür. Bu durumla kendi durumunu benzeştirmiş olmalıdır. Çünkü kendi de çoğu Marksistten farklı düşünmektedir.

Gorki 1935'te oğlunun ölümünün ardından 1936 yılında evinde ölmüştür. Ölümü şüphelidir ancak kurşuna dizilerek öldürülmemiştir. Gorki Bolşevik bir yazar olarak bilinse de Bolşeviklerle ciddi fikir ayrılıkları vardır.

“—Gorki'yi bilirsiniz. Bolşevik yazarlarındandı. Geçen hafta karısıyla beraber kurşuna dizmişler herifi Bolşevikler...

—Bolşevik yazarsa, Bolşevikler neden kurşuna dizesin?

—Ayak takımına yaranılmaz da ondan... Anlaşamazsınız. Çünkü iyilikle kötülüğü ayırt edemezler. Bugün bir telgrafi vardı Havas ajansının... Verdiği haberi duysa ne kadar sevinirdi şuradaki güzel Rus hanımı.

—General Pilsudski ile görüşmüş muhabirlerinden biri... Bolşevikleri nasıl yendiğini sormuş... “Her çarpışmada yeneriz, buna eminiz” demiş Lehli general...”⁴²⁴

İngilizler, Mondros Mütarekesinden sonra 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmişlerdir. Amaçları buradaki petrolere sahip olmaktı. Milli Mücadele bitikten sonra Lozan Barış Anlaşması'nda sonraya bırakılan konulardan biridir. Nitekim 1925'te Şeyh Sait isyanına öncülük ederek TBMM'nin bütün gücünü buraya harcamasından tararlanarak 1926'da Irak Devleti'ni kurmuşlardır.

“—...Irak devleti kuracaklarmış Bağdat'ta İngilizler... Musul o devlete verilecekti. Hiçbir şey geçemeyebilirmiş eline...”⁴²⁵

⁴²³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.57

⁴²⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 58

⁴²⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.60

Kemal Tahir, Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinin ardından ona farklı bir yorum getirerek tasavvufun kurucuları olmalarından bahsetmektedir. XII. Yüzyılda Hoca Ahmet Yesevi'nin Türkistan'da başlattığı tasavvuf halifeleri ile Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasını sağlamışlardır. Tasavvufun, dinin şariat kısmından ziyade mistik bir boyutta ele alarak daha çok insana ulaştırmışlardır. Ahmet Yesevi'nin halifeleri olan Horasan erenleri diye e adlandırılan bu halifeler gittikleri yerlerde dini yayamışlardır. Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Sarı Saltuk ve isimleri fazla bilinmeyen bu erenler Anadolu ve Balkanlarda faaliyet göstermişlerdir.

“—...Araplar mezhep kurucusudurlar. Biz Türkler, tarikat kurucusuyuz. Arap mezhepleri Sufiliğe, Türk tarikatları tasavvufa dayanır. Tasavvufa göre dünyada her şeyden önce güzellik vardı. İbadet bu güzelliğe tutkunluktur. Bu sebeple Türk'ün bağlanacağı inanç, Allah korkusundan değil, Allah sevgisinden gelir. Okudukça tasavvufun yalnız Türk'e mahsus bir yol olduğunu anladım. Türk illerinde doğmuş, Anadolu'da gelişmiştir. Türk tasavvufu, şamanlıkla İslamlığın karışımıdır. Buna biraz da yeni Platonculuk katılmış Roma Anadolu'sundan kalıntı...

Şeyh Ahmet Yesevi adına... Pir Dede, Keyifli Baba, Horoz Dede, Aptal Musa, Avşar Dede, Akyazılı Baba, Kudümlü Baba Sultan, Sarı Saltık... Bunlar köylü halkı etkilemişler, Anadolu'nun İslamlaşmasını, bir anlamda Türkleşmesini sağlamışlar.... Yunus Emre gibi...⁴²⁶

16 Mart 1920 yılında İngiliz ve Fransızlar zeten işgal altında tutukları İstanbul'u zırlılarıyla ile Boğaza dayanmışlar ve askerlerinin sayısını artırarak işgali fiili hale getirmişlerdir.

Akşama doğru büsbütün inanılmaz bir haber duyuldu. Esir İstanbul'u tekrar işgal eden İngilizler Eskişehir'le Afyonkarahisarı'ndaki askerlerini geri çekmişlerdi.⁴²⁷

İngilizler, I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalması gerektiğini ifade etmişlerdir. Eğer savaş dışı kalırlarsa ekonomik destek sağlama

⁴²⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.80-81

⁴²⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.92

konusunda bir teklif gündeme getirmişlerdir.

“...İngilizler az mı yalvardılar, 1914’te savaşa girmeyin, diye... Para bile teklif ettiler... Almanlardan güçlü müyüz, daha mı akıllıyız sanki biz?”⁴²⁸

1920 yılında hükümet bir türlü istikrar sağlayamamış ve Salih Paşa, Tevfik Paşa ve Damat Ferit Paşa birkaç defa sadrazama olmuş en sonunda Damat Ferit Paşa’da görev kalmıştır. İngilizler 16 Mart’ta İstanbul’u işgal edince Mebusan Meclisi’ni basarak mebusları tutuklayıp sürgüne göndermiştir.

“8 Mart’ta sadrazam olan Salih Paşa 25 gün sonra çekilmiş Tevfik Paşa kabul etmediği için bu makarna, dördüncü defa Damat Ferit Paşa getirilmişti.

İngilizler bazı milletvekillerini, Millet Meclisi’nde tutukladıklarından Meclis başkanıyla birtakım mebusların savuştuğu söyleniyordu.”⁴²⁹

Yazar, İslam tarihi ile ilgili de araştırma yaptığını göstermektedir. Aşağıdaki hadise dini kaynaklarda yazarın aktardığı gibi geçmektedir.

Hz. Ömer adaleti ile bilinen bir halifedir. Bir savaş sonucunda ganimetlerle ilgili böyle bir hadise yaşanmıştır. Sahabeler bunu bu şekilde aktarmışlardır.⁴³⁰

“—...Bir gaza neticesinde, Hazreti Ömer halife olduğundan hutbeden sonra vaaza başlamış. Dinden, dinayetten, Allah’ın emrinden anlatırken bedevinin biri ayağa kalkmış. “Ya Ömer!” diye bağırmış, “Senin bütün sözlerin vallah yalandır.” Camidekiler öleyazmışlar. Boru değil, Allah’ın kitabı inkâr ediliyor. Hem de kimin ağzından? Hazreti Ömer’in ağzından... Mübarek, hiç telaşlanmadan: “Niçin?” diye sormuş. “Çünkü sen hırsızısın. Hırsız olduğundan sözlerin de yalandır”, “Benim hırsız olduğumu sen nereden biliyorsun?”; “Şundan biliyorum ki, ganimetten hepimize birer entarilik düştü. Bana düşeni eve götürdüm, ölçüp biçtik. Eteği diz kapaklarıma ancak yetişen bir entari çıktı. Oysa sen benden en aşağı bir karış daha boylusun. Topuklarına kadar inen bir entari yaptırmışsın.”

⁴²⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.93

⁴²⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.94

⁴³⁰Bakınız: İmam Şibli, Hz. Ömer, Timaş Yayınları, İstanbul 2004

Hazreti Ömer gülmüş: “Sana oğlum cevap versin!” demiş. Ön sırada oturan oğlu ayağa kalkmış. “Evet,” demiş, “babama düşen paydan entari çıkmadı da, ben kendiminkini de ona verdim.”...İmam susarak, hikâyesinin etkisini araştırdı. Dinleyenler, bir ağızdan beğeniyle inlediler.⁴³¹

I.İnönü Zaferi’nden sonra Avrupa devletleri Londra’da bir konferansa yapmaya karar vermişlerdir. Bu konferansa hem İstanbul hükümetini hem de Ankara hükümeti temsilcisi davet etmişlerdir. Amaçları iki tarafı birbirine düşürerek istediklerini elde etmektir. Mustafa Kemal, padişahın İngilizlerin yanında olmasına en başından beri karşıdır. Bu arada İstanbul hükümetinin sadrazamı Ali Rıza Paşa’dır.

“Londra Konferansı’ndan...

—Bu İngiliz’in işinde bir iş var ya bilmem nasıl bir iş var!

—Millicileri çağırınca mı işin içinde iş oluyor, aklına kurban olduğum?

—İngilizlerin işi akıl ermekten çıktı arkadaş! Bu herif padişahın yana olsa burasını yeniden işgal edip padişahın dayanağı Millet Meclisi’ni kapatmayacaktı. Padişahın yana olsa Mustafa Kemal’le çatışan Ali Rıza Paşa kabinesini “filan filan nazırları değiştireceksin” diye sıkıştırıp çekilmeye zorlamayacaktı. Bunlar hep padişahımıza karşı oyunlar... İngiliz, padişaha karşıysa İngilizle boğuşan Mustafa Kemal’in padişahla çekişmesi ne demek?”⁴³²

Kemal Tahir’in o dönemde bu arşiv belgelerine ulaşması romalarına ne kadar tirtizlikle çalıştığını ve tarihi malzemeyi nasıl kullandığını göstermektedir.

Burada II. Mahmut’un Mısır Valisi’ne gönderdiği ferman aynı şekilde alınarak buraya aktarılmıştır. Mısır Valisi’nin hareketlerini karşı ve Sayda Valisi ile aralarındaki anlaşmazlığın sonlandırılması için gönderilen fermanıdır.

“ Kamil Bey, bir başka kâğıtta, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyanına dair şunları okudu:

⁴³¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.105-106

⁴³²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 109-110

...Mısır Valisi Hacı Mehmed Ali ile Sayda valisi Abdullah Paşa aralarındaki çekişmeden dolayı Mısır Valisi bu esnada taraf-ı şerif-i padişanemden bir güne emr ü irade olmaksızın kendiliğinden saldırı ve hareket suretinde muharebe maksadıyla Sayda havalisine karadan ve denizden asker ve biraz gemi göndermiş olduğunu nbundab önce duymuştum. Kullarımdan istediğim memleket düzenini bozmamak ve halkın rahatını kaçırmamak olduğu halde böyle vakitte birbirleriyle muharebeye kalkışmaları yüzünden fakir fukaranın zarara uğrayacaklarından hem şeriata hem de benim istediğime aykırı olduğuna oysa onların ikisi de kullarımdan bulduklarından kendilerini dünyada ve ahrette kötü sonuçlardan kurtarmak için bayinlerini ıslah ve barıştırmaya, yani birbirleriyle davaları ne ise taraf-ı saadetime bildirerek iktizası görülmek suretiyle evvela Mısır Valisi işbu gönderdiği askeri hemen Mısır'a çekmek ve Sayda Valisi dahi katiyen Mısır'a ait işlere karışmamak üzere ikisine dahi başka başka memurlar gönderilerek gereken tenbihler yazılmış ise de Mısır Valisi bu kere ve gerek ki bundan önce her türlü öğütlerle yazılan tenbihata kulak asmayarak henüz cevap göndermemesi cihetiyle kendisinden kötü niyetler sezildiğinden gereken işlemin yapılması, söz dinlemediği halde isyancı sayılacağından hak ettiği cezanın verilmesi düşünülerek şimdiden Akka taraflarında bulunan Mısır askerini geri atmak üzere halen Rakka Valisi olup bu defa Halep Eyaleti de kendinse verilen Halep eski kaymakamı vezirim Mehmet Paşa Şam ve Arabistan seraskerliği unvanıyla memur tayin kılınmış ve İstanbul'dan dahi Mirliva Haydar Paşa ve Necip Paşa kumandanlarıyla piyade ve süvari asker alayları ve topçu ve lağımçı neferleri yolarak gereğine göre hareket eylemleri halen serasker müşir vezirim Hüsrev ve Mehmet Paşa tarafından... eylemez babında fermanım çiköştür. Buyurdum ki vardıkta yazıldığı gibi göresiniz, şöyle bilesiz ve alamet-i şerifeme itimat kılarsınız. (1247)''⁴³³

Osmanlı Devleti'ni I.Dünya Savaşı'na sokan iki Alman gemisinin adı Yavuz ve Midilli olarak değiştirilmiştir. Bunlar İngilizlerin önünden kaçarak Osmanlı sularına girmişler ve Karadaniz'e çıkıp Rus limanlarını bambalamışlardır. Böylece Rusya, Osmanlı'ya savaş açmıştır.

“...Birinin adını ”Yavuz”, birinin adını “Midilli” koymuşlar. “Ver elini Sivastopol!” dedi bunlar. Rus'un memleketine çaldı gülleyi, çaldı gülleyi...”⁴³⁴

⁴³³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.113-114

⁴³⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.179

İttihat ve Terakki'nin başındakiler özellikle Enver Bey'in hayali bütün Türkleritek çatı altında birleştirmekti. Bu yüzden Orta Asya ve Kafkasları da içine alan bir imparatorluk kurma hayalleri vardı. I. Dünya Savaşı'na girme sebeplerinden bişr buydu. Balkan savaşlarında kaybedilen toprakları da alacaklarını vaat etmişti.

“İslamcılığın 350 milyonla sayılan kalabalığı, Turancılığın yüz milyonla hesaplanan uçsuz bucaksız stepleri üzerine kurulan hayaller, Balkan bozgunundan sonra, asırlık baskılara hadım edilmiş sınırlere, şehveti bir kımıldama vermiş, dört yıllık kanlı boğuşma bu bunak sınırleri işte bu bitkin kımıldamanın tam ortasında çekip koparmıştı.”⁴³⁵

Fransız Devrimi halkın kendisi gerçekleştirdiği için başarılı olmuştur. Osmanlı'da ne meşrutiyeti ne de tanzimatı halk istemiştir. Bu yüzden onları sürdürecekt kadrolar yetiştirmeden bu yapılan değişiklikler hezimetle sonuçlanmıştır

Tanzimat ve Meşrutiyet'in Osmanlı'da hiçbir alt yapı olmadan ilan edildiğini pek çok tarihçi söylemektedir. Kadroları olmadan bir düzenin devam etmesi pek mümkün değildir. Yazar burada doğru bir tespitte bulunmuştur.

“—Tanzimat'ın Meşrutiyet inkılâbının yapamadığını... Bizim Meşrutiyet inkılâbı, ileri bir hareket olduğu halde, neden memleketin bahtını değiştiremedi? Bir yerde okumuştum. Çünkü inkılâbın temsilcileri halkın sahici ihtiyaçlarını bilmiyorlardı.”⁴³⁶

Fransız Devrimi halk tarafından başlatılmış ancak Napolyon'un bu halk desteğini kullanarak ordusunu işgal ordusuna çevirmiştir. Napolyon'un savaşları sırasında bütün Avrupa haritası neredeyse değişmiştir. Osmanlı toprağı olan Mısır ve İskenderiye'ye bile asker çıkarmış ve hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır. Böylece hem kendi sonunu hazırlamış hem de iyi başlayan bir inkılabı emellerine alet etmiştir.

⁴³⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.187

⁴³⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.188

“Fransa’da Napolyon cumhuriyete karşı kahpelik etti de, Fransız İnkılâbı ne kaybetti? Milletın tarihinde saniye hükmünde olmayan birkaç on sene... İşte hepsi bu kadar...”⁴³⁷

Yazar aşağıda toplumsal bir olaya değinmiştir. Anadolu’da kadına verilen değeri gösternesi açısından önemli ve doğru bir değlendirmedir.

Particiler Roma’da üç temel sınıftan biridir. Roma zamanında bu Particiler, Pleplere faizle para vererek ömür boyu bedava kendi topraklarında çalıştırmışlardır.

“—...Pleplerle patriçilerin bir araya gelmelerinden ilk zamanlar belki bazı ilerlemeler elde ediliyor, büyük eserler kuruluyor ama bu toplum hiçbir zaman normal sayılmaz. Bizim Anadolu’da kadın, Ortaçağ’ın toprağa bağlı köylülerinden besbeter... Hayvan gibi satılan, aile kurmakta bile fikri sorulmayan bir yaratığın sosyal hayatta, o toplumu çürümeye götürmekten başka ne etkisi olabilir? Bir milletin yarı nüfusunun hayvan seviyesinde kalmağa zorlanmış olduğunu bir düşünün! Nermin’e bakıp kederle gülümsedi. Değil mi efendim?”⁴³⁸

Kemal Tahir, Türk kültürünü ne kadar iyi bildiğini göstermektedir. Ortaoyunu ve Karagöz, Türk kültürünün geleneksel unsurlarından biridir. Buradaki karakterler hem güldüren hem düşündüren oyunlar sergilemektedir. İçerisinde toplumsal ve siyasal yergi de bulunmaktadır. Taşı gediğine koyarak anlatmak istediklerini dillendirirler.

“—...Karagöz, ortaoyunundaki Kavuklu, tuluattaki İbiş, Sancho, Figaro... Keloğlan, Kerem’deki Sofu... Kısacası, çağının gerçekçi adamı. Gerçekçi olduğu için de, gerçekçi olmayanlara karşı sırasına göre hem merhametli, hem kıyıcı...”⁴³⁹

Abdülhamit tahttan indirildikten sonra üst üste gelen Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi olaylar herkese Abdülhamit devrini arattırmıştır. Gittikçe daha da

⁴³⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.189

⁴³⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.197

⁴³⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 207

kötüleſen olaylar eskiyi aratır olmuſtur. Abdülhamit devrinde hiçbir vezie ya da aydın öldürülmemiſ sadece sürgüne gönderilmiſtir.

“—...Abdülhamit devrini arayacağız!” demesin mi?

—...Abdülhamit hiç değilse bir sözle vezirlerinin kafasını kesmiyordu. İçimizde Sultan Süleyman devrini arayanlar bile çok...”⁴⁴⁰

Kemal Tahir, Milli Mücadele’nin küçük büyük, yaſlı genç, kadın erkek, yani toplumun bütün bireyleri ile kananıldığını dile getirmektedir.

Çanakkale Savaſı’nda, Trablus’ta ve Balkanlarda ülkenin içindeki vehametın herkse farkında olduğu için cepelerde de cephe gerisinde de çocuklar çalıſmıştır. Özellikle Milli Mücadele döneminde İstanbul’da Anadolu’ya cephane kaçıırma işinde çocuklarda yer almıştır.

“—...Trablusgarp’ta, Balkan’da, seferberlikte durup dinlenmeden dövüſmüş subayları, gizli teşkilata çalışan 10-12 yaſındaki çocuk Murat’ları...”⁴⁴¹

Karakol Cemiyeti 1918 yılında kurulmuş bir istihbarat cemiyetidir. Milli Mücadele döneminde faaliyet göstermişlerdir. MM grupları ise Müdafaa- i Milli cemiyetleridir. Bölgesel direniſi örgütlemek için kurulan cemiyetlerdendir.

II. Abdülhamit devrinde istibdattan kaçan Jöntürkler Avrupa’ya gitmişlerdir. Buradan fikirlerini Osmanlı topraklarına ulaſtırmak için gazate çıkarmışlardır. Ali Suvai, Ziya Paſa gibi aydınlar Paris’te, Londra’da gazeteler çıkarak İstanbul’a ulaşmasını sağlamışlardır.⁴⁴²

⁴⁴⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.215

⁴⁴¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 230

⁴⁴²Bakınız: Şerif Mardin, Jöntürklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

“...Abdülhamit’in zamanı, Jöntürklerin Paris’te çıkardıkları gazetede müretteplik ettiğinden, gene küçük bir basımevinde müretteplik ediyor gibi görünüyordu. Karakol teşkilatıyla, M. M. Grubuyla ilişiği vardı”⁴⁴³

Çerkez Ethem düzenli orduya katılmak istemeyince ve bir de üstüne İsmet Paşa ile anlaşamayınca Kütahya’ya hâkim olarak kendi birliği ile beraber Milli Mücadele kuvvetleri ile savaşmıştır. Bir taraftan Yunan işgali ile uğraşan birlikler bir taraftan düzenli orduya girmek istemeyen Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem ile uğraşmışlardır. Bu arada Yunanlılar Eskişehir’i de ele geçirmişlerdir.

“—... Şu anda Eskişehir taraflarında dövüşüyorlar... Dört, beş gündür Çerkez Etem kuvvetleriyle çarpışıldığı haberleri geliyor. Anlaşılır gibi değil! Yunan saldırısı da ha başladı, ha başlayacak...

—Eskişehir düştü..

—Nasıl önleyemediler bu Çerkez Ethem rezilliğini, insan deli olur?

—Daha beteride var! Demirci Efe kuvvetleriyle de çarpışmış ordu birlikleri...

—Demeyin! Şu halde, Çerkezlik-Türklük meselesi değil!⁴⁴⁴

11 Ocak 1921 ‘de İnönü Savaşı’nda Yunan kuvvetleri Bursa’ya kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Sakarya Savaşı’ndan önce Yunanlılar Anadolu içlerinde ilerlemeyi sürdürmüşlerdir. Daha sonra bu ilerlemeyi durduran Türk birlikleri Yunanlıları Bursa yakınlarında durdurmuştur.

Kemal Tahir, İstiklal Savaşı’nın her safhasını ayrıntıları ile anlatarak okuyucuya bu cumhuriyetin ne aşamalardan geçerek kurulduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

“—Yunan ordusu İnönü’nde yapılan muharebe neticesinde, Bursa yakınlarındaki mevzilerine çekilmek zorunda kalmıştır.”⁴⁴⁵

⁴⁴³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.231

⁴⁴⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.237

⁴⁴⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.239

Düzenli orduya katılmak istemeyen Çerkez Ethem, Batı cephesinde İsmet Paşa ile de anlaşamamış bu yüzden Milli Mücadele kuvvetleri ile çatışmıştır. Kütahya ve çevresine hâkim olmuştur.

“Akşamüzeri Niyazi Efendi, her zamanki gibi, bir sürü şaşkıncı, sevindirici haberle gelmişti. Anlattıkları doğru ise bir kere, Çerkez Etem’in isyanı zannettikleri gibi bir düşman propagandası değil, hakikatti. Ethem Bey önceleri cephe kumandanlarıyla geçinememiş, sonra Refet Bey’i bahane ederek Ankara’yı basmaya kalkmış.”⁴⁴⁶

Ocak 1921’de Çerkez Ethem Yunanlılara sığınmak zorunda kalmıştır. Yunanlılara sığınmadan önce bütün cephanesini ve silahlarını TBMM kuvvetlerine bırakılması sağlanmıştır.

“...29 Aralık’ta Ethem kuvvetlerine saldırılması emri vermiş. 5 Ocak’ta, Ethem, Yunanlılara sığınmak zorunda bırakılmış. Bu fırsattan yararlanmak isteyen düşman 6 Ocak’ta saldırıya kalkmış...

—...Ethem’in isyanına bir türlü inanmıyordum.”⁴⁴⁷

Askeri Nıgehban Cemiyeti Milli Mücadele’ye karşı padişah yanlısı bir gruptu. Karakol cemiyeti Milli Mücadele’yi desteklediği için birbirlerini sevmiyorlardır. Mustafa Kemal, Nıgehban Cemiyeti için Nutuk’ta şunları dile getirmiştir

“—Askeri Nıgehban Cemiyeti ileri gelenleri... Bizim Karakol cemiyetine başvurduğum.

—İttihatçıların, Kızıl Sultanı devirmeleri, yalnız komitecilik sayesinde mümkün oldu.

—Nıgehbanlılar da, Karakolcular da küskün...

⁴⁴⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.243-244

⁴⁴⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.248

*...Müdafai Hukuk Teşkilatı'na gönderilen emri, duysanız, gözleriniz yaşarır. Bir yıldan beri İstanbul'da bir ek örgütü, Müdafaa Hukuk Nizamnamesi'ne göre kurup genişletiyorlar.*⁴⁴⁸

Kemal Tahir, Mustafa Kemal'in Nigehban Cemiyeti ile ilgili düşüncelerini aktardığı konuşmasını Nutuk'tan olduğu gibi aktarmıştır.

12 Ekim 1919 tarihinde, Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'dan, kendi başarısı bakımından, bu fesat yuvasının kökünden sökülüp atılmasını ve mensuplarının şiddetle cezalandırılmalarını ve bu yoldaki işlemlerin orduya bildirilmesini rica ettim.⁴⁴⁹

“...Bir de, Efendiler, bilirsiniz ki, İstanbul'da Askerî Nigehban Cemiyeti diye bir bozguncu grubu türemiştir.

O zaman ki bilgilere göre, bu grubun başında bulunanlar, Kiraz Hamdi Paşa, hırsızlıktan dolayı ordudan kovulmuş Kurmay Albay Refik Bey, eski Halaskar Grubu'ndan Binbaşı Kemal Bey, eski Bandırma Sevkıyat Başkanı Topçu Binbaşlarından Hakkı Efendi ve daha bu dernekle ilişkisini kesip kesmediği bilinmeyen ve ordudan atılmış bulunan Kurmay Binbaşı Nevres Bey gibi çeşitli yolsuzlukları yüzünden ordudan atılmış yahut da emekli edilmiş bulunan kimselerle, ahlâksızlıkları ile tanınmış az sayıdaki kimselerden ibaretti.

İşte bu dernek, İkdâm gazetesinin 23 Eylül 1919 tarih ve 8123 sayılı nüshasında bir bildiri yayınlamıştı. Dernek, bu bildiriyle, kendilerine vatan ve milletin bekçisi süsünü vermek istiyordu. Cevat Paşa'nın Harbiye Nâzırlığı zamanında, bu dernek hakkında kovuşturmayla başlanmıştı. Değişikliklerden dolayı arkası kesildi.

Böyle bir derneğin varlığı ve faaliyeti ordu mensuplarının sınırlarını geriyordu. Hey'et-i Temsiliye'ye müracaatlar başlamıştı.

*Cemal Paşa 'dan 14 Ekim'de aldığım “bu kesin olarak kararlaştırılmıştır” şeklindeki kısa ve kesin dilli telgrafi 15 Ekimde bütün orduya özel olarak duyurdum. Fakat Cemal Paşa'nın bu kesin kararının hiçbir zaman uygulanmadığı göstermiştir.*⁴⁵⁰

⁴⁴⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 254-255

⁴⁴⁹ Mustafa Kemal, Nutuk, s. 88

⁴⁵⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 272-273

Londra Konferansı'na hem İstanbul'dan hem Ankara'dan temsilci çağrılmıştır. Ancak Avrupa'nın istediği olmamış İstanbul hükümeti temsilcisi Tevfik Paşa söz milletin gerçek temsilcisinin olduğunu diyerek sözü Ankara temsilcisi Bekir Sami Bey'e bırakmıştır.

“—Düşmanın Bursa-Uşak grupları yakında saldırıya geçecekmiş. Bunun planları ele geçirilmiş.

—...Konferans...

—...Konferansı bırak şimdi

—...Londra konuşmalarının sonunu bekleyeceklerini kuvvetle umuyordu

—...Londra konferansında İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya zorluk çıkardığını yazmışsınız.”⁴⁵¹

Başka bir memleketi işgal eden bir de üstüne eleştiri yapıldı diye gazetecileri öldürtmek isteyen zihniyeti bugün bile modern ve çağdaş diye taklit edip hayranlık besleyen halklar acaba bunları neden hiç görmezler bilimez. Kemal Tahir, muhtemelen buna benzer duygular içinde aşağıda yer alan ve Süleyman Nazif'in başından geçen bir olayı aktarmıştır.

General Franchet d'Esperey Fransız işgal kuvvetleri komutanıdır. İstanbul'a geldiğinde Galatasaray Sultanisi'ni ziyaret etmiştir. İstanbul'a onun girişini “Kara Bir Gün” adlı bir makale ile yazan Süleyman Nazif'i kurşuna dizdirmek sitemiştir.⁴⁵²

“...Ne halt etmeli? En yakın arkadaşlarının, en yücelttiği insanların güvenini kazanmak için gidip General Franchet d'Esperey'i mi öldürsün?”⁴⁵³

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almak için gemileri zincirli olan Haliç kıyısından değil de karadan geçirdiğini tarihi belgeler yazmaktadır.

“Fatih Sultan Mehmet'in kendilerini karadan yürütmesini bekleyen acayip tekneler...”⁴⁵⁴

⁴⁵¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.274

⁴⁵²Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Sina Akşin, Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri, Cem Yayınları, Ankara 1999

⁴⁵³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 276

⁴⁵⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.277

III. Ahmet dönemi Osmanlı'nın Lale Devri olarak adlandırılır. Bu dönemde İstanbul'da Avrupa'dan gelen laleler bütün bahçeleri süslemektedir. Ayrıca bu dönem eğlenceleri ile de ünlenmiştir. Devrin en ünlü şairi de Nedim'dir.

“ Nedim devrinde insanların arkadaşlarını tutuklamazlar mıymış? Şair Nedim Efendi'ye gelince, bir ihtilalde, damdan dama atlarken düşüp öldüğü ileri sürülür. Şair ne demiş: “Aç midelerden doğar nur topu ihtilaller!” Öyleyse, bir tek lale soğanının bir altına satıldığı devirde de açlar varmış. Hem de nasıl açlar? Lale devrini Nedim Efendi'nin başına geçirecek kadar kalabalık açlar sürüsü... “Çek bakalım ihtiyar! Devirler birbirine benziyorsa suç kimin?”⁴⁵⁵

İttihat ve Terakki'nin çok eleştirdiği ve tahttan indirmek için her yola başvurduğu Abdülhamit bile kendine muhalif kişilere bu denli eziyet ettirmemiştir. İttihatçılar her muhalife ağaşı yukarı Lütfi Bey'e yaptıklarını yapmışlardır. Ya suikastle ortadan kaldırmışlar ya da başka şekilde tavsiye etmişlerdir. Kemal Tahir, aşağıdaki bölümde buna benzer düşünceleri kanıtlamaya çalışmıştır.

Avukat Lütfi Fikri Bey muhalif bir kişiliğe sahiptir. İttihatçılarla Meclis'te sık sık tartışır. Bu muhalifliği hem Abdülhamit döneminde hem de Milli Mücadele döneminde de devam etmektedir. İttihatçılar Bekir Ağa hapisanesinde işkence edip tırnaklarını sökmüşlerdir. O da çıkar çıkmaz tırnaklarını da alıp Meclis'te gündeme taşımıştır.⁴⁵⁶

“Sökülen tırnakları Avukat Lütfi Fikri Bey Meclis kürsüsüne getirip meydana atmadı mı? Sökülen tırnaklarla soyulan taban derilerini?”⁴⁵⁷

Yakup Cemil, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin adamlarından biriydi. Enver Paşa ile kumandanlık yüzünden anlaşmazlığa düşerek araları açılmıştır. Bir de

⁴⁵⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.278

⁴⁵⁶Bakınız: Aksiyon, Muhalif Portreler, Sayı 906, 16-22 Nisan 2012

⁴⁵⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.326

yenildiği halde devleti hale savaşta tutmak istemesine kızan Yakup Cemil sonunda tutklanmıştır.

“...Baksana koca Yakup Cemil Bey harpte mi öldü! Allah rahmet eylesin! Ben ömrümde onun kadar babayiğit adam görmedim. Biz o vakitler buraya yeni gelmişiz! Bir meseleden Enver Paşa’yı kızdırmış. Haydi, babam, yakaladılar, buraya kapattılar. Askerleri de dışarıda bakırcı dükkânında oturmakta... Yakup Cemil Bey’in askerleri... Mahpushanedeki babayiğitlerden bir tabur seçmiş. Eğer o gün yakalamasalarmış, muharabeye gidip Bağdat’ı İngiliz’den geri alacakmış.”⁴⁵⁸

Yakup Cemil tutuklandıktan sonra hapishaneye gönderilmiş ve burada birkaç gün tutulduktan sonra öldürülmüştür.

Enver Paşa tarafından asker şerefiyle ölsün diye kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Enver Paşa’ya muhalefeti Yakup Cemil hayatı ile ödemiştir. Bugün bile Enver Paşa’nın Yakup Cemil’i neden kurşuna dizdiği tam olarak anlaşılamamıştır. Tarihi belgelerde geçen nedenler geçerli bir sebep olsa da bu kadar güvendiği bir adamı ortadan kaldırmak istemesinin başka ve geçerli bir bahanesi olmalıdır.

“...Önde payton arabası, içinde Yakup Cemil Bey... Herif kurşuna dizilmeye gitmekte ama sanırsın ki o değil... Düğüne bile öyle şerefli, keyifli gidilmez canım... Biz takımca kan ağlamaktayız! Konyalı başçavuş, “Gidinin Alamani! Yedin babayiğidi, yürü!” diye dizlerini dövmekte...

...Zaten kurşuna dizilmesi askerden yana olduğundan... “Ben böyle muharebeyi kabul etmem. Bize, sonunda bu Mehmetçikleri birer birer sorarlar. Sulh yapılacak! demiş. Doğru sözü dinler mi? Enver Paşa “Dizin kurşuna. Gözüm görmesin!” buyurmuş.”⁴⁵⁹

IV. Murat kahvehanelerin birer miskinler tekkesine dönmesi ve burada oturanların sürekli düzensizlik çıkarması yüzünden içki, tütün, kahve gibi maddeleri yasaklamıştır.

⁴⁵⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.331

⁴⁵⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.333-334

“...Dördüncü Murat devrinde tütün, kahve içtiklerinden dolayı on binlerce insanın boynu vurulmuş... Devirler değiştikçe hükümlerin değiştiği yüzdeyiz...”⁴⁶⁰

Enver Paşa Babıâli baskınında Nazım Paşa’yı Yakup Cemil’e öldürtmüştür. Mahmut Şevket Paşa suikastında da katillri kaçırmada Yakup Cemil yine başrollerde olmuştur.

“...Yakup Cemil’i kurşuna dizdiren Enver Paşa, birkaç yıl önce, aynı Yakup Cemil’i Babıâli baskınındaki yararlığından dolayı mutlaka kucaklayıp öpmüştür. Yalnız Babıâli baskını dolayısıyla mı? Mahmut Şevket Paşanın katillerini, Pire Mehmet sokağındaki evden birkaç arkadaşla çıkardığı zaman da...

Yakup Cemil, bir koca devlete, iki tabancayla karşı koymaya çalışmış, nihayet, devlete değil, emirlerinin ihanetine yenilmişti. İhanetin çok zaman devletten üstün olduğu anlaşılıyordu.”⁴⁶¹

Marie Antoinete Fransız kraliçesidir. XVI. Louis’in karısıdır. Fransız İhtilali sırasında vatan hainliği ile suçlanmış ve giyotinle idam edilmiştir. Avusturya imparatoriçesinin kızı olduğu için Fransızlar bu isimlede anmışlardır.

“Goncourt Kardeşler “Marie Antoinete” isimli bir kitap yazmışlar. O kitapta Fransızların “Avusturyalı karı” diye nefret ettikleri, sevinçle giyotine gönderdikleri “bedbaht kraliçe,” “kederli anne” o kadar güzel savunulmuştu ki okuduktan sonra Kamil Bey, başı kesilen kadına acımış, Fransız milletini ayıplamıştı.

Şimdi, Goncourt Efendilerin fena halde hata ettiklerini anlıyordu. “Bütün bir millet, hele olayların içindeyken hiç toptan yanılır mı?”⁴⁶²

Mustafa Kemal, Vahdetin’den harbiye nazırlığı istemiş vermeyince Anadolu’da isyan başlatmıştır. Bunu Mustafa Kemal karşıtları sık sık dile

⁴⁶⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.344

⁴⁶¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 345

⁴⁶²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.354

getirmektedir. Mustafa Kemal harbiye nazırlığını istemiştir. Ancak bu isteği makam hırsı değil ordunun başına geçip mütarke sürecindeki işgallerden bir an önce kurtulmak istemesidir. Mustafa Kemal harbiye nazırı olsaydı da Milli Mücadele başlayacaktı bu defa daha resmi ve kolay yollardan olacaktı.

“—...Padişahımız efendimiz, kendisine harbiye nazırlığını vermiş olsalardı, Anadolu’da gene böyle birtakım eşkıyalar türemiş bulunsaydı, yakalanma emirlerini Mustafa Kemal imzalayacaktı.”⁴⁶³

Kemal Tahir, Milli Mücadele’nin başında destek olduğu halde daha sonra neden milli kuvvetlerle çarpıştığını herkesin anlamaya çalıştığı Çerkez Ethem ile ilgili kinayeli ve sorgulayıcı bir üslup kullanarak aslında Ethem’in bilerek bu tarafa itildiğini anlatmak istemektedir.

İnönü zaferleri hem Ankara için hem de ona güvenen halk için bir moral kaynağı olmuş ve bu mücadelenin kazanılacağı inancı kuvvetlenmiştir.

“—Aydın Osmanlılar arasında “İnönü Zaferi” diye bir şey konuşulması, ecdadı Viyana önünde dövülmüş bir millet efradı olarak, acıklıdır. Birkaç bin kişilik, büyücek bir çete çarpışmasını siz zafer mi sanıyorsunuz? Bir Yunan keşif kolunu çekilmek zorunda bıraktılar. Böyle işlerin harplerde hiç önemi olamaz. Siz asıl, Çerkez Ethem Bey meselesine dikkat etmelisiniz. Ankara, Çerkez Ethem Bey sayesinde duruyordu. Ethem Bey’in gayreti olmasaydı, Çapanoğlu kuvvetleri Ankara’yı basacak, oradakileri toptan kılıçtan geçirecekti. Ankara’ya bu kadar büyük hizmetler yaptıktan sonra Ethem Bey neden isyan etti?”⁴⁶⁴

İstanbul hükümeti, Erzurum Kongresin’den önce de sonra da Mustafa Kemal’i İstanbul’a çağırılmışlardır. Mustafa Kemal geri dönemiyince hakkında vatan haini olduğu konusunda fetva çıkarılmıştır ve idam kararı onaylanmıştır.

⁴⁶³Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.363

⁴⁶⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.364

“—...İkincisi, Anadolu’dan işittiğiniz yalan yanlış haberler sizi aldattıyor. Mustafa Kemal denilen eşkıya reisinin idamına karar verildi. Bu karar bütün vilayetlere bildirildi. Anadolu taraf taraf isyan halindedir.”⁴⁶⁵

Napolyon eşi Josephi’ne İtalya’dan mektuplar yazmıştır. Çünkü evlendiklerinin haftasında eşini bırakarak İtalya’daki Fransız ordularının başına gitmiştir. Mektuplarında karısına sen diye hitap etmiş ancak karısı ona siz diye hitap edince ardı ardınca sitem dolu mektuplar göndermiştir.

“...General Bonapart’ın Josephine’e, İtalya’dan yolladığı yalvaran mektupları ancak zafer sayesinde yazabildiği, yani birisinden alçalmaksızın af dilemek için mutlaka üstün yerde olmanın gerektiği anlaşılıyordu.”⁴⁶⁶

Hız. Muhammed’in amcası Hız. Hamza Uhud Savaşı sırasında Ebu Süfyan’ın karısı Hint’in tuttuğu bir köle olan Vahşi tarafından şehit edilmiştir.

Hız. Hamza halk arasında hem Hız Muhammed’in yanında olması hem de yiğitliği ile bilinen bir kişidir.

“—...Açtı. Peygamber zamanındaki işlerden...Hamza pehlivanın şehitliğinden...”⁴⁶⁷

Kemal Tahir, hem Avrupa tarihini hem İslam ve Türk tarihini ne kadar iyi incelediğini her fırsatta göstermektedir.

Hız. Yusuf Mısır’a sultan olmadan önce bir iftiradan dolayı yedi yıl zindanda kalmıştır.

“Sakallı berber, işini bitirip giderken, “Meraklanma beyim! Burası Hazreti Yusuf makamıdır... Yusuf Peygamber de yedi yıl zindanda yattı, kahpe şerrine uğradı da” demişti.

⁴⁶⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.390

⁴⁶⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.395

⁴⁶⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.399

Yusuf Peygamber'den bu zamana kadar dünyada her şey, akıl durduracak derecede değiştiği halde, bugün, yirminci asırda, mahpusluk yine de aynı kalmış, demek ki, gökyüzünde, denizaltında insan zekâsı...⁴⁶⁸

Londra Konferansı sırasında Sadrazam Tevfik Paşa sözü Ankara'nın temsilcisi Bekir Sami Bey'e bırakmasıyla Avrupa devletlerinin oyunlarını bozmuştur.

Timur, 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ı yenerek onu esir almıştır. Burada yazar, kendine çok güvenen Avrupa'yı savaş öncesi Timur'u yeneceğine kesinlikle inanan Beyazıt'a benzetmiştir. Çünkü Avrupa devletleri böyle bir savaşta asla yenileceklerini düşünmemişlerdir.

“—Sakın, Londra'daki sulh konuşmaları bizimkileri gafil avlamasın?

—İmkânı var mı? Masa başı konuşması başka, siperde beklemek başka... Bekir Sami Bey cephe komutanı değil ki yahu!

—Mustafa Kemal Paşa, Timurlenk'in Bayezid'e attığı köteği bunlara atmazsa, uf olsun ervahına... Siz üzülmeğin Kamil Bey...⁴⁶⁹

Londra'da umduğunu alamayan Avrupa devletleri Yunanlıları cepheye destekleyerek masa başında yapamadıklarını cephe de almaya çalışmışlardır.

“—...Londra konferansını konuşuyordu. Ne olduysa Martın 29'undan bu yana olmuştur.⁴⁷⁰

. İnönü Zaferi uzun yıllardır savaştan ve yenilen halkta büyük bir coşkuya sebep olmuş herkes inanmakta güçlük çekmiştir.

“—İnönü'nde yine kazanmışız.

—Ne diyorsun...

—İnönü'nde mi?

Teğmen Şerif Efendi, atıldı:

⁴⁶⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.405

⁴⁶⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 431

⁴⁷⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.433

—*Rica ederim hanım teyze, siyasi konuşmayacaksınız. Emir aldım.*”⁴⁷¹

I. İnönü Zaferi’nden sonra Yunan ordusu Bursa’ya kadar geri çekilmiştir. Gerileyerek zaman kazanmaya çalışmışlardır.

“—...*Düşman Bursa’ya doğru kaçıyormuş, şu kadar bin ölü, şu kadar bin yaralı... Tam tamına söylediler ama ben rakamları aklımda tutamam... Mübarek İstanbul! Nasıl da kulağı delik memleketdir. Gazete gibi canım...*”⁴⁷²

Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 yılında imzalanmıştır. I. Dünya Savaşı’nın en ağır ateşkes anlaşmasıdır. Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında imzalanan bu anlaşma ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir.

“—*Hâsılı, yenildik. Mütareke ilan edildiği zaman, ben İstanbul’da bulunuyordum. Galiba, üçüncü iznimdi*”.*Yağsın nesi varsa kâinatın/ Lakin bu derin sükût dinsin!*” der⁴⁷³

Halide Edip’in Sultanahmet Meydanı’nda yaptığı konuşmalardan biridir. Bütün herkesi işgallare karşı direnmeye çağırmıştır. Milli duygulara hitap eden bir konuşma yapmıştır.

“—*Nereye, Efendi?*

—*Ben bugün Sultanahmet’e gittim.*

—*Ne nutku?*

—*Nutuk... Biz hepimiz ağlaştık! Akıllı kadınlar, kara bayraklar yapmışlar. Erkeklerle “Eğer vatanı kurtarmayacaksanız, örtülerimizi siz örtünün!” diye bağurdılar.*”⁴⁷⁴

⁴⁷¹Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.438

⁴⁷²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s. 439

⁴⁷³Kemal Tahir, Esir, Şehrin İnsanları, s.445

⁴⁷⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.447

II. İnönü Zaferi özellikle Avrupa devletlerinde bir korku uyandırmıştır. Meclis'e ve düzenli orduya güven artmıştır.

“İkinci İnönü Zaferi'nden beri, ihtiyar İstanbul'un bakımsız sokaklarında, kafesli tahta evlerinin çarpık çurpuk cephelerinde, servilerinde, çınarlarında, güvercinlerinde somurtkan rutubetli ilkbahar, gökyüzünde, saadetli insanı yoran bir bayram sevinci kımıldıyordu.”⁴⁷⁵

Kuvayi Milliye karşı yapılan ayaklanmalar: Adapazarı- Geyve, Yozgat, Kuvayi İnzibatiye, Çapanoğlu, Delibaş bütün bunlar milli kuvvetlerin hem gücünü azaltmış bu yüzden Yunanlılar zaman kazanmıştır. Hem de vakit kaybedilmiştir.

Milli Mücadele İzmir'de Yunanlılara karşı Hasan Tahsin adında bir gazetecinin ilk kurşunu atmasıyla başlamıştır.

“...Üsküdar'dan başlayarak adı bu şanlı işe karışmış memleketleri adım adım -Kamil Bey buna “Tekerlek tekerlek diyordu- dolaşmak. Adapazarı, Geyve Boğazı, Yozgat, Kuvayı İnzibatiye! Geyve Boğazı... Baskınlar, pusular... Yozgat, Zile: Çapanoğulları... Konya: Delibaş... Aydın, Nazilli, Ayvalık, Balıkesir, Torbalı... İlk kurşun! Sonra... İnönü...”⁴⁷⁶

⁴⁷⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.450

⁴⁷⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.452

4.2. ESİR ŞEHRİN MAHPUSU

II. Beyazıt, Fatih Sultan Mehmet'ten sonra tahtta geçen Osmanlı padişahıdır. Kardeşi Cem Sultan ile taht mücadelesine girmiş ve mücadeleyi kazanmıştır. Cem Sultan kaçarak ilk önce Konya'ya sonra Hicaz'a gitmiştir. Buradan hacca gitmiş ve hacca giden tek Osmanlıdır. Buradan Rodos'a gidince Rodos şövalyeleri Osmanlı'ya karşı onu kulanmak sitemişlerdir. Zehirlenerek öldürülmüştür.(1495)⁴⁷⁷

II. Beyazıt afyonkeş değildir. Sofu Beyazıt olarak bilinir. Böyle maddeleri kullanması dünya görüşüne aykırıdır. Yavuz Sultan Selim yeniçerilerin desteğini alarak Beyazıt'ı tahtan indirmiştir. Edirne'ye giderken yolda vefat etmiştir. Onu Yavuz Sultan Selim'in zehirlediği söylene de kesin bir bilgi yoktur.

“Hürriyet aziz Hürriyet” diyen Marseyyez... “Aman haa” diyen asker İbrahim... Sonra koca Beyazıt Meydanı... Beyazıt Meydanı'nda, afyonkeş İkinci Beyazıt'ın camisi... Kardeşi Cem Sultan'ı Papa'ya zehirleten, kendisi de oğlu Yavuz Selim tarafından zehirlenen adamın camisi... Meydanı çeviren sıra sıra kahvelerde ak sarıklı kalabalık...’’⁴⁷⁸

II. İnönü Savaşı 23 Mart- 1 Nisan 1921'de yapılmıştır. Yunan birlikleri Afyon'dan geri çekilmek zorunda bırakılarak kazanılmıştır.

“Sinekli bir şeker işportasının önüne birikmiş insanları ayıplarken aklına başka bir şey geldi. Bu insanlar, şeker bayramını değil de, iki ay önce kazanılan İkinci İnönü zaferini kutlamaya hazırlanmasınlar? Bu düşünceyle, suratlarda, düşmana oyun edenlerin çokbilmişliğini görmeye başladı. Yüreğini tadına doyumaz bir güven doldurdu, kaşlarını kibirle çattı: Çocuk gibiyim vallaha! İkinci İnönü'den beri dünya eskisi gibi kalabilir mi? Yenmek en aptalları bile akıllandırır, en duygusuzları duygulandırır!’’⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Bakınız: Roderick Conway Morris, Cem Sultan, Epsilon Yayınları, İstanbul 2006

⁴⁷⁸ Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005, s.15

⁴⁷⁹ Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.18

Geyve Boğazı Anadolu içlerine ulaşmak için önmeli bir mevkidir. Yunanlılar buradan Anadolu içlerine girmek için buradan saldırmışlardır ancak Milli Mücadele boyunca Yunanlılar Geyve Boğazı'nı geçememişlerdir.

“...Bu sabah, gazetede okuduğu savaş bildirimlerindeki yer adları aklına geldi. Batı cephesinde, Geyve Boğazı... Bu boğazda haftalardan beri vuruşuluyor. Korunak kazan düşman topçusu ateşimizle dağıtılmış. Geyve Boğazı da, Alpler'de, Pireneler'de, Andlar'da hatta Himalayalar'da gördüğü boğazlara benzese gerek... Buna karşılık düşman bildirisi, Çivril'den laf ediyor, Çivril düşmanın güney cephesinde bir yer...”⁴⁸⁰

Halkın dine bakış açısı ve iktidarın aşıladığı dini bilgilerin insanların algısında nasıl yer ettiğini göstermesi açısından Kemal Tahir'in burada verdiği Amr bin As örneği yerinde olmuştur.

Amr bin As, babasından önce Müslüman olmuş sahabelerdendir. Takvasının üstünlüğü ile bilinir. Ancak Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Ehli Beyt'e kötü muamale edenler arasındadır. Kabilesi Kureyşin en kurnazları olarak kabul edilir. Hz. Peygamber onu ibadetlerinde dengeli olması konusunda uyarmıştır. İbadeti ve günlük yaşamı dengelemek gerektiğini ifade etmiştir. Hakem Olayında yaptığı kurnazlıkla bilinir. Muaviye yandaşı olduğu bilinmektedir.⁴⁸¹

“...Peygamberimiz, Amir bin As'a neden çıkıştı? “Gece namaz kılarmışsın da hiç uyumazmışsın. Gündüzleri oruçlu gezer, akşam da yemek yemezmişsin. Avradına yaklaştığın da hiç yokmuş. Böyle etme! Uyku, gözünün hakkı, yemek gövdenin hakkı olduğu gibi, avradının hakkını da unutma! Hangi yüzden olursa olsun, birinin hakkını yemek Müslümana yasak...” diye çıkıştı.”⁴⁸²

Kemal Tahir, her fırsatta Milli Mücadele'nin sadece yabancılara karşı değil, Osmanlı'nın kendi içindeki düşmanlarına karşı da verildiğini dile getirmektedir. Basında halkı yanlış bilgilendirmeye çalışna ve kurtuluşa giden yolada moral bozan gazeteciler o dönemde de mevcuttur.

⁴⁸⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.79

⁴⁸¹Bakınız: Asım Köksal, İslam Tarihi, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002

⁴⁸²Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları, s.82-83

Milli Mücadele döneminde Peyamı Sabah, İstanbul, Alemdar, Ferda, İrşat, Zafer, Tanin, Sebilür Reşat gibi gazeteler Milli Mücadele hareketine karşıdılar. İstanbul basınında Millî Mücadele'den yana olan önemli gazeteler Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdam, Zaman, Akşam, Tercüman, İstiklâl, İleri ve Yenigün'dür. ⁴⁸³

“—*Tasvir, İkdam, Peyamı Sabah, Alemdar, Tarik, İstanbul, Azadamart, Neologos, Proiye, Kirilis.*

Kamil Bey, 1921 yılı, Şeker Bayramının ilk günü sabahı, Sultanahmet'teki yeni tevkifhanenin ikinci kısmında bu seslerle uyanmıştı.... Telaşla duvarda asılı ceketini gösterdi:

—*Aman gazete alsak Zekeriya Efendi!* ⁴⁸⁴

Tasvir ve İkdam gazeteleri Milli Mücadele'yi destekleyen gazetelerdir. Milli Mücadele'yi destekleyen yazılar yazmış ve yayınlamışlardır. Alemdar ve Sahah gazeteleri ise Milli Mücadele'ye karşı gazetelerdir.

“—*Gazete çooook. Meraklanma. Sen hangisini okursun?*

—*Tasvir, İkdam.*

—*Sakın haa! Sakın olmaz!*

—*Neden?*

—*Osman Ağa kızar.*

—*Niçin kızıyor?*

—*Bunlar Kuvayı Milliye'den yana yazarlarmış. Ben bilmem. Elime aldığım şeyler değil ama duyduğum bu... Bizim kısımda hep Peyamı Sabah'la Alemdar okunur.* ⁴⁸⁵

Milli Mücadele'ye düşman olan Alemdar gazetesi I. İnönü Zaferi'nden sonra Meclis'teki Başkumandanlık süresinin tartışmalarını Mustafa Kemal yanlıları ile İttihatçılar arasında bir tartışma olduğunu ve İttihatçıların asıldığı haberini vermiştir.

⁴⁸³ Bakınız: Hülya Baykal, Milli Mücadele'de Basın, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 11, Cilt IV, Mart 1988

⁴⁸⁴ Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 98

⁴⁸⁵ Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 101-102

İttihatçılarla Meclis'te Mustafa Kemal tartışmıştır. Ancak İttihatçılardan hiç kimse bu süreçte asılmamıştır.

“Alemdar’ın bayram sabahında okuyucularına verdiği en önemli haber şu: “İzmir-(Patris) Ankara’da durum ciddileşmiştir. Kemalilerle Enveristler arasındaki boğuşma öyle kızgınlaşmıştır ki vuruşacaklarından korkuluyor. Kemal ile Kemal’in tarafını tutanlar gündün güne yer kaybetmekte, Enveristlerin durumu ise kuvvetlenmektedir. Kemalilerin emriyle son günlerde bazı Enveristler asılmıştır.” Kamil Bey, daldı: Patris bir Rumca gazete... ”⁴⁸⁶

I. İnönü'den önce bütün ayaklanmalar bastırılmıştır. Bu isyanların bastırılmasından sonra Yunanlılara bütün gücüyle yüklenmişlerdir. En son Koçgiri ayaklanması basırılarak Milli Mücadeleye devam edilmiştir.(1921)

“Anadolu’da İkinci İnönü’den bu yana isyan misyan kalmamış...

—Durun bakalım! Birileriyle anlaşma yapmışız. “Adı aklımda kalmaz,” dedim de Ramiz Efendi, iyice öğretti. Bolşeviklerle... Bize silah veriyorlarmış. Şu kadar altın vermişler. Sizin aklınız erer. Bu anlaşma bizim hakkımızda hayırlı mı? ”⁴⁸⁷

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın açtığı cephelerden biridir. İngilizlerin, Osmanlı askerini en çok bu cephe de esir almıştır.

“—...Binbaşım Gazze’de yaralanmasaydı, buraya hiç girmezdi. Bu Gazze, ne belaymış yahu! Birinci Gazze’de ben esir gittim. İkinci Gazze’de binbaşım yaralandı. ”⁴⁸⁸

II. İnönü Zaferi’nden sonra Yunanlılar Afyon ve Eskişehir hattında tekrar ilerlemeye başlamışlardır. Ancak bu ilerleyiş fazla uzun sürmemiş Sakarya Savaşı’da durdurulup, Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesi sağlanmıştır.

⁴⁸⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.113

⁴⁸⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 190

⁴⁸⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.206

I. Dünya Svaşı kaybedildikten sonra İttihatçıların başı olan Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa yurt dışına kaçmışlardır. Talat Paşa Almanya’da yaşamaya başlamıştır. 15 Mart 1921 günü kendini bir süredir takip eden Tehleryan adlı bir Ermeni tarafından öldürülmüştür. Hemen yakalanan katil iki üç gün sonra Berlin’de yapılan duruşmada serbest bırakılmıştır.⁴⁸⁹

Yunan Kralı Yunan askerinde destek vermek için 13 Haziran 1921’de İzmir’e gelmiştir. İzmir’e gelmeden seferberlik ilan ederek Yunanistan’ın bütün varını yoğunu bu savaşa koyduğunu ilan etmiştir.7 Temmuz’da Yunan cephesine gelmiştir. Böylece Eskişehir- Kütahya Savaşı başlamıştır.

Londra Konferansı’na katılan Ankara hükümet temsilcisi Bekir Sami Bey, haklı davalarını dünyaya duyurmaya gitmiştir.

“Birinci sayfanın ortasında bir harita vardı. Üstüne, süngülü bir asker resmi çizilmişti. Kamil Bey, “Saldırı başlamış” diye dişlerini sıktı, “Düşman, belasını buldu demektir”. Haritanın altındaki yazıyı bir solukta okudu: “Anadolu’nun iki önemli kapısında, Afyonkarahisar’la Eskişehir’de düşman saldırısı bekleyen arslan Mehmetçik...” Duraladı. “Bekleyen mi?” Parmaklarını şaklattı: Başlayamamış saldırı, hamdolsun! Bayramı atlatmışız! El yordamıyla paketi bulup cigara yaktı.

Tevhid-i Efkâr, çıkmadığı günlerin haberlerini özetlemişti: Bir düşman torpidosu, Karadeniz’de bir kasabamızı topa tutmuş. Berlin’de Talat Paşa’yı öldüren Tayliryan’ı Alman mahkemesi salıvermiş. “Cephelerde, seyrek keşif kolu çarpışmaları sürüp gidiyor”. Atina’dan alınan telgraflar, Kral’ın İzmir’e gelmek üzere yola çıktığını bildiriyorlar. Kral İzmir’e varır varmaz da beklenen saldırı başlayacakmış... Kuvayı Milliye delegesi Bekir Sami Bey, Avrupa’ya giderken verdiği demeçte, Ankara hükümetinin, macera aramadığını, İngiltere’nin tarafsızlığını bozmayacağına inandığını söylemiş. “Gücümüz düşmanı yenmeye yeter,” demiş...”⁴⁹⁰

Enver Paşa, Kemal Tahir’in aşağıda aktardığı olayı sadece Çanakkale Cephesi’nde yapmamıştır. Kanal ve Irak cephelerinde de aynı hata tekrarlanmıştır.

⁴⁸⁹Bakınız: Tevfik Çavdar, Talat Paşa, İmge Yayınları, İstanbul 2001

⁴⁹⁰Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.211

Bugüne kadar askeri anlamdayani cephede hiçbir deneyimi olmayan Alman komutanlarını Osmanlı askerinin başına geçirmiştir. Bu hata Osmanlı'ya pahalıya mâl olmuştur.

Mustafa Kemal Çanakkale Savaşı sırasında Alman Paşa'sı Von Sander'in planları uygulansaydı. Zafer kazanılmazdı. Von Sander İngilizlerin ve Fransızların karaya nereden çıkartma yapacaklarını doğru hesaplayamamıştır. Mustafa Kemal bunu fark ederek son anda planı değiştirmiş ve böylece Çanakkale Zaferi kazanılmıştır.⁴⁹¹

“—Mustafa Kemal Paşa'yı bilir misiniz sahi?

—İyi biliriz! Önce Çanakkale'de gördük. O zaman daha paşa olmamıştı, paşa oldu, Büyük Cemal Paşa'yla görüşmek için Şam'a geldi. Bize komutanlık etmedi ama yamandır gayet... Çanakkale Boğazı'mız Alaman'ın paşasına kalsaydı, yandıktı Beyim. Alaman'ın paşası İngilizler'in çıkacağı yeri büsbütün yanlış hesaplamış. Askeri beriye biriktirmiş. Mustafa Kemal Paşa, Alaman paşasının iyice şaşırtdığını görmesiyle kumanda mumanda dinler mi! “Ben Arıburnu'nu tutarım,” demiş bereket! Tutmasaydı, İstanbul, daha o zamandan gitti, giderdi.”⁴⁹²

Kemal Tahir'in burada aktardığı birlikler tarihi belgelerde geçen şekliyle aynı olarak aktarılmıştır. 125. 79. 81. Alay'ın 2. taburu top ve makinalarıyla burada İngilizlerle savaşmıştır

“—...Ama hakçası, Birinci Gazze Savaşı'nın şanı şerefi 125'inci alayındır. 125'inci alay Mantar Tepe'de... Bizim 79'uncu alay daha beride... Düşman Mantar Tepe'ye saldırdığından Birinci Gazze'de hep 125'inci alay dövüşmüştür. Alay Komutanı Binbaşı Rahmi Bey... Arif Bey'in okuldan arkadaşı...”⁴⁹³

İttihat ve Terakki mensupları Talat Paşa'ya Büyük Efendi, Kara Kemal Bey'e ise

⁴⁹¹Bakınız: Turgut Özakman, Diriliş, Çanakkale 1915, Bilgi Yayınları, Ankara 2008

⁴⁹²Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 215

⁴⁹³Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.216

Küçük Efendi olarak isim takmışlardır. Bu hitapların arkasında Kara Kemal'in Talat ve İttihatçılar arasında sözünün fazlasıyla geçmesinin etkisi çok büyüktür.

“—*Kim Büyük Efendi, Küçük Efendi?*

—*Sahi siz bilmezsiniz. Büyük Efendi: Talat... Küçüğü: Kara Kemal Bey...*

“*Büyük Efendi'ye şöyle dedim, böyle dedim,*” *Küçük Efendi'ye “Katiyen olmaz!” dedim.*”⁴⁹⁴

II. Abdülhamit hem kendi döneminde hem de daha sonraki zamanlarda ülkeyi baskı ile yönettiği konusunda çok fazla eleştirilmiştir. Ancak Abdülhamit tahttan indirildikten sonra herkes anlamıştır ki o koşullar altında devleti ayakta tutmanın yeğane yolu istibdatı. Herkesin baskı dediği yönetim aslında sıkı tedbirlere devleti koruma yöntemidir.

“—...*Sultan Hamit Efendi'miz, yalnızca zeki değil, bir dahi idi. Memlekette sürdürdüğü rejim de dâhice idi. Hürriyetin ilan edildiği o günlerin, karışıklıklarından, çalkantılarından sonra hepimiz iyice anladık ki bu memleket ancak öyle bir rejimle çekip çevrilebilirmiş... Bunu, bugünleri gördüğümünden söylemiyorum, çünkü Osmanlı Devleti 10 Temmuz'da, resmen delirdiğini ilan ettikten sonra, bu memlekette bir idare yoktu ve olmadı.*” *Tüh Allah belanı versin! Tuh tuh tuh!*”⁴⁹⁵

Kemal Tahir, İttihatçıların devleti silahla ve suikastlarla yönetmeye çalıştıklarını dile getirmiştir.

Talat Paşa'nın katili Tehleryan yaklandıktan iki gün sonra Berlin mahkemesi tarafından serbest bırakılmıştır.

Bu olay o dönemde Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya'nın bile aslında hangi tarafta olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

⁴⁹⁴Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*, s. 237

⁴⁹⁵Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*, s.244-245

“—Talat rahmetliyi öldürenin salıverilmesine kızdın. Kızgınlığını Alemdar’dan çıkarmaya çalışıyorsun! Alemdar’a kızacağımıza, kendimize kızalım! “Talat’ı koruyamadık,” diye değil. Tabanca oyunlarıyla devlet yürütülür, sandık! Boş yere adam öldürmekle, kendi öldürülmelerimize yol açtık. Daha demin, bombadan laf ediyordun! Sen Alemdar’a atarsan, biri de gelip senin Tanin’e atmaz mı?

—Ben herifin vurduğuna kızmıyorum. Ben, şeye kızıyorum. Herifin kahpelik edip arkadan vurmasına kızıyorum! Yiğitlik yüzbeyüz vuruşmaktır. Kurşun arkadan girmiş de sağ gözünden çıkmış. Geceleri rüyama giriyor. Tere batmış uyanıyorum. Olur, mu bu, hiç olur mu?

—Evet, hiç olmaz! Tayliryan’ınki iş değil ama bizim adam vurmalarımız da iş değildi.

—Canım, ben iş mi, dedim? Böyle şeyler olmasaydı iyiydi. O sıralar bizi istibdat korkusu bunaltmadı mı? 31 Mart korkusu... İstibdadın ne canavar şey olduğunu sana ben mi öğreteceğim? Biraz düşündü: Onlar bizim Mahmaut Şevket Paşamızı yediler...⁴⁹⁶

İstanbul’da, I.Dünya Savaşı döneminde tam bir kargaşa şehri olmuştur. İttihat ve Terakki mensupları bu kargaşaya sebep olan başıboş kişileri Yakup Cemil’in yanına vererek Ardahan ve Batum çevresine göndermişlerdir. Ardahan ve çevresini savunmak üzere görevlendirilmişlerdir.

“—...Bine yakın serseri. Hepsi, it-köpek... Hepsi sütü bozuk takımı... Gâvurları bir çeşit, bizim İslam gâvurlarımız bir çeşit... Bereket, asıl azıllarını, savaş için rahmetli Yakup Cemil Bey aldı gitti, şurda burada harcadı da, biraz biraz ferahladık.”⁴⁹⁷

Kemal Tahir burada İttihatçıların ağzından mahşer günü herkesin başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün Osmanoğlu soyunun ondan hesap saorcağını ilde getirmeye çalışmıştır.

İttihatçılar, Abdülhamit döneminde gazeteler aracılığı ile fikirlerini yaymaya çalışmışlardır. Abdülhamit’in yönetiminin devleti felakete sürüklediğini her fırsatta dile getirmişlerdir.

⁴⁹⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.245

⁴⁹⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.254-255

“ —Geçmiş gün... Vatan, Millet, Hürriyet, İstibdat üstüne yaman şeyler yazılı. Ahmet Rıza Bey'in, Doktor Bahattin Şakir Bey'in, Doktor Nazım Bey'in kalemlerinden çıkma ateş parçaları...

—...Evet, Mahkeme-i Kübra milleti uyarmakta çok işler görmüştür. Bakarsınız sekiz yaprak ama her biri ateş parçası... Okurken size dehşet elverir. Düşünün yüce peygamberimiz geliyor da Sultan Hamit'i Ayasofya Camisi'nde, milletin gözü önünde yargılıyor. Yıl, 1895. Bir cuma günü Ayasofya'nın içi dışı dolu... İnsan denizi çalkalanıyor ki uğultusu göğe vuruyor. Peygamberimiz dört halifesini arkasına almış, daha arkasında bütün yakınları camiye gelmiş. Ertuğrul Gazi'den Sultan Mahmut'a kadar bütün Osmanoğulları da camideler. Peygamberimiz, günlerden cuma olduğu halde, öğle namazı kılınmamasını emrediyor. Çünkü Hamit'in padişahlığını da, halifeliğini sakat saymakta... Halifelik sakatlanırsa Cuma hutbesiz kalır. Meğer Abdülhamit'i getirmek için Yıldız'a zaptiyeler gönderilmiş. Pinti Hamit, arkasında hırsız vezirleri, kanlı paşaları, imansız hafiyeleri, nursuz cellâtları ile Mahkeme-i Kübra'ya çekiliyor. Risalenin adı neden Mahkeme-i Kübra, şimdi anladınız mı? Bu yüce mahkemenin başyargıcı Peygamberimiz... Yavuz Sultan Selim gibi, Kanuni Sultan Süleyman gibi, Dördüncü Murat gibi tarihe şan vermiş yiğit paşaların kimi davacı oluyor, kimi şahitlik ediyor. Sonunda Peygamberimiz, Hazreti Ömer'le Yavuz Sultan Selim'e dönüyor, “Buna ne ceza verelim diye soruyor. İki birden “Ölüm!” diyorlar. Hamit'le rezil uşakları “Bize acıyın!” diye çağrışmaya başlıyorlar. Nuh Bey gözlerini kuruladı. Sesi titriyordu: Belki yüz defa okudum, her seferinde işin burası geldi mi, çocuk gibi gözlerim yaşarır.”⁴⁹⁸

31 Mart Ayaklanmas'ını bastıramayan İstanbul askeri birliklerine yardım Selanik Harekât Ordusundan gelmiştir. Selanik'ten gelerek ayaklanmayı bastırmıştır.

“...Selanik'ten ordular neden dağlara çıktı? Hürriyet için çıktı. Bundan böyle hazinelerimiz...”⁴⁹⁹

İttihat ve Terakki mensupları 31 Mart Ayaklanması'nın karışık ortamından yararlanarak iktidarı ele geçirmek için her fırsatı değerlendirmişlerdir. En sonunda

⁴⁹⁸Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.266-267-268

⁴⁹⁹Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.275

Babîali'yi basarak silah gücüyle iktidara sahip olmuşlardır. Bu tarihten itibaren Padişah Vahdettin, Enver Paşa'nın deyim yerindeyse kuklası olmuştur.

23 Ocak 1913 yılında Enver Paşa'nın başı çektiği grup Kabine toplantı halindeyken Babîali'yi basmışlardır. Başbakanlık yaveri Ohrili Nafız Bey öldürüldü. Kıbrıslızaade Tevfik Bey ise yaralandı. Harbiye Nazırı Nazım Paşa Yakup Cemil tarafından kurşunlanarak öldürüldü. İttihatçıların isteği üzerine kabine kurma yetkisi Mahmut Şevket Paşa'ya verilmiştir.⁵⁰⁰

“—Bunların Babîali'yi bir basmaları vardır, yanında Bastıl baskını on para etmez. İttihat Terakki Merkezi'nde o gece oturmuşlar da sabaha kadar nasıl şakalaşmışlar, bilir misiniz?”⁵⁰¹

16 Mart 1920 yılında İstanbul, İngiliz ve Fransız gemilerinin Marmara'ya girmesiyle beraber işgal edilmiştir. Karaya çıkan İngiliz ve Fransız askerlerinin ilk işi Şehzadebaşıdaki askeri karargâhı basarak Osmanlı askerlerini öldürmek olmuştur.

“—İstanbul'u düşman bastı ya... Güzel İstanbul'umuzu o gün hain düşmanlar basmasaydı, ben, otuz yıllık Veznedar Sıtkı, kasayı açık bırakır mıydım? Düşmanlarımız İstanbul'umuzu 16 Mart 1920'de basmadılar mı? Bastılar da, Şehzadebaşı karakolunda, askerlerimizi şehit etmediler mi?”⁵⁰²

7 Temmuz 1921'de Yunan cephesine Yunan kralının gelmesiyle taarruz başlatılmıştır. Eskişehir ve Afyon hattında ilerlemeye başlayan Yunanlılar Afyon'u ele geçirmişlerdir.

“—Saçma olduğunu ben de biliyorum ama... Evet, işte Ankara'nın bildirisi. “Anadolu Ajansı: 14 Temmuz 1921 – Düşman, köyleri yakarak, saldırısını sürdürmektedir. Kuzey grubu, Hasanpaşa'ya varmıştır. Gediz'den kalkan kuvvetleri de ilerlemektedir. Afyonkarahisar'ın doğusuna alınan birliklerimizin artçıları düşmana ağır kayıp veren

⁵⁰⁰ Bakınız: Mustafa Ragıp, İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi, Örgün Yayınları, İstanbul 2004

⁵⁰¹ Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.306

⁵⁰² Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.322

savaşlarını sürdürüyorlar. Uşak dolaylarındaki düşman kolu, Gediz'in kuzeyinde Akıntı Köprüsü – Yongalı Gediz çizgisindedir. Tavşanlı'ya doğru yürüyen...

—Geç! Arif Bey, gözleri yerde cigara yaktı: Evet, doğruymuş, bizimkiler Afyon'u bırakmışlar.

Nuh Bey irkildi:

—Bırakmışlar mı? Sanmam! Hani öyle bir şey yazmıyor.

—Yazıyor. “Afyonkarahisar'ın doğusuna alınan kuvvetlerimiz” diyor. Bundan böyle “doğusuna” lafını duydun mu, orasını bıraktığımızı anlayacaksın!”⁵⁰³

İzmir'de Rumların çıkardığı Proodos Gazetesi Rum ahaliye iyi haberler vermek için sürekli Yunanlıların ilerlediğini yazmışlardır. Bazı Rumlar özellikle 15 Mayıs 1919 İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'yu tamamaen elde edeceklerine inanmışlardır. Bu inançları öyle kuvvetlidir ki İzmir'de çıkardıkları yerel gazetede bunu her defasında ilan etmekten çekinmemişlerdir.

“...14 Temmuz: Düşmanın uzun zamandır hazırlamış olduğu en güçlü dayanaklar önce yarılmış, sonra birer birer ele geçirilmiştir. Düşman kuvvetlerini, çevirmelerle, çekilmeye zorladık, ağır kayıplar verdirerek kovaladık. Kütahya dolaylarında durum, yararımıza gelişmekte, düşmanın direnme gücü gittikçe azalmaktadır.” Nuh Bey, işaret parmağını havaya kaldırıp büktü: Ulan domuz! Kimin direnme gücü azalıyor? Yalan söyleyen böyle olsun mu?

Titreyen eliyle ceplerinde bir şey aradı. Proodos Gazetesi İzmir'den Kütahya'nın sarıldığı haberini almışmış... Bunu okumak istemiyordu.”⁵⁰⁴

Yunan ordusu ilerleyerek Afyon'u almış bu durum Mustafa Kemal'e muhalif olanların eleştirilerinin dozunu arttırmasına yaramıştır. Başkumandan olarak ordunun başarısızlığının sorumsuzu olduğunu dile getirmişlerdir. Mustafa Kemal ise Meclis'te yaptığı konuşma da bu geri çekilmenin planlı olduğunu nalatmaya çalışmıştır.

⁵⁰³Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 345

⁵⁰⁴Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.346

“...Beklenen düşman saldırısının 10 Temmuz Pazar günü sabahı, Bursa önlerinde dört kol halinde başladığını Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'ne bildirdiği zaman Milletvekillerimiz ellerini göklere açarak kahraman ordumuza Allah'tan başarı dilemişlerdi. İstanbul halkı da sık sık büyük camilere toplanarak bu yakarıya katılmadılar. Şanlı ordumuz beş gün beş gecedir, tepeden turnağa silahlı bir düşmanla aralıksız boğuşuyor. Afyonkarahisar'ını boşaltmamıza büyük önem verilmemesini yazmıştık. Bu boşaltma çok önceden tasarlanmıştı. Plan gereğince ustalıklı başarılmıştır. Bir ordu, savaşı, düşmanın istediği yerde, düşmanın istediği zamanda değil, kendi istediği yerde, kendi istediği zamanda verir. Okurlarımıza şunu hatırlatırız ki Afyonkarahisar'ımız, üç buçuk ay önceki 23 Mart saldırısında da, bir aralık, düşman eline geçmiş. 11 gün sonra, geri alınmıştı.

...10 Temmuz Pazar günlü bildirimiz düşman saldırısının başladığını haber vermekle yetinmişti. Ertesi günkü bildiriden, bir baskın kolumuzun, Aydın'la Nazilli arasında dört köprüyü havaya uçurduğunu öğreniyoruz. Bu köprülerin içinde elbet, demiryolu köprüleri de vardı. Böylece, düşman ordusunun gerisiyle ilişkisinin kelimesi düşünülmüştür.”⁵⁰⁵

Kemal Tahir burada başarısızlığın nedeni olarak ayrı ayrı gelen birliklerin zamanında birleşememesini göstermiştir. Eskişehir- Kütahya Savaşı'ndan sonra İsmet Paşa Genelkurmay Başkanı görevinden azledilerek yerine Fevzi Paşa getirilmesine bakılırdaki yazarın tespiti doğrudur.

Yunan kuvvetleri ile yapılan Eskişehir- Kütahya Savaşı Yunanlıların başarısı ile sonuçlanmıştır. Türk ordusu Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmek zorunda kalmıştır.(24 Temmuz 1921)

Yazar, aşağıda Napolyon'un Vatterlo Savaşı'nı örnek vererek onun gibi büyük bir komutanın bile savaş kaybedebileceğini dile getirmektedir. Muzaffer olduğundan kahramanlığı öven çoktur. Ancak yenilgi sonrasında suçlanacak mutlaka bir kişi vardır. Kemal Tahir, Avrupa haritasını değiştirecek savaşlar yapmış Napolyon'un bile yenildiğinde eski başarılarından bahsedilmediğini dile getirmeye çalışmaktadır.

⁵⁰⁵Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s. 347-348

“...13 Temmuz'da düşman artçı birliklerimizle çarpışarak Bilecik-Pazarcık çizgisine varmış, bir başka kolla Tavşanlı üstüne yürürken, Gediz'in kuzeyindeki birlikleri Akıttı Köprüsü-Yongalı gediğine ulaşmıştır. Afyon'un doğusuna alınan kuvvetlerimizin aralıksız artçı savaşları verdiklerini 14 günlük bildirisinden öğreniyoruz.

...Düşmanın 11 Temmuz günlük bildirisine inanmak lazım gelirse, ilk saldırıda, Köprühisar-Sinanpaşa arasındaki direnme çizgimize varmış, kuvvetlerinin bir kolu Yeniköy'e ulaşmışken, bir başka kolu Gediz'e girmiştir. Dumlupınar'a yönelen birlikleri ise, Salköy (Bu Salköy, Çalköy olacak) kuzeyindeki tepeleri aşmış, bizi Eskişehir'in kuzeydoğusuyla Kütahya'nın güneybatısındaki ana savunma çizgimize çekilmeyi zorlamış. Buna karşılık düşmanın 12 Temmuz bildirisi hiçbir önemli haber vermiyor, kuvvetlerinin Eskişehir-Kütahya üstüne doğrulduğunu, karşılarındaki direnme gücünün gittikçe kırıldığını, kayıplarının hiç denecek kadar az olduğunu yazıyor. 13 Temmuz bildirisinde bundan hiç laf açmamaktadır. Oysa Afyonarahisari'nin boşaltıldığını biliyoruz. Şu halde düşman Başkomutanlığı gerçekleri bizden saklamaya çalışıyor.

...Öyleyse dün gece Beyoğlu'nu sevinçten ayağa kaldıran “Kütahya düştü,” haberi yalandır. Olsa olsa, Kütahya Meydan Savaşı yeni başlamıştır. Böyle bir meydan savaşı başladıysa, durum düşman için çok tehlikeli bir hal aldı demektir. Çünkü beş gün önce, saldırıya dört koldan başlanmıştı. Dövüşerek yürüyen ayrı ayrı kolların savaş meydanına istenilen saatte ulaştıkları tarihte hiç görülmemiştir. Dünyanın yetiştirdiği en büyük komutanlardan biri olan meşhur Napolyon Bonapart, Elbe Adası dönüşünde 100 günlük imparatorluğu sırasında, birleşik düşman kuvvetleriyle tuttuğu Vaterlo Savaşı'nı, işte bu yüzden kaybetmişti. Kollar savaş meydanına umduğu zamanda yetişemediler. Her ne kadar bazı askerlik uzmanları Napolyon'un mareşali Gruşi'nin imparatoruna kancıklık ettiğini yazarlarsa da burası, şimdiye kadar gereği kadar aydınlanmamıştır. Bilinen şudur: Gruşi, savaş alanına zamanında yetişememiş, bu yüzden de Napolyon kazanmak üzere olduğu savaşı kaybetmiştir.”⁵⁰⁶

Eskişehir-Kütahya Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra Çerkez Ethem'in Yunanlılara destek olduğu iddia edilmiştir. Ancak savaş planlarını Çerkez Ethem'in bilmesi imkânsız olduğundan bu iddia gerçek dışı kalmıştır.

⁵⁰⁶Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.348-349

Bu savaştan sonra halkın Meclis'e güvenini sarsmak için Milli Mücadele aleyhtarı gazeteler de Mustafa Kemal'in İngilizler tafaından yakalandığı haberi verilmiştir. Daha sonra haberin yalan olduğu anlaşılmıştır.

“—Nerenin çevirmesi? Eğer biraz önce bahçede duyduğum doğruysa, Mustafa Kemal Paşa çoktan savuşmuş...

—Kim söyledi? Ne savuşması?

—Haber gayet zorlu yerden efendim! Damat Ferit Paşa hazretlerinin baş haremağasından... Şah İsmail Efendi'nin konuşmacıları demincek müjde getirmişler. Padişahımız Efendimiz, Damat Ferit Paşa'yı sadrazamlığa çağırıyor. Ferit Paşa “Hele biraz daha bekleyelim. Ben sırasını biliyorum,” demiş. Bir başka laf daha var ki, söylemeye adamın dili varmıyor. Dedikleri doğruysa, Mustafa Kemal'i arkadaşları vurmuşlar da, kafasını padişahımıza yollamışlar. Paşa'nın kesik başı yarı yolu yarılabilir bile... Bu seferki saldırıda Kuvayı Milliye ordusu, ilk günden dağılmış. Balkan'daki gibi... Tek kurşun atamadan... “Düşman, yedi tümenle saldı,” dedilerdi ya... Tam on bir tümenle salmış. İki tümeni İngiliz... Bizi yaran kuvvetler İngiliz'in Anzak tümenleri...

—Orasını bilemem! Şah İsmail Efendi'nin dediği doğruysa, Yunan'a yol gösteren Çerkes Ethem Bey... Kuvayı Milliyeyi bu sefer, gece baskınıyla yenmişler. Baskının planlarını Çerkes Ethem Bey yapmış da neredizin güçsüz olduğunu bildiği için vurmastıyla göçürmüş.

—Gâvurun bildirisinde böyle şeyler yok!

—Gâvur saklıyormuş. Sebebi de... ”⁵⁰⁷

⁵⁰⁷Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu, s.352-353

5. MİLLİ MÜCADELE

5.1.YORGUN SAVAŞÇI

Alman Von Kress Suriye Cephesi'nin başındadır. Kanal Cephesi Almanların isteği üzerine İngilizlerin sömürgeleri ile bağlantılarını kesmek amacı ile açılmıştır. Çanakkale Cephesi'nde olduğu gibi stratejik hatalar yapan Alman komutanlar burda da müttefik gibi davranmamışlardır.

“—Hayır... Von Kres Paşa'nın armağını...

—Kimin?

—Von Kres... Bir Alman paşası... Topçu atış okulunda komutanımızdı. Kanal'a da beraber gittik.

— Bizim batarya, Süveys Kanalı'nda bir gemi yakmıştı da... ”⁵⁰⁸

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlılar bu durumun tek suçlusunun İttihat ve Terakki mensupları olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir.

“—İttihatçı ne demek?

—İttihatçı mı? Savaşta bunlar yendirmiş bizi... Vatan hainiymiş bunlar... Bildiğin, gâvur... ”⁵⁰⁹

1915 yılında İttihat ve Terakki'nin başında bulunanların aldığı karar ile Anadolu'daki Ermeniler göç ettirilmişlerdir. Bu göç sırasında ölen Ermeniler yüzünden Türkler Ermeni sokurumu ile yapmakla suçlanmışlardır. Ancak olağan üstü şartlarda alınan kararların sonucu olarak yaşananların soykırım olarak değerlendirilmesi pek de doğru değildir.

“...Ermeni sürgününde binlerce insan öldürtmüş, çoluk çocuk...

—Belki öldürtmemiştir. ”⁵¹⁰

⁵⁰⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, İthaki Yayınları, 22. Basım, İstanbul 2005, s.10

⁵⁰⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.14

⁵¹⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.22

Osmanlı'nın kuruluş ve yükselişinde büyük rol oynayan Yeniçeri Ocağı'nın kuralarından en önemlisi Yeniçerilerin evlenmemesiydi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Yeniçeriler Ocağı'nın çiğnenmemesi gereken belli başlı kurallar vardır. Bunlardan ilk evlenmemek, diğeri ise sakal bırakmamaktır. Gerileme devrinde bu kurallar büyük ölçü de çiğnenmiştir.

“—Yeniden mi başlayacağız teyzeciğim? Kaç kere söyledim, biz Yeniçeri takımımız! Bizim yasamızda, emekli olmadan, sakal koyvermek de yoktur, evlenmek de...”⁵¹¹

Resneli Niyazi, II. Abdülhamit'in Meşrutiyeti ilan etmesi için bir ayaklanma başlatmak istemiştir. Bu ayaklanma İttihatçıların planıdır. Saraydan ayaklandırmayı bastırması için Şemsi Paşa görevlendirilir. Şemsi Paşa Mitroviçe'den Manastır'a iki tabur askerle gelmiştir. Asker, Resneli Niyazi'nin üstüne yürümeyi reddedmiştir. Çünkü 1897 Yunan- Osmanlı Savaşı'nda kahramanlıkları dillere desten olmuş biridir. Ancak Şemsi Paşa kesin emir aldığı için askere itaat ettirmek istemiştir. Saraya telgraf çekmek için telgrafhanenin önüne gitmiştir. Telgrafhaneden çıktığı sırada arabasına binerken birkaç el silah sesi duyulmuş ve sonra da Şemsi Paşa'nın vurulduğu görülmüştür. Suikatçı kaçmıştır. Daha sonra öğrenilen bilgiye göre bunu İttihatçıların yaptırdığı anlaşılmıştır.⁵¹²

İttihatçılar, Abdülhamit'i o kadar hedef almışlardır ki sonucunu hesaplamadan, zemin hazırlamadan, kadroları kurmadan hürriyet ilan ettirmişlerdir. Ancak o çok isredikleri hürriyet ortamı çok uzun sürmeden devleti uçuruma sürüklemiştir.

“...Atf, cemiyetten, Abdülhamit'in son dayanağı, Müşir Şemsi Paşa'yı vurma ödevi aldığı, sıcak bir temmuz gecesi apansız söylemişti.

⁵¹¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.23

⁵¹²Bakınız: Müfid Şemsi, Şemsi Paşa, Arnavutluk ve İttihad Terakki, Nesir Yayınları, İstanbul, 1995

...Manastır postanesinden çıkan Şemsi Paşa'yı, her zamanki serinkanlılığıyla vurup düşürdü.

*Üç gün sonra, bir perşembe sabahı, Manastır Harp Okulu ders nazırı Yanyalı Binbaşı Vehip Bey, bir top arabasının üstüne çıktı. Hürriyetin ilk konuşmasını şöyle bitirdi.*⁵¹³

Ahmet Muhtar Paşa, Karadağ Savaşları'na katılmıştır. 93 Harbi sırasında deniz yolu ile ilk önce Trabzon'a oradanda Erzurum'a geçmiştir. Rus birlikleri Doğubeyazıt ve Ardahan'ı işgal etmiştir. Ahmet Muhtar Paşa Erzurum'u savunmak için Zivin'de bir hat oluşturmuştur. Gedikler ve Yahniler Muharebelerini kazanmış ve Gazi ünvanı almıştır.

“...93 Savaşı'nda ben toplarımı, Ahmet Muhtar Paşa'nın yanı sıra Kars'tan Erzurum'a kadar katır gibi çekerek getirdim. Biz yenildik ama...

*...Bizim pirimiz Sultan Mahmut'un Cehennem Topçusu'dur. “Cehennem Topçu” diye nam sal orduya” dedi.*⁵¹⁴

İngilizler, Mart 1917 yılında Gazze'ye saldırmışlar ve bundan önceki saldırılarının başarısızlığını bu defa kapatmak istemişlerdir. Üçüncü ve son Gazze saldırısında Kasım 1917'de Yafa ve Kudüs'ü ele geçirmişlerdir. İngilizler bütün Osmanlı birliğini esir almışlardır. Bu heberi duyan Alman Paşa gece yarısı Almanya'ya doğru yola çıkmıştır. Cepheyi bırakıp kaçtığı bilinmektedir.

*“...Gazze'de pireyi gözünden vurmaya çabalarken, İngiliz sağ kanattan sıyrılıp şaşırtma baskınıyla Kudüs'ü aldı. Bunların başlarındaki Alman paşası gecelik entrarisini savurarak savuşabildi de büsbütün maskara olmaktan kurtuldu, güç ile...”*⁵¹⁵

⁵¹³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.27-28

⁵¹⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 35

⁵¹⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 47

Kemal Bey, Ermeni komitacıların çıkardığı bir isyanı bastırmak için devletin emeriyle hareket etmiş ve Ermenilerden bazıalarını yasa gereği astırmıştır. Hükümetin verdiği emir yerine getirdiği için İngilizler ve yandaşı Damat Ferit tarafından katledilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Damat Ferit Hükümeti İtilaf devletlerinde isteği ile Ermeni Tehciri'nde suçlu gördükleri yöneticileri Divan-ı Harbe sevkederler. Bunlardan biri de Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'dir. Ermenileri suçsuz yere cezalandırmakla itham edilir. İngilizler Kemal Bey'in idam edilmesini istemektedirler. Mahkeme başkanına baskı yapmışlar ve bunun sonucunda başkan Hayret Bey görevinden çekilmiştir. Yerine Nemrud lakaplı Mustafa Paşa gelmiştir. 8 Kasım 1919'da idam kararı verilmiştir. 10 Nisan 1919'da idam edilmiştir.⁵¹⁶

“...Ermeni kırımını işinden Harp Divanı'nda ayrıca yüz otuz kişi var. Bugün ilk dava başlıyor. Boğazlıyan kaymakamı Kemal'le iki arkadaşı yargılanacak...”⁵¹⁷

II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde Manastır'da İttihatçıların adamları tarafından öldürülen paşalardan biridir. O dönemde Avrupa basınında bile yer alan olay İstanbul basınında pek ilgi uyandırmamıştır.

“—Atıf silahını ateşleyince... Her yandan silahlar atılmaya başladı. Şemsi Paşa yıkıldı. Atıf bir an katıldı kaldı. Ben bulunduğum pencerede...”

...Şemsi Paşa'nın Arnavut koruyucularındaki keskin atıcılığa bak da, Atıf'ın başardığı işin çetinliğini anla!”⁵¹⁸

Kemal Tahir, burada çokta sevmediği İttihatçılarla ilgili bir öz eleştiri yapmıştır. Balkan Savaşları'nın ve I. Dünya Savaşı'nın yenilgisinin suçlusu sadece İttihatçılarmış gibi davrananları eleştirmiştir. Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa aslında Osmanlı'nın son dönemde yetiştirdiği vatansever kişilerdir. Özellikle I.

⁵¹⁶ Bakınız: Nejdet Bilgi, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Yargılanması, KÖKSAV, Ankara 1999

⁵¹⁷ Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.50

⁵¹⁸ Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, .s. 60

Dünya Savaşı sırasında cephelerdeki mücadeleleri dillere destan olmuştur. Bu üç paşa da cephelerde asker ile birlikte savaşmışlardır. Eğer Osmanlı Devleti yenseydi sorun yoktu o zaman kahram olurlardı ancak yenilmesi bunların sonunu hazırlamıştır

“...Altı yüz yıllık imparatorluğu on yılda batırdılar, bu eşkiya bozuntuları...” diyorlar. “Balkan bozgunu ortada leş gibi yatarken dünya savaşına tepesi üstü atılmak nasıl bir kudurganlık!” diyorlar.

...Sarıkamış'ta bulunanlardan kime rastladımca sordum! Enver'i, avcı hatlarının kurşun yağmurundan geri çekmek için, koca orduda, ölümü göze alacak bir tek yiğit bulunamamış...

...Cemal'i, sen hepimizden iyi tanırsın! Talat'ı, Babiali baskınında, gözünle gördün... Yürekse, Azrail'e el ense çektiler bunlar; akılsa, bu dünyada, Lord Corc'dan daha avanağı olmaz!

—Savaş, yalnız yürek işi değil de ondan galiba... Biz, Kanal'a suyu tulumlarla develerin sırtında götürdük! Topları, elli adımda bir, geriden alıp ileriye koyduğumuz kalasların üstünde sürükledik. Onlar Gazze önüne kadar su boruları döşediler belim kalınlığında... Toplarını trenlere koyup getirdi. Gazze'de bizi, ne topu yendi, ne atlı birlikler, ne sayı üstünlüğü... Bizim cepheyi, su orusuyla tren yolu çökertti, boğa yılanları gibi kafalarını vura vura... Geçmişe yanmayı bırakalım da, bundan sonrasını düşünelim!”⁵¹⁹

Milli Mücadele döneminde de bir ara faaliyet göstermeye çalışan Teşkilat-ı Mahsusa, Mustafa Kemal'in itirazlarından dolayı faaliyetlerini durdurmuştur.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucusu Dara Eminzade'dir. Bu teşkilat İttihat ve Terakki bünyesinde ve Enver Paşa'ya bağlı çalışmaktadır. Türkçü ve İslamcı siyasi görüşleri doğrultusunda çalışmaktadırlar. 1911'den itibaren etkin olmaya başlamışlardır. 1914 yılında Harbiye Nezaretine bağlı resmi bir örgüte dönüşmüştür. 1918 yılında İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesi ile tavsiye edilmiştir.⁵²⁰

⁵¹⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.63-64

⁵²⁰Bakınız: Nurettin Şimşek, Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askeri Bey, IQ Yayınları, İstanbul 2008

*“Cemil başından beri Teşkilatı Mahsusa’da çalışan Maksut’un cephelerde bulunmak meselesine evvel eski değinmek istemediğini biliyordu.”*⁵²¹

Mahmut Şevket Paşa suikastının ardında da İttihatçıların olduğu iddia edilmiştir. Bu tarihten itibaren İttihatçılar muhalif avına çıkmışlardır. Pek çok kişi bu yüzden sürügene gönderilmiş ya da hapse atılmıştır. Bunlardan biri de Doktor Münir Bey’dir.

Mizancı Murat, bir süre Jön Türklerin liderliğini yapmasına rağmen fikirleri onlarınkinden tamamen ayırdır. Abdülhamit’e muhalefet ettiği için sürgüne gönderilmiştir. Mizan gazetesi çıkararak buradan düşüncelerini aktarmıştır. İttihat ve Terakki döneminde onları sürekli eleştirmiştir.

“...Maksut kapıya bakarak sesini alçalıttı. Bu Doktor Münir... Mahmut Şevket Paşa’nın öldürülmesinde Sinop’a sürülenlerden...”

*...Murat Bey’in Mizan gazetesinde Cemiyet için yazdıkları var kiii...”*⁵²²

Kemal Tahir, İttihatçıların devleti batırdıktan sonra her birinin ayrı yerlere kaçtığını ve yaptıklarının sorumluluğunu almadığını ifade etmiştir.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından hemen sonra Enver Paşa Moskova’ya, Talat Paşa Berlin’e Cemal Paşa ise Kabil’e kaçmışlardır.

*“—Evet... Girmemek olur muydu? Bunu, belki şu anda Talat Paşa da soruyordur Berlin’de kendine...Moskova’daki Enver Paşa, Kabil’deki Cemal Paşa da soruyordur. Biraz daldı. Kolay değil.”*⁵²³

⁵²¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.67

⁵²²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 72

⁵²³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 102

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'un İşgali sırasında (5 Şubat 1919) kurulmuştur. Kara Kemal ve Vasıf Bey tarafından kurulan ve yönetilen bu örgüt mütareke döneminde milli uyanışın sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Mütareke döneminin ilk gizli direniş ve istihbara grubudur. 1918 Ekim sonları veya Kasım başlarında Talât Paşa'nın yönlendirilmesi ile kurulan Cemiyet'in kurucuları arasında, Kurmay Albay Kara Vâsıf, Emekli Yüzbaşı Bahâ Said, Albay Galatalı Şevket ve Yenibahçeli Şükrü Beyler gibi İttihatçı kişiler bulunmuştur. Kısa zamanda örgütlenme çalışmalarını tamamlayan Karakol Cemiyeti Milli Mücadele döneminde Anadolu'ya silah kaçırma işinde görev almıştır.⁵²⁴

“—Karakol ne demek?

—Kara, Kara Kemal'le Kara Vasıf'ın KARA'SI, Kol da bildiğimiz kol!

...Karakol derneğin tüzüğünü, genel yönetmelik taslağını vereyim de oku!

...Bizim küçük efendi, Kara Kemal Bey tevfik edilmeseydi, çoktan tamamlanacaktı da basılmış bile olacaktı. Merkezin kimlerden kurulduğu, kaç kişi olduğu, nerede, ne zaman toplandığı, kimlerce, nasıl seçildiği hep gizli... Birisinin gizliliği bozacağından kuşkulandı mı, tak... Yallah... Lamı cimi yok... Milisler ordu düzeniyle yönetilecek... Başkomutan, Genelkurmay... Bunlar da birbirini tanımayacak... ”⁵²⁵

İttihat ve Terakki 1889'da kurulduğunda İshak Sukuti, İbrahim Temo, Çerkez Mehmet Reşit adlı dört öğrenci ile kurulmuştur. Sonradan dâhil olanlarla on iki üye ile başlamışlardır

“...1889'da, Tıbbiye'de, İttihat Terakki Cemiyeti'ni kuran beş öğrencinin yaşça en küçüğüydü Reşit... Bir gün, bir ilkbahar günü, okulun bahçesinde Diyarbakırlı İshak Sükuti ile Erzurumlu İbrahim Temo, vatanı kurtarmak için ne yapmak gerektiğini düşünüyorlarmış. Yanlarına Bakülü Hüseyinzade Ali gelmiş, bir zaman dinlemiş, dernek kurmaktan başka yol olmadığını söylemiş. İbrahim Temo sormuş: “Nasıl kurulur böyle bir dernek?” Hüseyinzade Ali, çevresine bakmış... Abdullah Cevdet, bir sıraya oturmuş, kitap okumaktaymış... ”⁵²⁶

⁵²⁴Bakınız: Fethi Tevetoğlu, Milli Mücadele Dönemindeki Kuruluşlar, TTK Yayınları, Ankara 1991

⁵²⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.105-106

⁵²⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 113

Kemal Tahir'in savaşlardaki ölü sayısı konusunda verdiği rakamlar doğru değildir. Sarıkamış ve Çanakkale'de ölen asker sayısı tarihi kayıtlarda bunların çok altında rakamlar olduğunu göstermektedir. Özellikle Sarıkamış'ta merkeze gelen raporlarda asker sayısının azlığı bildirilmektedir.

I. Dünya Savaşı'nda Filistin ve Çanakkale Savaşları'na Mustafa Kemal Alman Von Kress'in komutanlığında katılmıştır. Ancak Mustafa Kemal, Alman komutanın askeri stratejilerden haberi olmadığını kısa sürede anlamıştır.

“—Mustafa Kemal'le beraber mi gittindi sen? Yedinci Ordu'ya?

—Hayır, ben başından beri Filistin'deydim. Bir ara, Çanakkale'ye geldi bizim batarya... Seddülbahir'e... İkinci Kirte savaşları yeni bitmişti. Biz 10 Mayıs'ta vardık! 20 Aralık'ta çekildi düşman...

—On on beş kelimeyle anlattı Cemil, Çanakkale'yi... Oysa 55127 ölü verdik biz bu savaşlarda... 130 bini aşkın da yaralı...

—Temmuz başında Von Kres Paşa istemiş... İkinci kanal saldırısı için... Kalktık gittik, ikinci defa saldırdık kanala... Bu kez düşman hazırlıklıydı, kolayca püskürttü bizi... El-ariş'e kadar da kovaladı.”⁵²⁷

Çerkez asıllı olan Eşref Sencer Kuşcubaşı, Jön Türklerle ilişkisi olduğu için Abdülhamit devrinde sürgüne gitmiştir. Balkan savaşlarında yer almıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Süveyş Kanalı Cephesi'nde İngilizlere karşı savaşmıştır. Süleyman Askeri Bey'in ölümünden sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanlığını yapmıştır. Milli Mücadele'ye katılmıştır. Daha sonra Çerhez Etthem kuvvetlerinin yanında Yunanlılara karşı mücadele etmiştir.

“—Hayır? Yola çıkacağı günün gecesi topladı güvendiği arkadaşları... “Yenildik” dedi, “Vuruşmayı bıraktık. Vuruşmayı bırakmak, onurlu insanlar olarak yaşamayı hala umut etmektir” dedi, “Eğer bu umudu kaybedersek bir daha davranacağız, ölüme kadar çabalamak için... İlk iş, silahların hepsini kaptırmamak... Çünkü milletler için hiçbir yenilgi son yenilgi değildir. Taşıyabildiğimiz silahı, memleketin içerilerine götürüp saklayacağız!” dedi.

⁵²⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.115-116

—*Tamam! Kuşçubaşı Eşref Bey'in Çiftliği... Eşref Bey Malta'da esirmiş, kardeşi Hacı Sami de Enver Paşa'yla berabermiş galiba...*⁵²⁸

Mustafa Kemal ve Enver Paşa tanıştıkları ilk günden itibaren birbirlerinden hoşlanmamışlardır. Özellikle Balkan Savaşları sırasında İttihatçıların orduya siyaset karıştırmaları yüzünden kaybedilen topraklar Mustafa Kemal ile Enver Bey'in arasında daha soğuk rüzgarlar esmesine sebep olmuştur.

“...*Bu Mustafa Kemal... Bir gece... Kazaya uğrayacaktı az kalsın!*

—*Son saniyede kıyamadık. Hatırladın mı?*

—*Neden vurmak istemiştiniz?*

—*Enver Paşa'yla anlaşamadı baştan beri... “Orduyu siyasetten çekin” diye tutturdu. Sanki kışlalarına dönse de ordu siyasetin içinde değilmiş gibi...*⁵²⁹

Karakol Cemiyeti 1919 yılında milli uyanışı sağlamak için kurulmuştur. Aynı zamanda Mütareke döneminde istihbarat konusunda da çalışmalar yapmıştır. Özellikle İngilizlerin İstanbul'da yaptığı planları ele geçirerek Mustafa Kemal'e göndermeleri Milli Mücadele açısından çok önemli olmuştur.

“*Halil Paşa, Karakol Cemiyetinin kuruluş amacını kısaca anlatınca doktor Münir keyifli bir ıslık öttürdü:*

—*Yamandır sizin Küçük Efendi... Yılgınlığa düşmeyen adam gördüm ama, Kara Kemal gibisine hiç rastlamadım!*⁵³⁰

XIX. yüzyılda Osmanlı'nın içindeki karışık durumlardan yararlanarak İngilizler ve Fransızlar Tunus, Fas, Cezayir, Mısır, gibi Müslüman coğrafyasını ele geçirmişlerdir. I. Dünya Savaşı sırasında da Osmanlı'nınhalifeyi zorla alıkoyduğunu bu savaşı halife için yaptıklarını ifade ederek Müslümanları Osmanlı'ya karşı savaşmaya ikna etmişlerdir. Almanlar ise bu savaşı halifenin siyasi gücünden

⁵²⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.119

⁵²⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.120-121

⁵³⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.121

yararlanmak için cihat ilan edilmesini istemişler ancak cihat çağrısı yerini bulmamıştır.

I. Dünya Savaşı devam ederken Rusya’da Çar devrilerek Bolşevik ihtilali yapılmıştır. Eğer İngilizler Bolşeviklere kabul ettirebilselerdi Osmanlı’ya karşı onları da savaşa sokacaklardı. Ancak Bolşevikler İngilizlerin yaptığı teklifi kabul etmemişlerdir. Milli Mücadele sırasında Anadolu’ya silah yardımı yapmışlardır.

“—Değil! Savaşı kazanacaklarına iyice inandıkları sırada ileri sürüyorlar bunu... Neden? Çünkü İngilizlerde, Fransızlar da geniş İslam topraklarını ele geçirmişler. Savaş sırasında İslam memleketlerine verdikleri sözleri hemen tutmak niyetinde değiller. Birinci Dünya Savaşı’nda halifeliğin kutsal savaş çağrısı yürüyemedi ama, kafirler verdikleri sözü tutmazlarsa çeşitli İslam memleketlerindeki şefler, Halifeliği birleştirici bir sembol olarak kullanmaya kalkabilirler.

—Mahvoluruz Halifeliği kaybedersek. Hiçbir dayanağımız kalmaz!

—İmparatorluğu yeniden toplamayı düşünüyorsanız doğrudur bu söz... Anadolu’da yeni bir Türk devleti kurmakla yetinirseniz...

—Anadolu’yu parçalamayacaklar da öyle mi?

—Parçalamaları bir tek şarta bağlı bence paşam! İngilizler, Bolşeviklerle batı arasına sokmak istedikleri tampon bölgeyi, Kafkasya’da kurabilirlerse, bunu Bolşeviklere geçici de olsa kabul ettirebilirlerse, belki Anadolu’da parçalanır, bölüşülür! Yok, Bolşevikler böyle bir durumu, geçici olarak bile kabullenmezlerse, Türkçesi, direnecek gücü bulurlarsa, o zaman, Bolşeviklikle Batı dünyası arasında, tampon muntka Anadolu’ya kayar. Şartlar ne kadar ağır olursa olsun, biz bir Türk devleti çıkarabiliriz bu kıyametten... Bütün mesele, büyük şeflerinizin bu gerçeği kavrayabilip kavrayabilmemesinde...’’⁵³¹

Ordudan ayrılmış subayların kurduğu Nigehban Cemiyeti Milli Mücadeleye karşı bir kuruluştur. Padişah yanlısı olan nu cemiyet Milli Mücadele yanlılarını bulup hapse atmak için İstanbul’un her tarafında kol gezmişlerdir.

⁵³¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.123-124

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra savaş suçlularını ve İttihatçıları yargılamak için kurulan Divan-ı Harp'te ilk önce Ermeni olaylarında suçlu bulunan Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey yargılanmış ve idam edilmiştir.

İtilaf devleti Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra daha önce aralarında paylaştıkları yerleri işgal etmeye başlamışlardır. Bunun yanında Milli Mücadele sırasında Anadolu'daki ayrılıkçı hareketleri desteklemişlerdir. Şark bölgesinde bir Ermeni ve Kürt devletleri kurma faaliyetlerine destek vermişlerdir.

“...İtilafçı subayların kurduğu Nigehban Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf, İttihadı Muhammediye fırkalarının bir kısım üyeleri pir aşkına haftiyelik ediyorlar, İttihatçı kovalıyorlardı.

Ali Fevzi Paşa başkanlığında kurulan özel bir Harp Divanı 1888'den bu yana Jöntürk işlerini incelemekte, Nazım Paşa, Harp Divanı savaş sırasında işlenen suçlarda İttihatçıların sorumluluğunu aramaktaydı. Boğazlıyan kaymakamı Kemal'le...

Şarkta Ermenistan'ın kurulma hazırlıkları ilerliyor. Kürt Taali Cemiyeti büyük bir muntakanın İmparatorluktan ayrılması için yabancılardan destek istiyordu. İngilizlerin Maraş'ı, Samsun'u, Urfa'yı, Afyon'u, Konya'yı; Fransızların Adana'yı İtalyanların, Çatalca'ya kadar Trakya'yı da Yunanlıların alacağı söyleniyordu. Bütün demiryollarına, limanlara işgal ordularınca el konulmuş, İstanbul'da uzun zaman gizlenmek imkânı gibi Anadolu'da...”⁵³²

Kemal Tahir, İttihatçıların Abdülahmit'i tahttan indirmekle hata ettiklerini onlşarın içlerinden birine itiraf ettirmiştir. Tabii buradaki kendi düşüncesidir. İttihatçılar hiçbir zaman hata ettiklerini kabul etmemişlerdir. Hataları Meşrutiyet'i ilan ettirmek değil, bu yönetimin kadrolarını yetiştirmeden yani zemin hazırlamadan bu olaya kalkışmalarıdır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra barışın esaslarını belirlemek için ABD Başkanı Wilson 14 maddelik bir program hazırlamıştır. (8 Ocak 1918) Osmanlı Devleti için

⁵³²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.136

Wilson Prensipleri'nin özellikle 14. maddesi bir parçalama anlamına gelmektedir. Bu madde milliyet esasına göre bağımsız devletler kurulabileceği belirtilmiş ve böylece Osmanlı'nın bünyesindeki milletlere bağımsızlığın yolu açılmıştır.⁵³³

“—Kötü... Doktor Münir gazeteyi indirerek gözlüğünün üstünden baktı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson İzmir’le dolaylarının Yunanlılara verilmesini onaylamış...

...Dün gece, “Yolu yok muydu, bu savaşa girmemenin?” diye sormuştun. Paşa amcamız kem küm etmişti. Ne buyurur, bu yeni durumda acaba?

—Yolu yoktu doktor! Ben bu meseleyi çok düşündüm! Sen de düşünmüşsündür, var mıydı?

—Vardı paşa emmi!

—Nerede?

—Abdülhamit’te...

—İndirmekle suç mu işledik?

—Galiba...

—Anlamadım! “Hürriyeti almak da suç” diyeceksin, neredeyse

—Hayır! “Kim istedi, bizden bu hürriyeti?” diyeceğim!

—Halil Paşa birden ciddileşti.

—Kim mi istedi?

—“Millet” diyeceksiniz ister istemez!

—Evet!

—Bu evet biraz yavaş çıktı paşa emmi! Biz bir avuç asker memur takımıydık! Koca imparatorluğa yaygın, gizli açık hiçbir politika örgütü yokken, milliyet istediğini nereden anladık?”⁵³⁴

Halkın meşrutiyet yönetimi ile ilgili bilgileri olmadığı halde halk istiyor diye meşrutiyet ilan edilmiştir. Aslında meşrutiyeti isteyen bir grup asker ve aydın

⁵³³Bakınız: Kamuran Gürün, Dünya Savaşı ve Türkiye, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986

⁵³⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.137-138

kesimdir. Yönetim değişikliğini halk istemelidir. Aynen Fransız İhtilali'nde olduğu gibi aydın kesim fikri boyutlarını hazırlar halk ise bunun uygulayıcısıdır.

Eğer bir yönetimin tabanı hazırlanmadan yani onun uygulayıcısı olan kadrolar oluşturulmadan uygulanmaya çalışılırsa sonuçlarının nasıl olacağını İttihatçılar sonradan anlamışlardı. Onlar kadro oluşturmayı değil sadece çözümün Abdülhamit'in tahttan inmesiyle ve meşrutiyetin ilan edilmesiyle devletin kurtulabileceğini düşünmüşlerdir.

—Domuz farmason! Diyelim ki haklısın! Diyelim ki millet bizden hürriyet istemedi. Diyelim ki hürriyet denilen cenabetin ne olduğunu, biz de pek bilmiyorduk.

—Hadi diyelim ki hiç bilmiyorduk. Allah belanı versin, diyelim ki devlet batıyor, diye istedik!

—Nereden belliydi hürriyetle kurtulacağı?

—Uzattın ki, tadını kaçırdın! Baktık; bir hürriyet lafı, dönüyor ortada... Yakaladık kuyruğundan, çaldık Abdülhamit'in kafasına...

*—Aslına bakarsan, iktidara geçinceye kadar "Kadro" diye bir şeyin gerekliliğinden değil, dünyada var olduğundan bile haberimiz yoktu bizim... Anayasa geri getirilirse, bütün Osmanlılar memleketin kalkınması için el ele verecekler, her şey birden düzelecek sanmıştık.*⁵³⁵

Fransız İhtilali'nden önce Volter, Jan Jack Roosoe gibi aydınlar bu ihtilalin fikri temellerini hazırlamışlardır. Bu aşama uzun yıllar almaktadır. Ancak İttihatçılar bu aşamayı hiçbir zaman akıllarına getirmemişlerdir. Ne zaman ki devlet Balkan savaşları'na girmiş ve bütün Balkan topraklarını kaybetmiştir. İttihatçılar o zaman bir şeylerin eksik olduğunu anlamışlardır. Fakat hatalarını devam ettirerek I. Dünya Savaşı'na girmişlerdir.

“...Altı aya varmadan anladık, içine düştüğümüz çıkmazı...

⁵³⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.138

—Kadronun gerekli olduğuna kısa zamanda inandık ama yetiştirmeye vakit bulamadık. Ben bu kadro meselesini de çok düşündüm doktor! İnkılapların ilk kadroları, inkılâptan çok önce hazırlanıyor.”⁵³⁶

Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını durdurmak için çeşitli siyasi fikir akımları ortaya atılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. İslamcılık, Batıcılık, Osmanlıcılık, Ümmetcilik ve Türkçülük gibi akımlarla devlet kurtarılmaya çalışılmıştır. Bu fikir akımlarından hiçbiri işe yaramamış en son olarak Türkçülük düşüncesi ile Milli Mücadele başlatılmıştır.

1908 yılında İngiltere ve Rusya Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için Reval'de bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşme İttihatçılar tarafından duyurularak Meşrutiyet'in ilan edilmesi hızlandırılmıştır. Reval görüşmesi İttihat ve Terakki'yi endişelendirmiş ve ihtilalin başlatılmasına sebep olmuştur.

“...İslamcılıktan, Batıcılıktan, Türkçülükten, uyuşmasına imkân olmayan bu üç ayrı şeyden bağlayıcı bir düşünce sistemi çıkarmaya uğraştı.

—Topu topu 9 yıl, 8 ay, 12 gün iktidarda kalabildik! Bu kadarcık bir zaman içinde, bu kadar bahtsız savaşlar arasında İttihatçılık, memleketin en işe yarar insanlarını birbirine bağladı.

...Üçüncü ordu subaylarının neden Cemiyete sürü sürü girdiğini sen benden iyi bilirsin. Birkaç yılda, neden Anayasa hürriyetçisi kesildik hepimiz? Rumeli göz göre gidiyordu. Balkan yenilgisine bakarsak çoktan gitmiş de haberimiz yokmuş... Yalnız Rumeli mi? Reval anlaşmasından sonra imparatorluktan ne kalıyordu? Dize gelip ölümü beklemek vardı. Bir de, sonunu düşünmeden atılmak... Biz, umut olmasa da, vuruşmayı seçtik. Almanya'nın Anadolu'ya yerleşmesini istemeyen İngiliz biraz arkaladı bizi... Hürriyeti bu yüzden o kadar kolay ele geçirdiğimizi anlayamadık. Kendi gücümüzle kurtardığımızı sandık Anayasayı... Sonra Alman politikasına dönünce gök tepemize yıkıldı.”⁵³⁷

⁵³⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.139

⁵³⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 140

Kemal Tahir, İttihatçıları bu kadar hayalci ve ileriye göremeyen düşüncelerinden dolayı eleştirmektedir.

Enver Paşa'nın Turan hayali onu Kafkaslarda Ruslarla savaşmaya kadar götürmüştür. Bunun gerçekleşmeyecek bir düşünce olması onun devleti bir hayal peşinde nerelere kadar sürüklediğini göstermektedir. Osmanlı'nın müttefik'i olan Almanya bile Kafkaslarda Osmanlı'yı barındırmayacağını çoktan belli etmişti.

Almanya'nın isteği ile açılan Kanal cephesinde, Enver Paşa'nın hayalleri uğrunasavaştığı Kafkas cephesinde ve Ruslarla savaşılan Sarıkamış cephesinde binlerce asker ölmüştür.

“...Bir Anadolu Türkü kalmıştı yanımızda... Onun da ne halde olduğunu görüyorduk. İmparatorluğa yeni bir dayanak lazımdı. Almanlar tam bu sırada Turancılık masalını dayadılar.

...Türk'e doğru atılmaktan başka çıkar yol kalmamıştı önümüzde... Oradaki Türklerin Anadolu Türküne hiç benzemediğini anladığımız zaman da iş işten geçmişti. Alt dudağını ısırarak gülümsedi. Sarıkamış yolunu sökebilseydik... Umduğumuz gibi, Kafkasya dağlarında çiçekler açsaydı, düşman önümüzden kaçsaydı bile biz, 95 bin kişi ile Turan'a ulaşamazdık. Ulaşabilseydik, elimizde tutamazdık. Tutabilseydik Almanlardan kurtaramazdık. Bakü önünde vuruşuyorduk heriflerle az kalsın! “Senin benim” diye. Savaşı çoktan kaybetmişken... Geçenlerde Kanal seferiyle alay ettin! Cemal Paşa bilmez miydi, 25 bin kişiyle Mısır'ı alamayacağını, olsa bile tutamayacağını? Mısır'ı, Turan'ı bırak, Almanları Anadolu'dan çıkabileceğimizi şüpheye düşmüştü.”⁵³⁸

Özellikle I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İttihatçılar arasında özellikle Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa arasında güvensizlik iyice artmıştır. Enver Paşa'ya yapılan suikast girişimi ve ardından savaşın bitine doğru iyice araları bozulmuştur. Savaşın bitiminde Enver, Talat ve Cemal Paşa'nın kaçma planları yaparken birbirlerinin arkasından çevirdikleri entrikalar aralarının tamamen bozulmasına sebep olmuştur.

⁵³⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.141

Kemal Tahir, fırsatlar varken savaştan biraz daha az kayıpla çıkılabileceğini kendi aralarındaki çekişmeden göremediklerini anlatmaya çalışmaktadır.

“—Peki, Paşa Amca, sonu belli olunca savaştan sıyrılmaz mıydık? Hiç mi fırsat düşmedi küçük büyük? Sarıkamış niçin gözümüzü açmadı? Fransız cephesindeki ilk Alman saldırısının başarısızlığı savaşın uzayacağını meydana koymadı mı? Çanakkale’de kazandığımız başarı, apansız patlayan Bolşevik İhtilali, savaşı bırakma imkânı sağlayamaz mıydı bize?

—Tek başımıza savaştan sıyrılıp barış yapmak meselesi birkaç defa ortaya atılmıştır. Aslında, barış aramak değil, Enver-Talat çekişmesi olduğunu bilersin bunun...

...Savaşın başında, “Kafkasya’yı alayım” derken kaybettiğin doksan bin kişiyi bir türlü yerine getirememişken, Galiçya’ya, Romanya’ya, Makedonya’ya yüz yirmi bin seçme insan yollamışsın! Düşman Irak’ta, karşısına taze tümenler yığarken, İran’a, serseri dolaşınlar diye birlikler salmışsın! Filistin’de kuvvet dengesi, senin zararına bir on artarken, eline geçeni, Batum üstünden Bakü’ye göndermişsin! ⁵³⁹

1888 yılında on iki kişinin kurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin devletin kaderiyle nasıl olupta oynayabildiğini anlamaya çalışmaktadır.

“...İttihat Terakki Partisi’ni, daha doğrusu, kısaca, “Cemiyet” dediğimiz, kutsal varlığı, kendi oylarımızla tarihin önünde tek başına bırakıvermek için yaptığımız son toplantıyı görmeliydin! Talat, Enver, Cemal Bahattin Şakir, Doktor Nazım, biz hepimiz... On iki kişi... On iki zavallı insan yıkıntısı oluvermiştik. ⁵⁴⁰

İttihat ve Terakki 1888 yılında Rumeli’de kurulmuş bunun ardından Osmanlı topraklarında dertnekler ve cemiyetler kurulmaya başlamıştır.

İttihatçılar II. Abdülhamit’e meşrutiyeti ilan ettirmek için Resneli Niyazi Rumeli’de adamları ile beraber dağa çıkmış ve isyan başlatmakla tehdit etmiştir.

⁵³⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, 142-143

⁵⁴⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.143

Bunun üzerine saray tarafından Şemsi Paşa isyanı durdurmak için Manastır'a gider ancak telgrafhane çıkışında suikaste uğrar. Ardından 31 Mart Ayaklanması çıkmış ve ayaklanmayı Selanik'ten gelen Harekât ordusu bastırır. 1908 yılında meşrutiyet sürecinde Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. Avusturya, Bosna Hersek'i topraklarına kattığını ilan etmiştir.

1911 yılında İtalyanlar Trablus'a asker çıkarmış ve yapılan savaşta Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprağı elden çıkmıştır. 1912'de çıkan Balkan Savaşları'nda Bulgaristan Edirne'yi alarak Çatalca sınırına kadar gelmiştir. Avrupa devletlerinin müdahalesi ile anlaşma yapılmıştır. II. Balkan Savaşı'nda Edirne'yi Osmanlı Devleti geri almıştır.

1908 ile 1913 yılları arasında Osmanlı Devleti üst üste felaketler yaşamış ve en son olarak I. Dünya Savaşı ile devlet tamamen yıkılışa doğru sürüklenmiştir.

“...İlk İttihat Terakki Cemiyeti, 1888'de kurulmuştur. İkinci Meşrutiyet'ten 20 yıl önce... Selanik'te Osmanlı Hürriyet Derneği'nin kurulma tarihyse, 1906 Eylül ayındadır...”

...Rumeli'nde üç dört tabanca patladı. Resne'de dört beş yüz kişi dağa çıktı. Birkaç telgraf çekildi. Baktık hürriyeti kazanıvermişiz! 31 Mart'ta birkaç avcı taburu ayaklandı. Baktık silinip süpürülmüşüz. Hareket Ordusu yürüdü. Baktık bütün fişler gene önümüze yığılmış... Bosna Hersek'le Bulgaristan gitti.

...Trablusgarp'a sıvanmamız kumarcı sıvanmasıydı. Balkan'da yenilmemiz kumarcı yenilmesi... Düşman Çatalca'dayken, Babıâli'yi basmak, sonra gidip Edirne'yi geri almak batak kumarcı işi değil de nedir?”⁵⁴¹

Hasta adam, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemlerinde Avrupalılar tarafından kullanılmıştır. Bu tabir 9 Ocak 1853'te Petersburg'da bir toplantıda İngiliz elçisi ile Rus çarı I. Nicolas arasında yapılan bir konuşma sırasında ilk defa Rus Çarı tarafından söylenmiştir.

⁵⁴¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.144-145

Karakol Cemiyeti 1918 yılında milli uyanışı sağlamak ve devleti yıkılıştan kurtarmak için kurulmuştur. Milli Mücadelşe sırasında Anadolu'ya silah kaçırmışlardır. Ancak daha sonraki süreçte Bolşeviklerle olan ilişkilerinden dolayı faaliyetlerine son verilmiştir.

“...Hasta adam” diyorlardı bize... Nusret Bey’le Boğazlayan kaymakamı Kemal asıldıktan bu yana, Reşit Bey’in ölümüne sebep olmaktan gelen suçluluğu üstünden atmıştı.

—Kara Vasıf geldi ya geçen gün, Karakol derneği meselesi için... Gene “Vatanı kurtarmak gerek” diye başladı. Sen dışarı çıkmıştın, bunlar duydu, “Sonra?” dedim. Senin Kara Vasıf Bey, “Sonrası kolay” dedi. “Hele şu kolayı anlayalım” dedim, duraladı. Baktım, bunca rezaletten bir cimcik ders alamamışız! Evet, bu kolayın sonrası gene karanlık, en azdan 1908’deki kadar...”⁵⁴²

İstanbul Hükümeti İttihatçıları yakalayabilmek için idam edilmeyeceklerini eğer yaklanırlarsa yargılayıp Malta’ya sürgüne göndereceklerini iddia etmişlerdir.

1918 yılında barışı tesis etmek için yayınlanan Wilson prensipleri ile Yunanlılara İzmir’in verilmesi uygun görülmüştür.

“—Duyduğumuz doğruysa... İttihatçı şeflerini yargulamaktan vazgeçmiş İngilizler...

—Ne yapacaklarmış?

—Galiba, Malta adasına sürecekler hepsini...

—Unutmadan sorayım: Nedir bu İzmir meselesi kuzum?

—İzmir meselesi çok kötü yüzbaşım... Yunan’a veriyorlar İzmir’i... Önceleri kimse inanmıyordu. Duyduğumuz doğruysa çoktan kararlaştırılmış... İtalyanlar direnmişler biraz... İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar “İlle verilsin!” demiş...”⁵⁴³

1918 yılında işgallerin hemen ardında Anadolu ve Trakya’da müdafaa-i milliye grupları kurulmuştur. Bunlar başlangıçta bölgesel direnişi hedeflemişlerdir. Bu gruplar Sivas Kongresi’nde birleştirilmişlerdir. Damat Ferit hükümeti İngilizlerle

⁵⁴²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 148

⁵⁴³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.151-152

beraber bu müdafaa gruplerinin çalışmalarını engellemek için bunlara, karşı gruplar oluşturmuşlardır.

“—Ne karışık işler... Bizim hükümet ne yapıyor buna karşı?

—Hiç, debeleniyor. Damat Ferit'i tanıyanlar, “Bu kez batmayacak bile olsaydık bu herif ne yapar yapar batırdı” diyorlar. Bereket versin ilk sersemlikten kurtuluyoruz galiba... Şurada burada toplanmalar başladı. Bilmem gazetelerde okuyor musunuz? Batı Trakya'da Paşaili heyeti kuruldu. Kilikya'da Kilikyalılar Derneği, İstanbul'da Şark Vilayetleri Müdafai Hukuk Cemiyeti, İzmir'de, Trabzon'da, Tarsus'ta, Rize'de, Adana'da başkaca savunma dernekleri meydana getirildi. Önemli fırkalar da doğdu, Sulh ve Selameti Umumiye Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası...

—Hiç yoktan iyidir gene... Bizim asıl güvenimiz... Faruk sesini alçalttı. Yeni bir grup kuruluyor yüzbaşım.

—Karakol mu?

—Karakol başka... M. M. Grubu... Yani Milli Müdafaa... Kurucuları subaylar... Güvenilir başıbozukları da çalıştıracaklarmış.

—Genelkurmayın haberi var mı bundan?

—Var ama, kötüsü gelirse yok diyecek...⁵⁴⁴

Mondros Ateşkes Anlaşması gereği bütün Osmanlı ordusu terhis edilecek sadece sembelik bir ordu birliği kalacaktı. Bütün Anadolu'da tek terhis olmayan ordu Kazım Karabekir'in komutasındaki XV. Kolordu terhis etmemiştir. Milli Mücadele'de Mustafa Kemal ve milli direnişin yanında olmuştur. Bolşevikler özellikle Milli Mücadele başladığında Anadolu'ya silah yardımı yapmışlardır.

“—Memleketi ele geçirmekle ilintisi nedir bunun?

—Var! Her yanda savunma dernekleri kuruluyor. M. M. Çok önemli arkadaş... Karakol da geliyor, Allah'ın izniyle, arkadan... Biz toparlandık doktor bey... Bundan sonrası kolay ki çocuk oyuncağı... Ciddileşti. Kazım Karabekir'in XV'inci Kolordu Komutanlığı'yla Erzurum'a gitmesi ne demek? Mustafa Kemal de ordu müfettişi olup atladı mı Anadolu'ya... Enver Paşa'yla buluştu mu...

—Hem de Enver Paşa'yla...

⁵⁴⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.152

—Ne sandın? Bu sıra, çekişme sırası değil... Birleşecekler ister istemez...
—İngilizle Mustafa Kemal'i Enver'le birleşsin diye mi yolluyorlar sakın?
—Mustafa Kemal'in bizimkiyle anlaşabileceğini sanmıyorum Patriyot...

*Anlaşmayıp da ne yapacak? Nuri Paşa Kafkasya'da yeni birlikler meydana getirmiş demedi mi geçen gece bizim Maksut... "Çerkez'inden, Lazki'sinden, Gürcü'sünden, Azeri'sinden alaylar kurmuş... Bolşevikler silahı yağdırıyormuş" demedi mi?"*⁵⁴⁵

Rahip Frew, Sait Molla ile mektuplaşarak Milli Mücadele'ye karşı isyanları körüklemesini isteyen İngiliz ajandır. Rauf Bey, Osmanlı Devleti'nde İzzet Paşa kabinesinde Bahriye nazırlığı yapmıştır. Daha sonra istifa etmiş ve Milli Mücadele hareketine dâhil olmuştur. İngilizler Kazım Karabekir'i Erzurum'a yollamamıştır. Çünkü Kazım Karabekir mütareke imzalandığında oradaydı ve ordusunu terhis etmemiştir.

"—Bu sözleri Maksut duymuş da İngilizler duymamış mı? Rahip Frau pabucu ters giydirir. Bana kalırsa, Mustafa Kemal İngilizleri inandırdı. Enver'in yolunu keseceğine...Yunan İzmir'e çıktı çıkacak deniyor. Durum böyleyken, Mustafa Kemal'in Samsun'da işi ne? İngilizler iyice güvenmeseler Karabekir'i Erzurum'a yollatmazlardı. Bir şeyler dönüyor! Rauf durduğu yerde Bahriye Nazırlığı'ndan çekilmez. Bugünlerde neden Anadolu'ya gidecekmiş... Eskiden beri İngilizler güvenir bizim Rauf'a...

*—Rauf'un Anadolu'ya geçmesi, diyorum. "Batı'yla Bolşeviklik arasında, tampon bölge Anadolu'ya kayarsa" dedindi geçende..."*⁵⁴⁶

Kemal Tahir, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bütün imparatorluklardan farkının toplumun üretim tarzının farklı olmasından kaynaklandığını dile getirmektedir. Özellikle kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Tımar Sistemi'nin işleyişinin üretimde ve halk arasındaki dengeyi sağlamada ne kadar kontrollü olduğunu anlatmaktadır

⁵⁴⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, 159

⁵⁴⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.160

“...Osmanlılığın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlılığın, tarih içinde, üstüne aldığı ödev bence, toprağı sahipsiz kılarak çağının derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmek, bu küçük işletmelerin zamanla belli ellerde toplanmasını şiddetle önlemektir. Osmanlılıkta hemen bütün toprakları reayasına kiracı gibi vermiştir. Buna karşılık yetiştirdiklerinin vergisini çoğunlukla mal olarak alır. Bu düzeni sipahiler gözetir. Sipahi tumarları gibi, vezir haslarının da temelinde küçük işletmeler vardır. Osmanlı toprak yasaları, bu küçük işletmelerin büyümemesi gibi miras yoluyla küçük işletmelerin küçülmemesini de kollar. Sözgelimi, 20 evlik bir köyde çeşitli sebeplerle beş ev boşalsa, sipahi bunlardan kalan toprakları kendi toprağına bile katamayacağı gibi, geri kalan on beş eve de bölüştüremez! Boşalan beş küçük işletmeyi beş yeni aileyle yeniden şenlendirmek zorundadır. Bizde senyörün yerini, bir çeşit memur sayılabilecek olan AĞA'nın alması bundandır. “Ağalık vermekle” atasözü Osmanlı'nın sömürme anlayışının Batı'yla nasıl çelişme içinde bulunduğunu da gösterir.”⁵⁴⁷

Kemal Tahir burada Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri gibi feodaliteyi yaşamadığını anlatmaya çalışmıştır. Feodalitenin bir talancılık olduğunu ama Osmanlı'nın bu talan kültürünün olmadığını dile getirir. Toprağın mülkiyete devlete ait olduğu için kimsenin tek eline geçemeyeceğini söylemiştir. Devletin bekası için kardeşlerini bile öldürmek zorunda kalan padişahların bunu düzen ve devlet için yaptıklarını dile getirmiştir. Burada anlatmaya çalıştığı bir başka hususta Asya tipi üretim tarzıdır. Toprağın mülkiyetinin devlete ait olması ve sadece kullanım hakkının şahıslara verildiği böylece de tekelleşmenin olmadığını anlatmıştır. Avrupa'nın bu Asya tipi üretim tarzını uygulayamadığından derebeylerle ve feodaliteyle uğraştığını anlatmıştır. Bu üretim tarzının Doğu toplumlarına ait olduğunu ve bu üretim tarzı ile toplum düzeninin adaletli bir şekilde yönetileceğini anlatmıştır.⁵⁴⁸

“Bataklıklarda insan barınamaz. Bu yüzden, Adana, Küçük, Büyük Menderes gibi verimli ovalarınız ancak on dokuzuncu yüzyıl ortalarında tarıma açılabilmiştir. Daha önceleri buralarda göçebeler hayvan olatıyorlardı. Bu özellikteki topraklarda, Batı'da olduğu gibi, özel mülkiyet yerleşip gelişemez, zenginlikler sayılı ellerde toplanamaz. Sizde Batı anlamında FEODALİTE'nin bulunmaması bundandır. Çünkü ne kadar güçlü olursa

⁵⁴⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 163

⁵⁴⁸Bakınız: Sencer Divitçioğlu, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, TİB Yayınları, İstanbul, 2010

olsun, hiçbir FEODAL, böyle topraklarda serflerini doyurup kendisini zengin edecek tarımı, yalnız kendi gücüyle sürdüremez! Türkçesi, toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işlerini sizde ancak devlet yapabilir. İşte bu sebepten, sizin topraklar haklı olarak devletin mülkiyetindedir. Gene bu sebepten Batı'da devlet, sırasında bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç haline geldiği halde, sizin devlet, ana ödeviyle toplumu İHYA EDİCİ'dir. Yani, Batı'da devletin olmadığı zamanlar, toplumlar var olmuşlardır ama, Doğu'da devletsiz toplum görülmemiştir. Sizde devlet toplumun var olma, yok olma şartıdır. Siz, farkına varın varmayın her şeyi devletten beklersiniz. Bizde ağalık almakla olduğu halde, sizde elbette vermekle olacaktır. Siz devletinizi TALANCILIK'la suçlarken, Batı kültürünüzle, Batılı devletmiş gibi yargılıyorsunuz. Batıda, ilkçağların kölelik sisteminden bu yana özel mülkiyet kutsal olduğu halde, sizin beş bin yıllık toplum tarihinizde devletten başka kutsal hiçbir şey yoktur. Bu açıdan bakınca, Melek Ahmet Paşa'nın ağası devlet işinde giderken Bolu paşasının altını çekip alırsa bu talan sayılmaz. Çünkü sizde her iş devlete yararlılığıyla değerlendirilir. Sizde devlet tehlikeye düştüğü zaman devletten sorumlu olanlar, bir dakika önce, en korkunç suçlamalarla geri ittikleri en akıl almaz sistemi kabullenmekte bir an duraklamazlar. Batı'da bütün monarklar geriliği tuttıkları halde, sizin padişahların apansız ilerici kesilmeleri bundandır. Burdaki ilerencilik, bilinçle, imanla kazanılmış bir şey değildir, beyin ameliyatı gibi ister istemez katlanılan, bir çaresiz durumdur. Sizde padişahlar, baba, kardeş, evlat demeyip öldürmüşlerdir. Bir gecede on dokuz kardeşini, sonra da öz oğlunu öldüren Üçüncü Mehmet'in, para denilen bakır, gümüş, altın parçalarını bulduğu yerde almasına yalnızca talan deyip geçemeyiz. Kaldı ki, ikinci padişah Sultan Orhan'dan bu yana, modern anlamıyla devletçidir de sizin devlet... Tersanelerini, baruthanelerini, dökümhanelerini, madenlerini işleten, tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan, bayındırlık işlerini, yol şebekesini, postayı, kervansaraylar sistemini, okulları, üniversiteleri merkezden idare edilen bütün imparatorluğa yaygın yargulama örgütlerini, loncaları, hatta dini bile devletleştirip devletçilikle yürüten, ana tüketim maddeleriyle besin maddelerini tekele alan, iç ticareti, dış ticareti aralıksız denetleyen, pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan bir ekonomik sosyal örgütün ana özelliği talancılıkla belirlenmez. Bütün bu işleri başarabilmek, kısacası toplumun var olabilmesini savunmak için sizin devletiniz, sırasında, despot da olmak zorundadır. Sizin devler merkezcilikten, bürokratlardan, hatta despotluktan vazgeçtim dese, siz bunalınca ayaklanır, bunları geri getirmesini ister, hatta bunun için onu zorlarsınız...⁵⁴⁹

⁵⁴⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 165-166

Kemal Tahir, Türk devlet geleneğinin aslında ideal devlet anlayışı olduğunu ve bu devlet geleneğinde halkın doyurulmasından tutunda her türlü sıkıntının giderilebileceğine anlatıyor.

Han-ı yağma denilen gelenek Eski Türklerde olduğuna dair bir bilgi kayıtlarda yoktur. Ancak Dede Korkut Hikâyeleri'nde böyle bir gelenekten bahsedilir.

Başbuğ bir ziyafet verir ve bu ziyafetten sonra eşini alıp gider böylece orada olan herşey alınır. Kaşgali Mahmut ve Ziya Gökalp Eski Türklerde böyle bir gelenek olduğunu söylemektedir. Osmanlı sarayında ise han-ı yağma geleneğini andıran bir gelenek olduğu kayıtlara geçmiştir.⁵⁵⁰

Bu sistemde yağma, beyler tarafından yapılır, belli zaman aralarıyla tekrarlanır (belki üç yıl), yağmalattırılan yağmadan sonra malı mülkünden geriye hiçbir şey kalmayacağını bilir (helalini alır, dışarı çıkar), yağmada her şey yok edilir; bu bakımdan yağma, savaşla aynı sonucu doğurur. Beyler için yağmaya çağrılmamak en büyük hakaret olup, çağırılmayana hasım olmak için yeterli bir nedendir. Hasımlık sonucunda açılan savaş yine yağma ile biter.

Oğuz toplumunda saptanan yağma, kandaş, oğuş ya da boyların başkanları arasında yapılır. Başkanlar arasındaki rekabet, yağma vesilesiyle ortaya çıkar. Yağma el-kün arasında yapılır, kimse savaş niyeti beslemez. Amaç, evde bereketin olduğunu ortaya sermek, bu bolluğu yağmacılara üleştirmektir.⁵⁵¹

*“—Ben de üstünde çok durdum bu despotluk işinin... Orta Asya'da, büyük şölenlerden sonra, çadır sahibinin karısını bileğinden tutarak uzaklaşıp her şeyini misafirlerine yağmalattığı bir gerçek... Orhon Yazıtları'nda, hakanın, “seni aç buldum doyurmadım mı, çıplak buldum giydirmedim mi?” dediğini de biliyoruz. Demek ki, bizde devlet, böyle sorumluluklar yükleniyor.”*⁵⁵²

⁵⁵⁰Bakınız: Abdülkadir İnan, Makaller ve İncelemeler, Cilt I, TTK Yayınları, Ankara, 1998

⁵⁵¹Sencer Divitçioğlu, Orta Asya Türk İmparatorluğu, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.205-206

⁵⁵²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.167

Kemal Tahir, Türk toplum yapısında sınıflar olamayacağını ve Avrupa yönetim sistemlerinin Doğu toplumlarına uymayacağını dile getirmeye çalışmıştır.

Yazar, toplumsal ve siyasal düşüncelerini eserin kahramanlarının ağzından dile getirmektedir.

“...Bak paşa emmi, ben bizdeki bu anayasa, hürriyet çabalıklarını, zengin yetiştirme debelenmelerini nereye bağlıyorum? Osmanlılar, görmüşler ki, devlet fakirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini, halklara karşı, artık başaramayacak... Sorumluluğu, devletin üstünden atıp Batı’da olduğu gibi, sınıfların omuzuna yüklemek istemişler. Oysa Doğulu zengin başka, Batı’nın burjuvası başka... Bizim zengin burjuvalaşamaz mı? Hayır! Devletin zenginleştirdiği, ister istemez devletin emir eri kalır. Batılaşmak bunun için kurtaramadı bizi... Devleti güçleştirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmede kullandık Batılaşmayı...”⁵⁵³

22 Kasım 1920 yılında imzalanan Gümrü Anlaşması TBMM’nin uluslar arası lanada imzaladığı ilk anlaşmadır. Kazım Karabekir XV. Kolordu ile Sarkamış, Kars, Ardahan, Artvin, Batum ve Iğdır’ı alıp Gümrü’ye girince Ermenistan anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma ile Sevr Anlaşması’nda ön gören maddeleri kabul etmediğinin altına imza atmıştır.

“...15’inci Fırka Kumandanlığı... Şube 1. lordusu... Kazım Karabekir Paşa imzalı?

—Özel numara, 148... Gümrü’de toplanan Osmanlı Hükümeti’yle Ermeni Cumhuriyeti Hükümeti müzakere heyetlerinin kararlaştırdıkları...”⁵⁵⁴

Aşağıda verilen tümenler ve cephe adları tarihi belgelerden aynen alınmıştır. Kemal Tahir bunları özellikle arşiv belgelerinden almış ve aktarmıştır.

⁵⁵³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 167

⁵⁵⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.224

Mondros Ateşkes Analşması'nın imzalandığından özellikle Osmanlı cephelelerinde bulunan askerlerinin haberi yoktur. Ani yapılan bir anlaşmadır. Maddeleri üzerinde detaylı müzakere edilmeden kabul edilmiştir.

“—Evet... Mütarekeden bir gün önce... Daha doğrusu, Mütareke imzalanmış da bizim haberimiz olmamış daha... Romanya'daki 15'nci Tümen'le gittik Kafkasya'ya...

—15'nci Tümen mi? Çanakkale'de Kirte savaşlarını yapan?

—Bulundunuz mu Çanakkale'de?

—Kirte savaşlarının sonuna yetişebildi, bizim batarya...

—Ben o sıra, 55'nci tümen'deydim, Anafartalar'da... Komutanımız...”⁵⁵⁵

Almanlar Kafkasya cephesinde özellikle yerli halkı Osmanlı askerine karşı kışkırtmışlardır. Sebebi buradaki petroldür. Almanların Kafkasya cephesinde bulunmalarını yegâne sebebi bu olmuştur. Yerli halk hiçbir şekilde Osmanlı askerine yardım etmemişler. Bunu merkeze gelen raporlardan alınan bilgilerden görmek mümkündür.

Kemal Tahir'in aşağıda anlattığı kısım tarihi belgelerde de var olan bilgilerdir. Sadece Kafkas cephesinde değil Irak Cephesin'de de aynı durum sözkonusu olmuştur. Kudüs'ü İngilizler ele geçirdiğinde Almanya'da neredeyse bayram ilan edilmiştir. O dönemin Alman gazetelerinde bu sevinçleri net olarak görülmektedir.

“Naci Bey gülümsedi. Dizlerinde duran kitabı, bir çocuk başı gibi okşayarak karşılık verdi:

—İşte bunu aydınlatmaya çalışıyoruz! Almanlar Kafkasya'da bütün milletleri bize karşı kışkırtmışlardı. Petrolü kendileri için ele geçirmek istiyorlardı. Çatışma bir aralık öyle bir noktaya vardı ki Batum-Gence demiryolundan Osmanlı birliklerini, araçlarını, yiyeceği, cephaneyi, hatta izinden dönen subayları, erleri geçirmemeye kalkıştılar... Öte yandan yerli halk da bize yardım etmedi hiç... Orda bir not olacak Selim Efendi... Sanırım 239 özel numara... Okuyalım onu...

⁵⁵⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.226

...18-6-1918 tarihinde İslam Ordusu Komutanı Nuri Paşa yanında Azerbaycanlı General Ali Paşa Şeyhlinski olduğu halde Gökçay kasabası halkını meydana toplayıp şunları söyledi: "Azerbaycan'ı ve Azerbaycanlıları kurtarmak için Osmanlı ordusu memleketimize geldi. Bu orduya canla başla yardım etmeniz lazımdır. Silahla yardım edilemiyorsa, hiç olmazda askere yiyecek ve sularınızı taşıyınız. Muharebe eden zabıt ve askerlerden birçokları susuzluktan ölmüşlerdir bu şiddetli sıcakta..."⁵⁵⁶

2 Kasım 1914 tarihinde savaşa giren Osmanlı Devleti, 6 Kasım 1914'te Ruslarla savaşa girişmiştir. Hasan İzzet Paşa Hudut, Azap ve Köprüköy Munarebeleri'ne katılmıştır. Sarıkamış Hartekatı'nda Enver paşa ile ters düşmüştür.

"—Kafkasya'da insanın sıcaktan ölmesi yalan... Hayır, yanlış anlaşılmasın! Yarbayım yalan söylüyor demek istemiyorum! Omzu üstünden kapıya baktı. Gözleri görmediği için aldatmışlar yarbayı... Parmağıyla göğsüne yavaşça vurdu. Çünkü ben buldum Sarıkamış'ta... Gördüm... 6 Kasım 1914'te başladı Köprüköy savaşı... Altı gün sürdü. Günlerden cumaydı! Namaz kılmadık biz o Cuma... Dövüştük... Dövüş daha sevaptır namazdan... Düşmanı geri attık... Direndi. 14 Kasım'da yeniden tutuştuk. Cumartesinden çarşambaya kadar dört gün dört gece vuruştuk. Azapköy savaşıdır bu... Bozduk düşmanı... Üçüncü Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa, düşmanın bozulduğunu anlayamadı. Anlasaydı, Turan'ı kurtarmıştık. Başkomutan vekili yüce başbuğumuz Enver Paşa, 14 Aralık'ta Köprüköy'e geldi."⁵⁵⁷

Sarıkamış Harekâtı'nın kış şartları altında uygulanmasının zor olduğunu söyleyen Hasan İzzet Paşa Enver Paşa tarafından görevinden azledilmiştir.

Sarıkamış Harekâtı sadece kış şartları ve tifo salgınından dolayı değil Enver Paşa ile Hasan İzzet Paşa'nın arasındaki anlaşmazlıktan dolayı da hezimet iel sonuçlanmıştır.

9. Kolordu eğer Enver Paşa'nın dediği gibi vaktinde geleseydi. Ruslarla yapılan mücadele kazanılabilirdi.

⁵⁵⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.228

⁵⁵⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.231

“...İçimizden başbuğa yalnız kaltaban Hasan İzzet Paşa inanmadı. Başbuğ, komutayı aldı eline... 21 Aralık Pazartesi günü Aras’ı geçtik. Sarıkamış Savaşı, aslında 22 Aralık Salı günü başlamış, 25 gün sürmüştür. Başkumandan vekili bizim kolordunun başındaydı. Onun için 22 Aralık Salı günü 11’inci Kolordu’yu düşman geri attı, 9’uncu Kolordu’yu çevirdi. Biz yürüdük... Sarıkamış’a varamadık diyorlar. Yalan! 25 Aralık Cuma’yı 26 Aralık Cumartesi’ye bağlayan gece girdik biz Sarıkamış’a... 11’nci Kolordu’yla 9’uncu Kolordu başbuğun emrini yerine getirebilseydi, Sarıkamış’ı vermezdik... Ben Sarıkamış’a son defa saldıranların arasındaydım! 33 bin kişilik 10’uncu Kolordu’dan... Otuz üç kişi kalmıştık”⁵⁵⁸

Yunanlılar İzmir’i işgal ettiklerinde İzmir’de yaşayan Rumlar sokakları Yunan bayrakları ile donatmışlardır.

Kemal Tahir’in burada anlatmaya çalıştığı bir başka durum ise Yunan kralının İzmir’e ayak bastığında yerli Rumlardan bazıları Türk bayrağını ayağının altına sermişler ve kral bayrağa basarak geçmiştir. Bu ise Türk halkını derinden etkilenmiş ve hafızalara kazanmıştır.

“—Allah sizden razı olsun... Allah tuttuğunuz altın etsin! Toprağımıza ayak basmanızla bize taze can geldi. Ben olura olmaza ağlar herif değilim, geçen hafta Yunan İzmir’e çıkıp buradaki gâvurlar kasabayı Yunan bayrağına boğunca ağladım, bir de siz gelip gâvur bayraklarını indirtince ağladım.”⁵⁵⁹

Süleyman Askeri Bey, Teşkilat-ı Mahsusa’nın başkanlığını yapmış aynı zamanda İran’da Ahvaz bölgesini ele geçirmiştir. İngilizlere karşı savaşırken bir bataklığı geçip geçemeyince gururuna yediremeyip intihar etmiştir.

“—Ben Ethem Bey’i tanımıyorum. O da subay mıdır?”

—Hayır! Ali Bey’in en küçük oğlu... Çok sevdiği için yanından hiç ayırmazdı.

“Çakır oğlanı bir saat görmesem yüreğime sıkıntı basıyor” derdi.

—Çakır dediğine göre, sarı yağız olmalı...

⁵⁵⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.232

⁵⁵⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.241

—Evet, sarı yağızdır. İnce uzun... Tığ gibi... Gözüpek... Askerliğini Serasker kapısında bölük emini olarak yapıyordu. Kusçubaşı'nın Eşref Bey, seferberlikte Süleyman Askeri Bey'le tanıştırmış... Teşkilatı Mahsusa'da çalıştı bir zaman... Başından büyük işlere girdi. Yakup Cemil'i bilir misiniz?⁵⁶⁰

Yakup Cemil I. Dünya Savaşı'nda Batum ve Ardahan çevresini savunma da görev yapmıştır. Buradaki Ermeniler ve Ruslarla mücadele etmiştir.

Çerkez Ethem'in İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunu 1919 yılında kaçırmıştır. Bu olay ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. İzmir Valisi'nden 50 bin lira fidya istemiştir. Fidyeye verilmeyince oğlunu kaçırmıştır. Bunu İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini duyduğu için cephane ve silah almak amacı ile yaptığı bilgisi en muhtemel olanıdır.

“ —Ethem Bey, Yakup Cemil'le birlikte Batum'a saldıranlardan... Savaşın sonuna doğru, geldi. Gelir gelmez, yanına iki üç zeybek peydahlayıp İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunu dağa kaldırdı.

—Yok canım! Nasıl olur? Hem Teşkilatı Mahsusa'da çalışsın, hem de Rahmi Bey'in oğlunu...

—Çerkez Ethem Bey'in bütün işleri böyledir. Akıl ermez!⁵⁶¹

İzmir'deki 17'inci Kolordu'nun Kumandanı Ali Nadir Paşa bu görevi işgâlden bir ay önce Nurettin Paşa'dan devralmıştır. Yunanlılar İzmir'e asker çıkardığında İstanbul'dan Yunan askerine misafir gibi davranılması konusunda talimat gelmiştir. Bu yüzden Nadir Paşa ve kolordusu hiçbi müdahalede bulunamadan esir edilmiştir

“—İstanbul'dakilerin dünyadan haberi yok galiba... Yunan'ın İzmir'e asker çıkardığını duymadınız mı, siz?

—Duyduk!

—Başka?

—Başka o kadar...

⁵⁶⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.246-247

⁵⁶¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.247

—O kadar ne demek...

—İzmir şehrine asker çıkarmış... Yalnız... “Geçici bir şey” dediler.

—Kordon boyunda, hükümet önünde, kışlada vuruşulduğunu duymadınız demek...

Bizden şu kadar kişinin öldüğünü işitmediniz... Nadir Paşa'nın kolordusuyla birlikte esir edildiğinden de mi haberiniz olmadı? „⁵⁶²

16 Mayıs Urla, 17 Mayıs, Söke, 20 Mayıs Torbalı Yunanlılar tafaından işgal edilmiştir. İtalyanlar ise 17 Mayıs 1919'da Çeşmeyi işgal etmişlerdir.⁵⁶³

“—Yok evet... 16 Mayıs'ta Urla'yı aldı, 17 Mayıs'ta Söke'yi... Gene o gün, İtalyanlar Çeşme'ye girdiler. 20 Mayıs'ta Yunan kuvvetleri Torbalı'yı işgal etti. Dün akşam Menemen düşmüş. Yarın, öbür gün Manisa... „⁵⁶⁴

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir zaman önce Filistin'e gitmiştir. Mondros'un imzalanacağını burada öğrenmiş ve İstanbul'a üst üste telgraf çekerek anlaşmayı imzalamamalarını dile getirmiştir.

“—En son bulduğunuz cephe?

—Filistin efendim. En sonunda Yedinci Ordu...

—Mustafa Kemal Paşa'yla?

—Evet... „⁵⁶⁵

Albay Bekir Sami Paşa, Milli Mücadeleye katılan ilk paşalardan biridir. Yunanlılar Ege taraflarını işgale başladığında halkı direnişe çağırarak için ayaklarına kadar gidip halkı ikna etmeye çalışmıştır.

“Albay Bekir Sami Bey'in üstün değerli, büyük bir komutan olmadığı ilk görüşmede anlaşılıyordu. Ama belli ki, mertti, cesurdu. Meşrutiyet'ten beri birçoklarının kendilerini kaptırdıkları “Ne pahasına olursa olsun rütbe olmak” hürsünü yenmiş insandı. Saçsız kafası, dik bıyıkları, tıknaz gövdesiyle erlerin görür görmez “Baba adam” dedikleri savaş

⁵⁶²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 248

⁵⁶³Kamuran Gürün, a. g.e., s.221

⁵⁶⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.249

⁵⁶⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.251

subaylarındandı Irak'ta, Kafkasya'da bulunmuş, aldığı ödevleri, üstlerini de, astlarını da memnun ederek başarmıştı."⁵⁶⁶

Yakup Cemil, bir asker olmasına rağmen kendini kontrol edemeyen kişiliğinden dolayı hesaplamadan hareket eden biridir. Mustafa Kemal ile Trablus ve Bingazi savunmasında beraber mücadele etmişlerdir. Mustafa Kemal, Yakup Cemil ile ilgili şunu söylemiştir: "Eğer bir gün ihtilal yaparsam yanıma alacağım tek kişi Yakup Cemil'dir ve ihtilaldan sonra ilk idam edeceğim kişi de Yakup Cemil'dir." Bu Yakup Cemil'in cesur ve kahraman kişiliğini ortaya koymaktadır. Ancak hesapsız davranışları onun sonunu hazırlamıştır.⁵⁶⁷

Kemal Tahir, İttihat ve Terakki mensuplarının davranışlarında nasıl hesapsız olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Yakup Cemil iyi bir asker olmasına rağmen bu özelliğini zekâsı ile birleştirememiştir. Bu hesapsızlığı hayatına mâl olmuştur.

*"...Bir zaman Yakup Cemil'in yaptığı işi yapacağız ama onun gibi avanakça değil... Rahmetli, subaylıktan çok, külhanbeyliğe yakındı. Mayasında kopukluk vardı. Kabadayılığı geçici yapmıyordu. Külhanbeylik ederken rahatlıyordu."*⁵⁶⁸

Milli Mücadele'nin ilk başlangıcında özellikle Ege kıyılarında din adamlarının başı çektiği ahaliden Yunanlılara karşı direnmemeyi öğütlemeye görev edinmiş kişiler olmuştur. Hatta Yunan askerlerine karşılama töreni bile hazırlayanlar olmuştur. Manisa'da mutasarrıf Hüsnü Bey' in bulunması ayrı bir talihsizlik olmuştur. Çünkü Manisa' yi işgal için harekete geçen Yunanlılara direneceğine, görevinde kalabilmek için anlarla işbirliği yapmıştır. 17. kolordu' vekili Albay Bekir Sami Bey'e cephe olarak, Kuvâ-yı millîye'nin teşkilatlanmasına engel olmuştur.⁵⁶⁹

"Telgraflar Manisa'yı bir türlü bulamıyorlardı; ama bazı önemli haberler veriyorlardı: Seferihisar-Gülbahçe-Çeşme'de bulunan küçük birlikler, İzmir'e Yunan'ın çıktığını duyar duymaz dağılmışlar. Silahını atan savuşmuş... Menemen dünden beri karşılık

⁵⁶⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.252

⁵⁶⁷Ilyas Kara, a.g.e., s.64-65-66

⁵⁶⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 255

⁵⁶⁹ Bakınız: Metin Ayışığı, "Milli Mücadele'de Manisa," Kültür Bakanlığı Dergisi Kurtuluş Özel Sayısı, 7 Ekim 1994

vermiyor, 21 Mayıs'ta iki koldan Menemen'e yürüyen düşmana yerli Rum çetelerinin öncülük ettiği anlaşılmıştır. Yunan kuvvetlerine Çakalos adında bir binbaşının komuta ettiğini şimdi öğrendim, efendim” Menemen'de hiç bir çarpışma olmadığı bildiriliyor. Yerli Rumlarla kasabanın bazı ileri gelen Türkleri, önlerinde gayet büyük bir Yunan bayrağı olduğu halde, düşman kuvvetlerini kasabanın dışında karşılamışlar. On Yedinci Kolordu'nun Menemen'de bulunan beşinci silah deposu, düşmana sapasağlam teslim edilmiş, düşmanın eline pek çok silah cephane geçmiştir...” “Şimdi haber aldım: Ayvalık'ı Kuşadası'na kadar, İngilizler Yunan'a vermiş...”⁵⁷⁰

İstanbul Hükümeti'nden kesin bir emir verildiği halde Harbiye Nazırı Ucu açık bir telgrafla Bekir Sami Bey birliklerinin Manisa'yı savunmalarını istemiştir.

“Cemil kâğıdı alırken gülümsüyordu. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın verdiği emri öğrendi öğreneli yüreği rahattı. Emir şuydu: “Hemen Manisa'ya yetişirsiniz! İzmir'den çekilebilen erlerle subayları toplar, yeniden birlikler düzenlersiniz! Son kerteye gelmeden Yunanlılarla çarpışmamaya bakarsınız!”... Bu emir Cehennem Topçu için açıkltı: “İyice bunalmadan çarpışmak yok demek, bunalırsanız çarpışın demektir.” Hele Şevket Paşa'nın son sözü meseleyi büsbütün açıklıyor: “Ben de, Genelkurmay Başkanı Cevdet Paşa da sizden bunu bekliyoruz”... Paşaların bekledikleri, çarpışmamak değil, ancak çarpışmak olabilirdi. Daha doğrusu bunu böyle anlamak, içinde buldukları durumun kargaşalığında Cemil'in hoşuna gidiyordu”⁵⁷¹

Bekir Sami Bey 17. Kolordu ile beraber Yunanlılara karşı savaşmak için Mnaisa'ya doğru yola çıkmıştır. Ancak yolda duydukları durumun hiç içaçıcı olmadığını göstermiştir. Çünkü bazı şehirlerde halk direnmek yerine Yunanlılara yol göstermektedir.

“...On yedinci Kolordu Komutan Vekili, 23 Mayıs 1919 tarihinde, günlerden beri yitirdiği Manisa şehrini bulmak için Balıkesir'e doğru yola çıktı. Bir tek servis vagonu, bir albay, iki yüzbaşı, bir teğmeni değil, aslında bütün On Yedinci Kolordu'yu götürüyordu.

⁵⁷⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 258

⁵⁷¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 259-260

Tren durunca, kara sakallı, kara kalpaklı, uzunca boylu, tıknaz bir adam, telaşla pencereye yaklaştı: “⁵⁷²

Kemal Tahir, Ali Kemal Bey’i burada Milli Mücadele yanlısı gibi aktarmıştır. Ancak Ali Kemal Bey, Milli Mücadele karşı biridir. Peyamı Sabah gazetesinde Milli Mücadele aleyhinde yazılar yazmıştır. Ermeni yanlısı yazılarından dolayı Artin Kemal denilmiştir. ⁵⁷³

Manisa’da halk hiç bir direnişte bulunmamış ve hatta Yunanlılar kendilerine zarar vermesin diye Rum ve Yahudi ahaliye sığınanlar olmuştur. Yunanlıların İzmir’i işgal ettiği günlerde Manisa halkı Yunanlıların orayı işgal etmeyeceklerini düşünüyorlardı. Bu yüzden hiçbir harekette bulunmayacaklarını söylemişlerdir.

Bakılesir ve Bandırma civarlarında halk direnmeye karar vermişlerdir. Zaten ilk kongre burada yapılmıştır. Balıkesir ve Alaşehir kongreleri yapılmıştır.

“—Bekir Sami Bey içerde mi?

—On Yedinci Kolordu Komutan Vekili... Ben “İzmir’e doğru” gazetesinden geliyorum. Adım Hacim Muhittin... Çok önemli haberlerim var.

—Manisa’yı buldunuz mu?

—Haberler Manisa’yı ilgilendiriyor.

—Buyrun!

Hacim Muhittin Bey’in getirdiği haber beterin beterydi. Sabahleyin Bandırma’dan aldıkları üzerinde Manisa’yı aramaya başlamışlar, şu dakikaya kadar da bulamamışlardı. Asıl kötüsü, iki saatten beri Manisa’ya Yunan kuvvetlerinin girdiği söyleniyordu.

—Gerek bizim halkın, gerekse Rumların... Bandırma’dan buraya kadar bütün istasyonlar düşman bayraklarıyla donanmıştı ama, büyük bir taşkınlık görmedik. Rumlarla Türkler arasında hiçbir patırtı olmamış...

⁵⁷²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.266

⁵⁷³ Bakınız: Bülent Çukurova, Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri, A.Ü.TİEAY Dergisi, Cilt VI, Sayı 33, Ankara 2008

—Burası da öyle... Sebebi, bazı ileri gelenlerimiz, Rumlarla Yahudilere sığındılar. Geri kalanları da iyice sindi.

—Hiçbir direnme hazırlığı?

—Yok şimdilik... Yunan İzmir'e girmeden önce, bir telgraf almıştık. Bu telgrafta Yunanlıların İzmir'e asker çıkaracağına söylendiği, böyle bir iş olursa, yurdun her yanından protesto telgrafları çekilmesi, yer yer açık hava toplantıları yapılması rica olunuyordu. İzmir'e Yunan ordusunun çıktığını duyunca, Balıkesir'in ileri gelenlerini okuma yurdunda topladık. Aramızdan yedi kişilik bir kurul seçtik. Bu ilk toplantıda Hıristiyanlar protestoya katılmayacaklarını söylediler. Bizde düşman ordusu içeri yürürse silaha sarılma sözünü hiç açmadık. Ertesi gün Alaca Mescit'te mevlüt okutmak bahanesiyle ikinci defa toplandık. Bu sefer kırk kişilik bir kurul seçildi.

—Ne diyecekler... İstanbul'u siz benden iyi bilirsiniz. Herkes bir çeşit savsaklamış... Yalnız, İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey, "Biz, ayaklanmayın diye emirler göndersek de siz sakın aldırmayın! Hükümet burada baskı altındadır. Kendini savunmaksa, bir milletin en kutsal hakkı... Kötüsü gelirse, bize de başkaldırması olursunuz!" demiş... Buna karşı Hürriyet İtilafçılarımız, "Yalandır. Olmaz böyle şey... Padişahımız vuruşulmasını istemiyor." diyorlar. ⁵⁷⁴

Manisa Müftüsü Alim Efendi şehrin savunulmasını istiyor ancak Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey Yunanlıların orayı işgal etmeyeceğine halkı inandırmaya çalışıyordur. Halk ikiye bölünmüş durumdadır.

—Manisa'dan ne haber?

—Manisa müftüsü İzmir'deki Yunan komutanlarından, kasabada kötülük çıkmasını diye asker istemiş...

—Gelmiş mi istediği asker?

—Dün gece... Şimdiye kadar buraya da gelmeleri lazımdı ama bilmem ki nerde kaldılar? Karşıcı çıkardık. Yol boyunca köyler salıvermiyormuş Yunan askerlerini... "İlle yemek yedireceğiz" diyorlarmış... Rum köyleri değil haaa... Türk köyleri, Türk... ⁵⁷⁵

⁵⁷⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.269

⁵⁷⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.275

İzmir'in işgalinin hemen ardından ilk direnişe geçen yerlerden biridir. İzmir'de Redd-i İlhak cemiyeti kurulmuştur. Alaşehir'de ise bir kongre toplanılmasına karar verilmiştir. Böylece Milli direnişi organize çalışmaları ilk defa burada başlamıştır.

“—Davranıp kalkmak... Düşmanı durdurmaya çalışmak... Aldığım telgraflara göre Antalya'dan Bandırma'ya kadar her yerde, köyler, kasabalar, şehirler ayaklanıyor. Alaşehir'den bu sabah haber geldi: Alaşehir milleti çoktan davranmış... Haklarını korumak için dernekler kurmuş... İzmir'in Yunan'a verilmesini kabul etmediklerini her yana bildirmişler. Hüseyin Paşaoğlu Mustafa Bey adında bir kahraman öne düşmüş... Eli silah tutanları başına toplamış... Daha şimdiden üç yüz silahlısı var.”⁵⁷⁶

Milli Mücadele döneminde din görevlileri halkın kafasını karıştıracak davranışları yüzünden bazı yerlerde halk Milli Mücadele'ye masafeli davranmışlardır. Kemal Tahir aşağıdaki bölümde bunun aksi bir durumu aktarmıştır. Manisa Müftüsü Âlim Efendi Milli Mücadele'ye destek veren ilk din görevlilerinden biri olmuştur.

Manisa Müftüsü Âlim Efendi'nin Milli Mücadele'ye destek vermesi kurtuluş için çok önemli bir durumdu. Bekir Sami Bey bunu bildiği için bu haberi duymak onu umutlandırmıştır. Ancak Manisa halkı Müftü Âlim Efendi'den değil Mutasarrıf Hüsnü Bey'den yana olmuşlardır. Hatta Bekir Sami Bey'in Kuvayi Milliye asker toplamasına bile engel olmuştur.⁵⁷⁷

“—Manisa'da durum nasıldır Rasim Bey?

—Durum burada çok karışık efendim. Halk ikiye bölünmüştür. Bir kısmı önceleri “Direnelim” demişler. Bunlar demişler ki efendim, ‘Topçu alayıyla yaya taburu Menemen sırtlarını tutsun, biz de gönüllü yazılıp onları destekleyelim’ demişler.

—Çokluk bunlarda mıymış Rasim Bey, çokluk?

—Çokluk evet... Önceleri çoklukmuşlar. Burada vaktiyle bir İslam derneği kurulmuş efendim, Müftü Efendi'nin başkanlığında kurulmuş bu dernek... Müftü Efendi, direnmekten yana mı? Aman bu çok önemlidir Rasim Bey!

⁵⁷⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.302

⁵⁷⁷Bakınız: Ali Sarıkoyuncu, Milli Mücadele'de Din Adamları, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997

—Evet efendim. Direnmeden yana Müftü Efendi. Burada İzmirli Vasıf Bey var. Halkı coşturmuş bir aralık... Ama sonradan iş değişti. Bahri Bey'i kaçırdılar.”⁵⁷⁸

Mondros Anlaşması gereği Osmanlı Ordusunun hepsi sadece iç güvenliği sağlayacak kadar onlalar hariç terhis edilecek ve silahları İtilaf devletlerine teslim edecekti. Rumlar ve bazı Türkler Manisa'daki birlikleri İngilizlere bildirmişlerdir.

“...Yerli Rumların, onlarla birlik olan Türklerin kışkırtmasıyla buradaki İngiliz siyasi temsilcisi Üsteğmen Elkanhayım, arkamızdan yetişti. Hükümetimizin imzaladığı ateşkes anlaşması gereğince, silahlarla birliklerin yer değiştirmeyeceğini bildirdi. Sözü dinlenmezse, kuvvet kullanacağımı, subayları yakalayarak Malta Adası'na süreceğini söyleyerek, “Toplar ambara, birlikler kışlaya dönecek” diye yazılı emir vermiştir.”⁵⁷⁹

Halil Paşa, Enver Paşa'nın amcasıdır. Irak ve Kafkasya'da savaşmıştır. Kutül Ammare'de İngilizleri yenilgiye uğratıp bütün İngiliz birliğini esir almıştır. Milli Mücadele sırasında Ankara'ya Bolşeviklerin gönderdiği silah ve paraları getirmiştir.⁵⁸⁰

—Hangi Halil Paşa? Amca Paşa mı?

—Evet...

—Siz Halil Paşa'yla Kafkasya'da mı beraber bulundunuz, Irak'ta mı?

—Ben başından beri beraberdim. Faruk, sonradan Beşinci Kafkas tümenine geldi. Tümenine o aralık, İslam Ordusu Kurmay Başkanı Binbaşı Nazım komuta ediyordu. Bildin mi Nazım'ı?

—Hangi Nazım bu?

—Osmanlı Rumeli Birliği Komutanı Çakır Nazım... Binbaşı...”⁵⁸¹

1908 yılında Meşrutiyet ilan edildikten hemen sonra İttihat ve Terakki'nin isteği ile Tanin Gazetesini kurmuştur. İttihat ve Terakki'nin siyasi fikirleri doğrultusunda yazılar yazmıştır. II. Abdülhamit tahttan indirildiği için İstanbul'daki

⁵⁷⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 313-314

⁵⁷⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 315

⁵⁸⁰Bakınız: Sorgun Taylan, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş Halil Paşa, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2003

⁵⁸¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.360

birliklerin padişah yanlısı olacağından herhangi bir kalkışmadan çekindikleri için Avcı Taburları İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve 31 Mart İsyanı çıktığında Selanik'ten birlik gelmiştir. Hüseyin Cahit Avcı Taburlarının İstanbul'dan gitmesine karşı çıkmış ve bunu Tanin'de yazmıştır.⁵⁸²

—*Bu meseleyi Halil Paşa'yla Doktor Münir Bey uzun uzadıya tartışmışlardı. Önemini o zaman pek anlayamamıştım.*

—*Doktor Münir Bey, İttihatçıları inkılapçı kadrolar meydana getirmeye çalışmamakla suçladı. 31 Mart olaylarını örnek gösterdi.*

—*Neye örnek?*

—*31 Mart'tan önce, avcı taburlarıyla beraber bazı birliklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmaları istenmiş de, Tanin'de, Hüseyin Cahit, "Onlar hürriyetin biricik dayanağıdır. Başkentten bir adım ayrılmazlar" demiş... Hem de 31 Mart'tan on beş, yirmi gün önce... Doktor Münir Bey dedi ki, "Biz bu avcı taburlarını, kendimiz, hürriyeti koruyacak şekilde eğitmedik de, Abdülhamit'in ordusundan gelişigüzel aldık." Manastır'a bunlar gelmeseydiler de, başka yerin taburları gelseydi, onları kullanacaktık. Hürriyet'ten sonra da bunlara yeni ödevleri hakkında hiçbir şey öğretmek zorunluluğunu duymadık. Öyleyken, gelişigüzel ele geçmiş birliklerin hürriyet bekçiliğini Hüseyin Cahit nerden çıkardı? Ya, "İnkılâbın yeni kadroları diye bir şeyin var olduğundan haberi yoktu. Ya da bundan habersiz görünmek işine geliyordu. Aslını ararsanız, 31 Mart bazı şeflerimizin görünmek işine geliyordu galiba..."⁵⁸³*

Hasan Fehmi, Serbest Gazetesin'de İttihat ve Terakki ile ilgi sert yazılar yazmıştır. 31 Mart Ayaklanması öncesinde 1909 yılında öldürüldü. İttihat ve Terakki'yr muhalif onlalar bu olayı İttihatçıların yaptığını iddia etmişlerdir.

Derviş Vahdeti tarafından yayınlanan gazete daha sonra yine Derviş Vahdeti'nin kurduğu İttihad-ı Muhammedi Cemiyetinin organı olmuştur. 31 Mart Olayı'nda rol oynadığı için kapatılmıştır. Derviş Vahdeti'nin de aralarında bulunduğu birçok ayaklanmacı, Ayasofya Meydanı'nda asılarak cezaları infaz edilmiştir.

⁵⁸²Bakınız: Hilmi Bengi, Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000

⁵⁸³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.362-363

İttihatçılar, II. Abdülhamit'i tahttan indirmişler ancak yönetini yine Abdülhamit'in kadroları ile devam etmişlerdir. Bunun bilincine varamayacak kadar ihtilalin ne demek olduğunu anlamadan yönetime gelmişlerdir.

“—Hasan Fehmi'yi öldürmüşüz de, Volkancı Derviş Vahdettin'in ölümü önünü alabildiğine açık komuşuz! Yobaz takımının asker arasında propaganda yapmasına uzunboylu seyirci kalmışız! Heriflerin “İttihadı Muhammediye” derneğinde toplanıp teşkilatlanmalarına göz yummuşuz! Daha beteri neymiş bilir misin? Hürriyeti aldıktan sonra, idareyi Abdülhamit'in adamlarına bırakmak... Bütün bunlar, ilerilik istemediğimizin, ilerilikten...”⁵⁸⁴

9 Mayıs 1919 sabahı Ayvalık'ı işgale başlayan Yunan ordusu, 172. Alay'ın direnişi ile karşılaşmıştı. Kahramanlarımız Yunan yayılışını önlemiştir. Karesi Mutasarrıfı Hilmi Bey, 2 Haziran 1919'da aldığı emre göre, Ayvalık'a gelerek, işgal kuvvetleri komutanı ile görüşmüştür. Osmanlı haklarının korunması konusunda anlaşmak istemişse de Yunan komutanı anlaşmaya yanaşmamıştır.

Ancak 2 gün sonra İngiliz temsilcisi Hadkinson ile bir Yunan subayı, savaş gemisiyle Gömeç iskelesine yanaşarak, Mutasarrıfla anlaşmazlık konularının esaslarını yeniden incelemek istediler. Mutasarrıf, Balıkesir yolculuğuna çıktığından kendileriyle Gömeç Nahiye Müdürü görüşmüş ve durum Mutasarrıflığa bildirilmiş. Ayvalık'ta Osmanlı haklarının korunmasının temini için gerekenin yapılması kararı alınmıştı.

Balıkesir Mutasarrıfı Balıkesir yolculuğuna çıktığından İngiliz ve Yunan subayla Gönenç Nahiye Müdürü görüşmüş ve Ayvalık'ta Osmanlı haklarının korunması için gerekenlerin yapılması istemişlerdir. 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey ile işgal komutanı Miralay Toma, yardımcısı Kaymakam Nikola ve İngiliz temsilci Hadkinson görüşmüşler ve bir protokol imzalamışlardır. Beş maddelik

⁵⁸⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.363

bu protokolü imzalayan Yunanlılar daha sonra buna uymamışlardır.⁵⁸⁵

İzmir'in işgal edildiğini duyan Denizli halkı, 15 Mayıs 1919'de belediye binasının bulunduğu Bayramyeri'nde toplanmıştır. Halkın toplanması üzerine yanında din görevlileri, tekke şeyhleri, öğretmenler, yedek subaylarla Müftü Efendi önce Müftülük binasının önüne gitmiştir. Ahmet Hulusi Efendi Müftülüğün yakınında bulunan Ulu Cami'deki Sancak-ı Şerifi asılı olduğu yerden tekbirlerle indirerek caminin etrefinde bekleyen kalabalığın önüne geçmiştir. Tekbirlerle Bayram Yerini denilen yere gelindikten sonra Belediye balkonundan bir konuşma yapan Ahmet Hulusi Bey Cihat-ı Mukaddes fetvasını ilan ve tebliğ etmiştir.⁵⁸⁶

“—Bir İngiliz torpidosuyla asker dolu bir Yunan torpidosu Ayvalık'a gelmiş... İngiliz komutanı kaymakamı çağırmış... “Herkes işiyle gücüyle uğraşsın, korkulacak bir şey yok.” demiş...

...İkinci telgrafa göre, Yunan askerleriyle dolu gemi limandan çıkıp gitmiş... Gönderdiği binbaşı dönmüş... İngiliz komutanı, “Yunan gemisinin yanlılıkla geldiğini, asker çıkarması, ateşkes anlaşmasına uygun olmadığı için, kendisi tarafından geri çevrildiğini” söylemiş... Ali Bey'le görüşmek istemesi, herkesten iyiliğini duyduğu içinmiş... Görüşmeyi yarına bırakmış...

—Bunlar ne karışık laflar! Ne aptal kandırmaca...

—Evet efendim... Ali Bey de öyle söylüyor. “Oyuna getirmek istiyorlar ama, getiremezler. Bütün hazırlığımı yaptım.” diyor...

—Üçüncü telgraf?

—Vuruşmuşlar efendim...

—Vuruşmuşlar mı? Hay Allah razı olsun!

—Evet efendim! Ertesi gün Yunan birlikleri iki gemiyle gelmiş. Ayvalık'ı işgal için emir aldıklarını Alay komutanına bildirmişler...

—“Düşmanın İzmir'e çıktığı Denizli'de duyulur duyulmaz, millet neye uğradığını şaşırmış, tabansızlar göçlerini toplamaya başlamış. Müftü bakmış ki, durum kötü... Çoluk çocuk, ayak altında kalacak. Hemen büyük caminin sancağını çıkartmış, tekbir getirerek

⁵⁸⁵ Bakınız: Aydın Ayhan, Ayvalık Cephesi, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 3, Balıkesir 1990

⁵⁸⁶ Ali Sarıkoyuncu, a.g.e., s.78-79

*sokaklarda dolaşmış, sonra halkı belediyenin önüne toplamış... Çok yaman konuşmuş... Çavuş dedi ki, hep ağlaştık yüzbaşım” dedi.*⁵⁸⁷

Ali Suavi, eğiti almış bri gazetecidir. Muhbir Gaztesinde yayınlanan siyasibir yazı yüzünden Abdülaziz tarafından sürgüne gönderilmiştir. Avrupa’ya kaçmış ve Genç Osmanlılarla Munbir gazetsini çıkarmıştır. Abdülhamit tahtta geçince yurda dönmüş ve Çırağan Sarayı baskınında öldürülmüştür. Sarıklı ihtilali olarakta anılmaktadır.

“—Müftüye bakın, bir de Binbaşı Ahmet Zeki denilen herife bakın! Adı neymiş bu müftü efendinin?

—Ahmet Hulusi...

—Hoca kısmından yiğit çıktı mı yaman çıkar!

Ali Suavi de sarıklıymış... Şevki'ye bir cigara verdi. Ne yapıyor bizim Dayı Maksut?

—Bekirağa'nın muhafız bölüğü subayları... İşe yarayan bütün İttihatçılar, Karakol Derneği'ne toplandı. Asıl, Halil Paşa'yı kurtarmak istiyorlar.⁵⁸⁸

Milli Mücadele'de örgütlü ilk direniş hareketleri Balıkesir- Alaşehir'de görülmüştür. Batı cephesi komutanı Ali Fuat Paşa'dır.

...Balıkesir'deki 61'inci Tümen Komutanı Köprülülü Albay Kazım Bey'le aralıksız haberleşeceksiniz! Gerekli görürseniz Ankara'da 20'nci Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa'ya başvurun! O size ne yapmanız lazım geldiğini söyler. Aydın-Ödemiş çevresinde, 57'nci Tümen Komutanı Şefik Bey, iyi kötü bir cephe kurmaya çalışıyor. Aşağıda Balıkesir-Ayvalık çizgisini de Kazım Bey tutmaya bakacak...⁵⁸⁹

Kemal Tahir'in aşağıda verdiği askeri birlikler ve komutanlar isim ile mevkileri tarihi belgelerde geçtiği gibidir.

⁵⁸⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.395-396

⁵⁸⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.397

⁵⁸⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.400

Milli Mücadele direnişi örgütlü olarak ilk başladığı yer Balıkesir ve Alaşehir çevresidir. Buradaki askeri birliklerel Yunan işgaline karşı gelinmeye ve Yunanlıların ilreleyişi durdurulmaya çalışılmıştır.

Çerkez Ethem Milli Mücadele'nin ilk başlarında özellikle Ege kıyılarındaki direnişe destek olmuştur. Milli Mücadele'ye karşı yapılan ayaklanmaları bastırmak için Kuvayi Milli birliklerine destek olmuştur. Teşkilat-ı Mahsusada da aktif görev almıştır.

“—Elimizden geleni yapacağız efendim.

—Teşekkür ederim. Ethem Bey'i koruyun. Gençtir. Teşkilatı Mahsusa'mızın atak düzeni içinde bulunmuştur. Baskıncı birliklerin ancak arkalarında düzenli ordu varsa, faydalı işler görebileceğini kendisine sık sık hatırlatmanızı isterim.

Cemil, dalgın, teşekkür etti. Hamidiye Kruvazörü ünlü süvarisi, eski Bahriye Nazırı Rauf Bey'in “Teşkilat-ı Mahsusa'mız” sözüne dalmıştı. “Paşalar memleketten çıkıp gittikten sonra, İttihat Terakki'nin büyük şefi bu mu acaba?” diye düşünüyordu.”⁵⁹⁰

Falkenhayn, Almanya'da Genelkurmay Başkanlığı yapmış bir askerdir. I. Dünya Savaşı sırasında Filistin'deki Yıldırım Ordularının başına getirilmiştir. Yıldırı Ordularında görev yapan Mustafa Kemal, Falkenayn ile ilgili Enver Paşa'ya üç defa rapor göndermiş ve ordunun gücünün yetmeyeceği bir taarruz yaptıracağını ancak birliklerin bu durumda başarıya ulaşamayacağını bildirmiştir. Ordunun başına ya bei geçirin ya da beni görevden alın diye yazmıştır. Ancak Enver Paşa her iki durumu da kabul etmeyerek vrilen emirlere uymasını istemiştir. Daha sonra Mustafa Kemal ve 7. Ordu görevden azledilmiştir. Mustafa Kemal'in söylediği olmuş, Filistin'de Osmanlı birlikleri İngilizlere yenilmiştir.⁵⁹¹

“...Alaman'ın kralına dediğini, Filistin cephesinde duydumdu da, inanmadımdı.

—Ne demiş?

⁵⁹⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.401

⁵⁹¹Bakınız: Fahri Çeliker, “Atatürk'ün Yaşamı'ndan: Falkenhayn ve Mustafa Kemal Anlaşmazlığı,” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 13, Cilt V, Ankara 1988

—Ne diyecek... Dünyaya velvele salan koca Alaman kralına: “Sen bu savaşta yeniksin hemşerim, boşuna zorlatmaktasın! Yol yakırken pes et de, ne kendi gâvurunu kırdır, ne de bizim Müslüman’ımızı” demiş...

—Yalan mı?

—Yalan değil ama, Kemal Paşa, bunu herife adam gibi mi söylüyor? Hayır! Dikine söylüyor. Emir erini tersler gibi... Alamanın kralı çok kızmış... “Mustafa Kemal Paşa’nın hak ettiği ordu komutanlığını Alaman paşasının alması bundan.” dediler. Komutayı bundan aldı da karargâhtan dunsuz kaçan Felkanhaym Paşa’ya verdi.”⁵⁹²

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi öncesi İstanbul’a dönmesi emredildiği için başka çaresi kalmadığından 7-8 Ağustos 1919’da çok sevdiği askerlik mesleğinden istifa etmiştir.

Kuvayi Milliye birliklerine karşı çıkan ayaklanmalardan bir Anzavur Ayaklanmasıdır. İkinci ayaklanması 16 Mart 1920 tarihinde yani İstanbul’un işgal edildiği gün başlamıştır.

“...Kendi paşasını komutan dikmeseydi. Komutanlıkta, üstüne başkasının gelmesi kötüdür öyle ya binbaşım?

—Mustafa Kemal Paşa askerlikten kendi isteğiyle ayrıldı. Olur, olmaz emirleri dinlememek için... Aklın yattı mı buna çarıklı kurmay?

...Anzavur gerçekten başkaldırdı da Rıza Bey müfrezesini basıp cephanelerin yıkılmasına sebep olduysa, iş bu sefer, çok daha önemliydi. Hele subayları öldürmek Anzavur için gemileri yakmak demektir. Anzavur’un ikinci ayaklanma tarihinin İstanbul’un işgaline rastlaması da gariptir.”⁵⁹³

Erzurum Kongresi’nde seçilen Temsil Heyeti Meclis adına kararlar alma yetkine sahiptir. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiş Son Osmanlı Mebusan Meclisi basolark oradaki milletvekilleri tutuklanmıştır. Bunun üzerine Mustafa

⁵⁹²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 427

⁵⁹³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.428

Kemal Temsil Heyeti adına bildiri yayınlarak bütün milletvekillerini Ankara’da toplanmaya çağırıştır.

Bunun üzerine işgal komutanı İstanbul’un işgaline Mondros Anlaşmasını dayanak göstermiştir. Ankara’da toplanacak mebusların bunu yaparlarsa İstanbul’u yok saymış olacaklarını dile getirmişti

“—Bandırma’da, ama, telgrafçılara sıkı emir var. Temsil heyetinin izni olmadan hiç kimse İstanbul’la doğrudan doğruya konuşamaz.

—Çekildiyse, kurtuldunuz demektir. Daha ne istiyorsunuz?

—İngiliz torpidosuyla... Bizim Harbiye Nazırı’ndan... 14’üncü Kolordu komutanımıza... İstanbul’un işgalinden üç gün sonra, ne emri bu?

—Saçma... İngilizler İstanbul’u işgal edip Millet Meclisi’ni basarak bazı milletvekillerini hapsedince Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti adına, bir bildiri yayınladı. Bütün milletvekillerini Ankara’da toplantıya çağırdı.

—Bu çağrıyı, işgal kuvvetleri Karadeniz Başkomutanı Amiral Galtrop, İstanbul hükümetini tanımamak anlamına almış, Harbiye Nezareti’ne bir ultimatom vermiş... Harbiye Nazırı paşamız, bu ultimatomu bildiriyor. “İstanbul’un işgali, Mondros Ateşkes anlaşmasına aykırı değildir. Anadolu’da bazı serserilerin davranışları Osmanlılığın gerçek çıkarlarına karşıdır. Orada padişahımız tarafından vazifelendirilmiş en kıdemli komutan sizensiz. Harbiye Nazırı olarak emrediyorum. Anadolu’daki bütün birliklerin yalnız İstanbul hükümetini tanımalarını sağlayın.” diyor. .”⁵⁹⁴

Ali Fuat Paşa İstanbul’dan gelen emri dinlememiştir. Temsil Heyetinden gelen hiçbir komutan ordusunu bırakmayacak ve geri çekilmeyecek emrine uymuştur.

“...Temsil Heyeti’ni bulun, meseleyi onunla görüşüp düzenleyin...” Biliyorsunuz, Temsil Heyeti’nin bir bildirisi var: Hiçbir komutan, yerini hiçbir sebeple bir başka komutana bırakmayacak... Nitekim 20’nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, İstanbul’dan gönderilen komutana kolordusunu vermedi, adamı yarı yolda geri çevirdi.”⁵⁹⁵

⁵⁹⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.432

⁵⁹⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 433

Kemal Tahir, her fırsatta Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin başından itibaren yalnız olduğunu ve en yakınlarındakilerin bile onu anlamadığını dile getirmektedir.

Fevzi Paşa ile Mustafa Kemal arasında tutuklama olayını sadece Mustafa Müftüoğlu Yalan Söyleyen Tarih Utansın adlı eserinde bahsetmiştir. Ancak çok detaylı bir bilgi yoktur. Bu kitap dışında başka herhangi bir kaynakta böyle bir bilgi yoktur.

“—Kim şimdi Harbiye Nazırı?

—O kadar sık değişiyordu ki sormakta haklısın... Fevzi Paşa...

—Hangi Fevzi Paşa bu?

Selahattin cigara paketini uzatırken acı acı güldü:

—Bu soru, adamın kimliğini ne güzel ortaya koyuyor. 1897 Yunan savaşında kurmay yüzbaşymış... Sekiz yıl içinde, albay olmuş... 1908'de hem 35'inci Tümen komutanı, hem de Taşlıca sancağı mutasarrıfı... 1912'de Vardar Ordusu kurmay başkanı... 1914'te General... Çanakkale'de kolordu komutanlığı yapmış... Bir ara Suriye'de 7'nci Ordu komutanı...

—Sakın Kavaklı Fevzi olmasın. Derviş Fevzi...

—Bilmiyor musun? Mustafa Kemal Paşa'yı yakalayıp eli kolu bağlı İstanbul'a götürmeye kalkan iri vatanperver işte bu Fevzi... Bereket, Kazım Karabekir Paşa'yla Ali Fuat Paşa “höst” demişler de rezillik gökyüzüne çıkmamış...”⁵⁹⁶

Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Milli Mücadele'nin başlarında işgalcilere karşı savaşmışlardır. Düzenli orduya katılmaları istenince Milli Mücadele ile ters düşmüşlerdir. Ardından Çerkez Ethem Yunanlılara yakınlaşmış, Demirci Efe ise İtalyanlara yakınlaşmıştır diye haberler yayılsa da bunlar kanıtlanmış değildir

“—Günden güne başıbozukluktan kurtulmaya çalışıyor. Balıkesir, Alaşehir kongrelerinden sonra, durum az çok düzeldi. Müdafaa-ı Hukuk Dernekleri iyi çabalıyor. Gerek atlılar, gerekse yaya birlikler eskisi gibi, köylere yük değiller.

—Balıkesir'deki 61'inci Tümen çevresi nasıl?

⁵⁹⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.435

—İyi olduğu söyleniyor. Ben gelirken Balıkesir'e uğrayamadım efendim. Ethem Bey, Anzavur işine çok önem veriyor. Ayrıca, Adapazarı, Hendek, Düzce dolaylarından da çok kuşkulu... Kamo Bekir adında bir adam varmış efendim, ahlaksızlığı yüzünden ordudan kovulmuş bir eski subay... Sait Molla'dan aldığı paralarla Adapazarı dolaylarında dolaşmış... Ethem Bey bu adamı tanıyor. Son günlerde Bandırma çevrelerinde görülmüş... Ethem Bey, Demirci Memet Efe'ye de pek güvenemiyor efendim!

...Bundan başka Demirci'nin yanında "Hafız" dediği bir adam var. Bu adamın kim olduğu, nerden çıktığı belli değil. Doktorun verdiği ilacı içmeyecek kadar pireli olan Demirci, bu adama gözü kapalı güveniyor. Kimseyi dinlemediği halde buna sormadan hiçbir şey yapmıyor. Hafız'ın İtalyanlar hesabına çalıştığından şüphelendik. Antalya'dan apansız gelmiş, birkaç gün içinde efenin güvenini kazanmış... Bir ara, Antalya'daki İtalyan komutanının efeyle haberleştiği duyuldu. İtalyanlar, Demirci'yi "Türk Prensi" sayıyorlarmış...⁵⁹⁷

Anzavur, ayaklanmayı Kuvayi Milliciler padişah ve din düşmanıdır diye halkı kışkırtarak çıkarmıştır. Her üç ayaklanmasında da bu yöntemi kullanmıştır.

—Anzavur millete yemin ettiriyormuş, Kurana el bastırıp... "Her biriniz, kalpaklı İttihatçı geberteceksiniz, cennetlik olalım dersiniz" demekteymiş...

—Demekteymiş ya, bizden neyi alıp verememekte bu domuz?.. Biz bunun atlarını, davarını mı sürdürük? Tövbe hey Allah... Aklımın ermediği... Bu herif, padişah hainliğini bize neden bulaştırmaya çabalar? Biz padişah hainiyemişiz de, önceleri, Balıkesir Millicilerinde "Beni içinize alın, başınıza geçirin." demesi neyin nesiymiş bakalım?

—Böyle bir şey mi demiş?

—Demiş ne güzel... Balıkesir'in Millicileri, "Olmaz! Bizim eşkıya takımıyla işimiz yok." Deyince, öfkesinden kuduz ite dönmüş bu Anzavur. Kendisi başa geçeydi, Milliciler padişah haini değildi, öyle ya?⁵⁹⁸

Fahrettin Paşa, iki buçuk yıl Medine müdafaası yapmış ancak İngilizlere esir düşmüştür. Daha sonra Anadolu'ya dönen Fahrettin Paşa Milli Müadele'de Batı

⁵⁹⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 439-440

⁵⁹⁸Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 464

cephesine savaşmıştır. Demirci Mehmet Efe'yi Refet Bey ikna etmiş ve Ankara'ya götürerek tutlamıştır.

“—Allem ettiniz kalem ettiniz, fukara Yusuf İzzet Paşa'yı Kazım Karabekir Paşa'yla görüştürmediniz. Şimdi bir de “Fırtına telleri kopardı” diyeceksiniz. 12'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in Ankara'ya gittiğini bildiren telgraflı götürdüm. Okuyunca “Yaa...” dedi bir kere... Alt dudağı sarktı. Refet Bey'in Demirci çetesıyla pusuya düşürüp Ankara'ya zorla götürdüğünü nereden bilecek?”⁵⁹⁹

Napolyon'un Avrupa haritasını değiştiren seferlerinden Paris'te yaptığı ve çok büyük bir yenilgeye uğradığı savaştır. Komutanı ile aynı anda Paris'e girecekleri yönünde plan yapar ama komutan gecikince plan uygulanamaz ve Napolyon yenilir. Napolyon bu yenilginin sebebi olarak komutanın geç kalmasını göstermiştir.

“Deminden beri hatırlamaya çalıştığı adı birden buldu. “Evet! Fransız Gruşi'ydi, Prusyalı da Blüher... Napolyon Vaterlo'da, İngiliz Velington'u adım adım sıkıştırırken, bir yandan da, Gruşi'nin atlılarını bekler! Karaltılar görünce, “Gruşi!” diye sevinir ama, sevinci uzun sürmez. Gelen Blüher'dir. Gruşi, bir bakıma aptallığından, bir bakıma satıldığından 40 bin atlıyla, ne Blüher'in önünü kesebilmiş, ne de imparatorunun imdadına gelebilmiş... Bu 40 bin atlı, Paris kapıları önünde, bir kere bile çarpışmadan düşmana teslim oldu.”⁶⁰⁰

Sürekli sadrazam değişikliği olan İstanbul hükümetinde Salih Paşa'nın yerine tekrar Damat Ferit Paşa geçmiştir. Damat Ferit, İngilizlerinde isteği ile Milli Mücadele aleyhinde halkı yanılığa düşürmek için şeyhülislamdan fetva almış ve tüm Anadolu'ya dağıtmıştır.

“—Siz, hükümet bildiriyle, fetvayı görmediniz, galiba?

—Ne bildiri? Hangi hükümet?

—Damat Ferit hükümetinin bildiriyle, Şeyhülislamın fetvasını...

Padişah, yeni veziri Ferit Paşa'ya, Salih Paşa'nın sadrazamlıktan çekildiğini, kendisini sadrazam, Dürrüzade Abdullah Efendi'yi şeyhülislam yaptığını bildiriyordu. Buradan gerisi

⁵⁹⁹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.479

⁶⁰⁰Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.479

anlaşılır gibi değildi. Yavaş yavaş iyiliğe dönen siyasi durum, MİLLİCİLİK adı altında çıkarılan fitneyle korkulu hale geliyordu. Bunlara gösterilen yumuşaklık yararlı olmamış...’’⁶⁰¹

Burada amaç Milli Mücadeleye halkın katılımını engellemek ve asl kargaşayı çıkarmanın Mustafa Kemal ve Kuvayı Milli’ye olduğu söylenmektedir. Milli Mücadeleye katılımın ilk dönemlerde az olmasının sebebi bu fetvalardır.

“Padişah fermanının altında Damat Ferit hükümetinin bildirisi vardı. Bunda, Birinci Dünya Savaşı’na nasıl girildiği, neden yenilgiye uğranıldığı, mütarekeyi kimin imzaladığı kısaca yazıldıktan sonra, vatan elden gitmek tehlikesindeyken birtakım adamların kendi çıkarları için “Milli Teşkilat” adı altında bozgunculuğa giriştikleri...’’⁶⁰²

Osmanlı birlikleri Gazze de İngilizlerle savaşmışlar iki Gazze savaşında yenilmişlerdir. Mustafa Kemal, Filistin’de 7. orduda görev yaparken bu birliklerin İngilizlerle bu şartlar altında savaşamayacaklarını taarruz yerine savunmada kalmak gerektiğini Enver Paşa’ya rapor göndermiştir. Ancak Enver Paşa bu raporu ciddiye almamıştır.

“...Lut Denizi’ne Fransızlar, La mer Morte diyorlar. Biz bunu da almışız. “Ölüdeniz...” Binbaşı Nuri Bey biraz düşündü, sarılı bacağının yerini değiştirdi. İngilizler bize iki kere saldırdılar. Meğer bunlar şaşkırtma saldırılarıymış... Doğrusu ben, o zaman kesin sonucu, bizim cephede arıyorlar, sanmıştım. Eriha köprüsünden geçerek Salt-Amman üstünden çevirme yapacaklar gibi geldi bana... İki kere, var güçleriyle Gazze’ye saldırıp sağ kanattan sonuç aradılar çünkü... “Bir daha burayı denemezler” demiştim. Bazı ordu komutanları, ordular grubu komutanlarının dikkatini çekmişler ama Liman Von Sanders Paşa aldırmamış... Aldırması olsaydı da hiçbir şey yapamazdı. Çünkü geride 24’üncü Yaya Tümeniyle 3’üncü Atlı Tümeninden başka yedek yoktu. 7’nci ve 8’nci Ordularla bizim 4’üncü Ordu’nun bütün kuvveti 27-28 bin kişiyi geçmiyordu. Biz solumuzu Gerek Dağları’na, aradımızı Harvan’a vermiştik. 7’nci ve 8’inci Ordularla bizi Şeria ırmağı ayırıyordu. Bizim sol kanadımızın denize açıklığı 60 kilometreydi. Bu altmış kilometreyi, aslında üç tümen

⁶⁰¹Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.501

⁶⁰²Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.505

gücünde olan, üç ordu tutuyordu. Tutuyordu dedimse, siz anlarsınız... Nitekim ilk vuruşta 22'nci Kolordu'muzu ezdiler. Atlı bir tümeni de arkamıza düşürdüler. Az kalsın, Nasıra'daki ordular grubu komutanını esir alacaklardı. Bu yüzden Filistin cephesi bir iki gün başsız kaldı. 7'nci Ordu'yla 8'inci Ordu, Şeria Irmağı üstüne gerilerken dağlara vurduk. Dar'a'ya doğru çekilmeye başladık."⁶⁰³

İngilizler, özellikle Arapların yaşadığı yerlerde casusları aracılığıyla kabilelere altın dağıtarak onları Osmanlı'ya karşı kışkırtmıştır. Bu casusların en ünlüsü Lawrence'dır. Arapları bağımsızlık vaadiyle ve altınla ayaklandırmıştır.

*"...Yıldırım Orduları Grubu, birbirine karışmıştı. Binlerce insan, hayvan, taşıt Şam'a doğru, sendeleye, düşe, çekiliyordu. Sağ yanımızda, bizi kollayarak ilerleyen düşman atlı birlikleri, solumuzda, her çalı dibinden üstümüze kurşun sıkan İngiliz Lavrens'le peygamber torunu Emir Faysal'ın çeteleri, önümüzde, on binlerce silahlı çapulcu, aramızda, General Allenbi'nin bire kırk sayı, bire bin silah üstünlüğünde taze, çevik, yendikleri düşmanı kovaladıkları için keyifli Filistin ordusu, tepemizde öldürücü güneşle uçak filoları vardı."*⁶⁰⁴

Osmanlı Devleti'nin Lale Devri'ni sonlandıran ayaklanmanın ele başı Patrona Halil'dir. Bu ayaklanmayla III. Ahmet tahttan indirilmiş ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa idam edildi. İsyandan sonra Patrona Halil ve isyancılar yakalanıp öldürülmüşlerdir. Bu isyandan sonra I. Mahmut saltanatı başlamıştır. Bir devrin sonu Patrona Halil isyanı ile olmuştur.

*"...Tarihte, Patrona Halil denilen serserinin de, yeni padişahı, kılıç kuşatmaya götürürken ata çıplak ayak bindiği yazılıdır. "Ne ilişiği var?" diyeceksiniz..."*⁶⁰⁵

I. Aznavur Ayaklanmasını Çerkez Ethem kuvvetleri bastırmıştır. II. Aznavur Ayaklanmasını Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe kuvvetleri bastırmıştır. Son

⁶⁰³Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 518

⁶⁰⁴Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 521

⁶⁰⁵Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s. 526

ayaklanmayı ise Kuvayi Milli birlikleri bastırmışlardır.

“—Anzavur, binbaşım... Kör Şaban, dizginlere gaddarca asılıp hayvanı art ayakları üstüne kaldırdı. Anzavur... Çerkez Ethem Bey Anzavur’u bozmuş, binbaşım... Tepelemiş ki... Tuz gibi dağıtmış... Teğmen Şevki Efendi geldi. Haber Teğmen Şevki Efendi’den...

Şevki, Anzavur’un Gönen’de astığı adamları anlatmaya başlamıştı. Eline geçen bütün subayları astırmış... Bir de jandarmaları...

—Eşkıya olduğu bundan belli keratanın...

—Evet... Gönen’de müftüyü astırmış... Müdafaa Hukuk Derneği başkanını astırmış... Kasabayı baştan aşağı talan etmiş...

—Şimdi nerede?

—Biga yakınlarında bir daha direneyim demiş, bakmış ki sökmüyor, atlamış vapura, savuşmuş...⁶⁰⁶

Kuvayi Seyyare Çerkez Ethem’in birliklerine verdiği addır. Çerkez Ethem, düzenli orduya girmek istememiş ve İsmet Paşa ile aralarında anlaşmazlık çıkmıştır. Kütahya ve çevresine hâkim olarak emrindeki birliklere Kuvayi Seyyare kendine de Kuvayi Seyyare Umum Komutanı adını vermiştir.

“Meydanda, Kuvayi Seyyare Umum Komutanı Ethem Bey’in atlıları, ekmeklerinin ortasını açıp kazanların önünden geçiyorlar...⁶⁰⁷

⁶⁰⁶Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.528-530

⁶⁰⁷Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, s.537

6. CUMHURİYET DEVRİ SİYASİ OLAYLAR (SERBEST FIRKA)

6.1. YOL AYRIMI

Ağrı Ayaklanmaları 1926- 1930 yılları arasında Ağrı Dağı civarında İran topraklarının da karıştığı Kürt ayaklanmalarıdır. Ağrı isyanlarının dışarıdan desteklendiği bilinmektedir. Özellikle Ermeni Taşnakların finansal açıdan desteklediği bilinmektedir.⁶⁰⁸

İsyancılar İran topraklarından yararlandıkları için Ağrı Ayaklanması hemen bastırılmayınca, röportajlar yapmak üzere gönderilmesini patronlara teklif etmişti.⁶⁰⁹

I. Dünya Savaşı sırasında Halil Paşa İran Cephesine doğru savaşmışlardır. Enver Paşa'nın kardeşi ile beraber Irak cephesinde savaşırken İngilizler Bağdat'ı ele geçirmişlerdir.

Mustafa Kemal özellikle Milli Mücedele'den sonra sınır komşularla daima sorusunuz bir politaka izlemiştir. İran ile Doğu'da çıkan isyanlardan kaynaklanan anlaşmazlıklar olsa sa bu kesinlikle savaşa dönüşmemiştir. Sınır anlaşmasında 1933 yılında kesin olarak halledilmiştir.

“—Kimmiş fesadın başı?

—Şuncacık şeyi bilirsin ya, gazeteci olduğundan bilmezden gelirsin! Fesadın başı... Acem... Evet, dinim gibi bilmekteyim... Telgrafımızın gizlisi: Gazi Paşa'nın Acem'e daldığı haberidir. Koca Tanrı'ya şükür, derbeder Acem Şahu'ndan, Tebriz'imizi ve de Şiraz'ımızı ve de çevresi cennet bağına benzer Urumiye gölümüzü çekip alsa gerektir. Seferberlikte Enver Paşa'mızın kardeşi Nuri Paşa'mızla ve de emmisi Halil Paşa'mızla gezdik, gördük biz oraları... ”⁶¹⁰

1926-1930 yılları arasında olan Ağrı İsyancıları İran topraklarını da içini almıştır. Bu yüzden İran ile bir sınır anlaşmazlığı olmuştur. 1926 yılında Güvenlik ve

⁶⁰⁸Bakınız: Enver Ziya Karal, Türkiye Tarihi (1919-1960), MEB Yayınları, İstanbul 1964

⁶⁰⁹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005, s. 8

⁶¹⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.14

Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Ancak sınır problemi giderilememiştir. 1932 yılında bu anlaşmaya bir ek protokol imzalanmıştır.⁶¹¹ Bunun dışında İran ile Türkiye Cumhuriyeti döneminde savaşa kadar varacak bir anlaşmazlık durumu olmamıştır.

Milli Mücadele yapılırken idari, fikri, siyasi ve fiili olarak başından sonuna kadar direnen kişiler ve gruplar olmuştur. Milli davaya ihanet edenler elbette cezasız kalmayacaktır. Zaferden sonra bu tür kişilerin bir listesi hazırlanmaya başlamıştır. Gerçekte ise ihaneti yapanların çoğu cezai bir yaptırım görecekları düşüncesi ile memleketi Kasım 1922’de kalabalık gruplar halinde terk etmişlerdir. Geri kalanlar ise bir kararname ile memleket dışına çıkarılacaklardır. Bu kararnamede zikredilen kişilerin memleketete dönmeleri yasaklanmıştır. Hazırlana bu kararnamede, bu tür kişilerin toplam sayısı 150 kişidir. Bu nedenle siyasi tarihte bunlar 150’likler adını almışlardır.⁶¹² Yüzelliliklerin içinde en ilginç olma simalar Refik Hailt ve Halide Edip’dir.

“...Enver Paşa kardaşının fermanı aklına gelmesiyle... Hiç bakmamıştır ve de İsmet Paşa’ımızın “kez Acem’i senden isterim” fermanını Külahı Eğri Salih Paşa’ya ulaştırdı. Eğri Aman olmaz” demesine hiç kulak asmamıştır. Evet, bu kez Gazi Paşa’ımız, “bu Külah Salih Paşa’ımızsa bu kadar arkayı bulmasıyla ne demiştir bana sorarsan? “Ben Acem’i bitireyim de dilerse İsmet Paşa beni ipe çeksin” demiştir.

İran ile çıkan sınır sorunu dışında bir problem olmamıştır. İlişkiler Türkiye’de Halifeliğin kaldırılmasından sonra soğuk bir döneme girse de bu geçici bir durum olmuştur... 1 Ağustos 1930 Cuma günkü sayıdan başladı. Yalnız başlıkları okuyordu:

“İRAN BİZE DOST MU, DÜŞMAN MI?”

“AĞRI OLAYLARINA KARŞI İRAN’IN DAVRANIŞI: ACEM KILICI GİBİ”

“AĞRI İSYANINDAN ABDÜLHAMİT SORUMLUDUR.”

Başlıklara döndü Murat...

“TÜRK-İRAN DOSTLUĞU TEHLİKEDE.”

“BİZE NOTA VERDİLER.”

⁶¹¹Rıfat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2010), D-R Yayınları, İstanbul 2010, s.750-751

⁶¹²Sedat Bingöl, a.g.e., s. 22

“YÜZ ELLİLİKLER AĞRI OLAYLARINA BURUNLARINI SOKMAK İSTİYORLAR.”⁶¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan Kürt İsyanlarında isyanı başlatanlar İran ve Irak'taki Kürtlere destek olmaları için haberler yollamışlardır. Ancak bu isyanları destekleyen asıl güç İngiltere'dir. Bu isyanları bastırmak için İsmet Paşa hükümeti Fevzi Paşa'yı görevlendirmiştir.

İran ile bu isyan sırasında çıkan sınır anlaşmazlığı 5 Kasım 1932 yılında Türkiye ve İran Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. 28 Kasım 1933 yılında anlaşma onaylanmıştır.⁶¹⁴ Bu tarihten itibaren İran ile Türkiye arasında büyük bir anlaşmazlık sözkonusu olmamıştır.

“Bu başlığın yanına Refik Halit'in vesikalık fotoğrafı da konulmuştu. “Yüz elliliklerin içinde burnu en büyük bu olmalı ki, fotoğrafını koymayı uygun görmüş bizim sekreter.” Başlıklar, gelişigüzel, heyecansız sürüyordu:

“ÜÇ BUÇUK KÜRT'E İSTİKLAL -İRAN SORUMLUDUR- HARİCİYE VEKİLİMİZ:
“NOTA VERMEDİK. İRAN'LA KONUŞUYORUZ.”

“AĞRI DAĞI ASİLERİNİN TEPELENMESİ KESİN OLARAK SÜRÜYOR -
ENTELLİCENS SERVİS AĞRI OLAYLARIYLA İLGİLİ.”

7 Ağustos 1930 Perşembe:

“DOĞU'DA DURUM: BU OLAY BİR GERİCİ YOBAZLIK DEĞİL, BİR ÖÇ ALMA
VE BAĞIMSIZLIK AYAKLANMASIDIR.”

—Ve de gelelim, bugünkü 8 Ağustos Cuma sayımıza... Bak ne yazmışız! L.Drumond Hay adlı birinin makalesinden çıkarılmış bir başlık... “KÜRT İSYANI MUTAASSİP KÜRT'ÜN GARPLILAŞAN TÜRK'E AYAKLANMASIDIR...” “HOYBON CEMİYETİ 1927'DE KÜRT İSTİKLALİNİ KARARLAŞTIRMİŞ VE GEÇİCİ MERKEZ OLARAK AĞRI'DAKİ AVA'YI SEÇMİŞTİR...” “KÜRT REİSLERİNDEN EMİR SÜREYYA DEMİŞ Kİ: TÜRKLERLE KÜRTLER ARASINDAKİ HARP, KÜRTLER AMAÇLARINA VARINCAYA KADAR SÜRECEKTİR...”

⁶¹³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 18

⁶¹⁴Rıfat Uçarol, a.g.e. s.751

Murat, birden elini kaldırdı:

—Tamam arkadaş... Birinci sayfamızı değiştiren havadis Ağrı isyanı işidir.

—Nerden anladın?

—Mareşal Fevzi Paşa Doğu'ya gidiyormuş...

—Sen bugünkü gazeteyi okumadın mı?

—Baktım şöyle... Ne var?

—Geri bırakıldı bu gezi...⁶¹⁵

Mustafa Kemal daha demokratik bir meclis meydana getirmek maksadıyla bir parti kurulması gerektiğini düşünmüş ve bunu uygulam için bu partinin başına güvendiği bir kişiyi getirerek bunu yapmak istemiştir. Bu görevi O sırada Paris Büyükelçisi olma Fethi Bey'i uygun görmüştür.

“—Haberin olsun arkadaş! Parti açılıyor. Bir muhalefet partisi.

—Muhalefet partisi mi? Allah Allah! Ne münasebet! Açan kim?

—Paris elçimiz Fethi Bey...

—Fethi Bey kendiliğinden mi açıyor partiyi? Neden gerekli görmüş, bugün?

—Ne demek kendiliğinden? Kendiliğinden mümkün mü hiç?

—Neye muhalefet edecek öyleyse? Nasıl edecek?⁶¹⁶

Mustafa Kemal muhalefet partisi kurma fikrini Yalova gezisi sırasında, o günlerde Paris'ten izne gelen Fethi Bey'e açıklamıştır. Ancak bu düşüncüyü ilk duyanlar pek anlam verememişlerdir. Çünkü Mustafa Kemal kendi eliyle kendi partisine muhalefet edecek bir oluşumun için girmek istemektedir.

“—Bozüyük Mebusu Salih Bey yanıma geldi. “Sana önemli bir haberim var, Asım Bey” dedi. Baktım gülümsüyor bi garip... “Serbest Fırka adıyla bir fırka kuruluyor” demesin mi? Şakacıdır Salih Bey... Ciddiye almadım önce...⁶¹⁷

Kemal Tahir, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Mustafa Kemal'in kendine muhalifleri görmek için kurduğunu ima etmektedir. Çünkü ilk önceleri Fethi Bey bu

⁶¹⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.19

⁶¹⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.28

⁶¹⁷Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.30

işe sıcak bakmamış ve çekincelerini dile getirmiştir. Mustafa Kemal'e açıktan muhalefet etmenin sakıncalarını bilmektedir.

“—Yararı... Evet... Günün şartları içinde Fethi Bey'in Serbest Fırka adında bir muhalefet fırkası kurabilmesi aklın kolayca kabul edebileceği bir şey değil... Çünkü iktidarda olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın büyük lideri bizzat Gazi Hazretleri... Başvekil İsmet Paşa da, onun genel başkan vekili... Evet, Fethi Bey, Serbest Fırka'yı, Gazi Hazretleri'nin Genel Başkan, İsmet Paşa'nın da ona vekil olduğu Cumhuriyet halk Fırkası'na karşı kuracak... Fethi Bey'in, kendi kişisel teşebbüsüyle böyle bir işe girmesi elbet imkânsız...”⁶¹⁸

Mustafa Kemal, Necmettin Molla'nın evinde bu konuyu detaylı bir şekilde anlattı. İsmet Bey'in Fethi Bey ile arası Osmanlı'nın dış borcunu ödeme şekli yüzünden açılmıştır. Lozan Anlaşması'nda halledilmeyen borçlar meselesi 1928 yılında Fethi Bey'in katıldığı anlaşmada halledilmiştir. Fethi Bey bu anlaşmada borçları altın ile ödemeye söz vermiştir.⁶¹⁹

“—Geçenlerde, “Gazi, İstanbul'u şereflendirmedi.” diye yazmışız... Neden gizli tutuldu, Gazi'nin Büyükdere'ye gelip Necmettin Molla'nın evinde yedi sekiz saat kaldığı? Daha doğrusu Fethi Bey'le görüştüğü.

—Arası biraz açık Fethi Bey'le İsmet Paşa'nın da ondan...

—Neden? Sebep?

—Osmanlı borçlarının altınla ödenmesi...

—Kim diyor altınla ödeyelim? Dünyada altın para diye bir şey mi kaldı?

—İsmet Paşa'da böyle söylüyor.

—Fethi Bey'de “İlle altınla ödeyelim” diye direnmekte mi sakın? Delirmiş mi? Dünyanın iktisat buhranı ile yanıp kavrulduğu sıra! En zengin devletler dünya savaşındaki borçlarını ödemezken...”⁶²⁰

⁶¹⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.31

⁶¹⁹Bakınız: Faruk Yılmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyete Dış Borçlar, Duyun-u Umumiye, Beyan Yayınları, İstanbul 2003

⁶²⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.32

Lozan'da halledilemeyen borçlar meselesi halledilememiştir. 1928 yılında Fethi Bey anlaşmayı sağlamıştır. Ancak borcu altın ile ödemeye söz vermiştir. Bu anlaşmadan sonra Fethi Bey'e on bin lira mükâfat verilmiştir. İlk taksit ödendikten sonra 1929 yılında dünya ekeneomik bunalım içersine girmiştir. Bu nedenle İsmet Paşa Meclis ile görüşmüş ve altın ile değil kâğıt parayla ödenmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Fethi Bey sözünden dönmeyeceğini söyleyerek altınla ödenmesi konusunda ısrar etmiştir. İsmet Paşa alınan karardan geri dönmeyince aralarında gerginlik olmuştur.⁶²¹

“—Bana kalırsa yeni fırka açma işinin en önemli nedeni bu mesele... Borçları altınla ödemek... Cumhuriyet hükümetine düşen Osmanlı borçlarının nasıl ödeneceği Lozan'da, en çetin meselelerden biriydi. Uyuşulamadı. Anlaşmadan ayrıldı. Barıştan sonra alacaklılarla konuşmanın sürdürülmesi kararlaştırıldı. Çünkü ismet Paşa, altınla ödemeye yanaşmıyordu. “Kâğıt para veririm” diyordu. Konuşmalar, Paris Büyükelçisi Fethi Bey'e bırakıldı. 1928'de bir anlaşma yaptılar. Buna karşı bizde altınla ödemeyi kabul ettik. Anlaşma imzalandığı zaman, hizmeti beğenilerek, alacaklılarca Fethi Bey'e on bin lira mükâfat verildi.”⁶²²

Borçlar konusunda İsmet Bey, hkli olarak ülkenin içinde bulunduğu durumu düşünmüş ve bu borçların halkın sırtına bineceğini bildirmiş asla altınla ödenemeyeceğini dile getirmiştir. 1926 yılında başlayan Ağrı isyanları da devleti ekonomik olarak zarara sokmuştur.

“—Elbet efendim. Demek biz... 1928'den beri... Altın mı ödüyörüz heriflere?

—Bir taksit ödedik. Fakat ikinci taksitin ödeme vakti yaklaşırken iktisadi buhran patladı. Taksiti altınla ödese, paramızın değeri düşecekti. Altın sekiz banknottan on bir banknota çıktı. Bunun üzerine İsmet Paşa hükümeti borçların altınla ödenmesinin imkânsızlığına karar verdi. “Borçlarımızı ancak kâğıt parayla öderiz” dedi.

—Bunun üstüne mi açıldı Paris elçisiyle araları?

—Bunun üstüne... Fethi Bey alacaklılara verdiği sözün tutulmamasını onur meselesi yapmış olacak ki, bu yaz izinli gelince hükümet kararını eleştirdi, durumdan Gazi Hazretleri'ne şikâyette bulundu. Cenuptaki demiryolu meselesinde çıkan meselede

⁶²¹ Faruk Yılmaz, a.g.e., s. 109-113

⁶²² Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.32

*Fransızlara karşı ben kendim ortaya çıkmaya mecbur oldum. Bu işte beni İngiliz ve Fransızlara karşı çıkmaya mecbur edecekler” buyurdular.*⁶²³

İsmet Paşa bu borçlar konusunda geri adım atmayıp hazineden böyle bir miktarı vermeyeceğini dile getirir. İsmet Paşa bunu halka izah edemeyeceğini söylerken Fethi Bey halktan saklayarak bu borcu altınla ödeyelim demiştir. İsmet Paşa bunu adalaetli bir davranış olmayacağını söylemiştir.

“—Bi laf çıkmıştı geçenlerde...“Hazineyi soydurmuyacağım! Hazineyi soydurmuyacağım!” diye bağırmış, Meclis koridorlarında, İsmet Paşa, doğru mu?

...Borçları altınla ödemek fikrinden vazgeç, denilmiyor, “Bunu halktan sakla.” deniliyor. Ne demek? En zengin devletlerin borçlarını ödemeyeceklerini söyledikleri bir dönemde... İktisat buhranı dünyayı alt üst ederken... ”⁶²⁴

Büyük devletler bile ekonomik bunalımda iken borçlarını ödeyemezken Türkiye'nin borcunu altınla ödemesi İsmet Paşa'yı çileden çıkarmıştır. Devlet memelerine maaş ödenememiyor iken bu ödeme yapılamayacağı açıklanmıştır.

“...Öğretmenlere birçok vilayetlerde, üç dört aydan beri para verilemiyor. Salt yirmi yaşını bitirmiş erkeklerden alınan yılda üç lira yol parasını ödeyemedikleri için yüz binlerce vatandaş her yıl otuz gün mahpus yatmakta... “Demek buna karşılık, her yıl yedi yüz bin altın borç ödüyormuşuz, ödeyeceğiz. Hem de Cumhuriyetin borcu değil. Osmanlı İmparatorluğu'nun borcu... Şu, her şeyiyle reddettiğimiz Osmanlı İmparatorluğu'nun... Sanki Anadolu savaşında biz yenilmişiz gibi... Daha rezilliği: Bir büyükelçinin aldığı on bin lira bahşiş yüzünden. ‘Altınla ödetirim, merak etmeyin’ diye söz vermiş olmalı da sözünü tutamadığı için onurunu kırılmış saymalı... ”⁶²⁵

Kemal Tahir, aşağıda tarihi olayı olduğu gibi aktarmıştır. Falih Rıfkı Atay, Çankaya adlı eserinde olayı aşağı yukarı aynı şekilde yazmıştır.

⁶²³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.33

⁶²⁴Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 34

⁶²⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.35

Mustafa Kemal Yalova gezisinde Fethi Bey'e parti kurma düşüncesini açıklamış ancak Fethi Bey ilk başta pek sıcak bakmamıştır.

“—Söyleyeceğim, şaşıracaksınız! Meclis tatile girdi. Ben geç geldim İstanbul'a... Duydum ki Paris Büyükelçimiz Fethi Bey'de İstanbul'daymış, bizim Molla'nın Büyükdere'deki yalısında oturuyormuş... Severim Fethi Bey'i... İyi arkadaşır. Dostluğumuz Malta'da büsbütün sıklaşmıştı. Gidip göreyim, dedim! Gittim. Bulamadım. Molla Bey Yalova'da olduğunu, bir şeyler yapmaya çalıştığını söyledi. Duydunuz elbet... 31 Temmuz'da Gazi Hazretleri apansız Molla Bey'e gidiyorlar, Ertuğrul yatıyla saat gecenin dokuz buçuğunda. Fethi Bey'le tam beş saat kapanıp görüşmüşler. Molla Bey'e sorarsanız, Fethi Bey gidişatın yanlışlığını anlatmış... Gazi Hazretleri de Fethi Bey'in düşüncelerini kendi düşüncelerine yakın bulmuşlar... Birkaç gün sonra da Fethi Bey'i, Yalova'ya çağırılmışlar. Ayın yedisinde de ben çağırıldım, baloya...”⁶²⁶

Mustafa Kemal çok partili bir yönetim denemesi yapmak istiyordu. Son zamanlarda tutucuların muhalefetleri artmıştır. Bu gidişat Mustafa Kemal'i düşündürmektedir. Amaç, halkın dini inançlarını korumak ya da halkın istediği yönetimden kaynaklı değil tutucuların bu davranışı tamamen kendi çıkarları doğrultusunda haklı yönlendirmek ve Mustafa Kemal'i yıpratmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

“—Kendisinden firkanın mahiyetini sordum... “Daha belli değil, dediği Şükrü Kaya” dedim. “ O, yani Gazi Hazretleri daha tutucu bir fırka kurulmasını istiyormuş.” dedim, “Şükrü Kaya ise, bunu tehlikeli gördüğünü, çünkü memlekette tutucuların çoğunluk olduğunu bildiğini söylemiş” dedim, “binaenaleyh, memlekette hiç de kötü olmayan ve kendisiyle kolaylıkla başa çıkabilecek bir sosyalist firkanın...”⁶²⁷

Serbest Fırka kurulmadan önce Mustafa Kemal Fethi Bey ile görüşmüş ve aslında bu parinin muhalif gibi görünmesine rağmen aslında Halk Fırkasına bağlı olacağını söylemiştir.

⁶²⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.43

⁶²⁷Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 45

“—Fakat firkanın programı hakkında görüşmediniz mi?” diye sordum. “Görüştük, dedi. Fethi Bey, Cumhuriyet Halk Fırkasıyla temelde bir ayrıntısı olmayacaktır” dedi.

—Hele bak! Neresi başka fırka oluyor öyleyse?

—Muhalefeti doktor! Fethi Bey dedi ki: “Zaten iki firkanın da yüksek idaresi ve deneti kendi ellerinde olacaktır” dedi Fethi Bey.

—Ah ne kadar iyi! Desene Ağa Hoca, atladık kopyacılığı, İngiltere’ye ulaştık, hatta zorlatıp hırpadak geçtik bile...

—Hangi bakımdan?

—Onların partileri de majestelerinin partileridir, ama hiç değil fikirde ayrıntıları vardır. Şu halde Gazi ayrılacak mı Halk Fırkasından?

—Fethi Bey dedi ki: “Halk Fırkasından ayrılmamakla beraber,” dedi, “benim fırkamın da taraflısı olacaklar, seçimlerde her iki firkanın adaylarını kendileri tayin edecekler” dedi. ⁶²⁸

Mustafa Kemal, Serbest Fırka’ya kimlerin katılacağını bile hesap ederek bu fırkayı kurma işine girişmiştir. Amaç daha önce de olduğu gibi gerçek düşünceleri ve muhalifleri ortaya çıkartmaktır. Tabi bunun yanında demokrasiyi uygulanmak istemesi de vardır.

“ —...Gazi Paşa’ımız bacısı, hanımı, Selbese geçirmez mi, Fethi Bey’e arka verdiği bilinsin için... Başkaca, ruh gibi ahbabı, Sarayımızın Başmebusanı Conk Bayırı’ndan silah arkadaşı Nuri Bey’i, Saray Profesörü ve de ağzı laf yapan Saray Mebuslarının Başbuğu sayılan Ağaoglu Ahmet Bey’i Selbese bağışlamaz mı? ” ⁶²⁹

Fethi Bey, İttihat ve Terakki Partsine katılmış ve 1908 Devrimini hazırlayan kadronun içinde yer almıştır.

“ —Bu Fethi Bey her ne kadar Gazi Paşa’ımızın öz adamı bilirse de, vaktiyle İttihatçının domuzu olduğu da bilinir. ” ⁶³⁰

Edirne Vakası, Osmanlı padişahlarından II. Mustafa Devri’nde yaşanmıştır. Padişah, Feyzullah Efendi’yi Erzurum’dan getirterek şeyhülislam yapmıştır. Bu olay

⁶²⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.46

⁶²⁹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 91

⁶³⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.92

ulemanın tepkisini çekmiştir. Ayaklanma sonucu II. Mustafa tahttan indirilmiş ve yerine III. Ahmet getirilmiştir. Feyzullal Efendi'de asılarak öldürülmüştür.⁶³¹

“ Kadı Nurullah Molla, zamanın - 1700 yıllarının - ünlü bilginlerinden olduğu halde, tarihlere ve de Şakaiki Numaniye zeyillerine kırılmaz inadı yüzünden “Katur Kadı”, binek değiştirmek tutkusu yüzünden de “Canbaz Kadı” lakabıyla geçmiştir. İnadı her ne kadar Edirne Vakası 'nda Padişah indirmeye kadar varmışsa da, canbazlığı daha baskındır. „632

İstanbul'da 1754, 1766, 1891 yıllarında depremler olmuş en büyük hasarı ise Kadı Nurullah tarafından yaptırılan Canbaz Kadı Medresesi ve Fatih Camii görmüştür.

“1754 yılı Eylül ayının bir uğursuz Salı gecesi başlayıp, İstanbul'u tam altı gün altı gece ırgalayan deprem, yarmayı büsbütün yarıp on beş arşın derinliğinde bir uçurum haline getirdiği gibi, hücrelerden beşini daha koparıp almış, öte yandan, Fatih Camii'nin de duvarlarını adam girecek genişlikte çatlatmıştı.

On iki yıl sonra, 1766 yılı Mayıs'ında sabaha karşı, deprem İstanbul'u gene salladı, bütün depremlerde olduğu gibi, ilk hızla Fatih Camii'yle Canbaz Kadı Medresesi'ne yapıştı, bu kez camiin kubbesini büsbütün göçertip, Canbaz'dan iki hücre daha alıp gitti.

Bu sebeple, 1891 yılının 10 Temmuz Salı günü İstanbul'u dehşete veren ve de tarihlere adı “Büyük Hareketi Arz” diye geçen depremde, Canbaz Kadı Medresesi'nin geri kalan on dört hücrelerinden sekizinin yerle bir olması hiç kimseyi ilgilendirmedir. „633

Kemal Tahir, tekkelerin ve medreselerin eskisinden farklı amaçlarla kullanıldığını romanda geçen kahramanları bu boş tekkelerde barındırarak anlatmaya çalışmıştır.

30 Kasım 1925 yılında çıkarılan kanunla tekke, türbe ve zaviyeler kapatılmıştır. Amacının dışında kullanılan bu yerlerin faaliyetlerine son verilmiştir.

⁶³¹Enver Ziya Karal, III. Ahmet, İslam Ansiklopedisi, Cilt I, MEB Yayınları, İstanbul 1989, s.165-168

⁶³²Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 94

⁶³³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 96

“Cumhuriyet olup, kurtarıcı devrimler furyasıyla medreseleri kapayan devrimde gelip yetişti. İstanbul’da 178 medrese, bunların 2300 odası, 63 dershanesi, 17 kitaplığı vardı. Canbaz Kadı Medresesi de bu sayıya sayılmış olduğuna göre, devrimin bu medreselerden kaçta kaçını barınılır halde bulunduğu merak edilecek nokta ise de “Sayısı batsın! Cehenneme kadar yolu var!” denildi. ⁶³⁴

Kemal Tahir burada tekke ve zayırların kapatılması ile ilgili çıkarılan kanunu eleştirmiştir. İstanbul’daki Fransız ve Ameriken okullarının dini içerikli olanlarının kapatılmayıp tekke ve zaviyelerinin kapatılmasına anlam veremediğini dile getirmek istemiştir. Batı’nın hala memleket üzerindeki etkisine şaşırılmaktadır.

“...Ne midir aklına gelen Selim Efendi? Bu bizim medreselerin kapatılıp, Laik Fransızlar’ın papaz mektepleri neden açık bırakıldı? Başkaca, Laik bile değil, düpedüz alık Amerikan protestan misyonerlerin okulları neden işler harıl harıl? Diyelim bunlar batılıdır, boynumuz kıldan ince... Ya Rumlar’ın Heybeliada’daki papaz mektebi... Diyeceksin ki Selim Efendi, devrimdir bu, Türk’ün aklı ermez! Doğrusun arkadaş! Hemi de haklısın! ⁶³⁵

1924 yılı ile başlayan gerici ve ayırıcı ayaklanmalar yüzünden hükümet zor günler geçirmiştir. Şeyh Sait ayaklanması bu isyanların en önemlilerinden biridir. Bu ayaklanmanın bastırılması için Başbakan İsmet İnönü hükümete geniş yetkiler veren Takrir-i Sükûn kanununu TBMM’de onaylattırılmıştır.(4 Mart 1925) İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve faaliyetebaşlamıştır.

“—Bence yeni olan, hürriyettir arkadaşlar... Hem de bu hürriyet, Takrir-i Sükûn Kanunu’ndan, İstiklal Mahkemeleri teröründen dört yıl sonra getirilmek isteniyor. ⁶³⁶

Falih Rıfki Atay Mustafa Kemal ile ilgil anlattıklarını Çankaya adlı eserinde aynı şekilde anlatmıştır. ⁶³⁷

⁶³⁴Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.97-98

⁶³⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.100

⁶³⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.106

⁶³⁷Bakınız: Falih Rıfki Atay, Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004

Mustafa Kemal her dönemde bu şekilde suçlamalara maruz kalmış bir liderdir. Şu unutulmamalıdır ki dünya tarihinin gördüğü en önemli liderlerden biridir. İleri görüşlülüğü, çağdaşlığı, en önemlisi vatanseverliği yatsınamaz bir liderdir.

“—...*Falih Rıfki Bey'in anlattıklarından aklımda kalanları aktarmaya çalışacağım: "Milletvekilliğimin ilk yıllarında bir öğleüstü, Yakup Kadri ile beraber Meclis'e gelmiştik!" diyerek söze başladı Falih Rıfki... "Dış bahçe kapısı ile iç merdiveni arasında, birkaç milletvekili bize bir kanun teklifi imzalatmak istediler. Okuduk. Teklif aşağı yukarı şu idi: 'Hidematı vataniyesine mükâfaten Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne 1 milyon lira ihda edilmiştir.'*

... *Kuvayı Milliye devrinde İngiliz entelijansı adına –hareketin başından ayrılmak şartıyla- Mustafa Kemal'e büyük bir para ve İtalya'da bir villa vaat edilmişti. Bu da öyle bir şeydi. Gazi Mustafa Kemal'i inkılâp tarihinin ilk günlerinde suikastların en alçakçası ile öldürmek demektir.*”⁶³⁸

Mustafa Kemal bu olay kendinse söylendiğinde çok kızmış ve gönderilen teklif kâğıdını alıp yırtmıştır. Mustafa Kemal'e İngilizlerin büyük maddi olanaklar sunarak Milli Mücadele'den vazgeçirmek istendiği konusunda o günlerde söylentiler çıkmış bunu Mustafa Kemal sonradan öğrenmiştir.

“*Gazi'nin haberi olup olmadığını düşünmeden reislik odasında kendisini bulduk. Hamdullah Suphi heyecanlı sözleri ile hepimizin ıstırabını anlatmaya çalıştı. Gazi:*

—*Hiç haberim yok... Küstahlık etmişler. Teklifi bana buldurunuz, dedi. Getirtti yırttı.*”⁶³⁹

Ermeni meselesi ile ilgili böyle bir kayıt Cumhuriyet tarihi hakkında olan böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Ancak yazar böyle bir olayı kurgulamayacağı için belli ki arşiv belgelerinden yararlanmış ancak daha bu bilgi kitaplara aktarılmamıştır.

⁶³⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 107

⁶³⁹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.108

“Yeni devrin ilk skandallarından biri Ermeni kaçırma hadisesidir. İstanbul gazeteleri mallarını yeniden ele geçirmek için iki Ermeni zengininin gizlice İstanbul’a sokulduğunu yazmışlar ve bu kaçakçılığı yapan “İş Komitesi” nde Gazi’nin arkadaşlarından birkaçını ortak göstermişlerdi. Bu iki Ermeni’nin İstanbul’a gelmiş olduğu, fakat mesele ortaya çıkınca tekrar savuşturuldukları doğru idi.”⁶⁴⁰

I. İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar doğrultunda kurulan ilk özel sermayeli bankadır. Özel sermayeli olsa da uzun yıllar devlet otoritesinden çıkamamıştır.

“İş Bankası’nın bir nevi politikacılar bankası olarak kurulmuş olması, Cumhuriyet tarihi için pek acıklı aferizm salgınının başlangıcı olmuştur.

—İş Bankası’nı kuranlar ve bilhassa onun umum müdürü, dürüst kimselerdi. Fakat bankayı yürütebilmek ve işletebilmek, uzun müddet devlet otoritesini kullanmaya bağlı kalmıştır.”⁶⁴¹

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yolsuzluk davasıdır. 1924 yılında Bahriye Bakanlığı kurulmuş ve bakanlığa Osmaniye Milletvekili İhsan Bey getirilmiştir. Bakanlığa atanmadan önce Yavuz zırhlısını onarma işiyle uğraşan İhsan Bey bu konuda Fransızlara ayrıcalık tanıdığı iddia edilmiş ve meclise soru önergesi verilmiştir. İhsan Bey’in dokunulmazlığı kaldırılmış ve Yüce Divan’da yargılanmıştır.⁶⁴²

Bir gün, daha sonra Yavuz-havuz skandalında hüküm giyenlerden bir milletvekili ile trende konuşuyordum. O da 1923 fukarasındandı...⁶⁴³

Kemal Tahir basının hiçbir devirde serbest olmadığını dile getirerek cumhuriyet devri kanunlarını eleştirmektedir.

⁶⁴⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 108

⁶⁴¹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.109-110

⁶⁴²Bakınız: Mahmut Goloğlu, Devrimler ve Tepkiler, Türkiye Cumhuriyet I (Tarihi 1924-1930), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008

⁶⁴³ Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 112

Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldıktan sonra hükümet Tevdit-i Efkar, İstiklal, Son Telgraf, Orak Çekiç ve Seilürreşat gazetelerini kapatmıştır. Daha sonra Tanin, Yoldaş, Presse du Oir, Resimli Ay, Millet, Sada-yı Hak, Doğru Söz, Kahkaha, Tok Söz, İstiklal ve Sayha gazeteleri de kapatılmıştır.⁶⁴⁴

“—Bir sürü kanun değişti. Basında hala İttihatçıların 1909’da çıkarıp 1918’e kadar her yıl sıkılaştırarak kullandıkları Basın Kanunu yürürlükte... Gazeteci olarak seni hiç rahatsız etmiyor mu bu durum Murat? Yazmak isteyip yazamadığın hiçbir şey yok mu? Neden gidemedin Ağrı Dağı’na? Başvekil bile peki dediği halde? Çünkü Mareşal Fevzi Paşa önledi. Neye dayanarak? Baskı rejimine... Neyi kimden saklamaya çalışıyor tonton Mareşal? “Üç buçuk Kürt” denilen isyancıların düzenli orduya aylardır dayanmaları ne demek? Aksaklıklar örtbas edilemez hale geldi, demek...”⁶⁴⁵

İzmir Suikasti meselesinin ardından Arif Oruç’un çıkardığı Yarın Gazetesi muhalif yazılarından dolayı kapatılmıştır.

“ —Gerçek... Bir de Arif Oruç meselesi var. Hürriyet meydanını Arif Oruç gibilerine bırakmak da olmaz, onların yanına, onların buldukları pislik çukuruna düşmek hele hiç olmaz. Bu tepeden inme hürriyetin beni tedirgin yönlerinden biri de bu Arif Oruç’tur. Tanır mısın sen bu herifi?”⁶⁴⁶

Arif Oruç’un Bolşeviklerle ve Karadeniz’deki İpsiz Recep Çeteleri ile bağlantısı olduğu iddia etmişlerdir. Arif Oruç basının kanununun çıkmasından evvel hükümeti ve Mustafa Kemal’i eleştiren yazılar yazmıştır.

“—Öyle diyorlar. Urfa Mebusu Ali Saip Bey Meclis’te söylemiş... Mücadele yıllarından İstanbul’dan Ankara’ya geçen bir kafile Kefken’de iken, Arif Oruç, İpsiz Recep’e müracaat ederek, “Bunların üzerinde otuz bin altın var. Gel şunları boğalım da paralarını alalım” demiş...

—İnanılır şey değil... Böyle dediği duyulmuş da neden cezası verilmemiş?

⁶⁴⁴ Hakan Özoglu, Cumhuriyetin Kuruluşunda, İktidar Kavgası, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2011, s.145

⁶⁴⁵ Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.113

⁶⁴⁶ Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.114

—Orasını bilmem. İstiklal Mahkemeleri'nin on üç bin beş yüz kişiyi astığı söyleniyor. Bunların kimlikleri, niçin asıldıkları bilinmedikçe Arif Oruç gibilerinin de niçin asılmadıkları bilinmez. Herhalde, böyle karışık dönemlerde işe yarar, denilmiş olmalı...

—Aklım almıyor.

—Haklısın. Ama tanık da gösteriyor Ali Saip Bey... Bu Ali Saip Bey'i bildin mi? En çok adam asan İstiklal Mahkemesi'nin en kıyıcı savcılarındandır. Gösterdiği tanık Yeni Sinema sahiplerinden Hüseyin Bey'miş... Bunu anlatan gitmiş görüşmüş. Hüseyin Bey de olayı şöyle doğrulamış: “Biz Anadolu'ya geçmeye karar vermiştik. Merdivenköyü'nde Bektaşî tekkesinin yanında buluştuk. Birinci kafilede Tanin gazetesi başyazarı Muhittin, Sadri Ethem, Kemal Ragıp, Ahmet Ensari Bey'ler vardı. İkinci kafile, İttihad-ı Terakki kâtibi mesullerinden Vehbi, Selahattin ve Ali İhsan Bey'lerle bendenizden mürekkepti.” Bildin mi Ali İhsan Bey'i? Topçu İhsan derler. Bahriye Vekili'yken Yavuz - havuz meselesinde Divanı Ali'ye çekilip mahkûm edildi. Bu da İstiklal Mahkemeleri'nin acımasız başkanlarındandı. Hüseyin Bey devam ediyor: “Üçüncü kafileyi ise Yüzbaşı Rıza Bey'le maiyeti teşkil ediyordu. O gece yola çıkmıştık. İkinci gün bulduğumuz vakit Arif Oruç'la Nizamettin (Nazif) Bey'i de orada gördük. Yaya yürüyerek Kandıra'ya vardığımızda Bolu isyanı, Anzavur'un türemesi hasebi ile İzmit Körfezi'nden Karadeniz'e kadar olan yolu kapalı bulduk. Bunun için Kandıra'da on beş gün beklemeye mecbur kaldık. O sırada Kandıra'ya Ömer Kaptan'la Küçük Aslan çetesi de iltihak etmişti. Kandıra'nın da tehlikede olduğunu görünce, Keşken adasına gittik. Bu sahilleri İpsiz Recep çetesi muhafaza ediyordu. Ömer Kaptan bize gelerek Arif Oruç'un İpsiz Recep'e, “Bunlarda otuz bin altın var. Bunları keselim, paraları alalım” dediğini anlattı. Orada bulunanların hepsi de duydu. Bundan sonra Arif Oruç'u yanımızdan def ettik.”⁶⁴⁷

Fethi Bey'in 1928 yılında borçlar meselesini halletmesi ile ona verilen on bin lira duyulunca basında muhalefet edilmiş ve halktan tepki gelmiştir.

“—Orasını kendisine sormalı... Başkaca... Osmanlı borçlarını altınla ödemek üzere neden anlaşma yaptığını da sormalı Fethi Bey'e... Fazladan bu anlaşmayı bağlama başarısı olarak alacaklarımızdan on bin lira bahşişi nasıl aldığını da sormalı...”⁶⁴⁸

⁶⁴⁷Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.116-117

⁶⁴⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.118

Fethi Bey'in Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitinginde halk ona aşırı bir sevgi göstereceğinden bulunmuş ve fazla teveccüh kargaşaya çıkmasına sebep olmuştur. Fethi Bey bu yüzden konuşmasını bir gün sonraya ertelemiştir. Ertesi gün olaylar sabahın erken saatlerinde başlamıştır. Polisler asayişin sağlanmasını için önlem almaya çalışmışlardır. Halka açılan ateş sonucu aon iki yaşında bir çocuk ölmüştür. Anadolu Gazetesinde Haydar Rüştü Serbest Fırka ile ilgili çok ağır bir yazı yazmıştır.⁶⁴⁹

“—...Sonra, Halk Fırkası Mebusu Ali Haydar Rüştü Bey'in Anadolu gazetesine doğru yürüyor.

—Neden?

—Çünkü o günkü sayısında, bu gazete, İzmir halkını tahkir etmeye yeltenmişti. Halk, binanın önüne gelince içeriye saklanmış polisler kalabalığı dağıtmak için silah atmaya başlamışlar.

—Yok yahu! Deli mi bunlar? Öğrenci burada mı öldü?

—Evet! Atılan kurşunlardan biri on dört yaşındaki bir öğrenciye rastlıyor! Otelin salonunda İzmir ileri gelenleri ile görüşüyoruz! Birden otele büyük bir kalabalık hücum etti. Gayet heyecanlı, gayet kızgın! Kimi ağlıyor, kimi lanet ediyor, kimi tehditler savuruyor! Kalabalığın ortasında yaşlı bir adamcağız kucagında taşıdığı çocuğun ölüsünü birdenbire Fethi Bey'in ayaklarına atarak...

— Ne diyorsun! “Gazeteler uyduruyor” demişlerdi! Hay Allah kahretsin!

— İşte size bir kurban!” dedi, “Başkalarını da veririz! Yalnız sen bizi kurtar!”⁶⁵⁰

Kemal Tahir, Yunus Nadi'nin Mustafa Kemal'e yazdığı mektubu romanda aynen kullanmıştır.

Yunus Nadi'nin 9 Eylül 1930 tarihinde Mustafa Kemal'e yazdığı açık mektubu Cumhuriyet Gazetesinde yayınlamıştır. Yunus Nadi, Mustafa Kemal'e rejim karşıtlığının doruğa ulaştığının en iyi kanıtı Halk Fırkası binlarının taşlandığını söyleyerek kanıtlamaya çalışmıştır.

AÇIK MEKTUP

⁶⁴⁹Bakınız: Abdülhamit Aşar, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Kitapevi Yayınları, İstanbul 1998

⁶⁵⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 126

Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne,

İzmir'de bir matbaamıza taarruz edildiği ve Cumhuriyet Halk Fırkası binamız taşa tutulduğu gündün beri memlekette bize düşen yeni vazifelerin vücut ve ehemmiyetini takdir ediyoruz. Bu arada, ezeli ve ebedi şefimiz olarak bildiğimiz zatı devletlerini başka yeni fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıklarını görerek öyle dahi olsa biz kendimizi, bize emanet edilen Cumhuriyet'i her ne pahasına olursa olsun savunma görevini eksiksiz ifaya muktedir biliyoruz.

(Allahü ekber!)Vazifemizin kolaylaşması hesabına değil, belki vaziyetin tavzihi namına hal ne ise lütfen ifadesini istirham etmeye mecbur kaldık. (Vay vay vaaay!).

Her hal ve ihtimalde Cumhuriyet'in iyice korunacağından daima emin bulunarak sonsuz hürmetlerimizi lütfen kabul buyurunuz aziz şefimiz! Yunus Nadi. “⁶⁵¹

17 Kasım 1922 yılında Saltanatın kaldırılmasıyla yurt dışına çıkmışlar ve yurda geri dönmelerine izin verilmemiştir. Çelebi Mehmet Osmanlı'nın ikinci kurucusu olarak anılmaktadır. Çünkü Ankara Savaşı'ndan sonra fetret devrine giren devleti tekraradan o toparlamıştır.

“—Hayır, Osmanoğulları hiç gelemez artık! Çünkü Osmanoğulları Ankara'ya yenildi. Tarihte yenilgilerin önemi yoktur. Direnseydiler, direnebilseydiler, belki Çelebi Mehmet gibi yeniden gelebilirlerdi. Tarih yalan yazmıyorsa, kırka yakın kılıç darbesi varmış Çelebi Mehmet'in gövdesinde... Böyle sürekli bir boğuşmadan gelmiş, oturmuş tahta... Oturabilmek içinde bütün kardeşlerini temizlemek zorunda kalmış... Demek ki, yaptığı kavganın şakası yok! Osmanlı kanunu. Devlette tökezledin mi, hele, var gücünle, ölümü göze alıp çabalamadın mı, gitti gidersen! “⁶⁵²

Yunus Nadi'nin 9 Eylül 1930 tarihli mektubuna Mustafa Kemal 10 Eylül 1930'da bu karşılığı vermiştir.

GAZİ HAZRETLERİNİN MEKTUPLARI

⁶⁵¹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 137

⁶⁵²Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 143

Cumhuriyet Gazetesi Başmuharriri Yunus Nadi Beyefendi'ye

—*Bana kalsa yeter. Gerisinin n'olduğu anlaşılıyor.*

—*Nerden?*

—*Beyefendi, sözünden... Bitirmeye karar verseydi, Bey bile demezdi. Ama gene de oku, bakalım!*

—*Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubunuzu okudum. Bu mektupta, son günlerde İzmir'de vukua gelen hadiseler işaret olunarak beni, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan başka fırkaların kendine mal etmeye çalıştıklarını gördüğünden bahis ve vaziyet açıklaması namına, hal ne ise ifadesi talep olunuyor.*

Bu nokta üzerine diğer bazı gazetelerdeki yazıları da okudum. Her yerde halk arasında da bu hususta şayialar ve tereddütler olduğunu işitiyorum.

Hakikati, Fethi Beyefendi'ye yazdığım mektupta açıkça ifade ettiğimi zannediyorum. Kendilerince hakiki vaziyetin tamamen bilinmekte olduğuna şüphe yoktur. Ancak, umumiyetle yanlış zan ve düşünceler ve görüşler olduğu anlaşılıyor. Hakikati hali bir daha ifade ve tasrih edeyim. Ben, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umumi Reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip, benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur.”⁶⁵³

II. Abdülhamit tahttan indirildiğinde Selanik'e gönderilmiştir. Muhafız olarak yanına Fethi Bey verilmiştir. Zaman zaman da padişah ile görüşmüştür. Hatıralarında Abdülhamit için “kibar, zarif, kültürlü ve devlet düzenini bilen bir sultanmış tanıyamamışız “ diye yazmıştır.⁶⁵⁴

—*Fethi kim? Şuna “Fethi Beyefendi” desene... Paris Elçisi... Hani, şu komisyoncu elçi, daha önce, II. Abdülhamit'e ait para ve tahvil çantasının, göz göre göre sırra kadem bastığı Selanik yolculuğunun arslan muhafızı! Fethi Bey'e de oyun oynanmayacak da ya kime oynanacak? “⁶⁵⁵*

⁶⁵³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 146

⁶⁵⁴Bakınız: Cemal Kuntay, Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1980

⁶⁵⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 147

Kemal Tahir aşağıda diğer cepheleri anlattığı gibi savaşın bütün detaylarını tüm gerçekliği ile aktarmaya çalışmıştır. Bir kere daha onun ne kadar iyi bir araştırmacı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eskişehir- Kütahya savaşlarında Yunanlılar'a yenilen düzenli ordu birlikleri Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kalmışlardır.

"...10 Temmuz 1921 sabahı Eskişehir-Kütahya savaşları başladı. Bizim 15. tümen hemen ilerleyip Kocagüney-Ağızören çizgisini tutacaktı. 11 Temmuz akşamı, Serveren'e vardık, 12 Temmuz'da istenen çizgiyi tuttuk. 14. tümen, gerimizden gelip sağ yanımızdan bizi geçmiş, 13 Temmuz'da Tavşanlı'ya kadar çıkmıştı. Bizim 45. alay, tümenin sağ kanadı, Kocagüney-Arslanlı evresindeydi. Saldırının 5. Günü dışman, 14. tümeni birden söküp bizim üstümüze attı, Eskişehir'e inmek için yüklendi. Akşama kadar direndik. Gece bastırınca geri çekilme emri geldi.

...16—17 Temmuz gecesi Sobran-Demirli çevresine çekilen 5. grup burada dayanmayı tasarlamıştı. 18. gün sabahdan akşama kadar vuruştuk... 19 Temmuz'da dışman bizi tutunduğumuz mevzilerden söktü.

...3. grupta birleştik, Kızılınler-Gökekısık-ilhane önünde bir daha direnmeyi denedik. Geldi attı. Sağ kanadımızı ezip Eskişehir'e doğru sarktı. Eskişehir'i bıraktık, 21 Temmuz'da son bir saldırı yaparak bahtımızı denemeyi kararlaştırdık."⁶⁵⁶

Eskişehir- Kütahya yenilgisinden sonra toparlananmaya ayışlan ordu Sakartya Savaşı ile Yunan birliklerini geri eilmeye zorlamıştır. Sakaraya Savaşı, Türklerin II. Viyana Kuşatması'ndan beri savunmada olan ordusunu taarruza geçirmiştir.

"...O gece Porsuk Suyu'nu doğuya geçtik. Demiryolu boyunca Sarıköy durağına çekildik. Sonra öğrendik ki, biz karşı saldırıyla uğraşırken, dışmanın bir tümeni Kırkız dağını dolaşarak arkamıza dışmek üzereymiş... 22 Temmuz'da dışman baskısı azalmayınca bütün gruplara, dışmanla vuruşmayı kesip, Sakarya'nın doğusuna geçmek emri verildi.

⁶⁵⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.184-185-186

... Bizim tümen, Beylik Köprü'den geçti Sakarya'yı... Beylik Köprü'de, hem şimendifer köprüsü vardır, hem de taş köprü... 26 Temmuz gecesi, suyun batısında bizden kimse kalmadı. İstihkâmcılar köprüyü attılar.

—...23 Ağustos 1921'de Sakarya Savaşları başladı. Yunan'ın önünde tutunamamak, tümen erinden başkomutana kadar hepimize çok ağır gelmiş olmalı ki, bu kez gerilemeyi hartadan sildik. ⁶⁵⁷

V. Murat'ın içkiye alışması çok sık görüştüğü Tanzimat aydınları yüzünden olduğu iddia edilir. Özellikle Namık Kemal'le çıktığı gezmelerde bu içkiye alıştığı dile getirilir.

“—...Bizim gençliğimizde, konyak modası vardı. Belki de, rahmetli Beşinci Sultan Murat hazretleri konyak tutkunu oluşu için... Duyduğuma göre hemen hemen bütün Tanzimat ileri gelenleri konyak içerlermiş... ⁶⁵⁸

Latinler 1204 yılında Haçlı Seferi bahanesiyle geldikleri İstanbul'u yağmalayıp kan gölüne çevirmişlerdir. İstanbul'un yerli ahalisini bu durumu yüzyıllarca unutmamışlar ve Latinlerin İstanbul'a geldiği günü yas ilan etmişlerdir.

“—...Aşağıda bir vaveyla koptu ki, kıyamet kopsa o kadar olur! Hayır, Galata Galata olalı Bizans'ın Latinler'i yediden yetmişe kılıçtan geçirdiği gün bile böyle bir gürültü görmemiştir” diyecekti ki, kapı hızla açıldı. ⁶⁵⁹

Mustafa Kemal Milli Mücadele yolunda önüne her çıkan engeli her ne pahasına olursa olsun aşmayı başarmış bir liderdir. Bu da onu yalnızlaştırmış ve hedef haline getirmiştir. Fikirlerini ve yapmak istediklerini hiç kimse anlayamamıştır.

—Siz bu işi, biraz çaprazından almışınız. Mustafa Kemal'in bir sözü var. Hiç duydunuz mu?

⁶⁵⁷Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.187

⁶⁵⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 242-243

⁶⁵⁹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 269

—Ne üstüne?

—Kuvayı Milliye'ye inanmayanlar üstüne... İlk yıllarda kendisine zorluk çıkaranları sonra neden bağısladığını sormuş da bir arkadaş... “Hak veriyorum” demiş. “Ben Erzurum'dan İzmir'e bir elimde tabanca, bir elimde idam direklerle geldim!” demiş... “Herkesin harcı değil bu” demek istiyor.”⁶⁶⁰

Burada yazar Mustafa Kemal ve sisteme bir eleştiri de bulunmuştur. Çerkez Ethem Milli Mücadele'nin başında milli kuvvetlerden yana iken kişisel hırslarından dolayı daha sonra davaya karşı gelmiştir. Halide Edip ise Mustafa Kemal ile fikri uyuşmazlığa girmiştir. Bu fikri uyuşmazlık kişiyi hiçbir zaman vatan haini yapmaz. Yeni kurulan bir devleti muhafaza etmek için olağanüstü önlemler alınmıştır.

“—Siz bilirsiniz? Bence ikisi de bir... Asıl önemlisi... Bu işler bir başka açıdan da düşünülebilir. Kuvayı Milliye'ye en önce başlayanlardan biri Çerkes Etem'dir. Kurtuluş tarihimizde adı “Vatan haini” diye geçiyor. O kadar kıskandığımız Halide Edip, önceleri Amerikan mandasını savunmuştu. Şimdi de sınır dışında yaşıyor muhalif olarak...”⁶⁶¹

1909 ile 1914 yılları Osmanlı Devleti için felaket yılları olmuştur. Üst üste yaşanan savaşlar ve kaybedilen toprakların telafisi için I. Dünya Savaşı'na girilmiş ancak bu da koskaoca imparatorluğu darmadağan etmiştir.

“—Bizim hürriyet, Avrupa'yı bugünkü hale getirmiş cankurtaran... Ölü diriltme ilacı... Öylesine binbir derde derman ki, bunca yılın despotu Abdülhamit'i bile şıpınışı, Meşrutiyet Padişahı haline getiriverdi. Nerdeyse, herif bizim karşımıza hürriyet fedaisi kesilip dikilecek... Derken 31 Mart koptu. Derken ben kendimi, Trablus çöllerinde buldum. Bir elimde filinta...

—Nedir o?

—Kısa tüfek... Öteki elimde, tentürdiyot şişesi, sargı bezleri... Biz orda boğuşurken, bir de baktık, Balkanlar tutuştu. Trablus'u İtalyanlar'a bırakıp seğirttik. Biz yetişene kadar, düşmanlar Çatalca'ya dayandılar. Çatalca'da kan gövdeyi götüredursun, bizim Hürriyetçiler Babiâli'yi bastı. Hükümet düşürüldü. Harbiye Nazırı öldü. Yerine yenisi çıktı. Derken o Harbiye Nazırı da öldü. “ Bu gidişle bize ne vatan toprağı dayanacak, ne de

⁶⁶⁰Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 286

⁶⁶¹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 289

Harbiye Nazırı... Bu hürriyet, hani bizi, birkaç saat içinde Avrupa'nın medeniyet çizgisine eriştirecekti. Sakın bir yanlışlık olmasın!" demeye kalmadı, Dünya Savaşı patladı. Galiçya'dan İran içlerine, Süveyş Kanalı önünden Hazar Denizi kıyılarına koştuk."⁶⁶²

Kemal Tahir, Enver Paşa'yı kastetmektedir. Enver Paşa Kafkasya'da kurşunlanarak öldürülmüştür. İmparatorluğun batmasında Enver Paşa ve diğer İttihatçılar suçlanmaktadır. Eğer kurşunlanarak ölmeseydi; deİğer İttihatçılar gibi İzmir Suikasti meselesi ile suçlanacaklarını dile getirmektedir

"... Bu batırma marifetinin cezasını bir yabancı memlekette, kurşunlanarak çekecekti. Böyle bir cezadan kurtulsaydı, "İzmir'deki Mustafa Kemal'i öldürme işinden haberli" suçlamasıyla ötekiler gibi asılacaktı.

—Hani siz asılmamışsınız?

—Ben, hürriyet türküsüyle gelip, hürriyet adına gazeteci öldürenlerden kolay ayrıldım. Babanız ayrılmadı."⁶⁶³

Kemal Tahir batılılaşmanın yanlış yorumlandığını ve Osmanlı kültürüne ait her şeyin kenara itilip Batı'nın her şeyinin alınmasını eleştirmektedir.

"...Cumhuriyetle beraber toplumun hayatından tekmeyle kovulmuş Osmanlılığın ufak tüfeği, süsü, işe yararlılıklarıyla beraber, bütün değiş tokuş değerini, bütün tarihsel değerlerini, bütün sanat değerlerini kesinlikle yitirmiş, hepsi burada, hiç acımadan çürümeye bırakılmıştı."⁶⁶⁴

Kemal Tahir, Ermeni Tehciri'nde yaşanan talihsiz olayları ve suçsuz olduğu halde yaşananlardan zarar gören Ermeniler konusunda elşetirilenirini dile getirmiştir. Her zaman sadece suçlu olmalı değil onların yanında suçsuz olan insanlarda yaşananlardan etkilenmektedir.

"...İlle de, çoğu müslüman daha sağlam Osmanlı oldukları halde, çocuklarıyla beraber gaddarca öldürülmüş, göğüslerindeki sadakat, şefkat, liyakat

⁶⁶²Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 291

⁶⁶³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 292

⁶⁶⁴Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 310

madalyalarıyla gururlu Ermeni memurlar, esnaflar, sanatçılar, bunların kızları, karıları...’’⁶⁶⁵

Yazar yine Batı’yı ve batılılaşmayı eleştirmiştir. Osmanlı’nın Batı’daki kadar basit zevkleri olmadığını ancak Batılılaşma ile artık bu zevklerin giderek basitleştiğini ifade etmektedir.

“...Tamamıyla başka bir toplum içinde yapılmış, olduklarından Osmanlılar’da ancak köpekleşmeyi, ruh rezilliğini ispatlayan hediyelikler, yadigârlar, gerçek Osmanlı hanımlarına, el sürmekle değil, göz değdirmekle iğrenme veren yüzde yüz pislikler... Sanata hiç uğrayamamış olmanın çirkinliğini yüklenmiş şeyler... Batı uygarlığının alık batılılar da düşünülerek piyasaya sürülmüş küçük dolandırıcılık avadanlıkları...’’⁶⁶⁶

Kemal Tahir’in Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili yukarıda verdiği bilgilerin tümü kayıtlarda yer aldığı gibidir. Bu seçimler Serbest Fırka ile Halk Fırkası arasını düzelmeyecek şekilde bozmuştur. Her ne kadar Mustafa Kemal seçimlerden sonra halk iradesi kazandı, dese de sonuçlardan rahatsız olduğu bilinmektedir.

“ İstanbul Belediye seçimleri biteli on gün oluyordu (18 Ekim 1930)... Seçimler büyük bir karışıklık içinde sürmüştü, büyük bir karışıklıkla da bitmişti. (Bu arada, bir yıldırım seçim sonunda Fethi Bey Gümüşhane mebusluğuna atanıp mazbatasını 25 Eylül’de Ankara’ya telgrafla ulaştırıldı.) Seçimlerde, olup bitenler gerçekten şaşılacak şeydi. Büyükkada’da defterler çalınmış, Çatalca’da, oy çuvalları ortadan kaybolduğu için sandık açılıp sayım yapılamamıştı. Kasımpaşa’da, kalabalığı dağıtmak üzere getirilen itfaiye hortumlarını halk kesti, polis saldırıya uğradı, yaralananlar oldu. (4 Ekim’de Gazi bütün mallarını Halk Partisi’ne bağışladı) 12 Ekim’de İstanbul seçimi bir hafta uzatıldı.

...İstanbul seçiminin resmi sonuçları şöyleydi: Halk Partisi 35.934 oy, Serbest Parti 12.813 oy...(Buna karşılık, İstanbul’da oy hakkına sahip 250.746 vatandaş oy vermemiş, daha doğrusu, sandık başına gelmeyi göze alamamıştı.)’’⁶⁶⁷

⁶⁶⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.311

⁶⁶⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.312

⁶⁶⁷Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 337

1727 yılında Osmanlı Devleti'nde matbaayı kuran İbrahim Müteferrika'dır. Osmanlı Tarihi ile ilgili en önemli kaynaklardan biri olan Naima Tarihi ve Vankulu Sözlüğü ilk basılanlar arasındadır.

Naima Tarihi, Kemal Tahir için önemli bir tarihi kaynaktır. Bu eseri okuduğunu kendi Notları'ndan öğrenmekteyiz. Tarih kitapları arasında başucu eseridir denilebilir. Naima Tarihi'ne çok önem verdiği her fırsatta bu kitaptan bahsetmesinin anlıyoruz.

“İbrahim Müteferrika'nın kurduğu ilk basımevini görecekti. Vankulu Sözlüğü'nün ya da Naimağa Tarihi'nin basıldığını...”⁶⁶⁸

Osmanlı padişahlarından olan III. Selim şair ve bestekâr bir sultandır. Ney çaldığı da bilinmektedir. Kabakçı İsyanı ile tahttan indirilmiş yerine II. Mahmut tahtta çıkmıştır.

“...Senin gibi şairmiş biraz Üçüncü Selim fukarası... Belki de şair olduğundan, tahtını tacını kaptırdı Kabakçı Mustafa'ya, tatlı canı bile kurtulamadı. Şairlik gibi bela yoktur...”⁶⁶⁹

Mustafa Kemal, İsmail Hakkı Bey'in kendisi için yazdığı yazıdan hiç hoşlanmamıştır. İstanbul'a girerken kalabalığın yeri göğü inleyen alkışlarına karşı Hamdullah Suphi'ye : *“ Vahdettin de dönseydi aynı alkışlar duyulurdu. Bu gördüğün kalabalık gün gelir, insanı linç etmek için de böyle toplanabilir. Onun sevgisine de nefretine de pek güvenilmez.”* demiştir.⁶⁷⁰

İsmail Hakkı Bey (İstanbul Darülfünun eski emini, profesör. Başkaca, Serbest Parti İstanbul Vilayeti Başkanı) *Yarın* gazetesinde bir makale yazmış, Mikelanj ve Dölakurva ile mukayese ederek, şöyle diyor:

⁶⁶⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 344

⁶⁶⁹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 354-355

⁶⁷⁰ Bakınız: Mustafa Baydar, Hamdullah Suphi ve Anıları, Menteş Yayınları, İstanbul, 1968

BİZİM TAPTIĞIMIZ MUSTAFA KEMAL.

“Fidyas antikitenin en büyük sanatkarlarından biridir, fakat tarihe gömülmüştür.

“Mikelanj, Rönesans’ın onun kadar büyük bir sanatkarıdır. Fakat on altıncı asırdan kalmıştır. Dölakurva romantizmin en büyük kayasıdır, fakat unutulmuştur. “Fidyas”tan başlayıp, “Dölakurva”ya varan yüzümüzün her halkası “natüralizm” madeninden yapılmıştır. Hal “anti-natüralist”tir, istikbal sürrealist olacaktır. Fidyaslar, Mikelanjlar, Dölakurvalar, maziye işleyerek şöhret kazandılar, fakat istikbale musallat olmak felaketine uğramadılar. “İngres” gibi intikal devrelerinde gelen simalar da vardır. Bunlar geçmişin mirasını taşırlar ve istikbalin imkânını taşırlar.

“Bizim taptığımız Mustafa Kemal, Halk Fırkası’nın Umumi Reisi olan Mustafa Kemal değildir, dahi İngres gibi, mazinin mirasını, yani Türk milletinin manevi kuvvetlerini taşıyan ve Türk kavminin istikbalini yaratan ve Türk istikbalinde Türk milletine edebi rehber olmak istidadını ve kuvvetini muhafaza eden “mutlak Mustafa Kemal”dir.

“Bu takdirimiz tamamıyla hürdür. Çünkü benliğimizin mutlak ifadesidir.— Müderris— İsmail Hakkı.”⁶⁷¹

Kemal Tahir Osmanlı’yı değerlendirmekte aslında devletin Kanuni döneminde sınırlarının çok fazla genişlemesi ve böylece düzenin sanılan aksine sağlanamamasıyla gerilemeye başladığını dile getirmektedir. Tarihçiler Osmnalı Devleti’nin hantallaşmış yapısının gerileme sinyallerini Kanuni Sultan Süleyman zamanında verdiğini söylemektedirler.

“...O kadar ki, bu abartış, Osmanlı insanında doğal hale geldiğinden ancak, başka ölçülere sahip olanlarca farkına varılır. “Neden peki? Nereden gelmiş?” Şuradan ki... Şuradan olabilir! Çünkü daha önceleri yoktu bu özellik galiba... On yedinci yüzyılda... Başlamış, sonlara doğru çok gelişmiş... Belki de Kanuni’de başlamış... Çünkü imparatorlukta gelişmenin, doğaya karşı büyüme dönüşü Süleyman döneminde başlar. Doğaya karşı büyüme, yani, kansere dönüş... Evet, imparatorluğun bu en güçlü görüldüğü sıra ki, hazine tamtakırdır. Padişah kırk beş yıl tahtında kaldığı halde bu tahtın çevresinde aralıksız kanlı iktidar boğuşmaları sürmüştür. Medreselilerin ayaklanıp çeteler halinde

⁶⁷¹Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.376-377

eşkıyalığa soyunmaları... Sipahi toprak düzeni, büyümüş imparatorluğu taşıyamaz hale geldiğinden iltizam sistemine geçiş.

Daha başlangıçta yürütülmemesi de beraber kararlaştırıldığından kurtarıcı diye başvurulmuş bu iltizam sistemi, devlet dolandırıcılığı haline gelmiş... Kanuni lakabı aslında Süleyman'a kanunsuzluk dönemi açtığı için alay olsun, hakaret olsun diye takılmıştır. Kanuni, bütün saltanat dönemini, kanunsuzluklardan kanunsuzluklara yuvarlanarak hiç faydasız olduğundan, istememesi gerektiği halde evlatlarının etini yiyerek yaşlanıp güçten düştüğü çağda ise, en fakir reayasına bile kolayca nasip olan bir rahat döşeği bulamayıp, bir eşya gibi, yüklenilip zorla sürüklendiği bir seferde, yaralı bir hayvan gövdesi gibi oradan oraya atılarak, sonunda ise, devletin selameti adına ölümü bile diri gösterilmek için insafsızca tartaklanmıştır.”⁶⁷²

16 Kasım 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası amacının dışına saptığı ve fırkaya gericilerin dolduğu gerekçesi ile kapatılmıştır.

“—Tamam! Serbest Parti'nin kapandığını siz bildirdiniz, Ankara'dan ilk önce değil mi?

—Evet...”⁶⁷³

Kemal Tahir, aşağıda anlattığı hikâye ile Osmanlı'nın diğer imparatorluklar gibi sömürgeci olmadığını, emperyalist olmadığını ifade eder. Daha önceki bölümlerde de Osmanlı Devleti'nin diğer imparatorluklardan farkının ekonomik sistemine halkın sınıfsızlığına dayandırarak anlatmıştır.

İmparatorluk kelimesi empire kökünden gelmektedir. Empire, egemen güç, sömüren anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle imparatorlukların sömürgeci olduğu dile getirilir. Osmanlı'da bir imparatorluk olduğundan sömürgeci denilmektedir. Ancak Osmanlı hiçbir zaman fethettiği topraklardaki kaynakları alıp ana unsur olan Anadolu'ya aktarmamıştır. Bu yüzden diğer imparatorluklardan farklı olarak sömürgeci olmamıştır.

⁶⁷²Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 404-405

⁶⁷³Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 428

—Neydi okuduğunuz?

—Cevdet Paşa Tarihi...

—Hangi konu?

—Ferruh Ali Paşa olayı...

—Hatırlayamadım!

—Bir fukara derviş vezirdir. Çerkezistan'ı zapta gider.

—İlginç yönü neresi?

—Şu bizim zavallı Osmanlı İmparatorluğu'na sözünü bilmezler, gâvurdan alıp, “Emperyalist” derler ya... Bakalım bizim emperyalizmimiz ne biçim şeymiş, diye bir daha okuyorum! Niyet, Çerkezistan'ı imparatorluğa katmak... Devletten alıp götürdükleriyle beraber bütün kişisel mallarını da dağıtmış bizim emperyalist Ferruh Paşa! Sonunda yırtık bir entari, bir yağlı külahla bir eski hasır üstünde can vermiş. O gün bu gündür mezarına bez-çaput bağlamış Çerkesler, “Bu Osmanlı gerçek evliya” diyerek... Portekizliler'in, Hollandalılar'ın, İngilizler'in derilerine kadar soydukları Hindistan'a da gitmiş Osmanlılar Kristof Kolomb çağında...

—Ne olmuş? Ferruh Ali Paşa'ya mı dönmüşler?

—Hayır! Ellişer kişilik gruplar halinde göndermiş bunları emperyalist, yağmacı Osmanlı İmparatorluğu... Bunlar Hintliler' kale yapmasını, top dökmesini, tüfekçi ustalığı, yaya ve atlı savaş bilgileri öğretmişler. Bunlardan geri dönen, Seydi Ali Reis ile bir avuç arkadaşı... Hem de yayan yapıldak, yarı çıplak... Ötekiler, “Gâvurla savaşmak ödevdir” diye yerleşip bire kadar kırılmışlar. Ferruh Ali Paşa, canlarını da üste caba veren bu “emperyalist talancılarından” bir yırtık entari, bir keçe külah, bir yırtık hasır değerince zengin ölmüş... Çünkü berikiler düpedüz şallak mallak ölüp gömülmüşler!

—Nereden çıkıyor öyleyse, bu emperyalist, ya da yağmacı şöhretimiz?

—Devekuşuna çevirmişler bizi yavrum! Aslında biz de, yani biz aydınlarda, bu çevirmeye bedava gönüllü katılmışız! “Uç!” demişler, “Deveyim” demiş, “Yük taşı” demişler, “Kuşum” demiş ya... Bizim Osmanlıya bir dönüp “emperyalist, talancı” diyoruz, bir dönüp “Yarı sömürge” diyoruz!”⁶⁷⁴

Halk Fırkasının içinde idare kurulu denilen bir gruptur. Aynı zamanda muhalif oldukları zamanda vardır. Meclis'teki konuları ilk önce bunlar görüşmektedirler.

⁶⁷⁴Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.439

“...Gazi Paşa, Fethi Bey’in evine gitmiş, “Söylediklerimi nasıl buldun” demiş. Fethi Bey, “Çok güzel” deyince, “Fakat bazı arkadaşlar beğenmediler” demiş...

—Kimmiş bu bazı arkadaşlar? Kırklar mı?

—Kırklar deniyor. Gerçek sayıları pek belli değil... Halk Partisi’nin bir çeşit idare kurulu... Ya da, yüksek kontrol heyeti... Önemli meseleleri önce bunlar konuşur, karara bağlarmış da, sonra parti meclisine getirip onaylatırlarmış!

—Adları?

—Biliniyor, uğraşılrsa listesi çıkarılır. ⁶⁷⁵

Serbest Fırka’nın kapatılmasına sebep olan olay bu seçimlerdir. Seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddia edilmiştir. Fethi Bey hakkında Meclis’e gen soru önergesi verilmiştir. Daha sonra da parti kapatılmıştır.

“...Ötekiler, partiyi kapatmak zorunda kalırsak, hiç değil, bunun hangi yüzden olduğunu Büyük Millet Meclisi’nde açıklamamızı rica ettiler. Meclis’in açılmasına birkaç gün kalmıştı. İlk oturumda, belediye seçimlerinde yapılan kanunsuzluklar üzerine bir gensoru açılmasını istemeyi kararlaştırdık!” dedi Ağaoğlu...

—Desene Fethi Bey son oturuma partisi dağıldıktan sonra gelmiş...

—Evet... Ben bunu bilmediğim için, önce Meclis’teki garip havayı bu işteki acemiliğimize verdim. Oturum açılınca Fethi Bey’in gensoru önergesi okundu. Önerge, son belediye seçimlerinin baskılı yapıldığı, vatandaşların oylarını istedikleri gibi vermedikleri, oy sayımında yolsuzluk olduğu ileri sürülüyor... ⁶⁷⁶

Kemal Tahir, Lozan Analışması ile ilgili çok net ettiği gibi bağımsızlık savaşı kazandığımız halde Misak-ı Milli sınırlarından taviz verdik, Batı Trakya ve en önemlisi Musul’u kaybettik. Aslında Lozan bir başarı değil başarısızlıktır, diye düşünmektedir.

Lozan görüşmeleri 20 Kasım 1922 yılında başlanmıştır. 5 Şubat 1923 tarihinde kesintiye uğramıştır. 27 Nisna 1923 tarihinde görüşmeler yeniden başlamış ve 24 Temmuz 1923’de anlaşmaya varılmıştır. Batı Trakya Misak-ı Milli sınırları içinde olduğu halde Türkiye burayı kaybetmiştir. Boğazalar, Musul, Borçlar konusu da başka bir tarihte halledilmesine karar verilmiştir. ⁶⁷⁷

⁶⁷⁵Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s. 452

⁶⁷⁶Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.455

⁶⁷⁷Bakınız: İsmet İnönü, Lozan Barış Konferansı, Haz: İlhan Turan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003

“...Karşımızda yirmi iki devlet... Bilir misin, iki bölümde tamamlanan Lozan anlaşmasının bütün oturumları ne kadar sürmüştür?

—Hayır!

—Beş buçuk ay... Mahzenler dolusu arşivleri düşün, buradaki çeşitli anlaşmaları, bunlardaki incelikleri getir gözünün önüne... Delegelerimiz incelediler mi bunları? Kılı kırk yardılar mı? Hayır! Çünkü İstanbul hükümeti delegeleri, yani asıl uzmanlar, bizim isteğimizle sokulmadı bu konuşmalara... Bu iyiliğimize karşı İngiliz Generali Harington'un teşekkürünü hatırlarım.

—Nitekim Anadolu'da yenildikleri halde, Lozan'da Batı Trakya'yı bizden almayı bile başardılar, sanki biz yenilmişiz gibi...⁶⁷⁸

⁶⁷⁸Kemal Tahir, Yol Ayrımı, s.463

7. İZMİR SUİKASTI VE İTTİHATÇILAR

7.1. KURT KANUNU

İttihat ve Terakki'nin üeleri olan Abdülkerim ve Ziya Hurşit Bey, Milli Mücadele'ye katılmışlar daha sonra Hurşit Bey meclise vekil olarak girmiştir.

*“İttihatçıların namı komitacısı Abdülkerim Bey, sersemletici düdüğ sesinin ötesinde, Cumhurreisini öldürmek için iki adamıyla İzmir'e giden eski Lazistan Mebusu Ziya Hurşit'i gördü.”*⁶⁷⁹

Ziya Hurşit ve eski İttihatçıların Mustafa Kemal'e suikast yapacağı, olayın içinde Terakkiperver Fırkası mensuplarının olduğu da iddia edilmiştir.

“...Aylardan beri, en küçük parçaları, yorulmaz bir sabırla hazırlanmış; İttihat Terakki'nin ünlü Milli Eğitim Bakanı Şükrü Bey'i, bunun aracılığıyla bütün Terakkiperver Parti'yi, sezdirmeden buraya kadar getirmişti. Ziya Hurşit delisini kurup işte bugün, hayırlısıyla, düşmana saldıran kendisiydi...”

*...Nasıl yedi, Avusturya-Macaristan veliahdını, Prençip denilen on dokuz yaşındaki oğlan? Bizim Ziya Hurşit yüz Prençip eder, Laz İsmail'le Gürcü Yusuf da cabası...”*⁶⁸⁰

Suikasti ilk önce Mustafa Kemal'in Bursa gezisi sırasında yapmayı planladıkları nacak çıkan aksilikler yüzünden İzmir gezisinde yapmayı düşündükleri dile getirilmiştir.

“Tünelin sarsıntılı loşluğunda, gittikçe tutuku haline gelen bu garip istek önce tedirginliğe, sonra enikonu kuşkuya döndü. “Bunlar Bursa'ya da gittilerdi geçende... Gene suikast için... Yer uygun değil diye, döndülerdi tersyüzü hiçbir halt

⁶⁷⁹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2005, s. 8

⁶⁸⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.11

etmeden.” Artık, yer mi gerçekten uygun değildi, paniğe mi kapıldılardı son dakikalarda kurcalamamıştı. ⁶⁸¹

Baytar Rasim’de İttihatçılardandır. Teşkilat-ı Mahsusada aktif görev almıştır. İzmir Suikasini hazırlayanlarından biri olduğu söylenmektedir.

“Baytar Rasim Bey, Teşkilatı Mahsusa’nın belli başlı şeflerinden olduğu halde, gençliğinden beri giyime kuşama hiç önem vermezdi. ⁶⁸²

Ziya Hurşit suikastı planlarken İstiklal Mahkemesi Başkanlar’ından biri olan Kılıç Ali Bey’den borç para istemiştir.

—Nerdendir dostlukları, bizim Ziya’nın, İstiklal Mahkemesi başkanıyla?

—Anlamadım? Hangi Ziya’nın?

—Ziya Hurşit’in?

—Bilmem? Durup biraz tedirgin baktı. Yok... Sanmam... Yoktur dostlukları... Kim dedi?

—Diyeni bırak... Dost değiller de, neden gidip üç bin lira istemiş Ziya, kel heriften? Daha kötüsü... Kel neden çıkarıp vermiş...

—Ankara’da istemiyor. Geçenlerde bunlar dinlenmeye gelmediler miydi buraya... Tokatlıyan’da kalmadılar mıydı? Gitmiş Kılıç Ali’ye başvurmuş... “Sıkıntıdayım. Biraz para versin” demiş... Vermişler. Aslında kel veriyor. ⁶⁸³

Sarı Efe Edip ve Şükrü Bey’de olayın içinde olanlardandır. Kemal Tahir bütün İttihatçıların bu olayda hangi rola sahip oldukarını tek tek eserde anlatmaktadır. Sarı Efe olayı planlayanların başında gelmektedir.

—Şükrü bir mektup yazmış Sarı Efe Edib’e... Ziya tanıyıyormuş Sarı Efe’yi.

—Ne parolası... Kimle kimin arasında?

⁶⁸¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.14

⁶⁸²Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.34

⁶⁸³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.37

—Sarı Efe'yle Şükrü Bey arasında... “Tütün” demek, “Suikast” demekmiş...⁶⁸⁴

Kara Kemal, İttihat ve Terakki'nin en baş elamanlarının arasında yer almaktadır. İzmir Suikastına adı karışmış olsa da olay ortaya çıkınca kaçtığı için ifadesi alınmadığından dolayı olaya karışıp karışmadığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Olaya adı karışanlardan biri de teşkilatın üyelerinden biri olan Abdülkadir'dir. Abdülkadir Ankara Valiliği yapmış daha sonra istifa etmiştir.

—Hadi biz, düşünce taşına ölçe biçer girdik bu belaya... Zavallı Kara Kemal Bey'in günahı ne?

—Nerden geldi aklına? Abdülkerim irkilmmişti. İlintisi?

—Bir de sorarsın... Bu rezillere cesaret vermek için, “Küçük Efendi de bu işin içinde... Şuna şöyle dedi, buna böyle dedi... Şuradan girmeli, buradan çıkmalı,” dedi diyerek yalanlar uydurmadık mı, boyumuzca?

—Ölmekle pislik temizlense... Rezilliktir ki hiç örneği görülmemiş... Sen mahkeme olsan inanır mısın Abdülkerim'le Baytar Rasim rezilinin, ödeklere cesaret vermek için Kara Kemal Bey'in adını yalandan söylediklerine... İşin içinde olmayan herifi, yalandan buluşturdıklarına?⁶⁸⁵

Kara Kemal Posta İdaresi'nde memur olarak görev yaptığı dönemlerde İttihat ve Terakki'ye girmiştir. İttihatçılar arasındaki ismi Küçük Efendi'dir. İttihat ve Terakki'nin 1909 kongresinde ön plana çıkmayı başarmıştır. Nitekim 23 Ocak 1913 tarihinde yapılan ve İttihat ve Terakki'ye yeniden iktidar kapısı açan Babiâli Baskını'nın hazırlayıcıları arasında o da vardır.⁶⁸⁶

“...Ne dediği bir gün boş bulunup rahmetli Ziya Gökalp? “Bunca yıl işin içindeyim, bizi Talat mı idare ediyor, Kara Kemal Bey mi? Anlayamadım, dediği. Doğru!⁶⁸⁷

⁶⁸⁴Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 39

⁶⁸⁵Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.41

⁶⁸⁶Vahdettin Engin, Hesaolaşma, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s.14

⁶⁸⁷Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.45-46

1908 yılında meşrutiyeti ilan ettirmek için Selanik ve Manastır'da ayaklanma çıkaran İttihatçıları ayaklandıranlar Alman ve İngilizlerdir. Bu olay daha sonraki yıllarda I.Dünya Savaşı kaybedilince anlaşılacaktır.

“...1908'den hemen sonra, Manastır'daki İngiliz cuntasının karşısına Selanik'in Alaman cuntası olarak çıktığımız anda yenik düştüğümüzü...”

“Ne demek Manastır cuntası... Selanik cuntası? Hepsi İttihat Terakki değil miydi bınların?”⁶⁸⁸

Doğu'da çıkan isyanlar bastırılmaya çalışılırken, İstiklala Mahkemeleri de tutuklananların mahkemelerini görmektedirler.

Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Bele, Cafer Tayyar, Mersinli Cemal Paşa, Rüştü Paşa, Şükrü Bey, İsmail Canbulat, Sabit Bey Terakkiperver Fırkası'nın üyeleridir. Bunlar İzmir Suikastı ile ilgili tutuklanmışlardır.⁶⁸⁹

“—Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa, Cafer Tayyar Paşa... Mersinli Cemal Paşa... Rüştü Paşa... Mebuslardan Şükrü Bey, Canbulat Bey, Sabit Bey... Daha da varmış ya, tutamamış aklında kaltaban!

—Neden? Elle gelen düğün bayram... Terakkiperver Parti'nin kodamanlarını kolluyorlar. Olur. Haklı adamlar. İsyân Doğu'da... Bastırıldıysa da örfî idareler duruyor. İstiklal Mahkemeleri çalışıyor. Biri curnal vermiştir, işgüzarlık edip...”⁶⁹⁰

Bir kısım eski İttihatçının Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yaparak hükümeti ele geçirme çabaları aslında İzmir'deki girişimden daha öncesine dayanmaktadır. Suikast önce 1925 Aralık ayında Ankara'da Ziya Hurşit tarafından yapılacaktı ancak yapılamamıştır.

⁶⁸⁸Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.51

⁶⁸⁹Bakınız: Uğur Mumcu, Gazi Paşa'ya Suikast, Um: ag Vakfı Yayınları, Ankara 2010

⁶⁹⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 53

Ziya Hurşit, daha önce planladığı ama yapamadığı suikasti Mustafa Kemal'in İzmir gezisi sırasında yapmaya karar vermiştir.

“—Savuşmak olmaz” demedim mi? Hele işin içyüzünü bilmeden... Ne bekliyorsunuz? N’olacak yarın?

—Yarın... Ziya Hurşit, Sarı Paşa’yı vuracak İzmir’de, Kemal Abi!”⁶⁹¹

İttihatçıların etkili isimlerinden biri olan Abdülkadir’inde olayın içinde olup olmadığı kesin olarak kanıtlanamamıştır. Ancak Abdülkadir’in sorgulanmasının ardından idam kararı verilmiştir.

Suikast girişiminin ilginç karakterlerinden biri de Ballı lakabı ile tanınmış Naciye Nimet Hanım’dır. Naciye Hanım eşi kılığına girerek Laz İsmail ile Bursa’ya gitmiştir. Laz İsmail suikastın planlayıcılarından biridir.⁶⁹²

“Abdülkerim son gayretle bir kez daha inkâr etti:

—Ben yokum... Hiç olur muyum? “Benden habersiz hiçbir işe girmeyeceksin” demedin mi?

—Şükrü mü düzenledi bu rezilliği?

—Şükrü, evet... Birden davrandı. Savuşalım oh efendim. Canı selamete atalım da orda konuşalım... Anlatırım bir bir...

—Naciye bilindi mi, süikasttan haberi var demek hükümetin... Haberi varsa... Umutsuzlukla yumruklarını göğsüne vurdu...”⁶⁹³

Şükrü Bey ve Topal Osman olayı ardından Hiyaneti Vataniye Kanunu çıkarılmıştır. Terakkiperver Fırkası kapanmış ve Şeyh Sait isyanı bastırılmıştır.

Lazistan Mebusu Şükrü Bey Mart 1923 yılında Topal Osman ve adamları tarafından öldürülmüştür. Öldürme emrini Mustafa Kemal’in verdiği söylenmektedir. Ancak bu kesin değildir. Rıza Nur anılarında bunu Mustafa Kemal’in yaptırdığını

⁶⁹¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.56

⁶⁹²Vahdettin Engin, a.g.e., s.180

⁶⁹³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 57

söylemektedir. Falih Rıfkı Şankaya adlı eserinde ise Topal Osman ile Şükrü Bey'in kişisel husumeti olduğunu dile getirmektedir.⁶⁹⁴

“—Vatan millet lafi edenler var. Mübadil mallarını bölüşüyorlarmış kodamanlar... Musul parayla satılmış... Olmaz diyen Lazistan mebusu Şükrü Bey, Topal Osman gibi bir rezile boğdurulmuş... Hile katılmış son seçimlere... Bununla yetinmeyip Terakkiperver Parti kapatılmış. Şeyh Sait ayaklanmasını bahane edip söz hürriyetini, yazı hürriyetini ortadan kaldıran Takrir –i Sükün kanunu çıkarılmış... Gazeteciler İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş kanunsuz...”⁶⁹⁵

Şevki, vali ile görüşüp her şeyi anlatmak istemiştir. Siyasi şubeye gidip Gazi Paşa'ya Kemeralı'nda suikast yapılacağını haber vermiştir. Suikatçılar son toplantıyı Şevki'nin evinde yspmişlerdir.

Giritli Kaçakçı Şevki ilk önce Gazi Paşa'ya ihbar mektubu yazmış, sonrada valiliğe gidip suikast yapılacağını haber vermiştir. Bu işin içinde olan Şevki, ihbar edipi işin içinden sıyrılmak istiyordur.⁶⁹⁶

“...Şevki de var mı, aralarında bunların? Giritli Şevki namerdi? Abdülkerim boş bulunup” evet” deyince, Kara Kemal Bey. Umutsuzlukla başını salladı. Nasıl bildim? Hayır, kurtulamazlar ağır cezalardan bu pis işe girenler...”⁶⁹⁷

11 Haziran 1913 tarihinde İstanbul'da suikast sonucu öldürülen Mahmut Şevket Paşa'yı öldürenler bulunamamıştır. Ancak bu olay İttihatçıların işine yaramıştır.

“—Arnavutköy taşocaklarında denediler değil mi, bunlarda silahlarını!

—Evet... Nerden bildiniz? Abdülkerim toparlanmaya çabaladı. Baytar Rasim söyledi, orda sınanmışlar!

—Nerden mi bildim? Mahmut Şevket Paşa'yı öldürenlerde orada sınanmışlardı. İki saat sonra haber almıştık... Tabancaların markalarını... Kaçar mermi yaktıklarını...”⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ Bakınız: Rauf Orbay, Siyasi Hatıralarım II, Emre Yayınları, İstanbul 1993

⁶⁹⁵ Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 65

⁶⁹⁶ Uğur Mumcu, a.g.e. s.1

⁶⁹⁷ Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.66

Silahçı Tahsin İttihat ve Terakki'ye muhalefet edenleri Selanik'te çıkarttığı Silah adlı gazatesinden ağır bir şekilde eleştirmiş ve İttihat ve Terakki'yi savunmuştur. Ancak Makedonya'da verilen bir görevi yerine getiremediği için infaz edilmiştir.⁶⁹⁹

“...Teşkilat-ı Mahsusa'nın merkezinde bir küçük oda... Bir masa... Karşılıklı iki sandalye... Birinde Başkan Süleyman Askeri... Ötekinde, arkası kapıya dönük, Silahçı Tahsin oturuyor. Önlerinde birtakım planlar, haritalar... Tahsin “Silah” adında bir şirret gazete çıkardıydı Hürriyet'ten sonra... Önüne gelene en rezil saldırıları yapıyordu, en iğrenç çamurları attıydı. “Silahçı” lakabı bundan... Önce faydalıyken giderek zararlı olmaya başladı. Makedonya'ya gönderildi. Galiba, harcansın diye, Balkan Savaşı'ndan sonra... Gitmesiyle gelmesi bir oldu. Oysa Teşkilat-ı Mahsusa'nın yasında, gittiği yerden izinsiz gelmenin cezası ağır... Neden dönmek zorunda kaldığını anlatıyor Silahçı...

...Tam kıvama geldiğini anlayınca zile bastı Süleyman Askeri... Kapıda Eşref göründü bizim, Kuşçubaşı, elinde yağlı kement... Ayaklarının ucuna basarak yaklaştı, attı arkadan, ilk sıkışta, davranmak istedi Silahçı, tabancalarına. Yetmedi gücü. Eşref sırtından itip iskemleyle beraber masaya bastırdı. Süleyman Askeri de beriden dayanıyor. Afyon şerbetinin de etkisiyle çok uğraştırmadı Eşref'i silahçı Tahsin, iki debelendi, boyladı boylayacağı yeri... ”⁷⁰⁰

Milli Mücadele sırasında aynı saflarda yer alan Halde Edip ve Mustafa Kemal kurtuluştan sonra fikir ayrılıklarından dolayı birbirlerine ters düşmüşlerdir. Halde Edip Mustafa Kemal'e muhalif olduğundan dolayı 150'likler meselesinde yurtdışına çıkarılmıştır.

“...Gazetede, kuşkulandırarak hiçbir haber yok gibiydi. Tersine, Halk Partisi mebuslarının çıkardığı bu gazetede, Mustafa Kemal'in muhalifi Halide Edib'in “Zeynonun oğlu” adında “Şaheser” romanıyla birlikte, yazarın “Sihirkar kalemiyle” yazılıp, Amerika da İngilizce basılan anılarının da yayınlanacağı müjdeleniyordu.”⁷⁰¹

⁶⁹⁸Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.68

⁶⁹⁹Bakınız: Hıfzı Topuz, Özgürlüğe Sıkılan Kurşun, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007

⁷⁰⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.70

⁷⁰¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 84

13 Şubat 1925 yılında Doğu'da Şeyh Sait İsyanı çıkmıştır. İngilizlerin Musul'u Türkiye'ye vermemek için desteklediği bir ayaklanmadır. Bu ayaklanma sırasında Terakkiperver Fırkası kapatılmış ve Takriri Sükûn Kanunu çıkarılmıştır. Şeyh Sait İsyanı 15 Nisan 1925'te güçlkle de olsa bastırılabilmiştir. İsyancılar İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır.

Yunanistan ile Türkiye arasında 30 Ocak 1923 yılında mübadele anlaşması imzalanmıştır. Yunanistan'a giden Rumların evlerine oradan gelen Türklerin yerleşme kararı alınmıştır. Ancak nüfuzlu tanıdığı olanlar bu malları kendi üzerlerine almaya çalışmışlardır. Bu olaya vekillerinde adı karışınca olay siyasi bir krize dönüşmüştür. Kılıç Ali Bey bu konuyla alakalı hakkında yazı yazan Celal Nuri'yi gazetesindeki odasında tartaklamıştır.⁷⁰²

"...Arkadan Yunanistan'daki Türklerle yer değiştiren Rumların bıraktıkları gayrimenkul malların gene iktidar kodamanlarınca türlü yollardan haksız olarak bölüşüldüğü gürültüsü koştı. 1924 yılı başlarında, zaferden ancak bir yıl sonra bu mesele mühalifler tarafından Büyük Millet Meclisi'ne getirildi, gazetelerin manşetlerine çıktı. Derken savaş sonunda memleketi bırakıp kaçmış Ermeni zenginlerinden büyük rüşvetler alınarak, mallarını satabilmek için bunların gizlice geri gelmelerinin sağlandığı ileri sürüldü. Zonguldak mebusu Halil Bey'le Erzurum mebusu Rüştü Paşa bir takrir verip soruşturma açılmasını istediler. İçişleri Bakanı Ferit Bey'i suçladılar. Söylentilere göre yalnız bir tek işte kırk beş bin lira rüşvet alınmıştı. Rezilliğin ucu aynı zamanda mebus olan avukat Necmeddin Molla'ya dayanıyor, onu da aşarak eski başvekillere) Bey'e bulaşıyordu. Gazetelerin yazdıklarına göre iktidar gücünü kullanarak çıkar sağlayanlar yalnız bunlardan ibaret değildi. Antep mebusu Kılıç Ali Bey'le Rize mebusu Rauf Bey'in ilişiginden de söz edilmeye başlanmıştı. (Kılıç Ali Bey'in İstiklal Mahkemesi üyesi olması söylentilere çok kötü anlamlar veriyordu). Ferit Bey İçişleri'nden çekildi. Kılıç Ali Bey Rauf Bey'le birlikte kendileri gibi mebus olan İleri gazetesi sahibi, başyazarı Celal Nuri Bey'i, gündüz ortası tabanca kabzasıyla gazete idarehanesinde bayıltana kadar dövdüler, orada bulunan birkaç mebus önünde, kafasını birkaç yerden yardılar. 1925 yılının 13 Şubat'ında Doğu'da Şeyh Sait ayaklanması patladı. Bundan 12 gün sonra Başvekil Fethi Bey ana muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'ne Şükrü Kaya Bey'i yollayarak

⁷⁰²Bakınız: Hulusi Turgut, Kılıç Ali'nin Anıları, TİB Yayınları, İstanbul 2009

partiyi kapatmalarını, yoksa kan döküleceğini bildirdiyse de, 6 gün sonra yerini İsmet Paşa'ya bırakarak çekilmek zorunda kaldı. Hemen "TAKRİRİ SÜKÛN" adlı bir kanun çıkarılıp gazetelerin kapatılmasına girişildi. Biri başkaldırma mıntıkasında olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kuruldu. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin İstanbul şubeleri basıldı. Şeyh Sait isyanı 62 gün sürerek 15 Nisan 1925'te bastırılmıştı."⁷⁰³

Kemal Tahir, 1925 yılının en önemli olaylarını aktarmıştır. Özellikle İstiklal Mahkemeleri üzerinde durmuştur. Burada aslında yazar, Abdülhamit'i baskıcı bir yönetimle suçlayanların Abdülhamit'ten daha sıkı bir yönetim uygulandığını dile getirmeye çalışmaktadır.

Şeyh Sait isyanı bastırıldıktan sonra inkılapları gerçekleştirmeye sıra gelmiştir. Şapka ve kılık kıyafet kanunu çıkarıldı. Şapka, Mustafa Kemal'in Kastomunnu gezisi sırasında ilk olarak kullanıldı. Tekke ve Zaviyeler kapatılmış ve dünya ile aynı takvimi kullanmak için miladi takvim kabul edilmiştir. İstiklan Mahkemeleri'nin süresi uzatılmış ve yetkileri daha da genişletirilmişdir.

3 Şubat 1925'te çıkan Şeyh Said İsyanı sonrasında İsmet Paşa önderliğinde kurulan yeni hükümet, Takrir-i Sükûn yasasını çıkarmıştı. İsyanın sorumlusu olarak İstanbul basını gösterilince Takrir-i Sükûn yasası ile kurulan iki İstiklal Mahkemesi'nden birisi İstanbul'a gönderilmiş ve çoğunluğu muhalif olarak tanınan birçok basın organı 6 Mart 1925 günü kapatılmıştır. Aynı gün Hüseyin Cahit, bundan böyle siyasal yazılar yerine hatıra, ilmi makale ve hikâyeler yazacağını duyurmuş. Ne var ki Terakkiperver Parti'nin İstanbul Merkez Şubesinin 12 Nisan'da aranmasını gazetede "*Dün Gece Terakkiperver Fırka basıldı*" biçiminde duyurunca, Tanin de 16 Nisan'da süresiz kapatılmıştır. Gazetenin sahibi ve başyazarı olan Hüseyin Cahit, 20 Nisan'da Cebeci Hapishanesi'ne ardından 7 Mayıs 1925'te sonuçlanan dava sonucu Çorum'da ömür boyu sürgün cezasına çarptırılmıştır.⁷⁰⁴

"...Ötekiler vartayı bu kadarla atlattılar ama Hüseyin Cahit beş yıl sürgün cezasına çarptırılıp Çorum'a gönderildi. Daha sonra, iktidar gazetelerinin "BÜYÜK İNKİLAPLAR"

⁷⁰³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 88-89

⁷⁰⁴Bakınız: Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasi Anlar, TİB Yayınları, İstanbul 2000

adını taktıkları değişmeler skn etti. Kastamonu'ya giden Gazi Paşa "Buna şapka derler" diyerek kafasına hasır şapkayı geçirdi. Yedi gün sonra " Memurlar şapka giyecek" emri ıktı. Bir ay sonra İstanbul'un ikinci seçmenleri, o zamana kadar " Vatan kurtaran aslan" olarak tanıtılan Kazım Karabekir, Rafet Paşalarla eski başbakanlardan Hamidiye kahramanı Rauf ve eski bakanlardan Adnan Beylerin mebusluktan çekilmesini isteyen bir bildiri yayınladılar. Tam bir ay sonra, 30 Kasım 1925'te tekkelerle zaviyelerin kapatılması kararı ıktı. Aynı yıllın Noel yortusuna rastlayan 26'ta eski tarihin yerine İsa'nın doğumuyla başlayan Frenk tarihi kabul edildi.

...Asıl en önemlisini unutmuştu. Bundan yirmi altı gün önce, 18 Mayıs'ta, şeyh Sait İsyanı yüzünden kurulan İstiklal Mahkemelerinin alışma süresi 7 Mart 1927'ye kadar uzatılmış bu karar, başkaldırmanın bastırılmasından tam on  ay  gün sonra alınmıştı.

Daha önemlisi, kurulurken idam yetkisi tanınmamış olan Ankara İstiklal Mahkemesi'ne bu yetkinin verilmesiydi. Artık bu mahkeme sekiz ay yedi gün sürece avukatsız adam yargılayacak, yargıtaysız margıtaysız adam asabilecekti. ⁷⁰⁵

Mustafa Kemal'in İzmir gezisi sırasında onu öldürmek için suikast planlamış ancak Giritli şevki ihbar edince suikast yapılmadan yakalanmışlardır. İlk soırgulamalarının ardından İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaya başlamamışlardır.

"Resmi bildiri- Gazimize karşı tertiplenen bir sikast meydana çıkarılmış ve tertipiler yakalanmıştır.- Ankara, 18 -Cumhurreisi Hazretleri'nin gezileri sırasında İzmir'de yapılmak üzere bir suikast tertiplendiği meydana çıkarılarak tertipiler silahları ve bombalarıyla ve hazırlıklarıyla Cumhurreisi Hazretleri'nin İzmir'e varmalarından bir gün önce yakalanmışlardır. Yakalananlar suikast yapacaklarını itiraf etmişlerdir. Olay, İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş ve mahkeme heyeti, davayı yerinde inceleyip sonuçlandırmak üzere İzmir'e doğru yola çıkmıştır. ⁷⁰⁶

Topal Osman Lazistan Mebusu şükrü Bey'i öldürmüş olay anlaşılınca yakalanmamak için polis ile çatışırken ldrlmştir.

⁷⁰⁵Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.90-91

⁷⁰⁶Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 98

...Geçen yıl, Sarı Paşa'yı öldürecek diye yakalamadılar mıydı bunlar bizim manavcılar kâhyası Osman Ağa'yı?⁷⁰⁷

17 Haziran 1926'da Sarı Edip'in tutuklanması başlayan süreç Şükrü Bey, Ziya Hurşit, Halis Turgut, Sabit Bey, Hilmi Bey ile devam etmiştir. 22 Haziran 1926 tarihinde ise Kazım Karabekir tutuklanmıştır.⁷⁰⁸ Kazım Karabekir aslında 19 Haziran'da tutuklanmak istenmiştir. Ancak İsmet İnönü'nün engellemesi ile o gün evine dönmüştür. Mustafa Kemal Terakkiperver Fırkası mensuplarının bu iş içinde olduğu kanaatinden dolayı 22 Haziran'da tutuklanmıştır.

“—Yakalanan mebusların sayısı yirmiyi bulmuş. Şükrü Bey'le Abidin Bey baş'ta... Canbolat Bey, Halis Turgut Bey, Münir Hüsrev Bey... Buna Ayıcı derlermiş... Ayıcı dersin, bilir Küçük Efendimiz” dedi Niyazi... Kara Vasıf Bey'i de tutuklamışlar. Kazım Karabekir Paşa'yı da tutuklamışlar. Dedi ki Niyazi... “Duyduğum doğruysa,” Başvekil İsmet Paşa, Kazım Karabekir'i bıraktırmış... Vay sen misin bıraktıran... İstiklal Mahkemesi, duymasıyla, Başvekil'in de tutuklanmasına karar vermiş...”⁷⁰⁹

Kemal Tahir, suikasti detaylandırırken bu olayın daha önceden bilindiğini ama iktidar hesaplaşmasından dolayı bu aşamaya getirildiğini anlatmak istemiştir.

Giritli Şevki olaydan kurtulmak için suikasti nallartmıştır. Olayın en başında suikasti nasıl planladıklarını sorgusunda bu şekilde ifade vermiştir.

“Vakit gazetesi yazarının, suikasti haber veren Giritli Şevki'yle yaptığı uzun konuşmayı, Kara Kemal Bey, bu açıdan dikkatle okudu. Şevki şöyle diyordu: “14 Haziran pazar günü, Sarı Efe Edip, bir adamını yollayarak konuşmak istediğini bildirdi.

Kuvayı Milliye sırasında Salihli'de Sarı Efe'nin çetesindeyken Çerkez Ethem'in adamlarından dönme İbrahim'i vurmuştum. Ethem beni öldürecekti. Sarı Efe kurtardı. Hayatımı kendisine borçlu olduğum için bana güvenirdi. O akşam Sarı Efe Edip, eve yalnız geldi, memleketin gidişatından yanıp yıkıldı. Haklarımızın yenildiğinden bahsetti. Oysa hükümet buna, Kuvayı Milliye'deki hizmetlerine karşılık Gavurköyü'nde çok kıymetli bir

⁷⁰⁷Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 103

⁷⁰⁸Vahdettin Engin, a.g.e., s.71-72

⁷⁰⁹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.105

çiftlik vermiş. 1150 lira da aylık bağlamıştı.” 150 lira olacak diye düşündü, Kara Kemal Bey... “Ayrıca liman işletmelerinde de dolgun bir ücretle çalışıyordu. Edip düzeni değiştirmek gerektiğini, bunun için çok güçlü bir örgüt kurduklarını, Ankara’da bir eski mebusun geldiğini söyledi, “Bize katılırsan yarın akşam toplanalım” dedi. ‘Peki’ dedim. Ertesi gün, bir bahçede Ziya Hurşit, Edip’in çiftlik kâhyası yedek teğmenlikten emekli Çopur Hilmi’yle buluştuk. Hemen anlaştık. Suikast için uygun yerler gözden geçirildi. Başoturaktaki dar dönemeç seçildi. Suikastta tabancalar ve bombalar kullanılacaktı. Ziya Hurşit bu iş için Laz İsmail ve Gürcü Yusuf adında iki adamını İstanbul’dan beraber getirmişti. Ertesi gün, Gazi Paşa’nın gelmeyeceğini öğrenince gidip siyasi polise haber verdi. Çopur Hilmi beni o gece, İdris’in bahçesine çağırmıştı. Bizim evde buluşmayı ileri sürdüm. Çünkü polisle böyle kararlaştırmıştık. Bu toplantıda, İstanbul’a savuştuğu için Sarı Efe Edip bulunmadı. Buradan çıkan suikastçılar gece yarısı otellerde, evlerde, brovningleri, mermileri, bombalarıyla yakalandılar.”⁷¹⁰

İsmet Paşa, Mustafa Kemal’den olayda serinkanlı davranılmasını ister; tutuklanmaların suikastçiler ile sınırlı tutulmasında ısrar etmiştir. ⁷¹¹Özellikle Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşa’nın tutuklanmasına tepki göstermiştir.

26 Haziran’da ilk duruşma İzmir Elhamra Sinema salonunda başlamıştır. İddianame okunduktan sonra ilk olarak Ziya Hurşit mahkeme huzurunda konuşmuştur.

Ankara Valiliği’nin bu suikast işinden daha önce haberleri olmuştur. Ancak olayın tamamen olgunlaşması ve son darbeyi vurmaya hedefledikleri için beklemişlerdir.⁷¹²

“...İsmet Paşa’nın bir ara İstiklal Mahkemesi’yle çatıştığı, temelsiz suçlamadan çekindiği belliydi. Hemen İzmir’e koşmuş, iki mebusun sorgusunda bulunmuş, suçlamaların temelsiz olmadığını görmüştü. Resmi bildiri, büyük paşalarla beraber eski Maliye Bakanlarından Cavit Bey’inde tutuklandığını gösteriyordu. Baytar Rasim de yakalananların arasındaydı. Belli ki, itiraflar panik halinde birbirini kovalamış...

⁷¹⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.109-110

⁷¹¹Uğur Mumcu, a.g.e., s.16

⁷¹²Vahdettin Engin, a.g.e., s.48

Böylece, araştırılacak hiçbir şey kalmamış olduğundan yargının, 27 Haziran Pazar günü İzmir'in Elhamra Sineması salonunda açık olarak başlayacağına inanmamak için sebep kalmıyordu.

*Niyazi'ye göre, Ankara Valisi bu suikasttan aylardan beri haberli olduklarını, Ziya Hurşit'in adım adım izlendiğini, elde birçok belge bulunduğunu söylemiş, ayrıca Konya mebusu Refik Bey'de böyle bir suikast hazırlandığını hükümete çok önceden bildirmişti.*⁷¹³

İzmir İktisat Kongresi Türkiye'nin ekonomik sorunlarının tartışıldığı bir kongredir. Ekonomik olarak bağımsızlık hedeflenmiştir. Türkiye'nin kalkınma planları açıklanmış ve alınan kararlar doğrultusunda ekonomik faaliyetlere girişilmiştir. Özel sektörün desteklenmesi ve bankaların açılmasının sağlanması gibi kararlar alınmıştır.

*"...İzmir İktisat Kongresi'nde halkçılar liberal sistemden yana olduklarını resmen açıkladılar. "Eski düzeni sürdüreceğiz, ayanla, eşrafla iş göreceğiz, kadroları değiştirmeyeceğiz."*⁷¹⁴

Yazar burada özellikle 1925 ve 1926 yılları arasındaki muhalefete karşı alınan sert tedbirleri dile getirerek eleştirmektedir.

Mustafa Kemal'in ilk görevi Sofya'da ataşeliktir. Maliye Nazarı arasında böyle bir olay geçmesi çok bilinmiş bir hadise değildir.

Özellikle bu dönemde gazetelerin kapatılması ve gazetecilerin hapse atılması eleştirilmektedir.

"—Hiç şüphemiz kalmadı mı? Bir mesele vardır Cavit'le Gazi Paşa arasında... Bulgaristan'da Mustafa Kemal ataşeyken bir un satışı meselesi... Bu yüzden... "Biraz hırpalansın" demiş olmaz mı? Gider mi sonuna kadar?

—...Şeyh Sait İsyanı bahane oldu. Tahrir-i Sükûn Kanunu çıktı. İstiklal Mahkemeleri kuruldu. İsyân muntikasındaki mahkemeyi, hadi, zorunlu sayalım, Ankara'daki

⁷¹³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.115

⁷¹⁴Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.119

neden gerekli olsun? Terakkiperver Parti'yi kapattılar. Geçenlerde Ankara İstiklal Mahkemesi'ne yargıtaysız adam asma hakkı tanıldılar. Birtakım haksız kazanç dedikoduları alıp yürümüştü. Partileri kapatılan muhalif mebuslar meclis açılınca üstlerine çullanacaktı. Bunu meclis açılmadan önlemek gerekti. İstanbul gazetecilerini neden Elaziz İstiklal Mahkemesi'ne gönderdiler de, Ankara İstiklal Mahkemesi'ne vermediler. Çünkü o zaman Ankara Mahkemesi'nin adam asmak yetkisi yoktu. Maksat da, gazetecileri yıldırmaktı.”⁷¹⁵

Ziya Hurşit, ilk önce bu suikasti Ankara'da yapmaya kalktıklarını ancak başaramadıklarını anlatmıştır.

26 Haziran'da iddianame okunduktan sonra sanıklar konuşmaya başlamıştır. İlk konuşan Ziya Huşit'tir. Suikast planını tüm detayları ile anlatmıştır.⁷¹⁶ Suikastçiler Ziya Hurşit konuştuğundan sonra birbirlerine düşmüşler ve her biri savunmasında birbirini suçlamıştır.

“Mahkeme 26 Haziran Cumartesi günü İzmir'in Elhamra Sineması'nda açık olarak başlamış, ilk sorguya çekilen Lazistan mebusu Ziya Hurşit, arkadaşlarını ölüme gönderecek açıklamalarını, iğrenç bir soğukkanlılıkla, enikonu övünür gibi kasılarak dinleyicilerin önünde tekrarlamıştı.

İkinci gün Sarı Efe Edip, üçüncü gün Laz İsmail, Gürcü Yusuf, -öteki adıyla Gürcü Tahsin-Çopur Hilmi, Ziya Hurşit'le namussuzluk, ödlelik, hayınlık yarışına girmiş gibiydiler.”⁷¹⁷

Yakup Cemil, Enver Paşa tarafından kurşuna dizilmesinden sonra İttihatçı silahşörler Enver Paşa ve Kara Kemal'e tepki göstermişlerdir. Çünkü Yakup Cemil, İttihat ve Terakki için düşünmeden kendini ateşe atan biridir. Böyleyken bu kadar koyla gözden çıkarılması tepki ile karşılanmıştır.

⁷¹⁵Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.120

⁷¹⁶Uğur Mumcu, a.g.e., s.28-38

⁷¹⁷Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.123

“Kara Kemal Bey’le Memetçe’nin arası Yakup Cemil meselesinden beri açıldı. Yakup Cemil’in kurşuna dizilmesi olayından sonra, Enver Paşa’nın fedaileriyile Küçük Efendi’nin arasına kan girdiği biliniyordu.”⁷¹⁸

Kemal Tahir’in Hacı Bektaş Veli ile ilgili anlattığı olay tam olarak böyle değildir. Olayın asıl önemli yerini aktarmamıştır. Olayın devamı şu şekildedir:

“...Öyle bir avı elde etmek isteyen kişinin bol altını olmalı. Güvenç Abdal, halayığın sözlerini işitince alınma, ne oldu ki, dedi, üç bin altın, kesesiyle koynundan çıkarıp halayığa gösterdi. Halayık bunu görünce koştu, kıza geldi, bu derviş dedi, tekin adam değil, koynundan üç bin altınlık bir kese çıkarıp gösterdi. Hasılı kelam, altına tamah ettiler, bir yolunu bulup dervişi içeriye aldılar. Güvenç Abdal, keseyi çıkarıp sevgilisinin önüne koydu.

Tam şeytan yoluna gideceklerdi ki, Güvenç, sevgilisinin ayak ucuna otururken bir de baktılar, duvar yarıldı, bir el çıktı, Güvenç’i, göğsünden bir kaktı, yere yıktı, aklını başından aldı. Kız, bu hâli görünce kalktı, oturdu. Güvenç’in aklı başına gelince bu ne hâl diye sordu.

Güvenç Abdal, Şeyhimiz Hacı Bektaş Hünkâr’ın vilayetinden oldu dedi, böylece beni bu kötü işten kurtardı. Bunun üzerine, Rum ülkesinden nasıl çıktığını, oraya nasıl geldiğini, hâsılı o ana kadar başından geçenleri bir bir anlattı. Kız, bu kerameti gözüyle görünce erenlere ışık oldu, ziyaretine varmak istedi.

Üç bin altını aldılar, beraberce akşam saatinde yola çıktılar. Gece yarısı, yürüdüler, ıssız bir yerde yattılar. Uyanınca baktılar ki sabah olmuş, ama buldukları yer yattıkları yer değil, kekikli, yavşanlı bir yer, Arafat dağının yanındaki Kızılcaöz’den gelen yolun yanındalar. Kalkıp yola düştüler. Halifeler karşı çıktılar. Görüşüp Hünkâr’a götürdüler. Güvenç Abdal, erenlerin ellerini öpüp ayaklarına yüz sürdü. Başından geçeni bir bir anlattı.

⁷¹⁸Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.124

Hünkâr, Güvenç Abdal dedi, bu işlerdeki hikmeti bildin mi? Güvenç buyurun Erenler Şahı dedi. Hünkâr, sen, bizden şeyh kimdir, mürit kim; muhib kimdir, ışık kim diye sormuştun, biz de sana cevap verdik. Mürid odur ki, senin yaptığını yapar. Biz seni hizmete gönderdik, nereye gideceğim, kimi göreceğim demeden yola düştün; muhibliği sarraf gösterdi. Bir kerecik denizde helak olayazdı, erenler diye çağırdı, bin altın nezretti, vardık, imdadına yetiştik, gemisini kurtardık, adımızı, yerimizi sordu, haber verdik, seni yolladık, şöyle böyle demeden nezrimizi sana teslim etti.

Şeyhliği biz yaptık; seni kolayca götürüp getirdik, seni o yüz karasından da kurtardık. İşıklığysa o kız yaptı, bir vilayet görmekle ışık oldu bize; buraya gelmedikçe karar etmedi. Sonra emretti, o kızı Güvenç Abdal'a nikâhladılar. Düğün dernek oldu, murad alıp murat verdiler.”⁷¹⁹

Kemal Tahir'in Hacı Bektaş Veli'nin halifesi ile ilgili anlattığı kıssa belirli noktaya kadar doğrudur. Ancak sonunu neden farklı anlattığı anlaşılammaktadır. Kıssanın gerçeğini Abdülbaki Gölpınarlı, Velâyet adlı eserinde tam anlamıyla anlatmış ve bu kısım yukarıda verilmiştir.

“—Rivayettir, Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimiz kapısında ve hizmetinde Güvenç adlı bir derviş vardı. Epeyce er terbiyesi yemiş kimse idi. Bir gün...”

...Güvenç Abdal, Hacı Bektaş'a, “Muhip nedir, mürit ve âşık nedir ve ne demektir?” diye sormuş.... Hacı Bektaş buna doğruca karşılık vereceğine, “Bir sarrafta bin altın nezrimiz var, al getir” diyerek, Güvenç'i, yola çıkarmış... Ne kendisi sarrafın nerde olduğunu söylüyor, ne de Güvenç soruyor” hemen emri işittikleyin, cübbesini giydi, eteklerini topladı, hazırların ellerini öptü, yola vurdu...”

Güvenç Abdal bir günde üç günlük yol gidip Hindistan'ın “Delli” şehrine ulaşmış... “Bir şehir ki, anlatılması mümkün değil... Yüce kalesi içinde, âdemleri sayısının sonu yok... Güvenç'e şaşkınlık elverdi 'Hiç ben bu vilayetimizde bu kadar ulu şehir gördüğüm yok ve de ne işittiğim...' diyerekten...

⁷¹⁹Abdülbaki Gölpınarlı, Velâyetname, Gazi Yayınları, Ankara 1995, s.76

“Dahi, Güvenç Abdal şehre girdi, sokak be sokak giderek pazara yetişti. İçinde gezerek şehrin bedestanına uğradı. O yana bu yana baktı. Geçip gidedururken karşıda görür bir sarraf oturur...”

...Meğer Hacı Bektaş Veli hünkâra bin lira nezreden sarraf bu sarrafmış... Bir gün gemide giderken fırtınaya tutulmuş, candan umut kesilince erenlere bin altın adamış... Hacı Bektaş hünkâr yetişip gemiyi kurtarmış... Sarraf, Güvenç Abdal'a bin altın adadığından başka, Hacı Bektaş fukaraları için bin altın sadaka, Güvenç'e de bin altın yolluk veriyor. “Güvenç Abdal ol üç bin altını bir keseye koyup koynuna saldı. Erenlerin hizmetini bitirdi. Sarrafla vedalaşıp şehir içinde giderken apansız bir cumbaya gözü takıldı. Gördü kim ol çardağın penceresine ay yüzlü bir güzel kız durur. Görmesiyle Güvenç'in aklı başından gitti. Bin can ile vurulup tutuldu. Gözünü ayıramadı. Üç gün üç gece yemedi içmedi, uyumadı, ayakta durup pencereye baktı. Kız büyük bir tüccarın kızıydı. Dile düşeceğinden korkup cariyesini yolladı. Cariye dedi ki: “Hey derviş üç gün üç gecedir bu pencereye bakıp hayran olmuşsun! Yoluna gitmezsin! İmdi ol umduğun ol murat sana elvermez. Onun gibi varlıklı yer kızını avlayayım diyen kimsenin pulu altını gerektir ki, isteğine yol bula...” Güvenç Abdal bunu duymasıyla... “Vay altınma n'oldu?” diye çalınıp, üç bin altını çıkarıp, şıkırdatıp göstermesiyle... Kız razı olup, Güvenç'i gizlice içeri alıp...”⁷²⁰

Abdülkerim Teşkilat-ı Mahsusa'nın silahşörlerinden biridir. I.Dünya Savaşı sırasında Kafkasya ve Irak'ta savaşmıştır. Özellikle İngiliz casusu Lawrence karşı savaşmıştır.

“...Dünya Savaşı'nda, Teşkilat-ı Mahsusa şeflerinden biri olarak çölde Lavrens'e karşı çıkmış. Acemistan dağlarında, Kafkasya'da, çete savaşlarını başarıyla sürdürmüştü.”⁷²¹

Abdülkadir İttihat ve Terakki ile bağlarını savaştan sonra tamamen kopartmıştır. Kara Kemal'i çok sevmesine rağmen onu bile dinlememiştir.

⁷²⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.160-161-162

⁷²¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.179

“Arada bir, ölmüş sakat çocuğu gibi, derin bir acımayla hatırladığı İttihat Terakki’den salt bu tartaklanma sebebiyle ayrılmış değildi. Hasan Fehmi’nin öldürülmesi şaşkınlığı içinde yaşadığı 31 Mart rezaletinden sonra, Cemiyet’ten çekilmesini çocukluk arkadaşı Kara Kemal Bey önlemişti ama Birinci Dünya Savaşı’ndaki açık yağmada lekelenmek korkusunun önünde, hiçbir mantık dayanmamıştı.”⁷²²

Mahmut Şevket Paşa’yı öldüren yaklanamamıştır. Bunu İttihatçıların yaptığı bilinmektedir. Ancak kime yaptırdıkları kesin olarak bilinememektedir

“...İktidarlar da, yatkınlıkları sebebiyle zati kuşku dadır, böyle bir şey yokken bile, varmış evhamı içindedir. Sezinledi mi, durumu da uygun buldu mu, önleyeceğine, el altından suikast delillerini kışkırtır. Nerden mi biliyorum? Mahmut Şevket Paşa’nın öldürülmesi işinde biz de böyle yaptık.”⁷²³

Yakup Cemil, Enver Paşa’yı devirmek için hazırlanması pek mümkün değildir. Yakup Cemil’in etrafına dam toplaması savaşın kaybedileceği anlaşılmalı bu yüzden bir deirenişe hazırlığı yapmaktadır. Mustafa Kemal, Sadrazam Tevfik Paşa’yı kaçırmak planı olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur. Başka bir kabine kurdurma amacı olması mantıklı bir düşünce değildir. Çünkü zaten Tevfik Paşa istifa etmiştir.

“—Yakup Cemil meselesini başarıp Enver’i devirebilseydik, kabineye alınacaklarımızdandı, Sarı Paşa... Mütareke’de Sadrazam Tevfik Paşa’yı kaçırmaya karar vermiştik.

—Kiminle? Nasıl kaçırmak?

—Gazi Paşa’yla... Tevfik Paşa’yı İstanbul dışına çıkarıp Padişah’tan yeni kabine isteyecektik. Harbiye Nazırı olacaktı, Mustafa Kemal Paşa... Canbulat’la Rauf üstümüze geldiler, emir erinin aptallığı yüzünden... İsmail Canbulat bizi baş başa görünce pirelendi. Hırçınlık etti boş yere... Komitacılıkla suçladı Paşa’yı... Meğer yemin etmişler, İttihatçı metodları kullanmamaya... İsmail Canbulat’ı bildin, hani şu, evinin kapısında kanun çavuşunu öldüren komitacı...”⁷²⁴

⁷²²Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.198

⁷²³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.211

⁷²⁴Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 213

Kara Kemal ile Mustafa Kemal 17-18 Ocak 1923 tarihinde İzmit'te görüşmüşlerdir. Kara Kemal, Mustafa Kemal'e vatan konusunda ancak destek olabileceklerini İttihat ve Terakki'yi canlandırmak gibi bir durum olmadığını söylemiştir. Mustafa Kemal bu durumdan memnun olmuş ve bundan sonra İttihatçıların bir şeye karışmamasını söylemiştir.⁷²⁵

Mustafa Kemal ile görüşen İttihatçıların söylemlerine karşı onlara güvenmediği ve bir karışlık çıkarabileceklerini düşünmüş olmalıdır. Çünkü, Mustafa Kemal, iktidar söz konusunu olduğunda İttihatçıların ne kadar hesapsız davranabileceklerini daha önceki dönemlerdeki tecrübelerden bilmektedir.

“—Evet...”İstanbul örgütlüdür, iyi kötü... Anadolu'ya gidip çalışmalı” demiştim. Savaşın kaybedileceği anlaşılınca, birtakım hazırlıklar yapılmıştı Anadolu'da... Gerekirse çete savaşları sürdürmek için... Sonra, Karakol Cemiyeti'ni kurduk Kara Vasıf'la... Paşa'nın emrine vermek istedik, lüzumu kalmadı. Partiyi kurmadan önce, İzmit'e çağırdı beni... Görüştük uzun boylu...

...Cumhuriyet ilan edilmişti ama Halife daha memleketteydi. Lozan barış konuşmaları sürüyordu. İttihatçılık hem mecliste hem orduda güçlü gibiydi. İkinci grubu var gücümüzle desteklememiz Paşa için çok tehlikeli olabilirdi. ⁷²⁶

Hasan Fehmi Serbesti gazetesi yazarı ve İttihat ve Terakki'ye muhalif yazılar yazmıştır. 6 Nisan 1909'da öldürülmüştür. Ancak kimin yaptığı bilinmemektedir. Bu faili meçhul cinayet önlerindeki her engeli suikastle ortadan kaldıran İttihatçılardan bilinmiş ve kanıtlanamamıştır. Daha doğrusu o dönemde devletin içinde bulunduğu kargaşa sebebiyle çok fazla araştırılmadan bırakılmıştır.

“...Abdülkerim Meşrutiyet'ten sonra, Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi'yi vuran Abdülkerim-dir.” ⁷²⁷

⁷²⁵Vahettin Engin, a.g.e., s.18-19

⁷²⁶Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 214

⁷²⁷Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.222

Balkanlarda özellikle 93 Harbi'nden sonra çok fazla ayaklanma görülmüştür. Ruslar, Pan-slavizm politikasıyla Almanlar ve İngilizler sömürgecilik yarışında olduğu için bu ayaklanmaları destekleyip körüklemişlerdir. Selanik'te İttihatçıların çıkardığı son ayaklanma Abdülhamit'in tahtan indirilmesi ve imparatorluğun yıkılışını hızlandırmıştır.

“...Makedonya'da Hüseyin Hilmi Paşa komutasına verilen on bin kişilik ordu, dıştan İngiliz-Fransız, içten Alman kontrolündeydi. Manastır cuntası... Miralay Sadık... Vehip... İngiliz cuntasıdır. Arnavutların toplanıp hürriyet istemeleri resmen İngiliz oyunu... Selanik masonluğunun çoğunluğu İngilizci... Buna karşılık Selanik cuntası, Enver-Talat Almancı... Hürriyeti İngilizciler ilan ettiği halde, neden iktidar son hesaplaşmada bizde kaldı bil bakalım? Selanik, Avusturya'nın serbest limanıydı. Birikmiş parası vardı orda... Birkaç milyon altın... Bunu Almanlar hemen Selanik cuntasına verdiler.

...Almanların desteğiyle, avcı taburlarını kullanarak 31 Mart'ı çıkarıp Abdülhamit'i alaşağı etmeseydik, silinip süpürülmüştü Selanik cuntası...⁷²⁸

Kemal Tahir, yine İttihatçıları eleştirmektedir. Abdülhamit'i tahttan indirerek devletin sonunu hazırladıklarını ifade etmiştir.

Şam-Medine demiryolu projesi Abdülhamit döneminde 1900-1909 arasında uygulanmıştır. Kutsal topraklarla İstanbul arasındaki ulaşımın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Alman mühendisler işin tekniğinin başına geçmişlerdir.

“—Gem almaz Alman düşmanlarındandı” desem, hele hele, “Anadolu-Bağdat demiryolunun döşenmesine sonuna kadar karşı duranların başındaydı” desem... Benzetmeye geliş rastlantısına hala inanır mısın? Abdülhamit'in indirilmesi, Alman politikasını bırakıp Hürriyet'ten sonra, İngiliz politikası gütmek istemesi yüzündendir. Bir de, hazinesine ihtiyaç vardı. Bilir misin, iki milyon kilometrekereye yakın topraklara sahip, otuz beş milyon nüfuslu imparatorluğun kasasında kaç para bulduk, İkinci Meşrutiyet'te, biz iktidarı ele geçirdiğimiz zaman? Sadece otuz beş bin lira... Kısacık güldü. Umduğumuz da çıkmadı ya. Abdülhamit'in hazinesinden... Bereket, Avrupa bankalarındaki birkaç milyonu, Selanik'teyken zorla alınabildi de, maliye biraz soluklandı. Abdülhamit'i indirip Reşat'ı bindirmek hiçbir yerli

⁷²⁸Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.224-225

hesabın sonucu olamaz. Devleti dinamitlemekti bu, ancak yabancı güçlerin işine gelirdi. Balkan yenilgisi de olağan değildir. Alman oyunudur.”⁷²⁹

Kemal Tahir, I. Dünya Savaşı sırasında Almanların, İngilizlerin ve Fransızların ayrılıkçı hareketleri nasıl desteklediklerini ve İttihatçıların bunu göremediklerini dile getirmektedir. Cemal Paşa Suriye’de İngilizlerle birlik olan Arapları astırmış bu hareketi Osmanlı’ya karşı nefreti körüklemiştir.

Almanya, Osmanlı Devleti’nin müttefiki olmasına rağmen Ermeni meselesinde onları kışkırtmıştır. 1915 Ermeni Tehciri’ni soykırım olarak niteleyen Almanlar, uygar bir ırkın Türkler tarafından nasıl boğazlandığını gazetelerinde ifşa etmişlerdir.⁷³⁰

*“...Balkan da o kadar rezilce yenilmeseydik, dünya savaşına o kadar kölece girmezdik. Burada durum daha açıktır. Çünkü Alman elçisi Amiral Soson’un İstanbul’u yakacağı tehdidini savurdu açıkça Sadrazam’a... Abdülhamit zamanın Ermeni kırımında, suç ortaklarımız Rus çarıyla İngiliz hükümetleridir. Bizim Ermeni kırımının baş suçlusu da Almanlar... Akılları sıra, savaşı nasıl olsa kazanacaklar, Anadolu’ya Alman kolonileri yerleştirecekler... Çarşığı, gerek zanaatkârlıkta, gerek ticarete Ermeniler tutmuyor mu? Kesilecekler ki, Almanlara iş alanları açılacak... Başka türüsüne imkân var mı? Kudüs’te külüstür bir kilisenin anahtarı papazın birinden ötekine geçti diye ada işgal etmeye kalkan, liman bombardıman eden herifler, bunca Hıristiyan kardeşleri doğranırken neredeler? Bize bu oyunu, başkaları da oynadı tıpkı tıpkısına... Bizim alık Cemal Paşa Suriye’de Arap vatanseverlerini astı, sağlam suç delillerine dayanarak... Nerden ele geçirdi bu sağlam delilleri, el attığı zaman sakalını bulamayan derbeder? Fransız başkonsolosu, savaş açıldıktan sonra, gidecek... Adettir kâğıtlarını yakar. Allah’ın işine bakmalı ki, bütün kâğıtları yakan cingöz firenk diplomatı, nasılsa kendileriyle işbirliği yapan Arap vatanseverlerinin listesini unutuyor. Budur Cemal Paşamızın harp divanında kullandığı delil...”*⁷³¹

Misyoner okulları 1820’li yıllardan itibaren özellikle Milli Mücadele döneminde sayıları hızla artmıştır. Anadolu içlerinde dahi okullar açmışlardır.

⁷²⁹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.225

⁷³⁰Selami Kılınç, Ermeni Sorunu ve Almanya, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s.226

⁷³¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 226

“—Bilinmez mi? 1914’te yabancıların ALTI BİN okulu vardı, Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içinde. Neden açmışlar bunları? Niçin bunca parayı harcıyorlar? Akıllanalım diye mi? Hayır, işe yarar ajan yetiştirmek için...

...Dünya savaşı başlamak üzereyken, “Fırsattır, şu kapitülasyonlardan, bakalım kurtulabilir miyiz yakayı” dedik. Bizi Almanların kucağına düşürmemek için, bütün büyük devletler, buna yanaştıkları halde kim “olmaz” dedi, bil bakalım! Ölüm kalım savaşı ortağımız Almanlar...”⁷³²

Lozan Barış Anlaşması’nda görüşülen en önemli konulardan bir de kapitülasyonlardır. Türkiye’nin ekonomisi açısından önemli olan kapitülasyonların Lozan Barış Anlaşması ile tamamen kaldırılmıştır. Mustafa Kemal, Lozan heyetine kapitülasyonlarla ilgili olarak asla taviz verilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra kanunlar İsviçre ve Fransa’dan alınarak uygulanmıştır. Medeni Kanun İsviçre’den alınmıştır.

“...Yabancıların Lozan’da ekonomik kapitülasyonların değil, asıl adli kapitülasyonların üstünde durduklarını... “Bütün kanunlarınız dinidir, biz bu dinsel kanunlarla muamele görmeye razı değiliz” diye direttiklerinden yakındı.

—Anlaşıyor, Medeni Kanun’un, Ceza Kanunu’nun, Borçlar Kanunu’nun, İcra İflas Kanunu’nun alelacele neden çevrilip alındığı?

—Evet... Daha kötüsü... Memleketin iktisat temeliyle ilgili hiçbir ana kanun gelmeden getirildi bunlar... Düpedüz, yabancılar için...

—Söylemediniz mi?

—O zaman daha bu kanunlar ortada yoktu. Gördüğüm tehlikeleri sayıp döktüm. En çok, yabancı örgütler üstünde durdum. “Doğulu toplumlarda bütün kalkınma çabalarının gerçek cellâdı, Batı sömürüsüdür” dedim.”⁷³³

⁷³²Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.227

⁷³³Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 242-243

Kemal Tahir yukarıdaki tegrâfi tarihi belgelerden olduğu gibi aktarmıştır. Buradan anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal her olaydan mümkün olduğu kadar çabuk haberdar olmaktadır.

27 Temmuz 1926 tarihli Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne diye başlayan bu telgraf Kara Kemal'in öldüğünü Mustafa Kemal'e iletmiştir⁷³⁴

“İstanbul Valiliği'nden Ankara İstiklal Mahkemesi Savcılığı'na numarasız şifre telgraf:

- 1- *Kara Kemal'in Aksaray'da Cambaziye Mahallesi'nde Tatlı Kuyu Sokağı'nda eski maliyecilerden Emin Bey'in evinde saklandığı öğrenilmiş ve bugün saat on yedide bu eve gidilerek yakalanacağı sırada beynine tabanca sıkmak suretiyle kendini öldürmüştür efendim.*
- 2- *Saklanmasına yardımcı olan Emin Bey polis nezaretinde yüksek mahkemenize yollanmıştır.*
- 3- *Cumhurreisliği Başkâtipliği'ne, Başvekillik'e Dâhiliye Vekâleti'ne bildirilmiştir.* ⁷³⁵

Ali Fuat ve Kazım Karabekir mahkemede iken özellikle askerler ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Kazım Karabekir mahkeme salonuna girdiğinde askerlerin hepsi ayağa kalkmıştır.

“Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa'nın yanına oturmuştu. Öteki tarafında, sonradan Mersinli Cemal Paşa olduğunu öğrendiği biri vardı.

...Paşaların gelmesi, hele eski İttihatçı şeflerden Sivas mebusu Halis Turgut Bey'le, İstanbul mebusu eski içişleri bakanlarından İsmail Canbulat Bey'i tanınması, yalnızlığın verdiği rahatlığı, bu belalı yolda, anlı sanlı yoldaşlara rastlanmanın sevinciyle güçlendirmişti. Canbulat Bey'le Halis Turgut Bey ötekilerin hepsinden daha sinirli, düpedüz, öfkeli olmasalardı, kendisini mutlaka ilk görüşte tanırlardı.”⁷³⁶

⁷³⁴Uğur Mumcu, a.g.e., s.79-80

⁷³⁵Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.247

⁷³⁶Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 251

Halis Turgut Ziya Hurşit ile yüzleştirilmiş Ziya Hurşit'le suikast meselesine dair bir şey konuşmadıklarını anlatmıştır. Ziya Hurşit, Halis Ziya'yı doğrulamış kendilerine bu konuyla ilgili bir şey konuşmadığını dile getirmiştir.⁷³⁷

“Halis Turgut Bey, iki kez üst üste “Evet, savunuyu yapmayacağız demekle hata ettik” dedi. Bunun üzerine İsmail Canbulat Bey, orta yere dikilip herkesin duyacağı bir sesle konuştu:

—Ben tekrar mahkeme önüne çıkacağım. Bize haksızlık yaptılar. Kendimi savunacağım. Ben on yıl sürgün cezasını hak etmiş değilim. Hakkımı arayacağım.”⁷³⁸

Yargılama sonunda on üç kişi idama mahkûm edilmiştir. Şükrü Bey, Sarı Efe, Ayıcı Arif Bey, Abidin Bey, Hafız Mehmet, Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi, Baytar Rasim, Rüştü Paşa ve gıyaplarında Kara Kemal ve Abdülkadir idama mahkûmedilmişlerdir. 14 Temmuz 1926 tarihli Cumhuriyet gazatesi “13 suikastçı sabaga karşı idam edildi” başlığı ile idamların mahkeme kararının alındığı günün hemen gecesinde yerine getirdiğini duyurmuştur.⁷³⁹

“...Say bakalım... Okudu. Eski mamarif nazırlarından Şükrü Bey...

—... Say dedim... Şükrü Bey bir... Eskişehir mebusu Miralay Arif Bey iki... Sarohan mebusu Abidin Bey üç... Eski adliye vekillerinden Trabzon mebusu Hafız Memet, dört...

—...Erzurum mebusu Rüştü Paşa...

—Ulan sen bugün sopaya kaşınmaktasın ama... Eski Lazistan mebuslarından Ziya Hurşit Bey, altı... Baytar Miralaylardan Rasim Bey, yedi... Sarı Efe Edip Bey, sekiz; Laz İsmail, dokuz; Gürcü Tahsin, öteki adıyla Gürcü Yusuf, on... Yedek subaylıktan emekli Çopur Hilmi, on bir... Eski iâşe nazırlarından Kara Kemal Bey, on iki... Abdülkerim Bey, on üç...

—On üç... Vay vay... On üç imiş asılacaklarımız, neden “On bir” dedi senin kâtip efendi? ⁷⁴⁰

⁷³⁷Vahdettin Engin, a.g.e., s.151

⁷³⁸Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 252

⁷³⁹Vahdettin Engin, a.g.e., s.170-174

⁷⁴⁰Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.257

Kemal Tahir halifeliğin kaldırılması olayını İngilizlerin bir siyaseti olarak görmektedir. Çünkü İngiliz sömürgelerinin çok büyük bir çoğunluğu Müslüman ülkelerdir. Halifeliği kendi sömürgelerinden birine verip çıkar sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir.

Saltanattan sonra halifelik 3 Mart 1924 yılında kaldırılmıştır. Kutsal emanetler halen Türkiye’de bulunmaktadır. Son halife Abdülmecit Efendi’nin de yurtdışına gitmesine karar verilmiştir.

—Halifeyi İngilizler alıp gittiler de halifeliği neden sürdürmediler?” dedi.

— Büyük Millet Meclisi bu sıfatı aldı ya üstünden, başkasını geçirdiydi yerine...

—Kutsal eşyalar bizde...

—Evet... Ben de öyle söyledim. Gülümsedi rahmetli... “ O zaman da halifelik kalkmış olmaz. Millet Meclisi’ne geçmiş olur, eğer mesele eşyalardaysa ...” dedi. “Başkaca, Mısır Kralı Fuat halife olmak istiyor çoktandır” dedi. “Hem de İngilizlerin sömürgesi... Her zaman eli altında, hükmü altında bulunacak bir halifelikti bu... Ayrıca, Peygamber’in torunları olan Hicaz Kralı Hüseyin’le oğulları da halifeliği istiyorlar. Yakışırda biraz, Akralık bakımından” dedi ayrıca...” Halifeyi indirip bindirmek Büyük Millet Meclisi’nin hakkıysa Mecit’in halifeliği nasıl yok oldu böyle” dedi.⁷⁴¹

Halifelik kaldırıldığı halde Hristiyanların patrikhanesinin İstanbul’da kalmasının nasıl bir düşüncenin ürünü olduğunu anlamaya çalışmaktadır ve bunu eleştirmektedir. Bunun yanında eleştirdiği başka bir olay ise mübadeledir. İstanbullu Rumların Yunanistan’a gönderilmelerinin yanlış olduğunu anlatmıştır. Hiçbir suçu olmadığı halde gönderilen Rumlara karşılık, ortalığı karıştıran mason localarının hala faaliyet göstermelerine anlam verememektedir.

—Başka... Dedi ki... “Halifelik sürülüp çıkarılırken, Fener Patrikhanesi’nin İstanbul’da bırakılmasına akıl erdirmek zordur” dedi. “Nitekim dedi, Türkçeden başka dil bilmeyen Anadolu Rumları gönderildiği halde, İstanbul’un Feneryot

⁷⁴¹Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s. 287

Rumları neden bu işin dışında tutuldu?” dedi. “Tekkeler kapatıldığı halde mason localarına niçin dokunulmadı?” dedi.⁷⁴²

⁷⁴²Kemal Tahir, Kurt Kanunu, s.288

8. CUMHURİYET YÖNETİCİLERİNİN KÖY POLİTİKASI

8.1. BÜYÜK MAL

1937 yılında hükümetle Dersim aşirtleri arasında anlaşmazlığa düşmesinin ardından yaşanan olaylar sonrasında prk çok insan ölmüş ve 12.000 insan zorunlu göçe tabi tutulmuştur.

“Dersim’in isyan bölgesinden kaçıp gelip kaçak işi yaptıkları Sülük Beye iki Dersimli, Kara Cumo’yla, Kara Haso elleri göbeklerinde yere bakarak gülümsüyorlardı.”⁷⁴³

Dersim isyanı sırasında hükümetin başında İsmet Paşa vardır. 1920 yılından itibaren bu bölge ile ilgili raporlar hazırlanmaktadır.

Dersim bölgesi Osmanlı Devleti zamanından beri isyanlarla sık sık anılan bir yerdir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devlet oradaki feodal yapıyı kırmak istemiştir. Ancak bu kemikleşmiş yapıyı kıramamıştır. Bunu askeri güç ile yapmak istemiştir.

“...Koca Dersim ki, ucu bucağı belirsiz. Osmanlı kütüğünce yetmiş yedi kadılık bir memleket... Peki, neyin nesidir bu benzerlik böylece. Fukara Gazi Paşamız ne etsin yahu? Bunlar birbirinin yarım elması iken, nasıl ayıracak da suçlusunu bulup asacak? Kurunun yanında yaşın yanması bundandır hükümat işinde ve de hükümetimiz haklıdır yerden göğe...”Sülük Bey bunları düşünürken basbayağı keyiflendi. ‘Haşşöyle... Edebini bilsin hükümetimizin başıbozuk Celal Bayar Paşası... Bakalım bunca yıl, İsmet Paşamız kolayına mı boğuştu, dağın Kürdü, denizin Lazı, Urumeli göçmeni ve de Anadolu’muzun avanak Türküyle?’⁷⁴⁴

20 Eylül 1937 yılında Mustafa Kemal on dört yıllık arkadaşı İsmet İnönü ile yollarını ayırmıştır. İsmet İnönü’yü Başbakanlıktan istifa ettirip yerine Celal Beyar’ı

⁷⁴³Kemal Tahir, Büyük Mal, İthaki Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2008, s.19

⁷⁴⁴Kemal Tahir, Büyük Mal, s.19-20

terine getirmiştir. İsmet İnönü ile Dersim isyanı ve Atatürk Orman Çiftliği'nin harcamaları için anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Mustafa Kemal, İsmet İnönü kabinesindeki İktisat Vekili olan Mustafa Şeref'in icraatlarını beğenmeyir yerine İsmet İnönü'nün anlayamayacağı Celal Bayar'ı getirmek istemesi ikilinin arasının açılmasına sebep olmuştur. Bir akşam Atatürk Orman Çiftliği'nde yaşanan tartışma ipilerin kopmasına yetmiştir.⁷⁴⁵

“Bunca yılın başkanı, nice nice İnönü Savaşları'nın ve de Lozan Barışı'nın kahramanı ve de tarihlere geçmiş nice nice başka yaman işlerin hünerlisi, milletin ve de ordunun Halk Partisi'nin, dahası, dünya durdukça durası Gazi Mustafa Kemal Atatürk babamızın gözbebeği, İsmet İnönü'nün apansız ‘‘sürmanac’’ hastalığına uğrayıp önce izinli çıkması, sonradan da başbakanlığı büsbütün boşlayıp yerini Celal Bayar Beyimize bırakması neyin nesi? Akli ermezler, yok canım! Gazi Paşamız tahtında otururken n'olmak ihtimali var? deyip aldırmazlığa vurmaktalarsa da, durum-vaziyet az biraz bulaşık... Bulaşıklığı şundan ki, İsmet Paşa gibi ordular bozmuş, yedi düvele anlaşmalar bağlamış, İngilize Fransıza pes ettirip bunca yılın hayın düşmanı Moskofun, burnuna halka vurup sarı sarı altunlarını çekmeyi becermiş paşalar paşası, Hatay işi sürünmedeyken başbakanlığı bir başıbozuğa neden bıraksın? Evet, Celal Bayar'ın da, kötü Yunanın İzmir'e çıkmasında, askeriye elini kaldırmamışken, filintayı omzuna atıp zeybek efelerini etrafına toplayarak aslan gibi ortaya hopadığı, şu kadar bin kişilik Yunan ordusundan Aydın'ımızı çekip geri aldığı bilinmekte...”⁷⁴⁶

1937 yılında Atatürk Orman Çiftliği'nde sofrada yaşanan tartışma sonunda İsmet İnönü'nün sarf ettiği “sofradan emir alıyoruz” sözü yanlış yorumlanmıştır

“Gazi Paşamız arada olmayınca Celal Bayar'ın, İsmet Paşamıza bulaşmak n'ağzına... Aman ya. Meğer çoktandır, Gazi Paşamızla İsmet Paşamız çekişmekteymişler gizliden gizliye... Günlerden bir gün rakı sofrasında yaka yakaya gelmişler.”⁷⁴⁷

⁷⁴⁵Bakınız: Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, YKY, İstanbul 2004

⁷⁴⁶Kemal Tahir, Büyük Mal, s.44

⁷⁴⁷Kemal Tahir, Büyük Mal, s.45

Abdülhamit döneminde muhafız olan Hacı Hasan Paşa Çorum meydanına 27,5 m bir saat kulesi yaptırmıştır. Yıldız Sarayı baskınında Ali Suavi'yi sopayla öldüren bu paşadır

“Abdülhamit'in ünlü Beşiktaş muhafızı Hacı Hasan Paşanın Çorum'un göbeğine diktirdiği saat kulesi çevresinde köylüler gölgelere çömelmişlerdi.”⁷⁴⁸

Abdülhamit döneminde I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sürecinde aktif rol almıştır. Daha sonra Taif'e sürgüne gönderilmiş ve zindanda boğularak öldürülmüştür.

“...Bunu doğumu Sultan Hamit'in Yunan savaşından öncedir. Bu oğlan hürriyet babamız Mithat Paşamızın Arabistan içinde, Taif zindanında boğdurulduğu gece doğmuştur ki, gayet nuhusetli gecedir.”⁷⁴⁹

Mustafa Kemal Milli Mücadele döneminde her sancaktan beş kişi seçilmesine dair genelge yayınlamıştır. Bunun üzerine Çorum'dan seçilen beş kişi, ilk T.B.M.M.'ni kurmak üzere Ankara'ya gönderilmişlerdir. Bu sırada Çorum'a Mutasarrıf Vekili olarak Haymana Kaymakamı Cemal Bey atanmış ve Çorum'a gelişinden bir gün sonra Ankara'da T.B.M.M. açılmıştır.

Milli Mücadele hareketinin başlangıcı ve en zor zamanında Çorum bir taraftan Çapanoğullarının, öte yandan Pontusçuların tehdidi altında kalmış. Çorum halkının Milli Mücadele hareketine bağlılığı sayesinde, Çapanoğulları isyanı daha fazla genişlemeden bastırılmıştır.

“...O sıralar bu bizim Çorum'umuz daha mutasarrıflık, böyle vali paşa tahtı değil... Burada mutasarrıf Cemal Bey... Bardakçı derler ki yaman. Çapanoğlu kudurunca fakara Cemal Bey evi boşlayıp postu telgrafhaneye sermiş. Makine başında şurayı burayı, arada bir Gazi Paşayı aramakta... Dediğine göre amasya'da 5. Kafkas tümeni varmış ki Moskof ordularını bozan namı bir tümen. Başındaki komutan dersen büsbütün yaman... Cemil Cahit Bey, buna Genelkurmay “Topdemir” adını takmış ki, düşman karşısında bildiğin

⁷⁴⁸Kemal Tahir, Büyük Mal, s.67

⁷⁴⁹Kemal Tahir, Büyük Mal, s.92

“Demirkazık”... Çorumlu kıvranmakta, “Haniya gelsin hey Allah nasıl bir Demirkazık’sa binip yetişsin” diyerek inilemekte... Biz burda Demirkazık beklemekte olalım, Çopanoğlu, kaleler alaraktan, taburlar bozaraktan geldi Alaca’ya girdi.”⁷⁵⁰

Enver Paşa, Vahdettin’in kızı ile evlenmiş, saray damat olmuştur. 1913 yılından itibaren iktidarı ele geçirmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında Ardahan ve Batum çevrelerinde savaşmış olma Yakup Cemil topladığı milis kuvvetlerle Ermenilerle ve Ruslarla mücadele etmiştir.

“...Alalım Enver Paşa Efendimizi... Bir gölgeli paşa idi, fazladan padişah damadı bir paşa idi, ayrıca Genel Kurmay Başkanı bir paşa idi. Bu Enver Paşa’nın, fermanını yürüttüğü sıralarda bir başyaveri verdi ki adına Yakup Cemil Bey derlerdi. Şimdinin binbaşı nişanlarını takardı ama Enver Paşadan beriye bütün paşalara kumanda ederdi. Çünkü askerlerle ilintisi yoktu. Mahpus damlarını gezer, kesimini kalıbını beğendiği kötü kara yiğitleri seçer, yüzbir yıllık olsalar kollarından tutup çıkarır, yanına milis askeri alırdı. Batum’u Moskoftan bu mahpus yiğitlerle kurtarmıştı. Ermeni kırımından önce, bu Yakup Cemil Bey, Sinop zindanını boşaltıp nice yiğitleri çetesine alıp yola çıkmış, zindan boşaltarak Çorum’a gelmişti.”⁷⁵¹

Fatih Sultan Mehmet’in kardeş katli ile ilgili şerî ve örfî kanunlarla bir nizaman bağlanmıştır. Osmanlı Devleti bir Türk-İslam Devleti olduğu için devletin çıkarları ve bekası, kişilerin çıkarlarından üstün tutulmuştur. Bu nedenle o dönemde uygulanan kanunlar bu dönem ki şartlaral değerlendirilmemelidir. Babasını zehirleyen Osmanlı padişahıyla Yavuz Sultan Selim’i kastetmektedir. Yavuz Sultan Selim’in babasını zehirlediği söylenmektedir ancak kesin bir bilgi kaynağı yoktur.

“—Ben başka hükümetleri bilmem arkadaş, bu Osmanlı bunaldı mı? Osmanlı’nın gerçekten bunalması, tacı-tahtının elden gitme kertesidir, şuncacık acıma beklemeyeceksin! Önce öz babasını zehirler, ardından ağabey-kardeş, oğul-uşak, karı-kız dinlemez boğar keser, çuvala doldurup denize yuvarlar. Çünkü Osmanlı’nın zagonudur, hem de Fatih Sultan Mehmet Efendimizin yazılı zagonudur. Şurasını hiç unutma ki Pomak Cihangir, Osmanlı tacı-tahtı, başındaki devleti vartada gördü mü, kudurur. Allah beterinden saklasın,

⁷⁵⁰Kemal Tahir, Büyük Mal, s. 97

⁷⁵¹Kemal Tahir, Büyük Mal, s.100

zaptolmaktan çıkar. Bu Osmanlı'da öz Türk kırımları görülmüştür ki, az kalsın bu Anadolu toprağında Türkün köküne kıran düşürecek kırımları görülmüştür, tarihlerde 'Kuyucu Paşa Kırımı' diye ünlüdür.⁷⁵²

Kemal Tahir, savaştan sonra savaşa katılmayanların bile İstiklal madalyası almasını eleştirmektedir. Milli Mücadeleye karşı onlalar bile savaş kazanıldıktan sonra bizat savaşa gitmiş gibi davranmaktadır. Bu olay eleştirilmektedir.

*"... Bizim Çorum mebusamızdan Cevdet Beyin dediği doğruysa, Yunan savaşında düşmanla boğuşarakтан düşenlerin toplamı yedi-sekiz bin zor güç tutarken İstiklal Mahkemeleri Türkoğlu Türk şehitlerinin sayısı on beş bine yakındır ki, savaşta düşenlerin iki katıdır."*⁷⁵³

II. Mahmut döneminde 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılmış yerine Asakir-i Mansure-yi Muhammediye adlı modern donanımlı bir ordu kurulmuştur.

*"...Sultan Mahmut zamanı, bir işe canı sıkılmış, bu Osmanlı Yeniçeri ordusunu bire kadar kırmıştır ki, her biri kendisine birer alınmaz hisardı ve de her biri su katılmamış özbeöz Türkoğlu Türktü ve de dini bütün Müslüman olursa ancak o kadar olurdu."*⁷⁵⁴

II. Abdülhamit döneminde daha da körüklenen Ermeni ayaklanmaları özellikle Rusların desteklemesi ile Osmanlı topraklarını karıştırmıştır. İngilizler ve Fransızlar bu ayaklanmaları finansal açıdan desteklemişlerdir.

*"...Sultan Hamit'in Ermeni patırtularınının Ermeni kırımları Rusun çarından, İngilizin kralından izinlidir. Yoksa Kudüs'teki çoban kulübesi kadar kiliseye tıknefes bir keşiş ötekinden önce girmedi, hiç olmaz diyerek donanma çekip şurayı burayı gülle yağmuruna tutan Moskof, İngiliz, Fransız, fukara Ermenin kanını aramaz mıydı?"*⁷⁵⁵

⁷⁵²Kemal Tahir, Büyük Mal, s.103

⁷⁵³Kemal Tahir, Büyük Mal, s.104

⁷⁵⁴Kemal Tahir, Büyük Mal, s.104

⁷⁵⁵Kemal Tahir, Büyük Mal, s. 104-105

Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret etmesinden sonra herkes kendi yanında kalmasını istemiş ancak Hz. Peygamber bunu kabul etmemiştir. Devesi nereye konarsa orada ev inşa etmeye karar verilmiştir.

“...Koca peygamber, Mekke'den bunalıp Medine'ye can atınca 'oldu bakalım? Medineli yoluna çıktı ki, evine kondura... Şaka değil, son halk peygamberini konduracaksın. Kimin evine inerse, kıyamete kadar yaşadı ve de öteki dünyayı kurtardı. 'Sana konacak, bana konacak'” diye az kaldı ki, Medinelinin arasına kan düşse... N'aptı o zaman, kurban olduğum, Muhammed Mustafa? 'Savulun, değmeyin devem bilir'” dedi. Deve kimin evi önünde iharsa oraya konacak! Mübarek hayvan bir zaman dolaştı Medine'yi keyfince sürdü gitti bir boş arsaya çöktü. Boş arsaya çökmesi, Medineli arasına haset düşürmeyecek... ”⁷⁵⁶

31 Mart Ayaklanması tarihi kayıtlara yobaz bir ayaklanma olarak geçmiştir. Ayaklananlar şeriat isteri zdiyerek ortalığa çıktıkları için bu isimle anılmıştır.

“—Anlamazdan gelmekle bir şey kazanamazsın. Dediğim 31 Mart, yobaz ayaklanması... Hani hürriyetleri ortadan kaldıracaklardı da Abdülhamit'in istibdadını geri getireceklerdi... ”⁷⁵⁷

I. Dünya Savaşı'nın kaybedileceği anlaşılınca Yakup Cemil Batum'dan dönmüş ve Enver Paşa'dan kumandanlık istemiştir. Bu konuyla ilgili araları açılmış ve sulh konusunda da bir anlaşmazlığa düşünce Yakup Cemil kurşuna dizdirilmiştir.

“—Hayır... Bu Yahya Kaptan, Yakup Cemil'le beraber hükümeti basıp Enver Paşa'yı öldürecekti. Sende varmışsın bu işte... ”⁷⁵⁸

1937 yılında Mustafa Kemal'in hastalığı iyice belirginleşmiş doktorlar siroz teşhisi koymuşlardır.

⁷⁵⁶Kemal Tahir, Büyük Mal, s. 123

⁷⁵⁷Kemal Tahir, Büyük Mal, s.129

⁷⁵⁸Kemal Tahir, Büyük Mal, s.130

“...Sakladığı Gazi Atatürk’ümüzün az biraz marazlanması... Bacakları kaşınmaktaymış da, bu kaşıntıdan karnına az biraz su birikmekteymiş...”⁷⁵⁹

Yakup Cemil, Enver Paşa’yı öldürmemiştir, Enver Paşa onu kurşuna dizdirmiştir. I.Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden Yakup Cemil, Enver Paşa’nın emriyle öldürülmüştür.

Milli Mücadele’den sonra muhalifler arasından ilk önce 600 kişi sonra bu sayı indirilerek 150 kişi yurtdışına sürülmüşlerdir. Bu olaya 150’likler denilmektedir.

“...Yakup Cemil, Enver Paşa’yı öldüresiymiş de... Yabanın kaptanını, eşkiyasını biriktiresiymiş... Al bakalım, bu bizim Kemal Paşamız, bi yandan Ermeni kırımında, fukara Enver Paşanın suçunu aramakta, bi yandan, Enver Paşayı vaktiyle vuracak olanları sallandırmaya mı çabalamakta?

...Dur ulan, ‘‘Yüzellilikleri bağışlayacak Kemal Paşamız yakında’ demedi miydi, Cevdet Bey geçenlerde... Yüzellilikleri bağışlayacak herif Çapanoğlu meselesini neden kurcalasın durduğu yerde? Peki, geriye ne kaldı? Serbest Parti meselesi...’’⁷⁶⁰

Mustafa Kemal’e İzmir’de suikast hazırlayanlar, suikasti yapamadan yakalanmış ve idam edilmişlerdir. Bu girişim Ankara, Bursa ve İzmir gezileri sırasında da denenmiştir.

“—Anlamazdan gelmek seni kurtarmaz Sülük... Gazi Paşamıza... Aziz Atatürk’ümüze suikast tertipleyen, avanaklığa vurarak, ipten kurtulmaz!’’⁷⁶¹

1932 yılında Mustafa Kemal’in yönlendirilemesi ile kurulmuştur. Türkiye’nin her tarafından çağdaş eğitim verme amacı ile kurulan halkevleri, Halk Partisi’nin parti programı ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Halka iyi ve çağdaş eğitim vermeyi amaçlamışlardır.

⁷⁵⁹Kemal Tahir, Büyük Mal, s.140

⁷⁶⁰Kemal Tahir, Büyük Mal, s.143

⁷⁶¹Kemal Tahir, Büyük Mal, s.145

“—Bileceğın... Ereceğı... Halkevlerini duydun mu sen hiç? Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ümüzün Halkevlerini?

*Yanık’ın Cennet merak etmedi. Kısa kesmek için yok anlamında başını salladı.*⁷⁶²

⁷⁶²Kemal Tahir, Büyük Mal, s. 276

8.2. SAĞIR DERE

Yarenlik, Oğuzlardan günümüze kadar değişik şekillerde sürdürülmüş bir gelenektir. Belli yaş grubundaki gençler toplanır, 25 kişi tamamlanınca Büyük başağa, Küçük başağa ve birde Yaren reisi seçmektedirler. Başağanın görevlerinden biri gruptaki küs kişileri barıştırmaktır.⁷⁶³

Kemal Tahir, Çankırı cezaevinde kaldığı dönemlerde Çankırı Yaren geleneği hakkında bilgi sahibi olmuştur.

“—Murat Ağam... Sıcak yeri buldu. Lafa daldı.

—Ne yapacaksın Murat Ağayı?

—Küçük başağa değil mi? Başağa kısmı, odalarda mı oturacak? Hayır! Kavgalıları barıştıracak...”⁷⁶⁴

Yarerlik geleneğinde Büyük başağa, Bayındır Boyu’nu temsil eder. Küçük başağa ise Kayı Boyu’nu temsil eder. Büyük başağadan sorma söz sahibidir.

Bayındır Ve Kayı boyları Oğuzlar’ın aşiretlerindedir. Bu iki boyda büyük Türk devletleri kurmuşlardır.

“—Terslese de hakkı var. Battal Ağam, Yamören delikanlısının büyük başağası, Murat Ağam, Yamören delikanlısının küçük başağası... Biri, büyük başağaya sağdıç oldu mu, teri gömleğinden çıkacak, ister istemez!”⁷⁶⁵

Yernlik geleneğinde gençlere destek olmak için eşrafın zenginlerinden para yardımı toplanmaktadır. Bu paralar ihtiyaç duyulduğunda delikenliler için harcanmaktadır.

⁷⁶³ Bakınız: Necati Ülker, Yaren Kültürü El Kitabı, Çankırı Valiliği, Çankırı 2005

⁷⁶⁴ Kemal Tahir, Sağır Dere, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2007, s. 47

⁷⁶⁵ Kemal Tahir, Sağır Dere, s.88-89

“—Baş ağa dedin de aklıma geldi, Battal Ağa kaç lira delikanlı parası vermiş?

—Bilmem... On beş lira vermiştir. Yasası on lira... Ama yiğitbaşı olduğundan fazla verir. Ne dersin abla? “⁷⁶⁶

Bu Yarenlik geleneği Selçuklu ve Osmanlı Devletler’inde daha çok esnaf kuruluşu olarak meydana gelmişlerdir.

Sinsin oyunu her Yarenlik’te aynı değildir. Her yörede farklı şekillerde ve çeşitlerde oyunlar oynanmaktadır. Sinsin oyunu Çankırı yöresinde oynanmaktadır.

“...Sinsin oyunu epey kızıymıştı. Orta yerde çam ağaçlarıyla yakılan kocaman ateşi Yamören’in, yakın köylerin delikanlıları çevirmişlerdi.

Pelvan Vahit, bu oyunu pek seviyordu. Kolunun altındaki bohçayı kimseye fark ettirmemek için geride durmak isteyen Mustafa’yı iterek öne geçti.

Bir delikanlı, sol elini havaya sallayarak sıradan çıktı. Davul zurnanın sesine ayak uydurarak ateşe doğru koştu. Sağ elini, arkasına koymuştu. Bazen bir ayağının, bazen öteki ayağının üzerinde yükseliyor, iki yana sallanıyordu.

Oyunda arkadan saldırmak yoktu. Bunun için ortaya çıkan delikanlı, yalnız önüne bakıyor, yanlarını kollayarak ayak oyunları yapıyordu. Mavi çuhadan daracık zipkasına, göğsündeki gümüş kösteğine çamların kırmızı ışığı vurmuştu. “⁷⁶⁷

Anadolu Fatihî Süleyman Şah’ın komutanlarından biri olduğu bilinen Karatekin Anadolu’nun fethi sırasında Çankırı’yı almıştır. Daha sonra Danişmendliler tarafından idare edilen Çankırı da bu dönemle beraber yoğun bir Türk yerleşimi başlamıştır.⁷⁶⁸

⁷⁶⁶Kemal Tahir, Sağır Dere, s.110

⁷⁶⁷Kemal Tahir, Sağır Dere, s.117-118

⁷⁶⁸Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 357

“—Yok! Orası türbe... Karatekin’in türbesi... Bu Karatekin çekip almış Çankırı’yi gâvurdan...

—Bir başına mı?

—Bir başına... Askeri olsa, onları da yanına gömerlerdi!

—Yalandır arkadaş... Adam bir başına, koca bir Çankırı’yi düşmandan alamaz.”⁷⁶⁹

Yâren geleneğinde gençlerin toplandığı odaya Gençler Odası denilmektedir. Burada toplanan yarenler aralarındaki meseleleri haellederler, sohbet ederler, eğlenirler.

“—Efendi Ağa, iyi bildi. Himmet çavuş bizim köylümüz... Odası da var. Gençler odası deriz. Eskiden muhtarlık yaptı. Çankırı’ya gelir, gider.”⁷⁷⁰

Büyük başağa seçildikten sonra Küçük başağa seçilmektedir. Büyük başağadan sonra sözü geçen kişidir. Gençler bunu kendi aralarında seçimle belirlerler.

“Bu Hasan, köyde delikanlı üzerine küçük başağa seçildi. ”Yapmayın, ceremesini çekersiniz!” dedim, dinletemedim. Sonunda delikanlı parasını yedi. Hasan’ı, bu yüzden yarene almazlar.”⁷⁷¹

Yarenlik geleneğinde her şey bir nizamla bağlıdır. Sofra hazırlamanın bile bir düzeni vardır.

Kemal Tahir, Çankırı Cezaevinde yattığı dönemde bu gelenekle tanışmıştır. Türk halkının dayanışma kültürünün ne kadar köklü olduğunu göstermek açısından bu gelenek önemlidir. Kökü Orta Asya’ya kadar dayanmaktadır.

“Mustafa bakkala uğrayıp iki şişe içecek, beyaz peynir, kutu dolması, pastırma, salata, soğan, domates aldı. Tahta yemek sofrasını Çankırı köylerinde ‘yaren’ terbiyesi görmüş bir delikanlı becerikliliğiyle donattı.”⁷⁷²

⁷⁶⁹Kemal Tahir, Sağır Dere, s.188

⁷⁷⁰Kemal Tahir, Sağır Dere, s. 190

⁷⁷¹Kemal Tahir, Sağır Dere, s. 276

⁷⁷²Kemal Tahir, Sağır Dere, s. 282

8.3. KÖR DUMAN

Yâren geleneğinde Başağa seçimi nizama bağlı olarak yapılmaktadır. Başağadan memnurluk varsa ve ağasında isteği varsa devam eder bu durumun tersi olursa ceçime gidilmektedir.

‘‘Başaga’’ları seçmek için... Herkesin sırtında ‘‘Yaren’’ toplantısının ilk gecesini şerefine bayramlık, düğünlik elbiseler vardı... Ağa yamakları, Vahitle Mustafa, yaşları küçük olduğundan kapıya yakın oturmuşlardı.’’⁷⁷³

Yâren meclisinde oturma düzeni yaş ve konuma göre düzenlenmektedir. Yaşlılardan başlanarak oturma düzeni hazırlanmaktadır. Kapının yanında yaş olarak en küçükler oturur. İki diz üstünde oturan yarenler başağa izin vermeden bacak değiştiremezler. Yarenlikten çıkarılanların ayakkabısı kapı önünde dışarıya doğru çevrilmiştir. Bu gelenek Ahilerin geleneği ile aynıdır.

‘‘—Yorulmaz. Başaga, yorulsa da, sık değiştirmeyecek bacağı... Delikanlı terbiyedir, bu...’’

... Üç yıldan beri dışarıda... ‘‘Bir Hasan’ı terbiyeye alamamışlar!’’ diyerek lafımızı etmekte komşu köyler...’’

...Ayakkabılarını önüne çevirdik, aldırılmaz. ...Yamaklar süpürgeyle önünü süpürdüler. ...Hey Allah! Adam kısmısı, önüne ayakkabısı çevrilirde sıçrayıp gitmez mi? Ben, böyle utanmaz görmedim.’’⁷⁷⁴

Yâren odasının hesabı tutulmak için bir kişi görevlendirilir. Bu kişi kimden ne kadar para alınmış ve kime ne kadar verilmiş hesaplar ve Yaren odasının ihtiyaçları da bu hesaptan karşılanmaktadır.

⁷⁷³Kemal Tahir, Kör Duman, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2009, s. 185

⁷⁷⁴Kemal Tahir, Kör Duman, s. 187

“Topal İsmail, önüne bırakılanlara bir süre el sürmedi, sonra defteri saygıyla kaldırdı. Parmağını tükürükledi. Her yıl delikanlı hesabını kendisi okuduğu için bu işe alıştı: ...Bizim köyün düğünlerinde, güvey başına onar kayma delikanlı parası alınmış.”⁷⁷⁵

Yâren geleneği gereği mecliste iki diz üstünde oturulur ve Başağa izin verinceye kadar kims Edizlerinin üstünden kalkamaz. Yaren terbiyesine aykırı bir harekette bulunamaz.

“—Başağa iznin olursa arkadaşlar dizlerini deyişsin! Hep yorulduk.

—Arkadaşlar, bu yıl başağaları deyişelim! Belki delikanlı içinde başağalığa meraklı arkadaşlar vardır.”⁷⁷⁶

Yârenlik geleneğinde Başağa olan kişi bütün topluluğun sorumluluğunu da almıştır. Yöreye gelen misafirden oaradaki gençlerin aralarındaki husumetlere kadar her şeyle ilgilenmek zorundadır.

“Nail önlemeye çalıştı:

—Yok canım! Ben başağa olamam. Ne gereği var! Bir de köy delikanlısının angaryasını mı çekelim! —Murat’ın dudağını ısırıp başını yukarı yukarı salladığını görünce, sözü acele çevirdi. —:Angaryadan maksat... Başımızla beraber, köy hizmeti, Allah hizmeti... Ne var ki, üstesinden gelemem. Konukların kahvesi, yatağı, yemeği, odanın döşenmesi, sobanın odunu... Düğünlerde meydan idare etmek zor...

—Hadi, bizim Nail Ağa’ya bir bardak su getir!

Nail, kendisine uzatılan bardağı almak istemedi:

—Olur mu? Nasıl iş? Götür oğlum! Ali Ağa’ya götür. Olmaz götür şunu...

Bu sırada, Hocaların Remzi, Vahit, öteki yamak hep birden üstüne yürüdüler, kollarını tuttular. Nail suyu zorla içmiş oldu. Delikanlılar yeni başağayı el çırparak selamladılar.

Yamaklar, Battal’a, Nail’e, Murat’a kahve verdiler, arkadaşlara da cigara dağıttular.

⁷⁷⁵Kemal Tahir, Kör Duman, s.188

⁷⁷⁶Kemal Tahir, Kör Duman, s.190

Kahve bittikten sonra, Topal İsmail, defterle keseyi Nail'in önüne bıraktı. Eskiden beri söylenegelen öğütleri sıraladı:

—Başağa dargınımız var!

—Kim kimse?

—Vahit'le İsmail Ağa geçende ileri geri etmişler, duyduğuma göre konuşmazlarmış...

—Peki! Dargınlık günah... Hadi, delikanlı önünde barışsınlar bakalım. ⁷⁷⁷

Yâren kurallarından biri de mecliste hiç kimse küs olmayacak, küs olanlar ise Başağa tarafından tespit edilip barıştırılacaktır.

"...Gelmediğin iyi oldu. "yaren" in de tadı yok Ömer Ağa... Kulak verme!

—Eskiden yaren iyiymiş. Bakma şimdi...

—Başağa, delikanlının bacağından başka bir şeye karışamaz olmuş. Bir de, gençler birbirine mutlaka "Ağa" diyecek. Dışarıda ana avrat sövüşenler, içeride "Ağa gel", "Ağa git!" Vahit'le İsmail'i barıştırdılar. Millet işin alayında... ⁷⁷⁸

1939 yılında II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da Almanya ve İtalya'da Faşizm artmış, bu iki devlette etrafına saldırgan politikalarla yaklaşılmaya başlamışlardır. Bu olaylar II. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir.

—“Bacağınızda ne var yahu? Günden güne sağalmakta Allah'ıma şükür! Ben başka meseleye daldım, Alaman'a daldım!

—Neye daldın, rezile bak!

—Alaman gâvuruna daldı. Geçende muhtar odasında Muhtar Ağa, Köroğlu gazetesi okudu. Dünyadan haberimiz yok da mal gibi yaşarsınız!

—Dünyaya n'olmuş?

—Alaman'ın sözünü duymadın mı?

—Duymadım!

—Milleti yeryüzünden kaldıracam! Demekte alaman!

—Aman hangi milleti? Bizi mi?

—Yalnız bizi değil, tüm milletleri kaldıracak. "Dünyayı temizlememiş, bana barınma yok!" diyese... ⁷⁷⁹

⁷⁷⁷Kemal Tahir, Kör Duman, s.192-193

⁷⁷⁸Kemal Tahir, Kör Duman, s.199

Türkçe ezan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde Arapça yerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 18 Temmuz 1932 tarihli bir genelgesi ile ezanın Türkçe okunması kararı alınmıştır. CHP iktidarı döneminde uygulamada kalmıştır. Bu süreç içerisinde ezan Türkçe okunmuştur. 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti ezanın Arapça okunmasını istemiştir. Aslında Türkçe ezan tamamen kaldırılmamıştır, ancak 1950 tarihinden sonra Türkçe ezan okunmamıştır.⁷⁸⁰

“...Reşit Hoca”Tanrı uludur” diye bağırmaya başlayınca karıların yardımıyla demir çuvallarını hayvana sardı. Besmele çekerek tabancanın namlusuna fişek sürdü.”⁷⁸¹

Kemal Tahir'in sadece tarih değil halk kültürünü de incelediği anlaşılmaktadır. Ceza evlerinde yaptığı dönemlerde halkı yakından tanıma fırsatı bulmuş ve onların kültürü hakkında fikir edinmiştir.

Yüzyıllardır anlatılmış Ferhat ile Şirin ve Kerem ile Aslı aşk hikâyeleri halk arasında ağızdan ağza dolaşarak farklı şekiller almıştır.

“—Gördün mü ortak? Bizim Pelvan masalların Ferhat'ı olmuş, töbe! Bu bizimkisi Cumhuriyet Ferhat'ı... Eski Ferhat dağları delermiş Şirin için aşkıyla... Yenisi ahır damı delmekte...

—Uyduramadın İsmail Efendi! Pelvan, Ferhat oldu diyelim, Remzi neci? Bunların biri Kerem, biri Sofu! Aslı da keşiş kızı Aslı Han...

—Tamam! Doğru bir söz! Demek Pelvan'ı, bu dert, tepesinden tutuşturup kül mü edecek sonunda? “⁷⁸²

I Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya ve hiçbir pay alamayan İtalya özellikle 1930'lu yıllarda saldırgan ve faşist bir politika izlemişlerdir. Mustafa Kemal

⁷⁷⁹Kemal Tahir, Kör Duman, s. 230

⁷⁸⁰Bakınız: Cemal Kuntay, Türkçe İbadet, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000

⁷⁸¹Kemal Tahir, Kör Duman, s.279

⁷⁸²Kemal Tahir, Kör Duman, s.404

Almanya ve İtalya'nın tutumlarından ayrıca diğer Avrupa devletlerinin tutumlarından II. Dünya Savaşı'nın çıkacağını anlamıştır.

“Murat Cumhuriyet gazetesi okuyordu. Birinci sayfada, büyük harflerle bir yazı: ‘Milliyetçiler ilerliyor.’ Altında bir resim, şapkaları püsküllü, tıraşı uzamış sıska herifler... ‘Alkazar savunucuları’. İstasyon şefi Reşat Bey bunlar için: ‘İlerlesinler bakalım!’ demişti. Daha küçük bir yazı: ‘Barselon’la Madrid’in arası kesildi’, ‘İtalyan Alman motörlü kotaları uçakların desteğiyle cumhuriyetçileri cephesini geniş bir hat üzerinden yarmışlar,’ ‘Karışmazlık komitesinin kararları,’ ‘Londra: A. A. —Royter ajansının bildirdiğine göre, İngiliz gazetelerinden bazıları demir madenlerinin General Franko tarafından zaptı üzerine vakit geçirmeden milliyetçilerle anlaşmak fikrini savunmaya başladılar.’ Sayfanın altında İngiliz Başvekili Cemberlayn’in uzun bir resmi yazısı vardı. ‘İngiliz Başvekilinin Avam Kamarası’ndaki nutku —Avusturya’nın Almanya’ya katılması Avrupa barışını güvence altına almıştır.’”⁷⁸³

1939 yılında tüm dünyanın korktuğu şey oldu ve Almanya Habeşistan’a saldırarak II. Dünya Savaşı’nı başlatmıştır.

“Yakup Ağa, Mustafa’nın korktuğunu anlayarak yılmamasını önlemek için gelişigüzel sordu:

—Ne yazıyor gazete? Savaşı yazıyor mu?

—Evet!

—Aman, gâvur bize çatmasın!

—Çatma meraklanma!

—Bize bulaşmasınlar da ne halt ederse etsinler! Habeşin ne yaptığını yazıyor mu?

—Yok canım! Habeş yenildi!”⁷⁸⁴

İngiliz Başbakanı Chamberlain 1937-1940 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. İngiliz yayılcılığının en baş taraftarlarından birisidir. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlara karşı başarısız olması yüzünden istifa etmek zorunda kalmıştır.

⁷⁸³Kemal Tahir, Kör Duman, s. 456

⁷⁸⁴Kemal Tahir, Kör Duman, s.457

“Elini ‘Defol’ anlamına salladı. İşini bitirmiş gibi rahatça gazeteyi kaldırdı: Resimdeki Çemberlayn dişlek bir herifti. İnadına uzun boylu, suratı çizgi içinde... İstasyon şefi Reşat Bey buna, ‘ Ya gerçekten aptal, ya inadına kıyıcı bir adam. Ama kurnaz köpoğlu olduğuna kalıbımı basarım!’ demişti. “⁷⁸⁵

Kemal Tahir, Türk kültürünün bütün unsurlarını incelemiş bunların halk üzerindeki tesirlerine de değinmiştir.

Hz. Yusuf kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ardından Mısır’a köle olarak satılmıştır. Züleyha’nın aşkına karşılık vermeyince iftaraya uğramış sonra zindana atılmıştır. Yedi yıl zindanda kaldıktan sonra Mısır’a sultan olmuştur.

“—Mahpus erkek yeri! Yusuf peygamber katı... Kitapta okumadın mı? Yusuf peygamber yedi sene zindanda yatmış, sonunda Mısır’a sultan olmuş. —Artık coşmuştu. “⁷⁸⁶

⁷⁸⁵Kemal Tahir, Kör Duman, s.463

⁷⁸⁶Kemal Tahir, Kör Duman, s.467

9. CHP VE İSMET İNÖNÜ DEVRİ (ŞEHİRLER VE HAPİSHANELER)

9.1. NAMUSCULAR

II. Dünya Savaşı'na askeri anlamda katılmayan Türkiye, savaşın etkilerini derinden hissetmiştir. Denge politikası sürdürmeye çalışmış ve bir dış savunma hattı oluşturmuştur. Bu dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'dür.

“...Allaha şükür ve de hemşerimiz gözbebeğimiz Malatyalımız İsmet Paşamızın sayesinde savaş dışı durum-vaziyetini korumaktayız. Sizin burada bundan haberiniz var mı? ”⁷⁸⁷

Şükrü Saraçoğlu hükümeti tarafından 9 Nisan 1942'de Varlık Vergisi yasa tasarısı meclise sunuldu. 11 Kasım'da yasa kabul edildi.

Bu yasa zengin olanlardan alınan vergi ile bütçe açığını kapatmayı amaçlamıştır. Vergi mükelleflerinin % 87 sini gayrimüslimler oluşturmaktadır. Vergileri ödemek için hükümet on beş günlük süre vermiştir. Vergiyi ödemek için çoğu gayrimüslim mallarını satmak zorunda kalmış ve iflas etmiştir. Ödeyemeyenler ise Erzurum Aşkale'ye sürgüne gönderilmiştir.⁷⁸⁸

“...İsmet Paşamız bin yaşasın, varlık vergisi çıkardı şimdilerde... Sizin içeride bundan haberiniz var mı? ”⁷⁸⁹

Almanlar için açtığımız cephelerde Osmanlı askeri bir hiç uğruna ölmüş ya da esir düşmüştür. Anadolu insanının her şeyi çekebilme karakterini her yerde dile getiren yazar burada da bunu ifade etmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda Irak, Sina, Filistin, Çanakkale, Suriye ve Yemen cephelerinde esir düşen Mehmetçik sayısı 134.000, Rusya'yla sadece Kafkas

⁷⁸⁷Kemal Tahir, Namuscular, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2008, s.16-17

⁷⁸⁸Bakınız: Cahit Kayra, Savaş Türkiye Varlık Vergisi, Tarihiçi Kitapevi, İstanbul 2011

⁷⁸⁹Kemal Tahir, Namuscular, s.17

Cephesi'nde yapılan savaşlarda esir düşenlerin sayısı ise yaklaşık 65.000'dir ve bu sayıya 60.000 civarındaki sivil esir dâhil değildir. Buna, Avrupa ülkelerinde ve sıcak savaşın yaşandığı bölgelerde esir edilen 100.000 civarındaki sivil de dâhil edildiğinde esir toplamı 360.000'e ulaşmaktadır. Dünyanın dört bir yanına savrulan bu canlar, düştükleri esaret ateşinde 1926 sonlarına kadar kavrulacak, ayakta kalıp eve dönebilen esir sayısı 135.000 civarında olacaktır! İngilizlere esir düşenlerin yaklaşık 20–22 bini, Ruslara esir düşenlerin ise 40–45 bini ya ölmüş veya kayıptır! Savaşta esir düşen toplam 205.000 askerinin yanı sıra 450.000 Mehmed de cepheye aldığı yara ve hastalıklarla boğuşarak vefat etmiştir.⁷⁹⁰

“Başgardiyani elini yüzünden çekiverdi. Müddeiumumi Muavini, Hükümet doktoru birde Cezaevi Müdürü ile karşılaşmadıkça asla telaşlanmaz bir adamdı. (Seferberliğe iştirak edip, İngiliz esir kamplarında bir müddet kalan insanlarımız, ayrı bir millet sayılabilir. Heyecanlanma ve telaşlanma kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Başgardiyani Ali Efendi de, Sina cephesinde esir düşüp Seyidbeşir kampında geceleri, gözleri görmez eden ilaçlı suyu içerek mütarekeyi beklemiş ölüm artıklarındandı).”⁷⁹¹

II. Dünya Savaşı'nda Almanya 21 Haziran 1941 yılında Rusya'ya savaş açmıştır. Rusların faaliyet alanı Kafkas bölgesine ordularını yönlendirmiştir. 1942-1943 yılları arasında Kafkasya'dan ordularını çekmiştir.

“...Uzak şark ve kurşun kalemle çizilen hareket mevkileri. Stalingrad'da henüz dövüşülüyor. Alman ordusu Vladikafkas'a inmiş. Elalemeyn tehlikede... Dünya sanki burada nefesini kesmiş... Baskın bekliyor. Bir silkincek... Bir davranacak. Çörçil'in sözüyle: ‘Bir hedef ya boğazınıza sarılmıştır yahut ayaklarınızın dibindedir.’”⁷⁹²

1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonyayı işgale başlaması karşısında Polonya fazla dayanamadı. Çünkü Almanya yıllardır askeri hazırlık içindeydi. Daha sonra Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Savaşın ilk yıllarında Almanya Avrupa'ya üstünlük sağlamıştır.⁷⁹³

⁷⁹⁰Murat Muhsin, Esir Mehmetler, Sızıntı Dergisi, Yıl, 32, Sayı:723, Şubat, İstanbul 2010.

⁷⁹¹Kemal Tahir, Namuscular, s.78

⁷⁹²Kemal Tahir, Namuscular, s.106

⁷⁹³Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım Yayınları, İstanbul 2003, s.361-365

“—Ne havadisi! Ben bu sözlerin hiçbirisine inanmıyorum. Bu kadar insan ölse dünyada adam kalmaz. Yalnız Almanlar kazanıyor.

—Sen sonuna bak. Bizde civcivleri sonbaharda sayarlar.

—Hep “Almanlar yenilecek” diyorsun. Herifler ilerliyor.

—Aldırma... Keskin sirke küpüne zarar.

—Hayır, ben İngilizlerden şüpheleniyorum. Kancık bir hükümet. Rusları ezdirecek. Hani ikinci cephe açılıyor ki...

—Açılır. Stalingrad düştü mü, düşmedi mi?

—Mahallelerini alıyorlar. Bugün, yarın düşer.

—Bizim Radyo ne söylüyor?

—Hep aynı laf. Biz bi tarafız. Hangisi bize vurursa gözünü oyarız. Alman müttefikimiz, İngiliz dostumuz. Yok, doğrusu iyi idare ediyorlar. Bizimkiler doğrusu kurnaz...⁷⁹⁴

Kemal Tahir, halkın din ile ilgili düşüncelerini ve dini nasıl değerlendirdiği ile ilgili izlenimlerini romanlarına aktarmıştır.

Uğru Abbas Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir hırsızdır. Uğru Abbas’la ilgili bu anlatılan olayı doğru değildir. Çünkü herhangi bir hadis ya da dua kitabında yoktur. Bilinen şey ise uydurma olduğudur. Ancak halk arasında anlatılmaktadır.

“Rivâyet olunur ki Hazreti Peygamber aleyhisselam zamanında bir uğru var idi. Adına Uğru Abbas derler idi. Her gece uğruluk eder idi. Hazreti Peygamber alleyhisselam ona ve onunla söyleşene lanet eyler idi. On yıl bu kişi daima bu işi işledi. Çünkü ecel geldi. Akibetilemir vefat eyledi. Kavim ve kabilesi bu adamı götürüp bir kuyuya bıraktılar. Derhal Cebrail aleyhisselam gelip Hazreti Peygambere haber verdi ve etti ya Muhammed Rabbin Hakcelalla hazretleri sana selam eyledi ve buyurdu ki benim has kullarımdan bir veli kulum vefat eyledi. Anı kuyuya bıraktılar. Var anı çıkarıp eshap ile namazını kılasın ve her kim anın namazını kılaehli cennet ola dedi. Çünkü Hazreti Peygamber işitti. Taaccüp eyledi. Gelip ol kuyudan Uğru Abbas hazretlerini çıkardılar. Hazreti resul aleyhisselam etti, süphanallah on yıldır ben buna lanet ederdim. Bunda hikmet ne ola dedi. Anda ol meyti yuyup ve kefenleyip namazını kılmaya hazır oldular. Resül alleyhisselem mübarek başparmağının üzerine durdu. Eshap sual eylediler ki Ya Resullulah niçin mübarek ayağınızı düz basmadınız. Resulekrem buyurdu ki gökten ol kadar ferişte indi ki ayağım basacak yer bulamadım dedi. Hakkın

⁷⁹⁴Kemal Tahir, Namuscular, 126

hikmetine hayran oldular. Ol kişiyi defneylediler. Hazreti Resul alleyhisselam buyurdu ki ol Uğru Abbas akrabasından bir kimse bulup götürün. Amelinden sual edelim ne amel işler idi ve bu mertebeye neden erişti. Vardılar bi baliga kızın bulup Hazreti Resule getirdiler. Resulekrem etti ya kız! Senin baban ne amel işlerdi? Biliyor musun? Ol kız etti: Ya Resulallah babamın hakka yarar bir ameli yoğ idi. On yıl uğruluk ederdi. Yalnız anı biliyorum ki geçen Recep ayı geldikten hemen pak gusul edip ol ayda artık uğruluk etmezdi. Ve evden dışarı çıkmayıp bu ay Allahu tealanın ayıdır deyu bu duayı okurdu. Hazreti Resul alleyhisselam işidecek, ya kız, ol dua kandedir dedi. Kız ol duayı sandıktan çıkarıp Hazreti Resule götürdü. Resul alleyhisselam dahi duayı okuyup yüzüne sürüp bu duanın nuruna taaccüp eyledi... ”⁷⁹⁵

1939 yılında Erzincan’da 7,9 büyüklüğünde olan deprem Türkiye’nin en yıkıcı depremleri arasında yer almıştır.

“...Erzincan zelzelesinde şehir batıp, sağ kurtulan arkadaşları felaketzedelere yardımla meşgulken köye kadar gitmeyi daha akıl karı görmüş, evvelce de Hapishane Müdürüyle arası açık olduğundan kaydına “fırari” işareti düşürülerek af’tan istifade ettirilmemiştir. ”⁷⁹⁶

1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi, yasa çıkarıldıktan hemen sonra uygulamaya konulmuştur. Ödeyemeyenler Erzurum Aşkale’ye sürülmüşlerdir. Elde edilen gelir ile Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik çöküntüden kurtulması hedeflenmiştir. Anvak bu vergi ile gayrimüslim halkın malları yok pahasına alınmış ve bu yolla zengin olan pek çok kişi ortaya çıkmıştır.

—Buna makbuz derler kızım.

—Evet makbuz. Dün bizi vilayete çağırdılar. Ben, Ayşe, bir de Münevver. Emniyet Müdürü istemiş, Varlık Vergisi için.

—Ne için?

— Varlık Vergisi çıkarmışlar. Beşer yüz lira verdik.

—Alay ediyorsun! İstanbullu makbuzun beş yüz rakamına şaşarak baktı: Bu nasıl iş?

—Bilmem.

⁷⁹⁵Kemal Tahir, Namuscular, s.128-129-130

⁷⁹⁶Kemal Tahir, Namuscular, s.180

—Üçünüz de verdiniz mi?

—Verdik. Koca Emniyet Müdürü neler söyledi. Vatan tehlikedeymiş. Bu parayla orduyu besleyeceklermiş. Düşmana karşı...

...Parayı yatırır yatırmaz, İstanbul'a koştı İsmail ağa... Gâvurların satılan mallarından kırk bin liraya bir gazino almış. ⁷⁹⁷

II. Dünya Savaşı'nda Rusya ve Almanya Kafkaslarda çatışmışlardır. 1942'de Hitler, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında bulunan Kafkasya petrol yataklarını ele geçirmeyi hedeflemiştir. Ancak Ruslar Almanları 1943 yılında Kafksalardan çekilmesini sağlamışlardır. ⁷⁹⁸

“...Ben sana soracağım: “Kubişef düştü mü?” Sen ya “Düştü” diyeceksin, ya “Düşmek üzere” diyeceksin. Ben gene sana, “Düşse ne olur?” diyeceğim. Sende “İş biter” diyeceksin. “Hangi iş Mazmanoğlu?” “Rusların işi.” Bu böylece Urallar'a, Sibirya'ya, Viladivostk'a kadar uzanır.

—Sonu?

—Sonu Almanlar yenilir. ⁷⁹⁹

II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Fransızların güçlü donanmaları varken Almanların küçük ama etkili donanmaları vardır. Savaş sırasında Atlas Okyanusu'na İngiliz ve Fransız ticaret gemilerini Almanlar denizaltılarıyla batırıyorlardı.

Almanlar'ın 1942 yılında Rus kentlerine ulaşmasının ardından ilerleyişleri Stalingrad kentinde durdurulmuştur.

Almanlar için savaşın başını Polonya, Norveç, Danimarka işgali ile beraber başarılı gitmiştir. Ancak Ruslara Stalingrad da yenilince savaş onlar için tersine işlemeye başlamıştır.

—Mühim bir havadis yok beyim. Hep öyle.

—Stalingrad düşmedi mi?

⁷⁹⁷Kemal Tahir, Namuscular, s.210

⁷⁹⁸Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.367

⁷⁹⁹Kemal Tahir, Namuscular, s. 234

—*Daha düşmedi. 33 mahallesinden 20 mahallesini almışlar. Döğüşüyorlar.*

Mazmanoğlu atıldı:

—*33 mahallesinin yirmi mahallesi gittiyse düştü demektir.*

—*Radyo gazetesi de öyle söyledi. “Şehrin düşmesi gün meselesidir,” dedi.*

—*Elalemeyn’de taarruz başlamış mı?*

—*Hayır. Denizaltı meselesi uzattı. Benim denizaltı lafına canım sıkılıyor?*⁸⁰⁰

II. Dünya Savaşı’nda Almanya Rus şehirlerinden bazılarını işgal etmişlerdir. Bu güvenle Stelingard’a kadar gelmişlerdir. Ancak Ruslar burada Almanları yenerek savaşın seyrini değiştirmişlerdir.

—*Almanlar Rusları yenemez dedim, inanmadınız. Pahalılık olacak dedim, inanmadınız. Ben ne yapayım?*⁸⁰¹

Kemal Tahir burada isyanlar sonucu tahttan indirilen padişahları sıralamıştır. Sultan Mehmet, Abdülaziz, IV Murat ve son olarak Abdülhamit tahttan indirilmiştir.

“...Bir kısmı Sultan Mehmet devrinde zuhur eyledi. Kavukları, Şalvarları, Yeniçerileri kaldırdılar. Bir kısmı, Sultan Aziz devrinde zuhur eyledi. Cihan Padişahını hal eyleyip hitamında katleyediler. Bir kısmı Sultan Murat devrinde zuhur edip, ol Padişahı tahtından indirdiler. Bir kısmı Sultan Hamit efendimiz zamanında zuhur ettiler. Bunlara Cön Türk denildi. Reisleri sakallı bir papazdı. İngiliz içinde yaşardı. Onlar da Bulgarya ve Rum eşkiyasıyla birlikte gelip Abdülhamid efendimizi hal’ettiler. Hürriyet diye bir bid’at çıkardılar. Hürriyet yani, bugünkü serbestlikti. Karıların çıplaklığı...”⁸⁰²

Devletin düzenini sağlamak için suçsuz insanların canının yandığını ifade eden ve eleştiren Kemal Tahir, bu tür söylenmeleri ile sanki şunu dile getirmek istemektedir: Çok eleştirdiğiniz ve o tahttan inerse her şey düzelecek sandığınız Abdülhamit bile bu kadarını yapmamıştır. Baskıcı dediğiniz padişahdan daha da baskıcı davranmaktasınız.

1930 yılında Şeyh Esat’ın Manisa çevresinde Nakşibendiliği yaymakla görevlendirdiği Laz İbrahim tarafından yönlendirilen Menemen olayı İzmir’in

⁸⁰⁰Kemal Tahir, Namuscular, s.235

⁸⁰¹Kemal Tahir, Namuscular, s.306

⁸⁰²Kemal Tahir, Namuscular, s.361-362

Menemen ilçesinde cereyan etmiştir. 23 Aralık 1930'da sabah namazından sonra camiden aldıkları Yeşil Sancağı yola dikerek silah zoruyla etraflarına adam toplamaya çalışırlar. Elebaşılar arasında, Giritli Derviş Mehmet, Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet Emin, Nalinci Hasan, Küçük Hasan vardı. Derviş Mehmet camide namaz kılanlara kendini "Mehdi" olarak tanıtmış ve dini korumaya geldiklerini söylemiştir. Arkalarında 70 bin kişilik Halife ordusu olduğunu, öğle saatlerine kadar şeriat bayrağı altında toplanmayanların kılıçtan geçirileceğini anlatmışlar ve halkı paniklemesine sebep olmuşlardır. Olayları önlemek için gelen askeri birlikle çatılan Derviş Mehmet ve yandaşları Yedek Subay Kubilay'ı yaralayıp sonra başını kesmiştir. Olayların ardından yaklanan Derviş Mehmet, Hafız Ahmet, Hafız Cemal ve diğerleri idam edilmişlerdir.⁸⁰³

"...Tarikatını sordu. Nakşibendî imiş. Menemen isyanından, bu isyanda hiçbir alakası olmadığı halde, idam edilen Anadolu kavağındaki Nakşibendî dergâhı şeyhini hatırlattı..."⁸⁰⁴

Almanya ile I. Dünya Savaşı'na girilmesinin sebebi Kaybedilen Osmanlı topraklarının geri alınmak istenmesi ve Almanların savaşı kesin olarak kazanacağı inancıdır.

"—Bize efendilik beylik Alman'dan mı geliyor?"

—Alman'dan. Aspirin Bayern gibi..."

—Öyleyse Alman'da (Efendi) tükenmiştir.

—Ne zararı var. Zaten Almanya bizim için dövüşüyor. Kardeşimiz değil mi? Hele bir harbi kazansın... Balkanları, Kafkasya'yı, Adaları, Arabistan'ı hep bize verecek. Nüfusumuz iki yüz milyona çıkacak.

—Kendisine ne kalıyor."⁸⁰⁵

Şeyh Sait isyanı sırasında Elazığ'a doğru ilerleyen Şeyh Şerif ve adamlarına esir düşmemek için kaçan Elazığ Valisi Hilmi Bey kaçarken on bir yaşında bir çocuğu başından vurup öldürmüştür.⁸⁰⁶

⁸⁰³Bakınız: Eyüp Öz, Menemen Olayı ve Türkiye'de Mehdiçilik, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2007

⁸⁰⁴Kemal Tahir, Namuscular, s.337

⁸⁰⁵Kemal Tahir, Namuscular, s.411

“...Tabi Şeyh Said isyanını konuşuyoruz... Emre itaatsizlik yapıp sokağa çıktığı için Vali Hilmi Bey bir küçük çocuğu tabancasıyla gözümün önünde öldürdü.

... Yado, Dersimin meşhur eşkiyası. Maiyetinde sekiz yüz süvari var. Zaten Elaziz’de isyan edenlerin topu topu 37 kişi olduğu sonradan anlaşıldı. “⁸⁰⁷

Şeyh Sait İsyanı’nı uzun süre bastıramayan ordu ile ilgili olarak haklata bu kanat oluşmuş olabilir. Çünkü halkın hala halife ve saltanata sempatisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

“...Malatya Şeyh Said’e iltihak etmiş. Sivas da iltihak etmiş. Ordu kâmilen Şeyh Said tarafındaymış. İstanbul’da ulama efendiler Sancak’ı Şerif çıkarmışlar. Halife hazretleri İngiliz zırhlıları ile İstanbul’a dayanmış.”⁸⁰⁸

13 Şubat 1925 yılında başlayan isyan 3 Haziran 1925 yılında güçlükle bastırılabilmiştir. Ergani ilçesinin Piran köyünde başlayan ayaklanma kısa sürede Elazığ ve Diyarbakır’a kadar yayılmıştır. Ayaklanmacılar yakalanıp İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmışlardır.

“...Vali Beyzade Mehmet Efendi makine başına geçti. Ankara’yı buldu. Şöyle bir telgraf çekti: “Palu’dan kopup gelen Şeyh Said avanesinden Şeyh Şerif nam çapulcu Elaziz’i işgal etti ise de, Allah’ın inayeti ve halkımızın gayretiyle hayyen istihsal edildi. Vilayet merkezi sakindir. Hükümet iade olunmuştur. Emri ailelerine muntarız. Mustafa Kemal, bizzat“Elazizlilere teşekkür ederim...” diye cevap verdi. Tam kırk iki gün vilayeti, valisiz, memursuz, Elazizli idare etti. Kırk iki gün sonra asker geldi.

—Çabuk gelmişler.

—Evet. Hem çabuk geldiler. Hem de hizmete mukabil Milis çeteleri reislerini, vak’ada yaralananlarla beraber topyekûn İstiklal Mahkemeleri’ne verdiler. Hepsi isyanla alakadar gösterildi. Çoğu mahkûm oldu. Cumhuriyetin banisi sayılmak lazım gelirken Elaziz’de, Elazizliler de hala asi farzedilir. İmik ağanın dediği gibi hakkı vardır, alacağı yok.

⁸⁰⁶Bakınız: Şenol Yücedağ, Şeyh Sait İsyanı ve Ezeli Düşman İngiltere; IQ Yayınları, İstanbul 2010

⁸⁰⁷Kemal Tahir, Namuscular, s.413

⁸⁰⁸Kemal Tahir, Namuscular, s. 415

—*Tuhaf bir iş beyim... Dersim Şeyh Said'e iltihak etmedi. Asker Elaziz'e gelince, Hükümet'ten yana görünüp, Dersimliler Palu'yu bastılar. Palu'nun Dersimli kaymakamı Hakkı Bey her tarafı kendi aşiretine yağmalattı.*"⁸⁰⁹

Şeyh Sait İsyan'ın arkasında İngilizlerin olduğu anlaşılmıştır. Musul meselesi öncesi Türkiye'yi böyle bir olayla meşgul edip istediği sonucu almıştır. Lozan'da anlaşma ile alamadığı Musul'u bu yolla ilk önce Irak Devleti'ne verdimiş daha sonra petrollerinde söz sahibi olmuştur.

Dersim olayından sonra bölge halkı Batı'ya göç ettirilmiş ve göç edenlerin çoğu her açıdan zarara uğramışlardır.

—*Bizim ihata edemediğimiz hikmet: İngiliz lirası Şeyh'im. İsyanı Entelicens Servis çıkardı. Şeyh Said, falan hep yaldızı. Emperyalizm diye bir ifrit var. Hiç duydunuz mu? Biz bu ifriti Lozan'da memleketimiz için muvakkatten zararsız hale getirmiştik. Şarkta biraz kımıldadı. Kürt ağalarının mallarını kâmilten Kürt fukarasına dağıtıp işin kökünü kazıyacağımıza ağaları İstanbul'a sürgün edip fukarayı temizledik. 1926'daki isyanın 1941'e kadar devam etmesi bundandır.*"⁸¹⁰

Kemal Tahir'in, Türk-İslam kültür tarihini ince ayrıntıları ile bildiğini buradan da anlamaktayız. Onun eserlerini yazdığı dönemde Batı edebiyatı ve kültürünü kaynak alarak inceleyen pek çok yazara rağmen o, Türk-İslam kaynaklarını incelmemiştir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri XVIII. yüzyılda yaşamış bir bilim adamıdır. Astronomi, fizik, psikoloji, sosyoloji ve din ile ilgili pek çok çalışmalar yapmıştır. Marifetname adlı eserini yazarken dört yüz kitaptan yararlandığı bilimektedir. Bu kitabında güneş sistemi gibi o dönemde çok bilinmeyen konulardan bahsetmiştir. Aynı zamanda Divan sahibidir.

⁸⁰⁹Kemal Tahir, Namuscular, s. 420

⁸¹⁰Kemal Tahir, Namuscular, s.421

*“...Size Erzurumlu Hakkı efendi'den bir mısra yazacağım: “Katreyiz âlemde
lakin dilde derya olmuşuz.”⁸¹¹*

⁸¹¹Kemal Tahir, *Namuscular*, s. 446

9.2. KARILAR KOĞUŞU

Almanya, II. Dünya Savaşı'nda İtalya topraklarını işgal etmiştir. 1943-1945 yılları arasında İtalya topraklarını işgal eden Almanya, birliklerinin yenilmesi ile İtalyan topraklarından çıkmıştır.

“Duvardaki haritalara baktı. İtalya sallanıyor. Kızıl ordu Romanya sınırlarını aştı aşacak. İnsan hem bu kadar bahtiyar, hem de bu kadar üzüntülü olabilir mi?”⁸¹²

II. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın başında Mussolini vardır. İtalyanlar savaş başladığında Habeşistanı işgal etmişlerdir.

Eğer Almanya Ruslara ve müttefik güçlerine yenilmeseydi. Almanlar bütün Avrupa'ya hâkim olacaktı.

“Gözü İtalya haritasına ilişti. Alınmamış şehirleri de beri tarafta –dostların elinde-bırakarak mevhum bir cephe hattı çizmişti. Neden realiteyi geride bırakmadan yaşanmıyor? O şehirlerde elbet yakında düşecekler. Yakında bütün Avrupa düşecek...”

O zamanlar, Taranta Babu'ya mektuplar yazıldığı zaman... 1935'te... - Ne tuhaf... İtalya'da bir Habeş delikanlısı adına müsaade etmemiştir. Çünkü Mussolini herkesi korkutuyordu.”⁸¹³

II. Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye daha önceden müttefiği olan Almanya'ya destek sağladığı konusunda haberler çıkmıştır.

“...Hükümet için de ne diyorlar: ‘Kurnazlık ediyor; İngiliz'den parayı, silahı, malı çekiyor, Alaman'a satıyor,’ demiyorlar mı?”⁸¹⁴

⁸¹²Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2008, s.50

⁸¹³Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.51

⁸¹⁴Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s. 69

Almanya doğudan ve batıdan Avrupa Müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlamıştır. Müttefik kuvvetlerinin Berlin'e girdiği sırada sokaka muharebeleri yapılmaktadır. Müttefik kuvvetlerinin Başbakanlık binasının yakınına geldiği sırada, 30 Nisan 1945 günü Hitler İntihar etmiştir.⁸¹⁵

“—Allah göstermesin. Almanya dönmek nasıl söz... Düşman başına... Sen şimdi yenilsen taşları yeniden dizer, belki ikinci partiyi alırsın. Hitler için böyle bir ihtimal kalmadı. Zukof damaya çıktı mı, yani Berlin'e girdi mi, Hitler efendimiz kıyamete kadar mat oldu demektir.”⁸¹⁶

Ruslar II. Dünya Savaşı sırasında şehirlerini Alman işgalinden kurtarıp Kafkasları işgal etmesi ile topraklarını genişletmişlerdir.

“...Limberg'de çekilirken dövüşürsünüz, Dinyeper ve Petrovsk'ta barajı havaya uçururken gözlerimiz yaşarır, Moskova'yı adam gibi müdafaa edip, Stalingrad'ı kurtardıktan sonra, daima, “Var olmak”tan istifade ederek düşmanın sırtına biner, anavatan toprağını ileriye doğru geçersiniz.”⁸¹⁷

Hudeybiye Barışı öncesi Müslümanlar buldukları yerde susuzluktan yakınırılar bunun üzerine Hz. Muhammede parmağını uzatıp Bismillah deyince parmağından su akmaya başlamıştır. İslam tarihi kaynaklarının çoğunda bu olay geçmektedir.

Hz.Muhammed Allah'ın elçisi olduğunu ve İslamiyeti anlatmak istediğinde Mekkeliler ondan mucize göstermesini istemişler ve bunun üzerine Hz. Muhammed de böyle bir mucize göstermiştir. Bu olaya İslam tarihinde Şakku-l Kamer denir.⁸¹⁸

“...Bir mucize ister... Hem de parmağından su akıtmak, ayı ikiye bölmek elvermez. Ölüyü diriltecek kudrette bir mucize...”⁸¹⁹

⁸¹⁵Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 402

⁸¹⁶Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.96

⁸¹⁷Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s. 125

⁸¹⁸Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, Çev: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s.98

⁸¹⁹Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.139

Almanların, Stalingard yenilgisinden sonra Romanya ve Varşovada da yenilince bir de üstüne İtalya'da Müttefik kuvvetlere mağlup olunca yenileceği anlaşılmıştır.

“Jandarma Yusuf, meseleyi bir iki kelimeyle çitlatmasaydı, daha doğrusu kendisi Yusuf'a birden bire inanmasaydı, şimdi bu düşündüklerini tepeden tırnağa tersine çevirerek, Varşova'nın hala düşmemesine, Romanya'nın henüz teslim olmayışına, sekizinci ordunun İtalya'daki duraklamasına ve hele ikinci cephenin açılmayışına var kuvvetiyle kızacaktı.”⁸²⁰

Şeyh Said Kürdi (Nursi) 31 Mart Ayaklanmasında tutuklanmış sonra Şeyh Said isyanına onunda olduğu söylenmektedir. Burdur, Eskişehir, Isparta, Denizli cezaevlerinde yatmıştır. Risale-i Nur adlı eserleri ile bilinmektedir

“Mevlidi, inhisar memuruyken, İskilip taraflarında sürgün tutulan Şeyh Saidi Kürdi namındaki şeyhle mektuplaşmak ve onun el yazısıyla teksir edilmiş risalesini taşımak cürümleriyle tevkif edilen Rıza Bey okuyacaktı.”⁸²¹

1943 yılında Denizli cezaevinde yatan Said-i Nursi daha sonra beraat etmiştir. Kitaplarından ve rejim düşmanlığından tutuklanmıştır. Anadolu'da bazı şehirlerde cezaevlerinde yatıktan sonra kitaplarını yazmaya fikirlerini yaymaya devam etmiştir.

“...Ne yazık ki Şeyh Saidi Kürdi Hazretleri'yle, Denizli Ağır Ceza Mahkemesi'nde beraber muhakeme olmak için sevk edilecekti.”⁸²²

Hız Muhammed'in doğumu sırasında pek çok mucize geldiği bililmektedir. Doğduğu odanın ışıkla dolduğu, İran'ın kısra sarayındaputların yıkıldığı mucizeleri İslam tarihi kaynaklarında ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.

⁸²⁰Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s. 153

⁸²¹Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.164

⁸²²Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.165

Rıza Bey nazlı nazlı maceraya devam ediyordu. Âmine Hatun'un evinde olup bitenlerden besbeteri Kâbe'de vuku bulmuştur. Bir kere Kâbe heyetiyle heybetle secdeye kapanmış sonra bir taş zayi olmadan kalkıp doğrulmuştu.⁸²³

Namık Kemal Vatan Yahut Silitre tiyatrosunun sahnelenmesinden ardından 1873 yılında Magosa'ya sürülmüştür.

“—Suç işlememişiz. Namık Kemal'i Magosa'ya götüren Abdülhamit zaptiyeleri de, vallaha böyle söylemişlerdi.”⁸²⁴

Kemal Tahir, eserde cümleye şöyle başlıyor. Eğer Mustafa Kemal ben askerim siyasetten almam deyip 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasaydı şimdi ne halde olacaktık diye sormaktadır.

Burada ülkede olup bitene kayıtsız kalan ve siyasete karışmak istemeyen inasnalrı eleştirmektedir.

“—Eğer Mustafa Kemal de, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığı zaman böyle demiş olsaydı, on- oniki kolordu kumandanı da böyle demiş olsalardı, memleket şimdi ne halde bulunacaktı?”⁸²⁵

⁸²³Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.168

⁸²⁴Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s. 247

⁸²⁵Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, s.248

9.3. DAMAĞASI

Çorumlu Yedi Sekiz Hasan Paşa Çırağan Baskını sırasında Abdülhamit'i tahttan indirip yerine getirmek isteyen Jön Türklere karşı duran muhafızdır. Baskın sırasında Ali Suavi'ye sopa vurarak öldürmüştür.

31 Mart Ayaklanması Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra çıkan bir ayaklanmadır. Daha sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki döneminde Balkan Savaşları çıkmış, Osmanlı Devleti Balkanları kaybetmiştir. Ardından I. Dünya Savaşı'na girilmiş ve 1915 yılında Ermeniler zorunlu göçe tabi tutulmuştur.

Milli Mücadele sırasında Kuvayi Milliye'ye karşı Geyve, Yozgat, Adapazarı, Bolu gibi şehirlerde ayaklanma çıkmış ve bu ayaklanmalar güçlkle bastırılmıştır.

“...Çorum vilayetinin pek garip bir talih var. Burası padişahımız efendimize alaylı zabıtlar, cahil emir kulları yetiştirir. Bunların en şaşalsı Yedisekiz Hasan Paşa'dır. Abdülhamid'in eli sopalı, ağzı küfürlü Beşiktaş Muhafızı, Çorum'lu olduğuyula – yani padişahımız efendimizin en sadık beldesi ahalisinden bulunduğuyula- enelerce iftihar ettiği gibi; Cumhuriyet inkılâbından çok sonra, 1942 senesinde, Çorum Halkevi tarafından neşredilen “ Çorumlu” nam inkılâpçı mecmuada, Münevver Çoumlular da, Yedisekiz Hasan Paşa'nın Çorum hemşehrilerinden oluşu ile iftihar etmel için bir seri makale kaleme almışlardır.

Çorum Cezaevi birinci sınıf gardiyanlarından Hasan Kırat Efendi'nin merhum yüzbaşı pederi, Çorum'un korkunç zaptiye kumanlarından bir alylı yüzbaşı idi. İşine çavuşlukla başlamış, Abdülhamid devrinde jöntürk sürgünlerine yollarda göz açtırmadığından şöhretlenerek süratle yükselmiştir. 31 Mart'ta marifet bırakmayıp çıkardıktan sonra, ittihatçılarca, tabii bir yanlış eseri olarak tekaüde sevk edilmiş; Balkan Harbinde tekrar zabıtlığı iade olunmuş; Seferberlikte, Ermeni tehciri işinde yararlığı görüldüğünden, rütbesi mülazimisanilikten (şimdiki asteğmenlikten) mülazimievveliğe (teğmenliğe) çıkarılmıştır. Mütareke devrinde, kuvayi milliyecileri takipte ve Geyve baskınında gösterdiği maharet sayesinde Liyakat Madalyası verilmiş; sonra kuvayi

milliyeciler tarafına geçip Yozgat'ta Kavla Ali nam şakinin af numarasıyla ele geçirilip idam edilmesinde ayrıca kendini gösterdiğinden; yüzbaşılığı gelmiş. ⁸²⁶

Yedi Sekiz Hasan Paşa Çorum meydanına Avrupa şehirlerindeki gibi bir saat kulesi yaptırmıştır. Abdülhamit'in saray muhafızlarındandır.

“Orada Bulunanları sükûta davet ettikten sonra saat elinde vücudunu sol tarafa doğru biraz kaykılarak, parmağı şakağına dayayıp” İşte vuracak!” diye bekliyor, Yedisekiz Hasan Paşa tarafından kulesi kırmızı taştan yaptırılıp makinası Avrupa'dan getirilen saatin sesini dinliyordu. ⁸²⁷

Mustafa Kemal Milli Mücadele sırasında *“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!”* emrini vermiştir. Bu emirle İzmir'e kadar Yunan kuvvetleri sürülmüştür. Yunanistan ile savaş bittikten sonra asıl savaş siyasi alanda verilmiştir. Lozan Barış Anlaşması ile siyasi alandaki başarı da sağlanmıştır.

“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!” emri üzerine ölenler (bir yana), düşüp kalanların bir kısmı hastanelere, bir kısmı İzmir'e girdikten, Lozan'da Türk kurtuluşu altınkalemle tarihe kaydedilip cumhuriyetin ilanıyla memleket hürriyet ve istiklale kavuştuktan sonra, Sungurlu gözünü açınca karşısındaki iki muazzam kudreti gördü. ⁸²⁸

Kemal Tahir, 1937 yılında Dersim'de yaşanan olayları dile getirmiştir. Devlet otoritesine o bölgeye götürmek için yaptığı hareketlerle pek çok insanın zarar görmesine sebep olmuştur. Dersimi karadan askerler havadan uçaklarla ateş yağmuru altında bırakmışlardır. Dersimi bombalayanlardan biri Türkiye'nin ilk kadın pilotu Sabiha Gökçen'dir. Bu bombardımandan sonra Mustafa Kemal, Sabiha Gökçen'e bizzat üstün hizmet madalyası takmıştır.

“...1937 Dersim harekâtına bölüğüyle beraber iştirak etmiş, aslen Kürt olduğundan ve aslımı inkâr edene çingene denileceğinden yapılanlara dayanamayarak öteki tarafa kaçmıştı.

⁸²⁶Kemal Tahir, Damağası, İthaki Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2006, s. 8

⁸²⁷Kemal Tahir, Damağası, s.19

⁸²⁸Kemal Tahir, Damağası, s. 38

Dersim'i nasıl dört cepheden kuşattıklarını, askerinin nasıl aç kaldığını, haftasında, çiğ deriden yapılmış postalların dağılıp neferlerin tek mil yanarak yalınayak dolaştıklarını, ayaklarının paralandığını, bir çift çarığa halis Fransız kösele verilse de ele geçmediğini, sigarasızlıktan imanlarının nasıl gevrediğini, Hizan'daki seyyar fırın ekmeğini iki saatlik mesafeye iki günde getiremediklerini, getirilenlerin de kamilen kül ufak olup etrafa avuç avuç dağıtıldığını, binaenaleyh bu vaziyette bu hükümetin üç buçuk milyonluk Suriye ile dögüşemeyeceğini söylerdi.

Dersimlilere yapılan hakarete gelince, bunu söylemek bile dile kolaydı, bir kere teslim olan erkeklerin zenginleri, ağaları, beyleri seçilip sürüldükten sonra, fukaranın cümlesi Kutu deresi kenarından iplere bağlanarak süngülenmişti. “ Köy yakmak cigara yakmaya döndü kardeşler” diyordu, “ Sabiha Gökçen bile köyleri bombaladı diyeyim de gerisini artık sen tasavvur et.”

Türklere gelince bu hikâye başka bir şekil alıyordu. Yüzbaşı bey Tabur Kumandanının hasedine kurban gitmiş, kendisi Kürde benzediğinden, uzun müddet o taraflarda vazife görüp Kürtçeyi bildiğinden, asilerin ahvalini öğrenmek üzere bizzat General Kazım Orbay tarafından aşiretlerin içine casus gönderilmişti.⁸²⁹

1370 yılında Çağatay topraklarını ele geçirip tahtta oturmuştur. 1405 yılına kadar yaptığı seferlerle topraklarını Anadolu'ya kadar genişletmiştir. 1402 yılında Anadolu'da Yıldırım Beyazıt ile yaptığı Ankara Savaşı'nda Beyazıt'ı yenerek Osmanlı Devleti'nin fetret devrine girmesine sebep olmuştur. Anadolu'dan sonra Çin seferine giderken yolda vefat etmiştir.

“—Tarihte okumuşsundur... Bir topal Timurlenk varmış, padişah Timürlenk?

—Evet!

—İşte o Timurlenk'in bütün askeri süvari imiş. Çorum'a gelmişler. Çorum toprağına girince Topal'ın askerine bir hal olmuş.

—Ne gibi?

—Asker, bir haccet için attan indi mi, araya gelir, “Yahu yeter etti bu Topal bize... Yurdumuzdan ayrılalı hanidir, şunu gebertelim, basıp sılamıza gidelim!” der olmuşlar.

⁸²⁹Kemal Tahir, Damağası, s.48-49-50

Atlara bindiler mi, “ Aman tövbe! O deminki laflarımız nasıl bir laftı? Bu bizim padişahımız gibi bir padişah ele mi geçer?” derlermiş. Hitamında topal Timurlenk'e duyurmuşlar. “Sürün çikalım! Bu toprak muhanet! Durulmasın zinhar!” demiş de canını kurtarmış. Sen ne belledin.”⁸³⁰

Almanya'nın İngiltere'ye saldırıp İngilizleri mağlup ettikten sonra Hitler Ruslara savaşa açmaya karar vermiştir.

O dönemde yazılanlara bakılırsa eğer 1945 yılında savaş bitmese Türkiye, Almanya'nın yanında savaşa girmeyi planlamış ancak bu tasarımların savaşı bitmiştir.

—İngiliz kötöletmiş

—İngiliz kötöletti.

Bu Alman kazanacaktı ya, ne oldu, anlayamadık.

—Kazanamadı. Lakin yenilsede yiğitlikle yenilecek.

—Çabuk yenilse de yiğitlik yine onda kalsa... Sen Alman'dan yana değil misin beyim?

—Kimden yanasın?

—Haklıdan yanayım!

—Kim haklı Rus mu?

—Rus haklı çünkü Alman ona çattı.

— Sahi bir gün duyduk ki Alman Rus'a vurmuş dediler. Biz Trakya'da tahkimatta çalışıyorduk. Zabitler bayram yaptılar. Bize helva verildi. Alman Rus'a vursaymış, Rus bize vuruyormuş.

—Biz Rus'a birşey mi yapmışız.

—Rus bizim evvel eski düşmanımız beyim... ‘Eski düşman dost olmaz’ derler...⁸³¹

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye hükümetinin başında Şükrü Saraçoğlu vardır. Hala tartışılan kararlara imza atmıştır. Bunların başında varlık vergisi vardır.

⁸³⁰Kemal Tahir, Damağası, s.223-224

⁸³¹Kemal Tahir, Damağası, s.227

...Hitler savaşı sonunda Çorumlu yiğitlerin azacağından, değme mahpus damında zaptolmayacaklarından şüphelenmişti. Evet, Saraçoğlu Başvekil ‘‘Paraya bakılmasın, sağlamlığa bakınsın...’’⁸³²

Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti ile Rusya rasında yapılan savaştır. Savaşın başında Osmanlı Devleti Balkanlarda başarılı olmuştur ise de daha sonra Ruslar hızlı bir şekilde Osmanlı topraklarında ilerlemişlerdi. Boğazlara doru ilerleyen Rusya'nın durumu Avrupa devletlerini endişelendirerek bu ilerleyişe müdahale etmişlerdir.1853'te başlayan savaş 1856 yılında Paris Anlaşması ile bitmiştir. Bu anlaşmada daha önceden başka bir anlaşmada Boğazların tarafsızlığı ile ilgili alınan karar tekrarlandı. Karadeniz tarafsızlaştırıldı ve Rusya'nın buradaki bütün tersaneleri yıkılmasına karar verilmiştir.

“—Alaman kardaşımız bırakılsa, evet, güç müç bırakacağı yoktuysa da ne fayda ki, İngiliz oyununa ve de kötü amerikan kahpeliğine gelmiştir, tam yenerkene yenik düşmüştür. Benim bildiğim İngiliz namussuzu bu oyunu bize bize de Kırım Savaşı sırasında oynamıştır. Şanı büyük Ömer Paşamız ki, Macar dönmesi Ömer Paşamız, Kalafat Boğazı'nın Çökelek mevkiinde Moskof'u sıkıştırıp bire kadar kırdığında, Rus'un Çarı pes dediydi. Bunlar sonunda ayıyı masa başına çökerttiler. Çökerttiler dedimse on yerinden, belki yüz yerinden kurşunlayıp, say ki ölüsünü çökerttiler. Elinden on iki imza aldılar. Birincisi: Moskof'a bundan beri Karadeniz yasak... Savaş gemisi şurda kalsın, tüccar gemisi bile dolaştırmak yasak...’’⁸³³

1711 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Prut Savaşı'nda Baltacı Mehmet Paşa'nın Rus Çarı'nın barış teklifini kabul etmesinden sonra ortaya takılan iddadır. Çünkü Baltacı Mehmet Paşa ile Katherine'nin bulunduğu bunun üzerine Mehmet Paşa'nın onun ricası üzerine barış yaptığı söylenmiştir. Ancak böyle bir durumun olmadığı daha sonra anlaşılmıştır. Rusya ve Osmanlı'da ruznamelerde bu durumdan bahsedilmemiştir. III. Ahmet devrini ayrıntıları ile anlatan tarihçi Reşit böyle bir olaya değinmemiştir.

⁸³²Kemal Tahir, Damağası, s.243

⁸³³Kemal Tahir, Damağası, s. 259

“—Yecüc mecüc, def, dev anası başka... Benim dediğim Moskof... Moskof'un yüze çıkması dünkü meseledir. Petro adında bir deli tumarhaneden uğramakla, bu dünyanın ağız tadı kaçmıştır. Bizim Baltacı Paşamız karı fendine uyup Deli Petro'nun kafasını burup almadı da halt etti. Ulan avanak Baltacı desem... Kariya kesildin, “Peki kocan olacak dümbüğü bağışlamadım, yat şuraya” de. İşini görünce “Benim haberim yokken yeniçeri şahbazları senin herifi bitirmişler. Aldırma keyfimize bakalım” diyerekten kariya bi daha sarıl...

—Orası öyle ya... Süleyman padişahın suçunu anlayamadım. Bu Sülük padişah Baltacının padişahı mı?

—Yok arkadaş... Buna Kanuni derler. Osmanlı' da ilk kanun kitabını yazan budur. Mimar Sinan gibi bir usta geçmiş eline... Bre aklına dürtüğüm desem, cami yaptıracağına fabrika yaptırırsana...⁸³⁴

Kanuni Sultan Süleyman devrinde mimar başı olan Mimar Sinan en güzel eserlerinden biri olan Süleymaniye Camii'ni Kanuni devrinde yapmıştır.

“—Oğlum, sen bu akilla... Elektirik olmayınca tomoofil fabrikasını eri cennet olası koca Mimar Sinan ustamız nasıl kuracak Süleymaniye camisinin yerine?

—Orasını ben mi bilirim Mimar Sinan mı bilir? Kuramayınca kaç paraya alırım ben o herifin mimar başlığını?⁸³⁵

II. Dünya Savaşı döneminde İtalya'nın başında Mussolli'ni vardır. Mussolli bu dönemde özellikle aşırı milliyetçiliği ve İtalya'ya toprak kazandırmak için yaptığı işgal ve saldırgan tutumları ile bilinmektedir.

“...İtalya, Mussoloni'nin zamanında zorlu düşman sayıldığından, domuzu kışkırtmayalım diyerekten casuslarına katiyyen el sürülemezdi ve de casusluğu sırasında zorluğa uğradığı görülse, casus yakalayıcılarımıza işlerinin kolaylaştırılması emri verilmişti. Başkaca, bizim kutulmamız batılılaşmaya bağlı olduğundan bu casus besler milletlerin hepsi

⁸³⁴Kemal Tahir, Damağası, s.260

⁸³⁵Kemal Tahir, Damağası, s. 261

de batılı olduğundan, hocamız ve de yol göstericimiz sayılan batılıların casus meselesinde bile rahatsız edilmesi gerekmez sayılırdı.”⁸³⁶

II. Meşrutiyet, Milli Mücadele, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü dönemlerinde gazatecilik yapan Hüseyin Cahit, muhalif kişiliği ile bilinmektedir. Yazı yazdığı gazete Tanin kapatılmış o da Renin adında bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Yazdığı siyasal yazılar yüzünden targılanmış ve Çorum’a sürülmüştür.

“...Kuvayi Milliye cumhuriyeti döneminde de bu bizim Çorumumuz sürgün yatağıydı. En namlı sürgünümüzde Hüseyin Cahit Bey idi ki, kaleminden kan damlar bir Hüseyin Cahit beyimizdi. Şimdinin Halk Partimizde birinciye değilse de tam ikinciye gelen mebuslarımızdandır. Duyduğum doğruysa, Milli Şefimiz İsmet Paşamıza bi hal olursa postuna oturacak mebusanımız işte bu Hüseyin Cahit beyimizdir.

*—Dur oğlum! Cumhuriyet döneminde bu Hüseyin Cahit’i bu Çorum’a sürgün süren bu İsmet Paşamız değil midir?”*⁸³⁷

II. Dünya Savaşı’nda Almanlar ordularıyla Paris’e girip işgal etmişlerdir. Hitler savaşın ilk yıllarındaki başarılarına güvenerek Rusya’ya saldırmıştır.

*“—Arkadaş yalan mundar, elimizle yakalamadıksa da, yakalamamıza çok birşey kalmıyordu. Gazetelerde okudun beklime... Savaşın kızıştığı sırada... Hitler arslanım Fransa’yı bir vuruşta çökerttiği günler... Sivas dolaylarında görüldüğü bu arslanlı casuslar...”*⁸³⁸

Nasrettin Hoca 1208-1284 yılları arasında yaşamış, Timur ise 1336-1405 yılları arında yaşamıştır. Karşılaşmaları mümkün değildir. Ancak halk arasında anlatılan fıkraları vardır. Moğol ve ondan sonra Timurlular geçtikleri her yere zarar vererek o memleketi harabe hâline getirip sonra terk etme politikası gütmüşlerdir. Yani talan siyaseti uygulayarak bir daha toparlanılmasını güçleştirmeye çalışmışlardır.

⁸³⁶Kemal Tahir, Damağası, s.271

⁸³⁷Kemal Tahir, Damağası, s. 274

⁸³⁸Kemal Tahir, Damağası, s.275

“...Bu Erzincan vaktin birinde adam kellesinden kale diken Topal Timur namussuzunun beslemeyip bir yoluyla Akşehirli Hoca Nasreddin'inin başına bela yollamış değil midir?” diye bağırmaya başladıklarından, başkaca Valinin hazinesinde savaş yüzünden para bulunmamakla casus arslanı açlıktan gebermiştir.”⁸³⁹

I. Balkan Savaşı'da Bulgarlar Edirne'yi alıp Çatalca'ya kadar gelmişlerdir. Avrupalıların müdahalesi ile anlaşma sağlanmıştır. II. Balkan Savaşı Bulgarlara düşen toprakların fazlalığından dolayı çıkmıştır. Balkan devletlerinin aralarındaki anlaşmazlıktan yaralanarak Osmanlı Devleti Edirne'yi geri almıştır.

“—Vay başıma! Demek ihvanlar Balkan savaşında kötü Bulgarın Osmanlı'ya dalması ve sırtının üstüne yere vurması bu it oyunundanmış! O çağın akıldenleri şaşıtlardı kardaşım, 'Neyin nesidir?' diyerekten şaşırttılardı.

—Bırakın Balkan savaşını.”⁸⁴⁰

Demirkırat, tek partili dönemden sonra Demokrat Parti ile çok partili siyasi hayata geçen Türkiye'de halkın Demokrat Parti'ye verdiği isimdir. Demokrat kelimesini telaffuz eedmeyen halk bu şekilde telaffuz etmiştir. Demokrat Parti seçimi kazanınca İsmet İnönü'ye karşı halkın sempatisi eskiye göre azalmıştır.

“...Laf aramızda, Milli Şefimiz kalksa gelse, onu ble dinlemez... Olmadı. Çökük efendi! Demirkırat'tan bu yana Mili Şef mi kalmıştır?”⁸⁴¹

Demokrat Parti 1950 yılında yapılan genel seçimlerde oyların % 50'sinden fazlasını alarak iktidara gelmiştir. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı'na Demokrat Parti başkanı Celal Bayar seçilmiştir. Demokrat Parti'nin önemli milletvekillerinden biri de Mehmet Fuat Köprülü'dür.

⁸³⁹Kemal Tahir, Damağası, s.281

⁸⁴⁰Kemal Tahir, Damağası, s.304

⁸⁴¹Kemal Tahir, Damağası, s. 321

1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası aynı Demokrat Parti gibi kısa sürede halkın akınına uğramış ancak kısa bir süre sonra irtica ve cumhuriyet düşmanlarının partiyi dolduğu ileri sürülerek kısa zamanda kapatılmıştı.

“...Demiş ki ‘Hey yavrum’ demiş. ‘Demirkırat kargaşalığı gibi hiç yoktur ve de Osmanlı’ya bundan daha yararlı hiç bir oyun şimdiye kadar oynanmamıştır’ demiş.

...Vah vah! N’olacak şimdi peki? Demirkırat Partisi’ni daha açmadınız mı sakın? Kadın erkek, çoluk çocuk seğirtip kapısına birikip yaşasın Demirkırat diyerekten sesiniz çıktığı kadar çağırışmadınız mı? Bize Demirkırat’tan başkası gerekmez, geçti Halkçılar’ın altı kazıklı günleri, geçti çoktan diye diretmediniz mi?

...Vaktin birinde Serbest Parti’de de görülmüştü haddini bilmeyen diyerek, suratlarını şuraya çevirdiler. ‘Ne demektir yahu, bu kıratın Serbest’e benzer yeri var mıdır ki bunu böyle demişler! Serbest bildiğin İsmet Paşa oyunu idi ve de evinde rahatça oturan fukaraların başını ateşe yakmak için düzülmuş kurulmuş tuzak idi! Bu öyle midir? Hayır değildir! Bunun temeli sağlamdır. Çünkü başına Celal Bayar beyimiz ve de Emin Sazak ağamız, tarihçi Köprülü efendimiz birikmiştir, bunların her biri ipten adam alır, yürekli kişilerdir.’⁸⁴²

II. Dünya Savaşı’nda Almanya Amerika’nında içinde bulunduğu müttefik kuvvetlerin ordusuna yenilmiştir. Almanya, bu savaşta da Türkiye’nin savaşa girmesini istemiştir. Böylece Türk topraklarından Rusları daha kolay yenebilecekti. Ancak bu defa Türkiye savaşa girmemiştir.

“...Hitler savaşı sonunda, savaşı Hitler kazanacak sanıp işi ona göre tutanlar, Hitlerin teker meker gittiğini görmeye akıllarını şaşırıp Amerikan’a Rus’a ne deseler iyi: ‘Buyrun memleket sizin! ...

...Aman Yüzbaşım! Nedendir? Bunların bize düşmanlığı? ‘Hitler’e arka çıkmadığımız için... Kars’tan sıvanıp Rus’u arkadan vurmamız için. ‘Yahu şaşkın

⁸⁴²Kemal Tahir, Damağası, s. 324

Hitler'in kendisine hayrı kalmamış! Fukara Türk nasıl vurabilirmiş? Bu nasıl namusuzluk?''⁸⁴³

Teşkilat-ı Mahsusa İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde Enver Paşa'ya bağlı olarak kurulan gizli bir örgüttür. I. Dünya Savaşı sırasında iç ve dış istihbarat sağlamıştır. Süleyman Askeri Bey, bir dönem Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanlığını yapmıştır.

"...Aslında ben onu bunu bilmem rahmetli Enver Paşamızın aslında paşa, bu Osmanlı mülküne hiç gelmemiştir. Atatürkümüz başka. Neden mi? Savcı bey şundan ki. Yani siz benden iyi bilirsiniz, savaşa girdi Enver Paşamız ya, sonunu bilmeden mi girdi? Hayır! Gayet iyi bilerekten girdi. Bu nedenle önce bizim Teşkilatı Mahsusa'yı kurdu. Teşkilatı Mahsusa bildiğimiz Milli Emniyet'tir, kısacası MAH dediğimiz gözümüzün ışığı, milli güven kurulumuzdur.

...Enver Paşa savaşın sonunu bilmese Teşkilatı Mahsusa'yı kurup başına Süleyman Askeri beyimizi neden neden getirsin? Başkaca Anadolu'nun şurasına burasına nice nice hazineler gömdürdü ki Enver Paşamız, sonunda cepheleler çözülüp düşman yurda doldukta bu hazineler birer birer çıkarılında yaralara merhem edilsin!''⁸⁴⁴

Almanya, Rus topraklarındaki ilerleyişi Stalingart'ta durdurulmuş ve böylece Almanya savaşta giderek cephe kaybetmiş ve sonunda yenilmiştir.

"Duydum ama aldırmadım! Mahpuslar Hitler affını bekleyerek uslu uslu dokuztaş, dama, satranç oyunuyla, şah mat oyunuyla vakit geçiriyorlardı. Alman gerilemeye başlayınca işler yavaş yavaş değişti. Marangoz Osman rezilinin palavraları herifleri zaptetmez oldu. 'Yaz gelsin şöyle olur, kış böyle olur, bu baharda alın gözümnden'' lafları boş çıkınca... Ardından Rus istalingrat'ı geri alıp İngilizler Elalemeyni kazanınca...''⁸⁴⁵

Mahmut Şevket Paşa 1909 yılında arabasının içinde Beyazıt Meydan'ından geçerken saikaste uğramıştır. İşin içinde İttihatçıların olduğu bilinmekle birlikte tam olarak kanıtlanamamıştır.

⁸⁴³Kemal Tahir, Damağası, s. 325

⁸⁴⁴Kemal Tahir, Damağası, s. 345

⁸⁴⁵Kemal Tahir, Damağası, s. 353-354

“...Diyelim ki Babiâli baskınına görmüştür, başkaca Mahmut Şevket Paşa'nın Beyazıt Meydanı'nda hâşâ huzurdan domuz gibi kurşunlandığını görmüştür. Öyle kurşunlanma ki herifler arabaya asılmışlar, kurşunları paşanın göbeğine doldurmuşlar, koşup gelen polislere ‘Biz doktoruz, doktor, sen şuraya doğru kaçan katili tutmaya bak, tosunum!’’ deyip alay etmişler!”⁸⁴⁶

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin silahşörü olarak bilinen Yakup Cemil, herkes tarafından yiğitliği ile tanınmıştır. Mustafa Kemal, Yakup Cemil ile Trablusgarpa'ta İtalyanlara karşı barber savaşmıştır. Onunla ilgili *“eğer bir gün ihtilal yapacak olursam yanıma alacağım ilk adam Yakup Cemil'dir, ihtilalden sonra asacağım ilk adamda yine Yakup Cemil'dir.”* dediği bilinmektedir.

“...Alalım rahmetli Yakup Cemil beyi, alalım rahmetli Süleyman Askeri beyi, alalım, rahmetli bizim Patriyot Ömer'i, alalım bizim rezil mezil bizim Silahçı'yı... Atf'ı... Saymakla tükenmez bunlar... Her biri bir alaya bedel babayiğitler ki salmaları, saldırmaları, silah çekmeleri, pençe atmaları değil, uyku sersemliğiyle şuraya çömelip kahve içmeleri değme yürekli adamların dizlerinde bağ bırakmazdı. Çünkü ne denilmiştir, ‘Yiğit yiğidi gözünden tanır’ denilmiştir. Her birinin yiğitliği, vurup kırması kendine göreydi bunların... Yakup Cemil rahmetli elini bulaştırmayı sevmeydi, işi tabancaylaydı. Aklından geçirmesiyle çekip doğrultması, boşaltıp bitirmesi bir olurdu.”⁸⁴⁷

Kazım Karabekir Paşa 1907 yılında Enver Paşa ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır şubesini kurmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yenilen Osmanlı Devleti'ni Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa gibi terk etmemiştir. Milli Mücadele'de ilk andan itibaren yer almıştır. Mustafa Kemal'e ilk destek olanlardan biri Kazım Karabekir'dir. Terhis etmediği XV. Kolorduyla beraber mücadeleye katılmıştır.

“...Çünkü dedim bubizim Kazım Karabekir Paşamız Enver Paşamızın birinci adamı idi, adamlarından başı idi. Nice yıllar şunu bunu izleyerek, ağızlar arayarak, hizmetler edip, sonunda Haber Alma Servisi Şefliği'ni kaptydı. Sen buraları benden

⁸⁴⁶Kemal Tahir, Damağası, s.354

⁸⁴⁷Kemal Tahir, Damağası, s. 357

*iyi bilirsin. Başkaca, bu kadar ferik paşanın, hatta müşir paşanın arasından seçilip ordumuzun birircik işe yarar kolordusu başına getirilmesi raslantı değildir.*⁸⁴⁸

⁸⁴⁸Kemal Tahir, Damağası, s.361

9.4. HÜR ŞEHRİN İNSANLARI

Ahmet Vefik Paşa XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarındandır İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında İstanbul vekili olarak yer almıştır. Bursa Valiliği sırasında bu şehre tiyatro yaptırmıştır. İlk Türkçe sözlüklerden birisi olan “*Lehçe-i Osmanî*” adlı eseri yazmıştır. Mithat Paşa, II. Abdülhamit devrinde Taif’e sürülmüş ve orada boğdurularak öldürülmüştür.

*“Kendimi methetmek gibi olmasın, azizim, bu memlekete, üç tane vali geldi. Birisi Bursa Valisi Vefik Paşa merhum, diğeri Bağdat Valisi şehit Mithat Paşa merhum... Üçüncüsü de bendeniz... Ne hazindir, memleket için ne kadar şayanı teessüftür ki bu üç şahıstan birisi Taif’te şehit oldu ve üçüncüsü vali dahi olmadı.”*⁸⁴⁹

Japonya 1929 yılında dünya ekonomik bunalımının ardından 1931 yılında Mançurya’yı işgal etmiştir. II. Dünya Savaşı’nda yenilene kadar da Mançurya’dan çıkmamıştır.

*“—Ne var bu gazetelerde bugün Murat Efendi?
—Buyrun Rüştü Bey... Hiçbir şey yok...
—Rahatsız olma... Japonlar yürüyorlar mı?
—Mançurya’da dövüşülüyor efendim. Bilmem ki...”*⁸⁵⁰

Kemal Tahir’in aşağıda bahsettiği amblem ile ilgili aktadığı anı Mustafa Kemal’in anılarının bulunduğu kaynaklarda yer almamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin arması yoktur. 1925 ve 1927 yıllarında Maarif Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı’nın açtığı arma yarışmaları olmuştur. Ancak yarışmada birinci olan amblemler resmiyete dökülememiştir.

“—Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’nin arması ne olsun? diye sormuş. Sofradakilerden birisi “Kurt” olsun demez mi? Bizim omuzdaş, “Ne kurdu” demiş. Efendim, hani bozkurt var ya... Ergenekon efsanesi... Alageyik... Biz bu geyik mahlûkuna pek

⁸⁴⁹Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, İthaki Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2009, s. 19

⁸⁵⁰Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.21

müptelayız nedense, boynuzluluğundan besbelli. Canım okuyup ezberlemediniz mi? Türkçü Ziya Gökalp destan bile yazmış. Alageyik oğlanla bir kızı bir yardan atmış da orada üremişler de... Yol bulup çıkamamışlar da... Derken bir bozkurt peydahlanmış...

—Malum... Mustafa Kemal Paşa ne söylemiş?

—İşte oraya geliyoruz. Herif sofrada bunu nakletmiş de, hitamında, “Efsane olduğundan, Türk Efsanesi, armaya bozkurtu geçirsek pek münasip olur” diye akıl vermiş. Paşadır, mavi gözlerini belerterek: “Kurdu köpeği bırakın! İnsana mahsus bir şey isterim” diye başını şu yana çevirivermiş...”⁸⁵¹

Osmanlı padişahlarından IV. Mehmet’in sadrazamıdır. Osmanlı tarihinin en geç sadraamlığa gelen paşasıdır. Osmanlı Devleti’nde saray içi masrafları kısan ilk sadrazamdır. Mali ve askeri konularda değişiklikler yapılmazsa devletin kötüye gideceğini anlayıp buna göre tedbirler almıştır.

“—Köprülü Fazıl Ahmet Paşa mı hangisi, Fransa sefirine: “Kralınız o kadar büyük adam diyorsunuz! Bu ticaret işleriyle nasıl uğraşıyor!” diye sormuş. Ticaretle uğraşmayı ayıp sayıyoruz ya...”⁸⁵²

1910 yılında Kurfürst Friedrich Wilhelm Osmanlı İmparatorluğu’na satılarak Barbaros Hayreddin adı verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin hizmetinde Balkan Savaşları’nda görev almış, Aralık 1912 ve Ocak 1913'te Yunan donanmasına karşı iki muharebeye katılmıştır. Savaş boyunca Trakya'da Osmanlı kara kuvvetlerine destek sağlayarak, 8 Ağustos 1915'te Çanakkale’de İngiliz denizaltısı HMS E11 tarafından torpidolanarak batırıldı.⁸⁵³

“—Rahmetli babam en güzel şekli bulmuş. Bilmez mi canım?

—Anlayamadım.

—Barbaros zırhlısı ile beraber batmış... Kendi isteğiyle... Ne güzel...”⁸⁵⁴

⁸⁵¹Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.32

⁸⁵²Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.96

⁸⁵³Bakınız: Serhat Güvenç, Osmanlıların Drednot Düşleri, TİB Yayınları, İstanbul 2011

⁸⁵⁴Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.99

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bir dizi inkılaplar yapılmıştır. Bunkardan biri kılık ve kıyafet inkılabıdır. Bu değişiklik içinde çapka kanunu da çıkarılmıştır. 28 Kasım 1925'te mecliste şapka kanunu kabul edilmiştir

“Uzun boylu, zayıf her zaman hiddetli bir adamdı. Şapka Kanunu'ndan sonra İlahiyat Fakültesi'nden istifa etmiş, burada yazmacılığa başlamıştı.”⁸⁵⁵

Kemal Tahir, Milli Mücadele'yi tek başına Mustafa Kemal yapmış gibi davrananları eleştirmektedir. Bu düşünlerinden dolayı Mustafa Kemal'i sevmediği düşünülmüş ancak bu durum Kemal Tahir'in her şeye eleştirel bir gözle yaklaşan kişiliğinden kaynaklanmaktadır.

Mustafa Kemal ile Venizelos dostluğu devletlerarası siyaset çerçevesinde olmuştur. 1930 yılında Venizelos'u Türkiye'de kabul eden Mustafa Kemal tamamen siyaset gereği bunu yapmıştır.

“—Bir de Murat Bey'i dinlesek!

—Ben mi? Hiçbirimiz, Rumları şu tarafa bırakalım, Yunanlılara Mustafa Kemal kadar kıyamayız! Bugün Venizelos'la dosttur...

—O siyaset meselesi...

—Siyaset olur mu? Hakikat!

—Ben tek başına Mustafa Kemal sevgisini pek anlamıyorum. Mustafa Kemal demek Kuvayı Milliye demek, Kuvayı Milliye demek cephede ölenler demek.”⁸⁵⁶

Kemal Tahir, Milli Mücadelenin sadece işgalcilere karşı yapılmadığını içridekilerle de mücadele edildiğini her fırsatta dile getirmiştir.

Kuvayı Milli birliklerine karşı Kuvayı İnzibatiye adıyla bir ordu oluşturulmuştur. Bu ordu padişah adına hareket ettiğini söyleyerek etrafına topladığı yandaşları ile Geyve ve Adapazarı çevresinde ayaklanmalar çıkarmışlardır.

⁸⁵⁵Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.162

⁸⁵⁶Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.417

“—Evet! Hint Müslümanlarından Mustafa Sağır'ın asıldığı, Çerkes Ethem'in isyan ettiği, iki taraflı on göbek sülalesinin bütün kanları yüzde yüz Türk olan Çapanoğulları ayaklandıkları zaman, en asil Türk ailesi olması lazım gelen Osmanoğullarının son padişahı Vahdettin düşmanla beraberken, Afyon'da bazı Yunan tabyalarına Yunan komünistleri yarmanın en tehlikeli gününde Türk bayrakları çekmişler... Aynı gün Ali Kemal burada neler yazıyormuş neler...

Hintli bir Müslüman olan Mustafa Sağır Milli Mücadele döneminde İngilizler adına casusluk yapmış ve yakalanarak idam edilmiştir. Kuvayı Milli birliklerine karşı Yozgat'ta çıkan ayaklanmalardan biri Çapanoğlu Ayaklanmasıdır. Ali Kemal ise Kuvayı Milli'ye karşı olan gazetecilerdendir.

Kuvayı İnzibatiye taburları Geyve üzerine yürürken benim Safo'm, iki, üç yaşındaydı. Büyük babam, öz büyük babam, öz dayımla aynı Geyve Boğazı'nda birbirlerine sahiden kurşun attılar! Ben bunu Reşat Nuri'nin piyesinden okumuyorum. Hakikat bu! ”⁸⁵⁷

Refet Paşa Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır. Refet Paşa'nın Aslıhanlar ve Dumlupınar muharebelerinde kesin sonuç almamasını eleştirmiştir. Çerkez Ethem isyanıyla ilgi de Refet Paşa'yı eleştirmiştir. Bunun dışında aralarındaki sorunlar kişisel değildir.

“—Adil Amca'm söylerdi. Şahıs geçimsizliğinden dolayı en tehlikeli sırada Refet Paşa, Mustafa Kemal'e küsmüş de, Aydın ormanlarında istirahate çekilmiş. Aynı günlerde Sovyet generali Frunze yeni teşkil edilmekte olan Kuvayı Milliye ordusunun en küçük birliklerini teftiş, teşçih etmekten bıkip usanmamış... Şaşılacak işler!”⁸⁵⁸

Bolşevikler 1917 yılında Rus Çarı'na karşı ayaklanmışlar ve Bolşevik İhtilali'ni başlatmışlardır. Milli Mücadele'de Anadolu'ya silah yardımıyla buldukları bilinmektedir.

⁸⁵⁷Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.421

⁸⁵⁸Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.422

“...Akılları varsa denize döksünler! Meğer Vrangel Ordusu’nu yenen Bolşevikler, bize silah yardımına başlamışlar.”⁸⁵⁹

Çarlık ordusu Petrograt’ta Bolşeviklere çarşı ayaklanma çağrısı yapmış ancak bu çağrıya uyan olmadığı için Bolşeviklerin burada da halk desteğini aldıklarının görülmesi açısından önemlidir.

“—İhtilalde neredeydiniz?

—Petrograt’ta... İhtilal bizde başladı. Sanki mahpushaneler boşaldı sandık.

—Bahriyeliler diye duymuştum.

—Haydutlara bahriye elbisesi giydirdiniz... Haydutlukları değişir mi?

—Bolşevikler Raspotin’den daha âlim değiller...

—Hiç esaslı havadis alıyor musunuz?

—Esaslı havadis, işler gittikçe beter oluyor. Düşünün bir kere: Yüksek tahsil görmüş mühendis olmuş bir insanın işini, kara cahil bir adam becerebilir mi? Orduda erkânıharp yok. Fabrikada mühendis yok. Bolşeviklik en ufak bir darbeye dayanamaz. Bekliyoruz. Dünya bu rezalete bakalım daha ne kadar tahammül edecek. Japonlar hazırlanıyorlarmış...”⁸⁶⁰

27 Aralık 1919 tarihinde Ankara’ya Mustafa Kemal’in gelmesi ile Milli Mücadele’nin merkezi burası olmuştur. Bir başka deyişle Anadolu İhtilali’nin başkenti olmuştur.

“Hâlbuki Ankara’dan böyle mi bahsederdi. Ankara, Kuvayı Milliye’nin, Osmanlı İmparatorluğu’nun payitahtına karşı çıkardı yoksul fakat muzaffer şehir değil mi?”⁸⁶¹

Haziran 1812 yılında Rus topraklarına giren Napolyon, Eylül 1812 yılında Moskova yalınlarına kadar ilerlemiştir. Yapılan muharebelerden bir sonuç alamayan Napolyon, Rus Çarını da anlaşma yapmaya ikna edemeyince Moskova’dan geri çekilmek zorunda kalmıştır.

⁸⁵⁹Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.424

⁸⁶⁰Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 489

⁸⁶¹Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.497

“—Bir yaş yukarı gidiyorum, sonra geçtiğim yerlerden bitekrar yüzgeri... Say ki Napolyon’un Moskova’ya seferi! Dönüşte bir mağlubiyetin dikalası var...”⁸⁶²

1930 yılında Mustafa Kemal’in önerisi ile kurulmuş olan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın başına o günlerde Paris Elçisi olan Fethi Bey getirilmiştir.

“Dünya ile alakasını kestiği üç gün içinde zaten akıl almaz bir şey olmuş, “Serbest Fırka” ismiyle bir siyasi parti kurulmuştu. Herkes harıl harıl bunu konuşuyor, memleket velveleye düşmüş bulunuyordu.”⁸⁶³

İş Bankası, 1925’te kurulacak Sanayi ve Maden Bankasıyla beraber devlet eliyle feret zengin etmenin öncülüğünü yapacaktır. Falih Rıfki Atay’ın yorumuyla, “kolay kazanç elde etmeye çalışanlar, yerli, yaabncı, Ankara’da nüfuz tüccarlarını bulmakta ve onlar vasıtası ile bankayı kendi teşebbüsleri içine sürüklenmekte idi... Şöyle bir sistem kurulmak isteniyordu: Devletin yapacağını banka yapmalıydı. Şüphesiz arada bankanın yabancı iş ve yerli nüfuz komisyoncuları, asıl hisseyi paylaşacaklardı.

İş Bankası ya da İş Bankası Grubu diye adlandırılan işbilir yöneticilerin katıldığı tatlı kârların çeşitli örneklerine rastlıyoruz. Bunlardan ilgi çekici bir tanesi, yine mebuslarla iş adamlarının 1925’te ortaklaşa kurdukları Şeker Şirketidir. Kurucuları Şakir Kesebir, Edirne Mebusu Faik Öztrak, Bilecik Mebusu İbrahim Çolak ve Şeker Kralı Hayri İpar’ın yönetiminde dört tüccar. Bu ortaklık İş Bankası ve Zirarat Bankasını kendi bünyesine aldıktan sonra şeker ithalatını ele geçirmiştir. İş Bankasının nüfuzundan ve grubundan yararlanarak şeker gfabrikalarının üretimi düşük tutulmuş, ithal malı şekerler tekelden satılarak astronomik kazançlar sağlanmıştır.⁸⁶⁴

⁸⁶²Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.523

⁸⁶³Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.594

⁸⁶⁴İsmail Cem, Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi, Can Yayınları, İstanbul 1998, s. 272-273

İsmail Cem, Şeker Şirketi ile aktardığı bu olayda Ağaoğlu Ahmet Bey'in adını zikretmemektedir. Belli ki sadece haksız kazanç sağlayanların adlarını aktarmıştır.

“Ertuğrul Hikmet ciddileşti.

—Bu kadar şeyi anlarsın ya, düşünmek için vakit kazanmaya çalışıyorsun. Bir hikâye daha anlatacağım: Şeker Şirketi kurulduğu zaman Ağaoğlu Ahmet Bey'i, hani eski adıyla Agayef Bey'i de meclis-i idare azası tayin etmişler. Ağaoğlu birkaç ay gidip gelmiş. Kanaati şu: Böyle milli şirketler lazım! Asıl İstiklal: İktisadi İstiklal'dir. Bu da milli sermayenin terakümü ile olur. Birisi liberal sistemin başıboş ticarete, sermayedarların birbirini didiklemesi, yemesi, bir kısmının mahvına karşılık, birkaçının kodamanlaşması suretiyle, diğer şekli de bu boğuşmanın neticesini beklemeden devletin yardımıyla yani devletçilik ile yürümek... Agayef'in kanaatine göre Şeker Şirketi, devletçiliğin bir kolu... Müspet iş... Paçaları sıvamış, girişmiş... Üç ayın sonunda, bir gün meclis-i idare içtimasından çıkarken eline bir zarf tutuşturmuşlar. “Zahir, bize nağme geldi bir yerden!” diyerek açmış. Bir de ne görsün! Çil çil banknotlar! “Bre bu neyin nesi.”, “Sok cebine Ağazade! Hakk-ı huzur!”, “Anlamadım!”, “Neden yahu! İcat mı çıkaracaksın? Bedava mı çalışacağız?”, “Haa... Şu maslahat!” Ağaoğlu çil banknotları saymış bakmış ki bini çoktan geçiyor... İki bine dayanıyor. Mebus maaşı da var, profesörlük maaşı da var. Gidiş pupayelken, dünyalık toplamak gidişi... İstikbal parlak! Divane Ağaoğlu... Salak Ağaoğlu! Bizim Ağaoğullarından olsa... “Bu kadcılık mıydı? Biz ki vatan millet uğruna gecemizi gündüzümüze karıştırıyoruz! Helak oluyoruz!” diyerek surat asarlardı. Herif yaban yerin mahsulü... Millet sevgisinden vatan muhabbetinden ne anlar, bayırın Kafkasyalı... Eve varınca kâğıdı, kalemi çekmiş. Evvela bir güzel istifaneme Şeker Şirketi'ne... Akçayı da iade ediyor tabi... Sonra bir koca layiha Paşa'ya...

—Hangisine?

—Sahi! Sürüsüne berekettir. Mustafa Kemal Paşa'ya... Macerayı hikâye ediyor. Bu gidişin hayır getirmeyeceğini, inkılâp yapmak davasında olan insanların “şahsi servet” denilen beladan korkmaları, nefret etmeleri icap ettiğini, her çeşit inkılâbın anasını bu yolun ağılattığını, her bir şeyin başında inkılâp rehberlerinin zengin olmamasının birinci madde olarak bulunduğunu bir dili döndüğü kadar sayıyor. Buna çare bulmasını, önünü almasını, ellerini öperek yalvarıyor. Sonra ne cevap verirse beğenirsin?

—Ne?

—“Haklısın ama” denilmiş, “bizim de bir başka politika düşüncemiz var. Memañih bu layihanızla sizin Şeker Şirketi meclis-i idare azalığında gereği gibi faydalı olmayacağınız

*da anlaşıldı. İstifa etmekte ala ettiğiniz! Profesörlükte memleket irfanına yardım etmeye devam ediniz. Bilmukabele gözlerinizden öperim... ”*⁸⁶⁵

Kemal Tahir, her iki çok partili hayata geçiş denemesinde Mustafa Kemal’in muhaliflerini görmek amacı ile bu işi planladığı izlenimini vermektedir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Mustafa Kemal’in yönlendirmeleri ile kurulmuştur. Mustafa Kemal fırkanın başkanından üyelerine kadar herkesi belirlemiş ve Yalova gezisi sırasında Fethi Bey’in fırkanın başında olması gerektiğini dile getirmiştir.

“—Yeter, biraderim, ben Halk Partisi’nin çoktan böyle olduğunu biliyorum. Yeni fırkaya gelince: Beni gözü açılmamış sığırcık yavrusu zannetme! Fırkanın programı nasıl yapıldı bilir misin? Fırka nasıl kuruldu? Paşam, baloda bir güzel tütsülemiş. Aklına gelmiş. “Yahu!” demiş, başka memleketlerde fırkalar var. İntihabatta rekabet yapıyorlar, Rey almaya gayret ediyorlar. Oyun oluyor. Millet avunuyor! Biz de hele bir deneyelim!” demiş... Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, Ali, Veli siz şu dakikadan itibaren Halk Partisi’nin prensiplerini inkâr ettiniz, Serbest Fırka’lı oldunuz!” demiş. “Medet, Paşa hazretleri estağfurullah!” Yani, “Ağz arar... Sarhoşlukla aklından bir şey geçirir... Sonra fena olur!” diyerek tövbenin arasına darı tanesi sığmamış. Nihayet, Paşam kendilerini teskin etmiş. Fethi Bey’i fırka reisi yapsam gerek! Siz de o fırkadan oldunuz, bitti!” buyurmuş. “O fırkadan olduk ya, o fırka neyin nesi? Bre nerede şu Fethi Bey?” diyerek telaşlanmışlar. Fethi Bey apar topar Yalova’ya götürülmüş. “Açtın mı?” “Ferman Paşa’mın! Açtım gitti!”, “Adı?”, “Aynı isabet! Tamam.”. Peki diyeceksin, bu serbest, öteki bağlı mı? Yiğitsen sor! Peki, fermanın başım gözüm üstüne... Biz bu Serbest’i tek başımıza mı açacağız?” “Yok canım! Nah sana şunu, şunu, şunu ayırdım. Bu dakikadan itibaren hepsi Serbest’e geçtiler. Gazeteleri haberdar et? Teşkilatı kur. İcabeden parayı Halk Partisi sekreterinden makbuz mukabili alırsın!”⁸⁶⁶

Kemal Tahir, ülkenin içinde bulunduğu ortamın karışıklığının sadece bağımsızlığı kazanmakla bitmediğini dile getirmektedir. Emperyalizm’in Milli Mücadeleden sonrada devam edeceğini bundan ne dışarıdakilerin ne de içeridekilerin vazgeçmeyeceğini dile getirmiştir. Mustafa Kemal’in Gençliğe Hitabesi’ndeki “Ey

⁸⁶⁵Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.602-603

⁸⁶⁶Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.604-605

Türk Gençliği, birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dâhilî ve haricî bedhahların olacaktır.” sözlerine atıfta bulunmuştur.

—Ben pek kaba bir tasnif yapıyorum. Bir sürü başka unsurlar da var lakin dağıtmamak için kısıdan gideceğim! Mustafa Kemal Paşa, milletin mühim bir kısmını arkasına aldığı yahut milletin mühim bir kısmı Mustafa Kemal’i başına çıkardığı zaman, bu mühim bir kısım milletin zengini ile fakiri müşterek düşmana karşı müştereken çarpşıyorlardı. Değil mi?

—Evet! Şüphesiz!

—Öyleyse bu müşterek düşman kimdi?

—Yunan!

—Biraz düşünün! Yunan’dan evveli yok mu? Biz öyle perişan bir hale gelmeseydik belki Yunan İzmir’e çıkamazdı.

—İngiliz... Fransız...

—Tabi bunlar da var. Siz de bulursunuz ya, ben kısaca söyleyeyim: Bizim bir tek düşmanımız vardı. Yalnız bizim düşmanımız değil, bizim vaziyetimizde olan bütün geri milletlerin bir tek düşmanı “emperyalizm!” Yani müstemlekecilik. Nitekim biz de bir yarı müstemlekeydik... Mutabık mıyız?

—Evet!

—Emperyalizm, bir memlekete sokulup yerleşmek için birtakım usuller kullanıyor. Bunların en kabası silahlı istiladır. Belki de uzun sürmezse en tehlikesizi de budur. Çünkü düşman üniformalıdır. Karşıdadır. Nitekim Mustafa Kemal de, Çerkez Ethem ve avnesini Yunan cephesine sürünce rahat bir nefes alarak, aynen, “içeridekileri temizledik, sıra dışarıdakilerde” der. Şu halde emperyalizmin en tehlikeli şekli, harple girenden ziyade, hulul yoluyla girendir. Yani istismarcı düşman, memleket dâhilinde birtakım yerli unsurlardan istifade eder.

—Mesela Padişah’tan ettiği gibi mi?

—Evet. Mesela padişahlık müessesesinden istifade ettiği gibi... Birtakım mollalar, hatta şeyhülislamlardan yani ilmiye dediğimiz dini zümreden istifade ettiği gibi. Kuvayı İnzibatiye’yi teşkil eden bazı askeri zümreden istifade ettiği gibi, padişahlık etrafına sıkışmış bir sürü vezirlerden, yani yüksek politikacılardan, yani bir memleketin rehber kadrosunun bir kısmından istifade ettiği gibi...

—Anladım!

—*Şu halde düşman, yalnız müstemlekeci devletler değildi. Onların yerli yordakçıları da vardı. Yani düşman iki başlıydı. Birisi yabancı, birisi yerli... Mustafa Kemal Paşa Nutku'nda gençliğe hitap ederken bu ciheti ehemmiyetle söyler... Hatırladınız mı?*"⁸⁶⁷

9 Eylül 1922 yılında Yunanlıların İzmir'den tamamen çıkarılışından sonra Milli Mücadele'nin siyasi aşamasına gelinmiştir. Yunanlılarla Mudanya Anlaşması imzalanmış daha sonra Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye uluslar arası camiada tanınmış ve kısmende olsa siyasi anlamada başarı sağlanmıştır. Bütün bunların ardından ülke bir dizi inkilap faaliyetlerine sahne olmuştur. Halifeliğin kaldırılması, eğitim-öğretimin birleştirilmesi, kılık-kıyafet ve şapka kanunu, Latin harflerinin kabulü, tekke ve zaviyelerinkapatılması gibi pek çok inkilap yapılmıştır.

1919 yılında İstanbul'daki Kürt örgütlenmeleri ile başlayan ve Şeyh Sait ayaklanması ve Musul sorunu ile noktalanın bu süreç özellikle İngilizlerin destekleri ile uzun yıllar Türkiye'yi uğraştırmıştır. Ayaklanmaların bastırılmasının ardından isyancılar İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır.⁸⁶⁸

İstiklal Harbi'nin bitişiyle beraber Türkiye'de kurulan mukaddes ittifak, Cumhuriyet'in ilk döneminde büyük faaliyet gösterecektir. İttifak, kaba çizgilerle üç çeşit imtiyazlıdan meydana gelmektedir: 1) İstanbul tüccarı, Anadolu eşrafı ve toprak ağaları 2) Milli Mücadeleye katılan subaylar sonraları memleketi kalkındırmaya merak saranlar 3) Mebuslar ve bürokrasinin üst kademeleri

Mutlu azınlığı meydana getiren bu üç zümre birbirini desteklemekte, tamamlamakta ve ekonomik faaliyetin kilit noktasını elinde tutmaktadır.⁸⁶⁹

—*Şimdi kaldığımız yere dönüyoruz. Mustafa Kemal Paşa, Kuvayı Milliye hareketinin başında, onu zafere götürürken bu konuşmada kısaca ""müsait şart" diye adlandırdığımız şeyle yani milletle beraberdi. "Millet" yani iki esaslı kısma ayrılmış insan topluluğu... Yani zengin ve fakirden müteşekkil topluluk... İşte zafere kadar, yani gerek dış*

⁸⁶⁷Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.609-610

⁸⁶⁸Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925, Tekin Yayınları, İstanbul 1994, s.7

⁸⁶⁹İsmail Cem, a.g.e., s.270

düşmanı yurdumuzdan kovup Lozan'ı imzalayıncaya kadar, gerek dış düşmanlarla müstereken hareket eden yerli düşmanları silahtan tecrit edinceye kadar... Buradaki silah bildiğimiz silah değil, onların istinat ettikleri müesseseleri körletmek, ideolojilerini sindirmek falan... İşte buraya kadar Mustafa Kemal'e zahir olan milletin zenginlikleriyle fukarası beraber yürüyordu. Yani Mustafa Kemal Paşa'yı Muzaffer Kumandan yapan müsait şartlar devam ediyordu.

—Evet!

—*Milleti mutaassıp sanırdık. Meğer yobazın iftirasıymış. Şapkayı giydi. Biraz homurdandı ama giydi. Çünkü yüz sene evvel fes için de bilmeden homurdanmıştı. Yeni harfleri kabul etti. Biraz homurdandı fakat kabul etti. Çünkü eski harfleri zaten bilmiyordu. Din kitabı ise zaten Arapça olduğundan, bilse de okuyup anlayamıyordu. Tekkelerin kapanmasını umursamadı. Çünkü tekke denilen müessesse çoktan iktisadi-içtimai fonksiyonunu kaybetmişti. Kadının çarşıftan çıkmasını yadırgadı ama isyan da etmedi. Çünkü memleketin yüzde seksen küsuru köylüydü. Köylüde, bizim kasaba esnafının anladığı manada tesettür zaten yoktu. Aşarın kaldırılması, mütegalibenin yer yer sindirilmesi köylüye biraz nefes aldırdı. Hâsılı, sular akarına bağlanmıştı. Olup biten işler, Mustafa Kemal'in müsait şartını teşkil eden fakir ile zengine aynı zamanda uyuyordu. Bu sebeple Kürt isyanları tutmadı. Bu sebeple halifelik kolayca def edildi. Bu sebeple tepede vaki kısacık çekişme İzmir İstiklal Mahkemesi kararlarıyla bertaraf ediliverdi. Fakat bir başka cihetten de hayat yürüyordu. Zaruretlerini ister istemez kabul ettirecekti. Nihayet asıl mühim meseleye, hayati meseleye vasıl olundu. Zaferin kârı nasıl pay edilecek...*

Mesela: Bizim gibi daha geri bir sistemi def edip yerine daha ileri bir sistem kuranların önüne köylü meselesi diye bir mesele çıkmıştı. Buna iktisatta derebeylikten sermayedarlık nizamına geçmek diyorlar. Biz de aynı şeyi yapıyorduk. Köylü meselesi vardı. Olacaktı. Köyde üç esaslı zümre göze çarpıyordu. Ağa-orta köylü-topraksız köylü... Bizde buna hizmetkâr, azap, yanaşma, ırgat, yarıcı, maraba... Falan derler. Köylüye toprak vermek bu inkulâbın zaruri neticesiydi. Lakin evvela köylü deyince kimi kastediyorduk. ⁸⁷⁰

Kemal Tahir, aşağıdaki bölümde Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki uygulanan iktisadi faafliyetleri eleştirmiştir. Bu ekonomik politikalarla zenginlerim daha da zenginleştiğini ve halkın giderek fakirleştiğini dile getirmektedir. Yine Abdülhamit devrini anarak o dönemde muhaliflerin sadece sürüldüğünü şimdi ise

⁸⁷⁰Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.612

hürriyet ilan edildiği halde muhaliflerin idam edildiğini ifade ederek yönetimi eleştirmiştir

O günlerin devleti milli burjuvaları desteklemekte, yurt kalkınmasını onların kalkınmasına bağlı görmektedir. Bu görüş Mustafa Kemal'in düşüncelerinde biçimlenmektedir:

“...Halkımızın tüccar sınıfını zengin edebilmek için, ticaretin yabancı ellerde bulunmasına mani tedbirler almak mecburiyetindeyiz.” Milli özel teşebbüsün güçlenmesi, halkın güçlenmesinde bir gösterge gibi kabul edilmektedir.

Kakınmayı, sömürme imkanınan sahip zümrelerin milliyet değiştirmesine bağlayan milli iktisat görüşü, tarım alanında da geçerliliktedir. İstiklal Harbi sonucunda Rum ve Ermenilerin bırakıp kaçtıkları topraklar çoğunlukla yerli eşrafın, ağaların eline geçmiştir. Özellikle Ege'de, Karadeniz ve Doğu Bölgelerde boşalan araziye derebeyleri büyük çiftlikler kurmuşlardır.⁸⁷¹

“Hâsılı Mustafa Kemal Paşa, fakirlerle beraber olmaksızın zenginlerle beraber olmayı tercih etti. İçinde bulunduğu şartlara göre de başka türlü hareket edemezdi. Çünkü dayandığı esas kuvvet zenginlerdi. Bir kere zenginelere dayandı mı, askeri zaferi kazandıktan, eski müesseseler yerlerine gelecek yeni müesseselerin hayatını tehdit edemeyecek kadar sindirildikten sonra, bu eski müesseseler bakayısıyla anlaşmak zaruruydu. İşte bu sebeple Kürt isyanlarına ve isyanların oldukça kanlı bastırılmasına rağmen bugün Şark'ta hala yetmiş seksen köye batapu hükmeden ağalar, eski devrin artığı mütegalibeler huzur içinde yaşıyorlar.

Bu sebepten de memlekete ziraat makinesi girip yerleşemez. Yerleşmedikçe köy iktisadiyatı için esir insan sürüleri –bunlar boğazı tokluğu dediğimiz bukağı ile esirdirler- mevcut olacaktır. Hal böyle olduğu içinde Mustafa Kemal Paşa, bir Halk Partisi kurup bu parti hem zengin, hem de fakirin hakkını arar diyecek, yani soyanla soyulanı, soygun devam etmek şartıyla bir arada barındırmaya çalışacaktı.

⁸⁷¹İsmail Cem, a.g.e., s. 268-269

Yani bizzat kendisini meydana getiren müsait şartlara bizzat kendisi karşı çıkacak, giderek kendi zıddına, kendini yok edecek olana yanaşacak, bizzat kendisi kendi hikmeti vücudunun kalmamasına yardım edecekse temenni edelim ki, ben yanılmış olayım yahut da temenni edelim ki Mustafa Kemal'in ömrü bu feci akıbeti görmeye yetişmesin! ⁸⁷²

Kemal Tahir, Doğu milletlerinde siyasi cinayetlerle iktidar elde etmeminen neredeyse gelenek olduğunu söyleyerek bunu eleştirmektedir. Abdülhamit'i baskıcı diye ve hürriyet bahanesiyle entirikalaarla tahttan indirip, iktidara gelenlerin Abdülhamit'ten daha baskıcı olduğunu söylemektedir. Göstermelik hürriyet olduğunu dile getirmektedir.

“—Herif ne demiş: “Şark milletinin tarihi, siyasi cinayetlerin hikâyesinden ibarettir,” demiş. Abdülhamit, Fizan'a gönderirdi. İnsanların ayaklarına demir bağlayıp denize atırmış. Biz buna isyan ettik. Samimi idik. Memlekete öyle bir hürriyet verecektik ki, sittin sene bitmeyecekti. Daha ilk ağızda beceremedik. Herif o rezillikleri istipdatname yapardı, biz hürriyetname yaptık! Bana Abdülhamit daha şerefli gibi geliyor. Celil Bey artık kâtibiyle değil, sanki kendi kendisiyle konuşuyordu. Kederlenmişti: İçimizde hırsızlar eskiden mi varmış, yoksa sonradan mı bize yamanmışlar...” ⁸⁷³

Serbest Fırka'nın programında, partinin cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâiklik ilkesine bağlı olduğu vurgulanıyor, yabancı sermayenin ülkeye girmesinin özendirilmesi isteniyor, ekonomik yaşamda sürekli devlet müdahalesine karşı çıkmıştır.

Fethi Bey ile İsmet Paşa'nın araları dış borçları altınla ödemesi ile ilgili mesele yüzünden açılmıştır. Fethi Bey borçları altınla ödemek istemiş ancak İsmet Paşa Avrupa devletlerinin bile bu ekonomik bunalımda borçlarını ödeyemediğini Türkiye'nin altınla ödemesinin mümkün olmadığını söylemiştir.

⁸⁷²Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 614-615

⁸⁷³Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 636

“Murat, gene, parti nizamnamesinin kimler tarafından, nasıl çarpıtıldığını söyledi. Samoil Efendi, Celil Bey’in aksine, bu ciheti ciddiye aldı. Nereden öğrendiğini dikkatle sordu. Aldığı cevapları zihninde evirip çevirdiği anlaşılıyordu.

—Bir mesele var, diye düşünür gibi konuştu, diyorlar ki memlekete ecnebi sermayesi lazım! Bu parti, Halk Fırkası’nın devletçiliğine karşılık kurulmuştur. Kontrpuva olacak ki ecnebi sermayesi burada kendi menfaatini müdafaa eden bir parti bulunduğuna güvenerek gelip yerleşsin. Hâlbuki işe böyle başlamak ciddi sayılmaz. Fethi Bey nasıl razı oldu bilmem!

—Külâh kaparım demiştir. Bir de başvekil araları iyi değilmiş... Daha başka rivayetlerde var. Elbette siz de duydunuz.⁸⁷⁴

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan kısa süre sonra geniş bir halk desteği kazanmıştır. Bu durum Halk Fırkası mensuplarını ve iktidarı kaygılandırmıştır.

“Serbest Fırka işi ciddileştikçe Murat, sanki kendisi yeniliyormuş gibi sinirleniyordu. Millet, ameleşi, esnafı, münevverleri, hatta talebeleriyle, daha birkaç hafta evveline kadar adı bile çoktan unutulmuş olan Fethi Bey’in arkasına düşmüştü.⁸⁷⁵

Karagöz Gazetesi 10 Ağustos 1909 yılında çıkmaya başlamıştır. İmtiyaz sahibi Ali Fuad Bey’dir. Ali Fuad Bey ülkenin ilk karikatürcülerindendir. Milli Mücadele döneminde Anadolu yanlısı yazılar yayınlamışlardır. Karagöz Gazetesi Cumhuriyeti’n ilanından sonra da yayın hayatına devam etmiştir. Bu gazetede yazı yazan Burhan Cahit, Latin harflerinin kabulünden sonra kendi gazetesini kurmak için ayrılmıştır. Köroğlu adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır.⁸⁷⁶

“Bir başka münasebetsizlik daha vuku bulmuştu. Burhan Cahit denilen rezil, Halk Partisi’ne ait Karagöz gazetesini çıkarıyormuş. Serbest Fırka zuhur edince ne yapsa iyi:

—O çarşamba Karagöz’ü çıkarmamış. Yerine “Köroğlu” adında bir başka gazete çıkarmış. Karagöz’ün bayi listesi elinde ya... Onlara yolluyor. Birer de mektup. “Bundan

⁸⁷⁴Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 638

⁸⁷⁵Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 645

⁸⁷⁶Erol Üyepazarcı, Uzun Soluklu Halka Dönük Bir Mizah Dergisi: Karagöz, Bir Gün Gazetesi Kitap, Sayı: 30, 23 Nisan, İstanbul 2008

sonra “Karagöz” yerine “Koroğlu” basılacak” diyerek... Şimdi Karagöz’ü çıkarmak için muharrir arıyorlar. Duyduğuma göre Ankara’dan Aka Gündüz gelecekmiş. ⁸⁷⁷

Enver Paşa, Osmanlı Devleti’nin Almanya yanında savaşa katılması ile ilgili 2 Ağustos 1914 yılında gizli bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmadan sadrazman ve padişahın haberi olmamıştır. Daha sonra Alman gemilerinin İngilizlerin önünden kaçarak Osmanlı sularına girmesiyle bu gemilere Osmanlı bayrağı çekilerek Yavuz ve Midilli adı verilmiştir. Bu gemilerin Karadeniz’e çıkıp Rus limanlarını bombalaması ile Ruslar Osmanlı’ya savaş açmış ve böylece savaşa girilmiştir. Bu olaydan önce Alman gemilerinin Osmanlı’ya sığınmasından sonra Enver Paşa’nın İki oğlumuz oldu diye kabinede konuştuğu bilinmektedir.

“Ertuğrul Hikmet:

—Anadolu harbine Yunan halkı rey vermiş değildir, diye başlamıştı, nitekim seferberliğe girerken de bize sormadılar. Hatta iki karakteristik vaka anlatırlar. Alman zırhlıları Boğaz’dan içeri alınıp onları kovalayan donanmaya bu hak tanınmayınca Enver Paşa, kabinenin sadrazam riyasetinde içtima ettiği odaya girmiş de, “İki oğlumuz oldu” demiş. Mısırlı sadrazamın cevabı şu imiş: “Babaları kimdir?” İşte, ateşe atıldığımızdan, Çemişkezek’teki Mehmetçik namıyla maruf Sarı Çizmeli Mehmet Ağa değil, sadrazam bile bihabermiş. Sonra artık mağlubiyet yüz gösterip “sulh-u münferit” lafları dönmeye başladığı zaman da Büyükkada’da cephelerde akan kanlara nazire olarak akıtılan şampanya tufanı arasında efendilerimizden birisi: “Türk milleti söz verdi! Türk sözün eridir. Sonuna kadar dövüşeceğiz!” buyurmuş da, refikayı hayatı olan şüphesiz Alman istihbaratına çalışan madamın bu vefakâr dostluk tezahürü karşısında gözleri yaşarmış... ⁸⁷⁸

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir Mitingi için İzmir’e giden Fethi Bey’e halk aşırı sevgi gösterisinde bulunmuş, Fethi Bey’in vapurdan inişi sırasında izdiham yaşanmış ve bu izdihamdan yüzünden Fethi Bey halka seslenişini ertelemiştir. Olaylar sırasında Halk Fırkası’na ait şubeler taşlanmıştır.

“İzmir şehri, -daha kurtuluşunun üzerinden on sene bile geçmeden- Fethi Bey’i, Mustafa Kemal’e bile göstermediği bir sevgi ve heyecanla karşılamış, muhalefet partisi

⁸⁷⁷Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s.651

⁸⁷⁸Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 684

*şefini, başvekilin resmine kurşun sıkıp, polisleri denize atarak bağrına basmıştı... İstanbul
“Bin kocadan arta kalan bir nevi bakir”di.*

*... Fatih diye bağrına bastığı haşin delikanlı, daha on sene evvel “hain” diye kovalanan bir
sülalenin ekber evlatlarından değil miydi? ...Mustafa Kemal’siz hürriyet..”⁸⁷⁹*

⁸⁷⁹Kemal Tahir, Hür Şehrin İnsanları, s. 700

10. 1950‘LERDEN SONRA KÖY GERÇEĞİ

10.1. RAHMET YOLLARI KESTİ

Kemal Tahir, Çorum cezaevinde yaptığı dönemlerde burada yaşayan Alevilerle ilgili bilgi edinmeye çalışmıştır. Ancak Alevilik ile ilgi edindiği bilgiler eksik ve yanlıştır. Çünkü Alevi Dedeleri toplum tarafından hoş karşılanmayacak hiçbir hareketi yapamazlar. Çünkü Alevi Dedelerinin uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Bu kurallar İmam Cafer Buyruğu’nda ayrıntıları ile yer almaktadır. Aleviliğin en temel düsturu eline, beline, diline sahip olmaktır. Bunun dışında davrananlara o toplum içinde çeşitli yaptırımlar yugulanmaktadır. Hırsızlık yapmak yada buna göz yummak ve namus meseleleri gibi konularda Dedenin talibi bir ceza ise Dedeye beş katı ceza verilmektedir. En ağır cezalardan biri Dedenin dedeliğini sürdürmesine izin verilmemektedir. Dede bu durumda Düşkünler Ocağı denilen gitmek zorundadır.⁸⁸⁰

“Sakarya’da herifle aynı bölüğe düşmüşlerdi. Sakarya’da hani Sakarya... İnsan kırımı, ötesi yok! Bilmeyene şaka gelir...

Bektaş Emmi köy yerinde böyle kaç tane görmüştü ki şimdi mahpus damlarında yatıp çürümekteler. “Bir evin bir tek evladı... Babasının ocağını bu yakacak he mi? “ Köye dede geldiği zaman bir uygun sırada “hali-keyfiyeti” söylemeyi tasarladı. Ne fayda ki Alevilik de artık maskaralık olmuş. Dede’yi sayan kalmamıştı. Çerçi Süleyman, elin ırz eli karısını resmen baştan çıkarıp kaçıınca herkes: “Tamam! Kasım Dede artık bunu derneğe komaz, bitti dedi de: n’oldu? Dede: “ Şu sebeple ve de şu kitabın kavlince...” diyerek derneği o yıl da, her zaman ki gibi, Çerçi’nin evinde toplamadı mı?”⁸⁸¹

1587-1628 yıllarında yaşamış bir şairdir. Virani Baba, Hacı Bektaş Veli evladı olan Balım Sultan’a intisap ettiğinden bahsedilmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı Virani Baba ile ilgili Alevi-Bektaşî inacında onun ölmediği sır olduğuna dair bir inanış olduğunu ifade eder. Aruz ölçüsüyle üç bine yakın şiirleri olduğu bahsedilmektedir.⁸⁸²

⁸⁸⁰ Bakınız: Sefer Aytekin, Buyruk, Emek Basım, Ankara 1958

⁸⁸¹ Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2006, s.23

⁸⁸² Bakınız: Abdülbaki Gölpınarlı, Alevi- Bektaşî Nefesleri, İnkilap Kitapevi, İstanbul 2010

“—Bırak göbek havalarını... Âşık Virani'yi aç bakalım, aç ki tanrı ne gösterir.

Uzun İskender Ağa bütün Alevi âşıklarının, bütün deyişlerini bilmekle, hepsini de iyi söylemekle övünürdü. Sesi içkiden biraz bozulduysa da kısıdan okuyup fazla bağırmadığı için dinlenir.

“...Her ki bildi bunları bir zatı hak/ Ruşen oldu gözüne mir'atı hak” diyerek işe girişti. Gazeli beş beyitte bitirip: “Allah Ali'dir ba değil mi / Bismillah Ali'dir ba değil mi” ağzıyla Hurifiliğe daldı, Arap alfabesinin bütün harflerini duraksamadan sıraladı. “Ne mal ü mansab-ı dünya ne mülk ü ne ayal iter/ Ne hot ziyet, ne hot izzet, ne bir gayrı hayal ister”

“...Bizler Rum abdalyız âlemde burhanileriz /Nokta nokta harf be harf tevil-ı kur'anileriz” ayağını tutup kasıldı. İhtiyar-ı âlem oldu şah-ı Haydar ihtiyar/ Ruşen oldu gün yüzünden arş ü ferş ü her diyar” başlangıcıyla on iki imamın adını sayarak cümlesini ayrı ayrı göklere çıkardı. ⁸⁸³

Köroğlu Destan'ında Anadolu'dan Orta Asya'ya Köroğlu hakkında değişik rivayetler bulunmuştur. En yaygın olanı ise Bolu Beyi'nin bir at yüzünden babasının gözlerini kör etmesiyle birlikte ondan intikam almaya çalışna Ruşen Ali'nin destanıdır. ⁸⁸⁴ Destan da Ruşen Ali'nin babasının kör olmasına sebep olan at denizden gelmektedir. Denizatından olduğu rivayet edilmektedir.

“—Köroğlu Çamlıbel'de oturup... Yani şu bildiğimiz Körpöğlü...

—Bak ne olmuştur: Bu Köroğlu günlerden birgün bir çobana gitmiş, “Şurdan bir koyun ver, ben Köroğlu'yum.” demiş. Çoban: “Hele namussuz” diyerek Köroğlu'na bir sopa çekmiş ki sopa adına layık... Köroğlu canını güçle kurtarmış, kelle kulak kan içinde, kendini Çamlıbel'e zor atmış. Köse Kenan, yani Köroğlu'nun akıldanesi, ahvali görünce sormuş, öğrenince gülmüş: “Bre Kör domuz,” demiş, “Namin olmadıkça sen kaç para edersin?”. Huruşan Ali Ağa bir çobanın ayağına gelip bir tek koyun istemeye tenezzül eder mi?” ⁸⁸⁵

⁸⁸³Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.69-70

⁸⁸⁴Bakınız: Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006

⁸⁸⁵Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.145

Rivayete göre, Nuşen Ali'nin yani Köroğlu'nun babası Yusuf'a at denizden gelmiştir. Yani at denizatıdır ve çok kıymetlidir.

"...Köroğlu'nun kır atı da denizatı dölündendi. Bunlar sayki kanatlanıp uçar. Sonunda da Köroğlu'nun kır at göğe çekilmedi mi?" ⁸⁸⁶

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kaldırılması ile bu geleneklerde yasadışı kabul edilmeye başlamıştır.

"Ben iyi yerden öğrendim. Siz Aleviler Dede'yi eskisi gibi kollamaz olmuşsunuz. Kendisi kocadı... Karı dersin yirmi beşinde var yok... 'Dede'nin yükü gayetle ağır,' deniyor. Yeğeni de postuna sahip olacak gibi değil, marazlının biri. Hükümet bu dedelik işini sıkı tutmakta... Fazladan köylü de yüz çevirmiş. İlerisini karanlık gördüğünden çerçiliğe girişecek... Aleviliğin düzeni bozuldu A, çivisi çıktı." ⁸⁸⁷

Alevilikte toplumda herhangi bir sorunu olanlar Dede'ye gider. Sorunlarını Dede karşısında hallederler. Alevi toplumunda özellikle 1980'li yıllara kadar mahkemeye giden yok denecek kadar azdır. ⁸⁸⁸

"—Dedenin razı geldiği bir işe Alevi milleti nasıl laf karıştırabilirmiş?

—Eski Alevi düzeni mi kaldı ki sen bu sözü böyle dedin bre Katır! Şimdi Dede'yi sayan mı kaldı? Beni alalım: Ben de saymam. Neden saymam? Şu sebepten saymam ki Dedelik bir işe yaramaz olmuş. Eskiden Dede kısmı hükümet gibi hüküm sürdürürdü. Dede bir laf etti mi, bitti. Sen Alevi milletinden mahkemeye düşeni hiç gördün müydü? Bizim mahkememiz Dede Derneği değimliydi a canım? İstinaf da orası, temyiz de..." ⁸⁸⁹

Alevilikte gelen talip Dedenin sağ elinin içini öper ve dizlerini öpererek geri geri giderek yerine oturur. Dedenin oturduğu post Peygamber makamı kabuledildiği için o makama sırt dönülmez bu yüzden geri geri gidilir. Dedeler peygamber soyundan geldikleri kabul edilmektedir.

⁸⁸⁶Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.155

⁸⁸⁷Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.200-201

⁸⁸⁸Eskişehir'in Seyitgazi İlçesi'ne bağlı Üçsaray Köyü buna örnektir.

⁸⁸⁹Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.209

“Uzun İskender tüfeği duvara dayadıktan sonra koşup diz çöktü. Dede'nin sağ elini iki eliyle tutup öptü. Dizleri üzerinde gerileyerek Kuru Zeynel'le maraz Ali'ye yol verdi.”⁸⁹⁰

Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi'nin halifelerindendir. Anadolu'ya İslamiyeti yaymak için gönderilmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında büyük katkıları vardır.

“—Nereye döndük hey Katır bil bakalım! Sen bir kere eski zamanların gelin sandığı katırına döndün. Bizlerse, Hacı Bektaş Efendimizin maiyet dervişlerine...”⁸⁹¹

Hız. Hamza Hz. Muhammed'in amcasıdır. Yiğitliği ile bilinmektedir. Zaloğlu Rüstem İran'ın destansı kahramanlarından biridir. Zaloğlu Rüstem Türk destan kahramanı olarak Köroğlu'na benzemektedir.

“...Bu para bizim... Paraları, Hamza Pehlivan mezardan kalksa yanında fazladan Zaloğlu Rüstem Pehlivanı da alsa bizden söktüremez.”⁸⁹²

Kemal Tahir, Alevilik konusu ile ilgili bilgi sahibi olmadığı açıkça görülmektedir. Çünkü Alevilik Dede de olsa kimse kendi istediği gibi davranamaz, Alevilikte yola girenin nasıl davranması gerektiği kesin çizgilerle bellidir.

Aslında Kemal Tahir, halkın arasında Alevilikle ilgili düşüncelerinin hangi doğrultuda olduğunu göstermiştir.

Bir Alevi Dedesi haksız kazanç ve hırsızlık gibi işleri yapması söz konusu değildir. Talibine hırsızlık gibi konularda ceza uygularken kendisinin böyle bir şey yapması Alevilik inancına aykırıdır. Dede kendisi yaparsa hırsızlığı düşkün sayılır

⁸⁹⁰Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.219

⁸⁹¹Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.272

⁸⁹²Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.278

ve görev yapamaz, eğer talip yaparsa cezalandırılır. Bunun örnekleri Anadolu’da çoktur.⁸⁹³

“...Hele davaya kalsın, Dede’nin avradını, samanlıkta yeğeniyle tuttum hâkim bey,” demez miyim? Lafımı bir bir hazırlamışım hey oğlum! ”Bu Deyyus o sırada içerde Şah İsmail, Emrah, Kurbanı okutmaktaydı,” derim. - Dede benim sayemde milyon sahibi oldu. Dört bin lirayı dava etmek neyin nesi? Hâkim’e derim ki “Bu namussuzun saçına sakalına sakın aldanma,” derim. “⁸⁹⁴

Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Dedelikte yasal olmayan bir duruma gelmiştir. Bir Dedenin değişik yörelerde ve bölgelerde talibi olabilmektedir. Örneğin, Afyonkarahisar’ın Sandıklı ilçesi’nde ikamet eden bir Dedenin Eskişehir, Kütahya, İzmir gibi illerde talibi olmaktadır. Bu yzüden Dede taliplerinin olduğu yerlere belirli zamanlarda gitmektedir.

“...Hükümet Dedeliğe Şeyhliğe katillikten daha düşman... Köy köy dolaşıp dernek kurduğunu, Alevi milletini tek mil soyduğunu ispat ederim. “⁸⁹⁵

Çerkez Ethem, Milli Mücadele’nin başlarından Kuvayi Milliye birliklerine destek olmuş sonra düzenli ordu gündeme gelince Kuvayi Milliye birlikleriyle çatışmaya başlamıştır.

Alevilik inancına göre, Hz. Hüseyin ve yetmiş iki sahabe Kerbela’da şehit edildiğinde tek bir kişi kalmıştır. Mehdi’nin ölmediğine inanılmaktadır. Kıyamete yakın zamanlarda ortaya çıkıp dünyanın nizamını düzeltileceğine inanılır.

“—Dur Köse Hacı! Sen de orasını, “Vergi kesmişler” diyerek zıplayıp geçme! Sen bu namussuzları Çerkez Ethem Paşa çetesi ettin gitti.

⁸⁹³ Eskişehir’in Seyitgazi ilçesine bağlı Üçsaray Köyü’nde bir talibin hırsızlık yaptığı tespit edilmiştir. Dede ceza olarak köy meydanında hırsızlık yapan kişinin boynuna hayvan derisi takarak gezdirme cezası vermiş ve belirli süre toplumdaki düşkün olmuştur.

⁸⁹⁴ Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s.280

⁸⁹⁵ Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, s. 282

—Ne sandın? Elbette Çerkez Ethem Paşa çetesi... Dahası var: —Değil efendi, say ki Mehdi resul koptu geldi.”⁸⁹⁶

⁸⁹⁶Kemal Tahir, Rahmet Yoları Kesti, s. 365

10.2. BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK

Almanlar, Rus şehri olan Stalingrat'ı işgal etmişlerdir. Alman ordusunda Macarlarda yer almışlardır. Stalingrat'ta Alman ilerleyişini duran Ruslar savaşın gidişatını da değiştirmişlerdir.

*“Sağol! Şeker yiyiyorum! Gittin mi dün gece Macarların kokteyline?
—Uğradım şöyle bir!
—Atabilmişler mi üstlerinden Stalingrat yenilgisinin sersemliğini?
—Yok!”⁸⁹⁷*

Köy Enstitüleri ilkokul öğretmeni yetiştirmek için açılan okullardır. 1940 yılında bir yasa ile açılmıştır.

Almanya 1941 yılında Türkiye'nin topraklarından geçip Irak'a girmesi için yardım etmesi karşılığında Batı Trakya ve Ege Adaları'nda toprak teklif etmiştir. Türkiye'nin bunu kabul etmesi savaşa girmesi demek olduğundan kabul edilmemiştir.⁸⁹⁸

*“—Bet beniz kül... Dil diş kitlenmiş... Bitik! Aralıksız toplantı yapıyorlarmış geceleri...
—Savaşı kazanmanın yolunu göstermek için mi Hitler'e?
—Şakayı bırak! Çok sıkıştırıyormuş Alman Elçiliği...
—Ne diye?
—“Bir şeyler yapın! Zorlayın hükümetinizi... Fırsatı kaçırdınız mı yandınız”
diyorlarmış...
—Neymiş kaçırılacak fırsat?
—Kafkasya'dan savaşa girmek...
—Biz?
—Valla ben o inançta değilim! Bugünün gözde işi: Eğitim! Gözde vezir: Eğitim Bakanı... “Adamlarını yerleştirdi kilit noktalarına... Bakanlığı gerektiği zaman kendi yararına kullanmak niyetinde!” diyorlar, “Köy enstitülerinde yetiştirdiği öğretmenlerle,*

⁸⁹⁷Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005, s. 14

⁸⁹⁸Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 410

önce halkodalarını, sonra halkevlerini tutacak, aşağıdan yukarı partiyi ele geçirmeye çalışacak’’ diyorlar.’’⁸⁹⁹

Kazım Karabekir Paşa, İzmir Suikasti ile ilgisi olduğu şüphesi ile tutuklanmış, suikastin planlayıcısı Ziya Hurşit Kazım Karabekir’in ilgisi olmadığını itiraf edince kurtulmuştur.

“...Kendisi generalken beriki albaylıktan gelip şef olmuş, İzmir suikastı sırasında da canını bağışlamıştı. “⁹⁰⁰

Kâzım Karabekir Paşa bu tutuklamanın ardından yıllarca göz hapsinde tutulmuş ve evi birkaç kez basılmış hatta yayınlamak için hazırladığı kitaplardan bazılarını ele konulmuştur.

“Kurtuluş Savaşı’nın başında en büyük üç Kuvayı Milliyeciden biriydi Paşa Mebus...1939’da yeniden milletvekili seçilmiş, kısa bir süre, önemli bir yerede getirilmişti. Fakat İzmir suikastında asılma tehlikesi atlatması, yıllarca gözaltında tutulup yazdığı anılarla bazı belgeleri ele geçirmek için evinin birkaç kere basılması, İttihat ve Terakki’de beraber olmaları, ‘durumun nezaketini’’ büsbütün arttırıyordu. “⁹⁰¹

Kara Kemal, İttihat ve Terakki’nin ileri gelen adamlarındandır. I. Dünya Savaşı sırasında İaşe Nazırlı’ğı yapmıştır. İzmir suikasti sanıklarındandır. Ancak yakalanıp ifadesi alınmamıştır.

“...Efendisi Kara Kemal’i ölüme götüren İzmir suikastı sırasındaysa, kimin yanında bulunması gerektiğini seçmek için sadece aşırı aptal olmamak yeterdi. Biraz kederli, ama gene de kurnaz gülümsedi. “⁹⁰²

⁸⁹⁹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.15-16

⁹⁰⁰Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 18

⁹⁰¹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 19

⁹⁰²Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 21

Köy Enstitüleri Türk eğitim sistemi için çok önemli bir proje olmuştur. Fiziksel şartlar açısından zorluk çekilse de ülkenin her açıdan kalkınmasını sağlamak açısından önem arzemiştir.

İzmir yakınlarındaki Kızılcıllu'da daha önce Amerikan Koleji olarak hizmet vermiş, o zaman öğrenim yapılmayan kurulu tesiste bir köy öğretmen okulu açılması kararlaştırılmıştır.⁹⁰³

“—Bilirsiniz, enstitülerimizin ilk dördü, köy öğretmen okuluydu. Hazır binalarda açılmıştı. Hele İzmir Kızılcıllu Amerikan kolejindeki kaloriferi bile vardı. Kasaba, hatta şehir çocukları da alınıyordu. Verilen eğitim, klasik öğretmen okullarından farksızdı. Bu yüzden, öğretmenlerin köylerde barınmaları gene mesele oluyordu. “Ülkü noksanlığı” demek istemiyorum.”⁹⁰⁴

Köy okulları ve kırsal kesim için öğretmen yetiştirilmesi konusu ilk kez Osmanlı Mebusan Meclisi'nde gündeme getirilmiştir. Kastamonu milletvekili İsmail Mahir Efendi bu konuyla ilgilenmiştir. İl ve sancaklarda yatılı okullar açılması için uğraşmıştır.⁹⁰⁵ Osmanlı döneminde okuma yazma oranının düşük olmasının bir sebebi de yazmada ve okumada karşılaşılan güçlüklerdir.

“—Önümüzde iki yol olmadığından seçme söz konusu değil çünkü... Bilirsiniz İlköğretim Kanunu 1912'de çıkabildi. Bugün hala okuma-yazma bilmeyenimiz yüzde seksen... Yirmi milyona yaklaşan nüfusun dörtte üçü köylerde yaşıyor.”⁹⁰⁶

Yunus Nadi ilköğretim ile ilgili olan mazbatasını Osmanlı Mebusan Meclisi'ne vermiştir. Ülkeyi kalkındırmak için kırsal kesimden başlamak gerektiğini söylemiştir.

⁹⁰³İlyas Küçükcan, Köy Enstitüleri ve Çifteler Örneği, TMMOB, Eskişehir 2008, s.34

⁹⁰⁴Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 26

⁹⁰⁵İlyas Küçükcan, a.g.e. s. 6

⁹⁰⁶Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 28

Enstitülerin asıl amacı ilkokul öğretmeni yetiştirmek ve kırsala giden bir öğretmenin gitti yerin her şeyi ile ilgilenebilecek donanımına sahip olması hedeflenmiştir.

“—...Enstitülerde yeterince genel bilgi, meslek bilgisi veriyoruz. İstedığımız köy yaşantısında öncü sözü geçer, saygılı, kendine fikir sorulacak, akıl alınacak insanı yetiştirmek... Öncelik tanıyoruz pratik bilgilere... Bununda belkemiği, çalışmaya gidecekleri yer köy olduğu için: Tarım...

...1912 İlköğretim Kanunu encümen mazbatası şöyle der: “Bizim ilköğretimle elde etmek istediğimiz amaç, en çok pratik okumuş, yerinde kalan köylü millet yetiştirmektir.” Bu mazbatanın yazarı o zaman da milletvekili olan Yunus Nadi Bey’dir. ⁹⁰⁷

I. Dünya Savaşı’nın sonlarına yaklaşılırken Osmanlı Devleti’nin savaşı kaybedeceği anlaşılmış, İttihat ve Terakki mensupları kaygılı günler geçirirken Batum’dan Yakup Cemil gelmiştir. Komutanlık istediğini Enver Paşa’ya anlatmış o da bu karışlıkta onunla uğraşamayacağını ifade etmiştir. Svaştan anlaşma yaparak çekilmek gerektiğini dile getirenlerin yanına Yakup Cemil’de katılınca Enver Paşa ile Yakup Cemil’in arası açılmıştır.

“...Yıl 1917... Savaşta yenileceğimiz artık gözle görülüyor. “Tek başımıza barış arayalım” lafı çıkmış ortaya... Yakup Cemil Bey azmış! Buna karşı, Başkomutan Vekili, rahmetli Enver bu lafı duyunca deliye dönüyor. Bir akşam, Cemiyet’ten çıkıyorum, rahmetli Ömer Seyfettin telaşla Hoca’yı sordu. Rahmetli Ziya Gökalp’e “Hoca derdik” Hoca’da iniyormuş. “Sizi arıyordum” diye atıldı Ömer Seyfettin, “Çocukları içeri tıkmış merkez kumandanı...” Hoca, sakın sordu: “Hangi çocuklar?” “Şairleri...” Niçin?” “iler geri konuşuyorlarmış kahvelerde... Hafiyeler curnallamış.” “Konuştukları ne?” “Tek başımıza barış yapmak meselesi” “Bakın bakalım Talat Paşa burada mı?” Ömer Seyfettin koşa koşa gitti, soluk soluğa döndü: “Yok” “Küçük Efendi?” “Küçük Efendi” derdik rahmetli Kara Kemal Bey’e... Ömer Seyfettin ‘O da yok’ deyince Ziya Bey biraz düşündü: “Nereye gittiğini söylemeden mi çıkmış?” “Söylemeden... Hoca her zamanki yumuşacık gülümsedi. Hepimiz biliyorduk. Küçük Efendi bir işe karışmak istemezse, ya da, o iş kendi başının altından çıkmışsa nereye gittiğini söylemez. Hoca biraz daha düşündü, Başkomutan Vekili’ni

⁹⁰⁷Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.29

aradı. Yalısına gitmiş... Telefonu da yok... Hemen bir araba istedi. Ben şaşırdım. Enver'in yalısına ya bir kez gitmiştir, ya da hiç gitmemiştir. Çocukların hırpalanmayacaklarını biliyoruz. Yarına kadar beklenebilir. Talat'la Kara Kemal'in savuşmalarından belli ki beklemek daha doğru... Hoca arabaya atladı. Sonradan öğrendim, başkomutan Vekili, geldiğini duyunca, ilkten şaşmış, sonra sevinmiş. Hoca "Bizim çocuklar" dedikçe, "Lütfediniz buraya kadar geldiniz, çorbayı birlikte içelim, emirlerinizi sonra alırım" dermiş... Bizimki hiç orali değil! Salıverilme kâğıdını hemen istiyor. Bıyık altından gülmüş Enver, "Telaşlanmayınız efendim! Tutmayacağız uzun boylu... Burunları biraz kırılınsın..." Hoca hemen atılmış: "Bende bunu önlemek için gelsim ya! Burunları hiç kırılmamalı... Burnu kırılmış adamdan hayır çıkmaz! Lütfen salıverilme kâğıdını yazınız da gidip alayım" Kâğıdı kapmasıyla arabaya koşmuş..."⁹⁰⁸

Türkiye'nin eğitimine verilen en büyük zarar Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıdır. Türk siyasetinin en kötü özelliğibir iktidarın yaptığı iyi de olsa bir içeraratı diğeri iktidara gelince değiştirmektir. Bu ülkenin ilerlemesine yapılan en büyük kötülüktür. Köy Enstitüleri, işlevini yitirdiği ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin fikirleri doğrultusunda öğretmenler yetiştirdiği iddiası ile 1954 yılında kapatılmıştır.

"—Geçen akşam görüştük enine boyuna. Söylediklerinin tadını çıkarmak istiyormuş gibi duraklayarak konuşuyordu: Karar verdik... Kapatacağız köy enstitülerini..."⁹⁰⁹

Almanya, Polonyayı 1939 yılında işgal etmiş ve Polonya topraklarında 1945 yılına kadar kalmıştır. 1945 yılında Ruslar Polonya ve Almanya'yı işgal etmişlerdir. Daha sonra Polonya ile yapılan anlaşma gereği Alman topraklarını da Polonya'ya verip topraklardan ayrılmışlardır.⁹¹⁰

Almanlar Polonya'yı işgal ettikten sonra 1940 yılında Danimarka ve Norveç'i de işgal etmişlerdir.

"—Karı gibi mi? Ya Polonya'yı n'aptı vurmasıyla?"

⁹⁰⁸Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.32-33

⁹⁰⁹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 34

⁹¹⁰Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 404

—Sayar mısın Polonya'yı hükümetten?

Sayarım ki ne kadar... Nah bunlar tanık! Bizim hükümet, o sıralar, daha İngilizci... Radyo gazetesine bakarsan, Polonya'nın atlısı, Alaman'ın tank tümenini bozmuş, başkentlerine girdi girecek... Tavuk civcivi gibi toplanmış millet çevreme, "Aman Zeynel Ağa, âmânı bilir misin, durum vaziyetler nasıl?" diye kıvranmakta... Ne dedim o zaman, Topal Ağa, dinin gibi doğru söyle, "Korkmayın yavrularım, Alaman, Allah'ın izniyle, kötü Polonya'yı yemiştir" demedim mi?

—Tamam! Geçelim Norveç işine... Alaman Norveç'e vurdu. Bizim radyo gazetesine bakarsan, Alaman'nın paraşütçüsünü bire kadar kırmış Norveçli... Ne dedim ben? "Korkmayın yavrularım, yavuz Alaman, Allah'ın izniyle, kötü Norveç'i bitirmiştir" demedim mi?

—Dedin Ağa! Allah var!

—Tamam! Geçelim Fransıza... Radyo gazetesini, "Macino'yu aşamaz Alaman!" Derken ne dedim? "Çarpmasıyla yırtar" demedim miydi, Topal Dümbük, "Nah şuraya yazdım" demedim miydi? ⁹¹¹

1932 yılında alınan bir kararla ezan Türkçe okumaya başlanmıştır. 1950 yılından itibaren Arapça aslına geri dönmüştür.

"...Oysa görünürdeki bütün kadınlar, duvar diplerine çömelmişler, sanki taş kesilmişlerdi. Minareden gelen "Tanrı uludur" sesini bile ya hiç duymuyorlar, ya da namaz diye bir şeyin dünyada var olduğundan habersiz görünüyorlardı. ⁹¹²

Pek çok kaynakta Hacı Bektaş Veli'nin müridi olduğu belirtmekle beraber 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'nın ünlü Şeyhülislamı tarafından fetva çıkartılarak Hristiyan bir keşiş olduğu öne sürülmüştür. Ancak yapılan araştırma sonucunda bunun doğru olmadığı, Türkmen Alevi-Bektaşî inanç önderi olduğu ortaya konulmuştur.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridlerinden olan Sarı Saltuk'un Anadolu ve Balkanlar'da çok sayıda türbesi bulunmaktadır. Bu türbelerin bazıları Müslümanların yanı sıra Hristiyan ahaliler için de ziyaret yeri konumundadır. Saltukname'de Sarı

⁹¹¹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 49

⁹¹²Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.103

Saltuk'un on iki mezarı olduğu belirtilmektedir. Sarı Saltuk, beylerin ve kralların mezarına sahip çıkmak isteyeceklerini söyleyerek her isteyene verilmek üzere birer tabut hazırlamalarını vasiyet etmiştir. En ünlü Sarı Saltuk türbesi halkının 13. yüzyılda İslamiyet'e geçmesine önyak olduğu rivayet edilen İznik'te bulunmaktadır. Saltukname'nin çeşitli yerlerinde Sarı Saltuk'un yer altından şifalı sular çıkardığı anlatılmaktadır. Çok ilginçtir ki Bosna-Hersek Balagay Şehrinde bulunan Tekkesi Buna Irmağı'nın çıktığı, gözenin bulunduğu kocabir kayanın dibindedir.⁹¹³

“...Tarih kitaplarında yazılır böyle işler... Sarı Saltuk Sultan da, kırk yıl mağarada keşişlik etmedi mi?”⁹¹⁴

Niyazi Bey, II. Abdülhamit'e Meşrutiyet'i ilan ettirmek için adamları ile beraber Rumeli'de dağa çıkmış ve eğer ilan edilmezse ayaklanma çıkaracağını söylemiştir.

“Allah'ın işine bak ki, o sıra Rumeli'de Cöntürk patirtisi var! Fukara Sultan Hamit, “Avcı taburları gitsin, yılanın kafasını ezsin!” buyurmuş! Nereden bilecek Zeynel itinin araya karıştığını? Avcı taburlarıdır, geçmiş Selanik'e beyim, geçmesiyle Contürk kıracağına Contürk kesilmemiş mi? Hürriyet istemiş bu avcı taburları öyle ya beyim?”⁹¹⁵

Almanya, Balkanlarda ilerleyerek Kafkasya topraklarının bazı yerlerini işgal etmiş daha sonra oradan Rusya'ya savaş açmış ancak Rusya'nın soğuğu ile baş edememiştir.

“...Suç bende değil, Alaman'da... Başında Polonya'yı bırakıp Bulgar üstünden gelecekti. Gelmedi mi? Geldi. Çek'i, Macar'ı, Sırp'ı, Bulgar'ı, kötü Yunan'ı çiğneyip geldi ama ne fayda ki, döndü bu kez, Kafkasya'yı şurada bırakıp baş yukarı Rus'a gitti.”⁹¹⁶

⁹¹³Bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltuk, TTK Yayınları, Ankara 2002

⁹¹⁴Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.114

⁹¹⁵Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 126-127

⁹¹⁶Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 138

Hun İmparatorluğu'nun hakani olan Mete, Türkleri tek bayrak altında toplayan ilk devlet olan Hunlara en parlak zamanlarını yaşatmıştır. Çin gibi bir imparatorluğu vergiye bağlamayı başarmıştır. Kurduğu ordu sistemi bugün hala kullanılmaktadır. Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan M.Ö 209 Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir.

“—Mete mi eğitimcim! Mete... Dur, aklıma gelsin! Mete... Gene gözlerini yumarak sallanmaya başladı: Hunların en büyük ve en meşhur hükümdarı Mete'dir. Mete ilk defa kuvvetli bir ordu hazırladı. Askerlerini hiç durmadan talim ettirdi. Süvarilerini uçan kuşa nişan aldirarak yetiştirdi. Mete Türk ülkelerini genişletmek, Türkleri rahat yaşatmak için çok çalıştı. Birçok savaşlar yaptı. ⁹¹⁷

1925-1930 yılları arasında Cumhuriyet tarihinin en karışık dönemlerinden biri yaşanmıştır. Şeyk Sait ayaklanmasının çıkması, Terakkiperver Fırkasının kapatılması, ardında çok partili hayata geçiş tekrar denenmiş Serbest Fırka kurulmuş ancak o da dokuz ay içinde kapatılmıştır. İttihatçıların İzmir'de Mustafa Kemal'e suikast yapacakları ortaya çıkmış ve engellenmiştir.

“...Terakkiperver Parti'nin açılıp kurtarıcılarının ikiye bölünmesini... Şeyh Sait Ayaklanması'na önce şaştık, sonra kızdık. Sersemletti bizi, İzmir'de tasarlanan suikast... Kurtarıcıdan değil, kurtuluştan ne istiyorlardı bu herifler? Serbest Partinin açılması, biz ülkücüleri hiç sevindirmede. ⁹¹⁸

İzmir'in Menemen ilçesinde Derviş Mehmet ve arkadaşları ayaklanmış, Ayaklanmayı bastırmak için gelen askeri birliğin başındaki yedek subay olan Kubilay Menemen Camii'nde başı kesilerek öldürülmüştür.

“... Ben de ilk sarsıntı Kubilay'ın kişiliğinde kafamızın kesilmesiyle başlar. Esrarkeş Derviş Mehmet'in yeşil yapraklı gönderine geçirilen kafamız, Menemen Camisi'nin avlusunda yatan gövdemize bakakalmıştır. ⁹¹⁹

⁹¹⁷Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.140

⁹¹⁸Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.164

⁹¹⁹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.165

Eflâton'un Devlet adlı eserinden alıntı yapılmıştır. Kemal Tahir burada Anadolu insanının nasıl olupta bu kadar haksızlığı çektğine inanmamaktadır. Aslında bir nevi eleştiri yapmaktadır.

“...Bir gün evde okuyacak bir şey ararken Aristo geçti elime... Sevmem herifin Karakuş mantığını... Eflatun daha yakın gelir bana... Ne kadar eleştirilirse eleştirilsin, hele o sıralar, Aydınlar Devleti benim için, çıkar yolların en kestirmesi görünüyordu. Aristo'yu okuyorum! Saçma! Çeviriyorum, evet, deli saçması! “Kölesiz olmaz” diyor, “Köle ortadan kalktı mı, çivisi gevşer dünyanın, kıyamet kopar. Kölesiz dünya ancak bir şartla düşünülebilir, dokuma tezgâhları, kendi başlarına adamsız çalışırsa...” diyor. Çeviriyorum, coğrafyaya bağlıyor toplumun kaderini herif... İnsan oluşunu coğrafya belirlemiş... Birden durakladım... Soluğum kesildi... Zorlatarak bakıyorum. Hayır, yanlışı yok... Herif açıkça yazmış... Köle insan, önüne geçilmez coğrafya ürünüdür, ispatı: “İşte Anadolu!” diyor, “Anadolu toprağı köle yetiştirir” diyor herif...”⁹²⁰

Mustafa Kemal, öğretmenlerle ilgili olarak söylemiştir. “Öğretmenler, “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür nesiller ister,” diyerek öğretmenlere yüklediği misyonu dile getirmiştir.

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir” denilmiştir. “Öğretmenler, “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür nesiller ister,” denilmiştir.
921

Kemal Tahir, Anadolu insanın iki özelliğini dile getirmiştir. Çile çekme de kaderci olduklarından ve azla yetinebildiklerinden köle değil aslında zengin olduklarını ifade etmektedir.

Osmanlıların İmparatorluk toplumunda etnik bir terim olarak Türk deyimini az kullanılmıştır ve özellikle Türkmen göçlerini veya daha sonra Anadolu köylerinin Türkçe konuşan cahil ve kaba köylülerini ifade etmek üzere daha çok küçültücü bir

⁹²⁰Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.166

⁹²¹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 172

anlamda kullanılmıştır. Bunu, İstanbul’lu bir Osmanlı efendisi için kullanmak bir hakaret olurdu⁹²²

“...Sonra, gülmeyi, türkü çağırmayı unutmamış olmak... Osmanlı’nın buna niçin “idraksiz” dediğini çıkarmadım bir türlü... Kapı kulluğunu, kendisi gibi beceremediğinden besbelli! Köle mi? Halt etmişsin Bay Aristo? Sadece laf etti diye, Sokrates’e, baldıran içiren Atina sisteminin sefil vatandaşları hür de Anadolu insanı mı köle?

... Hürlüğüne hiç aşınmayan iki ana dayanağı vardır: Çile çekme gücü... Azla yetine bilme alışkanlığı... Bu iki zenginliğini hiçbir kumarcı, hiçbir oyunda kaybedemez. Geleceğimizin umudu bu zenginliğe bağlıdır...”⁹²³

1 Kasım 1928 yılında Latin Alfabesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte okuma ve yazma seferberliği başlatılmıştır.

Köy Enstitüleri tarzı okullar Balkanlarda Bulgaristan’da ve Romanya da uygulanmıştır. Bu sistem yakın zamanlara kadar bu ülkelerde hala mevcudiyetini sürdürmekteydi.

“Okuma yazmaya sıra gelmedi” dersin. 1928’de aldık alfabeyi değiştirdik... 1908’lerde bu mesele aynen böyle konuşulmuş. O zaman, Bulgar köy okullarıyla ülkücü öğretmenlerine ağzımızın suyu akmış... Ben o sıralara yetiştim çiçeği burnunda öğretmen olarak... “Köyleri canlandırıp yaşatacak köy okullarıdır” fikrine kim olmaz derse, “mürteci, vatan millet haini” damgası vuruluyordu.”⁹²⁴

Kemal Tahir, rejim için sağlıklı birey yetiştirmenin kırsal kesimden başlayarak olabileceğini ifade etmiştir. Her açıdan donanımlı, karakteri sağlam, her koşulda çözüm üretebilen bireylerin bu topluma yararları olabileceğini dile getirir.

“...Rejimi yarı aydınların suikastından koruyacak tedbirleri almayı hiç ihmal etmemek lazımdır. Bunun içinde köy kaynağından, hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı,

⁹²²Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, TTK Yayınları, Ankara 1998, s.1

⁹²³Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.175

⁹²⁴Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.177

çağımız uygarlığının işlerini başarmaya daha yatkın, taze elemanı, bol bol alarak ve onların karakterlerini bozmayacak müesseselerde yetiştirerek, bu kabil insanlardan Cumhuriyet'i besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası haline getirecek, hakiki İŞADAMLARINI yetiştirmek lazımdır.”⁹²⁵

İlk köy enstitüsü İzmir yakınlarındaki Kızılçullu'da daha önce Amerikan Koleji olma bir binada açılmıştır. Hemen ardından Eskişehir Mahmudiye'de kırk öğrencili bir köy öğretmen okulu açılmıştır.(30 Ekim 1937)⁹²⁶

“—Evet, ikisini karşılaştırınca önemli bir özelliğimiz daha meydana çıkar. İlk köy öğretmen okulunu İzmir Amerikan Koleji'nin saray gibi yapılarında kurduk, ikincisini ahırda...”⁹²⁷

Kemal Tahir, burada toplumun hem Alevileri hem Sünnileri eleştirmektedir. Aleviler Sünnilere göre daha açık fikirlidirler ancak toplumun ilerlemesi için pek bir şey yapmadıklarını ileri sürmektedir.

“... Bilmem artık, benimle çalı kesmeye gelenlerin bazısı Aleviydiler de ondan mı? Müdüre baktı: Büyük ayrıntı var mıdır, Alevilerle Sunniler arasında?”

—Eh... Aleviler, lafta daha toleranslıdırlar. Yobazlıkları pek yoktur. Bundan ilerilik anlamı çıkarmak yanlış olur. Şu kadar milyon Alevi, hiçbir zaman, bu memleketin ileri atılımlarını fazla desteklememişleridir açıkça... Osmanlılık zamanı ağır baskılar altında kaldıklarındandır belki de bu. Sık sık toptan kırımlara uğradıklarındandır.”⁹²⁸

Almanlar, Rus topraklarına girdikleri ilk zamanlarda Leningrat'la beraber birkaç Rus şehrini işgal etmeyi başarmışlardır. Ancak Stanlingrat'ta ilerleyişleri durmuştur.

“Birden, gazetede okuduğu bir olayı hatırladı: Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi gençlik kolu gönüllüleri, Leningrat savunaklarının üstüne gösterisi saldırısı

⁹²⁵Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.179

⁹²⁶Ilyas Küçükcan, a.g.e., s.40

⁹²⁷Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.182

⁹²⁸Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 271

yapmak için yarı bellerine kadar çıplak, silahsız yürümüşler, parti marşı söyleyerek kendilerini mitralyözlere biçtirmişler.”⁹²⁹

1854-1856 yılları Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaştır. Bu savaş sırasında Osmanlı Devleti ilk defa dışarıdan borç almıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Avrupalılara ekonomik olarak bağılılığı resmen başlamıştır.

1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmiş ve bu fermanla beraber bütün Osmanlı tebaası kanun önünde eşit sayılacak ve gayrimüslimlere gâvur denilmeyecekti

“—Höst! Din elden nasıl gidebilirmiş, biz bire kadar kırılmadıkça?

—Gider, ne güzel gider! Çünkü Osmanlı “Kırım'ı alayım” derken borca batmıştır. Faizli borca ki azalacağından arttığı için altından kalkamaz! Çünkü siz borcu fabrika açmaya almadınız!

—Allah Allah! Bizim Isparta'mızda, Müslüman'ın içi bozulması, Sultan Mecit'in tahta çıkma sevinciyle aklını sıçratıp, “Bundan böyle gâvur Müslüman ayrıntısı yok!” fermanı çıkarmasından bilinir!

—Zora düşmese, fukara Abdülmecit, o fermanı çıkarır mıydı bre Karaoğlan! Çıkarmazdı. Çıkardı da tuttu mu? Hayır! Neden? Çünkü gönlüyle çıkarmadı derbeder, yedi düvelin zorlamasıyla çıkardı.”⁹³⁰

II. Mahmut, yeniliklerin önünde en büyük engel olarak Yeniçerileri görmüştür. Bu yüzden 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı yeni bir ordu kurdu muştur.

“—Nedir peki? Neyin nesi? De ki biz de anlayalım! Sultan Mahmut'un yeniçeriyi kırması gibi, Sultan Hamit de kurra askerini bire kadar kırıp ocağını söndürecek de yerine din askeri mi derleyecek!”⁹³¹

⁹²⁹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 285

⁹³⁰Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.313

⁹³¹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.314

Sultan II. Abdülhamit'in Hatıralarında Şeyh Cemaleddin-el Efgani ile ilgili şunları söylemektedir: “*Hilafetin elimde olması İngilizleri hep tedirgin etti. Blund adlı bir İngiliz ile Efgani adlı bir maskaranın el birliği ile İngiliz hariciyesinde hazırladıkları bir plan elime geçti. Efgani’yi yakından tanırdım. Tehlikeli bir adamdı. Bana bir ara Mehdilik iddiasıyla bütün Orta Asya Müslümanlarını ayaklandırmayı teklif etmişti. Derhal reddettim. Bu sefer Blund’la işbirliği yaptı. Kendisini İstanbul’a çağırttım. Bir daha İstanbul’dan çıkmasına izin vermedim.*”⁹³²

Kaya Bilgegil, Ziya Paşa isimli kitabında “*Efgani, her mason gibi İslâmiyeti içerden yıkmaya çalışmıştır.*” diyor. Mısır’da kurulan mason localarının başına gelen Cemalettin Efgani ve Muhammet Abduh, Müslümanlar arasında masonluğun yayılmasına çok yardım ettiler. İngiliz Masonları tarafından himaye edildiği ve onlarla işbirliği içinde olduğu dile getirilen Efgani üye olduğu İsveç Mason Locasından da ilginç bir gerekçeyle atıldıktan sonra Fransız Mason Locasına reis olmuştur.⁹³³

Cemaleddin Efgani ile ilgili pek çok farklı görüş oluşmuştur. Kimileri Avrupalılara karşı Müslüman çıkarlarını savunmuştur demektedir. Kimileri de Abdülhamit ve Kaya Bilgegil gibi mason olduğu söylenmektedir. Ancak Abdülhamit’in düşüncelerinde ne kadar isabetli olduğuna bakılırsa tehlikeli bir adam olduğuna kanaat getirmek gerekir.

“...De bakalım Karaoğlan, Şeyh Cemaleddin-al-Efgani Efendi’imizi duydun mu?” dedi, “Yok” dedim. “Yazuk... Çok yazuk... Ve de heyvah! Duymak gerekti, bilmek gerekti, seğirtip varıp eteğine düşmek gerekti” dedi, “Sultan Hamit’in büyüücüsü alçak Ebulhüda, İngiliz parasıyla şeyhimizi ağıulasaydı bak neler olurdu!” dedi.

Şeyh Seyyid Cemalleddin-al-Efgani Hazretleri’nin İngiliz’e oynadığı Alicengiz oyunlarını saydı döktü. Kabil’de Şir Ali’yi yıkıp Muhammed Azam’ı emirlik postuna nasıl oturttüğünü, Hindistan’ı karıştırıp ve de ateşe verip Kahire’yi dolaşarak İstanbul’a atlamalarını, anlattı. Her ne kadar “Mısır’da Arabî Paşa ayaklanmasını, durduğu yerde kışkırttı, İskenderiye’nin topa tutulmasına sebep oldu. Mısır’ın İngiliz’e geçmesi bu herifin

⁹³²İsmet Bozdağ, Abdülhamit’in Hatıra Defteri, Pınar Yayınları, İstanbul 1986, s.73

⁹³³Kaya Bilgegil, Ziya Paşa, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1979, s. 200-203

yüzündendir” derlerse de... İspat için “Sudan ‘daki Mehdi ayaklanmasında İngiliz’in bundan destek istemesini” gösterirlerse de İngiliz’den yana olsa Acem’in Nasrettin Şahı’nu vurdurur muydu, Mirza Muhammet Rıza’ya, gündüz gözü. İngiliz’den yana olan din askeri toplantıyı öğütler mi Sultan Hamit’e? Evet, fermanı çıkmıştır. Osmanlı’nın yarar yiğitlerinden din askeri toplanmaktadır, yedi yıldan beri gizlice... Bildiğin giyimli-nişanlı asker değil. Başıbozuk asker! Bunlar derviş donuna girip dolacak Hint’e Sinde...”⁹³⁴

Kemal Tahir, Osmanlı’nın yıkılışında Batılılardan daha çok Jöntürklerin etkisi olduğunu dile getirmektedir.

Manastır’da Niyazi Bey eğer hürriyet ilan edilmezse isyan çıkaracağını söylemiş ve adamları ile dağa çıkmıştır. İsyanı engel olmak için Abdülhamit Şemsi Paşa’yı görevlendirmiş ancak Şemsi Paşa vurularak öldürülmüştür. Jöntürkler Özellikle Manastır ‘da İngilizlerin kışkırtmalarına gelmişlerdir.

“...İngiliz’in kışkırtmasıyla imansız Contürk takımı Rumeli’nde başkaldırmış, askerin birazını yanıltıp dağa çıkarmış... Beriden, fukara Sultan Hamit, Şemsi Paşa’yı vurup öldürmez mi? Derbeder Sultan Hamit’in güvendiği dağlara kar yağmış mı güzelce...

...Demeye kalmadı, duyduk ki, yüreksiz Sultan Hamit, gavur döllerinin istediği hürriyeti çıkarıp verivermiş...⁹³⁵

Derviş Vahdet 31 Mart Ayaklanmasının elebaşlarından. 1908 yılında Volkan gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetesini, kuduğu İttihad-ı Muhammedi teşkilatının yayın organı olarak kullanmıştır. Derviş Vahdet gazetesinden yaptığı yayınlarla medrese öğrencilerini Harbiye Nazırı Ali Paşa’ya düşman etmiştir.

“... Bir gece baktık, tekkeye biri gelmiş... “Kimdir?” dedik. “Volkan Gazetesi sahibi Derviş Vahdeti Efendi’imiz” dediler. Bizi topladı çevresine çok laf etti. “İngiliz şöyle yaptı” Alman tuttu böyle yaptı” dedi, “Bu oyun, belli bir şey, din düşmanı oyunu...” dedi, “Öyleyse bu Contürkler İngiliz tohumu... Tetik durun din kardaşlarım, bu iş Osmanlı’nın başına yeni

⁹³⁴Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 316-317

⁹³⁵Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.320

gelmekte değildir. Vaktiyle Sultan Mahmut zamanında, Rumeli'nin Rum tohumu çıtaıkları da böyle kudurup yürüdülerdi.”⁹³⁶

Derviş Vahdet'i İttihat ve Terakki'ye karşı İngilizler desteklemişlerdir. Ayaklanmayı bastırmak için gelen Selanik Harekât Ordusu küçük birliktir. II. Abdülhamit emrindeki I. Ordu'ya emir vermemiştir. Müslümanı Müslümana kırdıramam deyip Selanik Harekât Ordusunun ayaklanmayı bastırmasına karışmamıştır.

“Derviş Vahdeti gülmüş bir zaman, “Evet, İngiliz casusluğu, Talat dinsiziyle ahpaplığı vardır ama din uğrunadır. Meraklanmasınlar, et turnaktan ayrılmaz. Kürt oğlu bizdendir” demiş...

—Ne'si var mı? “Şeriat elden gitti” demekteyiz.”Yarın ‘Şeriat isteriz’ diyerek ayağa kalkmayan gâvurdur ve de karısı boştur. Namazı kılınmaz” demekteyiz. Uzatmayalım, 31 Mart'ta, askeriyenin tam çalgısını önümüze katıp havaya kurşun sıkaraktan Mebuslar Meclisi'nin kapısına dayandık. Ne faydaki, Sultan Hamit bu kez de yüreksizlik etti. Paşaları koyuvermedi. “Müslüman'ı Müslüman'a kırdıramam” demiş dayatmış... Biz baktık ki, Şeyh Saidi Kürdi Efendi'mizin dediği gibi başımıza irisinden birkaç paşa geçmekte değil, kuşkulandık.

...Hele Selanik'ten Hareket Ordusu'nun yola çıktığı duyulmasıyla işler büsbütün kötüledi. “Toplarının makinelerinin sayısı belirsiz” denilmekte, “Rum'u, Bulgar'ı, Sırp'ı, Ulah'ı toplanmışlar, Müslüman'ı bire kadar kıracaklarmış” denilmekte.”⁹³⁷

İngilizler, İttihat ve Terakki mensupları Almanya yanlısı olduğu için Derviş Vahdeti desteklemişlerdir. Ayaklanmanın asıl amacı şeriat değildi İngilizlerle Almanların Osmanlı Devleti üzereinde güç kazanma olayıydı.

—İmansız Contürklerin Hareket Ordusu...

—Bana kalırsa, 31 Mart'ı çıkaranda o İngiliz gâvuru, Hareket Ordusu'nu çıkaranda... Abdülhamit'i, “Alamancı” diye tepeletti Contürlere İngiliz,

⁹³⁶Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.321

⁹³⁷Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.324

sonra bu dersten yararlanamayan Contürkleri de “Alamancı oldular” diye bitirdi. Arada ne olduysa Anadolu milletine oldu Derviş Ağa... ”⁹³⁸

Kemal Tahir’in asıl dile getirmek istediği Cumhuriyet döneminde yapılan bütün yeniliklerin Abdülhamit döneminde temelini atıldığını söylemek istemektedir. İttihat ve Terakki mensupları bir Abdülhamit’in açtığı Avrupa tarzı okullarda yetişmişlerdir.

II. Abdülhamit devrinde bir kâğıt fabrikası kurulmuştur. Hamidiye kağıt fabrikasından çıkan kağıda Hamidiye kağıdı denilmiştir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra 1934 yılında Soyadı Kanunu çıkarılmıştır.

“...Kafa kâğıdının bir adı da “Hamidiye kâğıdı” olan, yani kimlik kâğıdı Sultan Hamit zamanında çıkan, soyadını ancak on yıl önce kanun zoruyla seçen insan, kendisinin sahibi değil ki malının sahibi olduğuna inansın.”⁹³⁹

⁹³⁸Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s. 326

⁹³⁹Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, s.426

10.3. KELLEÇİ MEMET

Almanya 1939 yılında ilk olarak Polonya topraklarını işgal etmişlerdir. Heman Ardından 2 Nisan 1940 sabahı Alman kara ve deniz kuvvetleri bir gün içinde Norveç'i işgal etmişlerdir.⁹⁴⁰

Macaristan, Almanya'nın peykleri arasındadır. Bu yüzden Macarsitan topraklarına askeri yığınak yapıp ilerleyişini sürdürmeyi planlamıştır.

Almanlar Norveç'e saldırdı saldıralı -bir haftadır- gazete okumak istemiyordu. Hatip Hoca'nın canı sıkılanlara söylediği sözü hatırlatıp gülümsedi.

“—Bu sabah uykumuzu böldüler bizim... Bu sabahın radyosu: “Macar sınırına, Alman asker yığmakta,” diyesiymiş...”⁹⁴¹

İngiltere ve Fransa 5 Nisan 1940'da İsveç ve Norveç hükümetlerine verdikleri notalarla, Finlandiya'ya yardım etmek için askerlerine geçit vermesini sitediler. Her iki hükümet bu bu isteği reddetti. Bunun üzerine 8 Nisan'da, İsveç ve Norveç sularına mayın dökceklerini bildirdiler. İki İskandinav ülkesi buna da itiraz ettiler. Çok geçmeden Alman kuvvetleri Norveç'i 9 Nisan 1940'ta işgal etmiştir.⁹⁴²

“—Tamam yoktur. Alaman, Norveç'e vurmazdan önce, aklı ermezler ne dedilerdi? “Olmaz böyle şey!” dedilerdi. “Alaman, koca İngiliz şurada bırakıp... Yukarıdaki Norveç'ten neyi alıp vermiyorlar?” dedilerdi. “ Norveç'le arası iyi... Daha geçenlerde saldırmazlık anlaşması bağladı,” dedilerdi. Öyleyken Alaman, Norveç'e vurdu mu? Vurdu. Neden vurdu? İngiliz'in ardına dolanmak için vurdu. Norveç'i ele geçirdin mi, İngiliz'in sırtına bindin demektir.

... Macar, İngiliz'in yellemesiyle bize bir kahpelik mahpelik ederse,” dedi. “Norveç daha dayanıyor,” lafı da boş...

⁹⁴⁰Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.366

⁹⁴¹Kemal Tahir, Kelleci Memet, İthaki Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2008, s. 28

⁹⁴²Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.366

—ALMANLAR NORVEÇ'E HAVADAN YENİ TAKVİYE KUVVETLERİ İNDİRDİLER. İNGİLİZLER ŞİMAL DENİZİNDE BALTİK SAHİLLERİNE MAYIN DÖKTÜ...⁹⁴³

Almanlar, Norveç'i işgal ettiler ancak tamamen egemen olmak için bir ay uğraşmak zorunda kalmışlardır.

“—NORVEÇ CEPHESİ KURULUYOR --OSLO ŞİMALİNDE VE CENUBUNDA NORVEÇLİLER MUKAVEMET EDİYORLAR.”

—Bilemedin Nezir Efendi! Bunlar İngiliz... Bak, altında yazıyor. “Dün Baltığa, Şimal Denizine, Norveç sahillerine akın yapan İngiliz tayyareleri...”

—Bu Norveç, Alman'ın geçenlerde bastığı hükümet değil mi beyim?

—Evet!

—Öyleyse İngiliz'le birlik? ⁹⁴⁴

Almanlar, Norveç'i tamamen işgal ettikten sonra Fransa'ya yönelmiştir. Fransa'yı da mütareke imzalamaya mecbur bıraktıktan sonra sıradaki devlet İngiltere'ydi İngiltere'yi havadan bombardımana tutmuş böylece barışa ikna edebileceğini düşünmüştür. Ancak İngiltere barışa yanaşmayınca hava saldırılarına tekrar başlamıştır. İngiliz ve Almanlar'ın havadaki savaşlarına İngiltere Muharebesi denilmektedir. Yapılan bombardıman sonunda Almanya İngiltere'ye galip gelmiştir.⁹⁴⁵

“—Peki! İngiliz uçakları, kendisiyle birlik bir hükümetten neyi alıp veremiyor?

—Alman bastı ya... Şimdi Norveç toprağında Alman var.

— Vay başıma! “Alman bir yandan, İngiliz bir yandan,” desene. Tamam Norveç'i kökten bitirmişlerdir, şuncacık Norveç'i...

—Zati Alman vurduğu gün bitirdiydi Şeker Ağa! Bunu iyi bildin, ama “şuncacık” diyerek Norveç'i küçümsemeyecektin! Dur, lafını unutma! Norveç'i kılkuşluk hükümetlerden bellemeyeceksin! Bana sorarsan, Norveç silahtan yana İngiliz'den baskındır. Norveç'in gün görmemiş silahları var ki... Susup eğildi, gazeteden okudu:

—NORVEÇ NAZİLERİ, ALMAN ORDUSUNA İLTİHAK ETTİLER...⁹⁴⁶

⁹⁴³Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.30

⁹⁴⁴Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.31

⁹⁴⁵Fahri Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.369

⁹⁴⁶Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.32

1933 yılında Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yılı kutlaması sebebiyle meclis genel af kanunu çıkarmıştır.

“—Ya 933 affında dediklerin?

—Ne demiştin? Töbe demedim?

— Dedin ne güzel 933'te, Onuncu yıl affı geldi beyim, bunun cezası on beş yıl... Mahpus damına gireli iki üç yıl olmuş olmamış... Niyeti zıplayıp çıkmak...”⁹⁴⁷

Mustafa Kemal, toplumun bir parçası olan kadınların her alanda ileri bir seviyede olmasını arzu etmiştir. Mustafa Kemal'in yapmış olduğu girişimler sonucunda, Türk kadınlarının iktisadi ve siyasal yaşama katılımlarının sağlanabilmesi açısından bir dizi değişiklikler yapılmıştır. Kadınlara, 1930 yılında belediye seçimlerinde seçme, 1933 yılında çıkarılan Köy Kanunu'yla muhtar seçme ve köy heyetine seçilme, 1934'te Anayasada yapılan bir değişiklikle milletvekili seçme ve seçilme hakları tanınmıştır.

1932 yılında alınan bir kararla ezan Türkçe okunmaya başlamıştır. 1950 yılında bu uygulamaya sona ermiştir.

“...En önde, karılara oy hakkı yok... Kemal Paşa, oyu karılara vermeseydi, dünya bu kadar bozulmazdı ağalar!

...Önümde tuğu çeken yiğitler, bu işi “Tanrı Uludur” diyerek bağıarak görüyorlar. “Önümde tuğ çekenler,” dedim, bu akılsız Hatip, “Neyin nesi?” diye sormadı. Tuğ evet... Türklüğün kökünde tuğ vardır. Tuğ bildiğin kurt kuyruğu...”⁹⁴⁸

II. Dünya Savaşı'nda Almanya İngilizlerle savaşmış ancak İngilizler hava savaşlarında Almanya'yı yenmişlerdir.

“—İngiliz milleti sonuna kadar savaşacak...” Doğru mu okuduk beyim?

— Doğru... Bu İngiliz kiminle savaşacak sonuna kadar?

⁹⁴⁷Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.52

⁹⁴⁸Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.101

—İngiliz mi? Alman’la öyle ya beyim? İngiliz Alaman’la savaşacak değil mi? ”⁹⁴⁹

Süleyman Askeri Bey, İttihat ve Terakki’nin ileri gelenlerinden biridir. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlere karşı Basra’da savaşmıştır. İran’ın Ahvaz şehrini ele geçirmiş ve İngilizlerin kontrolündeki petrol kuyularını ateşe vermiştir. İngilizleri çembere almış ve tam son darbeyi vuracakken malzeme yetersizliğinden dolayı İngilizler kurtulmuştur.

“...Süleyman Askeri Bey’i bildin mi? Biz Süleyman Askeri Bey’le Basra’mızı İngiliz gâvurundan kurtarmaya gitmişlerdeniz... Rezil Bedeviler’in kancıklığına uğramasaydı, Süleyman Askeri Bey Basra’mızı aldıydı çoktan... Aslına bakarsan, Süleyman Askeri Bey, Basra’ya kumandan olduğu zaman, İngiliz’in adı madı yoktu. Yolu yarılalık. “Basra’yı İngiliz almış,” dediler. Süleyman Askeri Bey, kızdı ki, çölün kum rüzgârı gibi azdı. Bizi başına topladı. “Başına topladı,” dedimse, çölün yüzü askere kesti, belleme... Osmanlı’dan bir Osmancık taburu var, bir de bizim atlı bölüğü...”⁹⁵⁰

Özellikle Basra’da yapılan savaşlarda Süleyman Askeri Bey, İngilizleri mağlup etmiştir. Ancak merkezden takviye gelmemesi ve yeterli olmayan askeri mühimmat Osmanlı ordusunun geri çekilmesine sebep olmuştur.

“...Basra’yı basan İngiliz kumandanı, İngiliz kralının öz damadı olur. Gayetle ünlü bir keferedir. Niyetim herifi tutsak tutup eli kolu bağlı İstanbul’a göndermek,” dedi.

...Hacı’nın Bedevi’deki kahpeliği ossaat anlamasına ne demeli? Güneş devrilip subaylar çadıra toplanınca, içlerinden bazısı Süleyman Askeri Bey’e çok yalvarmış... “Aman kumandan bey, bu senin Basra seferin bu baldırı çıplak Bedevi sürüsüyle başa çıkarılacak bir iş değil,” demiş, “Sen İngiliz kralının damadıyla oyun mu oynamaktasın?” demiş, “Herif silahına, cephanesine güvenmese damadını çöle hiç salar mı? Gel etme, İstanbul’dan biraz daha Osmanlı askeri isteyelim,” demiş... Süleyman Bey gülmüş de: “Ne askeriymiş bre kardaşlar! Ben aslında Bedevi’ye mi güveniyorum.”⁹⁵¹

⁹⁴⁹Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.116

⁹⁵⁰Kemal Tahir, Kelleci Memet, s. 134

⁹⁵¹Kemal Tahir, Keleci Memet, s.135

İngilizler, Arapları I. Dünya Savaşı'nda casusları aracılığıyla Osmanlı'ya karşı kışkırtmıştır. Bağımsızlık vaadi ve altınlarla Arapları kendi yanına çekmeyi başarmıştır.

“...Bedeviler şuncacık dayansaydılar beyim, biz o yürüyüşle Basra'mızı kahpe İngiliz'den çeker alırdık. Sonradan duyduğumuz doğruysa, Bedevi şeyhlerine, İngiliz torba torba altın vermiş...”⁹⁵²

Kemal Tahir, tarihi kaynaklardakini buradan olduğu gibi aktarmıştır. Selman-ı Pak mevzi, daha sonra Halil Paşa'nın cepheye atanması Alman Goltz Paşa'nın durumu tümüyle aktarmıştır.

Kemal Tahir, eserlerini yazarken çok iyi savaş tarihi de çalışmıştır. Bu kadar detaylı bilgiler bunu göstermektedir.

Irak Cephesi, I. Dünya Savaşın'nda İngilizleri en önem verdikleri verdi. Çünkü zengin petrol yatakları bu bölgedeydi. Kutül Ammare'de yapılan muharebelerde Osmanlı kuvvetleri ilk önce Kutül Ammare'den ve Bağdat'tan İngilizlerin geri çekilmesini sağlamıştır. Daha sonra ise İngilizlerin havadan yaptığı saldırılarla ve Osmanlı kuvvetlerinin yetersiz olması yüzünden Bağdat ve Musul tekrar İngilizlerin eline geçmiştir.

19 Nisan 1916'da Osmanlı ve Alman İmparatorluğu Mareşali Colmar Vonder Goltz Paşa, Bağdat'ta bulunan karargâhında tifüsten ölünce, genç yaşta olmasına rağmen Mirliha Halil Paşa 6. Ordu komutanlığına atanmıştır.

“...Üç gündür, kucağında yal budak duran tabancayı kafasına boşaltıverdi. Meğerse “Bir adım gerileme yok!” diye kendi başına gizliden yemin içmiş...”

...Gavur ardımızca gelip önce Ammare'yi, sonra Nasriyye'yi aldı. “Bre aman!” demeye kalmadan duyduk ki, Kütülamare'yi de almış... Akli erenler: “Heyvah!” dediler. Çünkü Kütülamare demek Bağdat'ın kapısı demek... Irmağın kıyısında bir koca kasaba ki,

⁹⁵²Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.138

Mekke'den sonra üçüncü... Kütülamare'nin düştüğü haberi Bağdat'a erişince, Alaman'ın Golç Paşası, "Vay vay!" diye hoplamış...

— Golç Paşa neci?

—Golç Paşa bizim ordunun kumandanı... Sen Allahın işine bak ki, Golç Paşa da Alaman kralının damadı... Peki, kurban olduğum Allahın iki kral damadını çöle salıp tokuşturmasına ne demeli?

...Bu sefer Selmanpak Meydanı'nda kavuştuk. İlk vuruşmada düşmanı bozduk. Kovarak getirdik. Kütülamare'ye soktuk. Meğerse gavur bozulacağını hesaplayıp kasabanın dört yanını siperlerle, koruganlarla çevirmiş, toprak dizmiş ki, kirpi dikenini kaç para... Bir iki saldırdık, baktık sökmeyen yolu yok... Çevirdik. Bağdat'tan emir bekliyoruz. Saldırı emri yerine, Golç Paşa'nın öldüğü haberi geldi. Meğerse fukarayı, o karışıklıkta kara sıtmanın biti ısırmış... Kara sıtma biti ısırdı mı, Golç Paşa olsan, derman bulamazsın! "Kumandayı Halil Paşa aldı!" dediler. Halil Paşa, başkumandan vekili Enver Paşa'nın öz emmisi...⁹⁵³

1915 yılında Irak cephesinin başına geçen Vonder Goltz cephede çarpışan birliklere hava desteği sağlamak için ilk önce dört uçak getirilmesi konusunda emir vermiştir. Bu uçaklar gelene kadar daha önce Selmanpak mevzilerinde keşif uçuşu yapan İngiliz uçağı düşürülmüş ve o onarılarak kullanılmaya çalışılmıştır.

"...Arada bir İngiliz uçağı göğe çıkıyor. Deniz uçağı... Hırıl hırıl dönüyor alıcı kuş gibi... Akli sıra, Osmanlı'nın durumunu öğrenecek... Çokça döndü de can sıkı mı Halil Paşa emrediyor, bizden Alaman uçağı kalkıyor. Bizimki deniz uçağı değil, Foker... Birincisinin adı da Sus Bey... Önce birbirlerine kıyasıya girişmiyorlardı. Cilveleşip dururlarken bizim Alaman Sus Bey İngiliz'e kızmış nedense... "Yarın gerçekten vuruşacağız," diye haber yollamış...

...Sus Bey'in hünerini anla ki, gökyüzünde uçarken karnından taratıyor.

...Uçağın leşini arabalara doldurduk. Bu leşi marangozlar yalandan çattılar. Sağlamış gibi resmi çekildi de, gazetelere basıldı.⁹⁵⁴

Dicle nehrinden gambot, nakliye gemileri, ağır top taşıyan dubalar ve birçok yelkenli gemilerle Türk cephesine yaklaşarak çıkarma yapmış ve Türk mevzilerini karadan ve nehirden ateş altına alarak taarruza başlamıştı. Taarruz öncesi ve taarruz

⁹⁵³Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.140

⁹⁵⁴Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.141

sırasında düşman uçakları Türk birlikleri üzerinde keşif ve gözetleme yaparak bu birliklerin durumunu tespitte çalışmıştı.

İngilizler, Irak ve Basra körfezinin siyasi ve askeri bakımdan olan büyük önemini anlamış bulduklarından burasını ele geçirmek için fırsat kollamakta idiler.

“—Kütülamare’de çevirdiğiniz gâvur?

—Gâvuru çevirdik, evet, iyice bunalttık. Subaylar: “Yakındır, bunun cephanesi yiyeceği tükenir. Patirtısına kulak vermeyin,” diyorlar. “Ulan İngiliz!” desem, “Çölün ortasına o kadar yiyintiyi, cephaneyi sen nasıl biriktirdin domuz?” desem! Yer bitmez, yakar, bitmez! ⁹⁵⁵

29 Nisan 1916'da Irak Cephesi'nde Kut'ül Ammare kasabasında General Charles Townshend komutasındaki İngiliz ordularını esir aldı. İngiliz General, Kut'ta yaşanan açlıktan dolayı diğer 4 general, 481 subay ve 1310 er ile birlikte teslim oldu.

Halil Paşa'nın bu başarısı Osmanlı kuvvetlerinin moralini düzeltse de bu başarının devamı gelememiştir. 6. ordunun bu başarısı savaşın sonucunu değiştirmemiştir.

“...Meğerse Kütülamare’ye öteberi yetiştirecek gemiymiş! Halil Paşa geldi ki gözleri kan çanağı... Ben çok paşa gördüm, bu Halil Paşa gibi öfkeliğini görmedim. Bağırıyor ki, koca Arabistan çölünü gümbürdetiyor. Sonunda emri bastırdı: “Ya gemi, ya kelleniz!” Topçuların can başına sıçradı. ⁹⁵⁶

Goltz Paşa, cephe hastalanıp ölünce yerine Halil Paşa atanmış ve daha sonra İngilizlere karşı eksik askeri mühimmatla da olsa başarı sağlanmıştır. Almanlar, Irak cephesine kendi ülkelerinde işe yaramayan uçakları göndermişlerdir.

“...Dediğim gemiyi Kadir Çavuş batırınca İngiliz’in soluğu kesildi. Bu gemi olmayınca Kütülamare’ye öteberi gidemez çünkü...

—General Tavzent hapyı yuttu desene Rufat Ağa!

⁹⁵⁵Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.143

⁹⁵⁶Kemal Tahir, Kelleci Mmet, s.144

—Öyle de, çünkü... Evet, gemisini Kadir Çavuş vurunca Tavzent'in kolu kanadı kırıldı. O zamana kadar Halil Paşa'yla buluşmaya kasılarak gelen gâvur...

—Ne buluşması?

—Ne buluşması var mı? Bunlar eskiden tanış... Birkaç gün vuruşuldu da ölümler savaş alanını kapladı mı, iki kumandan buluşuyorlar. Siperlerin arasına hurma dallarından bir çardak kuruyoruz! Bu yandan bizim bayrak çekiliyor. Öte yandan gâvurun bayrağı... Halil Paşa bu yandan çıkıyor, gâvurun paşası öte yandan...⁹⁵⁷

İngilizler birliklerinin kaçabilenleri çekilirken cephaneleri ve ölen askerlerin bütün teçhizatlarını dahi gömüp işe yaramaz hale getirmişlerdir.

Özellikle Halil Paşa'nın Kut başarısına rağmen Musul ve Irak çevresini İngilizler diğer mücadelede almışlardır. İngilizlerin petrol bırakmaya hiç niyetleri olmadığı buradaki mücadeleden anlaşılmaktadır.

“...Halil Paşa, “Ben kendi başıma vire veremem... Yukarıya sormamış olmaz. İki gün isteseydin, belki bir şey uydururduk... Üç güne gücüm yetmez,” diyor. Bana sorarsan gönül eğlendirmekte... Arada beş on kişi gebermiş, umrunda mı? Sonunda herifin yakarışına acımış oldu da, “Verdik gitti!” dedi. Gavur paşası yerine gitmesiyle Kütülamare'yi bir kara duman kapladı beyim... Meğer cephaneyi ateşe vermişler. Gümbürtüden çölün temelleri ırgalanıyor! İngiliz savaşta gayetle domuz beyim, mala filan hiç acımaz. Femlerini zımbalamadık bir tek top komamış. Bütün makineli de Şat'a atmış... Ölen askerlerin tüfeklerini bile kuma gömmüşler.

—Sağlarinkini gömmemişler mi?

—Ona kalsa iğne vermeyecek ya, Halil Paşa, “Her asker başına birer mavzerle yüzer mermi isterim,” diye dayattı. Bir sabah baktık ki, minarelerin tepelerine ak bayraklar çekilmiş...⁹⁵⁸

İngiliz birlikleri 1917 yılı başında askeri yığınaklarını tamamlayıp taarruza geçtiler. Harbiye Nazırı Enver Paşa Halil Paşa'nın birliklerinin bir kısmını İran cephesine kaydırılmasını emretmişti. 11 Mart 1917'de General Maude yönetimindeki

⁹⁵⁷Kemal Tahir, Keleci Memet, s.145

⁹⁵⁸Kemal Tahir, Keleci Memet, s. 146

İngiliz birlikleri Bağdat'a girerken, Halil Paşa'nın komutasındaki Osmanlı askerleri Bağdat'ı boşaltmak zorunda kalmıştır.⁹⁵⁹

“...Neredeyse bizi Bağdat'ın içine sokacak... Bu dediğim işler bir günün işi değil haa... Aradan şu kadar zaman geçmiş... Halil Paşa pabucun pahalı olduğunu görüp savuşmuş da, yerine Ali İhsan Paşa geçmiş... Başımıza gelen rezilliği anla ki, Bağdat'ın köprüsünü vaktinde yakmasak, herif kasabaya bizimle beraber girecek... Bağdat'ın yıkılıp yıkılması bizim üstümüze bırakıldı.”⁹⁶⁰

Ali İhsan Paşa 13. Kolorduyla hücum ettiyse de çok ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Musul ve Bağdat'taki askeri birliklere geri çekilin emri geldiği için çekilmişlerdir.

“...Koca Bağdat, gavur köyüymüş gibi yağmalandı. Bağdat'taki Arap çapulunu görmeyen bilmez. Bizim askerden bazıları da meğer önceden sivil urbalar peydahlamışlar! Sen, arada sütü bozuk mu ararsın? Biz Bağdat'tan çıkarken kasabayı böyle bıraktık. Meğer ordu açılmış ki, neredeyse Musul'u tutmuş... Fukara Ali İhsan Paşa, “Bana Acem içinde giden kuvvetleri bulun... Hepsini geri çevirin! Bana aman kuvvet gelsin!”⁹⁶¹

Filistin'e doru giden Osmanlı birlikleri Nablus Limanı'ndan başlayarak tamamen geri çekilmişlerdir. Çünkü savaşın sonlarına yaklaşıldığı anlayan Avrupa devletleri yenilen devletlerle ilgili paylaşım planı hazırlamaktadırlar.

“...O sıra İngiliz, Bağdat çevresindeki saldırıyı durdurmuş da, bereket, Filistin'e yönelmiş... “Biraz da büyük Cemal Paşa'yı sarsalalım,” demiş... Bizde savaş durdu, ama bu kez açlık başladı.”⁹⁶²

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığında Musul ve çevresi henüz Ali İhsan Sabis Paşa komutasındaki Türk birliklerinin idaresindeydi. Ateşkesten sonra İngilizler, Musul ve Zaho'daki sivil Hıristiyanların topluca

⁹⁵⁹Salahi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası, TTK Yayınları, Ankara 1986, s.94-96

⁹⁶⁰Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.148

⁹⁶¹Kemal Tahir, Kelleci, Memet s.149

⁹⁶²Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.150

öldürüldüğünü iddia ederek Türk birliklerinin Musul'u terk etmesini istemişler. Ali İhsan Sabis Paşa, bu isteği reddetmiş ancak Suriye cephesinde Mustafa Kemal Paşa komutasındaki Yıldırım Orduları grubunun Şam'dan sonra Halep'te de İngilizlere yenilip Adana'ya kadar çekilmesi neticesinde demiryolu ikmal hatlarının kesilmesi üzerine ve İstanbul hükümetinin de bu yolda emir vermesinden sonra Musul'u bırakıp Nusaybin'e kadar çekilmişleridir.⁹⁶³

“...Bir zaman sonra, Mustafa Kemal Paşa'dan haber geldi. “Çevrildiniz, asker oğullarımın boş yere kırılmasına razılığım yoktur. Zati gâvur İstanbul'u, Anadolu'yu hep aldı. Ben Diyarbakır'a çekildim. Yanımda bir kolordu kadar kuvvetim var! Ne olacağım belli değil,” diyor. İşte o zaman Ali İhsan Paşa bir kere, “heyvah!” demiş.”⁹⁶⁴

Karatekin Bey, Büyük Selçuklu Hükümdarı Sultan Alparslan'ın Anadolu'nun fethi ile görevlendirdiği komutanlarından biridir. Önceleri Turhal ve Zile civarı beyi olmuş, sonraları ise Sinop ve Çankırı'nın fethi için görevlendirilmiştir. 1074 (kimilerine göre 1082) yılında Çankırı'yı fetheden Karatekin Bey ölümüne kadar burada görev yapmış olup, türbesi Çankırı Kalesi'nde bulunmaktadır. Türbe Danişmentliler dönemi eserlerinden olup, tuğla ve moloz taştan inşa edilmiş, yalın bir yapıdır. İçinde dört adet sanduka bulunmaktadır.⁹⁶⁵

“...Mustafa'yla buluşuyorlar da, Karatekin efendimizin türbesi gerisindeki dipsiz mağaranın kuytusunda yüreklerini soğutuyorlar.”⁹⁶⁶

Kemal Tahir, halk kültürünü de iyi bilen yazarlardandır. Bu kültürün zenginliklerini fark etmiş ve eserlerinde atasözleri, halk hikayeleri gibi unsurlardan yararlanmışır.

Anadolu halkı arasında Hz. Ali ile anlatılan hikâyelerden biridir. Hz. Ali'nin Velilik makamı olduğu bilinmektedir. Buna atfen bu gibi hikâyeler anlatılmaktadır.

⁹⁶³Salahi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası, s.170-172

⁹⁶⁴Kemal Tahir, Kelleci Memet, s. 151

⁹⁶⁵Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, s. 204-205

⁹⁶⁶Kemal Tahir, Keleci Memet, s.159

Rivayete göre, Hz. Ali, oğulları Hz Hasan ve Hz. Hüseyin'e öleceğini anladığı an vasiyet etmiş, ben ölünce deveye tabutu yükleyip götürün filanca yere bırakın arkasınıza bakmadan gidin demiş, Hz Hasan ve Hz Hüseyin babalarının dediklerini yapmışlar ancak merak edip bakınca görmüşler ki devenin önünde Hz. Ali varmış. Bu olay Anadolu'da çeşitli şekillerde anlatılmaktadır.

“Çadırın tepesinde esintiyle iyice açılmış iki Türk bayrağı... Yamörenli Mustafa, devenin deve, kılıcın Zülfikar, geyiğin geyik, kuşun kartal olduğunu ayrıca üstlerine yıldızla yazmıştı. “Yazdığı iyi... Bilen olur, bilmeyen olur...” Kendisi de ilk günler, bu resimden bir şey çıkaramıydu ya... Meğerse tabutta yatan da Hazreti Ali'ymiş, deveyi yeden de... Ardı sıra koşan bebelerin adları: Hasan, Hüseyin... “Peki, nereye çeker götürür kendi tabutunu bu Hazreti Ali? Höst oğlum, orasını Allah bilir!”⁹⁶⁷

Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemiştir ancak etkililerini ekonomik açıdan hissetmiştir. Bu etki savaş boyunca ve daha sonraki yıllarda da etkisini sürdürmüştür. Savaştan yenik çıkan Almanya ve Japonya gibi devletler kısa denebilecek kadar kısa zamanda topralanmış ancak Türkiye bunu savaşa girmediği halde başaramamıştır.

“Terzi Bekir toptancı tüccarların telaşa olduklarını duymuştu. Hele Fransa on beş günde yenilince, Çankırı çarşısına düşen kargaşalığı kötü anlatıyorlardı. Toptancılar savaşa girilirse depolardaki, ardiyelerdeki mallara hükümetin parasız el koymasından korkuyorlarmış...”⁹⁶⁸

⁹⁶⁷Kemal Tahir, Kelleci Memet, s.176

⁹⁶⁸Kemal Tahir, Kelleci Memet, s. 185

SONUÇ

Kemal Tahir, Türk edebiyatının en farklı yazarlarından biridir. Onun bu farklılığı eserlerinde kullandığı tarihi malzeme ve bir edebi tür olan romana diğer yazarlardan başka bir şekilde değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır.

O, eserlerini yazarken bir edebiyat ürünü ortaya koymak için yazmamıştır. Tarihi, Türk toplumu anlatmak için edebiyatı kullanmıştır. Edebiyat içinde hayatın gerçeklerini ya da herhangi bir gerçeği anlatmaya en yatkın tür olan romanı seçmiştir.

Tarihî roman ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda tarihi bilgiyi bir tarihçi gibi romanda kullanmak zorunda olunmadığı görüşüne karşın Kemal Tahir, eserlerinde tarihi bilgiyi tarih kitabı gibi değil ama belirli bir düzen ve gerçeğe dayalı bir kurguyla aktarmıştır.

O, sanatçıların toplumu bilgilendirmek ve aydınlatma gibi misyonları olduğunu savunmuştur. Bu fikri doğrultusunda resmi olan tarihi değil de saklanan tarihi anlatmayı görev edinmiştir. Türk toplumunun tarih bilincini ve tarihiyle kopardığı bağları yeniden oluşturmaya çalışmıştır.

Tarihî olayları aktarırken belirli bir düzen içerisinde vermiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak Anadolu ve Orta Asya Türk tarihini de anlatmaya çalışmıştır.

Kemal Tahir, Türk tarihini anlatırken amacı şanlı bir tarih anlatmak değildir. Aksine geçmişte yapılan hataları görüp, o dönemde ve hala günümüzde Türk toplumunu sorunlarının çözümünün yine tarihte bulunabileceğine inanmaktadır.

Özellikle, Cumhuriyet devri ile beraber geçmişi kötüleme ya da kötü gösterme eğilimine kapılmayan ender aydınlardan biridir. Çünkü Türk tarihinin inkâr edilecek değil üzerinde dikkatle durulacak kadar önemli olduğuna inanmaktadır.

Türk toplumunun varolan sorunlarının Türk tarihi incelenerek çözüm bulunabileceği inancındadır.

Romanlarını yazarken bir tarihçi titizliği ile Türk tarihini ve kültürünü ayrıca Avrupa tarihini de çok detaylı bir şekilde incelemiştir. Osmanlıca belgeleri taradığı bilinmektedir. Tanzimat döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin üstlendiği görevi yani halkın öğretmeni olma işini, Cumhuriyet devrinde Kemal Tahir üstlenmiştir.

Tanzimat'la beraber Türk toplumunun, her anlamda Batı ile olan ilişkisinin yanlış olduğunu ve Türk toplumuna zarar verdiğini defalarca dile getirmiştir. Türk toplumu ile Batı toplumu arasında her anlamda fark olduğunu, bu farklılıklardan dolayı onların yönetimi, kültürü, sosyal yaşantıları, devlet kültürlerinin asla Türk toplumuna uymayacağını ısrarla dile getirmektedir.

Hız. Mevlana'nın Fihi Mafih adlı eserinin adında da olduğu gibi ne varsa kendi içinde var anlayışı Kemal Tahir'in en önemli dayanak noktasıdır. Türk toplumunda her şeyi tarihinde bulabileceğini dile getirmektedir.

Topluma eleştirel bir bakışla tarihe bakma gerektiğini anlatmaktadır. Toplumdaki tarih anlayışı ya tamamen yüceltme ya da tamamen kötülemek algısını değiştirmek istemektedir. Her toplumun geçmişinin hatalı yanları bulunmaktadır ancak bu inkâr etmeyi ya da karalamayı gerektirmeyeceğini her defasında okuyucuya aktarır.

Kemal Tahir, kültür düzeyinde zihinsel işbölümünün gelişmediği ya da tarihsel koşullar gereği gelişemediği bir toplumun aydınıdır. O, geleneksel Türk toplumunun yapısına ilişkin gözlem ve irdellemelere girişmiştir.

Eserlerinde kahramanların ağzından eleştirilerini ve anlatmak istediklerini ifade etmiştir. Tarihi olayları kahramanların ağzından anlatırken gerçek ile kurgu arasında dengeli bir bağ kurmuştur.

Halk kültürünü ve halkın tarihi olayları nasıl algılandığını çok iyi incelediği için yaşanan olayların toplumdaki yansımaları eserlerinde çok iyi bir şekilde anlatmıştır.

Türk toplumunun tarihinde kırılma noktaları olan yerleri tespit etmiş ve bu olaylar hakkında geniş ve detaylı çalışmalar yaparak anlatılardan farklı bir tarih olduğunu görmüştür.

Kemal Tahir'in romanlarını okurken ideolojik bir yönden bakmamak gerekir. Onun anlatmak istediği Türk toplumunun kendine has bir yapısı ve tarihi vardır, bu ise bizi diğer toplumlardan ayıran en önemli özelliktir, diye ifade ettiği görüşü anlamaya çalışmalıdır.

Kemal Tahir, kimilerinin eleştirdiği gibi roman tekniği açısından kusurlu eserler yazmış olabilir ancak onun amacı Türk toplumuna tarih bilinci aşılamak ve gerçekleri anlatmak olduğu için amacına ulaşmıştır. Edebi açıdan kusurlu olması demek içerik olarak kusurlu olduğu anlamına gelmez. Zaten eserleri onun yapmak sitediğini başarmıştır. Devlet Ana, Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı gibi pek çok eser belki de hiçbir tarih kitabında bulamayacağımız bilgilerle oluşturulmuştur. Ayrıca onun tarihi olaylara kattığı yorumu neredeyse hiçbir tarihçi bugün bile yapmamıştır.

Her eser onu yaratanı yansıtır mı? Bu tartışmalı bir sorudur ancak Kemal Tahir'in eserleri onun Türk toplumu ve tarihi ile ilgili düşüncelerini yansıtmaktadır. Tahir, yaşadığı dönemde hatta günümüzde bile yanlış anlaşılabilir bir yazardır. Savunduğu ideoloji farklı anlaşılabilir ve bu da ona önyargılı bir şekilde yaklaşılmasına sebep olmuştur. Eserleri de bu etki altında ele alınmıştır. Hâlbuki o, araştırmaları sonucunda edindiği izlenimlerle aslında Türk toplumunun kendine has düşünce ve ideolojisinin ne kadar doğru olduğunu anlamış ve bunu kitaplarında da anlatmıştır.

Edebiyat eserleri verildiği dönemin şartlarını şu veya bu şekilde yansıtmaktadırlar. Yani, bir edebiyat eseri yazıldığı dönemi yansıtır. Hele birde yazar toplumsal konulara değiniyorsa bu kaçınılmazdır. Örneğin, XIX. yüzyılda Rusya'yı ele alalım: Tolstoy bu dönem eserlerinde tamamen yaşadığı devrin şartlarını anlatan eserler yazmıştır. Toplumdaki aksaklıkları ve yanlışları bu yolla dile getirmeye çalışmıştır.

Rusya'nın toplumsal gerçeklerinden yola çıkarak yazdığı eserler dünya edebiyat tarihinde klasik olmuşlardır. Tolstoy, kitaplarında topluma vermek istediği dini, siyasi ve kültürel mesajları edebi tür yoluyla dile getirmeye çalışmıştır. Kemal Tahir ise, Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlara tarih perspektifinden bakarak çözümler üretmeye çalışmış ve bunu romanları yoluyla topluma aktarmak istemiştir. Tolstoy Rusya'nın toplumsal sorunlarına kafa yormuş ve çözümler üretmeye çalışmıştır. Türk toplumunda ise bunu Kemal Tahir yapmak istemiştir. Bitirdiği ve bitiremediği romanlarıyla Türk toplumunu aydınlatmak istemiştir. Bazılarının aksine o, romanı eğlenmek ya da vakit geçirmek için değil de bilinçlendirme aracı olarak görmüştür.

KAYNAKÇA

A. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar

TAHİR Kemal, *Kitap Notları*, Cilt 14, Haz: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989.

-----, *Notlar/ Çöküntü*, Cilt 12, Haz: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989.

-----, *Notlar/Sanat Edebiyat 1*, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.

-----, *Bozkırdak Çekirdek*, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Devlet Ana*, İthaki Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Esir Şehrin İnsanları*, İthaki Yayınları, 10. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Esir Şehrin Mahpusu*, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Kurt Kanunu*, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Yol Ayrımı*, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Yorgun Savaşçı*, İthaki Yayınları, 22. Basım, İstanbul 2005.

-----, *Damağası*, İthaki Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2006.

-----, *Köyün Kanburu*, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2006.

-----, *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2006.

-----, *Sağır Dere*, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2007.

-----, *Büyük Mal*, İthaki Yayınları, 7 Basım, İstanbul 2008.

-----, *Karılar Koşuşu*, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2008.

-----, *Kelleci Memet*, İthaki Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2008.

-----, *Namuscular*, İthaki Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2008.

-----, *Yediçınar Yaylası*, İthaki Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2008.

-----, *Hür Şehrin İnsanları*, İthaki Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2009.

-----, *Kör Duman*, İthaki Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2009.

-----, *Bir Mülkiyet Kalesi*, İthaki Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2009.

B. Diğer Kaynaklar

- AFYONCU, Erhan, “Abdülaziz’in Mısır Seyahati,” *Bugün Gazetesi*, 14 Eylül 2011.
- AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Ayânlık Sistemi,” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, Ankara 2005.
- AKŞİN, Sina, *Milli Mücadele ve İstanbul Hükümeti*, Cem Yayınları, Ankara 1999.
- AKTAŞ, Şerif, *Roman İncelemesi Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- ALPARSLAN, Teoman, *31 Mart Ayaklanması*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi (1831-1841)*, TTK, Ankara 1988.
- ARAYANCAN, Atıcı Ayşe, *Hassan Sabbah ve Alamut*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.
- ARGUNŞAH, Hülya, “Tarihi Roma’nın Yükselişi,” *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, Sayı 4, Mayıs-Haziran- Temmuz 2002 İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir, *XIX Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2006.
- , *XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınları, İstanbul 2003.
- ARTUNÇ, İbrahim, *Çanakkale Savaşları*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1992.
- ATAY, Rıfki Falih, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004.
- AVŞAR, Abdülhamit, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 1998.
- AYHAN, Aydın, *Ayvalık Cephesi*, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 3, Balıkesir 1990.
- AYIŞIĞI, Metin, “Milli Mücadele’de Manisa,” *Kültür Bakanlığı Dergisi Kurtuluş Özel Sayısı*, 7 Ekim 1994
- AYTEKİN, Sefer, *Buyruk*, Emek Basım, Ankara 1958.
- BALCI, Ramazan, *Tarihin Sarkamış Duruşması*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- BALIK, İbrahim, *Orta Çağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitapevi, Ankara 2005.
- BAYKAL, Hülya, *Milli Mücadele’de Basın*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 11, Cilt IV, Mart 1988
- BAYDAR, Mustafa, *Hamdullah Suphi ve Anıları*, Menteş Yayınları, İstanbul 1968.
- , *Atatürk ve Devrimler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1973.

- BENĞİ, Hilmi, Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.
- BEY, Oruç, Osmanlı Tarihi (1288-1502), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.
- BİLGEGİL, Kaya, Ziya Paşa, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1979.
- BİLGİ, Nejdet, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Yargılanması, KÖKSAV, Ankara 1999.
- BİNGÖL, Sedat, Yüzellikler Meselesi, Bengi Yayınları, İstanbul 2010.
- BORATAV, Naili Rertev, Köroğlu Destanı, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006.
- BOZDAĞ, İsmet, Abdülhamit'in Hatıra Defteri, Pınar Yayınları, İstanbul 1986.
- , Kemal Tahir'in Sohbetleri, Yaba Yayınları, İstanbul 2003.
- CARR, Edward. Tarih Nedir? Çeviren: Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- ÇADIRCI, Musa, Anadolu'da Redif Taburlarının Kuruluşu, *Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2009.
- ÇAVDAR, Tevfik, Talat Paşa, İmge Yayınları, İstanbul 2001.
- CEM, İsmail, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, Can Yayınları, İstanbul 1998.
- ÇELİKER, Fahri, Atatürk'ün Yaşamından: Falkenhayn ve Mustafa Kemal Anlaşmazlığı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 13, Cilt V, Ankara 1988.
- ÇELİK, Yalçın Dilek, Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- ÇUKUROVA, Bülent, Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri, *A.Ü. TİEAY Dergisi*, Cilt VI, Sayı 33, Ankara 2008.
- DAĞISTAN, Adil, "Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı, 34, Cilt XII, Ankara 1996.
- DEMİRKENT, Işın, Haçlı Seferleri, Dünya Yayınları, İstanbul 2002.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, Kıbrıs'ta Bir Yüzellilik: Sait Molla, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı, 57, Cilt XIX, Kasım 2003.
- DİLTHEY, Wilhelm, Hermeneutik 'in Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yayınları, İstanbul 1979.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, Orta Asya Türk İmparatorluğu, İmge Kitabevi, Ankara 2005.

-----, Sencer, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, TİB Yayınları, İstanbul 2010.

DOĞAN, Can Mehmet, "Tarihi Roman Dinamikliği ve Son On beş Yıllık Tarihi Romanları," *Türk Yurdu*, Mayıs Haziran, Ankara 2000.

EKİNCİ, Yusuf, Ahilik, Özgün Matbaa, Ankara 2008.

ENGİN, Vahdettin, Hesaplaşma, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

ERDEM, Dursun Mehmet, Battal Gazi Destanı, Hece Yayınlar, İstanbul 2006.

ERGİL, Doğu, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Kitapevi, Ankara 1981.

ERGUN, Doğan, "Bilim ve Edebiyat İlişkileri Bakımından Kemal Tahir Üzerine Bir Sosyoloji Yazısı," Bir Kemal Tahir Kitabı (Türkiye'nin Ruhunu Aramak), İthaki Yayınları, İstanbul 2010.

EROĞLU, Hamza, Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara 1990.

ERKOÇ, Ethem, Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi, Yeni Zamanlar Dağıtım, İstanbul 2004.

ESENGİN, Kenan, Milli Mücadelede Ayaklanmalar, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2006.

EYUBOĞLU, İsmail, Mudanya Mütarekesi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

FEDAİ, Özlem, "Mistik, Marksist ve Osmanlı: Kemal Tahir Romanında Tarih," *Türk Yurdu Roman Özel Sayısı*, S.153-154, Mayıs- Haziran, 2000 Ankara.

GOLOĞLU, Mahmut, Devrimler ve Tepkiler, Türkiye Cumhuriyet I (Tarihi 1924-1930), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Alevi- Bektaşî Nefesleri, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2010
-----, Velâyetname, Gazi Yayınları, Ankara 1995.

GÖĞEBAKAN, Turgut, Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

GÜNDÜZ, Osman, " Tarihsel Romanlar ve Romancılar," *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt III. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007

GÜVENÇ, Serhat, Osmanlıların Drednot Düşleri, TİB Yayınları, İstanbul 2011.

GÜRÜN, Kamuran, I. Dünya Savaşı ve Türkiye, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, Çev: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.

HALİM, Said Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, İz Yayınları, İstanbul 2006.

- HİLAV, Selahattin, “Kemal Tahir’in Felsefi Düşüncesi ve Devlet Ana,” *Türkiye Defteri*, Mayıs, Sayı VII, İstanbul 1974.
- İLERİ, Selim. “Kemal Tahir’le Konuşma,” *Yeni Dergi*, Sayı: 24, İstanbul 1973.
- İMAM, Şibli, Hz. Ömer, Timaş Yayınları, İstanbul 2004.
- İNAN, Abdülkadir. Makaller ve İncelemeler, Cilt I, TTK, Ankara 1998
- İNALCIK, Halil, Kuruluş, Hayy Yayınları, İstanbul 2010.
- İNÖNÜ, İsmet, Lozan Barış Konferansı, Haz: İlhan Turan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003.
- KANTARCIOĞLU, Sevim, ”Perspektif Tarih Kavramı İçinde Yorgun Savaşçı ve Kırmızı Eldivenli Şövalye,” *Forum Dergisi*, 1. 10 1985. İstanbul 1985.
- KARA, İlyas, Teşkilat’ın Silahşörü Yakup Cemil, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.
- KARAL, Ziya Enver. Osmanlı Tarihi II, Hikmet Yayınevi, İstanbul 2003.
- , “III. Ahmet”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt I, MEB Yayınları, İstanbul 1989.
- , Türkiye Tarihi (1919-1960), MEB Yayınları, İstanbul 1964.
- KAYRA, Cahit, Savaş Türkiye Varlık Vergisi, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2011.
- KEMAL, Mustafa, Nutuk 1919-1927, Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, TTK Yayınları, Ankara 2002.
- KILINÇ, Selami, Ermeni Sorunu ve Almaya, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.
- KORAT, Gürsel, “Romanda Tarih,” *Kitap-lık Dergisi*, Sayı: 129, Temmuz-Ağustos 2009, YKY, İstanbul 2009.
- KÖKSAL, Asım, İslam Tarihi, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- KÖROĞLU, Erol “Roman Olarak Tarihsel Roman: Türün İşlevine Kemal Tahir’in Yorgun Savaşçı’sı Üzerinden Bir Bakış,” *Kitap-lık Dergisi*, Sayı:111, Aralık 2007, YKY, İstanbul 2007.
- KUNTAY, Cemal, Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1980.
- , Türkçe İbadet, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000.
- KURAT, Nimeti Akdes, Rus Tarihi, TTK Yayınları, Ankara 2000.

KÜÇÜKCAN, İlyas, Köy Enstitüleri ve Çifteler Örneği, TMMOB, Eskişehir 2008.

LEWIS, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK Yayınları, Ankara 2000.

LUKACS, György, Tarihsel Roman, Epos Yay, Çev: İsmail Doğan, Ankara 2008.

MARDİN, Şerif, Jöntürklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

MİYASOĞLU, Mustafa, Roman Düşüncesi ve Türk Romanı, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.

MORRİS, Conway Roderick, Cem Sultan, Epsilon Yayınları, İstanbul 2006.

MUHSİN, Murat, "Esir Mehmetler," *Sızıntı Dergisi*, Yıl: 32, Sayı: Şubat 723, İstanbul 2010.

MUMCU, Uğur, Gazi Paşa'ya Suikast, Um: ag Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

-----, Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925, Tekin Yayınları, İstanbul 1994.

OCAK, Yaşar Ahmet. Babailer İsyanı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

-----, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik, Kalenderiler, TTK Yayınları, Ankara 1999.

-----, Sarı Saltuk, TTK Yayınları, Ankara 2002.

OKTAY, Ahmet, Romanımıza Ne Oldu? Dünya Yayınları. İstanbul 2003.

ORBAY, Rauf, Siyasi Hatıralarım II, Emre Yayınları, İstanbul 1993.

ORHUNLU, Bilge, Mütareke Dönemi, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009.

OSMANOĞLU, Ayşe, Babam Abdülhamit, Selis Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZ, Eyüp, Menemen Olayı ve Türkiye'de Mehdcilik, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2007.

ÖZAKMAN, Turgut, Diriliş, Çanakkale 1915, Bilgi Yayınları, Ankara 2008.

ÖZOĞLU, Hakan, Cumhuriyetin Kuruluşunda, İktidar Kavgası, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2011.

ÖZTUNA, Yılmaz, Genç Osman ve IV. Murat, Babali Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

PARLAK, Lütfi, Genç Osman, Popüler Yayınları, İstanbul 2010.

RAGIP, Mustafa, İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi, Örgün Yayınları, İstanbul 2004.

REFİĞ, Halit, Gerçeğin Değişkenliği, Kemal Tahir, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000.

SAMİ, Mahmud, Abdülhamid'in Petrolleri, Çev: Sevtap Demirci, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007.

- SARIKOYUNCU, Ali, Milli Mücadele’de Din Adamları, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.
- SEZER, Hamiyet, “1894 İstanbul Depremi Üzerine Bir Rapor İncelemesi,” *A.Ü.D.T.C.F. Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2008.
- SONYEL, Salahi, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- , Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası, TTK Yayınları, Ankara 1986.
- SORGUN, Taylan, İttihat ve Terakki’den Cumhuriyet’e Bitmeyen Savaş Halil Paşa, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2003.
- SOYAK, Rıza Hasan, Atatürk’ten Hatıralar, YKY, İstanbul 2004.
- SÜMER, Faruk, Oğuzlar- Türkmenler, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001.
- ŞAN, Kemal, “Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası,” İ.Ü.Sosyoloji Araştırma Merkezi, İstanbul 1993.
- ŞEMSİ, Müfid, Şemsi Paşa, Arnavutluk ve İttihat Terakki, Nesir Yayınları, İstanbul 1995.
- ŞIVGIN, Hale, Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk- İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.
- ŞİMŞEK, Nurettin, Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askeri Bey, IQ Yayınları, İstanbul 2008.
- TABAKOĞLU, Ahmet, Türk İstisat Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.
- TANPINAR, Hamdi Ahmet, “Halk Destanlarından Milli Edebiyata”. Edebiyat Üzerine Makaleler. Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- TEKELİ, İlhan, Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Dost Yayınları, Ankara 1998.
- TEPE, Mungal İsmail, Ermeni Meselesi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.
- TEVETOĞLU, Fethi, Milli Mücadele Dönemindeki Kuruluşlar, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- TİMUR, Taner, Osmanlı–Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, İmge Yayınları, Ankara 2002.
- TOPUZ, Hıfzı, Özgürlüğe Sıkılan Kurşun, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007.
- TUNCER, Harun, Sultan Abdülhamit’e Yapılan Suikastın Perde Arkası, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.
- TURAL, Sadık, Ermeni Meselesine Dair, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.

- ,“Tarihi Roman ve Atsızın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler,”
Zamanın Elinden Tutmak, Ötüken, İstanbul 1992.
- ,“Tarihi Roman Geleneği ve Cezmi,” Doğumunun Yüzeşinci Yılında
Namık Kemal, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1993.
- TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları,
İstanbul 2003.
- , Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul
1999.
- TURGUT, Hulusi, Kılıç Ali'nin Anları, TİB Yayınları, İstanbul 2009.
- TURAN, Şerafettin, Türk Devrim Tarihi, 2.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.
- UÇORAL, Rifat, Siyasi Tarih (1789-2010), D-R Yayınları, İstanbul 2010.
- UĞURLU, Nurer, Çerkez Ethem Kuvvetleri, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007.
- ULUSOY, Müslüm, İhtilalci Türkler, Kanal Yayınları, İstanbul 2008.
- URGAN, Mina, İngiliz Edebiyatı Tarihi, YKY, İstanbul 2000.
- UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail. Anadolu Beylikleri, TTK Yayınları, Ankara 2002.
- ÜLKER, Necati, Yaran Kültürü El Kitabı, Çankırı Valiliği, Çankırı 2005.
- ÜYEPAZARCI, Erol, “ Uzun Soluklu Halka Dönük Bir Mizah Dergisi: Karagöz, *Bir
Gün Gazetesi* Kitap, Sayı: 30, 23 Nisan 2008 İstanbul.
- YAKUT, Esra,“II. Mahmut Döneminde Bektaşiliğe Yönelik Uygulamalar”, *Anadolu
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir 2009.
- YALÇIN, Alemdar, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, (1920-1946), Akçağ
Yayınları, Ankara 2006.
- YALÇIN, Cahit Hüseyin, Siyasi Anlar, TİB Yayınları, İstanbul 2000.
- YAVUZ, Hilmi, “Tarih ve Roman, Bir Tek Söylemde Anlatıya Dönüşebilir mi?”,
Zaman Gazetesi, 01.03.2003.
- , Kültür Üzerine, Bağlam Yayınları, İstanbul 1990.
- YAZOĞLU, Cengiz- SEZER, Baykan, Notlar/Osmanlılık-Bizans, Bağlam Yayınları,
İstanbul 1992.
- , Notlar/Roman Notları 1, Bağlam Yayınları,
İstanbul 1990.
- YILDIRIM, Mustafa, 58 Gün, Ulusdağı Yayınları, İstanbul 2005.
- YILDIZTAŞ, Mümin, İstanbul'un İşgali, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.

YILMAZ, Durmuş, Osmanlı'nın Son Yüzyılı, Çizgi Kitapevi, Konya 2001.

YILMAZ, Faruk, Osmanlı'dan Cumhuriyete Dış Borçlar, Duyun-u Umumiye, Beyan Yayınları, İstanbul 2003.

YÜCEDAĞ, Şenol, Şeyh Sait İsyanı ve Ezeli Düşman İngiltere, IQ Yayınları, İstanbul 2010.